

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DÎVÂNE RÜŞDÎ DÎVÂNI
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK)**

YASİN ŞEN

DANIŞMAN

PROF. DR. ORHAN KURTOĞLU

DOKTORA TEZİ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

TEMMUZ 2021

**DÎVÂNE RÜŞDÎ DÎVÂNI
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK)**

YASİN ŞEN

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yasin ŞEN

08.07.2021

DÎVÂNE RÜŞDÎ DÎVÂNİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK)

(Doktora Tezi)

Yasin ŞEN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2021

ÖZET

Dîvâne Rüşdî Efendi, 17. yüzyıl Dîvân şairlerindendir. Hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Rüşdî, İstanbul’da doğmuş ve burada vefat etmiştir. Şiirlerinden iyi bir tahsil gördüğü anlaşılan şair medrese tahsilinden sonra mülazım ve müderris olarak görev yapmıştır. Fakat müderris olduktan bir süre sonra görevinden azledilmiştir. Bu sebeple Rüşdî Efendi aklı melekelerini kaybetmiş ve ömrünün kalan kısmını İstanbul’da Sivâsîzâdeler Tekkesi’nde geçirmiştir. Bundan sonra şair “Dîvâne Rüşdî Efendi” olarak tanınmıştır. Şiirlerinden anladığımız kadarıyla başlangıçta dost ve şair meclislerine katılan Rüşdî, hastalığından sonra büyük sıkıntılar yaşamıştır. Yaşadığı zihnî rahatsızlık sebebiyle bu meclislerden ve çevresinden uzak kalan Rüşdî, Sivâsîzâdeler Tekkesi’nde vefat etmiş ve buranın haziresine defnedilmiştir. Dîvâne Rüşdî Efendi’nin tek eseri *Dîvân*’ıdır. *Dîvân*; kasideler, mesnevîler, gazeller, kıt’alar ve rubâîlerden oluşmaktadır. Manzumelerinden anlaşıldığına göre devrinde kimi önde gelen şairlerin etkisinde kalmış bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemde Nâbî ve Nâ’îlî gibi şairler yanında *Dîvân*’da mahlasını zikrettiği başka bazı şairlere de nazireler yazmıştır. Rüşdî’nin nazireleri *Dîvân*’ında büyük bir yekûn tutmaktadır. Şair, herhangi bir devlet büyüğüne kaside sunmamıştır. *Dîvân*’ında yer alan kasidelerin tamamına yakını Hz. Peygamber’le ilgili naat, mevlit, miraciye türünde yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Bununla beraber Dîvâne Rüşdî Efendi, bir gazel şairidir. Gazelleri içinde yer yer söyleyiş güzelliği yakalayabildiği manzumeler vardır. Zaman zaman şair, yaşadığı ıstırapları ve bedbinliğini bu türden manzumelerinin muhtevasına taşımıştır. Ayrıca onun gazellerinde döneminin bazı sosyal hayat unsurlarının izlerini takip etmemiz de mümkündür. Kaynaklarda Rüşdî’nin manzumelerinin yaşadığı dönemde sevildiğinden söz edilmektedir.

Bilim Kodu	: 31402
Anahtar Kelimeler	: Dîvân Şiiri, 17. Yüzyıl, Rüşdî Efendi.
Sayfa Adedi	: 639
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Orhan Kurtoğlu

DIVAN OF DİVANE RÜŞDİ
(EXAMINATION-CRITICAL TEXT-DICTIONARY)

(Ph. D. Thesis)

Yasin ŞEN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

JULY 2021

ABSTRACT

Divane Rüşdi Efendi, one of the 17th century Divan poets. There is not much information about his life. Rüşdi was born and died in Istanbul. The poet, understood to have received a good education from his poems, worked as an assistant and professor after his education in the madrasa. However, he was dismissed from his post a while after he became a professor. For this reason, Rüşdi Efendi lost his mental faculties and spent the rest of his life in Sivasizadeler Dervish Lodge in Istanbul. After that, the poet was known as “Divane Rüşdi Efendi”. As far as we understand from his poems, Rüşdi, who attended the assemblies of friends and poets at the beginning, had great problems after his illness. Rüşdi, who was away from these assemblies and his surroundings due to the mental illness he experienced, passed away in Sivasizadeler Dervish Lodge and was buried in its graveyard. Divane Rüşdi Efendi’s only work is his Divan. Divan; It consists of odes, mesnevis, gazelles, kıt‘as and rubais. According to what is understood from his poems, he is a personality that was influenced by some prominent poets in his era. During his lifetime, he wrote poems such as Nabi and Naili, as well as some other poets whose pseudonym was mentioned in Divan. Similar poems of Rüşdi hold a great sum in his Divan. The poet did not present a poem to any state elders. Almost all of the odes in the Divan consist of poems written in the type of naat, mawlid and miraciye about Muhammet. However, Divane Rüşdi Efendi is a ghazals poet. There are poems in his ghazals where he can capture the beauty of utterance. From time to time, the poet carried his sufferings and grievances to the content of such poems. In addition, it is possible to follow the traces of some social life elements of his period in his ghazals. Sources mention that Rüşdi's poems were loved during his lifetime.

Science Code	: 31402
Key Words	: Divan Poetry, 17th century, Rüşdi Efendi.
Page Number	: 639
Supervisor	: Prof. Dr. Orhan Kurtoğlu

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca bana yol gösteren, karşılaştığım türlü zorlukları aşmamda yardımlarını esirgemeyen, tezimin titiz bir şekilde ortaya çıkmasında bana her zaman yardımcı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Orhan Kurtoğlu'na çok teşekkür ederim. Yine değerli hocalarım Prof. Dr. Özge Öztekin ve Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin tez boyunca karşılaştığım çeşitli meseleler hususunda kıymetli ikazlarıyla bana yol gösterdiler. Kendilerine teşekkürlerimi bir borç bilirim. Rüşdî Dîvânı'nın Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde yer alan nüshasının temininde bana yardımcı olan arkadaşım Ferhat Sürmeli'ye de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR ve AÇIKLAMALAR.....	xiv
ÖNSÖZ	xvi
1. GİRİŞ	1
2. DÎVÂNE RÜŞDÎ EFENDÎ'NİN HAYATI, ESERİ ve ŞİİR DÜNYASI.....	3
2. 1. HAYATI.....	3
2. 2. ESERİ.....	8
2. 3. ŞİİR DÜNYASI	9
2. 3. 1. NAZIM TEKNİĞİ	9
2. 3. 1. 1. Nazım Şekilleri.....	9
2. 3. 1. 1. 1. Kasideler.....	9
2. 3. 1. 1. 1. 1. Nesib	12
2. 3. 1. 1. 1. 2. Girizgâh	17
2. 3. 1. 1. 1. 3. Medhiye (Maksad / Maksûd).....	18
2. 3. 1. 1. 1. 4. Tegazzül.....	23
2. 3. 1. 1. 1. 5. Fahriye	23
2. 3. 1. 1. 1. 6. Dua.....	24
2. 3. 1. 1. 2. Mesnevîler	26
2. 3. 1. 1. 3. Gazeller.....	29
2. 3. 1. 1. 4. Kıt'alar.....	33
2. 3. 1. 1. 5. Rubâîler	34
2. 3. 1. 2. Âhenk Unsurları	35
2. 3. 1. 2. 1. Vezin	36
2. 3. 1. 2. 2. Kafiye ve Redif.....	40
2. 3. 1. 2. 3. Diğer Âhenk Unsurları	46
2. 3. 2. ÜSLUP	48
2. 3. 2. 1. Atasözü ve Deyimler.....	56

2. 3. 2. 1. 1. Atasözü	57
2. 3. 2. 1. 2. Deyimler	57
2. 3. 3. MUHTEVA	69
2. 3. 3. 1. Din ve Tasavvuf	69
2. 3. 3. 1. 1. Din	69
2. 3. 3. 1. 2. Tasavvuf	81
2. 3. 3. 2. Cemiyet	84
2. 3. 3. 2. 1. Şahıslar	84
2. 3. 3. 2. 1. 1. Cem/Cemşîd	85
2. 3. 3. 2. 1. 2. Dârâ.....	86
2. 3. 3. 2. 1. 3. Zâl	86
2. 3. 3. 2. 1. 4. Nerîmân	87
2. 3. 3. 2. 1. 5. Rüstem	87
2. 3. 3. 2. 1. 6. Kahraman.....	88
2. 3. 3. 2. 1. 7. Behrâm.....	88
2. 3. 3. 2. 1. 8. Hüsrev.....	88
2. 3. 3. 2. 1. 9. İsfendiyar	89
2. 3. 3. 2. 1. 10. Ehrimen.....	89
2. 3. 3. 2. 1. 11. Behzâd	89
2. 3. 3. 2. 1. 12. Bermekî.....	90
2. 3. 3. 2. 1. 13. Hâtem-i Tâî	90
2. 3. 3. 2. 1. 14. Kârûn	90
2. 3. 3. 2. 1. 15. Nemrûd	91
2. 3. 3. 2. 1. 16. Leylâ ve Mecnûn	91
2. 3. 3. 2. 1. 17. Ferhad ile Şirin / Hüsrev ü Şirin	92
2. 3. 3. 2. 1. 18. Aristo	93
2. 3. 3. 2. 1. 19. Eflatun.....	93
2. 3. 3. 2. 1. 20. İskender.....	93
2. 3. 3. 2. 1. 21. Mevlânâ	94
2. 3. 3. 2. 1. 22. Hüseyin Baykara.....	94
2. 3. 3. 2. 1. 23. Gazneli Mamud ve Ayaz	94
2. 3. 3. 2. 1. 24. Mânî.....	95
2. 3. 3. 2. 2. Yer ve Millet İsimleri	95
2. 3. 3. 2. 2. 1. Anadolu.....	95

2. 3. 3. 2. 2. 2. İran	96
2. 3. 3. 2. 2. 3. İstanbul	96
2. 3. 3. 2. 2. 4. İsfahan.....	96
2. 3. 3. 2. 2. 5. Tebriz.....	97
2. 3. 3. 2. 2. 6. Hıtây	97
2. 3. 3. 2. 2. 7. Habeş	97
2. 3. 3. 2. 2. 8. Ken‘ân.....	97
2. 3. 3. 2. 2. 9. Sana.....	98
2. 3. 3. 2. 2. 10. Roma.....	98
2. 3. 3. 2. 2. 11. Dizmar Kalesi	98
2. 3. 3. 2. 2. 12. Babil.....	98
2. 3. 3. 2. 2. 13. Hindistan ve Hindular	99
2. 3. 3. 2. 2. 14. Tatar	99
2. 3. 3. 2. 3. Sosyal Hayat.....	99
2. 3. 3. 2. 3. 1. Aşçılık.....	100
2. 3. 3. 2. 3. 2. Boyna cevşen asmak.....	100
2. 3. 3. 2. 3. 3. Çevgân oyunu	101
2. 3. 3. 2. 3. 4. Çiçek kültürü	101
2. 3. 3. 2. 3. 5. Deliler	101
2. 3. 3. 2. 3. 6. Dükkânların geliri	102
2. 3. 3. 2. 3. 7. Esir almak	102
2. 3. 3. 2. 3. 8. Fal bakma.....	102
2. 3. 3. 2. 3. 9. Gençlik dönemlerinde tahsille meşgul olunması	103
2. 3. 3. 2. 3. 10. Gizli din tutma	103
2. 3. 3. 2. 3. 11. Güvercinle haberleşme	103
2. 3. 3. 2. 3. 12. Habercilere hediye verilmesi	103
2. 3. 3. 2. 3. 13. Hallaçlık.....	104
2. 3. 3. 2. 3. 14. Haraç alma	104
2. 3. 3. 2. 3. 15. Hazineleri yılanların veya ejderhaların beklediğine dâir inanış.....	104
2. 3. 3. 2. 3. 16. Hikâye dinleme	105
2. 3. 3. 2. 3. 17. Hilalin görülmesi	105
2. 3. 3. 2. 3. 18. İnsanların giyim-kuşamı	105
2. 3. 3. 2. 3. 19. İstanbul’da bir kış mevsimi ve etkileri	106
2. 3. 3. 2. 3. 20. Kır gezileri ve eğlenceler.....	107

2. 3. 3. 2. 3. 21. Kitap süsleme sanatı	108
2. 3. 3. 2. 3. 22. Mevrit Kandili.....	109
2. 3. 3. 2. 3. 23. Muamma Söyleme / Muamma çözme	109
2. 3. 3. 2. 3. 24. Mûsikî	109
2. 3. 3. 2. 3. 25. Nazar ve dil değmesi	110
2. 3. 3. 2. 3. 26. Ok Tâlimi / Okçuluk	110
2. 3. 3. 2. 3. 27. Paranın ayarının düşmesi	111
2. 3. 3. 2. 3. 28. Şahne.....	111
2. 3. 3. 2. 3. 29. Şarap yasağı	111
2. 3. 3. 2. 3. 30. Şemâme Tutma Geleneği.....	111
2. 3. 3. 2. 3. 31. Tavla oyunu	112
2. 3. 3. 2. 3. 32. Tâz-bâzlık	112
2. 3. 3. 2. 3. 33. Teyemmüm	112
2. 3. 3. 2. 3. 34. Ticaret gemileri.....	112
2. 3. 3. 2. 3. 35. Yalancı şahitler	113
2. 3. 3. 3. Aşk	113
2. 3. 3. 3. 1. Sevgili.....	115
Yüz/Rûy:	121
Alın/Cebîn:	121
Dudak/Leb:	122
Çeşm/Gözler:	123
Bakış/Gamze/Nîgeh:.....	123
Yanak:.....	124
Benler:.....	126
Saç/Zülf:	126
Kâkül:	127
Boy/Kâmet:.....	128
Kaşlar/Ebrû:	128
Kirpikler/Müjgân:	129
Ayva tüyü/Hat:.....	129
Bel:.....	129
Parmak/Engüş:.....	129
2. 3. 3. 3. 2. Âşık	130
2. 3. 3. 3. 3. Rakip	135

2. 3. 3. 4. 4. Rind ve Zâhid	138
2. 3. 3. 4. Tabiat	141
2. 4. ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER ve NAZİRECİLİĞİ.....	152
3. DİVÂNE RÜŞDİ DİVÂNİ	167
(TENKİTLİ METİN)	167
NÜSHALARIN TANITILMASI	167
TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN METOT	171
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ VE METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR.....	172
DİVÂN-I DİVÂNE RÜŞDİ	174
-Tenkitli Metin-	174
[KAŞİDELER]	175
[MESNEVİLER]	238
ĞAZELLER.....	265
[KİT'ALAR].....	518
RUBÂ'İYYÂT	521
4. SONUÇ	527
KAYNAKLAR	531
SÖZLÜK	541
EKLER	611
ÖZGEÇMİŞ	619

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2. 1: Kasidelerin Şekil Özellikleri	11
Tablo 2. 2: Gazellerin Beyit Sayıları	30
Tablo 2. 3: Dîvân'da Kullanılan Aruz Kalıpları	37

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2. 1: Gazellerdeki Beyit Sayılarının Oranları	31
Grafik 2. 2: Dîvan'da Kullanılan Aruz Kalıplarının Oranları	38
Grafik 2. 3: Dîvân'daki Kafiye Çeşitlerinin Oranlar	41

KISALTMALAR ve AÇIKLAMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

AH	Medine-Arif Hikmet Kütüphanesi, Mahtûât Kısmı 811.53
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren/Çevirenler
DT	Doktora Tezi
düz.	Düzenleyen
Ed	Editör/Editörler
Far.	Farsça
G.	Gazel
haz.	Hazırlayan/Hazırlayanlar
İÜ	İstanbul Üniversitesi Türk Yazmalar, TY 692/2
K.	Kaside
Kt.	Kıt'a
M.	Mesnevî
M	Milli Kütüphane, YZ FB, Numara: 244.
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
R.	Rubâî
S	Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, Numara: 756.
s.	sayfa
T	Türkçe
TALİD	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi

TDK	Türk Dil Kurumu
TEİS	Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY	Türkçe Yazmalar
vd.	Ve devamı
Yay.	Yayını/Yayınları/Yayınevi
YLT	Yüksek Lisans Tezi
YZ	Yazma/Yazmalar

ÖNSÖZ

*Ne ‘aceb nazm-ı belîğ ile anılsa Rüşdî
Her gelen âleme bir dâniş-ile nâm komış*

Dîvâne Rüşdî Efendi’nin yaşadığı 17. yüzyıl, Dîvân şiirinde görülen üslûp çeşitliliği bakımından dikkat çeker. Sebk-i Hindî, Hikemî tarz, Folklorik üslûp gibi bazı üslûplar bu yüzyılda Dîvân şairlerini etkisi altına almıştır. Bu üslûpları şiirleriyle temsil eden şairlerin şiirlerine bu dönemde birçok nazire yazılmıştır. Bu isimlere nazireler yazan ve manzumelerinde söz konusu üslûpların etkilerinin görüldüğü şairlerden biri de yaşadığı dönemde “Dîvâne” lakabıyla anılan Rüşdî Efendi’dir. Şair, yaşadığı zihnî rahatsızlık sebebiyle devrinde “Dîvâne Rüşdî Efendi” diye tanınmıştır.

Rüşdî, 17. yüzyıl Dîvân şairlerindendir. İstanbul’da doğmuştur. Şiirlerinden iyi bir tahsil gördüğü anlaşılan şair, medrese tahsilinden sonra mülazım ve müderris olmuştur. Müderris olduktan bir süre sonra ise görevinden azledilmiştir. Muhtemelen azil sebebiyle ve bir süre sonra şairin aklî melekeleri zaafa uğramış ve Rüşdî ömrünün kalan kısmını, İstanbul’da Sivâsîzâdeler Tekkesi’nde geçirmiştir. Şiirlerinden anladığımız kadarıyla başlangıçta dost ve şiir meclislerine katılan şair, hastalığından sonra büyük sıkıntılar yaşamıştır.

Rüşdî, yaşadığı dönemde Nâ’îlî-i Kadim ve ismi etrafında âdeta bir edebî mektep teşekkül etmiş Nâbî gibi şairler yanında Fehîm-i Kadîm, Neşâtî Dede, Mezâkî, Şeyhülislam Bahâyî Efendi, Tırhalalı Nazîf ve Mehmed Sâbrî gibi şairlerin etkisi altında kalmıştır. Bunu Rüşdî Efendi’nin bu şairlere yazdığı nazirelerden anlamaktayız. Bir şairin yetişmesinde ve sanatını ortaya koymasında son derece önemli olan nazire konusu, *Rüşdî Dîvânı*’nda sık sık karşımıza çıkmakta ve nazireler *Dîvân*’da önemli bir yekûn tutmaktadır.

Şair, herhangi bir devlet büyüğüne kasîde sunmamıştır. *Dîvân*’da yer alan kasîdelerin tamamına yakını Hz. Peygamber’le ilgili naat, mevlit, miraciye türünde yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. *Dîvân*’da yer alan son kaside ise bir Kerbelâ Mersiyesi’dir. Bu manzumelerinden hareketle Rüşdî’nin Hz. Peygamber sevgisi öne çıkan bir şair olduğunu ifade etmek mümkündür.

Rüşdî’nin tek eseri *Dîvân*’dır. Araştırmalarımız sonucunda *Rüşdî Dîvânı*’nın dört nüshasını tespit edebildik. Bunlar Medine Arif Hikmet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi, Millî Kütüphane ve Süleymânîye Kütüphanesi nüshalarıdır. Tenkitli

metin ortaya konulurken elimizde müellif nüshası olmadığından herhangi biri esas alınmamış, *Dîvân*'ın en sağlam hâli ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde kaynaklardan hareketle şairin hayatı hakkında bilgi verilmiş ve *Dîvân* ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümde şairin şiir dünyası nazım tekniği, üslup ve muhteva açılarından ele alınmıştır. Bu bölüm yazılırken karşılaşılan en önemli mesele kaynaklarda Rüşdî hakkında verilen bilgilerin yetersizliğidir. Bu durum, şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha net çıkarımlar yapmamızın önüne geçmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde dört nüshadan hareketle kurulan *Rüşdî Dîvânı*'nın tenkitli metni verilmiştir. Bu nüshalardan hiçbiri müellif hattı değildir. Dolayısıyla burada herhangi bir nüshayı esas almadan metin kurma yoluna gidilmiştir.

Bu çalışmada son olarak bir mecazlar sözlüğü hazırlanmıştır. Çalışmamızın sözlük kısmında kavramların sözlük anlamlarının yanı sıra terkiplere şairin yüklediği anlamların verilmesine dikkat edilmiştir.

Yasin ŞEN

Bolu-2021

1. GİRİŞ

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin en buhranlı olduğu bir dönem olarak dikkat çeker. Bu dönemde devlet cephelerde ilk ağır yenilgisini almış, ekonomik problemler ortaya çıkmış ve devlet yönetiminde bazı güçlükler baş göstermiştir. Buna rağmen biraz sonra aşağıda izah edeceğimiz gibi kültür, sanat ve edebiyatta gelişmeler devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıl'da on padişah tahta geçmiştir. Bunlar sırasıyla I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623), IV. Murad (1623-1640), I. İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1647-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695) ve II. Mustafa (1695-1703)'dır (Aksun, 2010). Tahta geçen padişahların sayısındaki fazlalık ve tahtta kalış sürelerinin bir önceki yüzyıla göre kısa oluşu devletin bu yüzyılda siyasî olarak zorlandığının bir göstergesidir. 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın emriyle başlayan II. Viyana Kuşatması büyük bir bozgunla neticelenmiş ve devlet ilk defa bu kuşatmanın ortaya çıkardığı, uzun bir zaman süren savaşların sonunda ve 1699 senesinde imzalanan Karlofça Anlaşması'yla ilk kez büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Bunun devlet üzerinde siyasî ve sosyal sonuçları olduğu ortadadır. Nitekim bu yüzyıla eserleriyle tanıklık etmiş olan Nâbî, *Sulhiyye* kasidesinde (Mengi, 1991: 4-5) anlaşmanın getirdiği toplumsal refahı ve savaşın bitmesinden dolayı oluşan sevinç ortamını söz konusu eder. "17. yüzyılın ikinci yarısında İmparatorluk artık duraklama yıllarından gerileme devrine geçmiştir. Zayıf sultanlar, güçsüz merkezi otorite, yönetimdeki bozukluk, siyasî ve ekonomik alandaki büyük zaafı, işsizlik, asayiş bozulan taşra, mal, can ve ırz güvenliği kalmadığı için göçen halk, büyük şehirlere yığılma, çeşitli reform denemeleri, çöküntüsü artık başlamış bulunan İmparatorluğun görüntüsünde yer alan unsurlardır" (Kortantamer, 1993: 153). Bu yüzyılda özellikle toplumsal değişiklikler ve sarsıntılar dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemde Nâbî gibi bazı şairler buna dikkat çekmişler ve toplum hayatına ayna olabilecek eserleriyle bu değişimi ve dönüşümü tespit etmişlerdir. Bu dönemde yeteneksiz devlet adamlarının iş başına gelmesi dikkat çeker. Zira buna devrin şairlerinin de işaret ettiğini görmekteyiz.

Buna rağmen 17. yüzyıl, kültürel olarak önemli gelişmelerin olduğu bir yüzyıldır. Bu dönemde Davut Ağa ve Sultanahmet Camii'nin mimarı ve Mimar Sinan

slubunu devam ettiren Sedefkâr Mehmet Ağa gibi mimarlar da yetişmişlerdir. Bunun yanında edebiyatın hâlâ yükselişte olduğunu söylemek mümkündür. Divan edebiyatı bir önceki döneme göre yükseliştedir (Dilçin, 1986: 175).

Bu dönemde birçok önemli şahsiyetin yetişmesi ve bunların yazdıkları eserler dikkat çekicidir. Kâtip Çelebi'nin eserleri, Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi, Koçi Bey ve Risâlesi burada akla ilk gelenlerdir. Yine bu dönemde önemli tezkireler de kaleme alınmıştır. *Riyâzî Tezkiresi* (Riyâzî Mehmed Efendi), *Zübdetü'l-Eş'âr* (Kaf-zâde Fâizî), *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr* (Âsım) burada anılabilir.

Yine bu dönemde hamsesi ve münşeâtıyla Nergisî, *Siyer-i Veysî* ve *Münşeât'ıyla* Veysî süslü nesrin en önemli temsilcileri arasında zikredilmektedir. Bu yüzyılda gazel ve kaside nazım şekillerinde çok önemli şiirler yazılmış ve bu nazım şekillerinde öne çıkan şairler yetişmiştir. Şeyhülsîlâm Yahyâ, Nef'î, Nâilî-i Kadîm, Fehîm-i Kadîm, Nâbî, Neşâtî, Sabrî, Vecdî, Nev'î-zâde Atâyî bu şairler arasındadır (Pekolcay, 1981: 305-306). Araştırmacılar tarafından bu dönem “Türk edebiyatının en parlak dönemlerinden biri” (Şentürk-Kartal, 2007: 417) olarak kabul edilmiştir. “Bu dönemde şairler geçen asırlara nazaran sosyal ve ekonomik konulara fazla eğilmişler, özellikle çevrelerinde olan hadiseleri gözlemleyerek bunları şiirlerinde kullanmışlardır. Bu da şiirlerde sosyal tenkidin ön plana çıkmasına sebep olmuştur” (Şentürk-Kartal, 2007: 417).

Bütün bunlardan sonra 17. Yüzyıl'ın kültürel, siyâsî, sosyal ve edebî bakımlardan oldukça hareketli olduğu söylenebilir. Ordunun cephelerde aldığı yenilgiler geniş toprak kayıplarına sebep olmuş, bu da toplumun bundan ekonomik ve sosyal açılardan olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. 17. yüzyıl, sadece siyâsî ve ekonomik açılardan değil edebî açıdan da oldukça çalkantılı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu sebeple ve çeşitli üslup arayışları yüzünden 17. yüzyıl bazı araştırmacılar tarafından “arayışlar devri” olarak kabul edilmektedir. Yüzyılın çeşitli hususiyetleri de bu tanımlamayı destekler niteliktedir.

2. DÎVÂNE RÜŞDÎ EFENDİ’NİN HAYATI, ESERİ ve ŞİİR DÜNYASI

2. 1. HAYATI

Dîvâne Rüşdî Efendi’nin¹ hayatı hakkında kaynaklarda verilen bilgiler oldukça yetersizdir. Onunla ilgili bilgileri Mustafa Safâyî Efendi’nin *Nuhbetü’l-Âsâr min*

¹ Mevzumuz olan Dîvâne Rüşdî haricinde Rüşdî mahlaslı diğer şairler ve belli başlı bazı hususiyetleri şöyledir:

Rüşdî: Mostar’da doğan Rüşdî’nin asıl adı Ahmed’dir. Sarayda yetiştirildi. Mülâzım, müderris ve kadı oldu. Mısır’a gitti. İstanbul’da 1699 yılında öldü. Bir *Divan*’ı vardır (Aksoyak, 2014).

Rüşdî: Amasya’da doğdu. Asıl adı Mehmed’dir. 19. Asır şairlerindendir. 1829 veya 1830 senesinde vefat etti. Babası Şirvanlı İsmail Siraceddin nakşî şeyhlerindendir. Bazı devlet kademelerinde görev yaptı (Kaplan, 2014).

Rüşdî: Edirne’de doğdu. Asıl adı Mehmed’dir. Ammeci Çelebi diye tanındı. Edirne’de Kazasker Camii’nde hatiplik yaptı. Kuran-ı Kerim’i on yedi usulde okuduğu söylenir. Nesih ve sülûste de kudreti vardı. Tarihleri beğenilmiştir (Aksoyak, 2014).

Rüşdî: Edirne’de dünyaya geldi. Asıl adı Ahmed’dir. Hacı Ahmed Efendi diye tanındı (Aksoyak, 2014).

Rüşdî: İzmir’de dünyaya geldi. Adı Mustafa’dır. Müftülük yapmıştır (Kesik, 2014).

Rüşdî: Adı Ahmed’dir. Kethüda halifelîği ve kadılık görevlerinde bulunmuştur (Kesik, 2015).

Rüşdî: Karaferye’de dünyaya geldi. Adı Ali’dir. Babasının adı Abdulhalim Efendi’dir. Kendisi Lâyine-zâde diye meşhur oldu. Müderrislik ve Rumeli’de kadılık görevlerinde bulundu (Kesik, 2014).

Rüşdî: Erzurum’da doğan Mehmet Rüşdî Paşa’nın mahlasıdır. Paşa’nın babası âlim bir kişiydi. Kendisi de iyi bir öğrenim görmüştür. Tahsilinden sonra bazı vezirlerin hizmetinde mektupçu olarak görev yapmıştır. Bunlardan Ferruh Ali Paşa’nın yanında divan katipliği, kapıkethüdalığı, kaymakamlık gibi görevlerde bulundu. Nakşî tarikatına mensup Paşa’nın kaynaklarda yetmiş iki yaşında vefat ettiği kayıtlıdır. Şiirleri ve inşalarıyla tanındı (Arslan, 2014).

Rüşdî: Asıl adı Mehmed Rüşdî’dir. 1834 yılında doğmuştur. Aslen Rizeli olan ve keten ticaretiyle meşgul olan bir zatin oğludur. Baba mesleği dolayısıyla Ketencizâde Rüşdî diye tanınmıştır. Erzurum’da tahsil görmüştür. İmam-hatip olarak Erzurum’da bazı camilerde görev yapmıştır. Erzurum Ulu Camii’nde uzun yıllar görev yaptığı için “Ulu Camii İmamı” diye tanınmıştır. Ayrıca hattattır. Nakşibendî ve Mevlevî tarikatlerine intisap etmiştir. 1916 senesinde vefat etmiştir. *Divan, İntihâbu’t-Tâlibîn, Mevlîd* adlı eserleri vardır (Gökçe, 2014).

Rüşdî: Antakya’da doğdu. 19. yüzyıl şairlerindendir. Türünün tek örneği olarak bilinen *Müşterek Mevlîd*’i Belenli Mesûd’la birlikte yazmışlardır. *Hallu’l-Eşkâl fî Mebâhisi’l-cüz’il-ihitiyârî* ve *Îkâz-ı Millet* adlı eserleri vardır (Köksal, 2014).

Rüşdî: 18. yüzyıl şairlerindendir. Enderûn’da yetişti ve Enderûn hazinesinde çantacı olarak görev yaptı. Bu sebeple Çantacı Rüşdî Bey diye tanındı (Kesik, 2014).

Rüşdî: Trabzon’da doğdu. Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur (Kesik, 2014).

Rüşdî: Mekteb-i Tıbbiye doktorlarından olan şair Kayseri’de doğdu. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Sultan Abdülmecid döneminde hazırladığı ve ilk Türkçe alfabe kitabı kabul edilen *Nuhbetü’l-Etfâl* ile tanınmıştır (Maden, 2015).

Rüşdî: Ayaş’ta doğdu. 19 yüzyıl şairlerinden olan şairin asıl adı Hacı Veliyüddîn Rüşdî Efendi’dir. Bazı vezirlerin kâtibi olarak görev yaptı. 1842 yılında vefat etti (Yekbaş, 2014a).

Rüşdî: Selanik’te doğdu. Asıl adı Halil Efendi’dir. İstanbul’da tahsil gördü. 1847 senesinde burada vefat etti (Yekbaş, 2014b).

Rüşdî: Çorlu’da doğdu. Asıl adı Hüseyin’dir. Katranîzâde diye tanınmıştır. Çorlu’da mahkeme kâtipliği yapmıştır (Çakır, 2014).

Rüşdî: Asıl adı İsmail Rüşdî Efendi’dir. 19 yüzyıl şairlerindendir. Tersane emini Kıbrıslı Ali Ağa’nın oğludur. Bu sebepten Kıbrısîzâde diye tanındı (Kesik, 2014).

Rüşdî: Isparta’da doğdu. Ticaretle meşgul oldu. İstanbul’da tahsil gördükten sonra kadı oldu (Arslan, 2014).

Rüşdî: Saraybosna’da doğdu. Asıl adı Muhammed Saraylı’dır. İki şiiri günümüze ulaşabilmiştir. Hakkında bilgi yoktur (Catovic, 2014).

Rüşdî: İstanbul’da 1819’da doğdu. Asıl adı Hüseyin Hüsnî Efendi’dir. Mühürdârîzâde İsmail Hakkı Efendi’nin oğludur. Babasından ötürü Mühürdârîzâde diye tanındı (Arslan, 2014).

Fevâidi'l-Eşâr adlı tezkiresi, yine bu tezkireden özetlenmiş Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa'nın *Nuhbetü'l-Âsâr Fî-Ferâ'idi'l-Eş'âr* adlı eseri, Sâlim Efendi'nin *Tezkiretü's-Şuarâ'sı* ve İsmail Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr* 1, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in *Mecelletü'n-Nisâb*'ında ve Mehmed Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde buluyoruz.

Bu tezkirelerin ve kaynakların verdiği bilgelere göre Rüşdî Efendi'nin asıl adı Mehmed'dir. İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Bekirzâde veya tezkireci Salim Efendi'nin ifadesiyle Bekir Ağazâde diye şöhret bulmuştur. Nâil Tuman ise *Tuhfe-i Nâilî*'de şairden Bekir Ağazâde Mehmed Çelebi diye söz etmektedir (Tuman, 2000: 340). Buradan hareketle babasının adının Bekir veya Bekir Ağa olduğu anlaşılmaktadır. Bekir Ağa'nın, bu "ağa" unvanından hareketle bazı önemli görevlerde bulunduğu düşünülebilir.²

17. yüzyılda yaşayan 1022 şairin 307'si ilmiye mesleğine mensuptur. Mesleği belli olmayan 481 kişilik şair grubu sayılmazsa bu sayı dönemin şairlerinin en çok ilmiye mesleğini tercih ettiğini göstermektedir (Kılıç, 1998: 202). Rüşdî de ilmiye mesleğine mensup şairlerdendir. Kaynakların belirttiğine göre o önce mülazım ve sonra müderris olmuştur. Fakat onun hangi medreselerde görev yaptığıyla ilgili elimizde herhangi bir bilgi yoktur.

Rüşdî müderrislik görevinden azledilmiş, kırk yaşından sonra zihnî melekeleri zaafa uğramış, İstanbul'da bulunan Sivâsî-zâdeler Tekkesi'ne sığınmış ve burada inzivayı tercih etmiştir (Çapan, 2005: 207; Yekbaş, 2014c).³ Şair aşağıdaki rubaiyi, görevinden azledildikten sonra söylemiş olmalıdır:

Rüşdî: Rüşdî Paşa, 1833'te Gediz'de doğdu. Babası Mehmed Efendi âlim bir zattı. Çeşitli devlet görevlerinde bulundu. Azledildi. İstanbul'da 1897'de vefat etti. Bazı eserleri basılmıştır (Arslan, 2014).

Rüşdî: 1770'te Aydın'ın Karacasu ilçesinde doğdu. Asıl adı Süleyman'dır. Yemezzâde İsmail Ağa'nın oğludur. *Divan*'ı haricinde çeşitli eserleri bulunmaktadır (Tanç, 2013).

² Mehmet Zeki Pakalın, bu ağa tâbiri için "*Eskiden yüksek mevki sahipleri hakkında kullanılır bir tâbirdir.*" (Pakalın, 1983: 22) diyor. Özellikle Tanzimat'tan önce ağalığın Osmanlı Devleti'nde yüksek pâyeleri ifade ettiği, Yeniçeri idarecilerinin bu unvanla anıldığı bilinmektedir. Ağalık "dârüssaâde ağası, kapu ağası, silahtar ağa, hazine ağası, harem ağası, enderun ağası, yeniçeri ağası, sipahi ağası, ihtisab ağası gibi saraya bağlı yüksek devlet mensupları hakkında kullanılırken daha sonraları 'tomruk ağası', 'ibrik ağası' gibi sıradan memurlar hakkında da kullanılır olmuştur" (Şentürk, 2016: 124).

³ Bu Sivâsî-zâde Tekkesi Eyüp Nişanca Caddesi'nde bulunan Halvetî dergâhı olmalıdır. Burası Eyüp Nişancası ve Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi diye de bilinir. Burası Halvetiyye'nin Şemsiyye kolunun kurucusu Ahmed Şemseddin Sivâsî (1520-1597)'nin yeğeni Abdülmecid Sivâsî'ye (1567-1639) atfedilmektedir. Sultan III. Mehmed ve Sultan IV. Mehmed dönemlerinin önde gelen mutasavvıflarından olan Abdülmecid Sivâsî Kadızâdeliler'le bazı mutaavvıfların yoğun tartışmalar hatta çatışmalar içerisinde olduğu bir dönemde İstanbul'a gelmiştir. Bugün dergâhı "Abdülmecid Sivâsî

Dil manşıb-ı âmâli niyâz itse muhâl
Tevcihe sezâ görmegi gerdün-ı hayâl
Çekse ne kadar müddet eger zaḥmet-i ‘azl
Eyler yine bir dūna murād işâl (R. 7)

Zihnî melekeleri zaafa uğradıktan ve azil hadisesinden sonra şâir, Dîvâne Rüşdî Efendi diye tanınmaya başlamıştır. Şairin bu lakabı *Dîvân*’ın bazı yazma nüshalarında (AH, S) görülmektedir.

Rüşdî, kaldığı tekkede cezbe hâlindeyken vefat etmiştir (Özcan, 1989: 110). Burada “cezbe”den dolayı vefat etmesi şairimizin tasavvufla ve bulunduğu tekkeyle ilgisini tespit edebilmede kanaatimizce önemlidir.

Cezbe bilindiği üzere “Allah’a koşmak. İlâhi inayetin bir gereği olarak Cenab-ı Hakk’ın, kendisine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahşedip çabası ve çalışması olmaksızın onu kendisine çekmesi ve yaklaştırması” (Uludağ, 2005: 89) olarak kabul edilir. Cezbeli kişiler meczup diye de bilinir. Rüşdî Efendi’nin cezbelerinden ötürü “Dîvâne” diye kabul edildiği anlaşıyor. Cezbe geçici veya sürekli olabilir (Uludağ, 2005: 89).

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Rüşdî Efendi’nin cezbesi devamlı olmuş, o bu hâlden çıkamamıştır.⁴ Safâyî ve Sâlim Efendi, şairin 1105 (M. 1695) senesinde vefat ettiğini kaydetmektedir.

Eski kültürde insanların, vefat ettikten sonra genel olarak bağlı bulundukları dergâh, tekke, zaviye gibi yapıların içine, çevresine, haziresine defnedildikleri bilinmektedir. Rüşdî’nin Sivâsîzâdeler Tekkesi’nin haziresine defnedilmesinden ötürü onun bu tekkeye bağlı olduğu düşünülebilir.

Rüşdî’nin bazı beyitlerinden hareketle hayatı hakkında tahminlerde bulunmak mümkündür.

Şair, tespitlerimize göre hiçbir devlet büyüğüne kaside takdim etmemiştir. Aşağıdaki beyit, şairin bu konudaki kanaati olarak değerlendirilebilir:

Halvetî Dergâhı” olarak bilinmektedir (Özdamar, 2007: 58). Büyük bir ihtimalle Rüşdî bu türbenin haziresine defnedilmiştir. Bunu ihtiyat kabilinden kaydediyoruz. Çünkü bir “Sivâsî Halvetî Dergâhı” da İstanbul Fatih’te bulunmaktadır. Durum her ne olursa olsun Rüşdî Efendi’nin bir Sivâsî-Halvetî dergâhına defnedildiği bilinmektedir. Bu durum şairin Halvetiyye ile bir yakınlığı olduğunu hatıra getirmektedir.

⁴ Salim Efendi, tezkiresinde onun deliliğinin cezbeden ileri geldiğini söylemektedir.

Mevlā'dan eyle her ne iderseñ taleb hemān
Her bendenüñ murādını Rüşdî Hüdā virür (G. 127/5)

Rüşdî'nin rahat bir hayat yaşamadığını şiirlerinden anlayabiliyoruz. Bir kasidesinden aldığımız aşağıdaki beyitlerinden hareketle şairin, hayattayken bazı zorluklar yaşadığını tahmin etmekteyiz. Şair aşağıda yer vereceğimiz ilk beytinde feleğin kendisiyle uyumluluk göstermediğini ve rahatlık ümidinden uzak olmasına şaşırılmamak gerektiğini söylemektedir:

Bizümle uymadı bāzāra gitdi h'āce-i gerdūn
Ba'īd olsaķ 'aceb mi Yūsuf-ı ümmīd-i rāhatdan (K. 8/3)

Şair şu beytinde de gamın gönlüne verdiği darlıktan kurtulup rahat nefes alabileceği bir yer olmadığından, gidip de görmeyi arzuladığı bir yer bulunmadığından ve seyahatten haz etmediğinden söz etmektedir:

Ne dil-tengī-i ğamdan var teneffüs kılmāğa bir cāy
Ne bir yerde vañan melhūz ne mahzūzum seyāhatden (K. 8/4)

Rüşdî başka bazı manzumelerinde de yaşadığı sıkıntılı hayatı söz konusu eder. Bir gazeline yaşadığı talihsizliklerden şöyle bahsetmektedir:

Rüşdî nedür iķbālını görsek bize çarhuñ
Besdür bu ķadar zaķmet-i idbārını çekdük (G. 313/5)

Eğer şairāne övünmelerin yer aldığı beyitlerine dikkat edecek olursak Rüşdî'nin hayatı ve çevresindeki algıyla ilgili bazı sonuçlara da gidebiliriz. Aşağıdaki beytinde şair kendi şöhretinin irfan ile olduğunu söylemektedir:

Kaçma hem-şoķbet-i hāş olmadan ey şāh-ı hūsn
Rüşdi-i pür-hünerüñ şöhreti 'irfān-iledür (G. 182/5)

Rüşdî'nin Hz. Peygamber sevgisiyle dolu bir şair olduğu özellikle naat türünde yazdığı kasidelerinden ve kaside nazım şekliyle kaleme alınmış miraciye ve mevlidinden anlaşılmaktadır. *Dîvān*'ın kasideler bölümü sadece Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt için yazılmış manzumelerden müteşekkildir. Zaten şair de bu mısarlarda kendisi içib "na't-gūy-ı hāzret-i sultān-ı kevneyn" olduğunu söylemektedir. Kasidelerinden aldığımız aşağıdaki beyitler onun Hz. Peygamber sevgisinin, şiirine kaynaklık ettiğini ifade eder:

Kevne teşrif idicek bulsa n'ola şūret nizām
'Adl-perver pādişāh-ı mülk-i ma'nādur gelen (K. 5/25)

Virürdi tūṭī-i mu‘ ciz-edā-yı nuṭḳ-ı bülendi
Mezāḳ-ı cāna lezzet kand-i peygām-ı risāletden (K. 8/53)

Huṣūṣā na‘ t-gūy-ı ḥazret-i sultān-ı kevneynüm
Vücūd-ı nūr-ı raḥmetdür ki inmiṣ evc-i rıf atden (K. 8/51)

Ḥabīb-i Müctebā maḳbūl-i Mevlā melce-i dünyā
Derinde ḳalmaz idi ‘ulviyān bir laḫza ḥizmetden (K. 8/55)

Cebīn-i pāki nūrānī meh-i burc-ı hidāyetden
Ruḥ-ı tābendesı çün mihr-i pūr-envār-ı ‘izzetden (K. 8/60)

Rüşdî'nin çevresi hakkında elimizde net bilgiler bulunmamaktadır. Fakat bazı manzumelerinde zikrettiği ve şiirlerine nazireler yazdığı Nâbî, Sabrî, Nazîf ve ölümüne tarih düşürdüğü Nedîm-i Kadîm gibi şairlerle yakınlık kurduğunu düşünmek mümkündür.

2. 2. ESERİ

Rüşdî'nin bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır. Safâyî, tezkiresinde “Cevâhir-i nazmın keşîde-i silk-i tedvîn ve dūrârî-i sūhanın muntazam-ı dürc-i tezyîn etmişdir.” (Çapan, 2005: 207) diyerek Rüşdî'nin hayattayken *Dîvân*'ını ortaya koyduğunu söyler. Sâlim Efendi de tezkiresinde şairin mürettep bir *Dîvân*'ı olduğunu söylemektedir (İnce, 2005: 359). Kaynaklarda şairin başka herhangi bir eseri zikredilmemektedir.

Dîvân'ın bilinen dört nüshası vardır. Bu nüshalar Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi ve Millî Kütüphane'de bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi nüshasında H. 1090 (M. 1679/1680) yılına ait bir sah kaydı bulunmaktadır. Şair vefatından yaklaşık on beş sene kadar önce *Dîvân*'ını oluşturmuş gözükmektedir.

Hazırladığımız tenkitli metne göre *Dîvân*'da 11 kaside, 2 mesnevî, 503 gazel, 3 kıt'a, 13 rubâî yer almaktadır. Yaklaşık olarak 3750 beyitten oluşan *Dîvân*'da beş farklı nazım şeklinin örnekleri görülmektedir.⁵

⁵ *Dîvân*'ın şekil ve muhteva özellikleri inceleme kısmında verileceği için burada ayrıntılı bilgi verilmekten kaçınılmıştır.

2. 3. ŞİİR DÜNYASI

2. 3. 1. NAZIM TEKNİĞİ

2. 3. 1. 1. Nazım Şekilleri

Rüşdî'nin tenkitli metnini hazırladığımız *Dîvân*'ında kaside, mesnevî, gazel, kıt'a, rubâî nazım şekillerinde yazılmış toplam 532 manzumeye yer verilmiştir. Bunlar aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2. 3. 1. 1. 1. Kasideler

Osmanlı dönemi şairleri kasideyi sevilen bir şahsı övmek, onun faziletlerini dile getirmek amacıyla kaleme almışlardır. Eğer memdûh yaşıyorsa kasidenin ilgi görüp görmemesine göre değişecek şekilde şairlere caizeler verilmiştir. Dolayısıyla kasideler genelde memdûhdan bir talebi yansıtan şiirlerdir (Kurtoglu, 2012: 12). Tespitlerimize göre Rüşdî herhangi bir maddî karşılık için kaside yazmamıştır. *Dîvân*'da kasideler kısmında yer alan manzumeler mevlid, mirâciye, naat ve mersiye türlerindedir.

Naat türünün bilinen en yaygın anlamı bunların Hz. Peygamber övgüsünde yazılmış şiirler olduğu şeklindedir. Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hamza, Hz. Abbas, mezhep ve tarikat büyükleri için yazılan kasideler de naat olarak kabul edilmektedir (Yeniterzi 1993: 1). Rüşdî kasidelerini genelde Hz. Peygamber övgüsünde ve vasfında kaleme almıştır.

Dîvân'da 11 adet kaside yer almaktadır. Bu kasidelerin tamamına yakını Hz. Peygamber'le ilgili türlerde yazılmışlardır. Dolayısıyla kasidelerden sekizi (K. 1, K. 2, K. 3, K. 5, K. 6, K. 7, K. 8, K. 9, K. 10) naat, biri (K. 1) mirâciye, biri (K. 4) mevlid, son kaside (K. 11) ise bir Kerbelâ mersiyesidir.

Bu kasidelerden birincisi 73; ikincisi 135; üçüncüsü 78; mevlid nazım türünde yazılan dördüncü ve tek kaside 70; beşinci kaside 61; altıncısı 66; yedincisi 50; sekizinci kaside 93; dokuzuncusu 39 ve onuncu kaside 61 beyittir. Son manzume ise Hz. Hüseyin ve Kerbelâ hadisesi hakkında yazılmış 67 beyitlik bir mersiye. Kasideler kısmı toplam 793 beyitten oluşmaktadır. Kasidelerin beyit ortalaması 72'dir. Kasidelerin sekizinde başlık bulunurken son üç kasidede başlık yer almamaktadır.

Uzun kasidelerde kafiye bulma zorluğu şairlerin karşılaşılabileceği güçlükler arasındadır. Bu durumda şairler aynı kelimeyi birden fazla olarak kafiye yapmak üzere kullanabilirler (İpekten, 2005: 39). Rüşdî'de buna benzer bir durum görülmektedir.

Şairin 135 beyitlik ikinci kasidesinde böyle bir durumla karşılaşmaktayız. Benzer durum şairin diğer kasidelerinde de (K. 1, K. 3 vb.) görülmektedir.

Rüşdî'nin, kasidelerini genel olarak Hz. Peygamber'in şefâatini ummak için kaleme aldığını görmekteyiz. Kasideler “sadece kendisine hami arayan ya da kendisini hamisini methetmekle görevli sayan şairin yerine getirmesi gereken bir mecburiyet değil, aynı zamanda bazı türler için -mesela mersiye- söyleyecek olursak bir geleneğin yahut vefa borcunun gerektirdiği bir mecburiyet olarak da karşımıza çıkar” (Karavelioğlu, 2007: 253). Dolayısıyla şair bu manzumelerini bir vefa hissini ve Hz. Peygamber'e duyduğu büyük sevgiyi dile getirmek için kaleme almış görünmektedir.

Rüşdî'nin bazı kasidelerinin birkaçı şekil bakımından klasik anlayıştan biraz uzak durmaktadır. Meselâ *Dîvân*'daki yedinci kaside doğrudan fahriye ile başlamaktadır. 17. yüzyıl *Dîvân* şairlerinde böyle bir hususiyet zaman zaman göze çarpmaktadır (Aydemir, 1994: XXXIII). Devrindeki şairleri kasideleri ile büyük ölçüde etkileyen Nef'î'nin kasidelerinde de benzer bir durum vardır ve şair bir kasidesinde nesib kısmını fahriyeye ayırmıştır (İpekten, 2000: 106). Biz bu açıdan Rüşdî'nin, devrinin en önemli kaside şairi Nef'î'nin etkisinde kaldığını düşünmekteyiz.

Şairin bu kasidelerin ilk beyitlerinde felekten şikâyet konusuna ağırlık verdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kısımda nesib yerine birer hasbihalin varlığından söz edilebilir.⁶ Rüşdî'nin fahriye ile başlayan veya doğrudan konuya girdiği kasidelerinde nesib bölümü bilinen muhtevasından uzak bir görünüm arz etmektedir. Mine Mengi'nin de işaret ettiği gibi “eski şairlerimizin *dîvân*larında, klasik düzeni, alışılmış bölümleri olan kasidelerin dışında, farklı yapılarıyla dikkat çeken kaside örnekleri de bulunmaktadır” (2010: 131). Rüşdî'nin bazı kasideleri bu hususa örnek teşkil etmektedir.

Rüşdî'nin kasidelerinde karşılaştığımız şekil özelliklerini şu şekilde gösterebiliriz:

⁶ Araştırmacılar Türk Edebiyatında bazı kasidelerde nesib veya teşbib bölümü yerine şairlerin hasbihâle yer verdiklerine dikkat çekmişlerdir. Mine Mengi, kasidelerde yer alan bu hasbihâller üzerinde yazdığı makalesinde bu konuda şunları söyler: “Ancak, bazı kaside girişlerinde, verilmek istenen düşünce ya da anlatılmak istenen olayın ön plana geçirilmesiyle tasvirin arka plana itildiği, önemini yitirdiği görülür. Bu duruma göre eski edebiyatımızda, söze tasvirle başlanmayan, nesip bölümünde tasvirin yer almadığı hatta daha da ileri giderek, nesip bölümü olmayan kasîdeler de vardır diyebiliriz” (Mengi, 2010: 131).

Sıra	Tür	Memduh	Nesib	Girizgâh	Medhiye	Tegazül	Fahriye	Dua	Be-yit Sayısı
1	Mirâciye	Hız Peygamber	1-20	21	22-70	-	-	71-73	73
2	Naat	Hız. Peygamber	1-89	90	91-132	-	-	133-135	135
3	Naat	Hız. Peygamber	1-42	43-44	45-73	-	74-75	76-78	78
4	Mevlid	Hız. Peygamber	1-27	28	29-66	-	-	67-70	70
5	Naat	Hız. Peygamber	1-21	22-24	25-50	-	51-58	59-61	61
6	Naat	Hız. Peygamber	1-37	38	39-63	-	-	64-66	66
7	Naat	Hız. Peygamber	1-26	27	28-47	-	-	48-50	50
8	Naat	Hız. Peygamber	1-50	51	52-89	-	-	90-93	93
9	Naat	Hız. Peygamber	1-22	23	24-36	-	-	37-39	39
10	Naat	Hız. Peygamber	1-29	30-31	32-58	-	-	59-61	61
11	Mersiye	Hız. Hüseyin	1-24	25	26-65	-	-	66-67	67
	Genel Toplam								793

Tablo 2. 1: Kasidelerin Şekil Özellikleri

Bu tabloya göre Rüşdî'nin kasidelerinin beyit sayısı 39-135 beyit arasında değişmektedir. Bu beyit sayısının ortalaması 72'dir. Burada görüldüğü üzere klasik kaside anlayışında yer alan bölümlerden özellikle tegazzül kısmı Rüşdî'nin kasidelerinde görülmez. Bu yüzden şairin hiçbir kasidesinde kaside bölümleri tam olarak mevcut değildir. Şairin kasidelerini herhangi bir devlet büyüğüne takdim etmeyişinin, herhangi bir maddî karşılık için kaleme almayışının ve her şeyden önemlisi bu şiirlerin naat olmasının da bunda etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Rüşdî'nin kasidelerinde klasik kaside bölümlerinin bazı muhteva özellikleri dikkat çekmektedir. Bunları ilgili başlıklarla birlikte şu şekilde incelemek mümkündür:

2. 3. 1. 1. 1. Nesib

Rüşdî'nin kasidelerinin en canlı bölümlerinden birisi nesiblerdir. Şairin kasidelerinde bu bölüm oldukça geniş tutulmuştur. Nesib bölümlerinin beyit sayıları 20 (K. 1) ve 93 beyit (K. 2) arasında değişmektedir.

Rüşdî, genel olarak kasidelerinde nesib bölümüne özen gösteren bir şairdir. On bir kasidenin tamamında nesib bölümü yer almaktadır. Kasidelerin nesib kısımlarında medhiye kısımlarında işlenen konuya uygun bir muhteva olabilmektedir. Hatta bazı nesiblerde, medhiyede övülen kişilerin övgüsüne de yer verilebilmektedir. “Kasîde öncelikle övgü amaçlı olduğu için tasvir bazen, doğrudan doğruya övülecek kişinin tasvirine yönelik olabilir” (Mengi, 2010: 130).

Rüşdî, dördüncü kasidesinde Hz. Peygamber'in doğumunu konu almış ve nesib kısmında bir mevlid kandilini konu edinmiştir. Bu kısımda mevlid kandillerinde İstanbul'un büründüğü manzara, zengin tasvirlerle işlenmiştir. Bu kasideden alınan aşağıdaki beyitte şair, gökyüzü kubbesinin kandillerle süslendiğinden ve bunları saymanın mümkün olmadığından söz etmektedir:

Ḳubbe-i çarḫı ḳanādil ile zeyn eylediler
Şöyle kim vefreti efrādı degüldür ma' dūd (K. 4/12)

Rüşdî'nin kasidelerindeki nesib bölümlerinde daha çok tabiat tasvirlerine yer verdiği söylenebilir. Birinci kasidenin nesib kısmında Rüşdî bir gece tasviri yapmaktadır. Yapılan tasvire göre bu saadet bahşeden bir gecedir. Kasidenin başlığı her ne kadar “Der-Na't-ı Şerîf Seyyid-i Beniyy-i Muhterem Salli Ente Aleyhi ve

Sellem” ise de aslında bu kaside bir miracıyedir ve Hz. Peygamber’in miracını konu edinmektedir. Burada nesib bölümünde yer alan gece tasviriyle ilgili beyitler kasidenin medhiye kısmında ele alınan mirac konusu için bir hazırlıktır:

Te‘āla ’llāh zihī şām-ı sa‘ādet-baḥş-ı bî-hemtā
Kim oldı bā‘ iş-i tenzîl-i “sübḥāne’l-lezî esrā”

Felek naḳş-ı gül-i ḥurşîdi nemle şüste itdükde
Zemînüñ zıllı peydā eyledi bir sünbül-i ra‘nā (K. 1/1-2)

Rüşdî, kasidelerinde zaman zaman çarpıcı benzetmelere yer vermektedir. Şair, Hz. Peygamber’in miracının anlatıldığı bu ilk kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde günleri bir kitaba benzetmekte, feleği ise bir müzehhibe teşbih etmektedir. Bu beyitlerde günlerin kitabı, siyah bir cilde benzeyen karanlıklarla kaplanmış. Yıldızlar ise bu günlerin kitabında serpilmiş altınlar olarak yer almaktadır. Yine şafak da kırmızı rengiyle bu kitaba kırmızı mürekkeple çekilmiş bir tuğradır:

Tamām itdi felek tezhîbini mecmû‘a-yı rûzuñ
Zer-efşân bir edîm-i tîre-cild oldı aña zûlmā

Sevâdı şanki tevķî‘-i sa‘ādet rıyğıdur necm
Şafaḳ tuğrâ-yı ğarrâdur çekilmiş sürḥ-ile gūyā (K. 1/16-17)

Rüşdî, kasidelerinin nesib bölümünde mevsimleri de işlemiştir. Nesib bölümü dikkate alındığında aslında bir şitâiyye olan ikinci kasidede çok canlı ve belgesel nitelikte kış tasvirleri vardır. Bu husus şairin yaşadığı dönemdeki olaylara kayıtsız kalmadığını göstermektedir. “Yaşadığı toplumdan asla uzak olmayan divan şairi, belki her şeyden önce iyi bir gözlemci olduğundan bugünün insanına dönemiyle ilgili kim bilir tarihî vesikalarda bulunamayacak bilgiler sunar.” (Karavelioğlu, 2007: 257). Rüşdî de söz konusu kasidesinde İstanbul’da 17. yüzyılda yaşanan şiddetli bir kış hakkında gözlemlerini nakletmektedir. Bu gözlemler “tarihî vesikalarda bulunamayacak bilgiler” hükmünde kabul edilebilir. Bu kasidenin nesib bölümünde anlatıldığına göre İstanbul’da 17. yüzyılın ikinci yarısında şiddetli bir kış yaşanmış, boğaz donmuş, insanlar dışarıya çıkamamış, çiçekler ve diğer bitkiler yağan kardan ve yaşanan soğuklardan ötürü görünmez olmuştur. Aşağıdaki beyitler yaşanan bu kışın şiddetini ifade etmektedir:

Döndi beytü'l-hazene ehl-i ğama lâneleri
Gidicek zümre-i murġân-ı hoş-âyende şadâ

Rüstem-i şarşar-ı dey cünd-i nihâlânı yine
Bâġda kırdı geçürdi o kad-i bî-pervâ

Şimdi ol deñlü harâb eyledi ol kişveri kim
Uġramaz görse eger yevm-i talel zâr-ı fenâ (K. 2/17-19)

Aynı kasideden alınan aşağıdaki beyitler de yaşanan kışın insanlar ve tabiat üzerindeki etkilerini canlı bir biçimde ortaya koymaktadır. Şair bu beyitlerde, bir kul gibi mustarip şulelerin yepyeni samur kürkle bile titreyen kimselere benzediklerini, bu soğuk havaların semenderin bulunduğu yerlerde olması hâlinde onun bile donacağını, kendilerini pervasızca mumun ateşine vursalar bile pervanelerin kanatlarını parlak mumun şulelerinin yakamayacağını, güneşin sıcaklığından eser bulunmadığını ve sanki gökyüzünde onun sadece nakşının kaldığını söylemektedir:

Mużtarib şu'le o merdüm gibi kim devr içre
Nev-be-nev püst-i semmür-ile ditrer çü gedâ

Olur âteşde semender bile efsürde bu dem
Olsa ol olduġı yirlerde bu serdî-i hevâ

Yaşamaz bâl ü perin şu'le-i şem'-i rüşen
Şimdi pervâne urur kend'özini bî-pervâ

Eşer-i germî-i hurşîd o deñlü ma'düm
Nakşîdur ki görinen levh-i semâda gūyâ (K. 2/63-66)

Mübalâğanın bu kadar yoğun ve güzel kullanımı bir bakıma Rüşdî'nin kasidelerinin nesiblerinde yakaladığı başarıyla açıklanabilir.

Bir temmûziye olan üçüncü kaside ise sıcak bir yaz mevsimini konu edinmektedir. Yine şairin yaşadığı dönemi dikkate alırsak bunun 17. yüzyılın ikinci yarısında yaşandığını tahmin edebiliriz. Bu sıcak mevsimde akarsuların dudakları susuzluktan parçalanmış, susuzluğu giderecek bir damla su bulunamamış, gökyüzünde bulutlar kırmızıya dönmüş, bulutlar bir damla su için nice sıkıntılar çekmişlerdir. Şair böyle giderse bu susuzluktan ötürü tıpkı değirmenlerin durması gibi bu yaşlı dünyanın da duracağından yani yaşamın yok olacağından endişe duymaktadır:

Teşnelikten pârelendi cûybâruñ lebleri
Çoğ zamândur yoğ ki def -i sûz ide bir kaçre âb

Ġâyet-i tefsîde-ğiden bu hevâ-yı germde
Āsumânda geşt-zâr-ı penbeye döndi şehâb

Boğ çıkar deryâya çarğ oldukça delv-endâz-ı ebr
Çekmede bir kaçre âb içün nice dem ıztırâb

Reşha-yı mâdan eşer yoğ kim ola cân-bağş-ı feyz
Kalsa cünbişden n'ola bād-ı şabâ güm-kerde tâb

Bir zamân böyle giderse cümle âbî mağv olup
Havfum oldur dönmeden kıala bu köhne âsiyâb (K. 3/13-17)

Dördüncü kasidede şair bir kandil gecesini konu edinmiştir.

Bir bahâriyye olan beşinci kasidenin nesib bölümünde ise şair bir bahar mevsimini tasvir etmektedir. Kasidenin ilk beytinde baharın ve temaşa vaktinin geldiği söylenmektedir. Çiçeklerin ortaya koyduğu nakışlar ile sanki Erjeng meydana gelmiştir, diyen şair baharı ünlü Çinli ressam Mânî'ye benzetmektedir:

Nev-bahâr irdi yine faşl-ı tarab-zâdur gelen
‘Azm-i gül-geşt idelüm vağt-i temâşâdur gelen

Nağş-ı ezhâr-ile oldı hâne-i Erjeng-i Çîn
Şanki bâğa Mânî-i her şuret-ârâdur gelen (K. 5/1-2)

Altıncı kasidenin nesib bölümünde şair zaman üzerindeki düşüncelerini ifade etmiştir. Buradaki “rûzgâr” kelimesini “felek” anlamıyla aldığımızda şairin felekten şikâyetlerini dile getirdiği görülür. Bu beyitlerde anlatıldığına göre devran ne zaman ki zuhura geldi, ayrıca fitne ve füsûn tohumlarını da serpmeye başladı. Şaire göre zaman dişi bir devdir ve birçok akıllıyı avlamıştır. Ayrıca nice merdi doğru yoldan çıkarmış ve karanlık sahalara sürmüştür. Bu kısım zamanın/feleğin insanlara yaptıklarını anlatan ifadelerle devam etmektedir:

Āl ile çoğ ‘azizüñ alup tağt u tâcını
Züll ile dūr-ı dâr [u] diyâr itdi rûzgâr

Birbirinüñ yanında çoğ ihvân-ı Yûsuf'ı
Mekr ü hasedle sürğ-i ‘azâr itdi rûzgâr

İrāş-ı renciş-i dil-i dāniş-verān için
Nā-dāna lutf-ı tā-bi-şumār itdi rûzgār

(K. 6/11-13)

Yedinci kasidenin nesib bölümü aslında bir fahriyedir. Haluk İpekten'in konuyla ilgili "Daha çok Nef'î'de görüldüğü gibi bazı şairler de kendilerini ögen bir fahriyye ile başlamış, sonra memduhun övgüsüne geçmişlerdir" (2005: 39) sözleriyle dile getirdiği tespitlerini Rüşdî için de kabul edebiliriz. Aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere şair söz konusu kasidesinde doğrudan fahriye ile manzumenin nesib kısmına başlamaktadır:

Benem o merd-i ħired memleket-güşā-yı sūḥan
N'ola kılmaz-ıdum olsa cihān-serāy-ı sūḥan

Gelince cünbişe şayyād-ı fikrüm ayağına
Şitāb ider nice şayyād-ı tîz-pāy-ı sūḥan

O şā' irem ki kef-i nāṭıqumdan olmaz bār
Fenā-yı şevḳ-ile ser-rişte-i beḳā-yı sūḥan (K. 7/1-3)

Sekizinci kasidenin nesib bölümünde şair felekten şikâyetini dile getirmektedir. Nice zamandır şair gayret hâlinde olduğunu söylemekte, İlâhî bir yardımın olup olmayacağını sormaktadır. Bu nesib kısmı diğerlerine nazaran daha lirik ve samimî beyitlerin yer aldığı, şairin içinde bulunduğu hâli yansıttığı bir kısım olarak dikkat çekmektedir:

Ne dil-tengî-i ğamdan var teneffüs kılmāğa bir cāy
Ne bir yerde vaṭan melḥûz ne maḥzûzum seyâḥatden

Füzûn cevri-teğāfûl-pîşe gerdûn baḥt-ı yegâne
Kimûnle âşinā olsaḳ eşer yok lutf-ı tıynetden

Olup bir kesle ḥiç me'nûs bir yerde ḳarār itmez
Kime dād ideyüm rindān-ı hercāyî ṭabî' atden

Dil-i şūrîde pür-gû lāl 'âlem bir muḥāṭab yok
' Aceb mi nevḥa-senc olsam vaṭanda renc-i ğurbetden

N'ola küstāḥ isem iḥsān-ı dehri bilmezem ammā
Taḥammül ḳalmadı zabṭ-ı fiğāna bār-ı minnetden (K. 4/4-8)

Bir bahâriye olan dokuzuncu kasidenin nesib kısmında şair baharın gelmesinden duyduğu sevinci işlemektedir. Bu kısımda goncanın baharın gelmesiyle aldığı hâl ve

değişim tasvir edilmektedir. Bu kasideden alınan aşağıdaki beyitte şair, ilkbahar şâhının elinden goncanın perişan hâlinin intizam bulduğunu söylemektedir:

Şimdi ‘aţâ-yı dest-i şeh-i nev-bahâr-ile
Buldı nîzâm hâl-i perîşânı gıncenûn (K. 9/11)

Onuncu kasidenin nesib bölümünde şair felekten şikâyetini tekrar etmektedir. Bu kaside “Bahr-i gam-ı mevc-zâ döğünmez / Gerdûn-ile mâ-cerâ döğünmez” beytiyle başlamaktadır. Şair, şikâyeti bırakıp bu sefer feleğin ettiklerini nakletmeye başladığında bunların bitmeyeceğini söylemektedir:

Şekvâyı kıyuben eylesem nakl
Destân-ı ‘âlem-nümâ döğünmez (K. 10/5)

Bir Kerbelâ mersiyesi olan on birinci ve son kasidenin nesib kısmında şair zamaneden şikâyetlerini yinelemekte, medhiye kısmında andığı acı hadiselere okuyucuyu hazırlamaktadır. Şair bu gaddar zamanenin kime yardımcı olduğunu sormakta ve yaptığı her işin bu âlemin meşrebinin tersine olduğunu söylemektedir:

Kime muvâfakat itdi zamâne-i gaddâr
Hilâf-ı meşreb-i ‘âlemdür itdüğü her kâr (K. 11/1)

Rüşdî burada bir “iç monolog” (Mengi, 2010: 131) diyebileceğimiz tarzda kaleme aldığı beyitler boyunca şikâyetini dile getirmektedir. Konuyla ilgili olarak Mine Mengi’nin “Eski şiirimizde ister başlı başına ister bir bölüm halinde olsun, konusu dertleşme yollu sohbet, konuşma olan kasidelerin varlığından söz etmek mümkündür.” (2010: 133) tespitleri Rüşdî’nin söz konusu manzumesi için de geçerlidir. Dolayısıyla bu kasidenin nesib kısmı şairin “dertleşme yollu” olarak duygularını dile getirdiği bir bölüm olarak dikkat çekmektedir. Aynı kasideden alınan şu beyitte şair, her alçak kişinin felekle başbaşa gidip kadrini yücelttiğini, vakar ehli kimselerin ise harap olduklarını söylemektedir:

‘Uluvv-i kıadr-ile her dūn hem-ser-i gerdūn
Hemişe hâk-ile yeksân gürūh-ı chl-i vakâr (K. 11/7)

2. 3. 1. 1. 2. Girizgâh

Bir şair kasidesinde “nesib kısmının sonunda bir beyitle veya uygun bir geçişle asıl konusuna girer” (İpekten, 2005: 39). Burası kaside bölümleri içinde birkaç beyitten oluşabilen bir kısımdır. Bu sebeple girizgâhlar bazı araştırmacılar tarafından ayrı bir bölüm olarak kabul edilmez (Saraç, 2019: 334). Rüşdî’nin kasidelerinde (K.

1, K. 2, K. 6, K. 7, K. 9) girizgâh genelde bir beyitle karşımıza çıkmaktadır. Genelde birinci dereceden şairler konuya bir beyitle giriş yaparken ikinci, üçüncü dereceden şairler ise bunu birkaç beyitte gerçekleştirir (Mermer-Koç Keskin, 2016: 74). Rüşdî'nin bu açıdan kaside girizgâhlarında genel olarak başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Rüşdî aşağıdaki beytinde görüldüğü üzere ilk kasidesinde konuya bir beyitle giriş yapmayı başarmıştır:

Cihân mihr âteşiyle oldu şan bir tûtiyâ micmer
Derûn-ı zulmet-i şeb eyledi pür-^ç anber-i sârâ (K. 1/21)

Rüşdî ikinci kasidesinde de konuya bir beyitle giriş yapmaktadır:

Şeh-i dîn Aḥmed-i Muḥtâr ki itseydi murâd
Tâb-ı şayf-ile iderdi güzër eyyâm-ı şitâ (K. 2/94)

Rüşdî, bir kasidesinde (K. 3) konuya iki beyitle giriş yapmaktadır. Bunun yanı sıra 5. ve 8. kasidelerde şair üç beyit ile Hz. Peygamber'in övgüsüne giriş yapmıştır. Aşağıdaki beyitler beşinci kasideden alınmıştır. Bu beyitlerde şair gül bahçesine bir teveccühün olduğunu, gelenin yücelerden yüce olduğunu, ilkbahar rüzgârlarının güzelliğinden ve “ev-ednâ” şahının yani Hz. Peygamber'in gelişinin haberinden bahsetmektedir:

Bir teveccüh var yine gülşen-serây-ı ḥurreme
Gelmez ednâ belki hep a' lādan a' lādur gelen

Müjde bād-ı nev-bahārīden o deñlü buldı zīb
Şan peyām-ı maḳdem-i şāh-ı ev-ednādur gelen

Gelse sâ'ir enbiyâ evvel o sulṭāndan n'ola
Meclis-i 'ulyāya āḥir şadr-ı 'uẓmādur gelen (K. 5/22-24)

2. 3. 1. 1. 3. Medhiye (Maksad / Maksûd)

Rüşdî'nin kasideleri herhangi bir devlet büyüğüne yazılmış veya sunulmuş değildir. Bu manzumelerin muhatabı genel olarak Hz. Peygamber'dir. Dolayısıyla *Dîvân*'ın kasideler kısmından yola çıkarak şairin Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinin öne çıktığını söylemek mümkündür. Bazı kasidelerinin nesib bölümünde felekten şikâyet ettiğine bakılacak olunursa (K. 6, K. 8, K. 10, K. 11) onun kaside takdim etmek için imkân bulamadığından yakındığını düşünebiliriz.

Özellikle Hz. Peygamber sevgisi açısından Rüşdî'nin kasidelerinin en önemli bölümlerinden birisi medhiye kısımlarıdır. Kasidelerin medhiye kısmında muhatap genel olarak Hz. Peygamber'dir. Sadece son ve on birinci kaside Kerbelâ mersiyesi olduğundan doğal olarak medhiye kısmında Hz. Hüseyin söz konusu edilmiştir. Bu da aslında şairin Hz. Peygamber yanında onun ailesine duyduğu sevgiyi ve bağlılığı göstermektedir. Toplam 793 beyitlik kasidelerin yaklaşık 400 beyti medhiyelere ayrılmış durumdadır.

Aslında bir mirâciye olan fakat na't başlığı verilen ilk kasidenin medhiye bölümünde şair Hz. Peygamber'in mirâcını konu edinmektedir. Nitekim Metin Akar da *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*'de Rüşdî'nin bir mirâciyesinden söz etmektedir (1987: 131). Muhtemelen bahsettiği *Dîvân*'daki ilk kasidedir. *Dîvân*'da na't başlığını taşıyan bu manzumeden biz de burada mirâciye olarak söz etmek istiyoruz.

Bilindiği gibi mirâc “göğe çıkma, uruc” gibi anlamlara gelmektedir. “Ancak burada kastedilen rastgele bir yükseliş değil, umûmiyetle Hz. Peygamber'in göklere yükselişidir. Mirâc, ayrıca Hz. Muhammed'in bir mûcizesinin adıdır.” (Akar, 1987: 3). Mirâciye ise “Hz. Peygamber'in mi'râc mûcizesini anlatan, umûmiyetle mesnevî veya kaside nazım şekilleriyle yazılmış kısa şiirlerin adıdır.” (Akar, 1987: 6). Rüşdî de *Dîvân*'da mirâc konusuna yer veren, bu hususla ilgili müstakil bir kaside kaleme alan şairlerdendir.

Şairin aşağıda yer vereceğimiz beyitleri bu mirac hadisesini konu edinmektedir. Şair bu beyitlerde Hz. Peygamberi “şâhibü'l-mi'râc” olarak anmakta, onun izzet ve yücelik hazinesi olduğunu, Mevlâ'nın daveti üzerine onun meclisini süslediğini; Hz. Peygamber'in nübüvvet burcunun ayı ve peygamberlik zirvesinin güneşi olduğunu, izzet mevkiinde oturduğunu ve “ev-ednâ” mülkünün önde geleni olduğunu söylemektedir:

O şeb oldı o kân-ı ' izz ü rıf' at şâhibü'l-mi'râc
O aḥşâm oldı bezm-ârâ-yı ḥâş-ı da' vet-i Mevlâ

Meh-i burc-ı nübüvvet âfitâb-ı evc-i ḥatmiyyet
Celîs-i şadr-ı ' izzet ser-firâz-ı mülk-i ev-ednâ(K. 1/24-25)

Şair şu beytinde de “Cenāb-ı Aḥmed-i Muḥtār” diye andığı Hz. Peygamber’in çok bağışlayıcı olan Allah’ın sevgilisi ve her günaha şefaatçi olduğunu ve dünyanın ona bağlı bulunduğunu söylemektedir:

Cenāb-ı Aḥmed-i Muḥtār ḥabīb-i Ḥazret-i Ğaffār
Şefī-i her güneh-kirdār melāz-ı mercī’ -i dünyā (K. 1/29)

Nesib bölümü oldukça uzun tutulan ikinci kasidenin medhiye bölümünde Hz. Peygamber’in murat etmesi hâlinde, kış günlerinin geçip yazın geleceği söylenmektedir. Çünkü daha önce nesib bölümünde zorlu kış günlerinden, kışın insanlar ve tabiat üzerinde meydana getirdiği etkilerden söz edilmekteydi. Kısaca bu kısımda Hz. Peygamber’e sıcakın ve soğğun zarar vermeyeceği, yaratılmış olanlar içinde her şeyin onun emrine bağlı olduğu vb. hususlar dile getirilmektedir. Aşağıdaki beyitler bu kasidenin medhiye bölümünden alınmıştır:

Hâkim-i çār-ı füşûl olsa eger kim ‘adli
Nev-bahār-ile geçerdi dem-i ‘ömr-i dünyā

Şu‘le-baḥş olsa şeb-i tîrede şem‘ -i re’yi
Düşse berf içre görür sūzını çeşm-i a‘mā

Bād-ı cūduyla ḥurūş itse muḥīt-i germi
‘Aded-i berf-ile bārānı geçer bezl ü ‘atā

Meşreb-i şāfina nisbetde her āyine-dile
Āb-ı hayvān görünür tîreterin zūlmet-sā (K 2/110-113)

Bir temmûziye olan üçüncü kasidede Hz. Peygamber’in bazı hususiyetleri sanatlı ifadelerle dile getirilmektedir.

Dîvân’daki dördüncü kasidenin biraz farklı bir özelliği vardır. Bu kaside bir mevlidir. Bilindiği gibi mevlid, kelime anlamı olarak “doğum yeri” ve “doğum zamanı” gibi anlamlara gelmektedir. Fakat kelime ıstılah olarak Hz. Peygamber’in doğumunu ve konu etrafında oluşan edebî türü ifade etmektedir. (Aksoy, 2007: 323). Mevlidlerde beyit sayısı bakımından bir alt veya üst sınırdan söz edilemez. Bu yüzden M. Fatih Köksal mevlidleri “kısa mevlidler”, “orta mevlidler”, “uzun mevlidler” olarak üç gruba ayırmaktadır ve beyit sayısı 500’e kadar olan mevlidleri kısa mevlidler içinde değerlendirmektedir. Ayrıca Köksal, ilk dönem mevlidlerinde edebî kaygı gözetilmekle beraber bu türden eserlerde özellikle son dönemlerde “şefâate nâil olma”

düşüncesinin ağırlık kazandığını dile getirmektedir (Köksal, 2011: 26-27). Rüşdî'nin, mevlidini böyle bir düşünceyle kaleme alma ihtimaline karşılık onda edebî endişeyi göz ardı edecek bir hususla karşılaşmadığımızı ifade edebiliriz.

Ayrıca Rüşdî'nin mevlidi 70 beyit civarındadır. Bu yüzden biz de Rüşdî'nin bu mevlidini “kısa mevlidler” grubunda değerlendirebiliriz.

Mevlidlerin bazılarında Hz. Peygamber'in mirâcı ve vefatı söz konusu edilmekle beraber asıl konu onun doğumudur (Köksal, 2011: 29). Şair, kasidenin nesib kısmını da bu konuya ayırmıştır. 70 beyitlik kasidenin ilk 66 beyti mevlid konusuna ayrılmıştır. Şair bu beyitlerde dikkat çeken ifadelerle Hz. Peygamber'i övmektedir. Aşağıda örnek olarak vereceğimiz beyitlerde şair, onun heybet rüzgârının bir dağa dokunması hâlinde bir toz zerresi gibi o dağın yok olacağını, onun koruması olsaydı insanlara cevreden gam askerlerinin gönülde zafer bulamayacağını, onun hâminden bir nasip alsaydı havaya asla durgunluk gelmeyeceğini, onun kahrının bir kıvılcımı eğer yeryüzüne düşseydi dünyanın mahvolacağını, lütuf rüzgârının geçmesi hâlinde Nemrut'un ateşinin bile cennet bahçelerine döneceğini söylemektedir:

Şarşar-ı heybeti bir kûha tokunsa fi'l-hâl
Çü ğubâr 'arşa-yı 'âlemden olurdı nâ-bûd

Hıfzı pâş-âver-i iklîm-i derûn olsa eger
Dile bulmazdı zafer cünd-i ğam-ı cev-r-âlûd

Alsa vâye eşer-i hâlet-i temkininden
Bir maḥal gelse hevâya 'aceb olmazdı rûkûd

Düşse bir kem şerer-i âteş-i kahrı kevn
Şübhesiz eyler idi anda cihân maḥv-ı vûcûd

Bâd-ı luṭfî güzêr itseydi olurdı mülhak
Ravza-yı cennete ol feyz-ile nâr-ı Nemrûd (K. 53-57)

Bir bahâriyye olan beşinci kasidenin medhiye kısmı da Hz. Peygamber övgüsüne ayrılmıştır. Şair 22. ve 51. beyitler arasında Hz. Peygamber'i “a' lādan a' lā”, “şâh-ı ev-ednâ”, “sadr-ı 'uzmâ”, “âfitâb-ı nûr-baḥş-ı 'âlem-ârâ” gibi ifadelerle anmaktadır. Diğer kasideler içerisinde bu beyitlerin daha lirik ve güçlü ifadelerden oluştuğu kanaatindeyiz:

Bir teveccüh var yine gülşen-serây-ı hurreme
Gelmez ednâ belki hep a' ladan a' lādur gelen

Müjde bād-ı nev-bahārīden o deñlü buldı zīb
Şan peyām-ı maḳdem-i şāh-ı ev-ednādur gelen

Gelse sâ'ir enbiyâ evvel o sulṭāndan n'ola
Meclis-i 'ulyāya āḫir şadr-ı 'uзмādur gelen

Kevne teşrīf idicek bulsa n'ola şüret nizām
'Adl-perver pādişāh-ı mülk-i ma'nādur gelen

Ḳanda olsa pertev-endāz-ı sa' ādet gūiyā
Āfitāb-ı nūr-baḫş-ı 'ālem-ārādur gelen

'Arş-mesned Aḫmed-i Muḫtār kim a' dāsına
Tīg-ı burhānıyla Cebra' il-i dānādur gelen (K. 5/22-27)

Altıncı kasidenin 38-63. beyitleri, yedinci kasidenin 27-47. beyitleri, sekizinci kasidenin 53-89, dokuzuncu kasidenin 23-36 ve onuncu kasidenin 32-58. beyitleri kasidelerde Hz. Peygamber'le ilgili medhiyelere ayrılmıştır. Bu methiyelerde Hz. Peygamber'in vasıfları çeşitli terkiplerle dile getirilmektedir. Sekizinci kasideden alınan aşağıdaki beyitlerde de bu husus görülmektedir:

Şehen-şāh-ı mu' azzam Aḫmed-i Muḫtār-ı ekrem kim
Nübüvvet tacı mürseldür Cenāb-ı Rabb-i 'izzetden

Ḥabīb-i Müctebā maḳbūl-i Mevlā melce-i dünyā
Derinde ḳalmaz idi 'ulviyān bir laḫza ḫizmetden (K. 8/54-55)

Sözü geçen kasidelerde Hz. Peygamber'in çeşitli başka bazı isim ve sıfatlarla anıldığı görülmektedir. Bu manzumeler içerisinde onuncu kasideden alınan aşağıdaki beyitlerde Hz. Peygamber; resullerin sultanı, Mevlâ'nın sevgilisi, Hakk'ın övdüğü ve Ahmed-i Kureyşî olarak anılmaktadır:

Sulṭān-ı rüsül ḫabīb-i Mevlā
Dergāhına ilticā dükenmez

Memdūh-ı Ḥaḳ Aḫmed-i Ḳureyşî
Vaşfinda ebed edā dükenmez (K. 10/32-33)

Kasideler kısmında son manzume olan on birinci manzumenin medhiye kısmında Hz. Hüseyin ve Kerbela hadisesi söz konusu edilmektedir. Burada yer alan

tabiat unsurlarının şairin hüznünün anlatıldığı beyitlere dâhil edildiği görülmektedir. “Şairler değer verdikleri kişinin ölümüne canlı cansız her şeyin yas tutmasını istedikleri için gök cisimleri, tabiat ve onda yer alan bitkiler bu üzüntüye iştirak ederler.” (İsen, 1994: 29). Rüşdî’nin aşağıdaki beyitlerinde biz böyle bir duruma rastlamaktayız:

Cihānı yakdı ser-ā-pā bu āteş-i ğayret
Derūn-ı ābda berdār-ı haşre dek kıla zār

Cihāna virdi tezelzül bu kār-ı şūr-engīz
O hadde kim güç-ile eyledi perende firār (K. 11/39-40)

2. 3. 1. 1. 1. 4. Tegazzül

Rüşdî, kasidelerinde tegazzül bölümüne yer vermemiştir.

2. 3. 1. 1. 1. 5. Fahriye

Rüşdî’nin kasidelerinde fahriye bölümü geniş yer tutmaz. Sadece bazı kasidelerinde fahriye kısmı olduğunu görürüz. Üçüncü kasidenin 74-75. beyitleri, beşinci kasidenin de 56-58. beyitleri fahriyeye ayrılmıştır. Bir kasidesinde ise şair manzumeye doğrudan fahriye ile başlamıştır. Mevcut fahriyelerin birinde şair,

Olsa bir dem pençe-i ğamdan giribānı hālāş
Böyle mi eylerdi na‘ tūñ ey şeh-i ‘ālī-cenāb

Ol kadar da neşve-i ümmīd-i luṭfuñdur viren
Bu dil-i maḥzūna ol naẓma bu deñlü āb u tāb (K. 3/74-75)

diyerek ayrıca özrünü de beyan eder. Şairin beşinci kasidesinde yer alan 56-58. beyitler de fahriyeye ayrılmıştır:

Kılsa şayyād-ı ḥayālüm geşt deşt-i fikri ger
Uğrına şayd-ı nikāt-ı cūr’et-efzādur gelen

Ol dilīr-i dānişem kim kında olsam pāyuma
Hoş-nümā ḥayl-i ğazāl-i ‘işve-peymādur gelen

Eyledükce ṭab‘ -ı tīzüm fikr-i ma‘ nā-yı daķıķ
Ḥāṭıra hep ḥall-i müşkil-i mu‘ ammādur gelen (K. 5/56-58)

Şair, birkaç kasidesinde karşımıza çıkan fahriye kısmının birinde zaten Hz. Peygamber’in naatini yazma hususundaki özür ifade etmişti. Ancak sühan redifli

sekizinci kasidede ayrı bir hususiyet söz konusudur. Kasidenin 42-53. beyitleri fahriyeye ayrılmıştır. Burada fahriyenin nesibden hemen sonra geldiği ve şairin bundan sonra medhiye kısmına geçtiği görülmektedir. Aşağıdaki beyitler söz konusu kasidenin fahriye bölümünden alınmıştır:

O üstādum ki bende kār-gāh-ı nazm u neşr içre
Kodı erbābını hep cünbiş-i ṭab‘um baṭāletden

Metā‘-ı nazma el virse n’ola şimdi revāc-ı baḥt
Geçilmez kūçe-i dānişde erbāb-ı belāğatden

O kālādur ki nazmum reng-i luṭfı vaşf olunmaz hiç
Görince ḥire çeşm fehm olur erbāb-ı ḥayretden

Virür ebyāt-ı eş‘ārum nişān kâşāne-i Cem’den
Görindükçe şarāb-ı nābla pür-nuḳl u ni‘metden (K. 8/42-45)

Fahriye konusunda dikkat çeken bir diğer husus şairin 7. kasideye doğrudan doğruya fahriye ile başlamasıdır. Bu durumun onun şiirlerindeki Nef‘î tesirinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

2. 3. 1. 1. 1. 6. Dua

“Divan şairleri arasında kasîdelerin sonunda bu dua etme, edebî anlayış içerisinde bir gelenek olmaktan öte yapılması gerekli ve yerine getirilmesi zorunlu bir ‘farz’ gibi kabul edilmiştir” (Dilçin, 2010: 343). Rüşdî Efendi’nin de kasidelerinde aynı anlayış içerisinde olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü şâir kasidelerinin tamamında dua bölümüne yer vermiştir. K. 1’de 71-73, K. 2’de 133-135, K. 3’te 76-78, K. 4’te 67-70, K. 5’te 59-61, K. 6’da 64-66, K. 7’de 48-50, K. 8’de 90-93, K. 9’da 37-39, K. 10’da 59-61, K. 11’de 66-67. beyitler dua kısmına ayrılmıştır. Bu bölüm kasidelerde beyit sayısı bakımından 2-4 arasında değişmektedir. On birinci kaside hariç, şair naat türüne uygun olarak bütün kasidelerinin dua bölümlerinde Hz. Peygamber’e seslenmektedir. Ayrıca bazı kasidelerinde (K. 1, K. 2) şair artık duaya geçmesi gerektiğini ifade etmektedir:

Şimden girü du‘ā idelüm çünkü tā ezel
Nazm āhirinde anı şi‘ār itdi rûzgār (K. 6/64)

Rüşdî, ikinci kasidesinin ilgili kısmından alınan aşağıdaki beyitlerinde yine bu şekilde kendine hitapla duaya başlaması gerektiğini, şairlerin şiarının manzumelerin bu dua zeyillerinde olduğunu ifade etmektedir:

Eyle şimden girü âğâz-ı du‘â kim oldur
Zeyl-i manzūmededür yine şi‘âr-ı şu‘arâ

Tâ ki hayyât-ı şitâ şukka-yı berfi her sâl
İde her jende-i bâlâ-yı cihân ser-tâ-pâ

Her faş(ı)lda ola gül-berg-i şalât-ı bî-had
Ravza-yı pâkine mühdâ-yı cemî‘-i dünyâ (K. 2/133-135)

Şair, Hz. Peygamber’i övme hususundaki övrünü ve aczini üçüncü kasidesinin dua bölümünde dile getirmektedir:

Tâ ki ey hâme sühan çokdur maḥall-i i‘tizâr
İdelüm şimden girü bed-i du‘â-yı müstecâb

Tâ ki tâb-ı mihr-i enverden dem-i bâḥûr ola
Bu serây-ı tâḳ bir tâḳ-ı köhen dūzaḥ-me‘âb

Eyleye bād-ı şimâl-i ‘anberîn bûy-ı şalât
Ravzasın reşk-i bihişt-i hurrem-i müşkîn turâb (K. 3/76-78)

Rüşdî, *Dîvân*’daki dördüncü kasidesinin dua bölümünde “hüsrev-i din” olarak andığı Hz. Peygamber’e samimiyetini arz etmesi gerektiğini söylemekte ve onu sevenlerin daima gülmelerini temenni etmektedir. Ayrıca düşmanlarının korku içerisinde ağlamalarını dilemektedir. Şair, bir bahariye olan beşinci kasidenin dua kısmında, Hz. Peygamber’e gül yapraklarına benzeyen hediyelerin geldiğini söylemektedir. Rüşdî, altıncı kasidenin dua kısmında feleğin, manzume sonunda dua etmeyi şiar edindiğini söylemekte ve yine burada Hz. Peygamber’i öven ifadelere yer vermektedir. Şair, “sühan” redifli yedinci kasidenin dua kısmında sözün hoş görünen kumaşının revaç bulmasını dilemekte ve kıymet bilenlere bu söz kumaşının haşır zamanına kadar ulaşmasını temenni etmektedir. Rüşdî, sekizinci kasidesinin dua bölümünde duaların kabul olunması hususunda ümidini kesmemesi gerektiğini ifade etmektedir:

Du‘āya başla şimden soñra ey Rüşdî sühân tâ ki
Temennî kııl murâduñ kesme ümmîdûñ icâbetden

İlâhî kııl ‘aţâ dil-h‘âhumı dünyâda ‘uqbâda
İki ‘alemdede mañrûm eyleme zâd-ı sa‘âdetden

Hemişe ola tâ kim şekve-senc-i cevri-bî-pâyân
Gürûh-ı ehl-i dil evzâ‘-ı çarh-ı kîne-ülfetden

Serây-ı ravza-yı vâlâsı ümmîd-i şefâ‘ atle
Ola pür dâ‘imâ fevc-i kerem-h‘âñân-ı ümmetden (K. 8/90-93)

Şair, “gonce” redifli dokuzuncu kasidenin dua kısmında gonca üzerinden güzel temennilerini dile getirmekte, goncanın dükkanının anber kokularıyla dolmasını, Hz. Peygamber’in temiz bahçesine onun mahrem olmasını dilemektedir. Şair, onuncu kasidenin dua kısmında dillerde Hz. Peygamber’in övgüsünün tükenmeyeceğini; bir mersiye olan on birinci ve son kasidenin dua kısmında ise Hz. Hüseyin’in temiz yoluna gönül bahçesinden selam güldestesi yayılmasını dilemektedir:

Ola kıyâmete dek her hadîka-yı dilden
Revân-ı pâkine güldeste-i selâm nişâr (K. 11/67)

2. 3. 1. 1. 2. Mesnevîler

Rüşdî Dîvânı’nda iki adet mesnevî yer almaktadır. Mesnevîlerden ilki sâkinâme (işretnâme) türünde yazılmıştır. Dolayısıyla burada kısaca sâkinâmelerden söz etmek istiyoruz:

Sâkinâmeler, dünyanın gelip geçiciliğini, insanın bu her an gelip geçen şeyler içerisindeki durumunu, bu yok oluşun insana verdiği ıstırap yüzünden onun bir idraksizlik ve sarhoşluk hâline sığınması gibi konuları işlemektedir (Canım, 1998: 11).

Sâkinâmeler, dîvânlarda çeşitli nazım şekilleriyle karşımıza çıkabilirler. Terakib-bend, tercî-bend, kaside ve mesnevî sâkinâmelerin en çok görüldüğü nazım şekilleridir (Canım, 1998: 12). Nitekim Rüşdî de sâkinâmesini mesnevî nazım şekliyle kaleme alan şairlerdendir.

Sâkinâmelerin 17. yüzyılda yazımının arttığı görülmektedir. Bu dönemde sâkinâme yazan şairler arasında Rüşdî’nin de adı geçmektedir (Canım, 1998: 74). Rüşdî’nin yaşadığı dönem olan 17. yüzyılla sâkinâmeler arasında bir ilgi söz konusudur. Çünkü “(...) sâkinâmeler bu asırda müstakil eserler halinde yazılıyor ve

sâkînâme yazmak bir moda haline geliyordu” (Canım, 1998: 45). Bu yüzyılda müstakil sâkînâme kaleme almayan şairlerin dîvânlarında çeşitli vesilelerle şarap ve sâkînin işlendiği görülmektedir. Rüşdî de bir mesnevîsiyle bu türde eser vermiştir.

Sâkînâme, Şehnâme vezni diye de bilinen aruzun fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûl kalıbıyla yazılmıştır ve 263 beyittir.

Biz bu hususta onun dönemin bazı şairlerinden etkilendiğini düşünmekteyiz. Zîrâ Rüşdî’nin, bazı gazellerine nazire yazdığını düşündüğümüz Şeyhülislâm Bahâyî Efendi’nin, tıpkı Rüşdî gibi mesnevî nazım şekliyle yazılmış 88 beyitlik bir sâkînâmesi vardır (Arslan, 2012: 437-438; Uludağ, 1998: 49-64). Elimizde bu hususta bunlardan başka net bir hükme varmamıza yarayacak delil yoksa da biz Rüşdî’nin sâkînâmesinde Bahâyî Efendi’den etkilenmiş olabilir. Ayrıca devrin önde gelen şairlerinden Şeyhülislâm Yahyâ Efendi’nin de 77 beyitlik bir sâkînâmesi mevcuttur. Bu iki şairin ilmiye mesleğinden olması ve Rüşdî’nin de bu meslek grubu içerisinde görev yapmış olması bize ismi geçen şairlere kendini yakın hissettiğini ve onların tesiriyle sâkînâme kaleme aldığını düşündürmektedir.

Şairin bu ilk mesnevîsinde Arapça ve Farsça terkiplerle dolu mısraların çokluğu dikkat çekmektedir. Hatta sâkînâmede Farsça beyitler de yer almaktadır. Fakat, bunun yanında az da olsa

Anuñla güler anlaruñ yüzleri
Anuñla açılmış meger gözleri (M. 1/187)

gibi sade söyleyişler de vardır.

Rüşdî’nin ikinci mesnevîsi bir aşk mesnevîsidir. Bu mesnevî 94 beyittir ve aruzun mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün kalıbıyla yazılmıştır.

Mesnevî’nin konusu ana hatlarıyla şöyledir: İrfan meclislerini süsleyen, nükteli bir şekilde konuşan, edebiyata âşinâ, edip ve kâmil, mânâ söz konusu olunca âdeta cevherler satan ve daha birçok kıymetli vasıflara sahip biri bu hikâyeyi, vefasız feleğin kendisine ettiklerinden şikâyet eden yoksul bir kişiden nakleylemiştir. İşret meclisleriyle pek işi olmayan kahraman, daima güzellik kitabıyla meşgul olmakta ve zamanını aşk meşkiyle geçirmektedir. Çünkü o, cihanın şuhu denecek denli güzel birine tutulmuş idi. Sevgilisi dahi onu sevmekte idi. Onların sevdaları öylesine güzeldi ki, güneş bu âşıklara gıpta ile bakmaktaydı. Onun sevdiği güzelin yüzü gül ve şeftali,

dudakları nar çiçeği, çenesi elma; baygın bakan gözleri nergis çiçeği gibiydi. Onun yanağı başı yücelerde bir gülü andırmaktaydı. Sabah rüzgârı onun gömleğinden hiç geçmemişti. Yürüşü, keklığı kendi yürüyüşüne güldürecek denli güzeldi. Saf şarap onun dudağıyla herhangi bir bahse giremezdi. Bu sebeple dostlar sevgilinin dudağıyla boy ölçüşemeyen şarabı meclislerinden uzaklaştırırdı. O güzel, Hızır ve Mesîh'in yolunda yürürdü. Binlerce Yûsuf'un canı onun yanağında parlamaktaydı. Kısaca onun güzelliği başka şeyleri kışkandıracak denli mükemmeldi. Sevgilisinin bu güzelliği, o bîçâre âşığı deli dîvâne etmişti. Beli kıl gibi ince o sevgiliyi bir dem görmese o dertli âşığın cânı giderdi. Hâl böyleyken o âşık bir gün güzelliği güneş gibi olan sevgilisiyle bir yere gitti. Gittikleri yer bir cennet bahçesi gibiydi. Burada âşıklar ve sevgilileri beraber yan yana oturlardı. Güzel sesli kuşlar meyhâne köşelerinde kalmış sarhoşlar gibi feryat ederlerdi. Bu dünyada öyle bir yerin eşi benzeri daha görülmemişti. Buraya gidince dostlar bir müddet sohbet ettiler. O sevgili de orada bir müddet dinlendi. Sonra güzel bir servi gibi ayağa kalktı. Orada bazı oyunlar oynamaya başladılar. Öyle oyunlar oynadılar ki, sevgilinin nazik vücudunda derman kalmadı. Bir müddet sonra da uykusu geldi ve uyudu. Bu arada o güzel, havanın sıcak oluşundan ötürü biraz sıkılmıştı. Bundan dolayı onun açılmış sinesi ayna gibi berak bir hâlde gözükmedeydi. Meğer orada oldukça çirkin görünümlü bir yılan vardı. O yılan sevgilinin gömleğinden içeri girmişti. Bu durumu görenlerin ve sevgilinin aklı gitmiş, buna bir çare bulmaya çalışmışlardı. Orada bulunanların hâli mesnevîde şöyle anlatılmaktadır:

Perîşân oldu zülf-i dil-rübâ-veş
Ne mümkün cem'-i dil hâtır müşevveş

Ne kılsun bilmedi endîşe [bir]kes
Ola tırdıkça şâyed bir zebân-res

Bu efkâr-ile geçdi kendüzinden
O deñlü k'oldı bî-peygâm özinden

Gelüp kendine tırdı güft [ü] gūya
Nedür bunda tedârük cüst ü cūya

Bunı re'y eyledi her meşveretger
Gürûh-ı âşinâ bîgâne yek-ser

(M. 2/83-87)

Orada bulunanlar en sonunda sevgiliyi bir kilim ile alıp götürmeye karar verdiler. Bu hâl ile onu suya batırıp yılandan kurtarmaya çalışacaklardı. Sevgili yılandan kurtulur ama sudan onun cansız bedeni çıkarılır.

Acı bir sonla biten bir aşk hikâyesinin anlatıldığı bu mesnevînin son beyitleri şöyledir:

Giriftâr-ı kaçāya hiç tedbîr
Müfîd olsun mı bî-tevfîk-i taqdîr

O mecnûnı hemân çün dürr-i deryâ
Şitâbân eylediler âba ilkâ

Der-âğûş itdi âb o çeşm ü semî
Kenâra rû-be-râh oldu ‘azîmî

Gezend-i mârdan buldı amânı
Çı kardılar şudan bî-cân o cânı (M. 2/91-94)

Mesnevî bu şekilde sona ermektedir. Tıpkı sâkînâmede olduğu gibi bu mesnevîde de zaman zaman ağır bir üslûbun öne çıktığını söyleyebiliriz.

2. 3. 1. 1. 3. Gazeller

Dîvân’da büyük yekûn tutan gazellerinden hareketle Rüşdî’nin bir gazel şairi olduğunu söylemek mümkündür. *Dîvân*’da yer alan 532 manzumeninin 503’ü gazeldir. Bu durum ve devrindeki bazı şairlerin dîvânlarında yer alan gazel sayıları dikkate alındığında şairin gazel nazım şekli üzerinde çok fazla durduğunu söylemek mümkündür.

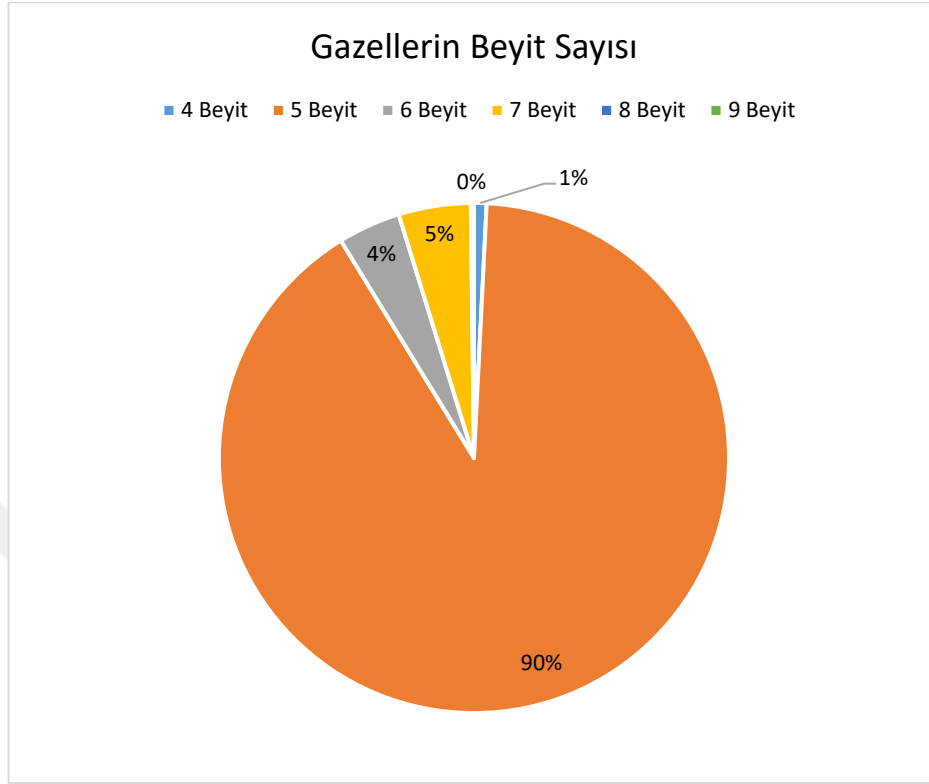
Araştırmacılar arasında gazelin en az beş beyitten oluştuğuna (Dilçin, 1986: 88) dâir yaygın ve genel bir kanaat vardır. Muallim Nâcî ise gazelin en az dört veya beş beyitten oluştuğunu (1982: 90) ifade etmektedir. Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik ise bu hususta tam bir fikir birliği olmadığını söylemektedir (Kurnaz-Çeltik 2010: 48). Rüşdî, genel olarak beş beyti tercih etmesine rağmen *Dîvân*’da dört gazelinde dört beyit kullanmıştır.

Rüşdî’nin gazellerinin beyit sayıları 4-9 arasında değişmektedir. Gazellerin beyit sayıları aşağıdaki tabloda toplu olarak gösterilmiştir:

Beyit Sayısı	Gazel Numarası	Şiir Sayısı
4	41, 46, 167, 35	4
5	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 396, 397, 398, 400, 401, 402, 403, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 414, 415, 416, 417, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 448, 449, 450, 451, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 460, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 488, 489, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503	454
6	15, 69, 91, 129, 226, 240, 245, 328, 330, 339, 393, 403, 412, 413, 419, 434, 444, 479, 484, 490	20
7	13, 94, 112, 121, 147, 155, 171, 176, 201, 205, 208, 242, 293, 301, 340, 361, 373, 399, 418, 452, 455, 461, 480	23
8	299	1
9	123	1
2589	Toplam	503

Tablo 2. 2: Gazellerin Beyit Sayıları

Rüşdî Dîvânı'nda gazellerin beyit sayılarının oranları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Grafik 2. 1: Gazellerdeki Beyit Sayılarının Oranları

Rüşdî gazellerinde Nâbî, Nâ'ilî-i Kadîm, Fehîm-i Kadîm, Şeyhülislam Bahâyî Efendi gibi devrinin önde gelen şairlerinin tesiri altındadır. Bunu adı geçen şairlerin şiirlerine yazılmış nazirelerden ve bu şairlerden bazılarının isimlerinin gazeller içerisinde bir vesile ile zikredilişinden anlamaktayız.

Rüşdî'nin gazellerinde Nâ'ilî-i Kadîm'e yazılan nazirelerin büyük bir yekûn tuttuğunu görmekteyiz. Rüşdî, herhangi bir şekilde Nâ'ilî'ye nazire yazdığına dâir net bir şey söylememiştir. Fakat her iki şairin divanları karşılaştırıldığında bazı gazellerin şekil ve muhteva açısından birbiriyle benzeştiği görülmektedir (bkz. Etkilendiği Şairler).

Rüşdî, bazı gazellerinden anlaşıldığı kadarıyla yukarıda da ifade edildiği gibi hayatından pek memnun olmayan, bazı sıkıntılar yaşayan bir şairdir. Ancak onun gazellerindeki bazı ifadelerinden hareketle bir süre zevk ve sefa içinde yaşadığını tahmin edebiliriz:

Zamān hem-dem-i yār olduğum zamānlar idi
O verd-i hüsne hezār olduğum zamānlar idi

Feraḥ-zamānī-i ārām-ı bāğ u şahrāda
Ṭufeyl-i şevḳ-güzār olduğum zamānlar idi

Cihānda ülfet ü yārān-ı meclis-i ‘işret
Çemende bāde-güsār olduğum zamānlar idi

Şafā-yı seyr-i çemen serv-ḳad cüvānlar ile
Tezerv-i bāğ-ı kenār olduğum zamānlar idi

Ġam-ı maḥabbet-ile dilde zevḳ ey Rüşdī
Ḳadeḥ-keş-i leb-i yār olduğum zamānlar idi (G. 489)

Rüşdî’nin bazı gallerinde sanat yapmak ve edebî sanatları kullanmak endişesi zaman zaman sezilmektedir. “Gazel, divan şiirinde edebî sanatların en yoğun olarak kullanıldığı geniş bir alandır. Divanları dolduran binlerce gazel içerisinde, sanatsız bir beyte rastlamak oldukça zordur. Divan şairleri sanat yapmaya (tasannu) çok düşkün olduklarından, bir beyit içinde birkaç sanatı iç içe ve yan yana kullanmışlardır. Divan şiirinde öyle beyitler vardır ki, sadece bir sanat uğruna söylenmiştir” (Dilçin, 1986: 102). Bundan Rüşdî Efendi’nin çok uzak kalamadığını düşünmekteyiz.

Rüşdî’nin gazelleri genel olarak âşıkâne tarzda kaleme alınmıştır. Aşağıdaki manzumeyi Rüşdî’nin âşıkâne gazellerine bir örnek olarak kaydedebiliriz:

Yine şabā taraf-ı kūy-ı yārdan ne ḥaber
Bize o rāh-ı bihişt-i‘ tibārdan ne ḥaber

Hiç eyledüñ mi güzër bāğ-ı bezm-i ḥurremine
Hezārına o gül-i nev-bahārdan ne ḥaber

‘ Aceb ne kârdadur mülk-i çīn-i zülfünde
Dil-i ḥazīn-i ġarībū’d-diyārdan ne ḥaber

Añar mı ki bizi gitdükçe seyr-i şahrāya
Bu ḥāḳsārına ol şeh-süvārdan ne ḥaber

Esīr-i cilve-i ser-bezm-i ḥāsıyuz Rüşdī
‘ Aceb ḳudūm-ı tarab-senc-i yārdan ne ḥaber (G. 84)

Rüşdî, özellikle gazelleri bahsinde bir nazire şairi olarak öne çıkmakla beraber bu manzumeleri içerisinde onun yer yer güçlü denebilecek gazel örnekleri ortaya

koyduğunu söylemek mümkündür. Aşağıdaki “-i görmüş geçirmişüz” redifli gazeline bunu görebiliriz:

Biz devr-i cām-ı ‘ işreti görmüş geçirmişüz
Çok faşl-ı zevk ü şöhbeti görmüş geçirmişüz

Birdür bize celāl u cemāl ol fütādeyiz
Hep rüy-ı luṭf [u] şiddeti görmüş geçirmişüz

Virmez şafā ḡurūr bize hiç keder fütūr
Envā’-ı ‘ ayş u kirbeti görmüş geçirmişüz

Rindān-ı nev-heves bize öykünmesün ki biz
Her vādī-i zarāfeti görmüş geçirmişüz

Rüşdī her āfetūn ola mı mest-i ‘ aşkı dil
Her zümre-i maḥabbeti görmüş geçirmişüz (G. 247)

2. 3. 1. 1. 4. Kıt‘alar

Dîvân’da üç adet kıt‘a yer almaktadır. *Dîvân*’daki kıt‘alar tarih manzumeleridir. “Kıt‘a nazım şekli daha çok tarih düşürmelerde kullanılır” (Gibb, 1999a: 72). Rüşdî de kıt‘alarının tamamını tarih düşürmede kullanmıştır.

Kıt‘alardan ilki 6, ikincisi 3, üçüncüsü de 3 beyittir. Rüşdî’nin kıt‘aları birer kıt‘a-i kebîredir.⁷ Kıt‘alarda mahlas beytinin olmamasına karşılık (İpekten, 2005: 52) Rüşdî’nin kıt‘alarının birinde (Kt. 2) mahlas beyti bulunmaktadır.

Rüşdî’nin kıt‘alarında başlık yer alır. Birinci ve ikinci kıt‘alar “Tārīḡ”, son kıt‘a ise “Tārīḡ Berāy-ı Vefāt-ı Şā’ir-i Māhir Müderris Nedīm Efendi Raḥima’llahu ‘Aleyh” başlığını taşır. Birinci kıt‘a Sultan Dördüncü Mehmed zamanında, sadrazamın şarabı yasaklamasını konu edinmektedir ve bu olaya şöyle bir tarih düşürülmüştür:

Geldi bir nev-ḡadeḡ-i peymā didi tārīḡ için
Oldı devr-i cām-ı Cem Sultān Mehemmed’de tamām(Kt. 1/6)

اولدی دور جام جم سلطان محمدده تمام

(H. 1075)

⁷ İki beyitten uzun kıt‘alar kıt‘a-i kebîre olarak kabul edilir (Saraç, 2019: 387).

İkinci kıt'ada ise manzumede “fâzıl-ı yektâ” olarak tarif edilen Ahmed Efendi isimli birinin yaptırdığı hânesi konu edinilmekte ve buna bir tarih düşürülmektedir.

Tarih şöyledir:

Seyr idüp itmâmına Rüşdî didüm târîh için
Eyleye Hâk dâ'imâ bu meskeni dâr-ı sürûr (Kt. 2/3)

اللہ حق دائماً بو مسکنی دار سرور

(H. 1069)

Rüşdî Efendi bir müderris olması sebebiyle onun etrafında müderrislerden oluşan bir dost halkasının bulunduğu tahmin edilebilir. Nitekim buna dair bir işareti son kıt'ada bulmaktayız. Türk Edebiyatında Nedîm-i Kadîm olarak bilinen Müderris Nedîm Efendi'nin vefatına düşürülen tarih beyti şöyledir:

İderken cüst ü cû hâtifden irdi sem'e bir âvâz
Nedîm'i kıldı Mevlâ bezmgâh-ı vaşlına da' vet (Kt. 3/3)

ندیمی قلدی مولی بز مکاه وصلنه دعوت

(H. 1081)

Bu tarih, Hicrî olarak 1081 (M. 1670) senesini vermektedir. Söz konusu tarih mısraını Safâyi, tezkiresinde “Târîh-i Vefât-ı Nedîm” başlığı ile isim belirtmeden vermektedir (Çapan, 2005: 588). Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa da bu mısrayı isim belirtmeden tezkiresine kaydetmiştir (Güzel, 2018: 421). Uşşâkî-zâde ise bu mısrayı Nâzım Çelebi'ye ait göstermektedir (Horata, 1987: 6).

Sayınca az olmasına rağmen Rüşdî'nin kıt'aları dönemin bazı sosyal hadiselerine ışık tutması açısından dikkat çekmektedir. Bu manzumelere şarap yasağı, bir evin yapımı ve şair ve müderris Nedîm Efendi'nin vefatı konu olmuştur. Bunlar ayrıca Rüşdî Efendi'nin etrafında cereyan eden sosyal olaylarla ilgilendiğini ve bunları manzumelerinde ele aldığını göstermektedir.

2. 3. 1. 1. 5. Rubâîler

Rubâî, Dîvân şiirinden günümüze kadar uzanan bir nazım şeklidir. (Dilçin, 2010: 350). Rubâî, Dîvân şiirinde daha çok bir tefekkür biçimi olarak karşımıza çıkmakta (Dilçin, 2010: 350) ve bu durum Rüşdî'nin *Dîvân*'ında da görülmektedir. Rüşdî,

rubâide ısrarcı olmamış, ancak zamanında oldukça rağbet gören bu nazım şekline de uzak kalmamıştır.

Ahrem kalıpları Türk şairleri tarafından pek kabul görmemiştir. Bu sebeple şairler âhengi sebebiyle ahreb kalıplarını tercih etmişlerdir. (Saraç, 2019: 407). *Rüşdî Dîvânı*'nda ahreb kalıplarıyla yazılmış 13 adet rubâî vardır. Bu rubâîlerde sevgili, geçen zaman, dikkatli hareket etme, sevgilinin yolunda yapılan fedakârlıklar, yaşanan kederler, feleğin rindlere zulmetmesi gibi hususlar konu edilmiştir. Şairin güçlü söyleyişler yakalayabildiği rubâîleri vardır. Onlardan biri şöyledir:

Erbâb-ı maḥabbet geh olur deryâ-nûş
Bir ḳatre-i kemterle ider gâhî ḥûş
Oldur revîş-i meşreb-i rind-i ‘aşḳ
Meyden gehî ḥuşyâr olur geh bî-hûş (R. 13)

Rubâîler, şairlerin düşünce dünyasını anlamada bize yardımcı olan nazım şekillerindendir (Saraç, 2019: 408). Bu nazım şeklinin anlamı teksif etmesinin ve şairlerin az mısra ile duygu ve düşüncelerini ifade etmek istemelerinin bunda etkili olduğunu düşünüyoruz. Rüşdî'nin aşağıdaki rubâîsi bizce bu açıdan bir örnek teşkil etmektedir:

Ṭarḥ itdi zamâne keyf ü kâr-ı dilümüz
Mihmân-gede-i ḡam oldı dâr-ı dilümüz
Sâḳî-i felek def idemez zerre ḳadar
Peymâne-i mihr-ile ḥumâr-ı dilümüz (R. 10)

Rüşdî, rubâî vezinlerinden ahreb kalıplarını bir gazelinde (G. 275) kullanmıştır. Şeyhülislam Yahyâ gibi devrin bazı şairlerinde de görülen (Saraç, 2019: 410) bu hususiyet Rüşdî'nin *Dîvânı*'nda dikkat çeken bir özellik olarak yer almaktadır.

2. 3. 1. 2. Âhenk Unsurları

Dîvân şairlerinin en fazla önem verdikleri kavramların başında âhenk gelmektedir. Âhenk gelenekte “Manzum, mensur bir sözün kulağa güzel ve pürüzsüz gelmesi, âdetâ hafif tertip bir musikî te’siri yapmasıdır.” (Tâhirü’l-Mevlevî, 1973: 17). Dîvân şairleri vezin, redif ve kafiye başta olmak üzere manzume içerisinde âhengi sağlamada bazı yollara başvurmuşlardır. Bu yollardan bazıları asonans, aliterasyon, tekrarlar, iç kafiye. Bunlar şiirdeki ses düzenlemeleriyle ilgili bir husustur. “Divân şairleri ses düzenlemelerinde, ünlü ünsüz ilişkilerinden, değişik düzeydeki

tekrarlardan, kafiye, redif ve vezin gibi ritmik unsurlardan, söz sanatlarından yararlandıkları gibi dilde oluşmuş ses değerlerinden de istifade ederler.” (Macit, 1996: 10). Biz aşağıda *Rüşdî Dîvânı*’nda âhengi sağlamak için şairin başvurduğu yolların belli başlıları olan vezin, kafiye, redif ve diğer hususlar üzerinde durmak istiyoruz.

2. 3. 1. 2. 1. Vezin

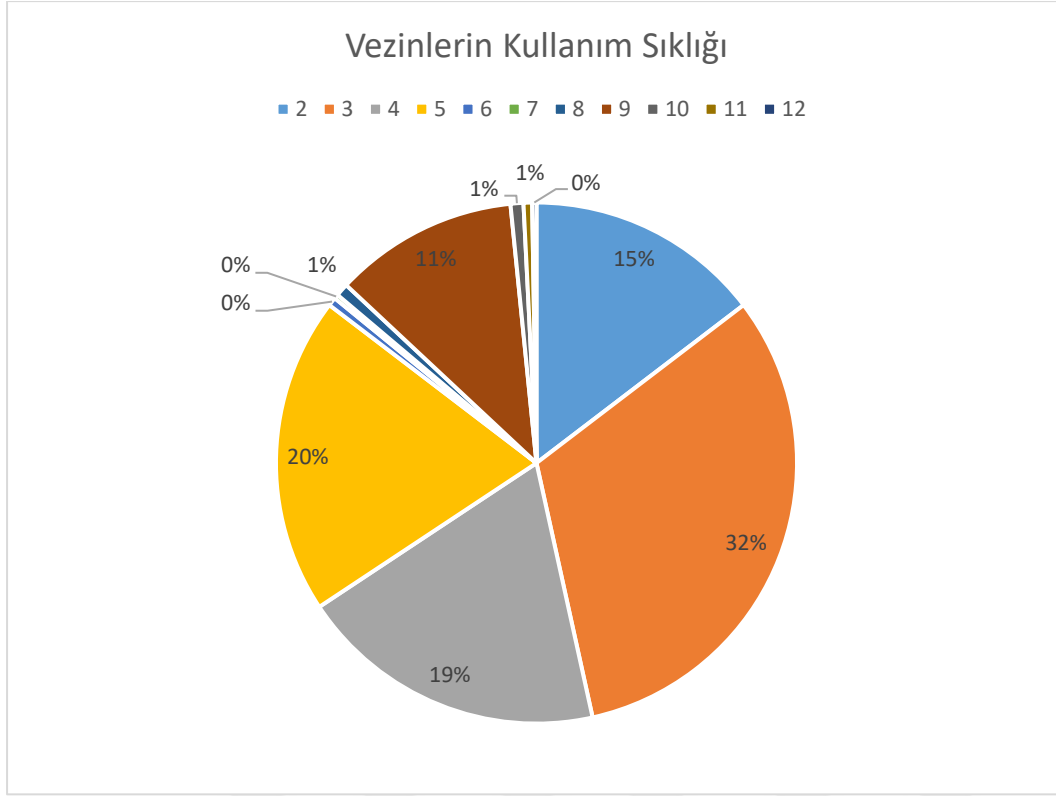
Vezin, ahengi sağlamada ilk olarak dikkat edilen hususların başında gelir. “Veznin şiirdeki en temel görevi, bir manzumeyi meydana getiren mısraların, o manzume boyunca birbirleriyle aynı uzunlukta olmalarını sağlamaktır. İlk mısrada seçilen vezin, o şiirdeki mısraların, aruz ise ses bakımından; hece ise, hece sayısı bakımından ne kadar uzunlukta olacağının bir göstergesidir. Vezinli, ölçülü bir şiirde, bütün mısraların, ilk mısrada tercih edilen ölçüye uygun olması, müstezad (ziyade/ekli) şekiller dışında genel bir kuraldır” (Kurnaz-Çeltik, 2012: 14).

Rüşdî’nin, manzumelerinde Türk şiirinde en çok kullanılan (İpekten, 2005: 167 vd.) aruz kalıplarını tercih ettiğini görmekteyiz. Bunu aşağıdaki tabloda da net bir biçimde görebilmekteyiz. Rüşdî, bir gazelinde rubâî kalıplarından ahrebi tercih etmiştir. Bu tabloda söz konusu gazel ve rubâîler hariç olmak üzere *Dîvân*’da karşılaşılan vezinler aşağıdaki gibidir:

	Nazım Şekli vezin	Kaside	Mesnevî	Gazel	Kıt'a	Rubâî	Toplam Şiir
1	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	2	-	139	1		142
2	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	2	-	53	-	-	55
3	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	2	-	116	2	-	120
4	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	2	-	69	-	-	71
5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	2	-	72	-	-	74
6	mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün	1	-	1	-	-	2
7	fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	-	1	-	-	-	1
8	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün	-	1	2	-	-	3
9	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün	-	-	43	-	-	43
10	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	-	-	3	-	-	3
11	mütefâ'ilün fe'ûlün mütefâ'ilün fe'ûlün	-	-	2	-	-	2
12	müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün			1			1
Toplam		11	2	502	3		518

Tablo 2. 3: *Dîvân*'da Kullanılan Aruz Kalıpları

Bu tablo aşağıda bir grafik hâlinde de gösterilmiştir:

Grafik 2. 2: Divan'da Kullanılan Aruz Kalıplarının Oranları

Tabloya göre Rüşdî'nin şiirlerinde on bir farklı aruz kalıbını kullandığını görüyoruz. Birçok şairde karşımıza çıkan zihaf hataları bir vezin kusuru olarak Rüşdî'nin şiirlerinde de yer almaktadır. Fakat burada akla şöyle bir soru gelmektedir: Bizim vezin kusuru olarak kabul ettiğimiz tercihler o dönem için normal kabul ediliyor olabilir mi? Nitekim Necla Pekolcay ve Selçuk Eraydın bu konuyu şöyle yorumlamıştır: “Bugün imlâ hatâsı telâkkî edilecek bir noktanın muayyen bir devir içinde tabîî bir yazış şekli olması mümkündür” (Pekolcay-Eraydın, 1975: 25). Buradaki yorumun işaret ettiği duruma benzer şekilde bizim vezin kusuru kabul ettiğimiz birtakım hususlar şairin yaşadığı dönemde doğal bir tercih olarak görülmüş olabilir. Dolayısıyla dîvânlarda sıkça karşımıza çıkan bazı aruz kusurları o devrin doğal bir kullanım şekli miydi? Bu soruya “evet” diye cevap verebilirsek bu sefer Rüşdî'nin şiirlerinde aruz kusurlarına pek de rastlanmadığını ifade edebiliriz. Ancak *Dîvân*'da bunların bile büyük bir yekûn tutmadığını, aruz veznini kullanmada Rüşdî'nin başarılı sayılabileceğini söyleyebiliriz.

Aşağıda *Rüşdî Dîvânı*'nda gördüğümüz bazı zihaf örnekleri kaydedilmiştir. Bunlarda zihaf yapılan kelimeler italik yazılmıştır:

Eyledükçe *ṭab'* -ı *tizüm* fikr-i ma' nâ-yı da[̇]kîk
Ḥâtıra hep ḥalli müşkil *mu'ammâ*dur gelen (K. 5/58)

Benem o merd-i ḥired memleket-güşâ-yı sūḥan
N'ola *kılmaz*-ıdum olsa cihân-serây-ı sūḥan (K. 7/1)

Mānend-i *ṭab'* -ı *Rüşdî*-i meyyāl-i ḥüsn [ü] ḥüb
Evşâf-ı gül degül midür evrād-ı 'andelīb (G. 8/5)

Qo ey sitem-keş-i ' aşk naql-i ser-güzeşti bu dem
Qalınca muṭrib-i *bezm* kâr-ı dil-sitân oqunur (G. 118/4)

Dîvân'da birkaç yerde Türkçe kelimelerin son hecelerinin medli okunduğu durumlar vardır. Aşağıdaki yasak ve almak kelimelerinde ikinci hecelerinin medli okunması gerekmektedir:

Yasağ lafz-ı temennâ-yı vaşl-kām saña
Yiter zamāneden ey dil bu intikām saña (G. 3/1)

Her şubḥ gülistân güli *almağ*-içün ders
Bülbül-beçe-i zemzeme-sencâna şunarlar (G. 121/6)

Rüşdî Dîvânı'nda karşımıza çıkan bir başka husus, aruzda tahrik denen ve vezin gereği olarak Arapça ve Farsça kelimelerde görülen ünlü türemesidir. Sakin harflerde görülen bu hususiyet bazen ağır aruz kusurlarından biri sayılırken (Şafak, 20003: 49) bazen de mısa içerisinde bir tasarruf (Kaplan, 2019: 283-284) olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamanın *Dîvân*'da bazı örnekleri mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

Şeb gibi tîre olursa n'ola rûz-ı rûşen
Niteğ-i ebr-ile set(i)r oldı kıyās itme şabā (K. 2/43)

Şanmañuz hāle vü meh dil-ber-i nev-ḥaṭdur kim
Olmada Yūsuf-ı Ken'ân'a nec(i)r-i fermūd (K. 4/6)

Zamān-ı ḥaşre degin kâr-gāh-ı dilden ire
Qad(i)r-şināsına şâyeste bir qabā-yı sūḥan (K. 7/50)

Bu beyitlerde görülen örneklerin yanı sıra *Dîvân*'da mih(i)r, vez(i)n, seh(i)m, haş(i)r gibi ünlü türemelerinin görüldüğü başka bazı örnekler de mevcuttur.

Bunlara rağmen Rüşdî'nin manzumelerinde aruz problemleri çok fazla değildir. Sonuç olarak onun aruzu kullanmada başarılı bir şair olduğunu söylemek mümkündür.

2. 3. 1. 2. 2. Kafiye ve Redif

Dîvân şiirinde âhengi belirleyen en önemli hususlardan biri kafiye ve rediftir. Özellikle redif zaman zaman bu konuda belirleyici olabilmektedir. “Divân şiirinde redifi belirleyen etkenlerden biri türdür. Özellikle kelime seviyesindeki rediflerle metnin anlamı arasında bir ilişki vardır. Konu, çok kere redifi belirler. (...) Redif, şiirde âhengi artırarak okuyucuyu/dinleyiciyi etkilemenin yanı sıra şiirin çağrışım dünyasını da zenginleştirir” (Macit, 1996: 88).

Bu tespitlerin Rüşdî'nin manzumeleri için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Burada Rüşdî'nin kafiyeyle ilgili tercihlerini ortaya koyabilmek için onun gazellerinde kullandığı kafiye harflerini, kullanım sıklıklarıyla beraber göstermek istiyoruz: -â (65), -eb (5), -āk (3), -ām (15), -āb (24), -en (6), -ūş (2), -ū (14), -ād (8), -āne (15), -ān (78), -īb (6), -r (1), -ül (8), -īş (1), -āl (12), -et (4), -īd (3), -eh (2), -ūn (7), -āğ (4), -er/ar (18), -et/at (24), -āh (10), -āc (4), -ūd (2), -este (1), -īşe (1), -ār (54), -īn (8), -ās (1), -āz (12), -ş (1), -ūr (3), -erde (2), -āyī (1), -īz (3), -em/am (20), -eş (3), -ende (2), -āf (1), -ed (1), -iş (2), -ār (11), -ūs (3), -āre (3), -ūh (1), -ül (1), -es (1), -āle (1), -eyl (1), -an (1), -enc (1), -est (1), -īr (4), -erd (1), -ūde (2), -iye (1), -āş (1), -īde (1), -ürde (1), -end (1), -ey (1), -üz (2), -üm (1), -a (1), -evr (1), -işt (1), -āme (1), -eng (1), -ile/ıla (1).

Aşağıda kafiye çeşitlerinin gazellerde kullanım oranları gösterilmiştir:

Grafik 2. 3: *Dîvân*'daki Kafiye Çeşitlerinin Oranlar

Rüşdî Dîvânı'nda bazen kafiye kusurlarına rastlanabilmektedir. Bunlar *Dîvân* şairlerinde zaman zaman rastlanabilen kafiye kusurlarıdır. Bunlardan *Dîvân*'da en çok karşımıza çıkan kusur asıl kelimede kullanılan harfin diğer kafiyelerde yönelme hâli eki olarak karşımıza çıkmasıdır. Aşağıdaki gazelin bazı beyitlerinde bu durumu görebiliriz:

Yine cellâd-ı çeşmi ceyb-i *mazlûmâna* el şunmuş
Müheyyâ katl-i 'âma hañcer-i *bürrâna* el şunmuş

Ruḥıyla nice şems-i mihr-i enver şanki bir nâ-çîz
Kemer-bend-i miyân-ı tîr-i *hûn-efşâna* el şunmuş

Ṭolaşsa pâyına mâr-ı tılısm-ı zülfi şâyândur
Gönül [ol] genc-i pür-dil-dâra *küstâḥâne* el şunmuş

'Aceb mi eylemezse ser-fürû şimdi Süleymân'a
Yine Belkıs-ı câna rindi gör *mestâne* el şunmuş

Görüp pîr ü cüvân mest-i maḥabbet şimdi ey Rüşdî
Cihâna şahne-kâr-ı ğamzesi *merdâne* el şunmuş

(G. 257)

Rüşdî'nin gazellerinde ikvâ⁸ denilen bir kafiye kusuru da yer alır. Bu kusur *Dîvân*'da çok seyrek olarak karşımıza çıkar. Aşağıda örnek olarak sunduğumuz bir gazelin ilk beyitlerinde bunu görebiliriz:

Ser-i kûyında revân dil ruḥ-ı dil-ber diyerek
Dolanur bülbül ise bâḡı gül-i ter diyerek

Hâlet-i ' aşḡ-ile zünnâr kuşandı niceler
Çeşmine mest dilâ zülfine kâfir diyerek (G. 304/1-2)

Rüşdî, *Dîvân*'da yer yer söyleyiş güzelliği yakalayabilmiş şairlerdendir. Onun manzumelerinde dikkat çeken husus redifleri çok sık tercih etmiş olmasıdır. Onun redifleri daha çok Türkçe kelimelerden seçilmiştir. Zaten “Divân şiirinde kullanılan redifler genellikle Türkçe kelimelerden seçilir” (Macit, 1996: 89). Bu durum Rüşdî'nin bilhassa gazellerinde izlenebilmektedir.

Rüşdî'nin, gazellerinde kelime hâlindeki redifleri çok sık tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında şairin Türkçe kelimelerle ortaya koyduğu redifler *Dîvân*'da öne çıkmaktadır. Onun aşağıya kaydedeceğimiz şu gazeli *Dîvân*'da bu konuya dâir örneklerden birini teşkil etmektedir:

Dûr eyledüñ aḡyârı o âfet saña ḡaldı
Ey dil yine meydân-ı maḡabbet saña ḡaldı

Ser-deste-i ḡâr-ile olup bülbüli geşte
Tenḡa o gül-i ḡülbin-i ' işret saña ḡaldı

Dil mülkünü Tâtâr-ı müjeñ eyledi târâc
Ey pâdşeh-i ḡüsn mürüvvet saña ḡaldı

Cem' iyyet-i erbâb-ı dil olmaḡda perîşân
Ey ' âşık-ı miḡnet-zede şoḡbet saña ḡaldı

Esbâb-ı neşâtı idicek ḡayra ḡazâ-baḡş
Rüşdî bu cihânda ḡam u miḡnet saña ḡaldı (G. 498)

Redifle birlikte yapılan kafiye, *Dîvân* şairlerinin en sevdikleri ve en çok tercih ettikleri kafiye tarzı olarak görülmektedir (Kurtoğlu, 2012: 37). Bunu Rüşdî'nin de şiirlerinde çokça tercih ettiğini söylemek mümkündür. Bunda redifin anlamı bir yere

⁸ İkvâ: Kâfiye kusurlarından kabul edilmektedir. Revî harfinden önceki harfin harekesinin birbirine uymaması demektir. Mesela “dûr” ile “der” ve “gül” ile “gil” gibi (Tâhir-ül Mevlevî, 1973: 62).

toplayıcı özelliğinin etkili olduğunu ifade edebiliriz. *Rüşdî Dîvânı*'nda görülen redif zenginliğinin bizi böyle bir sonuca götürdüğünü söyleyebiliriz. Rüşdî çok az gazeline (G. 12, G. 39, G. 57, G. 377, G. 400) redif kullanmamıştır. 503 gazelin içerisinde bunlar sadece beş adettir. Dolayısıyla biz Rüşdî'nin gazellerinin tamamına yakınında redif kullandığını, şairin şiirin âhenk unsurlarından olan redife çok sık başvurduğunu, bunun ayrıca onun şiirinin önemli unsurlarından birisi olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

Rüşdî Dîvânı'nda nazım şekli ve redifler arasındaki ilişki aşağıdaki gibidir:

Tenkitli metne göre *Dîvân*'da bulunan 11 kasidenin 6'sında redif kullanılmıştır. Kasidelerde -dur gelen (K. 5), itdi rûzgâr (K. 6), -yî sühân (K. 7), -den (K. 8), -ı goncenüñ (K. 9), dögünmez (K. 10) gibi rediflerin kullanıldığı görülmektedir. *Dîvân*'daki 503 gazelin 498'inde redif tercih edilmiştir. Kıt'alarda redif kullanılmamıştır. *Dîvân*'da yer alan rubâilerde ise -i sühân (R. 1), -r (R. 3), -den geçdüm (R. 4), -ya (R. 5), -ı dilümüz (R. 10) rediflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Dîvân'da redif hususunda en çok gazeller dikkat çekmektedir. Rüşdî'din gazellerinde rediflerin kullanımı üç şekilde görülmektedir. Bunlar ek olarak, kelime olarak, ek+kelime ve/veya kelime grubu olarak sınıflandırılabilir. *Dîvân*'da ek olarak kullanılan redifler şöyledir:

“-ümdür, -ıdur, -indedür, -dur, -dür, -a mıdur, -uñdur, -dedür, -âver, -iledür, -umuz, -üz, -imüz, -durmuş, -lanmış, -ı mısüñ, -üñ, -lerüñ, mısüñ, -um, -sin, -dan, -ın, -liginden, -ından, -ümden, -umdan, -lerin, -inden, -ile, -de, -ye, -ına, -a, -e, -da, -de, -ında, -umı, -si, -muzı, -yı, -i.”

Rüşdî'nin gazellerinde redifler en çok kelime ve ek+kelime ve/veya kelime grubu şeklinde görülmektedir. *Dîvân*'da gazeller kısmında kelime ve kelime grubu olarak kullanılan redifler şöyledir:

“aceb, ağlamaz, âfet, âheste âheste, âh-ı hasretdür, almak, altındadır, ancak bu, anılmaz hiç, arar, ardıncadır, ardıncadır, artar, âşinâ, âteş, bağladı, bâ' iş, besbellidür, besdür, bigânedür, bilmem, bilmez nedür, bilmez, bilür, bir cins, bir midür, bir olur, bir zamân, birdür, böyledür, bul, buldum, bulsun, bulur, cüst deprensün, çeker, çekmiş,

çıkdı hep, çıkmaz, deger, degül midür, degül misün, degüldür, dem ğanīmetdür, depredür, dilde dīdede, dirler, dirüz, diyerek, döker, dökmiş, döşer, düşmen, düşmez, düşmez, eşk-i ḥasretdür, eyledi, eyleme, eylemege, eyler, eyler, eyler, eyler, eylerüz, geçer, geçmez, gelmedi mi, gelmez mi, gelmez, gelür görünür, gelür, gelür, gerek, götürür, gibi, gider, girān gelür, ğoncenün, göndermez, gönderür, gördüm, görelüm, görmemiş, görmesün, görölmedi, gösteren, gösterür kendin, gösterür, gülşende, hoşdur, idemezsün, ider deryā, ider, iderek, idersün, iderüm, idi Kays, idinceye dek, ile, imiş, ise de, iser, istemez misün, istemez, istemiş bulmuş, ister, it, itdük, itdükce, itdün beni, itdün, itme, itmek de güc, itmem, itmemüz vardır, itmez, itmezse de, itmezüz, itse de, itseñ de, itsün, kılmamış, kılmaz, kırsümde, kec, kenārında, kıomış, kıpar, kıparur, kıtehdür, kıstāḥ, lezīz, māh u āfitāb, māni‘dür, maḥallinde, meded, mi ider, mümkün degül, müşkildür, n’eydüĝin, n’eyler, n’eylersün, n’eylesün, nazarında, naķşına, ne disün, ne öter, ne takrīb, ne tutar, nicedür, ol, olalum, olan ğamzeñ, olan, olanlar hep, oldu, olduĝum bilmez mi var, olduĝum yerdür, olduĝum zamānlar idi, olduĝumdandır, olıcaķ demlerdür, olmaduk, olmamuz yegdür, olmasun, olmaķ bana, olmaķ gerek, olmaķ isterseñ, olmaķ neden, olmaķ var, olmaz, olmaz imiş, olmaz mı, olmuş gelür, olmuş yine, olsun da gör, olsun, olsun mı, olup kıalmış, olur, olur giderek, okunur, öğrenmiş, öğretmiş, öldürür, pervāne, raķs, saña, saña kıaldı, şanma, şanur, semā‘, sende midür bende midür, sıĝmaz, söyle, söyledür, söylenmedi, söyler, şunarlar, şarāb, şem‘, şikest, ṭabī‘at, tāze, tekellüf ber-ṭaraf, tutar, tutmuş, ümmīdindedür, üzre тұrur, üzre, var, vir, virmesün, virmez, virmezler, virür geldükce gitdükce, virür, yazmışlar, yirine, yitişmez, yok mı, yüz döndürür.”

Rüşdī’nin gazellerde ek+kelime ve/veya kelime grubu hâlindeki redifler ise şu şekilde kırsımıza çıkmaktadır:

“-a ğayretdür, -a başladı, -a başladum, -a bakmazlar, -a beñzersün, -a çek, -a çıkdı hep, -a daḥı, -a deĝişmem, -a degmez mi, -a dek giderüz, -a döşendi, -a düşdükce, -a düşürme, -a eĝlence, -a el şunmış, -a geldükce, -a gelince, -a girer, -a gül, -a itmez ser-fürü, -a lāzımdur, -a mı geldün, -a mı tolaşur, -a munṭazır, -a muvāfıķ, -a neşve-i şarāb, -a hoş gelür, -a tesellī, -a kıaldı, -a kıalmışdur, -a toķunur, -a kırdılar, -a zaḥmet

olur, -āver olur, -da gezer, -da görem, -da ƙalduñ, -dan feryād, -dan geç, -dan geldi, -dan ne ƙaber, -dan ƙalāş, -dan ƙaz, -den fark eylemez, -den geç, -den geçdük, -den soñra, -dur hep, -dur zekānuñ, -dur sensüz, -dur ƙadeh, -dur yiri, -dür bu, -dür gönül, -dür her ƙatresi, -dür tekellüf ber-ƙaraf, -e bağlanmış, -e baƙarsuñ, -e baƙılmaz, -e besbelli, -e çek, -e döndürdü, -e döner, -e gelür mi, -e gösterme, -e itmem iltifāt, -e nigāh it, -e hācet ƙalmadı, -e ƙonmuşdur, -e yapışdum, -ı ğoncenüñ, -ı āteşdür, -ı az benüm çokdur, -ı bile, -ı ƙarh, -ı da var imiş, -ı dāğ, -ı dil, -ı dilde ne ƙaldı açılmağu, -ı dürüst, -ı düşmendür, -ı ‘andelīb, -ı eşk, -ı ferah, -ı feyz, -ı gördüñ mü, -ı görmişdür, -ı nāz, -ı nerm eyler, -ı nesīm, -ı ƙarābāt, -ı olmasun dirseñ, -ı seyreyle, -ı söyletme, -ı söyletmek midür, -ı söyletmez, -ı sürh, -ı şem‘, -ı şikest, -ı telh, -ı terk, -ı ƙaldurur, -ı töldur, -ın añdurma, -ın artırmış, -ın bilür bilmezlenür, -ın bilür, -ın getürür, -ın görmüşüz, -ın kim bilür, -ından ayrılmaz, -ından ƙıkar, -ından gelür, -ını buldı, -ını çekdük, -ı āhumda, -ı bīdād, -ı cānā, -ı dile, -ı düşer, -ı ‘ayş, -ı görmüş geçirmişüz, -ı meclis, -ı mest, -ı n’eyler, -ı nāzük ƙıram, -ı neşāt, -ı nev, -ı hāş, -ı ƙayretdür, -ı rüzgār, -ı söylersüñ, -ı şüh, -ı tekellümüñ, -imüz bilmez, -imüz yokdur, -in alma, -in kim bilür, -indesüñ gönül, -lar birbirin, -lar ile, -lar yine, -ları hep ƙatırumdadur, -le mi olsun, -ler şikest, -lik eyler, midur nedür bilmem, mi şanduñ, -sı ğalaş, -sin göster, -um diyerek, -um diyerek, -um gören, -um olduđuñ bilmez mi var, -um yok, -umdan şaƙın, -umuz yokdur, -uñ ey bülbül, -uñ ƙayāl itsem, -uñ var gibi, -uñı gör, -üm tāzedür, -üm yokdur, -üñ biridür, -üñ kimdür, -üñ kimlerledür, -üñ nedür, -üñ revācın artırmış, -üñdür Yā Resūla’llāh, -üz hele, -ya bir gelür, -ya el mi deger, -ya gider, -ye seni, -yı āfitāb, -yı ārzü, -yı ben virdüm, -yı çeşm, -yı hū o heves, -yı hālüñdür, -yı ƙaş, -yı ƙatır, -yı söyletmez, -yı tehī, -yı tesliyet, -yı ƙıyāmet, -yı yitişdür, -y-ile söyleşdük.”

Rüşdî Dîvânı’nda redifler bazen ikileme şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. “İkilemeler, şiirde âhengi sağlamakla kalmaz; ayrıca anlamın pekiştirilerek etkili bir biçimde sunulmasına yardım eder. Hatta ikilemelerle şiirin anlamı arasında öyle bir bütünleşme olur ki, şiirdeki kompozisyon kelimelerle çizilen resme yaklaşır” (Macit, 1996: 42). Bunun dikkat çeken bir örneği aşağıdaki gazeldir:

Qaldı mişāl-i merdüm ü cān dilde dīdede
Hāl ü hayāl-i la‘l-i benān dilde dīdede

Artar görince tāb-ı cemālin o meh-veşün
Nūr-ı nigāh u sūz-ı nihān dilde dīdede

Naqş-ı ğubār-ı haṭṭ-ı ruḥı ‘aks-i zūlfidür
Kuḥl-i siyāh u devr ü cihān dilde dīdede

Gül-geşt-i gülşen itsem olur yārsuz güli
Hār u sitiz ü dāğ-ı nişān dilde dīdede

Eksük degül ğamıyla firākında Rüşdiyā
Āb-ı sirişk ü hūn-ı revān dilde dīdede (G. 425)

2. 3. 1. 2. 3. Diğer Âhenk Unsurları

Rüşdî zaman zaman şiirlerinde tekrara başvurur. “Divân edebiyatında kelime ve kelime gruplarının tekrarına dayalı bir anlatım tekniğinden bahsedilebilir. Bazı söz ve söz gruplarının belirli aralıklarla tekrarından doğan âhenk, anlamla bütünleştiği zaman, poetik bir fonksiyon icrâ eder ve meramın etkili bir biçimde sunulmasını sağlar.” (Macit, 1996: 20). Aşağıdaki beyit bu açıdan bir örnek teşkil eder:

Zamān zamān nedür ey rind-i mey bu ḥum-yāze
Cihān cihān yine pür-ḥumāra beñzersün (G 336/2)

Rüşdî’nin manzumelerinde “anaphore” denilen mısra başı tekrarlarının da görüldüğünü ifade edebiliriz. “Bilindiği üzere mısra başında yer alan bir kelime ya da kelime grubunun ya da sentaktik yapının sonraki mısralarda tekrar edilmesine anaphore denilmektedir” (Macit, 1996: 38). Rüşdî’nin aşağıdaki beyitleri “anaphore”a örnek gösterilebilir:

Kimin hevā-yı ‘aşk-ı dil-ārā-y-ile çü Qays
Deşt-i hevāda pūye-güzār itdi rūzgār

Kimin kadeḥ-gedā-yı der-i mey-gede kimin
Ḥayret-nigāh-ı senc-i ğubār itdi rūzgār

Kimini şād-ı merg-i vişāl-i emel kimin
Ḥasretle zerd-i rüy-ı nizār itdi rūzgār (K. 6/5-6-7)

Mısra başında tekrar eden kelimeler için bazı araştırmacılar “mısra başı redifi” veya “ön redif” gibi başlıklar kullanmaktadır (Aydemir-Çeltik: 2012: 16). Bunlar şiire

tıpkı mısra sonlarında yer alan redif ve kafiye gibi belli bir ahenk katmaktadır. Bu türden örneklere Rüşdî'nin bazı manzumelerinde rastlamaktayız. Aşağıda şairin ilk mesnevîsinden alınan beyitlerde şair bir bakıma bu ön redifi kullanmış görünmektedir:

Kimin reng ü bûdur kimin hoş-nümâ
Kimin kıldı dâd kimisin devâ

Kimin kıldı şîrîn kimin telh-ter
Kimin hulv [u] hāmız kimin hoş hâver

Kimin huşk u ter kimisin mu‘ tedil
Kimin germ kıldı kimin serd bil

(M. 1/2-3-4)

Rüşdî'nin bazı gazellerinde tekrarlar manzumenin bütün beyitlerinde görülen bir âhenk unsuru olabilmektedir. Aşağıdaki gazelde ilk beyitten son beyte kadar ses ve kelime tekrarlarının oluşturduğu âhengi görmek mümkündür:

Rûyuñı haḫdur haḫı rûyuñ dil-ârâ gösteren
Şafḫayı haḫdur haḫı hem şafḫa zîbâ gösteren

‘ Ârızuñ sâğarla eyler birbirinden kesb-i tâb
Mâhı meh-rû mihrdür mâhı mücellâ gösteren

Ġâzeden ruḫ reng alur ġâje leṭâfet rûydan
Ḥüsn [ü] ândur âşıkâ ḫüsn ânı ammâ gösteren

Ḥaddüñi ḫûy-dâne ḫûy-dâne yi ḫaddüñ[dür] hemân
Şebnemi güldür güli şebnem muṭarrâ gösteren

Dil ḫayâlinde ḫayâli dilde Rüşdî cilveger
‘ Aks-i mādur mâyı ‘ aks-i meh feraḫ-zâ gösteren (G. 392)

Dîvân şairlerinin manzumelerinde kullandıkları diğer ahenk unsurları asonans ve aliterasyondur. *Rüşdî Dîvânı*'nda bunun başarılı örneklerine rastlamaktayız. Aşağıdaki gazel “ü” sesli harfinin meydana getirdiği asonans ve “l” sessiz harfinin oluşturduğu aliterasyon bakımından dikkat çekmektedir:

Ruḫ-ı âl üzre tağıt zînet-i kâkûl görelüm
Gûl ile nicedür efzâyiş-i sünbül görelüm

Var mıdur vâye emelden bize ey ḫ‘âce-i çarḫ
Eyledük aç şuhuf-ı baḫtı tefe ‘ül görelüm

Beklerüz reh-güzerin gâh o şāhuñ dirler
Bir selāma bize eyler mi tenezzül görelüm

Baḥş-i ‘aşkında ḳosun muḡlaṭayı müdde‘ iyan
İdelüm biz daḡı bir pâre te‘emmül görelüm

Tā-be-key geşt-i ser-i küçe-i ğam ey Rüşdî
Varalum ḡāne-i ḡammāra birez mül görelüm (G. 364)

Sonuç olarak Rüşdî’nin şiirlerinde âhengin üzerinde titizlikle olmasa bile dikkatle durulduğunu ifade etmek mümkündür. Bu, şairin şiirlerinde redif kullanımındaki dikkatinden de anlaşılmaktadır.

2. 3. 2. ÜSLUP

17. yüzyıl, Dîvân şiirinde bırakım üslupların ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu üslupların en başında da Sebk-i Hindî gelmektedir. İlk ve en önemli temsilcilerinden biri Nâilî-i Kadîm olan Sebk-i Hindî, Nâbî ile öne çıkan Hikemî tarz 17. yüzyıla beraber Türk şiirinde belirgin özellikler göstermeye başlamıştır. Bu sebepten bu dönemde Dîvân şiirinde üsluplaşma hareketlerinin görüldüğünü söyleyebiliriz. Burada konuyla ilgili Halûk İpekten’in şu tespitlerine yer vermek istiyoruz:

XVII. Yüzyıl, Türk edebiyatının hemen her dalında olduğu gibi şiirde de en gelişmiş yüzyıldır. Bu devir şairlerinin üslûbu genel olarak ince ve naziktir. Yabancı kelime ve uzun tamlamalar çok kullanılmıştır. Sözün güzelliği yanında anlamda derinlik ve hayallerde genişlik aranmıştır. Mübalağa tezdad ve telmih en çok kullanılan edebî sanatlardır. Tasavvuf, şairlerin çoğunun başlıca konusudur. Şairler şiirlerini kısaltmaya ve söylemek istediklerini kısa ve anlamca dolgun sözlerle anlatmaya özen göstermişlerdir. Bu özellikler XVII. Yüzyıl edebiyatına büyük etkileri olan ve şairlerin birçoğu tarafından kullanıla gelen Sebk-i Hindî’nin özellikleridir (1997: 61).

İpekten’in, 17. yüzyıl şairleri için söz konusu olan bu tespitleri Rüşdî için de geçerlidir. En azından şairin bu konuda bir gayret sergilediği manzumelerinden hareketle söylenebilir. Mensup olduğu çevrenin de şairi bu hususta belli bir titizliğe sevk ettiğini tahmin etmekteyiz. Örneğin Rüşdî, *Dîvân*’da zaman zaman üslûbunun ve şiirinin başka kimselerce beğenildiğini söyler. Hatta bazen sözlerine nazire yazılamayacağını ifade eder. Bazen yazdığı bir şiirin zemininden görenlerin hazzeylediğini söylemektedir:

Meger tarḡ-ı bināsı dil-nişān olmaḡ gerek ğāyet
Bu şi‘ rūñ her gören ḡazzeyledi Rüşdî zemīninden (G. 397/5)

Bunları şairâne övünmeler olarak okumak mümkün olmakla beraber yine de tezkirelerde şiirinin beğenildiği hususu ile şairin iddiası örtüşmektedir. Örneğin tezkireci Safâî'nin şu sözleri de bunu doğrular gibidir: “Bekir-zâde denmekle karîn-i iştihâr ve şu‘arâ-yı ‘asrdan pâkîze-güftâr bir şâ‘ir-i belâgat-şi‘ârdır. Cevâhir-i nazmın keşîde-i silk-i tedvîn ve dūrârî-i sühanın muntazam-ı dürc-i tezyîn etmiştir. Ve âheng-i âsâr-ı sarîr-i ney-kalemi pür-sâz-ı sâmi‘a-i tahsîn-i müşkil-pesendân-ı zamân bir şâ‘ir-i bedi‘ü’l-beyândır. Hûb eş‘ârı ve mergûb güftârı vardır.” (Çapan, 2005: 207).

Rüşdî, yaşadığı dönemde bazı üslupların etkisinde kalmıştır. Rüşdî'nin etkisinde kaldığı üsluplardan birisi Sebk-i Hindî'dir. Sebk-i Hindî, 17. ve 18. yüzyıllarda Türk ve Hint Edebiyatlarına hâkim bir üslup olarak dikkat çeker. Önce Hint saraylarında yaşayan Türk ve Fars şairlerin şiirlerinde görüldüğü için üslup bu isimle anılmıştır. “Edebiyat tarihinde Sebk-i Hindî yeni bir şiir türünün değil, yeni bir üslubun adıdır” (Mum, 2007: 371). Sebk-i Hindî'de dikkat çeken hususlardan biri hayâlde incelik ve yeni mazmunlar bulma gayretidir (Ocak, 1991: 24). Nâilî başta olmak üzere Sebk-i Hindî tesirinde şiir yazan şairlerin hemen hepsinde bu durumla karşılaşmak mümkündür.

Rüşdî'nin manzumelerinde bu hususla ilgili bazı beyitleri tespit edebiliyoruz. Aşağıdaki beytinde şairin böyle bir tasarrufunu görmekteyiz. Şair bu beytinde nevrûz gününün eriştiğini, insanların ovalara çekildiğini ve gelenlerin ise haşrı haber veren put gibi güzeller olduğunu söylemektedir:

Rûz-ı nevrûz irdi ‘âlem şân çekilmekte hemân
Deştgâha fevc-i bût-i haşr-peymâdur gelen (K. 5/15)

Sebk-i Hindî şairlerinde görülen zengin çağrışımlar (Babacan, 2010: 260) Rüşdî'nin bazı beyitlerinde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beytinde şair, gökyüzündeki kızılığı şafak rengi sanmamak gerektiğini, o kızılığın yıldızların kanının akıtılması sonucunda oluştuğunu ifade etmektedir:

Âsumânda şâmgeh-i reng-i şafak şanma bu dem
Oldı kanından sıkılmağla sipihruñ hûn-müzâb (K. 3/4)

Sebk-i Hindî şairlerinin şiirlerinde ince hayaller (Babacan, 2010: 252) ve çarpıcı benzetmeler öne çıkmaktadır. Rüşdî'nin manzumeleri içerisinde bu hususta bazı örneklerle karşılaşmak mümkündür. Aşağıdaki beyitte şair, gözyaşlarını yeni

yürümeye başlayan çocuklara benzetmekte ve kirpikleri çocuğun uyuduğu bir kucağa teşbih etmektedir:

Şöyle bî-ārāmdur kim eylemez bir dem qarār
Āğuş-ı müjgānda şimdi tıfl-ı nev-püyān-ı eşk (G. 318/3)

Sebk-i Hindî şâirlerinin dikkat çeken hususiyetlerinin en başında gazel nazım şekline verilen ağırlık gelmektedir. Şairler gazel nazım şekline bu dönemde daha fazla eğilmişlerdir (Mum, 2007: 391). Rüşdî de bir gazel şairidir. *Dîvân*'da yer alan 532 manzumenin 503'ü gazellerden oluşmaktadır. Diğer manzumelerine oranla bu oldukça yüksek bir sayıdır. Bir anlamda Sebk-i Hindî'de gazele ağırlık verildiğini söyleyen araştırmacıları haklı çıkarmaktadır. Diğer yandan lügaz, muamma ve tarih düşürmeye Sebk-i Hindî şairleri çok önem vermişken (Mum, 2007: 391) *Rüşdî Dîvânı*'nda bunlara pek iltifat edilmediğini görmekteyiz. Lügaz ve muamma hiç yokken *Dîvân*'da sadece üç adet tarih kıt'ası vardır.

Dîvân şiirine damga vuran üstat isimlerin sanatlarının gölgesinde birçok şair belli başlı üsluplara dâhil olmuşlardır. *Divâne Rüşdî Efendi*'de Sebk-i Hindî ve Hikemî tarzın etkileri söz konusudur. Zira şair manzumelerinde hem Nâilî-i Kadîm'in hem de Nâbî'nin etkisi altındadır. Fakat onu bir Sebk-i Hindî şairi saymak bize göre oldukça güçtür. Rüşdî'nin Sebk-i Hindî tesirinde söylediği şiirlerde Nâilî-i Kadîm'e söylediği nazirelerin etkisi olmalıdır.

Sebk-i Hindî şairlerinin en dikkat çeken yönlerinden birisi tabiata ve tabiat unsurlarına şiirlerinde çok fazla yer vermeleridir. Rüşdî, *Dîvân*'da bu hususa ağırlıklı bir biçimde eğilen şairlerden birisidir. *Dîvân*'da; harîfiyye (bir tür şitâiyye), temmûziyye, bahâriyye başlıklı kasideler yer almaktadır. *Dîvân*'da yer alan sekiz başlıklı kasidenin dördü tabiat unsurlarıyla ilgili başlıklar taşımaktadır. Aslında bu bile Rüşdî'nin tabiata ve tabiat olaylarına ne kadar önem verdiğini gösterir. Bilindiği gibi Sebk-i Hindî şairleri “şiirlerinde, kendilerini çevreleyen tabiata ve toplumun sosyal yaşantısına fazla yer vermişlerdir. Tabiat unsurlarına aşırı ilgi göstermek ve bunların özüne nüfuz etmeye çalışmak, bu üslubun temel özelliklerinden biridir” (Mum, 2007: 385). Rüşdî'nin şiirlerinde tabiata ve tabiat unsurlarına bu kadar önem vermesi bize şairin Sebk-i Hindî şairlerinin etkisinde kaldığını düşündürmektedir. Bu konu aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Sebk-i Hindî şairlerinde zaman zaman ferdî ıstırapların öne çıktığı ve şairlerin acılarını “ben dili”yle ifade ettikleri görülür (Babacan, 2010: 293). Bu hususa Rüşdî’nin manzumelerinde zaman zaman rastlanabilmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, gamlı gönlünün verdiği darlıktan nefes alabilecek bir yer olmadığını, gitmek istediği bir yer bulunmadığını, seyahatten de haz almadığını dile getirmektedir:

Ne dil-tengî-i gâmdan var teneffüs kılmağa bir cāy
Ne bir yerde vaţan melhûz ne mahzûzum seyâhatden (K. 8/4)

Rüşdî’yi Sebk-i Hindî üslûbuna yakınlaştıran hususların başında, yukarıda zaman zaman işaret edildiği üzere etkilendiği şairler gelmektedir. *Rüşdî Dîvânı*’nda Nâilî’ye onlarca nazire olduğunu tahmin ediyoruz. Ancak şair bunlara şiirlerinde doğrudan işaret etmemektedir. Aynı şekilde yaşadığı dönemde “şeyhü’ş-şuarâ” olarak kabul edilen (Karahana, 1987: 21) ve Gibb’in “klasik şairlerin sonuncusu” (1999b: 232) saydığı Nâbî’nin gazellerini birçok kere tanzîr eden Rüşdî, *Dîvân*’da iki yerde onun mahlasını zikretmektedir.

Bilindiği gibi “Nâbî, Divan şiirinin öteden beri süregelen yeknesak akışına değişik bir yön vererek farklı bir söyleyiş tarzını geliştirmeye çalışmış ve bunda bir çığır açarak kendi adıyla özdeş bir ekolün kurucusu olmuştur” (Yorulmaz, 1996: 28). Dolayısıyla Dîvân şiiri içerisinde bir Nâbî ekolünden söz edilebilir. Rüşdî’nin hem manzumelerinden hem de şiirlerinde iki yerde Nâbî’yi zikretmesinden yola çıkarak bu ekol etkisinde kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla Nâbî takipçilerinde görülen ve 17. yüzyılda birçok şairi tesiri altına alan Sebk-i Hindî, Rüşdî’yi de etkisi altına almıştır. Çünkü Nâbî’nin şiirleri üzerinde araştırmacılar yoğun bir biçimde Sebk-i Hindî tesirinden söz etmekte (Mum, 2007: 381). Bu durum Rüşdî’nin manzumeleri üzerinde zaman zaman göze çarpan Sebk-i Hindî etkisini nispeten açıklamaktadır.

Dîvân’da şairin Nâbî’nin çevresinde bulunduğunu düşündüren bazı işaretler vardır. Zira Rüşdî, manzumelerinde onun mahlasını iki yerde zikretmektedir:

Eyledüm Nâbî-i üstâda nazîre Rüşdî
Begenür mi göreyüm tâze-zebânım diyerek (G. 326/5)

Nâbî gibi ser-rişte-i nazma yine Rüşdî
Gevher-keş-i rengîn-i me‘ânî vü beyân ol (G. 342/5)

Bu beyitler, Rüşdî'nin Nâbî etkisinde kalmış bir şair olduğunu gösterdiği gibi Hikemî tarzdan da etkilendiğine işaret olarak okunabilir. Aşağıdaki beyitler onun Hikemî tarz etkisinde söylediği mısralardandır. İlk beyitte şair, nisan yağmurlarının sadef içerisinde inci, yılanın ağzında ise zehir olması gibi sözlerinin de dostlarına tatlı, düşmanlara ise acı geldiğini söylemektedir:

Sözüm aḥbāba ṣīrīn telḥ ‘ adūya ḳatre-i nīsān
Şadefde dürr-i yektā zehr olurmış mārā düşdükce (G. 422/4)

Rüşdî'nin şu rubâisi de bizce Hikemî tarzın izlerini taşımaktadır:

Ḳıl rāst sözüñ ṭoḡrı özüñ olma saḳīm
Olsun revişüñ miyān-ı ümmīd ile bīm
Her yirde sükūn kec ḥareketden yegdūr
Zīrā ki ḳabūl itmez anı ṭab‘ -ı selīm (R. 2)

Rüşdî, *Dîvân*'da “vâdî-i köhne” ve “zebân-ı tâze” şeklinde iki üsluptan söz etmektedir:

Gehī vâdî-i köhne geh zebân-ı tâze ey Rüşdî
Senüñ ṣi‘ r-i terüñden ḥazḫ ider yārān hemān söyle (G 456/5)

Buradaki “zebân-ı tâze” ifadesi Sebk-i Hindî şairlerinin söyleyiş özelliğini anlatıyor olabilir. Nitekim bu üslûbun en önemli temsilcilerinde olan Nâilî-i Kadim (ö. 1666) ve Fehîm-i Kadim (ö. 1647), Rüşdî'nin yaşadığı dönemde sanatlarını icra etmiş ve çoktan vefat etmiş bulunuyorlardı. Dolayısıyla İstanbul'da doğan, burada yaşayan, başka bir yere gittiğine dair elimizde bir kayıt bulunmayan ve nihayet bu şehirde vefat eden Rüşdî'nin, Nâilî gibi ismi etrafında âdetâ bir mektep teşekkül etmiş bir şairden etkilenmemesi pek de muhtemel gözüküyor. Dolayısıyla onun şiirlerindeki Sebk-i Hindî üslubunu yansıtan bazı söyleyiş özelliklerinin bu etkilenmeye bağlı olduğunu düşünmekteyiz.

Şairin bazı manzumelerinde üslupla ilgili başka bazı ifadeler de göze çarpmaktadır. Rüşdî, gazellerinin birinde “tâze zebânım” diyerek mana yolundan çıkmaması gerektiğini kendi kendine ihtar eder. Bu husus oldukça dikkat çekicidir. Şair acaba burada “tâze zebân” diye Sebk-i Hindî ile ortaya çıkan söyleyişi mi kast ediyor? Bu soruya net bir cevap vermek mümkün değil. Ancak onun söz konusu beytinde bu duruma bir işaret olduğunu zannediyoruz:

Rüşdiyâ ğâfil olup çıkma reh-i ma' nâdan
Ġayrılar gibi [benüm] tâze zebânum diyerek (G. 301/7)

Rüşdî'nin üslûbunda dikkat çeken bir diğer husus, Arapça ve Farsça kelimelerle örölü terkiplerin zaman zaman çok fazla tercih edilmesidir. Bu durum şairin, bazı kasidelerinde, mesnevîlerinde ve bazı gazellerinde görülebilmektedir. Aşağıda ikinci mesnevîden alınan ve mesnevîdeki kahramanın tarif edildiği beyitler bu hususa örnek teşkil etmektedir:

İşitdüm bir belîğ-i nükte-sencân
Emîr-i meclis-i erbâb-ı ' irfân

Suĥan-sâz-ı faşîĥ-i mu' ciz âşâr
Çü tûĥî ħand-rîz-i bezm-i güftâr

Biri mecmû' a-yı maĥbû' -ı dâniş
Tırâz-ı fark-ı tāk-ı âferîneş

[E]dîb-i kâmil-i kevn-i bedâyi'
Tabîb-i ' illet[i] bile tabâyi'

Füzûn tarz-âşinâ-yı kâmrânî
Ser-i cevher-fürûşân-ı me' ânî (M. 2/1-5)

Rüşdî'nin üslup konusunda göze çarpan bir diğer özelliği şairin nazireciliğidir. Şair, Dîvân'da birkaç beytinde bu hususa işaret etmekte ve şiirlerini tanzir ettiği şairlerin mahlaslarına yer vermektedir. Yaptığımız karşılaştırmalar neticesinde Rüşdî'nin gazellerinin vezin, redif ve kafiye açısından Nâilî-i Kâdîm, Nâbî başta olmak üzere bazı şairlerle benzeştiğini fark ettik (bkz. Etkilendiği Şairler). Ancak şair, yukarıda Nâbî söz konusu edilirken görüldüğü gibi birkaç beyti haricinde diğer şairlerin gazellerine nazire yaptığını belirtmez. Bu da bizim, şairin nazireciliği konusunda daha net çıkarımlarda bulunmamızı güçleştirmektedir. Bu hususta aşağıda daha tafsilatlı bilgi verilmekle beraber şairin üslûbu çerçevesinde burada konuya kısmen değinmek istiyoruz.

Öncelikle Rüşdî, bir gazel şairidir. Gazel konusu üzerinde durmasının, şairin nazireciliği tercih etmesinde etkili olduğu kanaatindeyiz.

Divan şiirinde gazel kadar akisleri nazîrelerde sürmüş başka bir şiir tarzı görülmemiştir. Gazel, nazîre denilen şiir faaliyetinin merkezi ve esas konusu olmuştur. Beğenilen ve divan estetiğinin gazelden beklediklerine has sanat

işçiliği, seçkin üslûbu, sarıcı edası, göz alıcı kafiye ve redifleriyle cevap getiren gazeller yazılıp ortaya çıkmalarının hemen ardından ‘nazîre’ adı altında, başka şairleri onu model alarak yeni yeni şiirler yazmaya davet ve teşvik etmiştir (Akün, 2014: 93-94).

Rüşdî’nin nazireciliği konusunda bu hususun etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Gazellerinden anlaşıldığı kadarıyla Rüşdî, başka şairler yanında Nâbî’nin de etkisi altında kalmıştır. Yaptığımız bir karşılaştırmada Rüşdî’nin bazı gallerinin Nâbî’nin otuz iki adet gazeline vezin, kafiye ve redif açısından benzeştiği tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra vezin ve redif açısından benzeştiği hâlde kafiye açısından farklı olan gazeller de vardır. Bunlar dâhil edildiğinde Rüşdî’nin Nâbî’ye yazdığı nazirelerin daha da artacağı söylenebilir. Rüşdî’nin, Nâbî’nin tesiri altında kaldığına ve şairin ona nazireler yazdığına yukarıda verdiğimiz bazı örnek beyitlerle de işaret edilmişti. Dolayısıyla şair, devrinin önde gelen şairi Nâbî’nin tesirinde ve ona nazire olmak üzere bazı gazeller kaleme almıştır.

Rüşdî’nin etkilendiği diğer bir şair Nâilî-i Kadîm’dır. Bu etkilenmeyle ilgili tespitlerimiz de yine her iki şairin gazellerini karşılaştırmaya dayanmaktadır. Buna göre Rüşdî’nin bazı gazelleri, Nâilî’nin kırk dört adet gazeline vezin, redif ve kafiye açısından benzeşmektedir. Bunun yanı sıra şairin; Şeyhülislam Bahâyî Efendi, Neşâtî Dede, Mezâkî, Tırhalalı Nazif, Mehmed Sabrî gibi bazı şairlere nazireleri vardır.

Dolayısıyla Rüşdî, bir nazire şairi olarak öne çıkmaktadır. Bu konuda aşağıda daha ayrıntılı bilgi verilmiştir (bkz. Etkilendiği Şairler).

Rüşdî’nin yukarıda ismi geçen şairlerin yanı sıra dönemin diğer usta isimleri arasında zamanla unutulduğunu söyleyebiliriz. Yaşadığı dönemin tezkireleri, şair hayattayken şiirlerinin beğenildiğini kaydetseler de cezbeye düşmesi, Sîvâsîzâdeler Tekkesi’ne sığınması onun şiir meclislerinden uzaklaşmasına, devrinde şairler arasında bir iletişim ortamı sağlayan edebî muhitlerden ayrı kalmasına sebep olmuş olmalıdır.

Burada tezkirelerden hareketle Rüşdî’nin şiirlerinin yaşadığı devirde sevildiğini söyleyebiliriz. Tezkiresinde onun on dört beytine yer veren Safâyî Efendi, Rüşdî’nin şiirleri hakkında “pâkîze-güftâr bir şâ’ir-i belâgat-şi’ârdır” diyerek manzumelerinin sanat gücüne işaret etmektedir (Çapan, 2005: 207). Aynı tezkireci ilerleyen satırlarda ondan “bir şâ’ir-i bedî’ül-beyân” diye söz etmektedir.

Rüşdî'nin yaşadığı yüzyıl her ne kadar üsluplaşma hareketlerinin belirginleştiği bir dönem olsa da Bâkî'nin temsil ettiği klasik üslubun etkilerini onun şiirlerinde görmek mümkündür. Bâkî'nin söyleyişini hatırlatan özellikle rindâne gazellerinde Rüşdî bize genelde bir iştret âleminin hâlini anlatmaktadır. Bahar gelmiş, çiçekler açılmış, tabiat canlanmıştır. Böyle bir durumda güzellerle bağa çekilmelidir. Kadehlere yıllanmış şarap doldurulmalıdır. Böyle bir hâldeyken kimse evinde kalmayı istemez. Bu türden beyit ve gazellerinde onun üslûbunu rindâne buluruz ve şairin bu türden manzumelerinin *Dîvân*'da önemli ölçüde yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Aşağıya örnek olarak aldığımız gazel Bâkî tarzını bizce başarılı bir şekilde yansıtmaktadır:

Bahârdur yine gel bâğa tâze rûlar ile
Şarâb-ı köhne çekilsün bile sebûlar ile

Şafâ-yı gülbün ü kesb-i hevâ-yı ‘ayş-ı şalâ
Turur mı hânede âdem bu ârzûlar ile

İdüp kudûret-i âlâm-ı çarhı dilden dūr
Şafâda bahş idelüm âb-ı şâf-cûlar ile

Nevâya başduralum ‘andelîbi ey muṭrib
Birez de eglenelüm gel bu hây u hûlar ile

Bu demde na‘ra-yı mestânı diñle ey Rüşdî
Taḳayyüd eyleme bîhûde güft ü gûlar ile (G. 430)

Rüşdî'nin devrinin kültürünü iyi yansıtan ve bazı sosyal hayat unsurlarını şiirlerine aksettiren bir şair olduğunu düşünmekteyiz (bkz. Sosyal Hayat). Bunun yanı sıra şair, şiirlerinde bazı arkaik Türkçe kelimelere de yer vermiştir. Aşağıdaki beyitte “bir şeyin önü engelle tutulmak” (Dilçin, 1983: 42) anlamına gelen “bügelmek” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir:

Şadâ-yı ra‘d-ile gör berḳ-ı tâb-dârı dahı
Bügelmez âteşi feryâdı itmede tekrâr (G. 11/49)

Şair, aşağıdaki beytinde “sönmek, parlaklığı gitmek” (Dilçin, 1983: 192) anlamına gelen söyünmek kelimesi kullanmıştır:

Göñül sâķî zamân-ı ğamda memnûn-ı ayâğuñdur
Söyünmez tekyegâh-ı Cem’de bir rûşen çerâğuñdur (G. 130/1)

Rüşdî'nin manzumelerinde bir üslup özelliği olarak atasözleri ve deyimlerin kullanımı ise dikkat çekici boyuttadır.

2. 3. 2. 1. Atasözü ve Deyimler

“Klâsik şairlerimizin şiirlerinde atasözü, deyim ve halk ağzına yakın söyleyişlere rastlanmaktadır.” (Kurnaz, 2005b: 45). Rüşdî'nin manzumelerinde de atasözü ve deyimlerin kullanımı bir bakıma şiirde doğal söyleyişlerin yakalandığı mısralarda öne çıkar. “Bilindiği gibi şiiri çekici kılan ve şiirde âhengi sağlayan özelliklerden biri de rahat ve doğal söyleyiştir. Bu da ancak konuşulan dilden, günlük konuşma dilinde yerleşmiş anlatım biçimlerinden, kalıplaşmış unsurlardan yararlanılarak gerçekleştirilir.” (Macit, 1996: 18). Rüşdî, *Dîvân*'da bunlardan zaman zaman yararlanmıştır.

Dîvân'da, bu türden sözlerin görüldüğü beyitler irsâl-i mesel veya îrâd-ı mesel sanatının sergilendiği ve nispeten sade bir söyleyişin yakalanabildiği beyitlerdir. Bilindiği gibi irsâl-i mesel “Söylenilen sözün anlamını kuvvetlendirmek, inandırıcılığını artırmak için, geçerliliği ve doğruluğu herkes tarafından kabul edilmiş bir atasözü, deyim veya hikmetli/özlü bir sözü kullanma sanatıdır.” (Mermer-Koç Keskin 2016: 105). Bunlarda amaç genelde ilk mısradaki ifade edilen bir hususu desteklemek ve okuyucuyu ikna etmektir (Saraç, 2019: 285). Bunun yanı sıra “Türkçenin imkânlarını çok iyi bilen şairler, atasözü, deyim ve Türkçe söyleyişlerin çeşitli mânâlarıyla ustaca oynayarak ortaya koydukları edebî sanatlarla şiirlerini zenginleştirmişlerdir.” (Kurnaz, 2005b: 45).

Karşılaştığımız örneklerde Rüşdî'nin bu hususta başarılı olduğunu kabul edebiliriz. Rüşdî, manzumelerinde özellikle deyimlere çok sık başvurmuştur. Bu durum, şairin dilinin halk lisanına yaklaşmasına ve yer yer sadeleşmesine yardımcı olmuş bir husustur. Rüşdî'nin, Türkçe deyimleri muhtemelen vezin gereği Arapça ve Farsça kelimelerle karşıladığı durumlarda da şairin atasözü ve deyimlerin, anlamı az kelimeyle verebilme hususiyetinden faydalanmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Manzumelerinde deyimlerin çok sık tercih edilmiş olması da kanaatimizce bu hususu desteklemektedir.

Dîvân'da deyimlerin kullanımı, şairin üslubuna doğrudan tesir eden ve hatta manzumelerin bazılarında redif olarak karşımıza çıkan bir özellik olarak dikkati

çekmektedir. Aşağıdaki beyitte Rüşdî'nin bir gazelinde bu husustaki tercihini görmek mümkündür:

Biz devr-i cām-ı 'işreti *görmüş geçirmişüz*
Çok faşl-ı zevk ü şöhbeti *görmüş geçirmişüz* (G. 247/1)

Rüşdî, manzumelerinde bugün kullanılmayan bazı deyimlere de yer vermektedir. Birisine söz atmak anlamında kullanılan *harf atmak* ve gücenmek, küsmek anlamlarına gelen *ter düşmek* deyimleri bunlardandır. Yine şair, döneminin sosyal hayatıyla ilgili o dönem insanların giyim kuşamını haber veren *eteğine yapışmak* gibi bir deyme de bir şiirinde yer vermiştir. Bu açıdan bakıldığında *Dîvân*, eski sosyal hayattan izler taşıyan yer yer zengin deyim örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıda *Dîvân*'da yer alan atasözü ve deyimlere yer verilmiştir:

2. 3. 2. 1. 1. Atasözü

Gözden ırak olan gönülden de ırak olur: Uzun bir zaman görülmeyen bir yakının giderek unutulması (Aksoy, 1971: 246).

'Uşşâkı görmeyelden unutmış o mest-i nâz
Dilden cüdâ olurmuş olanlar cüdâ-yı çeşm (G. 346/2)

2. 3. 2. 1. 2. Deyimler

Adam olmak: Bir insanın iyi yetişip topluma yararlı hâle gelmesi (Aksoy, 1984: 434).

Bir kez bu bezmgehde dahı bî-ğam olmaduk
Ammâ garîbdür ki yine *âdem olmaduk* (G. 292/1)

Ağzı sulanmak: İmrenmek (Tanyeri, 1999: 18).

İletmiş lezzet-i kând-i lebûn peygâmını varmış
Nesîm-i şubh-dem her-goncenûn *ağzın şulandurmuş* (G. 256/2)

Ağzı var dili yok: Çok az konuşan, sessiz duran insanlar için kullanılan bir deyim (Tanyeri, 1999: 19).

Virirsün ruḥşat-ı güftâr ḥussâd-ı bed-endîşe
Dehânı olsun 'uşşâkuñ zebânı olmasun dirseñ (G. 331/3)

Aklı başına gelmek: Hâl ve tavırların yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak (Tanyeri, 1999: 21).

Kemīn kaṭresin çekse rind-i ḥired
Gider ‘aḳlı başına gelmez ebed (M. 1/27)

Aman bulmak: Kurtulmak (Püsküllüoğlu, 2004: 84).

Gezend-i mārdañ *buldı āmānı*
Çıkardılar şudan bī-cāñ o cāñı (M. 2/94)

Ayağına dolaşmak: Birinin başkasına yapmak istediğı kötülüğün başına gelmesi, iş yapan birine engel olmak (Tanyeri, 1999: 31; Aksoy, 1984: 490).

Tolaşsa pāyına mār-ı tılısm-ı zülfi şāyāndur
Göñül genc-i pür-dil-dāra küstāḥāne el şunmış (G. 257/3)

Ayağına düşmek: Birisinin ayağına kapanıp yalvarmak (Tanyeri, 1999: 34).

Reh-güzārında tırup *pāyına düşsem* yārūñ
Kalmadı şabra benüm tāb u tuvānum diyerek (G. 301/6)

Ayak basmak: Gelmek, uğramak (Tanyeri, 1999: 35).

Cem-i ‘aşkuñ o deñlü ḥāşdur ser-meclis-i üñsi
Ayak başmış yok aña sāḳı-i peymāneden soñra (G. 457/2)

Daḥı *başmamışdur* olaldan binā
O kâşāneye *pāy-ı* ehl-i riya (M. 1/31)

Bahtı kara: Talihi kötü (Tanyeri, 1999: 41).

Fıkr-i zülfüñ iderek Rüşdī-i baht-ı siyehūñ
Perde-i rāḥat olur çeşmüñe gelse uyḥū (G. 399/7)

Başa çıkarmak: Bir kişiyi şımartmak (Aksoy, 1984: 507).

Bir iki dūñı felek böyle *çıkarduñ başına*
Gel beri cāy-ı neş’etūñ yine ber-ser diyerek (G. 304/4)

Başa çıkmak: Bir şeye güç yetirebilmek, onunla mücadele edebilmek (Tanyeri, 1999: 42).

Başa çıkmaz fitnede zülfüyle çün kim rüzgār
Böyle meydān-gīr-i da‘ vī-i füsūñ olmak neden (G. 370/4)

‘Aşḳ *başaya çıkmaz* ‘aḳl-ile bir miḥnetde
Bir tolu bulmuş o bir ḥāne-i dūnyāyı teḥī (G. 470/2)

Baş başa vermek: İki kişinin veya daha çok kimsenin bir hususu görüşmek üzere bir araya gelmeleri (Tanyeri, 1999: 42).

Var-ise tedbîr-i mülk-i hüsn düşmüş fürkate
Meşveretde *baş başa virmiş* o ebrûlar yine (G. 452/5)

Baş çekmek: Ön ayak olmak (Aksoy, 1984: 509).

Ne lâzım idi böyle yâre ‘arz-ı sūzını tefrîk
Varup başlı başına tıfl-ı dilde başka *ser çekmiş* (G. 276/2)

Baş eğmek: Güçlü bir kişinin emirlerini kabul etmek (Aksoy, 1984: 509).

Ser-i kūyında *itmez ser-fürû* ağıyâr-ı nâ-dâna
Cihânda böyledür ‘uşşâk-ı bî-pervâ olanlar hep (G. 15/5)

Baş göstermek: Ortaya çıkmak, belirlemek (Tanyeri, 1999: 48).

Şalınca cārim-i çarh-ı berîne pertev-i iclâl
Verâ-yı perdeden hürşîd *baş göstermedi* kaç‘ â (K. 1/55)

Baş koymak: Bir hedefe varmak için ölümü göze almak (Tanyeri, 1999: 49; Aksoy, 1984: 517).

Ƙodı irâdet-i Hâkķ’a hemân *serteslîm*
Ƙazāya virdi rızâ o dilîr-i ma‘ rekezâr (K. 11/37)

Başa çıkarmak: Bir kişiyi şımartmak (Aksoy, 1984: 507).

Bir iki dūnı felek böyle *çıkarduñ başına*
Gel beri cāy-ı neş’etüñ yine ber-ser diyerek (G. 304/4)

Başa çıkmak: Gücü yetmek (Aksoy, 1984: 507).

‘Aşk *baş a çıkamaz* ‘aql-ile bir miñnetde
Bir tulu bulmuş o bir hâne-i dünyâyı tehi (G. 470/2)

Başlı başına: Başka şeylerden ayrı olmak (Aksoy, 1984: 518).

Ne lâzım idi böyle yâre ‘arz-ı sūzını tefrîk
Varup *başlı başına* tıfl-ı dilde başka *ser çekmiş* (G. 276/2)

Baştan geçmek (Serden geçmek): “Canını feda etmek, ölmek” (Tanyeri, 1999: 54).

Ʀavrın göricek sîm-ile zerden geçdüm
Zevķ-i hâzar u renc-i seferden geçdüm
Olsam n’ola her kanda gidersen hem-râh
Serden geçdüm yoluñda *serden geçdüm* (R. 4)

Bel bağlamak: Hazırlanmak, azmetmek (Tanyeri, 1999: 57).

Āsumān-ı rıf atinden kām-cū-yı irtifa^ç
Hidmete *bil bağlamış* demdür ki çarh-ı pür-şitāb (K. 3/51)

Belini bükme: “Büyük üzüntü içinde bırakmak ve bir şey yapamaz duruma getirmek” (Tanyeri, 1999: 57).

Belin bükdi bār-ı kesel çün Bilāl
Bilürsün bu bāra taḥammül muḥāl (M. 1/70)

Bin ayak bir ayak üstünde olmak: Herkesin ayakta olma hâli (Tanyeri, 1999: 58).

‘Azm-i seyr-i çemen itdükce o şāh-ı ‘işve
Bin ayak reh-güzerinde *bir ayāğ üzre turur* (G. 54/2)

Bir içim su: Güzel kadın (Tanyeri, 1999: 60), çok güzel.

Zehī leṭāfet [ü] germ şanki *bir içim şudur*
Henüz çeşme-i tārīki zārdan geldi (G. 473/3)

Boy çekmek: Boy atmak, boyu uzamak (Tanyeri, 1999: 62).

Ger vāye-senc-i himmeti olsa nesīm-i şubḥ
Eflāke *kad çekerd*i nihālānı ḡoncenün (K. 9/35)

Cana minnet: Bir şeye önceden razı olma hâli (Tanyeri, 1999: 69).

Cāna minnet nıgeh-i hışma taḥammül bir kez
Korkarın kim bize bu vāz^ç ı o şeh ‘ādet ider (G. 70/3)

Can atmak: “Herhangi bir şeyi veya durumu elde etmeyi çok istemek” (Tanyeri, 1999: 66).

N’ola *cān atarsa* çü üftādegān
Seni görmege rind-i şāhbā-keşān (M. 1/63)

Cana geçmek: İçer işlemek, canına yetmek (Tanyeri, 1999: 68).

Bu ḡumyāze tā *cāna gecdi* yitiş
Ḥumār-ile düşdi yine başka āteş (M. 1/66)

Dilde yok kudret-i ḡayāl ḡüsnini endişeye
Cāna geçdi fūrkat ammā āh u vāh itmek de güc (G. 37/4)

Can değmek / Canına değmek: Birisinin kendi yararına olan bir şeyden çok hoşlanması (Aksoy, 1984: 559).

Taşvîr-i hüsni-i dil-keşi yârûñ cihân deger
Bir kez neẓâresi nice biñ nağd-i *cân deger* (G. 190/1)

Can vermek: Bir şey için en değerli şeyini feda etmek (Tanyeri, 1999: 70).

Bilmez[üm] hüsniindeki hâlet nedür ol âfetûñ
Görmege bir kez ruhın ehl-i maḥabbet *cân virür* (G. 79/4)

Deşne-i ser-tîzine *cân virmegi* añlar vefâ
‘Âşık-ı nâlânı gör Rüşdî ne ṭurfe kül olur (G. 198/5)

Dem Vurmak: Bir şeyden bahsetmek (Tanyeri, 1999: 82).

Rüşdî *dem urma* bezm-i sülḥanda kemâlden
‘Âlemde sen nesûñ hele gör dânişûñ nedür (G. 150/5)

Diş bilemek: Birine kötülük yapmak için fırsat kollamak (Tanyeri, 1999: 88).

Biler şitâb-ile *dendân-ı* hırsı bî-ārām
Ṭoḳınsa kim gözine rûzgâr-ı merdüm-h’âr (K. 11/17)

Dünyadan haberi olmamak: Etrafında olup bitenleri bilmemek (Aksoy, 1984: 617).

Câmı n’ideyüm neşve-i şahbâ-yı lebûñle
Ol mest-i hırāmum ki *cihândan haberüm yok* (G. 291/4)

El altında olmak: Bir şeyin istenilen zamanda ulaşılabilecek bir yerde bulunması (Tanyeri, 1999: 98).

N’ola *olsalar zîr-i destûñde* hep
Heme bâde-nûşân-ı neşve-ṭaleb (M. 1/71)

El çekmek: Vazgeçmek (Tanyeri, 1999: 96).

Görüp *çekmişler el* mümkün degül itmek behâ ‘uşşâḳ
Bi’ ıgâhında hep ol Yûsuf-ı hüsniñ direm dökmiş (G. 258/2)

Maḥabbet kârı çıkmaz başa görmiş çok keder çekmiş
N’ola *el çekse* ‘âşık sūdı yok ṭutmuş zarar çekmiş (G. 276/1)

Elinden gelmek: Bir şeyi yapabilmek (Tanyeri, 1999: 100).

Kerem hayl-i mey-ẖore senden olur
Diriğ itme anı k' *elüñden gelür* (M. 1/72)

Elini almak: Birinin elinden tutmak, ona yardım etmek (Tanyeri, 1999: 103).

Elin alsun ne var ser-pençe-i iğbâl-ile gerdün
Gürüh-ı ehl-i dil bu dām-ı zilletden rehā bulsun (G. 385/4)

El sunmak: Birine el uzatmak (Aksoy, 1984: 639).

Yine cellād-ı çeşmi ceyb-i mazlūmāna *el şunmuş*
Müheyyā katl-i 'āma hañçer-i bürrāna *el şunmuş* (G. 257/1)

Mestāne *şunup el* ki ruh-ı yāre yapışdum
Tāb-āverī-i hışm-ile şan nāre yapışdum (G. 356/1)

El vermek: Yardım etmek, fırsat vermek (Tanyeri, 1999: 104), bir şeyin belirli bir noktaya ulaşması.

Metā' -ı nazma *el virse* n'ola şimdi revāc-ı baht
Geçilmez küçe-i dānişde erbāb-ı belāğatden (G. 8/43)

Cünūn-ı 'aşk-ile pür-ıztırāb *el virdi* kim şimdi
Nice demdür gönül ārāma hasret oldu bir yirde (G. 432/3)

Eteğine yapışmak: Güvenilen birisinin yardımseverliğinden ve onun koruyuculuğundan yararlanmayı istemek (Aksoy, 1984: 646).

Rüşdī hele kalmadı felekden bile bāküm
Dest-i dil-ile *dāmen-i* dil-dāre yapışdum (G. 356/5)

Etekleri tutuşmak: Çok telaşlanmak (Tanyeri, 1999: 106).

Muḳarrerdür *tutuşmaḳ dāmen-i* pür-çide-i eflāk
Eger kim olmasa ḥākister-i tende nihān āteş (G. 260/4)

Gam çekmek: Üzülmek, tasalanmak (Tanyeri, 1999: 110).

Germ ü serd-i felege tāb ne mümkün her dem
Çekerüz bār-ı *gam-ı* dehri berā-yı ḥātır (G. 122/3)

Gönül almak: Birini sevindirmek, hoşnut etmek (Aksoy, 1984: 673).

Dil almaḳ cebr-ile ol gamze-i pür-şura kalmışdur
Taḥammül her cefāya 'āşık-ı rencūra kalmışdur (G. 183/1)

Göñüller almağa lu‘ betgeh-i nāzişde her laḥza
Neler icād ider ol tıfl-ı şīrīn-kārı gördük mi (G. 502/4)

Görmüş geçirmiş: Önceleri birçok iyi veya kötü şey yaşamış kimse (Püsküllüoğlu, 2004: 383).

Biz devr-i cām-ı ‘ işreti *görmüş geçirmişüz*
Çok faşl-ı zevk ü şöḥbeti *görmüş geçirmişüz* (G. 247/1)

Göz açtırmamak: Birinin “başka bir iş yapmasına vakit veya fırsat vermemek” (Tanyeri, 1999: 122).

Kimseye gāhī *göz açdurmaz* havādiş Rüşdiyā
Bu cihān bir dār-ı kürbetdür tekellüf ber-ṭaraf (G. 290/5)

Göz değmek: Kıskanç bakışlar sebebiyle kötü bir duruma düşmek, nazar değmek (Tanyeri, 1999: 123).

‘ Arz itme eblehe ruḥuñ açılma ḥāra gel
Ey verd-i ter şaḳın saña *çeşm ü zebān deger* (G. 190/1)

Gözden düşmek: İnsanın kendisine gösterilen sevgiyi ve saygıyı kaybetmesi (Aksoy, 1984: 679).

Düşdi nazaruñdan reviş evvelki degül āh
Sāḳī-i meyūñ vaż‘ -ile rindān-ı ḥarābāt (G. 29/2)

Bizi ḡamz ile *düşürdüñ nazarından* āḥir
Ey raḳīb ol şanemüñ ḡamze-i fettānı mısuñ (G. 303/2)

Göz erişmek: “Gözün görebildiği uzaklık” (Püsküllüoğlu, 2004: 390).

Ḥired dermānde ‘ āciz cünbişin fehm itmede idrāk
Göz irişmezdi ḳaṭ‘ -ı menzil eylerken aña zehrā (K. 1/47)

Gözden savmak: “Gönülden çıkarmak, artık sevmez ve anmaz olmak” (Tanyeri, 1999: 132).

Sāḳī gözedüp nākesi *şavma* bizi *gözden*
Cām-ı ṭarabı ḳadr-şināsāna şunarlar (G. 121/4)

Göze gelmek: Nazara gelmek (Aksoy, 1984: 680).

Kim baḳar bāde *göze gelmeyecek* maḥbūba
Dem-i sermāda gönül zevḳ-i bahār olsun mı (G. 480/2)

Göz yumup açınca: Çok kısa bir zamanda (Aksoy, 1984: 677).

Düşse kuhsāra eger zıll-ı şükūh u heybeti
Göz yumup açınca olur lerzededen ferş-i turāb (K. 3/66)

Gözü açılmak: “Eskiden anlamadığı, bilmediği birçok şeyi öğrenip iyiyle kötüyü, işine gelenle gelmeyi ayırt eder duruma gelmek, deneyim kazanmak.” (Püsküllüoğlu, 2004: 396).

Anuñla güler anlaruñ yüzleri
Anuñla *açılmış* meger *gözleri* (M. 1/187)

Gözünü açmak: “Aldanmamak için uyanık bulunmak” (Püsküllüoğlu, 2004: 400).

Gör tedārik bir taraftan kopmadın gerd-i keder
Aç gözüñ ey tünd-bād-ı deşt-i ğam efsürdesi (G. 486/4)

Haber almak: Bir kişiye herhangi bir konuda haber ulaşması (Aksoy, 1984: 701).

Haber aldık şafā-yı sinesiymiş söyleden anı
Pes [ol] āyineden tūṭī-i gūyā-y-ile söyleşdik (G. 297/2)

Haber vermek: Birine bir hususta haber ulaştırmak (Tanyeri, 1999: 137).

Nihān olmak neden tā böyle ebr-i ṭurrada rüyı
Haber vir ey şabā ḥurşid-i baht-ı kāmıābumdan (G. 390/2)

Haddini bildirmek: Yola getirmek, cezalandırmak (Tanyeri, 1999: 137).

Bir vaz‘ ile her ādeme *bildürdi haddini*
Zu‘ munca ya‘ ni def‘ -i mazarr itdi rüzgār (K. 6/35)

Bildürür ḥussāda *haddin* bir gün ammā ‘ākıbet
Çok zamān ol şeh-süvār-ı dest-gir meydān virür (G. 79/2)

Hâk ile yeksân olmak: Yerle bir olmak (Tanyeri, 1999: 139).

‘Uluvv-i qadr-ile her dūn hem-ser-i gerdūn
Hemişe *hâk-ile yeksân* gürūh-ı ehl-i vaqār (K. 11/7)

Harf atmak: Söz atmak, laf atmak (Tanyeri, 1999: 140).

Ne deñlü olsa *harf-endāz-ı* cevri eyler biri ol luṭf
Aña kaşd-ı cefā itmez o pür semt-i nezāketden (K. 8/22)

Hesap vermek: Bir davranışın sebebini açıklamak (Tanyeri, 1999: 145).

N'eylersün ey perî bu kadar naqd-i dilleri
Bir kerre zaḥmet olmaz-ise gel *ḥesāb vîr* (G. 51/4)

Hoş görmek: Anlayışla karşılamak (Tanyeri, 1999: 146).

Ne olsa şöḥbet-i rindānda *ḥoş görmek* gerek zîrā
Kim anlar eylemez hiç güft ü gū çün ü çerādan ḥaz (G. 284/3)

Ḥoş görüp ‘ayş it bu vakti yoḥsa Rüşdî rûzgār
Fevt olan ‘ayşın geçen rûzuñ edā mümkün degül (G. 338/5)

Kan ağlamak: “Büyük üzüntü içinde bulunmak” (Tanyeri, 199: 158).

Yār eylerse tegāfûl Rüşdiyā ma‘ zûr tût
Ehl-i dilden cevri-ile ‘ālemde kim *kan ağlamaz* (G. 227/5)

Kan dökmek: Birini yaralamak veya öldürmek (Tanyeri, 199: 158).

Böyle *kan dökmege* olmazdı o ḥūnî mâ’îl
Olmasa ḡamze-i cellādı ile hem-meşreb (G. 12/3)

Ol kadar *kan dökmiş* olsa Rüşdiyā olmuş yine
Pây-tā-ser giydügi kālā-yı ḥūn-ālūd sürḥ (G. 44/5)

Kendinden geçmek: Kendini kaybetmek, bayılmak (Tanyeri, 199: 172).

Bu efkār-ile *geçdi kendüzinden*
O deñlü k’oldı bî-peygām özinden (M. 2/85)

Rindān varınca mey-gedeye *kendiden geçüp*
Hep fāriḡ-i ‘alāḡa-yı destār u tāt olur (G. 71/3)

Kendine gelmek: Aklı başına gelmek, ayılmak (Tanyeri, 199: 172).

Gelüp kendine tırdı güft [ü] gūya
Nedür bunda tedārük cüst ü cūya (M. 2/86)

Kendini toplamak: Bir kişinin bir konu üzerinde ilgisini toplaması / birinin kendi durumunu düzeltmesi (Aksoy, 1984: 779).

Mest olsa çü gül-bāz çü nergis k’ola maḥmûr
Dil *cem* ‘idemez *kendün[i]* pejmürdeliginden (G. 381/4)

Kırıp geçirmek: Yakıp yıkmak, halka ve etrafa zarar vermek (Tanyeri, 199: 177).

Rüstem-i şarşar-ı dey cünd-i nihālānı yine
Bāğda *kırdı geçürdi* o kad-i bî-pervā (K. 2/18)

Yine *kırdı geçirdi* tîğ-i sermā çend ezhārı
Siper olsun gelüp mihr-i dıraḥşān cüst deprensün (G. 375/4)

Kıyamet koparmak: “Bir şeye çok kızıp bağırıp çağırmak, feryad etmek; aşırı gürültülere, kargaşaya yol açmak” (Tanyeri, 1999: 178).

Biñ *kıyāmet koparur* kām̄eti her cünbişde
‘Ālem-i çend-füsün serv-i çemān ancak bu (G. 404/4)

O her bir serv-i cünbişver fiğāna kebk ider āğāz
Kıyāmetler kopar gülzārda reftāra geldükçe (G. 413/2)

Kulak asmamak: Önem vermemek, dinlememek (Tanyeri, 1999: 184).

Olursa dürr-i nahīf *aşmayup kulağına* der
Yiter bu zemzeme geldi bize ğinā-yı sūḥan (K. 7/18)

Kulak tutmak: kulak vermek, iyi dinlemek (Tanyeri, 1999: 185).

Tutmada bād-ı şabāya bir nice demdür *kulağ*
Hāl-i şeh̄r-i çağı gūyā geldi istiğfāra gül (G. 340/3)

Olsa hezār nālelerüm revḥa-yı dile
Tutmaz kulağ fiğān ki o gül nevḥa-yı dile (G. 428/1)

Mekân tutmak: Bir yere yerleşmek (Püsküllüoğlu, 2004: 602).

Ser-i zülfinde yārūn ṭā’ir-i dil āşiyān tutmuş
O murğ-ı lāne-pīrā gör ne gülşende *mekân tutmuş* (G. 261/1)

Meydan almak: Yayılmak, genişlemek (Tanyeri, 1999: 193).

Ṭolaşdum ğamla şöyle Rüstemāne meclis-i meyde
Ki *aldum* ‘arşa-yı ceng-āveride şimdi *meydānum* (G. 361/5)

Meydan bulmak: “Olanak, fırsat, zaman bulmak” (Püsküllüoğlu, 2004: 605).

Kemīne *bulsa meydān* şan‘atin icrāya bir kerre
Neler seyr itdürürdi daḥı enbān-ı kerāmetden (K. 8/33)

Meydan vermek: Kötü bir şey için fırsat vermek (Püsküllüoğlu, 2004: 606).

Bildürür ḥussāda ḥaddin bir gün ammā ‘ākıbet
Çok zamān ol şeh̄r-süvār-ı dest-ğir *meydān virür* (G. 79/2)

Nazını çekmek: Birinin her arzusunu yerine getirmek (Püsküllüoğlu, 2004: 614).

Çekilmez nāzı sāķī-i sipih-rūñ mā-ḥaṣal Rūṣdī
‘ Acebdür ehl-i dil cām-ı ümīdi ser-nigūn itmez (G. 213/5)

Rast gelmek: Biriyle karşılaşmak (Tanyeri, 1999: 213).

Rāst gelse yolda bakmaz ol büt-i ra‘ nā geçer
Var-ise yāre bizi aġyār-ı bed-peymā geçer (G. 202/1)

Selam almak: Birinin verdiği selama karşılık vermek (Aksoy, 1984: 868).

Düşer mi bü’l-heves-āsā bize ümmīd-i pā-būsı
Yiterdi düşse rāhında ṭurup bir kez *selām almak* (G. 295/2)

Ğurre o kadar ḥüsnine ol mest-i teġāfūl
Almazdı tevāzu‘ ile felek virse *selāmın* (G. 377/3)

Selam vermek: Bir kişiye sözle veya elle esenlik dilemek (Tanyeri, 1999: 218).

Geçüp teġāfūl-ile bir *selām virmezsün*
Hele ey āfet-i cān [u] cihān selām saña (G. 3/3)

Söz geçirmek: Söylediği şeyi birine yaptırmak (Tanyeri, 1999: 222).

Gönül ‘ arz-ı niyāz it vaṣl-ı kāmā *söz geçir* lābūd
Ne deñlü olsa da ṣāhen-ṣeh-i baḥtuñ recā düşmen (G. 387/2)

Sözünü etmek: Lafını etmek (Aksoy, 1984: 883).

‘ Āṣık-ı ṣādık *sözün itmez* beyāna gūṣ ider
Ol perī ṣanmañ ki ḥiç insāna itmez ser-fürū (G. 402/3)

Söz yok: Mükemmel, kusursuz (Tanyeri, 1999: 223).

Ḳadri ‘ ālī ṣöyle ta‘ rīf-i ‘ uluvv-i rütbeden
Ġayrı *söz yokdur* ḥıreddeden hep dem-i lādur gelen (K. 5/41)

Zāhirā *söz yok* egerçi gerdişine var ise
Zāl-i gerdünuñ nühüfte mekr ü ālin kim bilür (G. 127/4)

Ter düşmek: Gücenmek, küsmek (Tanyeri, 1999: 232).

Meger ki mā’ il-i reng-i gül-i ruḥ-ı teridür
Görince *ter düşer* ol ṣūḥ-ı pür-ḥicāb ṣarāb (G. 9/2)

Yan vermek: Uzak durmak, sırt çevirmek (Tanyeri, 1999: 244).

Görse bakmaz cengimüz bir kez dönüp ağıyar-ile
Ol cefā-cū ‘āşıka vaqt-i vefāda *yan virür* (G. 79/3)

Yer vermek: Değer vermek, önemli görmek (Tanyeri, 1999: 250).

Ter-mizāc olur ise böyle degül bāğ-ı bihişt
Zāhid-i huşka cehennemde de *yir virmezler* (G. 151/4)

Yok yere: Boşu boşuna, gereği yokken (Tanyeri, 1999: 252).

Hāk-pāyüñ gibi bir kuhl-i cilā-bağş olmaz
Yok yire bād-ı şabā ‘ālemi eyler tekpū (G. 399/2)

Yoldan çıkarmak: “Doğru yoldan ayırmak” (Tanyeri, 1999: 254).

Bir *rāh-ı rāstdan çıkarup* nice merdümü
Şahrā-neverd-i hayret-i tār itdi rüzgār (K. 6/3)

Yoldan kalmak: “Gidilmek istenen yere gidememek” (Tanyeri, 1999: 254).

Şalınmağı kosun serv-i hırāmān-ile gülşende
Yolından kalmasun kebk-i hırāmān cüst deprensün (G. 375/2)

Yüzüne bakmamak: Darılıp küsmek (Tanyeri, 1999: 266).

Bakamam düşse de tenhā *yüzine* bî-takrīb
Tuya şāyed o cefā-cū nigerānum diyerek (G. 326/2)

Yüz vermek: Birine yakınlık göstermek (Tanyeri, 1999: 269).

Yüz virmesün çü āyine her bir gedāya hîç
Söyleñ o şāh-ı hüsne o vādide olmasun (G. 380/2)

Yine gördüm o deñlü gurre şıgmaz kûy-ı dil-dāre
O şūh ağıyāra *yüz virmiş* gibi bir pāre besbelli (G. 468/3)

Yüzü gülmek: Neşelenmek, mutluluk veren bir şeye kavuşmak (Tanyeri, 1999: 265).

Anuñla *güler* anlaruñ *yüzleri*
Anuñla açılmış meger gözleri (M. 1/187)

Yüzü kalmamak: Daha önce istendiği için birisinden bir şey istemeye utanmak, sıkılmak (Püsküllüoğlu, 2004: 614).

Tut ki ey dil cürm-i ‘aşka ol melek-hū kalmamış
‘Āşıka küstāhlıktan şekveye *rū kalmamış* (G. 262/1)

2. 3. 3. MUHTEVA

2. 3. 3. 1. Din ve Tasavvuf

2. 3. 3. 1. 1. Din

Divan şiirinin kaynakları arasında din ve tasavvuf konusu ilk sıralarda yer alır. Kur'an, hadisler, peygamberlerin hayatı ve diğer din büyüklerinin menkıbeleri, kıssalar, mucizeler ve dinî ilimler bu şiir geleneğini uzun süre beslemiştir (Üstüner, 2014: 21). Divan edebiyatının kaynakları hususunu çalışmalarında ele alan araştırmacılar bu hususa geniş yer vermişler ve özellikle din konusunun bu şiir geleneği içindeki yerini geniş bir biçimde irdelemişlerdir (bkz.: Levend, 1984; Canım, 2018). Bütün bunlar din bahsinin bu şiir geleneği içerisinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. *Rüşdî Dîvânı* da söz konusu durum açısından bazı özellikler arz etmektedir.

Dîvân'da Allah, çeşitli isim ve sıfatlarla beraber anılmaktadır. Şair özellikle kasidelerinde Teâlallâh, İlâhî, Yezdân, Mevlâ, Rabb, Hudâ diye andığı Allah'a sığınmakta, onun müşkülleri halletmesini dilemektedir:

Nice demdür gönül bir piç-i tâb olmakda gayretten
‘ Aceb olmaz mı bir hâl-i İlâhî dâm-ı kürbetden (K. 8/1)

Şairin bazı beyitlerinde Allah'a olan bağlılığını ve onun her şeye muktedir olduğuna dair inancını okuruz. Şair aşağıdaki beyitlerinde her kulun murâdını Allah'ın bir gün vereceğini ifade etmektedir:

Rüşdiyâ hiç virmesün gâhî keder ye's [ü] ümîd
Her kuluñ bir gün murâdın hâzret-i Yezdân virür (G. 79/5)

Mevlâ'dan eyle her ne iderseñ taleb hemân
Her bendenüñ murâdını Rüşdî Hudâ virür (G. 128/5)

Şair, Hz. Peygamber'i andığı şu beytinde peygamberlik tacının ona “Cenâb-ı Rabb-i ‘izzetden” gönderilmiş olduğunu söyler:

Şehen-şâh-ı mu‘azzam Aḥmed-i Muḥtâr-ı ekrem kim
Nübüvvet tâcı mürseldür Cenâb-ı Rabb-i ‘izzetden (K. 8/54)

Rüşdî, *Dîvân*'da zaman zaman âyet ve hadislerden iktibaslarla bulunur. Bazı beyitlerde bunlardan doğrudan istifade yoluna gider ve âyet ve hadislerde geçen bazı ifadeleri iktibas yoluyla şiirine dâhil eder. Bilindiği gibi âyet ve hadislerden yapılan

nakiller Dîvân şiirinde iktibas olarak kabul edilmektedir ve bunlar “müşterek malzemeyi kullanmaya dayalı sanatlar” arasında değerlendirilmektedir (Saraç, 2019: 277, 281). Dolayısıyla hem Kuran-ı Kerim’in hem de Hz. Peygamber’in sözlerinin Rüşdî’nin şiirleri için bir ilham kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Âgâh Sırrı Levend’in “Kur’an ve hadis, eski şairlerin bol bol istifade ettikleri bir hazinedir; bir ilham kaynağıdır. Âyet ve hadisler ya telmihan veya mealen, yahut da aynen alınır.” (1984: 101) şeklindeki tespitleri birçok Dîvân şairinin manzumelerinde olduğu gibi Rüşdî’nin manzumeleri için de geçerlidir.

Dîvân’daki âyet ve hadislerin bazıları kısmen iktibas sûretiyle olurken, bazıları da işaret yoluyla olmaktadır. Bunlar genelde “sübhâne’l-lezî esrâ”, “mâ evhâ”, “ev-ednâ” gibi âyetlerden yapılan iktibaslarla “Levlâke levlâke le-mâ halaktü’l-eflâk” gibi kutsî hadislerle yapılan atıflardan oluşmaktadır. Aşağıda âyet ve hadislerin geçtiği beyitlerden bazıları kaydedilmiştir. Bu kısımda yer verilen ilk beyitte “Levlâke levlâke le-mâ halaktü’l-eflâke.” [Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.] hadis-i kutsisinden “izzet-i levlâke” şeklinde iktibas yapılmış; Necm Suresi’nin dokuncu âyetinden ise “Ev ednâ.” [(Böylece Peygamber’e olan mesafesi, iki yay aralığı kadar) yahut daha az (kaldı)] (Yılmaz, 2013; 145, 456) kısımları alıntılanmıştır:

Mazhar-ı ‘izzet-i “levlâke” “ev ednâ” mesned
Hâzret-i Aḥmed-i Muḥtâr-ı ḥabīb-i ma‘būd (K. 4/46)

Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber’in Mirâc’ının anlatıldığı İsrâ Sûresi’nin ilk âyetinin ilk iki kelimesi iktibas yapılmıştır:

Te‘âla ‘llâh zihî şâm-ı sa‘âdet-baḥş-ı bî-hemtâ
Kim oldu bâ‘iş-i tenzîl-i “sübḥâne’l-lezî esrâ” (K. 1/1)

Aşağıda Necm Sûresi’nden “Böylece Allah kuluna vahyi ilettili.” (Yılmaz, 2013; 146) anlamına gelen onuncu âyetin son iki kelimesi alıntı yapılmıştır. Beyitte Hz. Peygamber, hikmet ilminin cihânı, anlayışın bilgi evinin hocası, belâgat incisinin anlayanı ve “mâ evhâ” bahçesinin bülbülü olarak tarif edilmiştir:

Cihân-ı ‘ilm-i ḥikmet ḥāce-i dānişgeh-i fiṭnat
Güher-senc-i belâgat bülbül-i gülzâr-ı *mâ evḥā* (K. 1/28)

Aşağıdaki beyitlerde Mirâç'ta Hz. Peygamber hakkında “İki yay arası kadar hatta daha yakın oldu.” anlamına gelen Necm Sûresi'nde dokuzuncu âyetinde geçen “kâbe kavseyni ev-ednâ” diğer beyitlerde ise “ev ednâ” ifadeleri alıntılanmıştır:

İrüp bir nûra dahı refref-i ferhundeysi kıldı
Geçüp çün “kâbe kavseyni” maķâmı oldı “ev-ednâ” (K. 1/63)

Gösterüp şun' unı sırr-ı hikemin kılmağa bāz
Eyleye ķurb-ı “ev ednâ” ya perüñ “li-yüsra” (K. 2/125)

Meh-i burc-ı nübüvvet âfitâb-ı evc-i hatmiyyet
Celîs-i şadr-ı izzet ser-firâz-ı mülk-i “ev-ednâ” (K. 1/25)

Rüşdî'nin manzumelerinde Hz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle zaman zaman anıldığı görülmektedir. Bu hususta Rüşdî'nin en dikkat çeken manzumeleri kasideleridir. Bu kasidelerin tamamına yakını naat türünde yazılmıştır. Naatlar bilindiği gibi Hz. Peygamber'in ailesi ve dört halife hakkında yazılabilir (Levend, 2016: 401). Hz. Peygamber kasidelerin biri hariç hepsinde doğrudan söz konusu edilmektedir. Çünkü tenkitli metindeki ilk on kaside Hz. Peygamber'le ilgili türlerde yazılmıştır. Bunlardan ilk kaside naat diye anılmasına rağmen bir miraciye olarak kaleme alınmıştır. Dördüncü kasidede Hz. Peygamber'in mevlidi konu edinilmiştir. Diğer kasideler ise (K. 2, K. 3., K. 5, K. 6, K. 7, K. 8., K. 9, K. 10) naat türünde yazılmıştır. Bu durum Rüşdî'nin Hz. Peygamber sevgisine işaret eden önemli bir husustur. Şair, kasidelerinin birinde Hz. Peygamber'i şu sözleriyle övmekte ve kendisinin “na't-gûy-ı hazret-i sultân-ı kevneyn” olduğunu söylemektedir:

Huşûşâ na't-gûy-ı hazret-i sultân-ı kevneynüm
Vücûd-ı nûr-ı rahmetdür ki inmiş evc-i rıf atden

Zebân-ı kesbi var mı bir hezâr-ı nağme-pîrâ kim
Feşâhat gülşeninde kılmaya nuķ-ı belâğatden

Virürdi tûķî-i mu' ciz-edâ-yı nuķ-ı bülendi
Mezâķ-ı câna lezzet kand-i peygâm-ı risâletden (K. 8/51-53)

Bu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'den, *Dîvân*'da en çok kendisinden bahsedilen, vasıflarından övgü ile söz edilen, kendisine sığınılan, şefaati istenen, yaratılış bakımından çok üstün, yüce ve önder bir şahsiyet olarak söz edilmektedir:

Cebî-i pâki nûrânî meh-i burc-ı hidâyetden
Ruḥ-ı tâbendesi çün mihr-i pür-envâr-ı ‘izzetden (K. 8/60)

Her neden kılsa su’âl ol maḥzar-ı ḥulḳ-ı ‘aẓîm
Bî-tereddüd eyler idi sâ’ ile redd-i cevâb

Pertev-i nûr-ı nübüvvet ol kadar tâbân idi
Başduğı yirlerden eylerdi melek şerm ü ḥicâb (K. 3/71-72)

Bu kasidelerde Ahmed-i Muhtâr, Seyyid-i Beniyy-i Muhterem, Cenâb-ı Ahmed-i Muhtâr, habîb-i Hazret-i Gaffâr, Resûl-i müctebâ gibi daima övgü dolu terkiplerle anılan Hz. Peygamber, bunların yanı sıra *Dîvân*’da şu isim ve sıfatlarla karşımıza çıkmaktadır:

“kân-ı ‘izz ü rif‘at, şâhibü’l-mi‘râc, bezm-ârâ-yı ḥaş-ı da‘vet-i Mevlâ, meh-i burc-ı nübüvvet, âfitâb-ı evc-i ḥatmiyyet, celîs-i şadr-ı ‘izzet, ser-firâz-ı mülk-i ev-ednâ, fûrûğ-ı çeşm-i âdem, tâb-baḥş-ı çehre-i ‘âlem, çerâğ-ı nûr-ı feyz-i tâb-dâr-ı leyle-i esrâ, cihân-ı ‘ilm-i ḥikmet, ḥ‘âce-i dânişgeh-i fîṭnat, güher-senc-i belâgat, bülbül-i gülzâr-ı mâ evḥâ, cenâb-ı Ahmed-i Muhtâr, habîb-i Hazret-i Gaffâr, şefî-i her güneh-kirdâr, melâz-ı mercî‘-i dünyâ, sulṭân-ı sa‘âdet, tûṭî-i mu‘ciz-gû-yı rûḥ-efzâ, nübüvvet mihri, mâh-ı bedr, âfitâb-ı ‘âlem-i nûr, Resûl-i müctebâ, nûr-ı cihân-tâb, şâh, nûr-ı rahmet-i Mevlâ, kân-ı iḥsân, şeh-i dîn Ahmed-i Muhtâr, yegâne, nûr-ı Haḳḳ, şems-i kevnin mâh-ı bedri, nûr-baḥş-ı kâ’inât, hâdi-i râh-ı hidâyet şâhib-i rây-ı şavâb, dâver-i dîn, ‘adl-güster, luṭf-perver, tâc-dâr-ı izz ü şân, seyyid-i vâlâ-nişâb, ‘âlem-i kübrâ-yı ‘ilm ü kişveristân-ı ḥired, ḥ‘âce-i ümmî-laḳab, peygâmb-ber-i şâhib-kitâb, rahmete’l-li’l-‘âlemîn, maḥdûm-ı güzîn-i enbiyâ, maḥzar-ı ḥulḳ-ı ‘aẓîm, pertev-i nûr-ı nübüvvet, seyyid-i vâlâ-cenâb, feyz-baḥş-ı ümmet, şeh-i ‘âlî-cenâb, hümâ, bâni-i Ka‘be-i dîn, şeh-i menba‘-i cûd, ḥayr-maḳdem-i ser-i şadr-ı makâm-ı Maḥmûd, şems-i kevineyn, şeh-i bende-nüvâz-ı şaḳaleyn, mâh-ı burc-ı Haremeyn, âyine-i zât-ı vürûd, server-i ḥayl-i resil, hâdi-i kec-rân-ı sebîl, şâh-ı selâṭîn-i cünûd, maḥzar-ı ‘izzet-i levlâke, Hazret-i Ahmed-i Muhtâr, habîb-i ma‘bûd, ḥüsrev-i dîn, şâh-ı ev-ednâ, sulṭân, şadr-ı ‘uzmâ, ‘adl-perver, pâdişâh-ı mülk-i ma‘nâ, âfitâb-ı nûr-baḥş-ı ‘âlem, ‘arş-mesned, Ahmed-i Muhtâr, ra‘yet-efrâz-ı Hüdâ, metbû‘-ı dünyâ, ḳadri ‘âlî, seyyid-i rûşen-dil,

hâtır-nüvâz-ı bî-kes, sultân-ı ‘adâlet-pîşe, şâh-ı resil, Muhammed-i memdûh-ı Kibriyâ, şeh, habîb-i ekrem, cenâb-ı h’âce-i ‘âlem, Muḥammed-i ‘Arabî, ḥazret-i sultân-ı kevneyn, nûr-ı rahmet, şehen-şâh-ı mu‘azzam, Aḥmed-i Muḥtâr-ı ekrem, habîb-i Müctebâ, maḳbûl-i Mevlâ, melce-i dünyâ, menba‘-ı her dâniş, sultân-ı güzîn, sultân-ı resil, habîb-i Mevlâ, memdûh-ı Ḥaḳ, Aḥmed-i Ḳureyşî, ḥüsrev-i dîn, kân-ı kerem.”

Hz. Peygamber, *Dîvân*’da kendisine en çok yer verilen şahsiyet durumundadır. Kasidelerden başka Hz. Peygamber’in bazı gazellerde de anılması ve Rüşdî’nin “Yâ Resûla’llâh” redifli bir gazel kaleme alması şairin Hz. Peygamber sevgisiyle açıklanabilir:

O şulṭânsın ki şehirler çâkerüñdür Yâ Resûla’llâh
Hep ‘âlem bende-i fermân-berüñdür Yâ Resûla’llâh

Degül her şubḥ rûşen rûy-ı dehri güldüren ḥurşîd
Senüñ tâb-ı cemâl-i enverüñdür Yâ Resûla’llâh

Zihî şân u şeref kim sâkinân-ı ‘arş-ı hümayı
Cebîn-sây-ı berîn ḥâl-i derüñdür Yâ Resûla’llâh

Nizâm u intizâm-ı ‘âleme bâ’iş-i gülden tâ
Der-i nuṭḳ-ı meşâliḥ-perverüñdür Yâ Resûla’llâh

N’ola mecbûr ise Rüşdî medîḥüñ kanda ol kande
Hemân râcî-i luṭf-ı yâverüñdür Yâ Resûla’llâh (G. 463)

Rüşdî, manzumelerinin bazı yerlerinde Hz. Peygamber’in mucizelerini söz konusu eder. Şu beyitte Hz. Peygamber’in doğumu sırasında Kısra’nın sarayının taklarnın yıkılması işlenmiştir:

Ṭâk-ı Kısra yıkılup olsa ‘aceb mi deryâ
Bâni-i Ka’be-i dîñdür o şeh-i menba‘-i cûd (K. 4/35)

Aşağıdaki beyitte şair, şakk-ı kamer denen Hz. Peygamber tarafından ayın ikiye bölünmesi hadisesine telmihte bulunmaktadır:

Ola tâ kim dü nîmi ḳâṭı‘-ı burhân-ı i‘câzı
İki şaḳ itdi mâhı ol bir engüşt-i yed-i tûlâ (K. 1/36)

Hz. Peygamber yanında Rüşdî, maznumelerinde başka bazı peygamberleri de söz konusu etmektedir. *Dîvân*’da Hz. Peygamber’den başka anılan diğer peygamberler

H. Âdem, H. İsa, H. İbrahim, H. Yusuf, H. Musa, H. Dâvûd, H. Süleyman, H. Nûh, H. Eyyûb'dur. Ayrıca H. Meryem de *Dîvân*'da zaman zaman anılmaktadır.

H. İsa beyitlerde ismi yanında Mesih adıyla da karşımıza çıkar. Ayrıca annesi H. Meryem de beyitlerde söz konusu edilmektedir. Şu beyitte H. İsa, "Mesîh" diye anılmakta ve sabah vaktindeki feyizli rüzgâr onun nefesi olarak ifade edilmektedir:

Rûh-bahşâ ol kadar feyz-i nesîm-i şubh-dem
Her taraftan şanki enfâs-ı Mesîhâdur gelen (K. 5/7)

Dîvân'da H. İsa'nın annesi H. Meryem de söz konusu edilmektedir. Şair, bir beytinde düşüncesini H. Meryem'e benzetmektedir:

Beñzer endîşem o Meryem'dür ki andan dâ'imâ
Pûr-ı dâniş perver-i luğ u mezâyâdur gelen (K. 5/54)

Dîvân'da zikredilen bir diğ. peygamber H. Musa'dır. *Dîvân*'da H. Musa beyaz eli münasebetiyle ismi geçmeden anılmaktadır:

Hemişe tâ kefin ceybinde pinhân eyleyüp her şeb
Şeher 'arz ide gerdün semt-i hâverden yed-i beyzâ (K. 1/72)

Dîvân'da H. İbrahim sadece bir yerde anılmaktadır. Burada gönül daima ateşler içinde yanması cihetiyle H. İbrahim'e benzetilmiştir:

Âteş-i cevri-i sipihre zerrece mümkün mi tâb
Var ise hem-kâr-ı İbrâhîm-i Âzer'dür gönül (G. 339/3)

Rüşdî, *Dîvân*'da H. Dâvûd'u sesi münasebetiyle ve sadece bir yerde söz konusu etmektedir:

Zühre sâzın eline aldı o şevk-ile hemân
Oldı her yerde de biñ nağme-serây-ı Dâvûd (K. 4/40)

Dîvân'da en çok bahsedilen peygamberlerden biri H. Dâvûd'un oğlu hükümdar ve peygamber H. Süleyman'dır. *Dîvân*'da on yerde ismi geçmektedir. O; saltanatı, tahtı, Belkıs, karınca ile konuşması, yine karıncaların hırsı bakımlarından bu beyitlerde söz konusu edilmiştir:

Erbâb-ı hırş mûr-ı Süleymân-ı dehrden
Alduğca dâr-ı cûd olur en'âma muntâzır (G. 205/6)

' Aceb mi eylemezse ser-fürû şimdi Süleymân'a
Yine Belkıs-ı câna rindi gör mestâne el şunmuş (G. 257/4)

Dîvân'da Hz. Yusuf ismi en çok anılan, güzelliği beyitlere konu olan bir peygamber olarak sık sık zikredilmektedir. *Dîvân*'da 44 yerde ismine rastlamaktayız. Hz. Yûsuf, Rüşdî'nin şiirlerinde güzelliği, Kenân ilinden oluşu, yerinden yurdundan uzak düşmesi, gittiği yer olan Mısır, kardeşleri ve onların Hz. Yûsuf'a düşmanlık göstermeleri, kuyuya atılması, zindana hapsedilmesi, pazarda satılması, kendisine biçilen paha ve gömleği gibi sebeplerle söz konusu edilmiştir:

Sâkinân sîne tursa seyrine şaf şaf n'ola
Mısr-ı dilden Yûsuf-ı gül-rüy-ı hüsnâdur gelen (K. 5/55)

Ṭut 'azîze Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat kendüni
Tâ o deñlü ehl-i 'aşkı bezmgâha hasret it (G. 25/2)

Rüşdiyâ ol Yûsuf'ı ihvâna itmekden su'âl
Niyyetüñ gürk-i dil-i nâlânı söyletmek midür (G. 192/5)

Hep ola ihvân-ı Yûsuf gibi şâyed haşm-ı cân
Naşş-ı hüsn-i dil-nişînin hayl-i hûbân görmesün (G. 373/5)

Şöyledür kim diyü bahş itmiş meger Ken'ân-ı dil
Yûsuf-ı ümmîdi habs-i çâh-ı Bâbil n'eylesün (G. 393/2)

Yûsuf-ı Ken'ân olursa Mısr-ı hüsn-i hûbda
Bü'l-acebdür kim begenmez dil-rübâlar birbirin (G. 398/2)

Merdüm-i dil Yûsuf-ı Ken'âna itmez ser-fürû
Bir gedâdur kim şeh-i devrâna itmez ser-fürû (G. 402/1)

Hz. Yûsuf ve Hz. Yakûb'un *Dîvân*'da beytü'l-hazen (hüzünler evi) münasebetiyle anıldığı veya onlara işaret edildiği beyitler vardır. Hz. Yûsuf, kardeşleri tarafından bir kuyuya atılıp babasına kendisi hakkında “öldü” diye haber verildiği günden itibaren Hz. Yakub'un evi bu adla anılır olmuştur. Rüşdî, aşağıdaki beyitlerinde mekân hususunda bir karşılaştırma yaparken buradan hareket etmektedir. Şair aşağıdaki beyitlerde hoş sesli kuşlar gidince gam ehlinin evlerinin hüzünler evine döndüğünü; akıllı kimselerin kederle daima hüzünler evinde oturmalarına karşılık ahmak kimselerin mutluluk meclisinde bulunduklarını; inleyen âşıkların gamın arkadaşı olduğunu ve hüzünler evinde sâkin bulunduklarını; şair, meyhanenin aslında kendisi için bir hüzünler evi olduğunu ifade etmektedir:

Döndi beytü'l-hazene ehl-i ğama laneleri
Gidicek zümre-i murğân-ı hoş-âyende şadâ (K. 2/17)

‘ Ākil kederle beyt-i hazende her eblehe
Bezm-i şafâyı cāy-ı qarâr itdi rûzgâr (G. 6/28)

Sâkin-i beyt-i hazen hem-dem-i ğam ‘ aşık-ı zâr
Yâr peymâne-be-kef şaḥn-ı gülistânda gezer (G. 80/4)

Ol da bir beytü’l-hazendür Rüşdi-i nâ-şâda lîk
Yıgdür mey-ḥâneyi ‘ işret-serây-ı Cem şanur (G. 144/5)

Dîvân’da anılan peygamberlerden birisi Hz. Eyyûb bir diğeri de Hz. Nûh’tur. Hz. Eyyûb, *Rüşdî Dîvânı*’nda sabrı, Hz. Nuh ise uzun ömrü ile ve birlikte işlenmiştir. Şaire göre dert ve gamdan, ayrıca melalet denizinden kurtulmak Hz. Eyyûb sabrıyla Hz. Nûh ömrü ister:

Ḥalâşa derd ü ğamdan Rüşdiyâ baḥr-i melâletden
Kenâra çıkmâğa dil şabr-ı Eyyûb ‘ ömr-i Nûḥ ister (G. 186/5)

Hz. Eyyûb sabrı münasebetiyle *Dîvân*’da bir kez daha anılırken Hz. Nûh ömrü, tufan ve gemisi ilgisiyle toplamda üç yerde daha zikredilmektedir. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde şair kıyısı olmayan gam denizinden geçmek için Nûh’un gemisinin olması gerektiğini, ikinci beyitte ise hasret âhının sert rûzgârının Nûh tufanına benzediğini söylemektedir:

Ne bilsün rind-i dil def’ -i ğama cām-ı şabûḥ ister
O baḥr-i bî-gerândan geçmege keştî-i Nûḥ ister (G. 186/1)

Tünd-bād-ı âh-ı ḥasret çün dem-i tûfân-ı Nûḥ
Bir zamân deryâ-yı eşk-i pür-girânı kıldurur (G. 201/2)

Dîvân’da Hızır da ismi anılan peygamberler arasındadır. İkinci mesnevîde sevgili anlatılırken onun Hızır ve Mesih’in yolunda, binlerce Yusuf’un canının da onun yanağında olduğu söylenmektedir:

Velî Ḥızır u Mesîḥānuñ rehinde
Hezârân Yûsuf’un cānı ruḥında (M. 2/49)

Rüşdî Dîvânı’da peygamberler haricinde Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir, Hz. Hüseyin, Bilâl-i Habeşî gibi isimler de anılmaktadır. Hz. Ali, düşmanlarına üstünlüğü ve kılıcı ile “Hayder-i Kerrâr” olarak aşağıdaki beyitte söz konusu edilmiştir:

Ḳalur gürûḥ-ı ḥuşûma bu intiḳām yine
Çekilse her ne kıadar tiğ-i Ḥayder-i Kerrâr (K. 22/42)

H. Ebû Bekir, *Dîvân*'da doğruluğu, mağarada H. Peygamber'e arkadaşlık etmesi itibarıyla anılmaktadır:

Şiddîkî şiddîkî da' va-yı mihriyle âfitâb
Soĥbet-nişîn-i ĥalvet-i ĥâr itdi rûzgâr (K. 6/61)

Dîvân'da bir yerde Bilâl-i Habeşî anılmaktadır. Rüşdî, *Dîvân*'da Bilâl-i Habeşî'yi İslamiyet'in ilk yıllarında çektiği eziyetler sebebiyle söz konusu etmektedir:

Belin bükdi bâr-ı kesel çün Bilâl
Bilürsün bu bâra taĥammül muĥâl (M. 1/70)

Dîvân'da, H. Hüseyin ve Kerbelâ hadisesiyle ilgili kaside nazım şekliyle yazılmış bir mersiye vardır. Burada şair Kerbelâ hadisesinin kendi üzerinde bıraktığı tesiri işlemekte ve H. Hüseyin'i "güneş soylu şehit" diye anmaktadır:

'Ale'l-ĥuşûş yiter cümle ehl-i idrâke
Ki mâ-cerâ-yı Ĥüseyn-i şehîd-i mihr-tebâr (K. 11/26)

Rüşdî, bir yerde H. Peygamber'in bir hadisi dolayısıyla onun sahabelerini söz konusu eder. Aşağıdaki beyitte "Aşabım yıldızlar gibidir..." hadisine de bir gönderme söz konusudur:

Sa' âdet evcinün gūyâ ki mâh-ı bedridür kendi
Gürûh-ı âl ü aşĥabı nücûm-ı tâb u fer-baĥşâ (K. 1/35)

Dîvân'da Uhud Savaşı'na katılan sahabelerin H. Peygamber'in âdil günlerinin eserini görmeleri hâlinde onların gıpta edecekleri söylenmektedir:

Görse eyyâm-ı niẓâm-ı eşer-i ma' daletin
Şerm iderlerdi güzîn-dâver-i eslâf-ı 'Uhûd (K. 4/65)

Dîvân'da bu isimlerin yanı sıra çeşitli bazı dinî kavramlar da söz konusu edilmiştir. Bunları aşağıda örnekleriyle birlikte ele almak istiyoruz.

Rüşdî Dîvânı'nda bir yerde Kuran'dan Mushaf olarak bahsedilmektedir. Beyitte sevgilinin; güzelliğini dava edenlere inanmadığı ifade edilmekte, Mushaf'a teşbih edilen yanağına dillerin bu husus üzerine yemin etmesi söylenmektedir:

Da' vâger-i mihrine inanmazmış o âfet
Hep Muşĥaf-ı ruĥsârına diller ĥasem itsün (G. 371/3)

Rüşdî Dîvânı'nda cennet, cehennem, ıyd (bayram), dûzâh, adn, riyâz gibi dinî kavramlara da rastlamaktayız. Bu türden beyitlerde bazı dinî göndermelerle beraber bu kavramlar ele alınmaktadır. Aşağıdaki beytinde şair sevgilinin güzelliğini “cennet” olarak ifade etmekte ve onun yüzündeki benlere bakmak gerektiğini söylemektedir:

Gör cennet-i hüsnüñ ne imiş hâşıl-ı geşti
Rûyında olan dâne-i pür-hâle nigâh it (G. 24/4)

Rüşdî Dîvânı'nda cennet ve cehennem kavramları çeşitli adlarla karşımıza çıkmaktadır. Sâkinâmesinden alınan aşağıdaki beytinde şair, Adn cennetinden söz etmektedir. Adn cenneti Allah'ın müminlere cemâlini göstereceği ve üstün bir yer olarak kabul edilen bir cennettir (Pala, 2008: 88). Şair, bu beytinde meclisin Adn bahçesine döndüğünü söylemektedir:

Dönüp bâğ-ı ‘adne cüvânân-ile
İder cünbiş-i tâze pîrân-ile (M. 1/50)

Dîvân'da zaman zaman cehennem ve onunla ilgili kavramlar da ele alınır. Şair mevlid türünde yazdığı dördüncü kasidesinde cehennemin yedi mertebesini söz konusu etmektedir. Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber'in af bulutunun küçük bir damlası ile yedi cehennemi reddetmenin kolay bir iş olduğu ifade edilmektedir:

Kemterin kaçre ile reşh-i sehâb-ı ‘afvı
Eylemek emr-i seh(i)l heft-cahîmi merdûd (K. 4/61)

Rüşdî bir beytinde de cehennemin bekçisi Mâlik adlı bir melekten söz etmektedir. Mâlik cehennemde zebânîlerin başındaki meleğin adıdır:

Eyledi şaf-ı dîv mısr-ı semâdan Mâlik
Tuz şekerdür anı sükkân-ı zemîne ihdâ (K. 2/34)

Dîvân'da söz konusu edilen dinî kavramlardan biri de bayramdır. Bilindiği gibi eski sosyal hayatımızda dinî günlerin başlatılması hilalin görülmesiyle mümkün olmaktadır. Rüşdî bu hususu bazı beyitlerinde kullanmaktadır. Şu beyitte şâir, âşıkların sevgilinin hilale benzeyen kaşlarının aksini kadehte görüp bayram ettiklerini ve onun böylece âşıklarını sevindirdiğini ifade etmektedir:

‘Aks-i ebrûsını sâğarda görüp eyledi ‘ıyd
Yine güldürdi hep ‘uşşâkı cânâne-i şüh (G. 43/4)

Aşağıya ilk beyitlerini aldığımız bir gazelde şair, Kurban Bayramının geldiğini, dolayısıyla temaşa zamanının olduğunu ve insanların bu Kurban Bayramı zamanı Eyüp Sultan'a çekildiğini ifade eder:

Yine 'ıyd irdi 'âlem ser-be-ser cāy-ı temāşadur
Yine şahñ-ı çemen taflān-ı gül-rūyān-ı me'vādur

N'ola uşşākla hūbān çekilse semt-i Eyyūb'a
Bahār-ı köhne eyyām-ı şerif -i 'ıyd-ı adhādur (G. 93/1-2)

Dünyanın sonunu ifade eden kıyamet kavramı da *Dîvân*'da birçok defa geçmektedir. Kelime *Dîvân*'da bir zaman dilimi olmanın yanı sıra kıyâmet kopmak deyiminde görüldüğü üzere bazı olumsuz çağrışımlarla da beraber görülür. *Dîvân*'da ayrıca kıyâmet redifli bir gazel de yer alır. Bu gazel şöyledir:

Ey kâmeti naḥl-i çemen-ārā-yı kıyâmet
Her cünbişi şad-zelzele-baḥşā-yı kıyâmet

Üftâdelerün görmesün ağıyâr-ile zinhâr
Kūyuñda kıpar reşk-ile gavgā-yı kıyâmet

Ferdāya sen itdünse eger vuşlatı ta' lîk
Hicrūñde dil itmekde temennā-yı kıyâmet

Maḥşerde de bu şive ile cünbiş idersün
Ḥavfım bu ki 'uşşāk ola rüsvā-yı kıyâmet

Bu cevri iderseñ ola pür ğabrada Rüşdî
Feryād-keş-i 'aşk-ile şahrā-yı kıyâmet (G. 32)

Rüşdî Dîvânı'nda refref, Mescid-i Aksâ, Kâbe gibi kutsal kavramlar yer almaktadır. Kabe, Rüşdî'nin manzumelerinde Hz. Peygamber'in mucizeleri sebebiyle söz konusu edilmektedir. Şair zaman zaman Kâbe'yi sevgilinin bulunduğu bir yer olarak ifade etmektedir:

İtmezüz bîm-i güzend âmed [ü] şüid ağıyardan
Ka'be-i kūyında âhū-yı ḥarem bigānedür (G. 133/3)

Bir beyitte, Mescid-i Aksâ, Hz. Peygamber'in Miraç'ta buraya gelmesi vesilesiyle söz konusu edilmektedir:

Binüp ol raḥş-ı çālâke suy-ı kavse revān oldun
Şeref-yâb-ı kudüm-ı sa'd olınca Mescid-i Aḳsâ (K. 1/50)

Dîvân'da şair, İslamiyet'le ilgili başka bazı dinî kavramları da beyitlerinde söz konusu etmektedir. Rüşdî, şiirlerinde zaman zaman günah kavramını ele alır. Şair bu türden beyitlerinde samimî bir Müslüman olarak günahkâr olduğunu ve her türlü cefa ve cevre müstehak bulunduğunu dile getirmektedir. Bu günahlara şefa'at edecek olan ise Hz. Peygamber'dir:

Cenâb-ı Aḥmed-i Muḥtâr ḥabîb-i Ḥazret-i Ğaffâr
Şefî-i her güneḥ-kirdâr melâz-ı mercî'-i dünyâ (K. 1/29)

Ol güneḥ-kârum ya ikrâr itmişem cürmüm ya ketm
Her cefâ vü cevre şâyân olduğum bilmez mi var (G. 203/4)

Şair bir beytinde şükür secdesinden ve abdest almaktan söz etmektedir. Beyitte fidanların bahar mevsimi geldiğinde taze şebnemlerle şükür secdesinde bulunmak için her seferinde abdestlerini tazeledikleri söylenmektedir:

Çemende secde-i şükr-i bahâr için her bâr
Nihâl şebnem-i terden ider vuzû tâze (G. 446/4)

Rüşdî Dîvânı'nda Hristiyanlık ve putperestlikle ilgili belli başlı kavramlara rastlamak da mümkündür. Bunlar *Dîvân* şairlerinde genel olarak karşımıza çıkan kelime ve kavramlardır. Hem Hristiyanlıkla hem diğer inanışlarla ilgili *Dîvân*'da zikredilen unsurları büt, bütân, deyr, nâkûs, zünnâr, sanem, kâfir şeklinde ifade etmemiz mümkündür. Bu kavramların geçtiği beyitler aşağıdaki gibidir:

Raḳîb ḳadr-i ḡam-ı hicr-i yâri bilmezsün
Degül mi şâdi-i vaşl-ı bütân ḥarâm saña (G. 3/2)

Ṭuṭî-i câna lezzet-i ḳandi unutturur
Rüşdî lebinden ol büt-i şūḥuñ cevâb-ı telḥ (G. 46/4)

Degül ḡuş-âşinâ mescidde gördük ḳavl-i zühḥâdî
Bu deyr içre nevâ-ḡuşân-ı nâ-ḳûs olmamuz yegdür (G. 159/4)

Deyr-i cihânda yâr ile baḥşî ḳosun bütân
Ol nûr-ı maḥz-ile şuver-i ḥâre bir midür (G. 165/2)

Ḥâlet-i 'aşḳ-ile zünnâr ḳuşandı niceler
Çeşmine mest dilâ zülfine kâfir diyerek (G. 304/2)

Bizi ḡamz ile düşürdüñ naazarından âḥîr
Ey raḳîb ol şanemüñ ḡamze-i fettânı mısuñ (G. 303/2)

2. 3. 3. 1. 2. Tasavvuf

Rüşdî'nin dinî-tasavvufî dünyası hakkında elde kesin bir malumat yoktur. Fakat Osmanlı şiirinin genel hatları itibariyle tasavvufla içli dışlı olması nedeniyle Rüşdî hakkında bu hususta bazı genel geçer yargılara varabiliriz. En azından *Dîvân*'daki gazellerin bir kısmı bize bu hususta bir fikir verebilmektedir. “Osmanlı gazeli üzerine yorumlayıcı hiçbir çalışmada, gazelin dinî-tasavvufî boyutu göz ardı edilemez” (Andrews, 2014: 81). Biz Rüşdî'nin gazellerinin bu durumdan bağımsız olmadığını düşünmekteyiz. Bundan dolayı Rüşdî'nin tasavvufî görüşlerini bilhassa gazellerinden hareketle irdelemeye çalışacağız.

Rüşdî'nin “Dîvâne” lakabıyla anılması, hastalığından sonra Sivâsîzâdeler Tekkesi'ne sığınması, tezkirelerde hastalığının bir cezbeden ötürü meydana geldiğinin söylenmesi ve şiirlerinde işaret ettiği hususlar nedeniyle tasavvufî bir yönünün olabileceği hatıra gelmektedir. Ancak onun bir mutasavvıf olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Aşağıda, *Dîvân*'dan seçtiğimiz beyitler şairin tasavvufla ilgili görüşlerini örneklemektedir. İlk beyitte şair, kendisinin marifette coşkunluk göstermesi durumunda mana okyanusu olanların, kendisinin yanında damla bile olamayacağını söylemektedir:

Hurûş-ı cûşa gelse ma' rifetde Rüşdî-i zâruñ
Yanuñda kaçre olmaz kûlzüm-i ma' nâ olanlar hep (G. 15/6)

Şair, şu beytiyle devrinde ayaklar altında kaldığını, Allah dostlarından mânevî yardım ümit ettiğini söylemektedir:

Olmada gitdükce Rüşdî pâ-y-mâl-i rûzgâr
Hayl-i merdân-ı Hudâ'dan himmet ümmîdindedür (G. 136/5)

Rüşdî, bazı beyitlerinde yüzle ilgili bazı hususlara yer vermektedir. Bunlarda bazı tasavvufî anlamlar bulunabilmektedir. *Dîvân*'da rûy, dîdâr şekillerinde görülen yüz, tasavvufta sevgili, “İlahi güzelliği temaşa” (Uludağ, 2005: 107) ve “Manaların nur ve suret olarak tecelli etmesi. İman nurları, irfan kapılarının açılması, hakikatin güzelliğinden perdelerin kalkması.” (Uludağ, 2005: 298) gibi anlamlara gelmektedir. Yüzdeki İlâhî zevki temaşa edenler âriflerdir. Şair de aşağıdaki beyitte güzellerin yüzündeki zevki âriflerin anlayacağını, güzelleri câhillerin görmemesi gerektiğini söylemektedir:

‘ Ārif añlar zevkîni dîdâr-ı hûbānuñ yine
El-ḥazer ol şûḥ-ı şîrîn-kârî nâ-dân görmesün (G. 373/2)

Şair aşağıdaki beytinde sûfilere hitap ederek melâmetî bir tavır sergilemekte, cübbe ve sarıkla görünmemeleri gerektiğini, gönül ehli kimselere bu acayip kıyafetlerin ağır geleceğini söylemektedir:

Şûfî görünme cübbe vü destârla şakın
Ehl-i dile bu ‘ ucbe kıyâfet girân gelür (G. 75/4)

Aşağıdaki beyitte şair derviş yaratılışlı kimselere kötü düşünceli kimselerin arkadaş olamayacaklarını ifade etmektedir:

Olsa ne kadar bir kişi dervîş-ṭabî‘ at
Hem-dem olamaz aña bed-endîş-ṭabî‘ at (G. 22/1)

Rüşdî bir beytinde insan-ı kâmilden “merd-i himem” diye söz etmekte ve onun her asırda dünyaya bir kere geldiğini söylemektedir:

Merd-i himem her ‘ aşrda dünyāya bir gelür
‘ Anḳa bu âşiyân-ı dil-ārāya bir gelür (G. 119/1)

Aşağıdaki beyit, muhabbetin kaynağına dair şairin fikrini yansıtmaları açısından tipik bir örnek olarak okunabilir. Şair muhabbetin çılgın âşıkta İlâhî bir zevk olduğunu düşünmektedir:

İder te ‘şîr nâ ‘il-i devlet-i vaşl-ı dil-ārāya
Maḥabbet ‘ âşık-ı şeydâda bir zevk-i ilâhîdür (G. 83/3)

Dîvân’da herhangi bir tarikatla ilgili kavramlara rastlamak pek mümkün değildir. Fakat şair, ilk kasidesinde Mevlânâ’dan söz etmekte ve gökyüzünün, onun dervişlerinin giydikleri siyah hırka gibi kara bulutlarla kaplı olduğunu söylemektedir:

Çıkardı pâlehengin dirilüp safâ-yı nemle çarḥ
Bürindi bir siyeh bulûṭa çün dervîş-i Mevlânâ (K. 1/14)

Bunun yanında aşağıdaki beyitte şair “pây-ı mâcân” diye bir terkip kullanmaktadır. Bu kelime Mevlevîlikte bir suç işleyen dervişin, kapı önünde iki ayağının başparmaklarının üst üste gelecek şekilde durmasını ve bir ceza uygulamasını ifade eder:

Bezmgâh-ı ‘ âlemüñ şadrın gözetme Rüşdiyâ
Rind-i bî-sâmân-ı ‘ aşkuñ pây-ı mâcândur yeri (G. 477/5)

Rüşdî'nin *Dîvân*'da "semâ'" redifli bir gazeli bulunmaktadır. Gazelde ney, şems, semâ' gibi Mevlevîlik kültürünü hatırlatan bazı kavramlar olmakla beraber manzume bu hususta bize tam bir fikir vermemektedir. Mevlevîlik kültürüyle ilgili olabileceği ihtimaliyle bu kısımda bu gazele yer vermek istiyoruz:

Nağme-i muṭṭrible itdükçe dil-i nālân semâ'
Hep ney-i nālânla eyler cān-ı tîz-cevlân semâ'

Şoḥbet-i şems-ile düşmen var-ise bir ḥālete
Eylemez bîḥûde yoḥsa çarḥ-ı kec-gerdân semâ'

Muṣṭarib kılmaz şu'â' ın tünd-bād-ı dāmeni
Eylese pervâne pîş-i şem'ada cūşân semâ'

Şevḳ-i dîdār-ile mihr ü meh o şūḥ-ı nev-ḥaṭuñ
Rûyını gördükçe eyler nice dem ḥayrân semâ'

Gāh Rüşdî şöyle vecd-engîz olur şî'r-i terüñ
Güş kıldukça ider ervāḥ-ı dest-efşân semâ' (G. 285)

Rüşdî, kasidelerinde de zaman zaman tasavvufî hayatla ilgili bazı beyitlere yer vermektedir. Aşağıdaki beyitlerde dervişlerin giydiği beyaz bir hırkadan ve postta oturan kimselerin inzivaya çekildiklerinden söz edilmektedir. İlk beyti îhâm-ı tenâsüp yoluyla şairin Gülşenîlik hakkında kaleme aldığını söylemek mümkün görünmektedir:

Cümle elvân-ı ḳabâyı çıkarup gülşeniyân
Giydi dervîş-şîfat her biri bir aḳ'abâ (K. 2/24)

Oldılar post-nîşînân tecerrüd yek-ser
Başka bir şekle daḥı girdi gülistân-serâ (K. 2/25)

Rüşdî'nin tasavvuf dünyası için net bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte onun bu dünya görüşüne hiç de uzak kalmadığı anlaşılmaktadır. O bazı beyitlerinde bu konuda işaretlerde bulunmuş fakat bunlardan da kesin bir sonuç elde etmek mümkün olmamıştır. Sadece hayatında karşımıza çıkan durumlardan ötürü onun tasavvufî bir cephesinin olabileceğini, cezbeye düşmesinin de bununla ilgili olduğunu tahmin etmekteyiz. Sonuç olarak Rüşdî'nin şiirleri genel anlamda *Dîvân* şiirinin mazmun ve kelime dünyasıyla örülmüş, tasavvufî kavramlar çok fazla işlenmemiştir.

2. 3. 3. 2. Cemiyet

2. 3. 3. 2. 1. Şahıslar

Dîvân şairleri dinî, mitolojik, menkıbevî şahsiyetlere şiirlerinde zaman zaman yer verir. Çeşitli edebî sanatlar çerçevesinde bunlar şiirde konu edilir. “Tarihin âlim, şair ve hakîm olarak kaydettiği birçok meşhur şahsiyetlerle birlikte, zenginliği, cömertliği ve cesareti efsane haline gelmiş kahramanların adları da eski edebiyatımızda sık sık geçer ve şöhretlerine sebep olan hususiyetlerine telmihler yapılır.” (Levend, 1984: 145).

Rüşdî Dîvânı, bu konuda Dîvân şairlerinin şiirlerinde öne çıkan bir muhteva görünümüne sahiptir. Şairin bu hususta genel olarak geleneksel çizgiden ayrılan özgün yanlarının olmadığını söyleyebiliriz.

Dîvân, klasik şark hikâyesi kahramanları, Yunânî şahsiyetler, çeşitli mazmunlar açısından klasik bir görünüm arz eder. Ancak onun diğer şairlerden ayrılan ve kasidelerinde öne çıkan bariz bir vasfı vardır. Rüşdî, Hz. Peygamber sevgisi öne çıkan ve bunu yazdığı kasidelerin neredeyse tamamına taşıyan bir şairdir. *Dîvân*’da yer alan kasidelerin neredeyse tümü Hz. Peygamber’le ilgilidir. Bunlardan biri mevlid, diğeri miraciyye olması hasebiyle dikkat çekerler. Rüşdî’nin Hz. Peygamber’e ve onun vasıflarına özellikle de *Dîvân*’ın kasideler kısmında ne kadar yer ayırdığını görmek mümkündür. Söz konusu durumun üzerinde M. Fatih Köksal’ın mevlid ve Hz. Peygamber’le ilgili diğer türler üzerinde yaptığı şu tespitinin etkili olduğunu zannediyoruz:

“Siyer, na‘t, mevlid, hilye, mi‘râciye, mu‘ezicât, kırk hadis ve yüz hadis gibi edebî türler, tarihî Türk edebiyatının çok güçlü bir kolunu oluşturur. Hz. Muhammed (a.s.) konulu türlerin diğer çoğu türden farklı bir tarafı da muhataplarının bütün bir toplum olmasıydı. Adını veya mahlasını hiç duymadığımız sıradan bir kalem erbabının yanında edebiyatımızın en ünlü şairleri bu yolda eserler verebiliyor, toplumun hemen her tabakasından insan da bu eserleri, zevkle okuyor, dinliyor ve anlıyordu. Bugün ortalama bir ‘aydın’ın lûgat paralamadan kolay kolay anlayamayacağı bu eserlerin kopyaları çoğaltılmış, evlerde, kahvelerde, kütüphanelerde, camilerde, tekkelerde okunmuş, okutulmuştur.” (2016: 147).

Rüşdî’nin şiirlerinde herhangi bir devlet büyüğü için yazılmış bir kasideye veya başka nazım şekillerinde kaleme alınmış bir medhiyeye rastlanmaz. Dolayısıyla

dönemin din ve devlet büyükleri onun manzumelerinde görülmez. Bu durum Rüşdî'nin manzumelerinin dikkat çeken özelliklerinden birisidir.

Dîvân'da özellikle *Şehnâme*'de geçen kahramanlar zaman zaman söz konusu edilmektedir. “Kimisi güç ve kudretin kimisi zevk ve eğlencenin sembolü olan bu isimlerin edebiyata girmesi Firdevsî'nin meşhur eseri *Şehname* tesiriyledir” (Okuyucu, 2006: 193). *Dîvân*'da İranlı şahsiyetlerden Cem (Cemşîd), Dârâ, Behrâm, Zal, Nerîmân, Rüstem, Kahramân, Rûyinten, Behzâd, Ehrimen, Hüsrev, Bermekî; İslam dünyasının ortak aşk kahramanları Ferhâd ve Şîrîn ile Leylâ ve Mecnûn (Kays); Yunânî şahsiyetlerden Aristo, İskender, Eflatun; Arap şahsiyetlerden Hâtem, Kur'ân-ı Kerîm'de kıssalarından söz edilen Nemrûd ve Kârûn; Türklerden Hüseyin Baykara, Gazneli Mahmûd, Ayaz; Uzak Doğu'dan *Erjeng*'i ile ünlü Mânî gibi şahsiyetlerin *Dîvân*'da isimleri anılmaktadır.

2. 3. 3. 2. 1. 1. Cem/Cemşîd

Rüşdî Dîvânı'nda şairin en çok tercih ettiği isimler İranlı kahramanlardır. Bunlar Firdevsî'nin ünlü eseri *Şehnâme*'de kahramanlıkları anlatılan destanî şahsiyetlerdir. Bu kahramanlar içerisinde Cem veya Cemşîd daha çok şarabı bulması, ilk içki meclisini kurması, ayrıca bu meclislerin kaidelerini ortaya koyması, kâşanesi ve kadehi, içki meclisindeki erkan, Cem'in meclisine ilgi gösterilmemesi gibi sebeplerle söz konu edilmektedir. Aşağıdaki ilk beyitte mest kişinin meyhânede hiç feryat etmediği, o dîvânenin Cem'in âyin ve erkânını bildiği ifade edilmektedir:

Eylemez mestâne ğamdan nâle hiç mey-hânede
Ol ki dîvâne Cem'ün âyîn ü erkânun bilür (G. 86/3)

Cem, *Dîvân* şiirinde birçok defa “câm-ı Cem” yani Cem'in kadehi münasebetiyle söz konusu edilir. Bu, Cem'in eski şiirde en çok anılma sebeplerinden birisidir. Cem, birçok şeyin mucidi olduğu gibi kadehin de mucididir. Aşağıdaki beyte göre Cem'in düşkün kadehi, sevgilinin parlak yanağını hayal etmekte ve güyâ güneşten ışık istemektedir:

Hayâl eyler ruḥ-ı pür-tâb u la'lin şâm-ı hicrinde
Fütâde câm-ı Cem ḥurşîd-i enverden sirâc ister (G. 187/2)

Cem, bir beyitte de kâşaneleri sebebiyle söz konusu edilmiştir. Cem dönemi İran'da halkın refah içerisinde olduğu; köşklerin, sarayların, evlerin yapıldığı bir

dönemdir. Halk refah içerisinde üç yüz sene yaşamış ve bu refah Cem'in Tanrılık iddia etmesi üzerine sona ermiştir (Şişman-Kuzubaş, 2012: 25). Bu dönemin zenginlik ve refahını yansıtanlardan biri de Cem'in kâşânesidir. Rüşdî bir kasidesinde şiirlerinin beyitlerinin Cem'in sarayından nişan verdiğini ifade etmektedir:

Virür ebyât-ı eş' ârum nişân kâşâne-i Cem'den
Görindükce şarâb-ı nâbla pür-nuql u ni' metden (K. 8/45)

2. 3. 3. 2. 1. 2. Dârâ

Rüşdî Dîvânı'nda görülen İranlı şahsiyetlerden birisi de Dârâ'dır. Dârâ, İran'da hüküm sürmüş olan Keyâniyân sülalesinin dokuzuncu, aynı zamanda son hükümdarıdır. Babasının adı Behmen'dir. İskender'le yapılan bir savaşta ölmüştür. Kaynakların ifade ettiğine göre Dârâ döneminde İran en geniş sınırlara erişmiştir. Bu yüzden Dârâ, Dîvân şiirinde genelde ihtişam sembolü olarak karşımıza çıkar (Tökel, 2000: 150-153).

Rüşdî'nin beyitlerinde Dârâ yenilgiye uğraması, hazinesi ve şarap itibariyle söz konusu edilir. Bir naattan alınan aşağıdaki beyitte şair, Hz. Peygamber'in eğişinde Dârâ'nın kadrinin aşağıda olduğunu ve feleğin onun şan ve şevketinin ululuğundan dolayı utanacağını söylemektedir:

N'ola Dârâ gerek pest olsa kadri âsitânında
Felek ızhâr-ı şerm eyler şükûh-ı şân u şevketden (K. 8/70)

2. 3. 3. 2. 1. 3. Zâl

Rüşdî, şiirlerinde Rüstem'in babası olan ve *Şehnâme*'de maceralarından uzun uzadıya söz edilen Zâl'den de bahseder. Zâl, Sam'ın oğludur. Sam'ın uzun bir zaman çocuğu olmaz. Nihayet cariyelerinden birisi Zâl'e hamile kalır. Bu çocuk doğduğunda bembeyaz tüyleri vardır. Firdevsî bu sebeple onun hakkında "ihtiyar" der. Sam, bu çocuğu istemez. Bu yüzden onu Elburs Dağı'na bırakır. Zâl'i burada efsanevî varlıklar büyütür. Zâl, daha sonra hükümdarların bile kendisine danıştığı bir yiğit olur. Hatta İran tahtına kimin geçeceği hususunda bile söz sahibi olur (Tökel, 2000: 267, 268).

Zâl, beyitlerde yaşlılığı, savaş sırasında yaptığı çeşitli hileler ve yiğitliğinden ötürü yapılan çeşitli karşılaştırmalar itibariyle ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitte gökyüzü Zâl'e benzetilmekte ve o yeni yürümeye başlayan bir çocuk olması ve elinde iki meyve ile oynaması itibariyle söz konusu edilmektedir:

Çü tıfl-ı taze-reviş Zâl-i çarḥ ey Rüşdî
Ne oynar elde ‘aceb ol iki şemâme ile

(G. 453/5)

2. 3. 3. 2. 1. 4. Nerîmân

Zâl bir beyitte İran’ın ünlü kahramanlarından Nerîman ile birlikte işlenmektedir. Bir beytinde şair, Nerîman’dan müstakil olarak söz etmektedir. Nerîman, Sam’ın babasıdır. Dolayısıyla Zâl’in dedesidir. Şehnâme’de Nerîman’ın maceralarından çok fazla söz edilmez. Eski şiirimizde Neriman, Zâl gibi genelde kahramanlık sembolü olarak karşımıza çıkar (Tökel, 2000: 240, 241). Aşağıdaki beytinde şair, dünya atlısının savaş zamanı çok Zâl ve Nerîman’ı kaçırdığını söylemektedir:

Şeh-süvâr-ı dehr o meydân-gîrdür vaqt-i vegâ
Bunda çok Zâl ü Nerîmânı girîzân eyledi

(G. 491/2)

2. 3. 3. 2. 1. 5. Rüstem

İran’ın en meşhur kahramanlarından birisi olan Rüstem’in savaşlarından ve başından geçenlerden hem Şehnâme’de uzun uzadıya söz edilmiş hem de Dîvân şairleri onu birçok beytinde kahramanlıklarıyla beraber bir karşılaştırma konusu yapmışlardır. Rüstem, Zâl’in oğludur. Rüstem’in ilk kahramanlığı herkesin korktuğu bir fili öldürmesi üzerine ortaya çıkar. İran tahtına geçecek hükümdârların getirilmesi görevi de zaman zaman Rüstem’e verilmiştir (Tökel, 2000: 247, 248). Dolayısıyla Rüstem başından birçok olayın geçtiği, birçok savaşa katılan ve düşmanlarına göz açtırmayan biri olarak Dîvân şiirinde karşımıza çıkar.

Rüşdî bir beytinde sevgilinin gamzesinden bahsedilirken onun cümbüşünü gören Rüstemlerin benzinde kan kalmayacağını ifade etmektedir:

O deñlü bî-amândur gamze-i cellâd-ı ḥûn-ḥ’ârı
Görince cünbişin Rüstemlerin beñzinde kân kıalmaz

(G. 245/5)

Diğer bir beyitte ise sevgilinin gamzesi, belîğ teşbih yoluyla Rüstem’e benzetilir:

N’eylesün dünyâ kırılsa çeşm-i mestûñ dahli yok
Rüstem-i gamzeñden irmişdür cihâna her şikest

(G. 19/3)

Rüstem’in bir lakabı da Tehemten’dır (Pala, 2008: 445). Rüşdî’nin bir mesnevîsinde Rüstem, bu lakabıyla beraber anılır. Rüşdî, Sâkinâme’de şarabın kokusunun anlatıldığı kısımda o kokudan hastaların çekmesi hâlinde onların Tehemten gibi sağlıklı olacakları söylenir:

Eger çekse bir haste-i táb-ı süst
Mişâl-i Tehemten ola ten-dürüst

(M. 2/141)

2. 3. 3. 2. 1. 6. Kahraman

Dîvân'da zikredilen şahsiyetlerden bir diğeri Kahraman'dır. Kahraman, Pişdâdiyân sülalesindendir. Küçük yaşlarda kendisini devler kaçıır ve onların arasında büyür. Kahraman, bir gün suda aksini görür ve devler gibi olmadığını fark eder. Kahraman "Divan şiirinde bir kahramanlık ve yiğitlik" (Tökel, 2000: 208) sembolüdür. Rüşdî aşağıdaki beyitte sevgilinin itaatsiz askerlere benzeyen kirpikleri içerisinde gamzesinin isminin Rüstem ya da Kahraman diye okunduğunu söylemektedir:

Sipâh-ı ser-keş-i müjgânı içre gamzesinüñ
Gönül esâmesi Rüstem ya Kahramân okunur (G. 118/3)

2. 3. 3. 2. 1. 7. Behrâm

Dîvân'da anılan bir diğeri İranlı şahsiyet Behrâm'dır. Behrâm, Sâsâniyân sülalesindendir. Zamanının büyük kısmını yaban eşeği avlamakla geçirdiği için Behrâm-ı Gûr olarak bilinir (Tökel, 2000: 117). Behrâm, Rüşdî'nin bazı beyitlerinde kılıcı veya hançeri münasebetiyle görülmektedir. Beyitte, felek Rüstem'inin âlemde her kirpiğin işini bilmesi hâlinde Behrâm'ın kılıcını kırabileceği söylenmektedir:

Bilse kârın Rüşdiyâ 'âlemde her müjgânınun
Rüstem-i gerdûn iderdi tîğ-i Behrâm'ı şikest (G. 20/5)

2. 3. 3. 2. 1. 8. Hüsrev

Rüşdî Dîvânı'nda görülen İranlı kahramanlardan bir diğeri Hüsrev'dir. Hüsrev bir Sâsânî hükümdâridir ve adaletiyle ünlü Nûşirevân'ın torunudur. Bununla beraber Hüsrev ve Şîrîn mesnevîsindeki kahramanlardan birisidir. Fakat Hüsrev adında birkaç hükümdârın bulunduğunu ancak bunların içerisinde en bilinenin o olduğunu söyleyebiliriz. Hüsrev kelimesinin padişah anlamında kullanılması yine onun hayatıyla ilgilidir. *Dîvân* şiirinde Hüsrev, Şîrîn'e duyduğu aşkın yanında hükümdâr olarak da anılagelmıştır (Tökel, 2000: 176, 177, 178). Hüsrev'in hayatında babasının gözünden düşmesi, Azerbaycan'a kaçması, tahta oturması, Behrâm Çubin'le olan mücadelesi ve tahttan indirilmesinden başlayarak birçok macera ve savaş vardır. Hüsrev, Rüşdî'nin şiirlerinde hükümdâr olması ve Şîrîn münasebetiyle birkaç yerde

söz konusu edilmiştir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin kullarının meclise geldikçe İran ülkesinin bahtiyâr Hüsrev'ini bile yerinden kaldıracığı söylenmektedir:

Bezmine geldükce ey Rüşdî gedâ-yı 'aşk-ı yâr
Hüsrev-i İran-zemîn-i kâmrânı kaldırur (G. 201/7)

2. 3. 3. 2. 1. 9. İsfendiyar

İran mitolojisinde İsfendiyar ve Rüstem için “Rûyinten” de denir. Bu kelime güçlü, kahraman demektir (Onay, 2007: 10). İran'ın efsânevî kahramanlarından biri olan İsfendiyâr, Keyâniyân sülâlesindendir ve Güştasb'ın oğludur. Heft-han denilen çok tehlikeli bir yer bu mitolojik kahramanlar içerisinde sadece iki kişi tarafından geçilebilmiştir. Burayı geçenlerden birisi Rüstem, diğeri ise İsfendiyâr'dır (Tökel, 2000: 182). Aşağıdaki beyitte Rûyinten büyük ihtimalle İsfendiyâr'ı ifade etmekte ve onun bazen Rüstem'in oğlunu yeneceği ifade edilmektedir:

Nedür hâsîd bu meydân içre bir dîvâne-i bâ-hîz
Gehî Rûyinten bir merd-i Rüstem-zâdı nerm eyler (G. 210/4)

2. 3. 3. 2. 1. 10. Ehrimen

Rüşdî'nin şiirlerinde yer alan diğerk bir mitolojik şahsiyet Ehrimen'dir. Ehrimen, Mecûsîlerin inanç sisteminde kötülük tanrısıdır. Ehrimen, Dîvân şiirinde geçtiği beyitlerde genelde kötülüğü hatırlatır. Ehrimen, Hürmüz'ün ikiz kardeşidir. Hürmüz ise iyilik tanrısıdır. Bu iki kardeş daima bir mücadele hâlinedir (Tökel, 2000: 160, 161). Rüşdî bir beytinde sevgilinin bulunduğu yerin her Ehrimen sıfatlının yeri olamayacağını söylemektedir:

Her Ehrimen'ün cây degüldür ser-i kûy
Gülşen-gede-i cennet-i a' lâda has olmaz (G. 232/2)

2. 3. 3. 2. 1. 11. Behzâd

İran'ın ünlü ressamlarından Behzâd, Rüşdî'nin şiirlerinde bir kere söz konusu edilir. Behzâd, Uzak Doğulu ressam Mânî gibi efsaneleşmiş bir şahsiyettir. Behzâd özellikle 17. yüzyıl ve sonrasında Dîvân şairleri tarafından nakşî, sanatı ile söz konusu edilir (Tökel, 2000: 121, 122). Aşağıda beyitte Behzâd'ın sevgilinin güzelliği karşısında onun gibi güzel bir resim ortaya koyamayacağı söylenmektedir:

Göreliden dîde hüsnün nağş-ı dilden dâ'imâ çıkmaz
Bir elden olsa Behzâd öyle nağş-ı hoş-nümâ çıkmaz (G. 237/1)

2. 3. 3. 2. 1. 12. Bermekî

Rüşdî'nin bir beytinde Bermekî de anılır. Bermekî, Hâtem-i Tâî ile edebiyatımızda cömertliğin timsali olmuş bir şahsiyettir. Daha sonra onun soyundan vezirler gelmiş ve bu aile uzun bir zaman Bermekîler diye anılmıştır. Bu aileden gelen Cafer-i Bermekî ilim ve irfan sahibi bir kişi olarak tanınmıştır (Şentürk, 2017: 331). Aşağıda dünya, teşbih-i belîğ yoluyla Bermekî'ye benzetilmekte, onun keremde ve cömertlikte kusur etmediği belirtilmektedir:

Keremde Bermekî-i dehr taḫṣîr itmedi ammā
Ben ol güm-kerde sāmānum ki hîç sâz u seleb bilmem (G. 357/3)

2. 3. 3. 2. 1. 13. Hâtem-i Tâî

Rüşdî'nin şiirlerinde Arap kökenli şahsiyetlere de rastlamaktayız. Ama bunlar diğer Dîvân şairlerinde görüleceği üzere çok azdır veya sınırlı sayıdadır. Bunlardan birisi cömertliğiyle tanınmış Hâtem-i Tâî'dir.

Hâtem-i Tâî, cömertliği ve hayatı Araplar arasında atasözü ve deyim olmuş tarihî bir şahsiyettir. Tam adı İbn Abdullah b. Sa'd'dır. Hâtem onun lakabı, Tay da mensup olduğu kabilenin adıdır. Kendisinin çok zengin olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber dönemine yakın bir zamanda yaşamış, ancak onun peygamberliği dönemine yetişememiştir (Pala 2008: 198). Rüşdî bir beytinde Hâtem'in halkı avlamak için keremini tuzak olarak koyduğunu, âleme daha sonra gelenlerin bu konuda ancak kuru bir isim bıraktıklarını söylemektedir:

Halkı şayda hele Hâtem keremi dām ḫomış
‘Āleme soñra gelen bî-hüde bir nām ḫomış (G. 259/1)

2. 3. 3. 2. 1. 14. Kârûn

Rüşdî, Kuran-ı Kerim'de ve diğer kutsal kitaplarda söz konusu edilen Kârûn'dan *Dîvân*'da söz eder. Kârûn, Rüşdî'nin şiirlerinde hazinesi ve bunların kendisine bir yarar getirmemesi sebebiyle işlenmektedir:

Sermāye-i dest-i dil olan ‘aql-ı ma‘āş
Gencîne-i bî-gāyet-i Kārûn'a deḡişmem (G. 363/4)

2. 3. 3. 2. 1. 15. Nemrûd

Nemrûd, Dîvân şiiirinde daha çok Hz. İbrâhim'i ateşe atması ve yaktığı ateş dolayısıyla zikredilir. Aşağıdaki beyitlerde de bu münasebetle adı geçmektedir:

Ne mümkindür taḥammül dilde sūz-ı âteş-i hicre
' Acebdür nâr-ı Nemrûd'un şerârı az benüm çokdur (G. 82/4)

Bâd-ı luṭfî güzêr itseydi olurdu mülhak
Ravza-yı cennete ol feyz-ile nâr-ı Nemrûd (G. 4/57)

2. 3. 3. 2. 1. 16. Leylâ ve Mecnûn

Dîvân'da, Kays (Mecnûn), Leyla, Ferhat, Şirin gibi aşk kahramanları en sık karşılaşılan şahıslar arasındadır. Bunlardan zaman zaman Mecnûn olarak da anılan Kays bazı tezahürleriyle öne çıkmakta ve şair onu ideal bir âşık olarak göstermektedir. Dîvân'da Kays redifli bir de gazel bulunmaktadır.⁹ Bütün bu hususlar şairin Kays'ı idealize ettiğini göstermektedir. Aşağıdaki beyit bu hususta kanaatimizce bir örnek teşkil etmektedir. Beyitte şair, bilgili geçinen kimselerin aşkla ilgili dedikoduları dinlemediklerini, bu sözlerin Kays'ın yuvasından gelen nağmeler olduğunu bildikleri söylemektedir:

Güft ü gûy-ı 'aşkı ıṣḡâ eylemez dâna bilür
Cümlesi bir nağmedür Kays âşiyânından gelür (G. 169/3)

Rüşdî, başka bazı beyitlerinde de Kays'ı ideal bir âşık olarak ele almaktadır. Aşağıdaki beyitte şair gönlüne hitap ederek Kays ile bahsi bırakması gerektiğini, onunla melâmet vadisinde yarışamayacağını söylemektedir:

Kays-ile ḳo bahşı yiter ey dil sen anuñla
Vâdî-i melâmetde tek ü tâz idemezsün (G. 314/3)

Şair aşağıdaki beyitte bu sefer Kays'tan Mecnûn olarak bahsetmekte, sevgilinin gam destanını Mecnûn'un Leyla'sına değişmeyeceğini ifade etmektedir:

Ol mâh-veşi Yûsuf'a cevriini vefâya
Destân-ı ḡamuñ Leylâ-yı Mecnûna değişmem (G. 363/3)

Leyla, Dîvân'da genel olarak Kays ile birlikte söz konusu edilmektedir. Aşağıdaki beyitte gönül, teşbîh-i belîḡ yoluyla Kays'a benzetilmekte, sevgilinin gam

⁹ Konu hakkında daha geniş bilgiler bu çalışmanın "Âşık" kısmında ele alınmıştır.

Leylâ'sının yanağının gündüzü, onun siyah saçlarının da gecesi olduğunu söylemektedir:

Tâ ki Leylâ-yı ğam-ı dil-dâruñ oldı Kays-ı dil
Rûzımız ruhsârıdur zülf-i siyâhı leylümüz (G. 243/1)

“Kays” redifli gazelin ilk beytinde de Leyla ile Kays'ın birlikte anıldıkları görülmektedir. Kays'ın aşk ile vatanından uzakta çöllere düştüğü, ancak düşünce âleminde hep Leyla ile birlikte olduğu ifade edilmektedir:

‘Aşk-ile gerçi vañan-gîr-i beyâbân idi Kays
Şehr-i endîşede Leylâ-ile pûyân idi Kays (G. 253/1)

Şu beyitte de şair, aşk ile dîvâne olanların hâllerine şaşırdığını, Kays'ın Leylâ'nın yaşadığı yeri bırakarak çöllerde gezdiğini ifade etmektedir:

Bü'l-‘acebdür revîşi ehl-i cünûn-ı ‘aşkuñ
Kûy-ı Leylâ'yı koyup Kays beyâbânda gezer (G. 80/2)

2. 3. 3. 2. 1. 17. Ferhad ile Şirin / Hüsrev ü Şirin

Ferhad ve Şirin de ideal âşıklar veya şahsiyetler olarak Dîvân'da yer almaktadır. Bir beyitte şair, şevk baltası ile iki âlemin kederlerini kesip gönül Bîsütun'unda Ferhat olunacak zamanların olduğunu ifade etmektedir:

Tîşe-i şevk-ile ekdâr-ı dü-gîtiyi kesüp
Bî-sütûn-ı dile Ferhâd olıcağ demlerdür (G. 191/2)

Şu beyitte Ferhad, Bîsütûn Dağı vesilesiyle ve “Kuhken” olarak anılmaktadır.

Ne dem kim ser-güzeşti Bî-sütûn'a Kûh-ken söyler
Anı Şîrîn'e bulsa Bî-sütûn bir kûh iken söyler (G. 110/1)

Bir beyitte her taş zemine eser eden kazmasının yanında şair, Ferhat'a sevgilinin kalbine taşlar geldiğinde ne yapacağını sormaktadır:

İder her seng-i sahta tîşe-i tîrûñ eşer ammâ
Geline seng kalb-i yâre ey Ferhâd n'eylersün (G. 296/4)

Bir beyitte şair, Leyla ile Mecnûn ve Ferhad ile Şirin'i birlikte anmaktadır. Beyitte, gönlün, Mecnun'un görmediği Leyla gibi kederi çok olan Ferhad'ın da Şirin'de neşesini görmediği bir güzele düştüğünü söylemektedir:

Düşdi dil bir hüsni Leylî-vâra Mecnûn görmemiş
Neşvesin Şîrîn'de Ferhâd-ı gam-efzûn görmemiş (G. 255/1)

Dîvân'da bir aşk kahramanı olarak Hüsrev'in adı pek geçmemektedir. Bir mersiye olan on birinci kasidede şair, gönül ehli kimseler Hüsrev ve Şirin olsalar bile onların nasibinin ya zulüm zehri ya da kınama hançeri olduğunu ifade etmektedir:

Olursa Hüsrev ü Şîrîn dil ehlinüñ andan
Naşîbi zehr-i sitemdür ya deşne-i âzâr (K. 11/10)

2. 3. 3. 2. 1. 18. Aristo

Rüşdî'nin şiirlerinde Yunanî şahsiyetlerin kullanımı da dikkat çekici boyuttadır. Şairin Risto diye andığı Aristo, *Dîvân*'da yedi yerde geçer ve aklı, verdiği dersleri, hikmeti gibi sebeplerle söz konusu edilir. Aşağıdaki beyitte, kulları bilgi mektebinde ikinci Aristo olsa bile sevgilinin onları söyletmeyeceği ifade edilmektedir:

Olursa şânî-i Risto-yı mekteb-i dâniş
O şâh-ı hüsni yanında gedâyı söyletmez (G. 235/2)

Aşağıdaki beyitte Aristo'nun Eflâtun'un levhaları ile sevgilinin yanına gitse bile onun çocuk gibi yabana bakacağı söylenmektedir:

Gelse yanuña levh-i Felâtûn ile Risto
Sen tıfl-ı hevâyî gibi yabana bakarsuñ (G. 311/2)

2. 3. 3. 2. 1. 19. Eflatun

Aristo'nun hocası Eflâtûn hem bu adla hem de Felâtûn şekliyle *Dîvân*'da dört yerde söz konusu edilir. Rüşdî, manzumelerinde Eflâtûn'un ilmi öğrenme hevesinden, hikmetlerinden ve onun yazdığı levhalardan bahseder. Aşağıdaki beyitte şair, gönlün mestliğini Eflâtun'un hevesine değişmeyeceğini söylemektedir:

Ben neşvemi cām-ı mey-i gülgûna değişmem
Mest-i dili heves-i Felâtûn'a değişmem (G. 363/1)

2. 3. 3. 2. 1. 20. İskender

Rüşdî'nin bahsettiği bir diğer Yunanî şahsiyet İskender'dir. İskender, âb-ı hayatı araması, kahramanlığı, aynası, İran hükümdarı Dârâ'yı bir savaşta yenmesi gibi sebeplerle *Dîvân* şiirinde söz konusu edilir. Aşağıdaki beyitte Rüşdî nazım dünyasının hükümdarı ve kendisinin yaratılış itibarıyla İskenderâne olduğunu söylemektedir:

Rüşdî Sikenderâne şehen-şâh-ı tab‘ına
Şimdi cihân-ı nazm müsellemin degül midür (G. 56/5)

Bir beyitte İskender’in aynası da denen “âyîne-i ‘âlem-nümâ”dan söz edilmektedir. Bu aynanın Mısır’da İskenderiye şehrinde kurulu olduğu ve güneş ışığını yansıtarak gelen düşman gemilerini yaktığı söylenmektedir (Pala, 2008: 48). Şair, aşağıdaki beytinde nefesini, “âyîne-i âlem-nümâ” diye andığı İskender’in aynasıyla özdeşleştirmektedir:

Hevâ-yı germ-i âhumdan cebîn-i dil-rübâ dirler
Nefesden güyiyâ âyîne-i ‘âlem-nümâ dirler (G. 161/1)

2. 3. 3. 2. 1. 21. Mevlânâ

Rüşdî, bir beytinde 13. yüzyılda yaşayan ünlü Türk mutasavvıf Mevlânâ’dan dervişleri sebebiyle söz etmektedir. Şair, ilk kasidesinden alınan aşağıdaki beyitte gökyüzünün, Mevlânâ’nın dervişlerinin giydikleri siyah hırka gibi kara bulutlarla kaplı olduğunu söylemektedir:

Çıkardı pâlehangin dirilüp safâ-yı nemle çarh
Bürindi bir siyeh bulûta çün dervîş-i Mevlânâ (K. 1/14)

2. 3. 3. 2. 1. 22. Hüseyin Baykara

Rüşdî Dîvânı’nda Türk hükümdarlarından Hüseyin Baykara “bezm-i Baykara” münasebetiyle bir beyitte anılmaktadır. Herat hükümdarı Hüseyin Baykara, *Dîvân* şiirinde genelde sazlı ve sözlü sohbet meclisleriyle zikredilir. Bu sohbetlerde âlimler ve şairler devlet adamlarıyla birlikte hazır bulunmaktaydı (Onay, 2007: 63). Bu sohbetlerdeki ihtişam daha sonra *Dîvân* şairleri arasında bir teşbih unsuru olarak öne çıkmıştır. Rüşdî bu meclisleri andığı aşağıdaki beytinde elinde Cem’in kadehiyle Baykara meclisinde olsa bile sevgili olmadan ıstırabının dinmeyeceğini ifade etmektedir:

Elümde olsa bezm-i Baykara’da cām-ı Cem sensüz
Ne mümkün sāğar-ı pür gibi ârām ızırâbumdan (G. 390/4)

2. 3. 3. 2. 1. 23. Gazneli Mamud ve Ayaz

Dîvân’da anılan diğer Türk şahsiyetler Gazneli Mahmud ve Ayaz’dır. Gazneli Mahmud, Türkistan ve İran coğrafyalarında kurulmuş bir Türk devletinin

kurucusudur. Ayaz da onun veziridir. Aşağıdaki beyitte Gazeli Mahmud’a teşbîh edilen gözlerin Ayâz’a benzetilen yüzü bir eğri bakışla utandıracağı söylenmektedir:

Böyledür şerm-i maḥabbet bir nigāh-ı kecle gāh
Kim ider rûy-ı Ayâz’ı dīde-i Maḥmūd sürḥ (G. 44/2)

2. 3. 3. 2. 1. 24. Mânî

Rüşdî’nin şiirlerinde kendisinden bahsedilen şahsiyetlerden biri de Çinli ressam ve nakkaş Mânî’dir. Dîvân şiirinde resimleri, sanatı ve Erteng veya Erjeng adlı eseri münasebetiyle söz konusu edilmektedir (Pala 2008: 297). Mânî, *Dîvân*’da beş yerde anılmaktadır. Rüşdî, manzumelerinde ondan baharla beraber her yerin çiçeklerle dolması münasebetiyle gelenin süslü sûretler yapan Mânî’ye benzediğinden bahisle söz etmektedir. Ayrıca sevgilinin güzelliğine bakan Mânî’nin kendi nakışlarına bakıp utanacağı da bu beyitlerde işlenen konulardandır:

Naḳş-ı ezhâr-ile oldı ḥâne-i Erjeng-i Çîn
Şanki bâğa Mânî-i her şuret-ârâdur gelen (K. 5/2)

‘Ârız-ı dil-dâr o taşvîr-i dil-ârâdur eger
Görse Mânî şerm-ile nezzâre eyler naḳşına (G. 458/4)

2. 3. 3. 2. 2. Yer ve Millet İsimleri

Rüşdî Dîvânı yer isimleri açısından zengin denebilecek bir özellik göstermektedir. *Dîvân*’da tespitlerimize göre İran, Anadolu (Rûm), Hıta, Çin, Habeş, Ken‘ân, Hindistan gibi ülke ve bölgelerin yanı sıra İstanbul, İsfahan, Sana, Tebriz, Roma, Dizmar gibi şehir ve kale isimleri anılmaktadır.

2. 3. 3. 2. 2. 1. Anadolu

Dîvân’da yer isimleri içerisinde en çok Anadolu anlamında Rum kelimesi zikredilir. Bu beyitlerde Anadolu harap ve perişan olması, cehennem meleği Mâlik’in dünyaya bakması durumunda Anadolu’nun Hakk’ın nûruna koşması, şâirler, Anadolu miski ve toprakları gibi hususiyetlerle işlenmektedir. Aşağıya bu beyitlerden bazı örnekler kaydedilmiştir. Örnek olarak aldığımız iki beyitte Anadolu, şairleri sebebiyle söz konusu edilir. İlk beyte göre Rüşdî Anadolu’daki şairlerin kendisi gibi “nüktedan” olması gerektiğini ifade eder. İkinci beyitte ise Rüşdî, Anadolu’lu şairler içerisinde temiz nazmıyla yegâne olduğunu söyler:

Şâ‘ir olunca hayl-i sühandân-ı Rûm’da
Rüşdî hemân senüñ gibi bir nüktedân gerek (G. 307/5)

Rüşdî miyân-ı hayl-i sühandân-ı Rûm’da
Şimdi bu nazm-ı pāk-ile sen de yegānesin (G. 366/5)

Rüşdî, aşağıdaki beyitte “müşk-i Rûmî” diye bir terkip kullanmaktadır. Bu, Anadolu’dan elde edilen bir miski ifade etmektedir. Beyitte gül bahçesinin zeminindeki çiçeklerin; attarın, “Müşk-i Rûmî” ve misk kokulu buhûr ile tablasını ayıpladığı ifade edilmektedir:

Tabla-yı ‘atṭāra ṭa‘n eyler zemīn-i gül-sitān
Müşk-i Rûmî vü buhûr-ı bûy-ı müşk-āmīz-ile (G. 409/3)

2. 3. 3. 2. 2. İran

Dîvân’da Acem kelimesi hiç geçmez. İran ise aşağıdaki beyitte görüleceği üzere sadece bir yerde zikredilmektedir. Bu beyte göre sevgilinin aşkına kul olanlar onun meclisine geldikçe oradaki İran ülkesinin padişahlarını bile yerlerinden kaldırırlar:

Bezmine geldükce ey Rüşdî gedā-yı ‘aşq-ı yār
Hüsrev-i İrān-zemīn-i kāmranı ḳaldurur (G. 201/7)

2. 3. 3. 2. 2. 3. İstanbul

Şair, bir beytinde yaşadığı yer olarak İstanbul’u zikreder. Bu beyitte Rüşdî, İstanbul’dan çok sıkıldığını, bir rehber bulması hâlinde gurbet diyârlarına gideceğini söylemektedir:

O deñlü şehr-i İstānbul’da dil-tengüm [ben] ey Rüşdî
İderdüm ‘azm-i kişvergāh-ı gurbet reh-berüm yokdur (G. 171/7)

2. 3. 3. 2. 2. 4. Isfahan

Rum diyârı bir beyitte İran’ın ünlü şehirlerinden Isfahan ile birlikte anılır. Şair işrete istekli olduğunu, mümkün olsa bunun için Anadolu’yu bırakıp Isfahan’a kadar gideceğini ifade etmektedir:

Harīş-i ‘işretüz ol ḥadde ḳābil olsa bu dem
Diyār-ı Rûm’ı ḳoyup İşfahān’a dek giderüz (G. 226/5)

2. 3. 3. 2. 2. 5. Tebriz

İran'ın ünlü şehirlerinden Tebriz, kumaşı sebebiyle Rüşdî'nin bir beytinde geçmektedir. Şair, Tebriz kumaşının renkli ve hoş bir kumaş olduğunu, onun yanında gül bahçesindeki lalelerin isminin anılmayacağını söylemektedir:

Hoş-kumâş ol hadde rengî ol kadar
Lâle-i gülşen añulmaz kâle-i Tebrîz ile (G. 409/2)

2. 3. 3. 2. 2. 6. Hıtây

Rüşdî Dîvânı'nda Hıtây da beyitlerde geçmektedir. Bilindiği gibi burası Çin'in kuzeyinde ve miskiyle ünlü bir memlekettir. Bundan dolayı Dîvân şairleri hem ceylan hem de misk dolayısıyla buradan söz ederler. Ayrıca Çin bu misk dolayısıyla Dîvân şairlerinin beyitlerinde çeşitli çağrışımlarla birlikte işlenmektedir. Aşağıda yer verdiğimiz iki beyitte Rüşdî'nin, *Dîvân*'ında her iki duruma da yer verdiği görülmektedir:

Çekilmede ser-i zülfine sîneden diller
Hemân o kâfiledür kişver-i Hıtâ'ya gider (G. 147/3)

Şandum idince turrelerin deste deste yâr
Sevdâgerân-ı nâfe-i Çin deng bağladı (G. 494/2)

2. 3. 3. 2. 2. 7. Habeş

Habeş şairin bir beytinde Şam'la birlikte işlenmektedir. Divan şiirinde daha çok sevgilinin yüzündeki benler ve saçları için bir teşbih unsuru olarak kullanılan Habeş (Canım, 2018: 588), şairin bir beytinde müstakil bir memleket olarak anılmaktadır. Gönül huzurlu bir yer bulmak için Habeş ve Şam memleketlerini gezmiş ama sevgilinin ayva tüyleri ve saçları gibi dinlenebileceği bir yer bulamamıştır:

Bulmamış hiç haţ u zülfün gibi âsâyişgâh
Dil ne semt-i Habeş ü memleket-i Şâm kırmış (G. 259/2)

2. 3. 3. 2. 2. 8. Ken'ân

Hız. Yûsuf'un doğduğu yer olan Ken'ân ili de Rüşdî'nin şiirlerinde zaman zaman görülebilmektedir. Şu beyitte, güzellik ülkesinde Yûsuf-ı Ken'ân olsalar da güzellerin birbirini beğenmediği ifade edilmektedir:

Yūsuf-ı Ken‘ân olursa Mısr-ı hüsni hūbda
Bü'l-‘acebdür kim begenmez dil-rübâlar birbirin (G. 398/2)

2. 3. 3. 2. 2. 9. Sana

Yemen'in başkenti Sana burada çıkarılan kırmızı taş münasebetiyle Rüşdî'nin şiirlerinde yer almıştır. Şair, sâkiye sevinç veren kadehi sun diye hitap etmekte ve meclisin güzelliğinin parlak kırmızı renkteki kadehle olduğunu söylemektedir:

Sâkiyâ şun bize cām-ı şarab-engîzi yine
Meclisüñ revnaķı şahbâ-yı la‘l-i San‘-iledür (G. 182/3)

2. 3. 3. 2. 2. 10. Roma

Rüşdî, *Dîvân*'da Roma'yı da söz konusu etmektedir. İstanbul'da çok sıcak geçen bir yaz mevsiminin anlatıldığı kasidenin bir beytinde, cehennem meleği Mâlik'in dünyayı görse, Roma halkının Hakk'ın nûruna korkuyla koşup gideceği söylenmektedir:

‘Âlem-i dünyâyı görse Mâlik-i dūzaķ bu dem
Ĥavf-ile eylerdi Rîm ol nûr-ı Ĥaķķ'a pür-şitâb (K. 3/42)

2. 3. 3. 2. 2. 11. Dizmar Kalesi

Rüşdî, *Dîvân*'da bir yerde Dizmar Kalesi'ni söz konusu eder. Aşağıdaki beyit şairin Kerbelâ'yı konu edinen kasidesinden alınmıştır. Şair, Hz. Hüseyin ve aile efradını şehit edenlerin yaptıklarının Dizmar Kalesi'ndeki şekâveti bile kışkandırdığını söylemektedir:

O deñlü buldı ki ruķşat şekâvet-i Ĥaşre
Cihânı eylediler reşk-i Ĥal‘a-yı Dizmâr (K. 11/18)

2. 3. 3. 2. 2. 12. Babil

Divan şiirinde Hârût ve Mârût, kuyusu ve Zühre gibi kavramlar sebebiyle söz konusu edilen Babil (Canım, 2018: 573), *Dîvân*'da bir yerde anılmaktadır. Aşağıdaki beyitte şair sevgilinin çenesinin Bâbil kuyusu olup olmadığını bilmediğini, fakat onun Rüstem'i inlettğini söylemektedir:

Çâh-ı Bâbil mi nedür bilmezem anı bilürem
Rüstem'i zâr kılan fitne-sitândur zeķanuñ (G. 306/4)

2. 3. 3. 2. 2. 13. Hindistan ve Hindular

“Divan şiirinde Hindistan, başta uzaklığı, esrarengiz bir ülke oluşu, havası, bağ-bahçeleri, baharatı vs. olmak üzere çok sözü edilen memleketlerinden biridir.” (Canım, 2018: 592). Bunların yanında Hindistan ve Hindu kelimeleri, *Rüşdî Dîvânı*’nda başka bazı teşbih unsurlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Hindular Rüşdî’nin bir beytinde sevgilinin beni ve Hindistan da sevgilinin kakülleri sebebiyle işlenmektedir:

Hüsni bir âteş-gede Hindû-yı sūzân anda hâl
Tırna Hindistân fiten-i zülfi çîn çeşm âhuvân (G. 376/3)

2. 3. 3. 2. 2. 14. Tatar

Şair, Tatarlardan da *Dîvân*’da zaman zaman söz etmektedir. Divan şiirine genelde misk münasebetiyle konu olan Tatarlar (Pala, 2008: 442), burada memleketlerinden alınan vergi sebebiyle söz konusu edilmektedir. Aşağıdaki beyitte Rum ve Tatar kelimeleri birer memleket ismi olarak geçmekte ve sevgilinin fattan gözlerinin kaşlarının bu ikisinin haracına değip değmeyeceği sorulmaktadır:

Ol âfetün hele ebrû-yı çeşm-i fettâm
Harâc-ı milket-i Rûm u Tatâr’a degmez mi (G. 482/4)

Aşağıdaki beyitte Tatar müstakil olarak işlenmekte ve onların yağmacılığı hatırlatılmaktadır. Sevgilinin kirpikleri teşbih-i belîğ yoluyla bir yere düzenledikleri baskınlarla adlarını duyuran bu Tatarlara benzetilmektedir:

Dil mülkünü Tâtâr-ı müjeñ eyledi tārâc
Ey pâdşeh-i hüsn mürüvvet saña kaldı (G. 498/3)

2. 3. 3. 2. 3. Sosyal Hayat

Dîvân şiiri eski sosyal hayatın izlerini muhtevasına taşımış ve bunlardan çeşitli şekillerde faydalanmıştır. Dolayısıyla bu şiir, şairlerin iç dünyasını olduğu kadar, onların yaşadığı dış dünyayı da yansıtan bir görünüm arz eder (Özkan, 2007: 16). Bu şiirin muhtevasında amaç, dış dünyanın olduğu gibi yansıtılması olmamıştır. Ancak, bu gelenek sosyal hayat unsurlarından da faydalanmıştır.

Rüşdî, şiirlerinde döneminin sosyal hayat unsurlarına zaman zaman temas eder. Bunlar genel olarak sevgili-âşık-rakip üçlüsü etrafında bir anlam kazanır. Yukarıda da ifade edildiği gibi dış âlemin bu mısralarda olduğu gibi verilmesi gibi bir amaç gözetilmemiştir. Bu sebeple çağdaş anlamda bir realist şiirden hatta beyit ve mısradan

söz etmek pek de mümkün görünmemektedir. Fakat Rüşdî'nin, şiirlerinde bir amaç için bile olsa sosyal ve gündelik bazı olay ve durumlara temas ettiğini söyleyebiliriz.

Rüşdî Dîvânı'nda sosyal hayat unsurları içerisinde dikkat çekenler şunlardır: 17. yüzyılda İstanbul'da yaşanan ve sert geçen bir kışın etkileri, çevgân oyunu, aşçılık, hallaçlık, şahneler, paranın ayarının düşmesi, teyemmümle abdest alma, bir mevlid kandili, bu münasebetle her yerin kandillerle süslenmesi, hilalin görülmesiyle bayram günlerinin başlaması, kıssa anlatma geleneği, tılsım, şarabın yasak edilmesi, şemâme, kitap süsleme sanatı, tavla oyunu, dervişlerin giyim kuşamı, Avrupa'dan gelen gemilerin mallarını İstanbul'a bırakması, nazar değmesi, gençlik zamanlarının tahsille geçmesi, gizli din tutma, bahar aylarında temaşa için gül bahçelerine gidilmesi, bayramlarda insanların yeni ve güzel elbiseler giyinmesi, insanların bahçelerde ve mesire yerlerinde sohbet ve eğlence için bir araya gelmeleri, her sanatın olgunlaşmasında meşkin yani devamlı ve düzenli çalışmanın önemi, hazineleri ejderhaların veya yılanların beklediğine dair bir halk inanışı, eğlence yerlerinde çadır ve mancınıkların kurulması, güzel bir haberi getiren kişilerin beklenişi ve onlara hediye verilmesi, eskiden güvercinlerle haberleşme, avcı kuşların avlanacak kuşları bir yere getirmeleri, mûsikî kültürü, çevgân oyunu, mahkemelerdeki yalancı şahitlikler, bazı dükkânların akar denen sabit gelirlerinin olması, kitaplardan fal bakılması, kâfirlerden haraç alınması, delilerin bazı sözlerinin makul görülmesi bu beyitlerde söz konusu edilmektedir. Bu da sosyal hayat unsurları açısından *Rüşdî Dîvânı*'nın zengin denebilecek bir durumda olduğunu göstermektedir. Dîvân'da karşılaşılan sosyal hayat unsurları aşağıda çeşitli başlıklar hâlinde ele alınacaktır.

2. 3. 3. 2. 3. 1. Aşçılık

Rüşdî, bir beytinde aşçılıktan söz eder. Bir kış mevsiminin anlatıldığı aşağıdaki beyitte şair, gökyüzü aşçısının yeryüzü kilerine, her şeye lazımdır diye tuz koyduğunu söylemektedir. Burada tuz, yağın kar taneleridir:

Ꞑodı bir hayli nemek-sûde kilâr-ı 'arza
Anı her nesneye lâzım diyü tabbâh-ı semâ' (K. 2/35)

2. 3. 3. 2. 3. 2. Boyna cevşen asmak

Rüşdî, bir beytinde de cevşenden söz etmektedir. Aslında kelime anlamı olarak "zırh" anlamına gelen cevşen, zaman içinde "koruyucu dua" anlamı kazanmıştır (Koç-

Keskin, 2018b: 344). Şair, İstanbul’da yaşanan şiddetli soğukları anlattığı aşağıdaki beytinde ağaçların üzerinde halk halka görünenlerin buz değil, cevşen olduğunu ve onu gökyüzü avizesine astıklarını söylemektedir:

Halka halka görinen yah degül eşcâr üzre
Kıldılar cevşeni âvîze-i çengâl-i semâ (K. 2/51)

2. 3. 3. 2. 3. 3. Çevgân oyunu

Çevgân veya gûy u çevgân, Türklerin Orta Asya’dan getirdikleri bir oyundur. Burada gûy top, çevgân ise sopa anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu oyun günümüzdeki polo oyununa benzemektedir. Bu oyun “at sırtındaki oyuncuların, çevgân veya savlecân denilen, ucu polo veya golf sopası gibi kıvrık bir değnek ile topa vurarak, rakip takımın sahasını baştanbaşa geçme esasına dayanır” (Koç-Keskin, 2018c: 56). Rüşdî aşağıdaki beytinde çevgân oyununu oldukça çarpıcı bir şekilde konu edinmektedir. Şair, topa benzettiği güneşin ışıklarının akşamın karanlığında dağılmasıyla gökyüzünün, yıldırımını çevgân yani sopa kıldığını söylemekte, gün batımında meydana gelen doğal hadiseleri bu oyunun oynanmasına benzetmektedir:

Olinca rîze sengistân-ı şâma gûy-ı hür gâltân
Şihâbı kıldı çevgân şeh-süvâr-ı târem-i vâlâ (K. 1/9)

2. 3. 3. 2. 3. 4. Çiçek kültürü

Rüşdî’nin şiirlerinde, devrinde yetişen çiçek türlerinin de söz konusu edildiğini görüyoruz. Bunlardan birisi “gül-i hurşid” adlı bir çiçektir. Aşağıdaki beyitte zikredilen çiçek “lâle-i rûmî”, “Girid lâlesi” (Koç-Keskin 2018a: 188) adları altında da karşımıza çıkmaktadır:

Olmaz ağyâr-ile hem-sâye o nahl-i ‘işve
Hiç nihâl-i gül-i hurşidde hâr olsun mı (G. 480/5)

2. 3. 3. 2. 3. 5. Deliler

Sosyal hayatta dîvânelerin önemli bir yeri vardır. Bu bilhassa eski kültür ve sosyal hayatımızda böyleydi. Bu hususa Rüşdî’nin işaret ettiği beyitler vardır. Şair bir beytinde sevgiliyi bîgânelerin sohbetinden âşığın men ettiğini ve dîvânelerin sözünün de makul olabileceğini söylemektedir:

Men’ idermiş yâri ‘âşık şöhet-i bîgânenen
Ki sözi dîvâne-i ‘aşkuñ dahı ma’ kûl olur (G. 198/4)

2. 3. 3. 2. 3. 6. Dükkânların geliri

Rüşdî bir beyitte dükkânların akarının bulunduğundan söz eder. Akar, gelir getiren mülk demektir. Rüşdî, aşağıdaki beyitte gümüş paraya benzettiği gül yapraklarının goncanın ayağına kadar gelmesi sebebiyle dükkâna benzettiği güllerin onun akarı olduğunu söylemektedir:

Nağd-i sîm aķup gelür gŷyā ayāğına mŷdām
Oldı her dükkān-ı gül ŷimdi ‘ aķarı ğoncenŷñ (G. 335/2)

2. 3. 3. 2. 3. 7. Esir almak

Rüşdî Dîvânı’nda “dil almak” ifadesinin geçtiği bir beyit yer almaktadır. Dil almak “Savaş sırasında düşmanın durumu hakkında bilgi edinmek için, konuşturup istihbarat edinilecek esir getirmek demektir” (Şentürk, 2019: 198). Bu kelime hem gönül almak hem de esir almak anlamları ile tevriyeli kullanılmış olabilir. Söz konusu beyitte “dil alma”nın sevgilinin gamzelerine kalmış olduğu ifade edilmektedir:

Dil almak cibr-ile ol ğamze-i pŷr-ŷŷra ķalmıŷdur
Taħammŷl her cefāya ‘ āŷıķ-ı rencŷra ķalmıŷdur (G. 183/1)

Burada “dil almak”, gönül almak anlamında bir deyim şeklinde de düşünülebilir. Ancak bunun “cebr-ile” olması bize bunun bir askerlik tabiri olduğunu düşündürmektedir. Bu tabir eski metinlerde “dil getürmek” şeklinde de kullanılmaktadır.

2. 3. 3. 2. 3. 8. Fal bakma

Eski toplumsal hayatımızda fal bakma çok yaygın bir sosyal hayat unsuru idi. Hatta bu yüzden teşekkül eden sözler de bunun yaygınlığını gösterir. Kitaplardan fal bakılması eskiden fal bakma usullerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Rüşdî’nin aşağıdaki beyitlerinde görülmektedir:

Var mıdur vāye emelden bize ey ħāce-i ķarķ
Eyledŷk aķ ŷuħuf-ı baķtı tefe’ŷl ğörelŷm (G. 364/2)

Nedŷr ğamuñ yine dīvānce-i maħabbetden
Murāduña ğöre bir nīk-fāl ğelmedi mi (G. 490/2)

2. 3. 3. 2. 3. 9. Gençlik dönemlerinde tahsille meşgul olunması

Rüşdî aşağıdaki beytinde gençlik zamanlarında aşk dersiyle meşgul olduğunu söylemektedir. Burada insanın çocukluk ve gençlik çağlarının tahsille geçmesi ve aynı zamanda duygusal bakımdan ilk kıvılcıkları da bu dönemlerde görülmesi aşk dersi ilgisiyle beyte taşınmıştır. Şair bu aşk dersini sevgilinin güzelliğinin kitabından okumaktadır:

N'ola dūr olmasam bir dem kitāb-ı hüsn-i dil-berden
Şebāb eyyāmı ders-i 'aşk vakt-i iştigālumdür (G. 57/3)

2. 3. 3. 2. 3. 10. Gizli din tutma

Rüşdî'nin manzumelerine konu ettiği hususlardan biri de gizli din tutmayla ilgilidir. O devirde muhtemelen zaman zaman rastlanılan bu durumu anlattığı beyitte şair, sevgilinin kâfir gözlerinin görünüşte İslâm dini üzere hareket ettiğini fakat aslında onların gizli din tuttuğunu söylemektedir:

Zāhirde 'arz-ı cünbiş-i İslām ider velī
Çeşmān-ı kâfiri o bütûn gizli dīn tutar (G. 193/4)

2. 3. 3. 2. 3. 11. Güvercinle haberleşme

Eski kültürün en ilginç hususiyetlerinden biri olan güvercinle haberleşme Rüşdî'nin bir beytine konu olmuştur. Şair aşağıdaki beytinde zaman zaman sevgilinin yaşadığı yere güvercine benzettiği gönlünü gönderdiğini ve onunla sevgiliden haberdar olduğunu söylemektedir:

Zamān zamān iderüz kūyına dili irsāl
Peyām-yāb oluruz yārdan hamāme ile (G. 453/3)

2. 3. 3. 2. 3. 12. Habercilere hediye verilmesi

Aşağıdaki beyitte Rüşdî güzel bir haber getiren haberciye müjdesinin karşılığını verme geleneğine işaret etmektedir. Beyte göre rüzgâr sevgiliden gönle bir haber getirmekte, can da onu ayakta karşılamakta ve ona ikrâmda bulunmaktadır. Bu tablo aynı zamanda bugün de yaşayan misafiri karşılama kültürünü hatıra getirmektedir:

Yārdan bir dile kim bād peyām-āver olur
Merdüm-i cān idüp ikrām kıyām-āver olur (G. 88/1)

2. 3. 3. 2. 3. 13. Hallaçlık

Rüşdî bir beytinde hallaçlık mesleğinden söz eder. Şair aşağıdaki beytinde hallaca benzettiği rüzgârın dağların üzerinde ihtiyaç vaktinde pamuğun hazır olması için çalıştığını söylemektedir:

Ser-i kûh üzre ‘amelde yine hallâc-ı nesîm
Vaqt-i hâcetde müheyyâ buluna penbesi tâ (K. 2/28)

2. 3. 3. 2. 3. 14. Haraç alma

Gayr-i Müslimlerden haraç alınması da Rüşdî’nin bir beytine konu olmuştur. Ancak aşağıdaki beyitte sevgili âşıkları ve ağyârı ağlatarak adeta onlardan haraç almaktadır:

Ağladur ‘uşşâk u ağyârı alup nakd-i dilin
Hiç dimez kâfir Müselmân zülfi almağda harâc (G. 39/3)

2. 3. 3. 2. 3. 15. Hazineleri yılanların veya ejderhaların beklediğine dâir inanış

Divan şiirinde, Osmanlı toplumunda yaygın olduğu anlaşılan tılsımlı hazineleri ejderhaların beklediğinde dair bir inanıştan (Canım, 2018: 488) bahsedilmektedir. Rüşdî’nin aşağıdaki beytinde hazineleri ejderhaların veya yılanların beklemesi konusu işlenmektedir. Burada sevgilinin kırmızı dudağının hayâli bir hazinedir ve o hazine yine sevgilinin sinesindeki ejderhanın ağzındadır:

Dilde hayâl-i la‘li degül gevher-i murâd
Ol genc sînenüñ dehen-i ejderindedür (G. 85/4)

17. yüzyıl sosyal hayatının bazı unsurları bu beyitlerde görülebilmektedir. Bu da Rüşdî’nin yaşadığı devirde bunlara pek de kayıtsız kalmadığını göstermektedir. Bunları *Dîvân*’da sergileyen şair 17. yüzyıldaki toplum yaşayışıyla ilgili bazı fikirler edinmemize, bunları kullandıkları bağlam içerisinde değerlendirmemize yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla *Rüşdî Dîvânı*, bu şiir geleneğinin sosyal hayattan kopuk olmadığını göstermesi açısından dikkat çeken örnekler ihtiva etmektedir.

2. 3. 3. 2. 3. 16. Hikâye dinleme

Rüşdî bir beytinde eski sosyal hayatımızda yaygın olan çocukların yaşlılardan hikâye, masal, efsâne dinlemelerinden söz eder. Aşağıdaki beyitte gamlar görmüş Rüşdî'nin gönül çocuğunun yaşlı felekten çok efsane öğrendiğini söylenmektedir. Felek burada hikâye anlatan yaşlı birine, Rüşdî'nin gönlü de bu hikâyeleri dinleyen bir çocuğa teşbih edilmiştir:

N'ola gūyā ise tıfl-ı dil-i Rüşdî-i ğam-dîde
Köhen-pîr-i felekden şimdi çok efsâne öğrenmiş (G. 267/5)

2. 3. 3. 2. 3. 17. Hilalin görülmesi

Eski sosyal hayatımızda Ramazan'ın başlangıcı ve bayramların gelişi hilalin görülmesine göre tespit ediliyordu. Aşağıdaki beytinde Rüşdî, sevgilinin kaşlarını bu münasabetle beyitlerinde konu edinmiştir. Bu beyitlerde âşıkların, sevgilinin kaşlarının aksini kadehte görüp bayram ettiğinden ve o şuh sevgilinin âşıkları sevindirdiğinden söz edilmektedir:

‘ Aks-i ebrûsını sâğarda görüp eyledi ‘ ıyd
Yine güldürdi hep ‘ uşşâkını cānâne-i şuh (G. 43/4)

N'ola kılsa dile ki fikr-i ebrû müjde-i didâr
Görünse gurre rûz-ı ‘ ıydda aşlâ gümân kalmaz (G. 245/3)

Bu son beyitte geçen “gurre” bir şeyin başlangıcı demektir. Eski takvimde ayların ilk gecesi ve gündüzüne de gurre denmiştir. Beyitte yüksek ihtimalle hilâl kastedilmektedir. Bilindiği gibi Ramazan Bayramı'nın başlangıcı hilâlin görülmesine bağlıydı. Eskiden insanlar yüksek yerlere çıkarak hilâli görmeye çalışırlardı (Şentük, 2017: 134). Buna göre kaşlarının fikri, sevgilinin yüzünün müjdesini söylediğinde buna şaşırılmamalıdır. Çünkü hilâle benzeyen bu kaşlar aslında sevgilinin bir bayram neşesini hatırlatan yüzünü haber vermektedir.

2. 3. 3. 2. 3. 18. İnsanların giyim-kuşamı

Rüşdî, bir beytinde dervişlerin giymiş olduğu ak abayı söz konusu etmektedir. Dervişlerin giydiği hırkalar aba olarak isimlendirilir. Aba “yünden dövülerek yapılmış bir çeşit kaba kumaştır. Edebiyatta daha çok kumaştan yapılmış üstlük ve hırka anlamında abâ şekliyle kullanılmaktadır” (Pala, 2008: 2). Aşağıdaki beyitte şair, gül

bahçesindekilerin üzerlerindeki renkli elbiseyi çıkarıp dervişler gibi bir beyaz aba giydiklerinden söz etmektedir:

Cümle elvân-ı kabâyı çıkarup gülşeniyân
Giydi dervîş-şîfat her biri bir aq ‘abâ (K. 2/24)

Rüşdî bir beytinde daha devrindeki kıyafetleri söz konusu eder. Aşağıdaki beyitte muhtemelen külhanbeylerinin giyim kuşamı (hançerleri, külahlarının eğriliği) sevgili münasebetiyle mısralara taşınır. Beyitte şair, yalın bir hançerle ve eğri bir külahla sevgiliyi gördüğünü ve sevgilinin o hâline kendisinin kurban olduğunu ifade etmektedir:

Görince dâl-hançer kec-küle ‘aqlum gider yâri
O tarz-ı şîve-i mestâne kurbân olduğum yerdür (G. 117/2)

2. 3. 3. 2. 3. 19. İstanbul’da bir kış mevsimi ve etkileri

Rüşdî Dîvânı’nda en çok dikkat çeken hususlardan biri şairin, Hz. Peygamber vasfında yazmış olduğu bir kasidesinde 17. yüzyılda İstanbul’da yaşanan kış mevsimini konu edinmesidir. 17. yüzyılda Boğaz, iki kere donma tehlikesi yaşamıştır. Bunların ilki 1621’de, diğeri 1669 senesindedir. 1621’de denizin donması münasebetiyle Neşâtî ve Cevrî tarih düşürmüşlerdir (Koç-Keskin 2018b: 219). Rüşdî’nin kasidesinde konu edildiği Boğaz’ın donma hadisesi 1669 yılında gerçekleşmiş olmalıdır.

Burada bizi ilgilendiren asıl husus bir kış mevsiminin sosyal hayata, İstanbul’daki yaşayışa ve sonra da edebiyata olan etkileridir. “Türk şiirinin eski örneklerini ihtiva eden dîvân şiirinde İstanbul’un eşsiz güzelliklerine, hususiyetlerine, kasırlarına, çarşı ve pazarlarına, mesîre ve eğlence yerlerine âid tasvirleri pek geniş ölçüde bulmaya imkân yoktur” (Çelebi, 2002: 11). Dolayısıyla İstanbul’daki sosyal hayata ve yaşanan bir mevsime işaret eden bu mısralar, şiirin yazıldığı dönem için bir belge hüviyetinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu kaside İstanbul’da yaşanan şiddetli bir kışın sosyal hayat ve insanlar üzerindeki tesirini duyurması ve bunu günümüze taşıması açısından önemlidir. Toplamda yüz otuz beş beyitten oluşan bu kaside *Dîvân*’ın en hacimli manzumelerinden birisidir. Bu kasidede geçen aşağıdaki beyitler yaşanan kışın

şiddetini göstermektedir. İlk beyitte yaşanan bu sert kışın, insanları teyemmümle abdest almaya muhtaç ettiği anlatılmaktadır:

Kıldı muhtâc-ı teyemmüm bizi nâ-yâbî-i âb
Gerçi bu dem dem-i tûfâna müşâbih ammâ (K. 2/77)

Kışının mekânı denizin kenarı olsa bile bu faydalı değildir. Çünkü sular ve su yatakları buz tutmuştur:

Kâbil-i nef' degül olsa mekânun leb-i bahır
Şöyle yah-beste ki ' âlemdede miyâh u mecrâ (K. 2/78)

Şair bir insan için dışarı çıkacak bir gün olmadığını, zengin ve fakirin evlerinde oturma vakti olduğunu ifade eder:

Çıkacak rûz degül hiç kapudan taşra kişi
Demidür hâne-nişin ola heme bâ y u gedâ (K. 2/83)

Bir mecliste biri kıştan şikâyet etse kimse ona “Kışı kapıya getirdin!” demez:

Şimdi meclisde biri kılsa şitâdan şekve
Kışı kapuya getürdün dimez aña dâna (K. 2/88)

Kış devam ederse şair âlemin, dünyanın yüzünü görmek hususunda hasret çekeceğini ifade etmektedir:

Böyle kalursa eger havfum odur kim ' âlem
Kala hasret-keş-i nezzâre-i rûy-ı dünyâ (K. 2/89)

2. 3. 3. 2. 3. 20. Kır gezileri ve eğlenceler

Rüşdî, *Dîvân*'da devrindeki bayramları, kır gezilerini de söz konusu etmektedir. Bu konunun işlendiği beyitlerde insanların böyle günlerde nerede eğlendikleri gibi hususlar işlenmektedir. Özellikle bayramlarda ve bahar aylarında insanların bahçelere, mesire yerlerine gittikleri, burada edilen sohbetler, özellikle güzellerin yepyeni elbiselerle ortalıkta görünmeleri aşağıdaki beyitlere konu olmuştur. Bir kasideden alınan şu beyitte şair, baharın eriştiğini, sevinç veren mevsimin geldiğini, gül bahçesine gitmek gerektiğini, çünkü temâşâ zamanının geldiğini söylemektedir:

Nev-bahâr irdi yine faşl-ı tarab-zâdur gelen
' Azm-i gül-geşt idelüm vaqt-i temâşâdur gelen (K. 5/1)

Şair aşağıdaki beyitlerinde de bahar sebebiyle güzel yüzlülerin yeni elbiselerle salındığını, güyâ mutluluk veren bayram günlerinin geldiğini söylemekte; cihan bahçesinin sanki bir düğün yeri olduğunu, sohbetleri süsleyen zevk sahibi kişilerin geldiğini ifade etmektedir:

Hüb-rûlar nev-ķabâlarla şalınmaķda müdâm
Güyyâ eyyâm-ı ‘ıyd-ı sa‘d-ı pîrâdur gelen

Şimdi şan bir sürgehdür dâr-ı gülzâr-ı cihân
Anda hep erbâb-ı zevķ-i şoķbet-ârâdur gelen (K. 5/12-13)

Rüşdî, yaşadığı yüzyılda insanların dinî günlerde ve bahar geldiğinde nasıl eğlendiğiyle ilgili hususları manzumelerine taşımıştır. Bu beyitlerin birinde meydanlara çadır ve mancınık kurulması konusu işlenmektedir:

Ol dem ki çetr-i rûzı bu eyvâna kurdılar
Zer-mancınık-ı hâveri meydâna kurdılar (G. 59/1)

Burada önceden eğlence yerlerine çadır kurulduğunu anlıyoruz. Beyitte mancınıkla beraber çadırın anılması bunların panayır gibi bir yerde sırf eğlence için kurulduğunu hatıra getirmektedir. Nitekim önceleri böyle gösteriler düzenlemek için çadırların kurulduğu ve bunların içinin karanlık olması için siyah rengin tercih edildiği (Şentürk, 2017: 435) ifade edilmektedir. Bu matla beytinin devamındaki bir beyitte “cahilleri yükseklere uçurdular” denirken mancınıkla beraber bunların atılması söz konusu edilmiş olabilir:

Nâ-dânı bâl-i baķt-ile çarķa uçurdılar
Süflîde dâm-ı kayd-ı harîfâna kurdılar (G. 59/4)

2. 3. 3. 2. 3. 21. Kitap süsleme sanatı

Rüşdî, bir beytinde kitap süslemesinden söz eder. Bu beyitte kullanılan zer-efşân, tezhîb, edîm gibi kelimeler bu süsleme sanatıyla ilgilidir. Zer-efşân, serpmeye altınla yapılan süslemeye denmektedir. Tezhîb ise “el yazması kitaplarla ‘murakka’ların boya ve altın tozu karışımı ile yapılan çiçekler ve nakışlarla süslenmesi” (Parlatır, 2009: 1719) demektir. Edîm ise tabaklanmış deri demektir. Aşağıdaki beyitte şair, bir mecmuaya benzettiği günlerin kitabının tezhibini feleğin tamamladığını, siyah cildin üzerine serpilmiş altın tozlarının yıldızların görüldüğü karanlık gökyüzüne benzediğini söylemektedir:

Tamām itdi felek tezhîbini mecmû‘ a-yı rûzuñ
Zer-efşân bir edîm-i tîre-cild oldu aña zulmâ (K. 1/16)

2. 3. 3. 2. 3. 22. Mevrit Kandili

Rüşdî'nin *Dîvân*'da yer alan “Der Medh-i Mevlûd-i Şerîf-i Habîb-i Ekrem Sallallâhû ‘Aleyhi ve Sellem” başlıklı naati, bazı beyitlerinde bir Mevrit Kandili'ni konu edinmesi itibariyle dikkat çekmektedir. Bu kasideden yola çıkarak o devirdeki mevrit kutlamalarıyla ilgili fikir sahibi olabiliyoruz. Mesela aşağıdaki beytinde şair, insanların kubbeleri kandillerle süslediklerini ve sayıca çok olan bu kandilleri saymanın mümkün olmadığını ifade etmektedir:

Şubbe-i çarhı kanâdil ile zeyn eylediler
Şöyle kim vefreti efrâdı degüldür ma‘ dūd (K. 4/12)

2. 3. 3. 2. 3. 23. Muamma Söyleme / Muamma çözme

Rüşdî bir beytinde de muammalardan ve muamma çözmeden bahsetmektedir. Bilindiği gibi muamma, cevabı şahıs adları olan ve buna bağlı olarak ipuçları üzerinden kurulan bilmecelerdir. İlk beyitte şair, yaratılışı üzerinde ince ince ve dikkatlice düşündükçe akla çözülmesi zor olan muammâların geldiğini söylemektedir. İkinci beyitte ise şair, sevgilinin ayva tüylerinin âşığı hayretlere düşürdüğünü ve onu konuşamaz hâle getirdiğini, yine sevgilinin dudağının ise insana binlerce müşkil muammâ söylettiğini ifade etmektedir:

Eyledükçe tab‘ -ı tîzüm fîkr-i ma‘ nâ-yı daķık
Hâtıra hep halli müşkil mu‘ ammâdur gelen (K. 5/58)

Ki ğubâr-ı haţtı lâl ü hayret eyler ‘âşıkı
Feyz-i la‘ li ğâh biñ müşkil mu‘ ammâ söyledür (G. 195/3)

2. 3. 3. 2. 3. 24. Mûsikî

Şair, bazı beyitlerinde mûsikî kavramlarından söz eder. Rüşdî, mûsikî tâbirlerini de şiirine taşıdığına göre o böyle meclislerde bulunmuş olmalıdır:

Devr uşûlünü tutar zemzeme-sâz-ı meclis
Zîr-i demden görelüm muţrib-i hûş-dem ne tutar (G. 152/2)

Rüşdî, birinci mesnevîsinde bir işret meclisini tarif ederken mûsikî terimlerinden olan “Hüseynî” ve daha çok birleşik makam yapmak üzere kullanılan makamlardan “nevâ”dan söz eder:

Hüseynî ide nağmeye ki nevâ
Velî olmaya perde birân şadâ

(M. 1/117)

2. 3. 3. 2. 3. 25. Nazar ve dil değmesi

Aşağıdaki beyitte Rüşdî nazar değmesini konu edinmekte, Hakk'ın sevgiliyi nazarlardan korumasını dilemektedir. Çünkü gönüller onun nurlu yüzündeki parlaklıktan dolayı safâ içerisinde:

Hudâ hıfz eylesün ol tıfl-ı meh-rûyî nazarlardan
Ki diller tâb-ı rûy-ı enverinden pür-şafâdur hep (G. 13/3)

Aşağıdaki beyitte nazar değmesi, “göz ve dil değmesi” şeklinde dile getirilmekte, şair bu hususta yaşadığı devrin düşüncesini mısralarda işlemektedir. Beyte göre sevgili ahmaklara yanağını göstermemeli yani dikene açılmamalıdır. Çünkü o tazeye göz ve söz değebilir:

‘ Arz itme eblehe ruḥuñ açılma ḥâra gel
Ey verd-i ter şaḥın saña çeşm ü zebân deger (G. 190/2)

Nazar değmesi bugün dahi halkın en çok inandığı hususlardan birisidir. Özellikle gök gözlü insanların nazarının değeceğine inanılmıştır (Onay, 2007: 15; Pala, 2008: 350). Rüşdî, şiirlerinde bu inanişâ kayıtsız kalmamıştır.

2. 3. 3. 2. 3. 26. Ok Tâlimi / Okçuluk

Aşağıdaki beytinde Rüşdî eskiden özellikle hat, okçuluk gibi sanatlarda görülen meşk kültüründen bahsetmektedir. Bilindiği gibi meşk “tâlim edilecek şey için verilmiş ders nümûnesi”ne denir. Ahmet Talat Onay’a göre “Eski hattatlar talebelerine hangi yazıyı ta’lîm edeceklerse onun bir nüshasını yazarlar, talebe aynen benzetmeye muvaffak olmadıkça diğerine geçirmezlerdi.” Benzer durumun mûsikîde de karşımıza çıktığı nakledilmektedir (Onay, 2007: 272). Şair, bir beytinde her sanatın olgunlaşmasında meşk üzerinde çok fazla durmanın etkili olduğunu dile getirmektedir. Bu konu, aşağıdaki beyitte sevgilinin bakışları münasebetiyle ele alınmaktadır:

N’ola olsa nigâhı gamzeden kârında tîr-endâz
Olur her şan’ atûñ tekmiñine meşk-i füzûn bâ’ iş (G. 33/2)

Aşağıdaki beyitte bir ok ile sevgiliye gönderilen bir mektuptan söz edilmektedir. Bu durum ayrıca eskiden mektupların ok ile belli mesafelere kadar atıldığını akla getirmektedir. Sevgilliye ok ile gönderilen bu mektuba kanatlar takılmıştır:

Velî ger yâd-ı ser-bezm-ile medd-i âh ider şanma
Maḥabbet-nâmedür dil-dâra perrân tîre bağlanmış (G. 275/3)

2. 3. 3. 2. 3. 27. Paranın ayarının düşmesi

17. yüzyılda paranın ayarının düşmesi Rüşdî'nin bir beytine konu olmuştur. Aşağıdaki beyitte şair, teşbîh-i belîğ ile nakit paraya benzettiği gözyaşının âleme düşük ayarda, değersiz görüldüğünden ve onun gam göşesinde artık “nihan” geçtiğinden söz etmektedir:

Şimdi görindi ‘ âleme ol deñlü kem-‘ ayār
Naḳd-i sirişk küçe-i ğamda nihân geçer (G. 199/3)

2. 3. 3. 2. 3. 28. Şahne

Rüşdî, bir beytinde eski zamanların zabıta görevlileri konumundaki şahnelerden, onların işret meclislerini basmalarına atıfta bulunarak bahseder. Muhtemelen bu beyit şarap yasağıyla ilgilidir:

Eger geşt-i ḥarâbât itse bir dem şaḥne müheyyā
Bulurdı subḥ gerdân herkesi erbâb-ı ‘ işretten (K. 8/81)

2. 3. 3. 2. 3. 29. Şarap yasağı

Rüşdî Dîvânı'nda, 17. yüzyıl şairlerinin birçoğunda görülen (Koç Keskin, 2019: 25) şarap yasağı ile ilgili uygulama da söz konusu edilmektedir. Rüştî bu durumu bir kıt'asında işlemekte ve buna bir tarih düşürmektedir. Sultan IV. Mehmed döneminde gerçekleşen bu uygulamayla ilgili şairin beyitleri ve tarih mısraı şöyledir:

Pârelendi cümle ḥumlar bâde-i gül-fâmdan
Ferş-i seng-endâz-ı şaḥnı oldı yer yer la‘ l-i fâm
Geldi bir nev-ḳadeḥ-i peymâ didi târîḥ için
Oldı devr-i cām-ı Cem Sultân Mehemmed'de tamâm (Kt. 1/5-6)

اولدی دور جام جم سلطان محمدده تمام

(H. 1075)

2. 3. 3. 2. 3. 30. Şemâme Tutma Geleneği

Şemâme, kokulu ve küçük bir süs kavunudur (Koç-Keskin, 2018b: 100). Aşağıdaki beyitten hareketle 17. Yüzyıl'da şemâme ile oynama veya şemâme tutma

geleneğinin olduğu anlaşılmaktadır. Rüşdî, bu beyitte Zâl'e benzettiği gökyüzünün yeni yürümeye başlayan bir çocuk olduğunu ve onun iki şemâme ile oynadığını söylemektedir:

Çü tıfl-ı tâze-reviş Zâl-i çarḥ ey Rüşdî
Ne oynar elde 'aceb ol iki şemâme ile (G. 453/5)

2. 3. 3. 2. 3. 31. Tavla oyunu

Nerd, tavla demektir. Bu oyun iki bölümlü tahta üzerinde iki pulla ve on beşerden otuz pul ile iki kişi arasında oynanmaktadır. Şair, aşağıdaki beytinde muhabbeti tavlaya benzetmekte ve “kapıyı şeş eyle”diğini söylemektedir:

Virmek muḥâl nerd-i maḥabbetde dil-güşād
Zîrâ ki anda biz ḳapuyı hep şeş eylerüz (G. 238/2)

2. 3. 3. 2. 3. 32. Tâz-bâzlık

Rüşdî bir beytinde bir çubuk üzerinde tasları döndüren “tâz-bâz”ları da söz konusu eder. Bu beyitten anladığımız kadarıyla bunlar eski sosyal hayatta eğlence kültürümüzün bir parçası idiler:

Ḥayret-efzâ ḡam bu lu'betgehde şimdi kim baḡar
Tâs-bâz-ı çarḥ eger biñ şan'at îcâd itse de (G. 420/3)

2. 3. 3. 2. 3. 33. Teyemmüm

Rüşdî, bir beytinde teyemmümden söz eder. Şair, kış günlerinden bahsettiği ikinci kasidesinden alınan aşağıdaki beytinde suların donmasından ötürü teyemmüme muhtaç olduğunu, halbuki bu zamanların tûfan zamanlarına benzediğini söylemektedir:

Ḳıldı muḥtâc-ı teyemmüm bizi nâ-yâbî-i âb
Gerçi bu dem dem-i tûfâna müşâbih ammâ (K. 2/77)

2. 3. 3. 2. 3. 34. Ticaret gemileri

Rüşdî, bir beyitte ticaret için gelen Avrupa gemilerinden söz eder. Bilindiği gibi Avrupa devletleriyle Osmanlılar arasında ticaretin bir kısmı gemilerle gerçekleşiyordu. Bunların İstanbul'a gelişi, getirdikleri ticarî malları ortaya dökmeleri aşağıdaki beyte konu olmuştur:

Dökdi şan şehre metâ‘ ın nice keşti-i Firenk
Taht-ı cām-ile hep āvān-ı keşir-i minā (K. 2/55)

2. 3. 3. 2. 3. 35. Yalancı şahitler

Bir beyitte Rüşdî, yalancı şahitlerle yalan davayı söz konusu eder. Aşağıdaki beyitte şair, bir kişinin cünûn feyzini aşk davasına delil göstermesi durumunda onun şâhidinin “zûr” iddiasının ise “galat” olduğunu ifade etmektedir:

İderse feyz-i cünûnı delîl-i da‘ vî-i ‘ aşk
Degül mi şâhidi zûr anuñ iddi‘ âsı ğalat (G. 281/2)

2. 3. 3. 3. Aşk

Dîvân şiirinde aşk, beşerî olandan ilâhî olana doğru bir seyir takip eder. Bu sebeple kavramın çok cepheli düşünülmesi gerekmektedir. “Divan edebiyatında aşk, beşeriden ilâhî olana doğru gelişir, çoğu kez ikisi yan yana, iç içe anlatılır.” (Kurnaz, 2011b: 36). Bu yüzden aşkın çeşitli mertebeleri bulunan ve tek bir anlama hapsedilemeyecek bir kavram olduğunu söylemek gerekir. “Bu aşk, vuslatı olmayan, ayrılık acılarının yaşandığı bir süreçtir. Bu sebeple, âşık/şair kendini sürekli gurbette bir garip gibi hisseder.” (Kurnaz, 2011b: 37).

Rüşdî, Hz. Peygamber övgüsünde yazdığı beyitlerinde ve mecâzî aşkı işlediği manzumelerinde hemen hemen aynı kelime kadrosuyla karşımıza çıkmaktadır. Bu aşkın mecâzî veya ilâhî olduğunu iddia etmek güç görünmektedir. Bazen şairde bir din büyüğüne yazılan şiirlerle tasavvuf neşesiyle söylenen şiirlerin ortak mazmun ve kelime dünyasına sahip olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla böyle bir durumda neyin beşerî veya mecâzî, neyin tasavvufî olduğunu söylemek güç bir hâl almaktadır. Ancak bazı şairlerde görüldüğü gibi Rüşdî’nin aşkın, sevginin veya muhabbetin kaynağıyla ilgili düşüncelerini ifade ettiği mısraları vardır. Aşk konusundaki en tipik yaklaşımlarından birisini yansıttığı bir beytinde Rüşdî, sevgilinin vuslatına nâil olanlara muhabbetin tesir ettiğini, onun çılgın âşıkta ilâhî bir zevk olduğunu söylemektedir:

İder te ‘şir nâ ‘il-i devlet-i vaşl-ı dil-ārāya
Maḥabbet ‘ âşık-ı şeydâda bir zevk-i ilâhîdür (G. 83/3)

Rüşdî’ye göre aşk, âşıkta zor görünmektedir. Ancak âşığın bahtı müsait olunca bu işin sonu selâmettir:

Görindi ‘āşıkā düşvār kār-ı ‘aşk ammā
Olinca baht müsā‘ id soñı selāmet imiş (G. 273/4)

Aşk cihânında altın taclı padişahlara bile kul denir. Elinde avucunda hiçbir şeyi olmayan aşkın kullarına ise padişah denir:

Cihân-ı ‘aşkda şāhân-ı zer-tāca gedā dirler
Gedā-yı bî-ser ü sāmān-ı ‘aşka pādişā dirler (G. 120/1)

Rüşdî’nin en lirik şiirleri aşk konusunda yazılan manzumeleridir. Zaten *Rüşdî Dîvânı*’nda âşıkâne gazellerin epey bir yekûn tuttuğunu görmekteyiz. Şu gazeli buna bir örnek teşkil eder:

Ey gül bahār irişdi şarāb istemez misüñ
Tîğ-ı nigāh-ı çeşmine āb istemez misüñ
Haṭṭ-ı ‘ızār-ı yāra nazar eyle ey gönül
Hall-i rumûz-ı ‘aşka kitāb istemez misüñ
Fikr it bu kār-gāha neden gelmedür ğaraż
Naḳd-i metā‘-ı ‘ömre ḥesāb istemez misüñ
Bir laḫza tîğ-ı ğamzeñ idüp sende der-niyām
Çeşm-i siyāh-ı mestine ḥ‘āb istemez misüñ

Yansun yakılsun āteş-i ‘aşk-ile cān u dil
Bezm-i şarāb-ı nāza kebāb istemez misüñ
‘Arz eyle dūd-ı āh-ı dilüñ yāre Rüşdiyā
Mektüb-ı haṭṭ-ı yāre cevāb istemez misüñ (G. 330)

Şair zaman zaman aşk ile ilgili duygu ve düşüncelerini manzumelerinde dile getirmektedir. Rüşdî, *Dîvân*’da aşkın esiri olanların, dünyanın kaydında olmadıklarını söylemektedir:

Yoḫ kayd-ı āb u dāne olaldan esîr-i ‘aşk
Nezzāredür çemende güle zād-ı ‘andelîb (G. 8/3)

Şair, aşağıdaki beytinde gönlünde aşk ateşinin artmasıyla karanfillerin kıskançlıklarından ötürü açıldıklarını söylemektedir:

Dilde efzûn olalı sūz-ı hevā-yı germ-i ‘aşk
Oldı reşk-i dāğ-ı mihrüñle karanfüller şikest (G. 21/2)

Rüşdî, sevgilinin güzelliğini kitaba teşbih ettiği aşağıdaki beytinde, aşk dersinin gençlik günlerinde meşguliyeti olduğunu söylemektedir:

N’ola dūr olmasam bir dem kitāb-ı hūsn-i dil-berden
Şebāb eyyāmı ders-i ‘aşk vakt-i iştigālumdūr (G. 57/3)

Gönlün, sevgilinin meclisinde figan etmesinden hareketle şair aşkın kendisini bülbül veya pervane kıldığını ifade etmektedir:

Ey gönül sūz-ile bezminde iderseñ efgān
‘Aşk bilmem seni pervāne mi bülbül mi ider (G. 65/4)

Rüşdî, bir beytinde de bahar günlerini aşkın verdiği gam ile ilişkilendirmektedir:

İrdük yine eyyām-ı bahār gam-ı ‘aşka
Ey dil gül-i dāğ-ile serāpā seri tıldur (G. 91/5)

Şair bazı beyitlerinde aşk ve akıl ilişkisini değerlendirir. Rüşdî, aşağıdaki beyitlerinde gönlün aşkın hevesiyle akıl kaydını bilmediğini, akıl ve aşkın mizaç olarak birbirine düşman olduklarını söylemektedir:

Dil hevā-yı ‘aşk-ile kayd-ı hıred bilmez nedür
Bir hümādur kim hayāl-i dām-ı derd bilmez nedür (G. 149/1)

Hıredle meşreb-i ‘aşk imtizāc-ı düşmendür
Cünūn-ı ehl-i maḥabbet ‘ilāc-ı düşmendür (G. 206/1)

Âşıklara aşk işi çok zor görünse de talih müsait olursa bunun sonu selâmete ermektir:

Görindi ‘āşıka düşvār kār-ı ‘aşk ammā
Olinca baḥt müsā‘id soñı selâmet imiş (G. 273/4)

Dîvân’da aşk konusunun ilgili olduğu sevgili, âşık ve rakiple ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmiştir.

2. 3. 3. 3. 1. Sevgili

Sevgili, Dîvân edebiyatının şiir evreninin merkezinde yer alır. Dîvân şiirinde “sevgili idealize edilmiş bir tiptir. Her bakımdan idealdir. Güzel değil, en güzeldir. Boyu en uzun, beli en ince, yüzü aydan, güneşten de güzel”dir (Kurnaz, 2011b: 58). *Rüşdî Dîvânı*’nda sevgili konusunu bu tespitler çerçevesinde düşünmek mümkündür.

Rüşdî, *Dîvân*'da çeşitli vesilelerle, bazı kelime ve kavramlar çerçevesinde sevgiliye hitap eder. Sevgili bir insanın fizikî güzellik unsurlarıyla ele alınır. Burada en çok dikkati çeken husus sevgilinin yüz ifadeleridir. Sevgili yüzü, kulağı, yanağı, dudağı, ağzı, kaşları, gamzesi, gözleri, saçları ve kirpikleri ile birçok beyitte söz konusu edilmektedir. Genelde manzumelerin geldiği nokta bu güzellik unsurlarında şekillenen sevgilinin görünüşüne dayanır.

Rüşdî Dîvânı'nda sevgili ve onun güzellik unsurları şu ifadelerle birlikte anılmaktadır:

“âğûş-ı hırās, âfet, âfet-i cân-ı cihân, âfet-i devrân, âfet-i gül-çihre, âfet-i meh-pâre, âfitâb, âfitâb-ı evc-i hüsn, ‘aks-i ebrû, ‘aks-i la‘l, ‘aks-i haţţ, ‘aks-i hüsn-i yâr, ‘aks-i ruh, ‘aks-i rûy-ı dil-dâr, ‘aks-i zülf, ‘anberîn kâküller, ‘arız-ı âl, ‘arız-ı cânân, ‘arız-ı gül-fâm, ‘arız-ı gül-gün, ‘arız-ı pür-tâb-ı envâr, ‘arız-ı yâr, ‘arz-ı cemâl, ‘arz-ı dîdâr, ‘asker-i müjgân, ‘aşk-ı yâr, ârâmgâh-ı çeşm-i cânân, âsitân-ı devlet-i yâr, âşinâyı şîve-i nezzâre-i hûbân, âşüftegî, âteş-i ruhsâr, âvâze-i hüsn, âyîne-i ruhsâr, bâde-i la‘l-i leb, ba‘z-ı edâ, bâz-ı işve, bed-hû, bend-i kâkül, bend-i zülf [ü] vech, beste-i zülf, bezm-i hâşşü‘l-hâş-ı yâr, bîdâd, bî-dâd, bîgâne-hû, bî-vefâ, bî-vefâ, bûtân, bût-i şâhib-kemâl, bût-i bîgâne-i şüh, bût-i nâz-âşinâ, bût-i ra‘nâ, bût-i ruh-âşinâ, bût-i şîrîn-zebân, bût-i şüh, bût-i şüh, bût-i tannâze, bûse, bûy-ı zülf, cādû, cām-ı la‘l-i leb-i cân-bağş, cām-ı leb, cām-ı şarâb-ı vaşl, cânân, cânâne-i şüh, cebîn-i dil-rübâ, cefâ-cû, cefâ-pîşe, cellâd-ı çeşm, cemâl-i yâr, cennet-i kûy, cennet-i hüsn, cevri-ı gamze, cevri-ı cânân, cevri-ı çeşm, cevri-ı dil-dâr, ceyş-i haţ, cünbiş-i mestî, cünbiş-i hûy, cünbiş-i reftâr, cünbiş-i kıdd-i hîrâmân, cüvânân-ı meh-veş, çeşmân-ı kâfir, çeşm-i cādû, çeşm-i ‘itâb, çeşm-i fettân, çeşm-i füsûnger, çeşm-i mest, çeşm-i mest-i şûr-engîz, çeşm-i hışm-âlûd, çeşm-i siyâh-ı mest, çeşm-i siyeh-i mest, çeşm-i şüh-ı tannâze, çeşm-i şûriş-âgîn, çeşm-i tegâfûl, çîn-i cebîn-i yâr, çîn-i ebrû, çîn-i zülf, dâğ-ı reşk-i ‘arız, dâme-i fikr-i zülf, dâmen-i dil-dâr, dâmen-i gîsû, dâmgâh-ı zülf-i dil-ber, dâm-ı zülf, dâm-ı zülf-i kâfir, dehân-ı dil-rübâ, dehân-ı teng, dehen-i yâr, dem-i vaşl, derd-i hicr, destânçe-i mihr, dest-i müjgân, devâger, devri-ı ruh, dîdâr-ı hûbân, dîde-i şâhân, dilâ, cânâ, dil-ber, dil-ber-i nâzende, dil-ber-i nâzûk-mizâc, dil-dâr, dil-dâr-ı dil-sitân, dil-i

dil-ber, dil-i dil-dār-ı bî-inşāf, dilîr-i ğamze-i hûn-h'âr, düşnām-ı leb, düzd-i nigāh-ı
 yâr, ebr-i tûrra, ebr-i zûlf, ebrü-yı çeşm-i fettân, endîşe-i ğisû, esîr-i zûlf, evc-i kûy,
 farṭ-ı nâz u ' işve, feyz-i la' l, feyz-i leb, fikr-i ğamze-i tîz-i bûtân, fikr-i ğubâr-ı haṭ,
 fikr-i ebrü, fikr-i la' l-i leb, fikr-i leb, fikr-i zûlf, firāk-ı la' l, firāk-ı yâr, fiten-i zûlf,
 fîrûğ-ı hûsn, fütâde-i ' aşk, ğam-ı ' aşk, ğam-ı leb, ğam-ı zûlf, ğamze-i ğammâz,
 ğamze-i ğammâz-ı dil-dâr, ğamze-i cādû, ğamze-i cādû-yı yâr, ğamze-i cellâd-ı hûn-
 h'âr, ğamze-i dil-dâr, ğamze-i fettân, ğamze-i mest, ğamze-i mestâne, ğamze-i
 mestâne-i şûh, ğamze-i hûn-âlûd, ğamze-i hûn-h'âr-ı dil-dâr, ğamze-i hûn-rîz, ğamze-
 i hûn-rîz, ğamze-i pür-şûr, ğamze-i şûh, ğazâl-ı nâz, gerden-i sîmîn-i dil-dâr, gird-i
 ruhsâr, ğisû-yı müşkîn, ğonce dehân, ğonce, ğonce-fem, ğonce-i la' l, ğonce-i la' l-i leb,
 ğonce-leb, ğubâr-ı haṭṭ, ğubâr-ı haṭṭ, ğüft ü gû-yı leb, gül, gül- ' ızâr, gül-i nev-bahâr,
 gül-i nev-res, gül-i handân, gül-i ruh-ı ter, gül-i ruhsâr, gül-i ruhsâr-ı yâr, gül-ruh-ı âl,
 gül-ruhsâr-ı nâzûk-ten, habîb, habîb-i ' işveger, hadeng-i ğamze, hâk-pây-ı yâr, hâl-i
 müşkîn, hall-i zûlf, hançer-i müjgân, hasret-i rûy, haṭ-ı hûsn, haṭṭ-ı cemâl, haṭṭ-ı ' ızâr,
 haṭṭ-ı müşkîn-i cemâl, haṭṭ-ı hûb, hayâl-i çeşm-i şûh, hayâl-i kâkül, hayâl-i kâkül,
 hayâl-i la' l, hayâl-i hûsn, hayâl-i rûy-ı dil-ber, hayâl-i yâr, hayâl-i zûlf, hem-dem,
 hevâ-yı kâkül, heves-i zûlf, hezâr cânân, hîrâm-ı ' işve, hîrâm-ı kad-i hoş-reftâr, hîrâm-
 i kadd, hîşm-âlûd-ı hûbân, hîşm-ı cân-fersâ, hicr-i ruh, Hindû-yı hâl, hûbân-ı gül-rûy,
 hûb-ruh-ı mâh-ṭal' at, hûb-rûhân, hûb-rûyân-ı zamâne, hûn-efşân-ı merdüm-küş, hûn-
 feşân, hûnî nigh, hûnî, hûnî, âfet-i cân, hûn-kâr, hurşîd-i baht-ı kâmyâb, huccet-i hûsn,
 hümâ, hümâ-yı evc-i hûsn, hümâ-yı hûsn, hûsn-i cemâl-i meh-veş, hûsn-i dil-keş,
 hûsn-i leylî-vâr, hûsn-i mihr-envâr, hûsn-i nâzar, hûsn-i yâr, hüsrev-i hûbân, ' ıyd-ı
 vişâl, intizâr-ı maḳdem-i dil-dâr, ' itâb-ı telh-i la' l, Ka' be-i kûy, kaddi kıyâmet, kâfir,
 kâfir-i hûnî, kâfir-i zûlf, kâkül, kâkül-i dil-dâr, kâkül-i ' anber-şemîn, kâkül-i yâr, qalb-
 i yâr, kâmet-i dil-dâr, kec-nigāh-ı çeşm, kîş-i cânân, kişver-i hûsn, kişver-sitân-ı hûsn,
 kitâb-ı mihr-i dil-ber, kitâb-ı hûsn-i dil-ber, kitâb-ı hûsn-i haṭṭ, kitâb-ı hûsn-i haṭṭ, kûşe-
 i çeşm, kûy-ı bûtân, kûy-ı dil-ârâ, kûy-ı dil-dâr, kıymet-i esbâb-ı hûsn, kudûm-ı tarab-
 senc-i yâr, la' l-i dil-ber, la' l-i dür-efşân, la' l-i gül-rû, la' l-i leb-i yâr, la' l-i nâb, lâle-
 had, leb-i la' l-i yâr, leb-i nâ-yâb-ı dil-dâr, leb-i şîrîn, lezzet-i kand-i leb, luṭf-ı firâvân,

luṭf-ı yār, ma' şūḳ, mäh-cebīn, mäh-ı müşkīn-ḫāle, mäh-ı ḫüsn, mäh-ı tābān, manşīb-ı
 dīdār, maḥbūb, meclis-i dil-dār, meh-cebīn, meh-i tābende-rū, meh-liḳā, meh-ruḫān,
 meh-rūy-ı nev-ḫaṭṭ, meh-veş, meh-veş, melek-ḫaşlet, melek-ḫū, mest-i cām-ı la' l,
 mest-i 'işve, mest-i füsün-sāz, mest-i mey-i la' l, mest-i naḥvet, mest-i nāz-i sebük-rūḫ,
 mest-i şīr-gīr-i bī-amān, mest-i teğāfūl, mest-i teğāfūl, meşveret-i ğamze, metā' -ı ḫüsn,
 metā' -ı vaşl, meydān-gīr-i da' vī-i füsün, mey-ḫāne-i ḫüsn, mihr-i ḫande-rū, mihr-i ruḫ,
 mihr-i şu' le-i niḳāb-ı ' ızār, mihribān, mīr-i ḫüsn, miyānı mūy-şifat, Muşḫaf-ı ruḫsār,
 müjde-i dīdār, mülk-i ruḫsār, Müselmān, mū-miyān, nazar-ı ' āṭifet, nazar-ı luṭf, nazar-
 ı merḫamet, nazar-ı mihr- cihān-tāb, nazar-ı yār, nazar-ı yār, naḥl-i bāğ-ı behcet, naḥl-
 i ' işve, naḥl-i nāz, naḥl-i nev-res, naḳş-ı ğubār-ı ḫaṭṭ-ı ruḫ, naḳş-ı cemāl, naḳş-ı gül-i
 rengīn- ' ızār, naḳş-ı ḫüsn-i dil-nişīn, nāzenīn, nezzāre-i cemāl, nezzare-i luṭf, neşve-i
 la' l-i leb, nev- ' arūs-ı gül-ruḫ-ı ümmīd, nev-nihāl-i nāz, nev-res, nev-res-i nā-mihribān,
 nev-reste, nev-ṭıfl-ı gül-ruḫsār, nev-ṭıfl-ı şūḫ, nigāh-endāz-ı cev-āmīz, nigāh-ı ğamze,
 nigāh-ı germ-i ḫışm, nigāh-ı kec, nigāh-ı luṭf, nigāh-ı merḫamet-ḫāh, nigāh-ı mest,
 nigāh-ı nāz, nigāh-ı ḫışm, nigāh-ı yār, nıgeh-i āfet, nıgeh-i mest, nıgeh-i ḫışm, nihāl-i
 nev, nüzūr-ı ḫoş ḫıram, nūş-dārū-yı leb, pādīşāh-ı ' aşḳ, pādīşāh-ı ḫüsn, pāy-māl-i esb-
 i nāz, perī beççe, perī ruḫsār, perī, perī-peyker, perī-ruḫsār, perī-rū, perī-rūyān-ı nāz,
 perī-veş, pertev-i ruḫsār, peyām-ı yār-i gül-endām, pīş-i leb, pīş-i nigāh, pür-cefā, pür-
 kīn, reng-i ruḫ-ı tāb-dār, reng-i rū, revnaḳ-ı ruḫ, revnaḳ-ı ruḫsār, rıṭl-ı girān-ı hicr, ruḫ-
 ı āl, ruḫ-ı āl, ruḫ-ı cānāne, ruḫ-ı çīn, ruḫ-ı dil-dār, ruḫ-ı her ḫūb, ruḫ-ı nev-ḫaṭṭ-ı yār,
 ruḫ-ı ḫūbān, ruḫ-ı pür-tāb, ruḫsār-ı ḫūb, Rüstem-i ğamze, rū-ḫand, rū-ḫand, rūy-ı āl,
 rūy-ı cānān, rūy-ı dil-dār, rūy-ı gül, rūy-ı handān, rūy-ı meh-veş, rūy-ı nev-ḫaṭṭ, rūy-ı
 raḫşān, rūy-ı yār, şafā-yı vaşl, şafḫa-yı rūy, şahbā-yı la' l-i yār, şanem, şayyād-ı füsün,
 sehī ḳad, ser-i zūlf, ser-meclis-i ḫūbān, ser-mest-i ğurūr-ı ḫüsn, ser-mest-i ' işve, serv-
 i bāğ-ı ' işve, serv-i nāz, serv-i nev-ḫīz, serv-i ḫoş-ḫıram, serv-i ḫoş-reftār, serv-i ser-
 efrāz, serv-ḳad, serv-ḳāmet, sevdā-yı zūlf-i dil-rübā, seyr-i ruḫ-ı ān, seyr-i ruḫsār, sırr-
 ı la' l-i leb, sīm-ten maḥbūb, sipāh-ı ser-keş-i müjgān, şoḫbet-i yār, sürūr-ı seyr-i cemāl,
 şāh-bāz-ı ḫüsn, şāhen-şāh-ı ḫüsn, şāhenşeh-i ' işve, şāh-ı ' işve, şāh-ı mülk-i ḫüsn,
 şāhne-kār-ı ğamze, şarāb-ı la' l, şarāb-ı leb, şehā, şeh-i bī-dād, şeh-i devrān, şeh-i ' işve,

şeh-i kām-kār, şeh-i hayl-i bütân, şeh-i hüsn ü ân, şeh-i hüsn, şeh-i hüsn-i kâmyâb, şeh-i hûbân, şeh-i rahm, şeh-i kûy-ı dil-rübâ, şeh-süvâr-ı dest-gîr, şeh-süvâr-ı ‘ işve, şeh-süvâr-ı nâz, şeh-süvâr-ı hüsn-i meydân-gîr, şem‘ -i cemâl-i dil-ber, şem‘ -i ruḥ-ı yâr, şerbet-i cân-baḥş-ı leb, şerm-i ḥabîb, şerm-i ruḥ, şerm-i ruḥ-ı tâb-dâr, şerm-i ruḥsâr, şevḳ-i didâr, şevḳ-i ruḥ, şikenc-i ṭurra, şîve-i güftâr, şîve-i mestâne, şîve-i reftâr, şîve-i şîrîn, şîve-i Türkâne, şîve-kâr, şu‘ â-ı pertev-i ruḥsâr, şûḥ-ı cefâ-cû, şûḥ-ı cihân, şûḥ-ı dil-âşûb, şûḥ-ı dil-keş, şûḥ-ı nev-ḥatt, şûḥ-ı perî-beççe, şûḥ-ı şehlevend, şûḥ-ı şîrîn-kâr, şûḥ-ı tâze, taşvîr-i hüsn-i hûb, tâb-ı cemâl-i yâr, tâb-ı hüsn, tâb-ı ruḥ-ı enver, tâb-ı ruḥ-ı germî, tâb-ı ruḥ-ı yâr, tâb-ı rûy-ı enver, tâbiş-i hüsn, taḥrîr-i naḳş-ı hüsn, târ-ı gîsû, târ-ı mû, Tâtâr-ı müje, tâze nihâl, teğâfûl-pîşe, temâşâgâh-ı hüsn, temâşâ-yı ruḥ, temennâ-yı nigâh-ı luṭf-ı yâr, teşrîf-i yâr, tiğ-ı gamze, tiğ-ı nigâh-ı çeşm, tiğ-ı hicrân, ṭab‘ -ı şâf, ṭabîb, ṭabîb-i cân, ṭabîb-i şûḥ, ṭaraf-ı kûy-ı yâr, ṭarf-ı dehân, ḳaşı kemân, ṭıfl-ı dil-sitân, ṭıfl-ı meh-rû, ṭıfl-ı nâzenîn, ṭıfl-ı nâz-perver, ṭıfl-ı nev, ṭıfl-ı nev-res, ṭıfl-ı sebûk-rûḥ, ṭıfl-ı şîrîn, ṭıfl-ı şîrîn-kâr, ṭıfl-ı şûḥ, ṭıfl-ı tâze, üstâd-ı füsûn, vaşf-ı leb, vaşf-ı ruḥ, vaşf-ı ruḥ-ı yâr, vaşf-ı ruḥsâr, vaşf-ı serv-ḳadd, vaşl-ı yâr, vâye-i luṭf, verd-i ḥandân, verd-i hüsn, verd-i ruḥ, yâd-ı leb, yâd-ı mey-i la‘l, yâd-ı ruḥ, yâr-ı ğâr, yâr-ı cefâ-kâr, yâr-i hem-dem, yârûn metâ‘ -ı vaşlı, Yûsuf-ı gül-rûy, Yûsuf-ı hüsn, zamân-ı revnaḳ-ı ruḥsâr, zevḳ-ı bâğ-ı bezm-i dil-dâr, zevḳ-ı vaşl-ı dil-rübâ, zînet-i kâkül, zülf-i ‘ anber-âsâ, zülf-i ‘ anber-efşân, zülf-i kâfir, zülf-i pîçgâh, zülf-i ruḥ-ı dil-ber, zülf-i rû, zülf-i rûy-ı dil-dâr, zülf-i siyâh, zülf-i yâr, zümre-i hûbân.”

Şaire göre sevgili çok güzeldir ve yüzü güneşi andırmaktadır. Aşağıdaki beyitte şâir küçük bir toz zerresi kadar arz-ı vücûd etmediğini, sevgilinin güzelliğinin güneşine zerre kadar yük olmadığını ifade eder. Burada akla gelen husus, güneş ışıığında toz zerrecilerinin güneşe doğru seyri ve hareketi, şairin de güneş mevkiinde olan sevgili karşısında kendisine biçtiği değerdir:

İtmezüz kemter-ğubâr-ı ḥâkce ‘ arz-ı vücûd
Yokdur ol ḥurşîd-i ḥüsne zerre deñlü bârumuz (G. 220/2)

Sevgilinin bulunduğu yer Kâbe’dir. Bu husus Dîvân şairlerinin en çok dile getirdiği benzetmelerden birisidir. Fakat Rüşdî, *Dîvân*’da bu duruma bir yerde işaret

etmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, ağyârın gelip gitmesinden çekinmediğini, Kâbe’de yaşayan ceylanların bile kendisine bîgâne olduğunu söylemektedir. Bu beyitte yer alan “âhû-yı harem” Mekke ve Medine’de yaşayan ve avlanması yasak olan ceylanlar (Onay, 2007: 26) demektir:

İtmezüz bîm güzend âmed şüd-i ağyârdan
Ka‘be-i kûyında âhû-yı harem bîgânedür (G. 133/3)

Sevgili amansız bir padişaktır. Âşıkları öldürmede öfkesini ızhar eder, ancak onların da devamlı olan niyazları sevgiliyi yumuşatır:

Ne ğam eylerse ızhâr-ı huşûnet katl-i ‘âşıkda
Niyâz-ı müstemendi ol şeh-i bî-dâdı nerm eyler (G. 210/2)

Bir yerde şair, bir mecliste sevgiliyle geçen neşeli bir zamanın gamla geçen bin yıllık zamana mukabil olduğunu ifade etmektedir:

Yâr-ile bezm-i meyde muķâbil degül midür
Biñ yıl geçen zamân-ı ğama bir dem-i neşât (G. 282/2)

Sevgili bütün âşıklarını kendine esir etmiştir. Bu sebeple o âfet olarak anılır. Onun bulunduğu yerin toprağı yüzlerce gönül hümmâsının sığındığı yerdir:

Gönül bir âfetün şimdi esîr-i dâmgâhıdır
Ki hâk-i âsitânı şad hümmâ-yı dil penâhıdır (G. 83/1)

Sevgilinin güzellik unsurlarının bazılarının âşık için neyi ifade ettiği aşağıdaki beyitte ifade edilmiştir:

Yâr ser-keş çeşmi fitne ğamze hûnî zülfi dâm
Dilde gitdükce füzûn olmaķdadur efkârumuz (G. 220/3)

Sevgili, âşığın gönlünde daima bulunması itibariyle âşığın canı onunla dinlenir ve o buna şükreder:

Hele anuñla cân ârâm ider Rüşdî bihamdi’llâh
Dil-i ‘âşık hayâl-i dil-rübânun cilvergâhıdır (G. 83/5)

Sevgili âşıklarına her dâim cefa eder. Âşıkların gönlü de cefâ esnasında ondan bir vefâ umar. Fakat tam vefada bulunacakken sevgili âşıklarına cefa eder:

Vefâ umar dil-i ‘âşık cefâ maķhallinde
Cefâ ider o ‘acebdür vefâ maķhallinde (G. 433/1)

Âşıkların gönlünü bilirse yine sevgili bilmektedir. Tıpkı padişahlarının kendi kullarını bilmeleri gibi o da âşıklarının hâline vâkıftır:

Hâl-i dili bilürse yine dil-rübâ bilür
Lâbüd gedâ-yı kûyını her pâdişâ bilür (G. 104/1)

Sevgilinin giyim kuşamı Rüşdî'nin beyitlerinde kendine yer bulur. Âşık sevgilinin türlü hâlleri ve güzellik unsurları yanında onun elbiselerine de dikkat çeker. Bunlardan bir tanesi onun eteğidir:

Rüşdî hele kalmadı felekden bile bâküm
Dest-i dil-ile dâmen-i dil-dâre yapışdum (G. 356/5)

Dîvân şiirinde sevgilinin yüz ifadesi ve güzellik unsurları çok sık söz konusu edilir. Alın, dudak, yanak, ayva tüyleri, sevgilinin saçları, kaşları, gözleri, bakışları, ağzı, dişleri beyitlerde kendisine yer edinmektedir. Rüşdî de şiirlerinde sevgilinin bu güzellik unsurlarını geleneğin müsaade ettiği çerçevede ele almaktadır. Bu türden mısralarda şairin en çok teşbîh-i belîğ sanatını tercih ettiğini görmekteyiz. Aşağıda sevgilinin güzellik unsurlarından söz etmek istiyoruz:

Yüz/Rûy: Sevgilinin yüzü *Dîvân*'da en çok söz konusu edilen güzellik unsurudur. Sevgili âşığına iltifat etmez, dolayısıyla ona yüzünü göstermez. Gösterse de bu yüzde merhamet ifadesi yoktur. Sevgili ay yüzlüdür:

Cefâya nâz nâza 'âr idersün her dem ey meh-rû
Bu istiğnâyı ko Rüşdî'ye cânân olmak isterseñ (G. 312/5)

Âşık, ayrılık gecesinde bazen sevgilinin aydınlık yüzünü hayal etse güneş, içindeki siyah yaralardan ötürü utanır:

Olur dâğ-ı derûn-ı tîreden hırşîd şermende
Şeb-i fûrkatde gâhî rûy-ı rahşânuñ hayâl itsem (G. 358/4)

Alın/Cebîn: Sevgilinin alını *Dîvân* şiirinde sıkça söz konusu edilen güzellik unsurlarındandır. Memdûh veya sevgilinin alnından genelde “cebîn-i pâk” diye söz edilir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin temiz alnının dünyaya bir aydınlık verdiği ve şirk gecesinin karanlığının dünyada yok olduğu söylenmektedir:

Virdi bir şa' şa'a dünyâya cebîn-i pâki
Zulmet-i şeb-i şir(i)k oldı cihândan nâ-bûd (K. 4/30)

Şair, kendisini öldürmesi için sevgilinin alnındaki kırıksıkların yeteceğini söylemektedir:

Kerem-tâb-ı gül-i ruhsâr-ı yâre bir nigeḥ besdür
Bizi öldürmege ç̣in-i ceḅini olsa geh besdür (G. 185/1)

Sevgilinin bir şeyden incindiği onun alnındaki kırıksıklıklardan anlaşılmaktadır:

Gül-i ṭab‘ı nesīm-i nâleden bir pâre incinmiş
Yine ol şâh-ı ḥüsnüñ añlanur ç̣in-i ceḅininden (G. 397/3)

Doğu edebiyat geleneğinde ceḅn ve rûy (yüz) kelimelerinin birbirleriyle eşanlamlı veya ilgili kullanıldığı söylenmektedir (Şerafettin Rami, 1994: 13). Rüşdî’nin şu beyti buna örnek olarak okunabilir:

Olduḡ bu deñlü maẓhar-ı ç̣in-i ceḅin-i yâr
Bir kerre rûy-ı luṭf-ı nevâziş görölmedi (G. 481/2)

Dudak/Leb: Sevgilinin dudağı inleyen âşıklara can bahşeden bir şerbet veya şaraptır. Gönlü eskiden beri hasta olanlara böyle bir devayı yetiştirmek gerekir:

Şun şerbet-i cān-baḡş-ı lebüñ ‘ âşık-ı zâra
Dil-ḥaste-i dīrīne müdāvâyı yitişdür (G. 103/2)

Sevgili âşıklarına vuslatını sunmaz. Bunun yerine ayrılığın gam köşesinde sevgilinin dudağı âşıklara kadehlik eder:

Künc-i ḡam-ı hicrinde ne ḥâcet mehe Rüşdî
Yād-ı lebi ‘ uşşâḡına peymānelik eyler (G. 58/5)

Sevgilinin dudağı yok gibidir:

Naẓir olmaz leṭâfetde leb-i nâ-yâb-ı dil-dâra
Gelelden küçe-i imkân-ı dehre çok güher gördüm (G. 359/2)

Âşık gözlerinden şebnem gibi gözyaşı döktükçe sevgilinin la‘l taşına benzeyen dudaklarında dopdolu bir gülümseme belirir:

Şebnem-âsâ dîdeden olduḡca rîzân eşk-i ter
Ḡonce-i la‘l-i lebi yârüñ leb-â-leb ḡandedür (G. 141/3)

Sevgilinin dudağı şaraba teşbih edilir:

Şarâb-ı la‘lini ḡor şerbet-i müdâma varur
Marîz-i ‘ aşḡa ṭabībüñ olur devâsı ḡalaṭ (G. 281/4)

Sevgilinin dudaklarından her dâim acı sözler dökülür:

Şunardum ruḳ‘a-yı cānı o şāha reh-güzārında
‘İtāb-ı telḥ-i la‘ linden hirāsān olduğum yerdür (G. 117/4)

Çeşm/Gözler: *Dîvân*’da en çok işlenen konulardan birisi sevgilinin gözleridir. Gözler büyücü, kâfir olarak ifade edilir. Sevgili âşıklarına bakmaz. Ayrıca sevgilinin bakışları birer oktur:

Çarḥ-ı bed-girdāra olmaz āl-ile bir kes ‘azīm
Yine ol çeşm-i füsūnger gibi bir cādū gerek (G. 310/4)

Sevgilinin gözlerinin şairin hâline bakmada kudreti yoktur. Şair, sevgiliye “Sen de yorgun gönlüm gibi tākâtsiz misin?” diye sormaktadır:

Bir nigāha ḳudretūñ yok ḥālūme ey çeşm-i yār
Yohsa sen de ḥaste gönlüm gibi bî-tāḳat misuñ (G. 329/2)

Eski kültürümüzde demire veya çeliğe su verme konusu bazı şairler tarafından çeşitli anlam ilgileriyle beyitlere taşınmıştır. Aşağıdaki beyitte şair sevgilinin bakışlarını kılıca benzetmekte ve bunun için “su” isteyip istemediğini sormaktadır:

Ey gül bahār irişdi şarāb istemez misuñ
Tîḡ-ı nigāh-ı çeşmine āb istemez misuñ (G. 330/1)

Bakış/Gamze/Nigeh: *Dîvân* şiiri geleneğinde gözün dört özelliğinden söz edilmektedir: şehlâ, keşîde, hâb-âlûd ve meygûn. Bunların dördü “gamze”yi meydana getirmektedir (Şerafettin Rami, 1994: 21). Rüşdî de manzumelerinde zaman zaman gamzenin bu özelliklerini beyitlerine taşımaktadır. Şair bir beyitte sevgilinin “levendâne” baktığından söz etmektedir. Sevgilinin gamzeleri birer cadıdır.

Aşağıdaki beyitlerde şairin sevgilinin gamzesiyle ilgili dile getirdiği hususlar kaydedilmiştir. İlk beyte göre bir büyücü gibi olan sevgilinin gamzeleri gönle can korkusunu ve sevgilinin saç kıvrımlarının düşüncesi de her belayı başa getirmektedir:

Bīm-i cānı dile ol ḡamze-i cādū getürür
Her belāyı sere endiše-i ḡisū getürür (G. 134/1)

Sevgili âşıklarına gizli, başkalarına da levendâne bakmaktadır. Şair, “Maksat tegâfûl ise ey sevgili neden bakmaktasın?” diye sormaktadır:

‘ Āşıka nihān ğayra levend-āne baķarsuñ
Maķsūd tegāfūl ise cānā ne baķarsuñ (G. 311/1)

Sevgili, dünyayı kırıp geçirse şair bundan dolayı haz duymaktadır. Şair, kendine
“Sevgilinin kan dökücü gamzeleriyle aynı fitratta mısın?” diye sormaktadır:

Ḥazz idersuñ kırsa dünyāyı nedendür Rüşdiyā
Ġamze-i hūn-ḥār-ı dil-dār-ile hem-ḥilķat mısuñ (G. 329/5)

Sevgilinin can ve gönül askerlerinden nicelerine sadece kan dökücü gamzesi
karşılık vermeye yeter:

Nice biñ ‘ asker-i cān u dile Rüşdī o şehūñ
Yaluñız ğamze-i hūn-rizi cevāb-āver olur (G. 87/5)

Sevgilinin bakışları *Dîvân*’da büyü ile birlikte söz konusu edilmektedir. Âşık
onun bakışlarının altında helak olmaktadır. Hem Dîvân şiirinin hem Rüşdî’nin
sevgilinin gamzeleriyle ilgili söylediklerini aşağıda şairin “gamzeñ” redifli gazelinde
bulabilmekteyiz. Bu gazelde genel olarak şair, sevgilinin can yakan gamzelerinin
âşıklara kin kılıcı çektiğini, bunların aman bilmediklerini, çok çevik ve hilekâr
olduklarını söylemektedir:

Çeker şemşîr-i kîn ‘ uşşāķa cān-āzār olan ğamzeñ
Amān bilmez nigāh-ı mest-i ḥançerdār olan ğamzeñ

Mu‘ ātib olsa bir ğamz-ile dil bî-cürm çeşmüñden
Ne var şikār-ı nāza teng olur ğaddār olan ğamzeñ

O deñlü cüstdür ser-mest iken huşyār olur cāna
Nigāhuñ āşinā çıkķa tegāfūl-kār olan ğamzeñ

Lisānda nām-ı kıddüñdür ser-i dünyāya bir söz yok
Kıyāmetler kıparsa sū-be-sū mekkār olan ğamzeñ

Şehādetgāh-ı kūyuñda tokınsa ḥāside Rüşdī
Ne ḥāletdür tokunmaz mā’ il-i bî-kār olan ğamzeñ (G. 315)

Yanak: Yanak *Dîvân*’da sevgilinin öne çıkan güzellik unsurlarındandır. Şaire
göre güzeller kimine yanağının kimine ise dudağının derdini sunmaktadır. Bu durumda
şair onun kendisine neyi sunduğunu sormaktadır:

Hūbān kimine derd-i ruḥın kimine la‘ lın
Bilmem saña ey Rüşdī-i şeydā ne şunarlar (G. 121/7)

Sevgilinin yanağı aşağıdaki beyitte “seyr” ve “temâşâgâh” kavramlarıyla ele alınmakta ve yanakta çıkan ayva tüyleri karanlıkla ilişkilendirilmektedir:

Hañ irdi seyr-i ruhsârında dahı bilmez üftâde
Temâşâgâh-ı hüsünde şeb-i deycûra kalmışdur (G. 183/2)

Sevgilinin yanağındaki benler fitne çıkarmaktadır. Burada yanak “mülk-i ruhsâr” terkihiyle ele alınmakta ve böylece bu güzellik unsuru bir memlekete benzetilmektedir. Burada bir Hindû çocuğuna benzeyen benler, fitneye sebep olmaktadır:

Çopardı mülk-i ruhsârında yer yer fitneler hâli
Bu mekr ü âl o Hindû-beçce-i pür-şûra kalmışdur (G. 183/4)

Sevgilinin yanağı *Dîvân*’da güneşle karşılaştırılmaktadır ve güneşin bu hususta bir “nâ-çîz” olduğu ifade edilmiştir:

Ruñıyla nice şems-i mihr-i enver şanki bir nâ-çîz
Kemer-bend-i miyân-ı tîr-i hûn-efşâna el şunmış (G. 257/2)

Sevgilinin yanağı daima parlaktır ve bir ayna gibidir. Cem’in düşkün kadehi ayrılık gecesinde onun parlak yanağını ve dudağını hayal etmektedir. Sanki parlak güneşten o düşkün, bir ışık istemektedir:

Hayâl eyler ruñ-ı pür-tâb u la‘ lin şâm-ı hicrinde
Fütâde cām-ı Cem hurşîd-i enverden sirâc ister (G. 187/2)

Eski dönemlerde papağanların bir aynanın karşısına konulması, onlara konuşma öğretilmesi ilgisiyle de yanaktan söz edilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, gönül papağınının, ay gibi güzel sevgilinin yanağının aynasına bakıp mucizeler söylememesine şaşırmaktadır:

Görüp ol meh-veşûñ âyîne-i ruhsârın ey Rüşdî
‘ Acebdür tûñî-i güyâ-yı dil i‘ câz-gü olmaz (G. 231/5)

Sevgilinin yanağı daima güle teşbih edilir ve yanak bu edebî sanat çerçevesinde bazı beyitlere konu olur. Bu tür beyitlerde teşbîh-i belîğın sık sık tercih edilmesi dikkat çekicidir. Şair aşağıdaki beytinde nazın mizacının sevgilinin yanağının gülü gibi taze olduğunu söylemektedir.

Müşkil mizâc-ı ğayr-ıla germ-imtizâc-ı nâz
Terdür gül-i ruñuñ gibi ğâyet mizâc-ı nâz (G. 228/1)

Âşıklar sevgilinin yanağının verdiği şevk ile raks ederler. Şaire göre belki de bu, vuslat zamanı tende canın raks ettiği gibidir:

İder şevk-i ruhuñla ‘âşıkân raqs
Dem-i vuşlatda belki tende cân raqs (G. 279/1)

Rüşdî’ye göre sevgilinin güzelliği eşsizdir. Onun dışında Yûsuf’un güzelliğini bir kenara koyup sevgilinin güzelliğini seyretmek gerekir:

Ke hûsn-i Yûsuf’ı ruhsâr-ı yâri seyreyle
O şun‘ -ı hâme-i şûret-i kârı seyreyle (G. 462/1)

Benler: Benlerin, yüz güzelliğinin ziyneti olduğu söylenmektedir (Şerafettin Rami, 1994: 41). En azından bu ifade eski güzellik algısını yansıtmaktadır. *Dîvân*’da sevgilinin güzellik unsurlarından birisi yüzündeki benlerdir. “Hâl” olarak ifade edilen benler bu şiirde rengi, kokusu, noktaya benzemesi ile söz konusu edilmektedir. Bu beyitlerde bazen bu benlerden Habeş sultanı olarak da söz edilir. *Dîvân*’da “hâlûndür” redifli bir gazel yer almaktadır. Bu gazelin ilk beyitleri şöyledir:

Viren ser şafha-yı ruhsâr-ı şîrîn haţtuña revnak
Çekîd-i kil-k-i kudret nokta-yı dil-cû-yı hâlûndür
Degüldür kâkülün mülk-i dile leşker-keş-i fitne
O sulţân-ı Habeş müşkîn-ten-i şeb-rûy-ı hâlûndür (G. 153/2-3)

Saç/Zülf: *Dîvân*’da en fazla söz konusu edilen güzellik unsurlarından birisi de sevgilinin zülûfleri, kakülleri ve saç kıvrımlarıdır. Doğu edebiyat geleneklerinde saçlar “güzellik ülkesinin başta bulunan padişahı” olarak tarif edilmiştir (Şerafettin Rami, 1994: 6). Zülûf veya saçlar şairlerin şiirlerinde en fazla konu edindikleri güzellik unsurudur. Rüşdî aşağıdaki beytinde sevgilinin zülfüyle ilgili bahsi uzatmamak gerektiğini söylemekte, çünkü bunun bir dedikoduya sebebiyet vereceğini ifade etmektedir:

Ey dil uzatma kaddi gibi baḥş-i zülfünü
Kûyında qorqarum yine bir güft ü gû qopar (G. 113/3)

Sevgilinin zülûfleri kâfirdir. Bu, onun saçlarının siyahlığından dolayı âşığın ona yakıştırdığı bir sıfattır. Burada gayr-i Müslimlerin liderlerinin genelde siyah giyindiği akla gelmektedir. Çünkü genel olarak kâfir ve siyah renk ilişkisi bu giyim-kuşam konusuna dayanmaktadır:

Cihāna ğaflet-ile geçdi pāy-bend-i füsūn
Meger ki kāfir-i zülfi esīr-i fırşat imiş (G. 272/3)

Zülfi bir pā-bend-i müşkildür ögünsün tā ebed
Eyleyen murğ-ı dilin ol dām-ı pür-ḥamdan ḥalāş (G. 276/2)

Ḥālet-i ‘aşk-ile zünnār kuşandı niceler
Çeşmine mest dilā zülfine kāfir diyerek (G. 303/2)

Sevgilinin saçları perişandır ve ayrıca güzel kokuludur. Bâd-ı sabâ sevgilinin saçlarının kokusunu âşığa ulaştırır. Bu durumu sevgiliden âşığa bir haber geldiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Aşağıdaki beyitte bu ilgi sümbül münasebetiyle ele alınmaktadır:

Büy-ı zülfünle meger reşk-âver olmuşdur şabâ
Görmedük böyle perişân olduğun sünbüllerün (G. 324/3)

Sevgilinin saçlarının tuzağından gönlün kurtulması mümkün değildir:

Rûz [u] şeb kılsa n’ola dünyāya ‘arz-ı ıztırâb
Dil hevâyî dām-ı zülfinden rehâ mümkün degül (G. 338/2)

Sevgilinin saçları kokuludur. Genellikle de onun zülüfleri etrafa misk veya amber kokusu saçmaktadır:

Olur sünbül gibi müştâk-büy-ı bâde âh-ı şubḥ
Dimâğ-ı nāfe zülf-i ‘anber-efşānuñ ḥayāl itsem (G. 358/2)

Âşık, sevgilinin her hâlini kıskanmaktadır. Dolayısıyla onun zülüflerini tarağın ellerinde gördüğünde onu kıskanır. Âşık böyle şeylere tahammül göstermez:

Görse ‘âşık reşkden olmak muḳarrer sîne-çāk
Dāmen-i ğisûların gāhice dest-i şānede (G. 450/2)

Kâkül: Sevgilinin kâkülleri şiirlerde kıvrımları dolayısıyla zincire benzetilmiştir. Âşığın gönlü buraya bağlanmış kalmıştır. Aşağıda ilk beyitte şair âşığın canı ve gönlünün, sevgilinin kâküllerinin hayali sebebiyle muzdarip kaldığını, bunların güyâ zincire bağlı iki deli olduğunu ifade etmektedir:

Ḥayāl-i kâkülünde muḳtarib cān u dil-i ‘âşık
İki dīvānedür güyâ ki bir zencire bağlanmış (G. 275/2)

Şu beyitte de sevgilinin kâkülleri kıvrımları sebebiyle söz konusu edilmektedir:

Rıf at isterse diyârunda raķîbi dâra çek
‘ Âşık-ı mecnûnı bend-i tırta-yı tarrâra çek (G. 322/1)

Boy/Kâmet: Sevgili, boyuyla meydanda âdetâ kıyametler koparmaktadır. Onun yürüyüşü, kâmeti *Dîvân*’da kendisine sık sık yer bulmaktadır:

O sehî kad ki ne dem cünbiş-i kâmet kıparur
Seyr-i meydân-ı çemânehde kıyâmet kıparur (G. 114/1)

Yürüyüşü işveli olan sevgilinin boyu da fidana benzetilmektedir:

Gören kâbil midür kim olmaya pâ-mâli çün sâye
Hıram-ı ‘ işve-engizin o naḥl-i nâz-perverdün (G. 320/2)

Dîvân şiirinde sevgilinin boyu “Sidre” ve “Tûbâ”ya benzetilmektedir. Rüşdî’nin bir beytinde bunların her ikisi de benzetme unsuru olarak yer almaktadır. Sidre, kaynaklarda “İlâhî bir ağaç” olarak zikredilmekte ve altıncı kat gökte bulunduğu inanılmaktadır. Göge yükselenlerin ancak bu mertebeye kadar çıkabildiği söylenmektedir (Pala, 2008: 404). Tûbâ da Sidre’de yer alan, kökü yukarıda dalları aşağıda olduğu söylenen bir ağaçtır (Pala, 2008: 459). Dolayısıyla beyitlerde sevgilinin boyu bu kutsal kavramlara benzetilmektedir. Aşağıdaki beyitte Rüşdî sevgilinin boyunu Sidre’ye ve Tûbâ’ya benzetmektedir:

Kıyâma gelse olur her taraf kıyâmetzâr
O kad mi Sidre mi Tûbâ mıdur nedür bilmem (G. 355/3)

Kaşlar/Ebrû: Sevgilinin kaşları kavislidir. Bitişik ve ayrı olmak üzere eski edebiyat geleneğinde iki türlü kaş vardır (Şerafettin Ramî, 1994: 15). Bu özelliklerinin yanında kaşlar, kıvrımları sebebiyle de şiirde söz konusu edilmektedir. Rüşdî’nin aşağıdaki beytinde böyle bir durum söz konusudur. Bülbül, can ve gönülden, gül için inleyen bir aşık ise onun kaşlarının kıvrımını hayal etmekten ötürü helak olması gerekir:

Cân u dilden ‘ âşık-ı nâlân ise bülbül güle
Çîn-i ebrûsın taḥayyülden helâk olmak gerek (G. 298/3)

Sevgilinin fitneci gözlerinin üzerindeki kaşlar, Tatar ve Anadolu memleketlerinin haracına değmektedir:

Ol âfetün hele ebrû-yı çeşm-i fettânı
Harâc-ı milket-i Rûm u Tatâr’a degmez mi (G. 482/4)

Kirpikler/Müjgân: Sevgilinin kirpikleri kudretten sürmelidir ve bunlar ok gibidir. Sevgilinin gamzeleri âşıklara yöneldikçe bu oklar onun sînesine batmaktadır. Bazen de kirpikler, çokluğundan ötürü askerî birliğe benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin bakışları kirpik askerlerini dizmiş ve onları inleyen âşıklara karşı savaş düzenine geçirmiştir:

Düzdi nigâhı ‘ asker-i müjgânı gūiyā
‘ Uşşāk-ı zāra karşı şaf-ı ceng bağladı (G. 494/3)

Ayva tüyü/Hat: Sevgilinin yüzünde ayva tüyleri bahsi, imtihan dersi gibi okutulmakta ve bunlar kıyas konusu olmaktadır:

Miyân-ı meclis-i erbâb-ı dilde bahş-i hâtin
Kıyās ider işiden ders-i imtiḥân okunur (G. 118/2)

Ayva tüyü bazı beyitlerde sevgilinin yüzü ile birlikte beyitlere konu olur. Bunlarda sevgilinin yüzüne güzellik katanın ayva tüyleri olduğu söylenir. Şu beyitte yüz ve ayva tüyü arasındaki ilgi birlikte işlenmiştir:

Rūyuñı ḥaṭdur ḥaṭı rūyuñ dil-ārā gösteren
Şafḥayı ḥaṭdur ḥaṭı hem şafḥa zībā gösteren (G. 392/1)

Bel: Sevgilinin beli kıl gibi incedir. Ayrıca sevgili servi boyludur. Rüşdî de bazı beyitlerinde söz konusu durumları dile getirmektedir. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin belinin kıl gibi olduğunu ve hareketinin de kıyâmeti andırdığını söylemekte ve sevgilinin cihanda güzel sadece kendisiymiş gibi davrandığını ifade etmektedir:

Miyânı mūy-sıfat cünbişi kıyâmet imiş
Cihānda şimdi hemān ḥüb o serv-ḳâmet imiş (G. 273/1)

Parmak/Engüşt: Dîvân şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından birisi de onun parmaklarıdır. Rüşdî bazı beyitlerinde sevgilinin parmaklarını söz konusu eder. Şair, aşağıdaki beytinde sevgilinin dudaklarının yanı sıra parmaklarının hâyalinin de gözbebeği ve canı gibi gözünde ve gönlünde kaldığını söylemektedir:

Çaldı mişāl-i merdüm ü cān dilde dîdede
Ḥāl ü ḥayāl-i la‘l ü benān dilde dîdede (G. 425/1)

2. 3. 3. 3. 2. Âşık

“Haddinden çok fazla ve aşırı derecede seven” (Uludağ, 2005: 48) demek olan âşık, Dîvân şiirinde sevgiliden sonra en çok üzerinde durulan kahramandır. Dâimâ sevgilinin visâlini arayan ve arzulayan âşık, türlü engellerle bilhassa rakiple perdelenmiş, sevgilinin iltifatına bir türlü nâil olamamıştır. “Âşıkların işi gücü âh etmektir. Bir nefesini bile âhsız geçirirse günah olur. Divan edebiyatında âşıklar âh etmek için vardır” (Kurnaz, 2005a: 6). Bu husus *Rüşdî Dîvânı*’nda karşımıza çıkan âşık tipi için de geçerlidir. Âşığın talep etmeye cüret bile edemediği vuslat, sevgiliyi belki bir kere görmek veya onun iltifat dolu bir bakışına mazhar olmaktır. Âşık sevgiliyi sever ve bu uğurda türlü sıkıntılara katlanır. Sevgili ona her zaman cevreder. Fakat âşık sevgisinden vazgeçmez. O sabırlı olmak zorundadır. Beri yanda ise aşkını dile getirmekten büyük zevk duyar. Rakibe, zâhîde hakaretler yağdırırken, onları tenkit ederken rind-meşrep olmayı ister.

Genel hatlarıyla âşığı bu şekilde resmeden Rüşdî, onu *Dîvân*’da aşağıdaki ifadelerle anmaktadır:

“âşinâ, ‘âşık-ı şâdık, ‘âşık-ı gâ-m-dîde, ‘âşık-ı âşüfte-giryân, ‘âşık-ı bî-çâre, ‘âşık-ı dil-ḥaste, ‘âşık-ı dîrîne, ‘âşık-ı dîvâne, ‘âşık-ı miskîn, ‘âşık-ı nâ-kâm, ‘âşık-ı nâlân, ‘âşık-ı nâ-şâd, ‘âşık-ı pür-sûz, ‘âşık-ı rencûr, ‘âşık-ı üftâde, ‘âşık-ı zâr, ‘âşık-ı zâr-ı cünûn-pîşe, ‘aşk ehli, bende, bîmâr-ı gâ-m, bîmâr-ı ‘aşk, bîmâr-ı ‘işve, bûlbûl-i bâğ-ı gâ-m-ı hicr, cilve-i mestî, derdmend, dil-i âvâre, dil-i bîmâr, dil-i dîvâne, dil-i ‘uşşâk, dil-i fütâde, dil-i nâlân, dil-i ḥazîn-i ğarîbû’d-diyâr, dil-i vîrâne, dil-i zâr, dil-ḥastegân-ı ‘aşk, ehl-i gâ-m-ı dil-figâr, ehl-i dil, ehl-i ‘aşk, ehl-i maḥabbet, erbâb-ı bezm-i şâdî-i vuslat, erbâb-ı dil, esîr-i dil-ber-i ‘âlî-cenâb, ḥâl-i dil-i zaḥm-âşinâ, ḥâl-i ‘âşıkân, ḥâl-i perîşân-ı dil-i zâr, ḥânedân-ı ‘âşık-ı şeydâ, ḥaste dil, ḥaste-i ‘aşk, ḥâtır-ı ‘uşşâk, ḥâtır-ı vîrân, ḥâtır-şikest, fütâde-gân, fütâde-i ‘aşk, gedâ-yı ‘aşk, gedâ-yı kûy, gürûh-ı ‘âşık-ı âvâre, gürûh-ı ehl-i dil, hezâr-ı cân, hezâr-ı dil, katl-i ‘âm-ı ‘âşıkân, katl-i ‘âşık, katl-i ‘uşşâk, maḥabbet-âşinâ, marîz-i ‘aşk, mest-i cünûn, mest-i ‘aşk, mest-i ḥurâm, meşreb-i ‘uşşâk, murğ-ı şem‘-ı ‘aşk, nâle-i ‘uşşâk, nâle-keş, nev-‘âşık-ı âşüfte-kâr, niyâz-ı âşık, ömr-i üftâde, pâ-mâl-i ‘uşşâk-ı nizâr, perî-çehre, rind-i ‘aşk, şadâkat-pîşe, şayyâd-ı ‘işve, sitem-keş-i ‘aşk, şüh-ı meh-veş, tâb-ı ḥüsn, te’sîr-i âh-ı

germ-i ‘uṣṣāk, tıfl-ı dil-i āvāre, ‘uṣṣāk-ı zār, ‘uṣṣāk, ‘uṣṣāk-ı bī-pervā, ‘uṣṣāk-ı nā-şād, ‘uṣṣāk-ı nīk-ḥū, ‘uṣṣāk-ı zār, ‘uṣṣāk-ı zār, üftāde, üftādegān, yārān-ı şafā, zümre-i Mecnūn-ı māder-zād, zümre-i yārān.”

Âşık, sevgiliden sonra *Dîvân*’da en çok söz konusu edilen tiptir. O her münasabetle işlenmektedir. Âşık, *Dîvân*’da zaman zaman diğer aşk kahramanlarının yardımıyla anlatılır. Kays redifli aşağıdaki gazelde âşık, *Dîvân*’da karşımıza çıkabilecek ideal hâliyle işlenmektedir. Bu gazele göre Kays, aşk ile çölde vatan tutmuştur. Ancak o, düşünce şehrinde Leyla ile birlikte. Kays, geniş çöllerde perişan bir hâldedir. Bedeni de çalı gibi kalmıştır. Onun bu hâlini görenler, başındaki kuş yuvasında onun kaybolduğunu zannetmektedir. Muhabbet o kadar vahşet getirmiştir ki ona, Kays gölgesinden bile her yerde kaçmaktadır. Kays’ın çıplak olmasına şaşırmamalıdır. O, ateşin şulesiyle yakasını paramparça etmiştir:

‘Aşk-ile gerçi vaṭan-gīr-i beyābān idi Kays
Şehr-i endīşede Leylā-ile pūyān idi Kays

Bī-ḳarār olsa n’ola şarşar-ı saht-ı ğamla
Deşt-i hāmūnda pūr-gerd-i perīşān idi Kays

Çüb-sā za‘f-ile cismin gören eylerdi ḥayāl
Lāne-i murğ-ı serinde nice pinhān idi Kays

Vaḥşet-āver idi sevdā-yı maḥabbet o kadar
Sāyesinden bile her yerde girizān idi Kays

Ne ‘aceb olsa bürehne ser ü pā ey Rüşdī
Şu‘le-i āteş-ile dest ü girībān idi Kays (G. 253)

Sevgilinin siyah ve mest bakışları âşığa karşı her dâim kinle doludur. Sevgilinin her mest bakışı âşıklar için birer ok gibidir:

Pūr-kīn o kadar ‘âşığa çeşm-i siyeh-i mest
Bir tīrdür ‘âşığa hemān her nigeḥ-i mest (G. 30/1)

Sevgili, âşığa her dâim kin besler. Bu durum âşığa mahsus gibidir ve sevgili lütuf ipini onlardan kesmiştir:

Neden maḥşūş olmak ‘âşığa bu kīne hep bilmem
Nedür tā böyle ḳaṭ‘-ı rişte-i luṭfa sebep bilmem (G. 357/1)

Âşık dâima zulüm gördüğü hâlde istiğna sahibidir ve henüz hatırına, teselli için bir kere rica etmek bile gelmemiştir:

Ol sitem-keş-i ‘ âşık-ı müstağnî-i dehrem henûz
Gelmemişdür hâtıra bir kez recâ-yı tesliyet (G. 28/2)

Âşık ne kadar yara bere içerisinde olsa, kolu kanadı kırılrsa bile şikâyetle tenezzül etmez:

Ne kadar dâğ ise dūr itme felekden ‘ âşık
Renciş-i bâl-ile şekvâya tenezzül mi ider (G. 64/2)

Sevgilinin gamzeleri, âşıklarına zulmederek onları zorla esir alır. Zahmetler çeken âşıklara da her türlü cefâyâ katlanmak düşer. Bu durumun anlatıldığı aşağıdaki beyitte “dil almak” şeklinde bir ifade geçer. Bu “gönül almak” olarak karşılanabileceği gibi aynı zamanda eskiden casusları yakalamak için kullanılmış bir tâbiri de akla getirmektedir:

Dil almak cebr-ile ol gamze-i pür-şûra kalmışdur
Taḥammül her cefâyâ ‘ âşık-ı rencûra kalmışdur (G. 183/1)

Rüşdî bir beytinde Allah’a hamd ettikten sonra âşığın gönlünün sevgilinin bulunduğu yer olduğunu ifade etmektedir:

Hele anuñla cān ārām ider Rüşdî biḥamdi’llāh
Dil-i ‘ âşık ḥayāl-i dil-rübānuñ cilvegāhıdur (G. 83/5)

Âşık her ne olursa olsun edepli olmalıdır. Sevgilinin hoş lütufları ile küstah olmamalıdır:

Hele mu‘ āmele-senc-i edeb gerek ‘ âşık
Firīb-i luṭfı ile olma Rüşdiyā küstāḥ (G. 42/5)

Rüşdî, âşığın hâllerini kozmik unsurlar yoluyla da ifade yoluna gider. Bir beyitte ay ve güneş âşığa teşbih edilmiştir. Ay ve güneş iki dîvâne âşıktır ve sevgilinin kapısını beklemektedir:

Rūz [u] şeb bekler der-i ‘ işmet-serāyın Rüşdiyā
Olmış iki ‘ âşık-ı dîvâne māh u āfitāb (G. 14/5)

Âşık, *Dîvân*’da çeşitli adlarla karşımıza çıkar. Bunlardan birisi de gedâdır. Aşağıdaki beyitte gedâların vuslatı temenni ederek arzularına erişeceği söylenir:

Görme hasret-zede-i üftâde ye's kim gâh
Bir gedâ vaşl-ı temennâ-y-ile kâm-âver olur (G. 88/4)

Âşık muhabbetini hiçkimseyle paylaşabilecek durumda değildir. Aşağıdaki beyitte “Ey gönül” diye seslenen âşık, mahrem olsa bile hâlini kiminle konuşabileceğini sormakta, muhabbet sırrını ortaya koymanın güç, onu gizlemenin ise müşkil olduğunu söylemektedir:

Kimünle söyleşirsün hâlün ey dil olsa da mahrem
Maḥabbet rāzını ızhâr güç izmâr müşkildür (G. 106/2)

Âşık, *Dîvân*'da sık sık rakip sebebiyle de söz konusu edilir. Yüzü kara rakip âşık benzemez. Her ne olsa gül söz konusu olduğunda bağda, bülbül kargaların üzerinde durmaktadır:

Beñzemez ‘ âşıka aġyâr-ı siyeh-rû bülbül
Yine dîvâne gül-i bağda zâġ üzre tırur (G. 54/3)

Sevgili her ne kadar cevretse de cihan padişahlarının cevri rindlere ve kullara şan verdiği gibi onun yaptıkları da âşıklara unvan vermektedir:

Vaz‘ -ı hışm-âlûd-ı hûbân ‘ âşıka ‘ unvân virür
Cevr-i şâhân-ı cihân rind [ü] gedâya şân virür (G. 79/1)

İnleyen âşık hüznün evinde sâkindir ve gam onun dostudur. Sevgili ise elinde kadeh gül bahçesinde gezmektedir:

Sâkin-i beyt-i ḥazen hem-dem-i ġam ‘ âşık-ı zâr
Yâr peymâne-be-kef şaḥn-ı gülistânda gezer (G. 80/4)

Mihnete, güçlüklerle uğramış âşığın sadece malı mülkü değil gönlü ve cânının nakti de sevgilinin yoluna fedadır:

Hep fedâdur yoluña ‘ âşık-ı miḥnet-zedenün
Serv-i sāmânı degül naḫd-i dil ü cânı bile (G. 460/2)

Rüşdî'nin muhabbet, aşk ve âşık hakkında en ilgi çekici beyitlerinden birisi aşağıdadır. Sevgilinin vuslatının devletine erişmede muhabbet etkilidir. Çünkü bu muhabbet çılgın âşıkta İlâhî bir zevktir:

İder te ‘ şîr-i nâ ‘ il devlet-i vaşl-ı dil-ârâya
Maḥabbet ‘ âşık-ı şeydâda bir zevk-i ilâhîdür (G. 83/3)

Rüşdî sevgilinin âşığa tavrı hakkında bazen dikkat çekici tasvirler ortaya koyar. Elinde hançeri olduğu söylenen ve âşığı helâk etmek üzere olan sevgilinin anlatıldığı aşağıdaki beyitte böyle bir durum söz konusudur:

Şarâb-ı ‘işve ile çeşmi şöyle mest olmuş
Helâk-ı ‘âşıkâ hançer-be-dest olup kalmış (G. 271/3)

Âşığın temiz yaratılışı her ne kadar sevgilinin tavırlarından incinse de inleyen âşığa onun cevri ve kini hoş gelmektedir:

Ki tab‘ -ı şâfi şîveden âzürde-ter olur
Ki cevri ü kîne ‘âşık-ı nālâna hoş gelür (G. 139/3)

Âşığın âhının öylesine yakıcı olması gerekir ki, onun hararetinin aksinden camdan yapılmış bir fânûsa benzeyen bu gökyüzü çatlamalıdır:

Âh-ı ‘âşık tâ o deñlü sūznâk olmak gerek
‘Aks-i tâbından zücâc-ı çarh çâk olmak gerek (G. 298/1)

Âşık, sevgilinin bulunduğu yeri beklerken inlemelerine ve hâlini arz etmeye sevgiliden izin alma ümidi içerisinde:

Beklemekden kûyını efgân-ile demdür ğarâz
‘Ârz-ı hâl-i zâra ‘âşık ruhşat ümmîdindedür (G. 136/3)

Degüldür kaçdı şekve ‘âşıkın âh u enînininden
Niyâza ruhşat ister dil-rübâ-yı nâzenînininden (G. 397/1)

Sevgili vefasızdır ve ayrılık derdiyle âşıkların hâli nicedir, diye bir kere dahi sormamaktadır:

Şorup gehî bizi ey bî-vefâ dimezsün hiç
Fırâkum ile ‘aceb hâl-i ‘âşıkân nicedür (G. 181/2)

Zâhitleri tecelli zevki söyletirken rindleri ise kadeh söyletmektedir. Bülbülü gül, âşığı ise sevgilinin yüzü söyletmektedir:

Zâhidi zevk-i tecellî rindi şahbâ söyledür
Bülbülü gül ‘âşıkı rûy-ı dil-ârâ söyledür (G. 195/1)

Dîvân’da sevgilinin rakibe duyduğu yakınlık, ona ettiği iltifatlar zaman zaman söz konusu edilir. Buna göre sevgili, âşığı sâdik olduğu hâlde ondan kendini

çekmektedir. Buna rağmen rakip bir hırsız olduğu hâlde sevgili, onu vuslat hazinesine görevli olarak tutmaktadır:

Eyler ‘acebdür ‘âşık-ı şâdıkdan ihtirâz
Düzd-i rakîbi genc-i vişâle emîn tutar (G. 193/2)

Âşık her daim yorgun ve perişandır. Şu beyte göre doktor, yaralı âşığı görmelidir. Alçak, kıskanç rakibin yarası merhem istemez:

Sen ey tabîb ‘âşık-ı bîmârı gör hemân
Zahm-ı rakîb-i hâsid-i dün merhem istemez (G. 217/4)

Dîvân şiirinde âşıkların visâle ermesi pek de mümkün değildir. Fakat Rüşdî zaman zaman bir visâlden söz etmektedir. Aşağıdaki beytinde şair sevgilinin cemâlini seyretme visâlinin âşıkları söyletmediğini ifade etmektedir:

Dem-i vişâlde hayret zebânı söyletmez
Sürûr-ı seyr-i cemâl ‘âşıkânı söyletmez (G. 236/4)

Şaire göre sevgilinin naz atının ayakları altında kalırsa âvâre âşıklardan geriye hiçbir isim ve nâm kalmaz:

Çalursa pâ-y-mâl-i esb-i nâzuñ böyle ‘âlemde
Gürûh-ı ‘âşık-ı âvâreden nâm u nişân kalmaz (G. 245/4)

Âşıklar yolunda toprak olsa da sevgili onlara ayağını basmaya tenezzül etmez:

Tenezzül itmeden kalmış o şâh-ı ‘işve pâ-mâle
Yolunda ‘âşık-ı üftâde şöyle hâkrâh olmuş (G. 264/4)

2. 3. 3. 3. 3. Rakip

Rakip, sevgili ile âşığın arasındaki engelleri ifade etmesi açısından Dîvân şiirinde en çok karşımıza çıkan tiplerden birisidir. Aynı durum Rüşdî’nin manzumeleri için de söz konusudur. Âşık, sevgiliye ne kadar ulaşmaya çalışırsa çalışsın arada her zaman rakip vardır. Ancak rakibin ortaya çıkmasında rol oynayan temel faktör âşığın kendisidir. Biz rakibi âşığın sözleriyle tanırız.

Âşık rolündeki anlatıcı, kendini geleneğin idealize ettiği şekilde tasvir ederken, yine geleneğin emrettiği şekilde karşıtlarını da yaratır. Bunlar, divan şiirinin ‘kötü adamlar’ı rolündeki rakiplerdir. Bir başka bağlamda Zâhit tipi de aynı rolü üstlenir. Rakip ve Zâhit, anlatıcının kendini meşru, mâzur ve mağdur göstermek için kullandığı bir gerilim ve paradoks unsuru; bu amaçla kurguladığı sanal bir şamar oğlanıdır. Başka bir söyleyişle, Rakip ve Zâhit, divan şiirinin günah

keçileridir. Onlar ne kadar olumsuz olursa, Âşık o kadar olumlu görünecektir. (Kurnaz, 2011b: 79).

Dîvân'da âşığın feryatlarının iki ana sebebi sevgilinin cefâsı ve rakibin varlığıdır. Rüşdî rakipten çeşitli şekillerde bahsetmiş, yer yer onu itham ve tezyif etmiştir. Rakip, *Dîvân*'da şu ifadelerle anılmıştır:

“ağyâr-ı bî-pervâ, ağyâr-ı dün, ağyâr-ı nâ-dân, ağyâr-ı siyeh-rû, ağyâr-ı siyeh-rû, ağyâr-ı sühan-çîn, düzd-i rakîb, evbâş, gürûh-ı ‘adû, hâr-ı ağyâr, hâsid, hâsid-i bed-kâr, hâsid-i kâfir-şiyem, hasûd, hussâd, nifâk-ı bed-dilân, nifâk-ı hâsid-i bed-gûy, nifâk-ı rakîb, rakîb-i hâr, rakîb-i bü’l-heves-i nâ-be-kâr, rakîb-i dîv-i bed-kirdâr, rakîb-i dün, rakîb-i nâ-kes, rakîb-i hâr, rakîb-i seg, rakîb-i zâr, ta‘ ne-i ağyâr.”

Bu beyitlere göre rakip, sevgilinin ayrılığının verdiği gamın kıymetini bilmez. Bu yüzden puta benzeyen sevgililerin vuslatının mutluluğu ona haramdır:

Rakîb qadr-i gam-ı hicr-i yâri bilmezsün
Degül mi şâdî-i vaşl-ı bûtân harâm saña (G. 3/2)

Rüşdî tıpkı diğer *Dîvân* şairleri gibi rakibe karşı acımasız bir tavır sergiler. Bir beytinde sevgilinin kâküllerine bağlandığından beri gönlünün can düşmanı olan rakibe onu assalar bile acımayacağını söyler:

Olaldan beste-dâm-ı kâküli dil düşmen-i cândur
Rakîbi kılsalar rahm eylemem ber-dâr qarşumda (G. 415/2)

Dîvân şiirinde rakip birçok hakaretlerle karşı karşıya bırakılır. Ona en çok yöneltilen hakaretlerden birisi seg (köpek) sıfatıdır:

Benümle şîr-i ‘aşqum kaçma her hemrâh-ı şahrâdan
Rakîb-i seg gibi ey âhu-yı vahşî cebân şanma (G. 417/3)

Aslında vuslat niyâzına rakibin aşkı engel değildir. Engel olan sevgilinin utangaçlığıdır:

Niyâz-ı vuşlata şerm-i habîb mâni‘dür
Ne farî-ı aşq-ı nedîm rakîb mâni‘dür (G. 143/1)

Sevgili Rüşdî'ye göre vaatleriyle âşıkları tuzağa düşürür ve onlara cefa eylerken rakibe lutfunun tuzağını her gün bin defa göstermektedir:

İder ‘ uşşâkı dām-ı va‘ d-ile bend ol cefâ-pîşe
Raķîbe dām-ı luţfın günde biñ kerre edâ eyler (G. 164/3)

O şuh sevgili her taş gönüllü rakibi kendisine nişan etmemelidir. Çünkü gamze oklarına yazık olmakta, bu taşlara çarpan oklar (bakışlar) yıpranmaktadır:

Her seng-dil raķîbi nişân itmesün o şuh
Yazık ĥadeng-i ģamzesi fersûde olmasun (G. 378/4)

Şaire göre kullar bir padişah olan sevgiliye lazımken rakip onun eşiğinde hangi işlere lazımdır:

Egerçi bende şeh-i kām-kāra lâzımdur
Raķîb yâr eşiğinde ne kâra lâzımdur (G. 184/1)

Rakip hakkında *Dîvân*’da dikkat çekici bir beyit vardır. Bu beyte göre amaç alaka kurmak ise kaçmaya gerek yoktur. Çünkü inleyen rakip de bir muhabbet ehlidir:

Ĥulûş başka ģaraż kaçma bir ta‘ alluķ ise
Raķîb-i zâr da ehl-i maĥabbetüñ biridür (G. 179/4)

Rakip bazı beyitlerde kavga, savaş gibi sebeplerle söz konusu edilmektedir. Şair, alçak rakip için küstah dendiğini, bu sebepten sevgilinin mahallinde bir gün kavga kopacağını söylemektedir:

Rüşdiyâ küstâĥ imiş dirler raķîb-i nâkesi
Ėorĥarum bir ģün ser-i kūyında bir ģavĝâ ĥopar (G. 115/5)

Rakip aşağıdaki beyitte bir güzelin uğruna birçok âşığın başını verdiği bir savaşta, şiddetli bir şekilde savaş meydanında dövüşmesi sebebiyle söz konusu edilmektedir:

Bâzâr-ı ceng olursa raķîb ile böyle germ
Çok ‘ âşıķuñ o ĥûb yolunda seri düşer (G. 125/3)

Şair bir beytinde kulların, bahtiyar padişaha lâzım olduğunu fakat, rakibin yârin eşiğinde hangi işe yaradığını sormaktadır:

Egerçi bende şeh-i kām-kāra lâzımdur
Raķîb yâr eşiğinde ne kâra lâzımdur (G. 184/1)

2. 3. 3. 4. 4. Rind ve Zâhid

Rind, eski şiirimizde dünyanın gamı ve kederiyle ilgilenmeyen, gününü gün eden, ânı ve getirdiklerini yaşayan, zevkine ve safasına bakan bir tip olarak gözüktür. O derbeder biridir. Etrafına karşı çok anlayışlıdır. Kedere ve gama bulanmış kimselere bunlarla çok ilgilenilmemesi hususunda nasihatte bulunur. Fani dünyanın bu halleriyle çok da uğraşılması gerektiğini tavsiye eder.

Rind deyince, edebiyâtımızda şarap, meclis, iştret âlemi, güzeller, temâşâ âlemi, sohbet, saz ve söz akla gelmektedir.

Rind kelimesi neredeyse içkiyle ve içki âlemleriyle özdeşleşmiştir. Resmîyet, rind-meşrepler için çok ağır bir keyfiyettir. Onlar böyle kayıtlarla kayıtlanmak istemezler. Üstelik rind olanlar kendilerinden söz etmeyi hiç istemezler. Sohbet mecbur kalırlarsa bir iki söz ile bu faslı geçirirler. Onlar bir sohbet ve içki meclisinde ortama külfet getirecek bütün ağırlıklardan, gösterişten ve resmîyetten kaçınırlar. Sevgilinin ettiği bütün cefalar da onlara çok hoş gelmektedir. Onlar sevgilinin kendilerine ettiklerinden çekinmez ve bunlardan incinmezler. Onlar her yerde gül gibi açılıp dökülmezler, hâllerini açığa vurmazlar. Bundan da hiç hoşlanmazlar.

Onlar başkalarının ayıplarını araştırmazlar. Rind denen kimseler kendilerine bakar ve kendi hatalarını düzeltmeye gayret ederler. Aslında bunlar, rindlerin dünya görüşü ve yaşayış tarzıdır. Dîvân şairleri bunu aynıyla benimsemişler ve rindden ideal bir insan gibi bahsetmişlerdir. Rüşdî de manzumelerinde rindi bu çerçevede ele alır.

Bu ifade edilen hususlar çerçevesinde *Rüşdî Dîvânı*'nda zaman zaman rindden bahsedilmektedir. Aşağıdaki beyte göre rindler, resmî kişilerle uyuşamaz. Çünkü iştret meclisinin rindine külfet ağır gelmektedir:

Eyler mi imtizâc hiç ehl-i rüsûm-ile
Rindân-ı bezm-i 'işrete külfet girân gelür (G. 73/3)

Güzellerin hışımlı hâlleri âşıklara unvan verdiği gibi cihan padişahlarının cevri de rindlere ve kullara şân vermektedir:

Vaz'-ı hışm-âlûd-ı hûbân 'âşıka 'unvân virür
Cevr-i şâhân-ı cihân rind [ü] gedâya şân virür (G. 79/1)

Şu beyitte şair, lüzumsuz yere her yerde rindlerin başkalarına açılmadıklarını, meclisi süsleyen dost rindlerin meşreplerinin böyle olduğunu ifade etmektedir:

Bî-maḥal her yirde açılmaz gül-i sāḡar gibi
Meşreb-i rind-i nedîm-i meclis-ârâ böyledür (G. 105/3)

Rindler dedikodudan, olayların sebeplerini sorgulamaktan hiç hoşlanmazlar:

Ne olsa şoḡbet-i rindānda hoş görmek gerek zîrâ
Kim anlar eylemez hiç güft ü gû çün ü çerādan ḡaz (G. 284/3)

Şair bir beytinde meyhaneci çıraḡının kendilerini gamdan kurtarmaması hâlinde rindlerle meyhaneciye kadar gideceklerini söylemektedir:

Ḥalâş kılmaz ise çāre muḡ-beçe ḡamdan
Gürūh-ı rind-ile pîr-i muḡāna dek giderüz (G. 226/4)

Sevgilinin her vasfı mecliste rindlerin meşrebine hoş gelir. Ondan söz edilmesi çok uygun düşer:

‘Ālem n’ola meftūnı ise ol şeh-i ḡüsnüñ
Her vaşfı gelür meşreb-i rindāna muvāfıḡ (G. 294/4)

Rindlerin serveti tahammüldür. Rind gama, kedere sabreder. Onlar dedikodu ve boş lafla meşgul olmazlar:

Rinde sāmānı taḡammüldür tecemmül n’eylesün
İtmez ‘ākîl kendi kārında tekāsül n’eylesün (G. 393/1)

Her gelen, rindlerin meclisini beḡenir ve onların tavırlarına, mest hâllerine ve mecliste şarap kadehinin devretmesine övgüler düzerler:

Bezm-i rindānuñ pesend eyler gören her ṭavrına
Gerdiş-i mestānına cām-ı şarābuñ devrine (G. 435/1)

Rüşdî’nin bir beytinde rindlerin birbirlerine “hoş geldin” anlamında kadeh gönderdiklerini, bunun temenni edildiğini okuyoruz:

Bu bezmgehde berāy-ı ḡoş-āmed ey sāḡî
N’içün biri birine rind cām göndermez (G. 223/2)

Rindler bahar ayları gibi sevinç ve neşe zamanlarını çok iyi değerlendirip bir kenara çekilir. Rüşdî şiirlerinde bu hususun üzerinde zaman zaman durmaktadır. Böyle zamanlarda rindler özellikle gözlerden ırak, neşelerine ve keyiflerine zarar vermeyecek yerlere çekilmeyi tercih ederler:

Dem-i bezm-i tarabdur hep çekilsün zümre-i rindân
Sebû der-pîş-i kefi cām-ı ‘ışret dem ğanîmetdür (G. 123/7)

Dîvân’da bazen rind, rakip anlamında kullanılır. Aşağıdaki beyitte heva ve hevesine uyan rindin âşıkların inlemesini ayıpladığı, bunun gibi hevâyîlerin yersiz elemelerini gam sandıkları söylenmektedir:

Ṭa‘n idermiş nâle-i ‘uşşâka rind-i bü’l-heves
Çekdügi âlâm-ı bî-câyı hevâyî ğam şanur (G. 144/3)

Şaire göre rindlik ve zühd bir araya gelmez. Bunlar ateş ve su gibi birbirine mizac olarak düşmandır:

Olur mı zühd-ile bir yerde Rüşdiyâ rindî
Mişâl-i âteş ü âb imtizâc-ı düşmendür (G. 206/5)

Zâhid ve rind *Dîvân*’da genel olarak birbiriyle çatışan iki tip olarak görülür. Zâhid bazı sözleriyle rindi yaptıklarından, eğlencesinden alıkoymak ister. Rind ise daima buna karşı çıkar. O yaptıkları ve yapmadıklarıyla, riyâyâ düşmesiyle pek sevilen bir tip değildir. Zâhid daima rindi ve onun yaşayışını daha iyi anlamak üzere bir çatışma unsuru olarak vardır. Aşağıda rindin ve zâhidin karşılaştırıldığı beyitlerde bunu görmekteyiz. İlk beyitte zâhid, rindleri şaraptan men ettiği için şair de zâhiden bu sözlerini terk etmesini istemekte ve sevinç kadehi söz konusu olunca yasağının hiç anılmayacağını söylemektedir:

Ko men‘i rind-i ẖarâbâtı zâhidâ meyden
Budur cām-ı ẖarâbda yasâğ anılmaz hiç (G. 34/3)

Şair bir beytinde, gülün bülbülü ve gönül alan sevgilinin yüzünün âşığı söylettiği gibi zâhidi de tecelli zevkinin, rindi ise kadehin söylettiğini ifade etmektedir:

Zâhidi zevk-i tecellî rindi şahbâ söyledür
Bülbülü gül ‘âşığı rüy-ı dil-ârâ söyledür (G. 195/1)

Zâhidin ısrarını, giyim kuşamını, onun aşk mesti olanlara nasihatte bulunmasını, hırsını, riyasını ve rind hususundaki tavrını şair bazı beyitlerde eleştirmektedir. Aşağıdaki beytinde Rüşdî zâhide zühd teklifi hususunda ısrar etmemesini ve bu meydana rıza meydanı dendiğini söylemektedir:

Gel ey zâhid bize ibrâm-ile teklîf-i zühd itme
Bu meydâna bilürsün sen de meydân-ı rızâ dirler (G. 120/2)

Zâhid, tac ve hırkaya yani görünüşe önem verir. Şair aşağıdaki beytinde buna temas etmekte, zâhîde hitap ederek tac ve hırka ile bunların zahmetini çekmemesi gerektiğini, çünkü halvethâneye sebeplerin ve riyanın sığmayacağını söylemektedir:

Yiter bir tâc u hırka gel ta' addüd zaḥmetin çekme
O ḥalvet-ḥāneye zâhid bu esbâb u riyâ sığmaz (G. 218/4)

Zâhid, aşkla mest olanları ayıplamaktadır. Şair, aşağıdaki beytinde zâhîde hitap ederek aşk mestine yönelik lüzumsuz ayıplamaları ve kötölemelerini bir kenara bırakması gerektiğini, anadan doğma Mecnûn olanlar zümresine nasihatın kâr etmeyeceğini söylemektedir:

Ḳo zâhid mest-i 'aşka bîhüde bu ta' n u teşnî' i
Naşîḥat zümre-i Mecnûn-ı mâder-zâda kâr itmez (G. 240/3)

Zâhid, hırs sahibidir. Şair de aşağıdaki beytinde zâhîde “Sen bu dinlenme evinde misafir değil misin?” diye sormaktadır:

Zâhid nedür bu ḥ'âh-ı Süleymân'a hırş-ı mûr
Yohsa bu tâb-ḥānede miḥmân degül misûn (G. 328/5)

2. 3. 3. 4. Tabiat

Rüşdî Dîvânı'nda tabiat çok canlı tasvirlerle karşımıza çıkar. Bahâriyye, temmûziyye, harifiyye başlıklı şiirler bu canlı tabiat tasvirlerinin en çok görüldüğü manzumeler olarak öne çıkmaktadır.

Rüşdî'nin bahâriyyeleri tabiat konusunda çok canlı tasvirler barındırmaktadır. “Kasîdelerin daha çok nesîblerinde görülen, övgüye bir zemin olan bu şiirler, baharda çiçeklerin açması, tabiatın canlanması, baharın gelişini kutlama gibi özelliklerle soyut bir övgü ifadesine zenginlik katar” (Mermer-Koç Keskin, 2016: 23). Rüşdî'nin bahâriyyelerinde, bahar mevsiminde insanların temaşa için mesire yerlerine gittikleri, yine bu zamanda insanların rengârenk elbiselerini giydikleri gibi hususlar söz konusu edilmektedir.

Bahâr ayları Dîvân şairlerinin eserlerinde çeşitli şiirlere konu olmuştur. Baharın gelişini müjdeleyen nevrûz da bu konu içerisinde önemli bir yer tutar. Türk kültüründe sultan nevrûz, nevrûz-i sultânî (Çay, 1993: 12) gibi isimlerle yüceltilen nevrûza ayrı bir önem verildiği söylenebilir. Şiirlerine dört mevsimin genel özelliklerini taşıyan, bir kasidesinde şiddetli kış aylarını konu edinen, diğer bir kasidesinde sıcak yaz

günlerinden söz eden, bahâriyyeler kaleme alan Rüşdî, şiirlerinde nevrûzdan söz ettiği gibi “nevrûzda” redifli bir de gazel kaleme almıştır. Dolayısıyla Rüşdî’nin konuya ayrı bir önem atfettiğini söylemek mümkündür.

Söz konusu gazeline göre nevrûzda uzlet köşelerinde kalmak yersizdir. Böyle bir zamanda sevgiliyle beraber gül bahçelerine, mesire yerlerine gitmelidir. Böyle bir günde bülbüllerin sesini dinlemeli, başka bir işle insan kayıtlı olmamalıdır. Nevrûzda dünya öyle aydınlıktır ki, zerrenin güneşten farkı yoktur. Şair kendine hitapla böyle bir günde şiirler söyleyerek adeta büyülu eserler ortaya koymak istemektedir:

Nâ-revâdur künc-i ‘uzlet zârla nevrûzda
‘Azm-i gül-geşt idelüm dil-dârla nevrûzda

Gitdi zevk âteş-i mey-hâne-i hammârda
Çübî gör ‘aks-i gül-i gülzârla nevrûzda

Nağş u şavt-ı ‘andelîb-i zârı gûş eyle hemân
Hiç muqayyed olma ğayrı kârla nevrûzda

Bir yanında bir Hudâ bî-neşve var her dilde kim
Kaatre kem sâğar-ile ser-şârla nevrûzda

‘Âlem ol deñlü münevver farkı yokdur tâbda
Zerrenün ħurşîd-i pür-envârla nevrûzda

Rüşdiyâ ferruĥ-dem-i feyz-i bahârîdür yine
Sihr-senc ol tarĥ-ı nev-eş‘ârla nevrûzda (G. 444)

Rüşdî gazellerinde baharın gelişini müjdeleyen olaylara, çiçeklere, mesire alanlarına ve insanın gamını dağıtan yerlere ve ilkbahara dikkat çeker. Ona göre bahar ayları insanın mutlu olacağı zamanlardır. Eski kederlerden ve sıkıntılardan hür olunacak demlerdir:

Nev-bahâr irdi yine şâd olıcağ demlerdür
Ġam-ı dîrîneden âzâd olıcağ demlerdür (G. 191/1)

Şair bir beytinde nisan yağmurlarından söz eder. Eski inanışa göre nisan yağmuru istiridyelerin içine düştüğünde inci, yılanın ağzına temas ettiğinde ise zehre dönüşmektedir. Şair aşağıdaki beytinde bu inanışı konu edinmekte; sözünün nisan yağmurları gibi dostlara tatlı, düşmanlara acı geldiğini söylemektedir:

Sözüm aḥbāba ṣīrīn telḥ ‘ adūya ḳaṭre-i nīsān
Şadefde dürr-i yektâ zehr olurmuş mārâ düşdükce (G. 422/4)

Şair bir temmûziye olan üçüncü kasidesinde İstanbul’da çok sıcak geçen bir yaz mevsimini konu edinmektedir. Rüşdî, bu kasidesinde medhiye kısmına kadar baştan sona sıcaklığın İstanbul üzerindeki olumsuz etkilerinden söz eder. Bu beyitlere göre canlılar için nefes almak imkânı kalmamıştır. Bu sıcaklık baştan başa canlı ve cansız şeylere tesir etmiştir. Sıcaklığın şiddetinden dağların ve çöllerin her zerresi kızıp cehennemdeki küçük kıvılcımlara dönmüştür. Bir vahşi hayvan ininden gezinti için çıksa bir ayağını atmadan kebab olur. Sanki cihan sıcak bir hamamdır. Sıcak üstten alta tesir etmektedir. Şair böyle zamanlar için “Güneşe benzeyen hümâ kuşu gibi eğer ışıktan yaratılmış olsa bile bir karga uçmaya kâdir olabilir mi?” diye sormaktadır. Güneş ışığının sabahleyin zerrelere üzerine düştüğünü kim görse gökyüzünden ateşler yağdığını zanneder:

Kalmadı imkân teneffüs kıлмаға zî-rûḥ için
Ser-be-ser kıldı cemādâta eşer bu tef ü tâb

Şiddet-i ḥardan kızup her rîze seng-i deşt ü kûh
Şöyle kim dûzaḥda aḥker pâre-i nâr-ı ḡadâb

Çıksa bir vahşî künāmından bu dem gül-geşt için
Bir ayağın atmadın daḥı olur derdüm kebâb

Şanki bir germâbe-i tâbendedür şimdi cihân
Külḥanuñ üstinde eyler zîrine te’şîr-i tâb

Şu‘ leden olsa hümâ-yı âfitâb-âsâ biri
Cünbiş-i pervâza ḳâdir mi hevâda bir ḡurâb

Âsumândan zan ider kim görse âteşler yağar
Şubḥ-dem zerrâta düştükce şu‘ a‘ -ı âfitâb (K. 3/21-26)

Şair, bir gazelinde yer alan aşağıdaki beytinde sıcakların bitkilerin üzerindeki tesirini güzel bir hüsn-i talil sanatıyla işlemektedir. Beyitte ifade edildiğide göre havaların ısınmasından ötürü gül bahçesindeki her gül gömleğini değiştirmektedir. Burada güllerin kat kat açılması sıcaklık münasebetiyle konu edilmiştir:

Hevâlar ol ḳadar germ olmada gitdükçe gülşende
İder tebdîl her gül her zamân bir pîrehen tâze (G. 442/2)

Sonbahar diğer mevsimler gibi pek sık olmasa da Rüşdî'nin şiirlerinde zaman zaman işlenen konular arasındadır. Şair aşağıdaki beytinde sevgilinin ayva tüylerini seyretmenin gelip geçici güzellik ışığından sonra olduğunu söylemekte ve sonbahar zevkinin de bahar mevsiminin ardından geldiğini ifade etmektedir:

Seyr-i hatt ol tâb-ı hüsn-i müste'âr ardıncadur
Her zamân zevk-i hâzân faşl-ı bahâr ardıncadur (G. 158/1)

Rüşdî aşağıdaki beytinde bülbülün bahar mevsimin yaptıkları karşısındaki hâlini ortaya koymaktadır. Şair, sonbahar rüzgârlarının yaptıklarını görünce bülbülün donakaldığını ve hiçbir şey söylemediğini ifade etmektedir:

Bülbül göricek kârını ki bād-ı hâzânun
Rüşdî idemez zemzeme efsürdeliginden (G. 384/5)

Rüşdî naat türündeki bir kasidesinde İstanbul'da yaşanan şiddetli bir kış mevsimini konu edinmiştir. "İrdi eyyâm-ı şitâ esridi bād-ı sermâ / Ser-i kânûnı yine ehl-i dile eyledi cā" mısralarıyla başlayan ve *Dîvân*'da ikinci kaside olan bu manzumede şair bazı mübalağalı ifadelerle yaşanan kışın şiddetini, bunun İstanbul'un üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde işlemektedir.

Bu manzumede yer alan bazı realist tasvirler çok dikkat çekicidir. Boğaz'ın donduğu, insanların evlerine çekildiği ve dışarı çıkamadığı, çiçeklerin ve diğer bitkilerin peşpeşe ortadan kaybolduğu, kışın şiddetinden bağların ve bahçelerin görünmez olduğu, kuru denebilecek hiçbir şeyin kalmadığı, yanan ocakların gül bahçelerindeki işret âlemlerine benzediği ve insanların evlerinde buralara sığındığı, soğğun şiddetinden güneşin gözükmeyeceği bu mevsim kaside boyunca uzun uzadıya söz konusu edilmektedir. Aşağıdaki beyte bakılacak olunursa yaz aylarının şiddetli sıcaklarla geçmesine karşılık böyle zorlu bir kış mevsimi yaşanmıştır:

Şayfa yakmış-ıdı rûy-ı zemîni tef-i hûr
Kıldılar şimdi bulup şanki sefidâc-ı tîlâ (K. 2/36)

Yukarıda ifade edildiği gibi bu kasidede bazı realist tasvirler de işlenmektedir. Şair aşağıdaki beytinde kışın şiddetiyle çevrede oluşan manzarayı Avrupa gemileriyle gelen camdan mâmül eşyayı bu gemilerin limana dökmeleri esnasında oluşan manzaraya benzetmiştir:

Dökdi şan şehre metâ‘ ın nice keşî-i Firenk
Taht-ı cām-ile hep âvân-ı keşîr-i minâ (K. 2/55)

Rüşdî, Belkıs’a benzeyen ayın aksinin donmuş suların üzerine düştüğünü söylemekte ve Hz. Süleyman’a benzeyen kış mevsiminin emriyle bunların üzerinin örtüldüğünü ifade etmektedir:

Düşdi Belkıs-ı mehûn ‘aksi çü âb-ı şâfa
Perde-pûş itdi anı emr-i Süleymân-ı şitâ (K. 2/57)

Bu beyitlerden hareketle Rüşdî’nin dört mevsimde yaşanan doğa olaylarına ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

Divân’da dikkat çeken bir diğer tabiat unsuru yedi denizdir. Yedi deniz, “heft deryâ” diye anılmaktadır. Heft derya ile *Divân*’da birkaç yerde karşılaşmaktayız. Rüşdî burada yaşadığı devirde genel kabul gören bir bilgiyi beyitlere taşımaktadır. Eski inanışa göre yeryüzünde yedi tane deniz bulunmaktaydı. Bunlar Atlas Okyanusu (Bahr-i Muhît), Hint Okyanusu (Bahr-i Sînt), Lut Gölü (Bahr-i Lût), Akdeniz (Bahr-i Rûm), Karadeniz (Bahr-i Nitaş), Hazar Denizi (Bahr-i Hazar), Kızıldeniz veya Şap Denizi (Bahr-i Kulzüm) adlarıyla bilinirdi (Pala 2008: 111). Aşağıdaki ilk beyitte sıcak yüzünden suların mahvolduğu söylenmekte ve bulutların yedi deryâyı acı toprağın üzerine yağdırması temenni edilmektedir:

Mahv olup fi’l-hâl olur âb u serâbistân-ı germ
Heft deryâyı bu hâk-i şûra yağdursa sehâb (K. 3/30)

Şair, aşağıdaki beyitte ise rüzgârın ve akarsuyun etkisiyle yedi deryadaki incilerin hep güzelleştiğini ifade etmektedir:

Demdür ki bād [u] cûy ile heft lüccenûn
Hep dürlerini zîb ü kenâr itdi rûzgâr (K. 6/50)

Şu beyitte ise gözlerden yağmur gibi gözyaşı döküldükçe yedi deryanın sedeflerinin ağızlarının açılacağı söylenmektedir:

Heft deryânuñ olur aşdâfı cümle leb-güşâ
Dîdeden oldukça rîzân kaatre-i bârân-ı eşk (G. 318/4)

Bazen yedi deryayı oluşturan denizlerden herhangi birinin de beyitlerde söz konusu edildiğini görmekteyiz. Kızıldeniz’in diğer adı olan Kulzüm, aşağıdaki beyitte

mânâyâ teşbih edilmektedir. Beyte göre inleyen Rüşdî, marifette coştuğunda onun yanında mânâ Kızıldeniz'i olanlar bir damla bile değildir:

Hurûş-ı cûşa gelse ma' rifetde Rüşdî-i zâruñ
Yanuñda kaçre olmaz Kızlüm-i ma' nâ olanlar hep (G. 15/6)

Dîvân'da kozmik unsurların da zaman zaman öne çıktığını söyleyebiliriz. Felek, Ay, Güneş, Utarit, Zühre *Dîvân*'da en sık kullanılan kozmik unsurlardandır. *Dîvân*'ı incelediğimizde Rüşdî'nin bilhassa felekle ilgili mısralarının geleneğin çevresindeki inanışlar etrafında ele alındığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitte eski kültürümüzde astrolojik anlamında oldukça etkili olan dokuz felek ve yedi gezegen sistemi söz konusu edilmektedir. Beyitte sevgiliyle hem-sohbet olan talihli kişilere dokuz feleğin yedi gezegenle hizmet edeceği söylenmektedir:

Baht-ile bir kez o kim kendini hem-şoḥbet ider
Nüh felek seb' a-yı seyyâre ile ḥizmet ider (G. 70/1)

Bunun yanı sıra yedi gezegen beyitlerde müstakil olarak da söz konusu edilir. Aşağıdaki beyitte şair baht yıldızına hitap ederek gönül ehli olanların onu yedi gezegen edeceği söylenmektedir:

Bulsaydı ey sitâre-i baht ehl-i dil hemân
El-ḥaḳ iderdi seb' a-yı seyyâreye seni (G. 475/4)

Dîvân şairleri felekten genel olarak şikâyet eder. Rüşdî'nin şiirlerinde de felek genel olarak şikâyet edilen bir kavram olarak öne çıkmaktadır. *Rüşdî Dîvânı*'nda bu kavram âsiyâb (değirmen), kâr-gâh (iş yeri, dükkân) gibi daha çok insanların geçimini temin ettiği kavramlarla olan ilgisiyle ele alınır. Şair aşağıdaki beytinde, felekten şikâyetinin hiçbir zaman dinmeyeceğini, şikâyet etse bile yüreğindeki ateşin sükûn bulmayacağını söylemektedir:

Felekden her ne deñlü eylesem şekve degül kâbil
Sükûn bulmaḳ vüfur-ı süz-ı dil farṭ-ı ḥarâretten (K. 8/39)

Rüşdî, diğer *Dîvân* şairlerinde olduğu gibi çoğu beytinde felekten şikâyet etmektedir. Bir beytinde şair kimden yardım isteyeceğini bilmediğini söylemekte ve zamanın zulümlerinden dolayı feryat etmektedir:

Kime dâd ideyüm felekden ' aceb
Sitem-i rüzgârdan feryâd (G. 49/2)

Şair bir yerde ise feleği biraz farklı biçimde konu edinmektedir. Şair bu mısralarda feleğe hitap ederek onun kendisine daima ıstırap vermesini istemekte veya bunun yerine bir sükûnet ya da sabrına güç vermesini dilemektedir:

Tâ key felek sitemle müdâm ıztırâb vir
Yâ bir sükûn bu âteşe yâ şabra tâb vir (G. 51/1)

Rüşdî'ye göre felek cahillere iltifat eder fakat onun bilgili insana rağbeti yoktur. Şairi her nâkıs kişinin ayaklarının altına atan kendi kemâlidir:

Felek nâ-dâna Rüşdî mültefit dānāya rağbet yok
Beni pâ-mâl-i her nâkış 'ayâr iden kemâlümdür (G. 57/5)

Felek insanı hayrete düşürür ve şaire göre bazen de insana feleğin sayısız ihsanı olur:

Virür dünyāya hayret bir kese bî-minnet ey Rüşdî
Felek bir yerde de ihsânı gâhî bî-gerân eyler (G. 68/5)

Divân'da en çok anılan kozmik unsurlardan biri de Güneş'tir. Güneş, Dîvân'da âfitâb, mihr, şems gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. "Divân şiirinde daha çok ışıĒı, parlaklıĒı, ısısı ve ısıtması ile" (Pala, 2008: 176) karşılaştığımız güneş *Rüşdî Dîvânı*'nda da benzer şekillerde manzumelere konu teşkil etmektedir. *Dîvân*'da bu konuda karşılaşılan örneklerin bazıları aşağıya kaydedilmiştir. Bu beyitlerde güneş genelde sevgilinin güzelliĒinin karşılaştırıldığı bir kozmik unsur olmak yanında çeşitli ve başka anlam ilgileriyle de görölmektedir:

'Ârız-ı yâri gören fık-r-i ruĒ-ı gül mi ider
Naẓar-ı mihr-i cihân-tâba tenezzül mi ider (G. 65/1)

MaĒabbet âteşinden bir şererdür mihr-i 'âlem-tâb
Felek Ēâkister-i sūz-ı nihân-ı âh-ı Ēasretdür (G. 99/4)

Şâm-ı Ēamda rûz-ı 'ıyd olur toĒar mı mihr-i cān
Gerçi her şāmuñ göñül lâbūd nehār ardıncadur (G. 158/4)

Ēayr-ile hîç o âfet-i meh-pāre bir midür
Mihr-i felekle encüm-i seyyāre bir midür (G. 165/1)

RuĒıyla nice şems-i mihr-i enver şanki bir nâ-Ēîz
Kemer-bend-i miyân-ı tîr-i Ēün-efşāna el şunmış (G. 257/2)

Güneş, özellikle kasidelerde Hz. Peygamber’i ve onun peygamberliğini ifade eden bir kavram olarak da öne çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde bu husus görülmektedir:

Meh-i burc-ı nübüvvet âfitâb-ı evc-i hatmiyyet
Celîs-i şadr-ı ‘ izzet ser-firâz-ı mülk-i ev-ednâ (K. 1/24)

Nübüvvet mihri ile olmağ-içün kıldılar mahtûm
Vücûd-ı pâki şıdğ-ı müdde‘ âya hüccet-i mehzâ (K. 1/34)

Olaydı sāyesi ol âfitâb-ı ‘ âlem-i nûruñ
Kimesne zerre hâke başmamak lâzım gelürdi pâ (K. 1/40)

Rüşdî Dîvânı’nda geçen diğer kozmik unsurlardan birisi de bugün Venüs adıyla bilinen Zühre yıldızıdır. Aşağıdaki beyitte Zühre yıldızı “keyvân-ı zengî”yle birlikte söz konusu edilmektedir. Keyvân, Zühâl yıldızı yani Satürn’dür. Siyah rengin ona ait olduğu kabul edilmektedir (Onay, 2007: 420). Aşağıdaki beyitlerde bu yıldızlar güneş sebebiyle söz konusu edilir. Beyitlere göre güneş, av hayvanını yakalayıp yere vurmuş ve ona Behrâm’ın hançeriyle saldırmıştır. Şafakta beliren durum yıldızın eteğini onun kana bulaması sebebiyledir. Güneş ışık saçan yıldızından saadet elde etmektedir. Zühâl yıldızı yükseliştir. Sonraki beyte göre güneş Satürn yıldızına o kadar ışık saçmaktadır ki, parlak yıldızın gözleri hayretle dolmuştur:

Urup naḥcîri mihr hâke şaldı ḥançer-i Behrâm
Şafaḫ şanma sipihrûñ kıldı dāmânını ḥûn-bālâ
İdüp kesb-i sa‘ âdet aḥter-i pertev-i baḥşından
Zühâl evc-i teraḫḫîde olup sa‘ d ekbere hempâ
O deñlü tâb-güster oldu kim Keyvân-ı zengîye
Niğâh-ı ḥayret-âlûd oldu çeşm-i encüm-i zehrâ (K. 1/58-60)

Doğu mitolojisinde Zühre yıldızı “mûsikî ilâhesi” (Onay, 2007: 420) olarak da kabul edilir. Aşağıdaki beyitte Rüşdî, Zühre’nin sazı eline aldığını ve Hz. Dâvûd’un nağmelerinin her yeri doldurduğunu ifade etmektedir:

Zühre sâzın eline aldı o şevḫ-ile hemân
Oldı her yerde de biñ nağme-serây-ı Dâvûd (K. 4/40)

Aşağıdaki beyitte Müşteri yıldızı söz konusu edilir. Müşteri, Mars’ın eski kültürdeki karşılığıdır. İnanişâ göre altıncı felekte yer almaktadır. Bircis, Jüpiter,

Hürmüz, Erendiz, Sakıt diye de bilinir. İnaniş'a göre Müşterî'nin etkisi altında doğanlar mütevazi, terbiyeli, utangaç, iyi huylu ve cömert olurlar. Bunlar güzel sözler söylerler. Dolayısıyla feleklerin kâtibi ve yazıcısı olarak kabul edilmişlerdir. Merih ve Ay ile dost; Zühre ve Utarit ile düşmandır (Pala 2008: 344). Şu beyitte Müşterî yıldızının insan talihine olan etkisi konu edilmiştir:

Naḳdīne-i niyāz-ı dil-i zārı görme kim
İḳbāl-i müşterî ile artar revāc-ı nāz (G. 228/2)

Merih veya Mirrih, bugün Mars olarak andığımız gezegenin Dîvân şiiri kültüründeki karşılığıdır. Yedi gezegenden birisidir. Edebiyatımızda savaş tanrısı olarak kabul edilir (Pala, 2008: 323; Onay, 2007: 276). Dolayısıyla diğer gezegenlerle birlikte anılmaktadır. Aşağıdaki beyitte Rüşdî, Merrih'i Zühre ile anmaktadır. Beyitte Zühre'nin elindeki hançerini kınından çıkmış şekilde gördüğünde Merrih'in can korkusuna düşeceği ifade edilmektedir:

Bīm-i cān-ile olur Merrih olursa Zühre çāk
Hançer-i ser-tizini bir kimse 'uryān görmesün (G. 373/3)

Rüşdî, aşağıdaki beyitlerde Ülker Takım Yıldızı veya Süreyya diye anılan Pervîn'i söz konusu eder. Yunan mitolojisine göre bunlar yedi kızdı. İnsanlarla evlendiler. Öldükten sonra yıldız hâline geldiler (Onay, 2007: 313). Hz. Peygamber'i konu edindiği kasidesinin bir beytinde Rüşdî, onun kahrının bir kıvılcımının feleğin yıldız bahçesine düşmesi durumunda Pervîn'in, hararetinin fazlalağından kül olacağını söylemektedir:

Şerār-ı ḳahrı düşse geşt-i encümzār-ı eflāke
Remād olurdu Pervîn sūziş-i germ-i ḥarāretten (K. 8/83)

Pervîn, bazen topluluğu ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Onay, 2007: 313). Rüşdî'nin bir beytinde böyle bir durum söz konusudur ve burada kelime başağı ifade etmektedir. Şair aşağıdaki beyitte gökyüzünün dokuz çarkının gözyaşlarıyla döndüğünü söylemektedir:

Ḥuše-i Pervîn'i yendürmezse n'ola āteşüm
Āb-ı eşkümle döner demdür ki nüh ḳullāb-ı çarḥ (G. 45/2)

Aşağıdaki beyitte Ülker takım yıldızından bu sefer Süreyya olarak bahsedilmektedir. Bu yıldız takımı bazı beyitlerde gerdanlığa benzetildiğinden (Pala,

2008: 415) “ıkd-ı Süreyyâ” tamlamasıyla karşımıza çıkmaktadır. Şair de aşağıdaki beytinde bu terkihi kullanmaktadır. Bu beyitte bahar aylarında nergis çiçeklerinin açması söz konusu edilmektedir. Şair nergisleri, tekkeye benzettiği yeryüzünün üzerinde, istiâre ile dirheme benzettiği ağaçların yaprakları sanmamak gerektiğini, bunların nergislerin çırağına gelen “ıkd-ı Süreyyâ” olduğunu söylemektedir:

Dirhem-i eşcâr şanma bād-ile ol tekyede
Hep çerâğ-ı nergise ‘ıkd-ı Şüreyyâ’ dur gelen (K. 5/21)

Aşağıdaki beyitte eskiden yıldız araştırmalarında tercih edilen usturlap âleti söz konusu edilmiştir. Usturlap yıldızların dünyaya uzaklıklarını ölçmede kullanılan bir aletti (Pala, 2008: 465). Rüşdî de beytinde usturlabın bu özelliğini söz konusu etmekte, gökyüzü usturlabının talih yıldızından habersiz olmasına şaşırmamak gerektiğini, çünkü onun işleyemez bir hâlde olduğunu söylemektedir:

Bü’l-‘aceb mi necm-i tâlî’nden olursa bî-haber
Çok zamândur kim ‘amelden kaldı usturlâb-ı çarh (G. 45/3)

Rüşdî Dîvânı’nda en fazla söz konusu edilen kozmik unsurlardan birisi aydır. Ay *Dîvân*’da genel olarak sevgilinin güzellik unsurlarını ifade ederken teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitte şair, gökyüzü ülkesinden ay Yusuf’unun güzelliğini gösterdiğini, onun yaşlı feleğin dimağını sevdâ ile doldurduğunu söylemektedir:

Suy-ı Mısr-ı semâdan Yûsuf-ı meh ‘arz-ı hüsn itdi
Dimâğ-ı pîr-i çarhı eyledi âlûde-i sevdâ (K. 1/18)

Aşağıdaki beytinde şair, Hz. Peygamber’in yaratılıştan gelen bir özellikte şeref burcunun ayı olarak doğduğunu ve feleklere vücûdunun nurlarının ışığını saldıgını söylemektedir:

O meh-i burc-ı şeref toğdı suy-ı fıtratdan
Saldı âfâka bütün pertev-i envâr-ı vücûd (K. 4/29)

Rüşdî Dîvânı’nda bir yerde Utarid’den bahsedilir. Utarid, Merkür gezegeninin eski kültürdeki karşılığıdır. Bu gezegen feleğin kâtibi sayılır (Pala 2008: 465). Rüşdî aşağıdaki beytinde Utarid’in burada memduh olan Hz. Peygamber’in üstün vasıflarını feleğin levhasına yazdığını dile getirmektedir:

‘Uṭārid yazdı evṣāf-ı bülendin levḥ-i gerdūna
Olup mevc-āzmā-yı zāt-ı ‘ālī-ḳadri bī-pervā

(K. 1/54)

Kozmik unsurların yanı sıra *Dîvân*’da zaman zaman rüzgârların da anıldığını görmekteyiz. Bunlardan biri Semûm’dur. Semûm, *Dîvân*’da üç yerde geçmektedir. Bu kelime samyeli anlamına gelmektedir (Onay 2007: 340). Aşağıdaki beyitte şair, “Kuşlar Kays’ın başına yuva yaptığı gibi yuva yapmasa n’ola!” dedikten sonra sevda rüzgârının Semûm gibi o vâdiden geçtiğini söylemektedir:

N’ola cāy itmezse serde Ḳays-veş murğ-ı âşiyān
Şarşar-ı sevdā o vādiden Semûm-āsā geçer

(G. 202/2)

2. 4. ETKİLENDİĞİ ŞAİRLER ve NAZİRECİLİĞİ

Rüşdî'nin öne çıkan özelliklerinden birisi nazireciliğidir. Nazire “Türk şairlerinin bütün zamanlarda en çok iltifat ettikleri bir uğraş olmuştur.” (Gibb, 1999a: 78). Tanzir edilen bir şiir aynı zamanda sevilen bir manzume ve tercih edilen şair anlamına gelir. Nazireleri incelemek bunların aynı zamanda edebiyat tarihindeki yerlerini de belirlemek demektir (Saraç, 2019: 279). Rüşdî'nin nazirelerinin Türk Edebiyatının beğenilen şiirlerini tespit etmede araştırmacılara yardımcı olacağını düşünmekteyiz.

Rüşdî bir gazel şairidir. Gazellerinde nazire olduğunu düşündüğümüz şiirler büyük yekûn tutmaktadır. Nazirecilik, Rüşdî'nin edebî kişiliğinin ve üslubunun önemli bir parçasıdır. *Dîvân*'da, Özellikle nazire olduğu belirtilen şiirler onun, gazellerinde hangi şairlerin etkisinde kaldığını anlamımıza yardım etmektedir. Nazirelerinden anlaşıldığı kadarıyla şair; Nâbî, Nâilî-i Kadim, Mehmed Sabrî, Şeyhülislam Bahâyî, Tırhalalı Nazîf gibi devrinin kimi önde gelen şairlerinin tesiri altında kalmıştır. Fakat *Dîvân*'da gazeller kısmında sadece Nâbî'nin iki kere, Tırhalalı Nazîf'in ve Mehmed Sabrî'nin de birer kere nazire vesilesiyle isimlerine yer verilmektedir.

Rüşdî'nin devrinde bazı önde gelen şairlerin etkisinde kaldığı hususunda en somut delil *Dîvân*'da zikredilen bu isimlerdir. Bunun haricinde ancak bir karşılaştırma sonucu olarak bazı tahminlerde bulunabiliyoruz.

Rüşdî'nin içerisinde bulunduğu edebî çevre muhtemelen onu nazire söylemek hususunda teşvik etmiştir. *Dîvân*'da onun yukarıda mahlasları zikredilen 17. yüzyılda yaşamış bazı şairleri anmasından yola çıkarak ve nazirecilik geleneği çerçevesinde ele alınabilecek şiirler kaleme almasından hareketle şairin edebî bir muhitte bulunmuş olabileceğini tahmin etmekteyiz. Bu muhît genelde şairlerin bir araya geldiği bir yerdir. “Bu toplantılar ya dost birkaç şairin bir araya gelmesi, oturup konuşmaları, veya muhtelif zamanlarda tertip edilen daha kalabalık şair toplantıları şeklinde görülüyor. Bu toplantılar, ya hali vakti yerinde, edebiyatla ilgilenen bir şahsın evinde olur, veya şairler kendi evlerine dostlarını çağırırlardı” (İpekten, 1996: 229). Rüşdî'nin böyle toplantılara katıldığını gösteren net işaretler olmasa da onun nazirelerini bazı şairlere beğendirmek istemesinden yola çıkarak ve *Dîvân*'daki şu beyitten hareketle onun bir edebî muhit içerisinde bulunduğunu tahmin etmekteyiz:

Hayliden bîgāneyüz eş‘ārla Rüşdî velî
Kendi hâline kırmaz nazım-âşınâlar birbirin (G. 398/5)

Belirli bir edebî çevre içerisinde bulunduğunu düşündüğümüz Rüşdî’nin bir nazire şairi olduğunu, 17. yüzyılın önde gelen isimlerinin etkisi altında şiir yazdığını tahmin etmekteyiz. Onun, çevresinde bulunduğunu tahmin ettiğimiz isimlerin en başında Nâbî gelmektedir. Her iki şairin dîvânlarını karşılaştırma neticesinde Rüşdî’nin bazı gazellerinin Nâbî’nin gazellerine vezin, kafiye ve redif açısından tam bir benzerlik gösterdiğini tespit ettik. Bunların Nâbî’nin gazellerine nazire olarak yazılmış olması muhtemeldir. Bu gazellerin numaraları şöyledir:¹⁰

G. 38-G. 38; G. 159-G. 77; G. 110-G. 121; G. 160-G. 177; G. 84-G. 182; G. 109-G. 211; G. 117-G. 236; G. 183-G. 240; G. 211-G. 242; G. 248-G. 319; G. 264-G. 338; G. 262-G. 353; G. 273-G. 354; G. 292-G. 393; G. 326 ve G. 301- G. 445; G. 397-G. 563; G. 366-G. 615; G. 389-G. 618; G. 391-G. 623; G. 368-G. 633; G. 463-659; G. 452-G. 716; G. 452-G. 776; G. 424-G. 779; G. 432-G. 787; G. 423-G. 790; G. 464-G. 823; G. 468-G. 830; G. 466-G. 868; G. 496-G. 870; G. 490-G. 876; G. 498-G. 880.

Rüşdî, *Dîvân*’da iki yerde Nâbî’nin ismini anmaktadır. Bir beytinde şair kendisine hitapla “Nâbî gibi nazım ipine beyân ve meânînin renkli cevherinin taşıyıcısı ol” demektedir. Şair bu beytiyle Nâbî’nin etkisi altında kaldığını ve manzumelerinde onu örnek aldığını ifade etmiş olmaktadır:

Nâbî gibi ser-rişte-i nazma yine Rüşdî
Gevher-keş-i rengî-i me‘ânî vü beyân ol (G. 342/5)

Şair, aşağıda tam metnini verdiğimiz bir naziresinde Nâbî’yi “üstâd” olarak zikretmektedir. Rüşdî üzerinde Nâbî’nin tesirini görmek adına hem Nâbî’nin gazelini hem de nazireyi buraya kaydetmek istiyoruz:

Nâbî:

Yâri açdum açıl ey gonce-dehânum diyerek
Bezme geldi gey ey şüh-ı cihânum diyerek

Pâyine bu takrîb ile düşsem yârûn
Kalmadı âh meden tâb ü tûvânum diyerek

¹⁰ İlk gazel numarası Rüşdî’ye, sonrakiler de Nâbî’ye aittir. Burada Nâbî *Dîvânı*’nın Ali Fuat Bilkan neşri (2020a ve 2020b) kullanılmıştır.

Âh bir kerre miyânını alup âgûşa
Sîneye çeksem o sîmîn-teni cānum diyerek

Haṭ ber-âverde olan tâze dem-i vuslatda
Başka bir zevk verir geçdi zamānum diyerek

Yâr söyletdi baña bu gazeli ey Nâbî
Söyleye söyleye ey tâze zebānum diyerek (Bilkan, 2020b: 152)

Rüşdî:

Gelse bezme kanı ol rind-i cihānum diyerek
Karşu varsam aña gel rûḥ-ı revānum diyerek

Baḳamam düşse de tenhā yüzine bî-taḳrîb
Tuya şâyed o cefâ-cû nigerānum diyerek

‘Arzuḥâl-i dile baḳmaz ne ḳadar kılsa niyâz
Merḥamet ḳıl kerem it şâh-ı cihānum diyerek

Şunsa ‘uşşâḳa Nerīmān alamaz destinden
Ḳıyma biçāreñe ey şîr-i jiyānum diyerek

Eyledüm Nâbî-i üstâda nazîre Rüşdî
Begenür mi göreyüm tâze-zebānum diyerek (G. 326)

Dîvân’daki nazirelerde Nâbî’nin söyleyişini hatırlatan başka bazı gazel örnekleri de vardır. Şairin aşağıdaki gazeli Nâbî’nin “-ın görmüşüz” redifli şiirini hatırlatmaktadır:

Biz devr-i cām-ı ‘işreti görmiş geçirmişüz
Çok faşl-ı zevk ü şöḫbeti görmiş geçirmişüz

Birdür bize celāl u cemāl ol fütādeyiz
Hep rûy-ı luṭf [u] şiddeti görmiş geçirmişüz

Virmez şafâ ḡurūr bize hîç keder fütūr
Envā’-ı ‘ayş u kirbeti görmiş geçirmişüz

Rindân-ı nev-heves bize öykünmesün ki biz
Her vādî-i zarāfeti görmiş geçirmişüz

Rüşdî her âfetün ola mı mest-i ‘aşḳı dil
Her zümre-i maḥabbeti görmiş geçirmişüz (G. 247)

Rüşdî, Nâbî'nin ünlü “sana kaldı” redifli gazeline de nazire yazmıştır. Bu iki şairin nazireleri aşağıda art arda verilmiştir:

Nâbî:

Gül gülşeni terk eyledi şöhet saña kaldı
Bülbül yine meydân-ı maḥabbet saña kaldı

Ferhâd ile Qays eyledi ber-çide metâ‘ın
Ey dil ser-i bâzâr-ı melâmet saña kaldı

Biz dâ‘ iye-i vuşlat ile ḥâk-i reh olduk
Ey bâd-ı şabâ lûtf u mürüvvet saña kaldı

Târîkî-i hicrâna esirüz bize çâre
Ey âh-ı sehergâh nedâmet saña kaldı

Mest eylemege ‘âlemi şahbâ-yı suḥenden
Ey ḥâme-i Nâbî yine himmet saña kaldı (Bilkan, 2020b: 485-486)

Rüşdî:

Dûr eyledün ağyârı o âfet saña kaldı
Ey dil yine meydân-ı maḥabbet saña kaldı

Ser-deste-i ḥâr-ile olup bülbülü geşte
Tenhâ o gül-i gülbin-i ‘işret saña kaldı

Dil mülkünü Tâtâr-ı müjeñ eyledi târâc
Ey pādşeh-i ḥüsn mürüvvet saña kaldı

Cem‘ iyyet-i erbâb-ı dil olmaḫda perişân
Ey ‘âşık-ı miḥnet-zede şöhet saña kaldı

Esbâb-ı neşâtı idicek ğayra kazâ-baḫş
Rüşdî bu cihânda ğam u miḥnet saña kaldı (G. 498)

Şairin başka şairleri taklit etmek istediği bu tür manzumelerinden anlaşılmaktadır. “Esasen şairleri nazire yazmaya iten saiklerin tamamının özünde bir şekilde ‘özenme’ ve ‘öykünme’ vardır. Bu özenme ve öykünme, şiire karşı da, şaire karşı da, her ikisine birden de olabilir. Bunun gerekçesi ‘beğeni’ ve ‘hayranlık’ olabileceği gibi konunun psikolojik temelinde ‘hırs’ ve ‘üstünlük iddiası’ da bulunabilir” (Köksal, 2006: 49). Ancak “Divan şairleri için nazire söylemekteki asıl önemli amaç, ‘söylenmiş’in benzeri ve karşıtının yanında, ‘söylenmemiş’in de başka

boyutlarıyla ortaya konulması, başka bir deyişle ‘daha güzel’inin söylenmesidir” (Dilçin, 2010: 271). Bu sebeplerin yanı sıra Rüşdî’nin nazirelerini en azından başka şairlerce beğenilmesi için kaleme almış olabileceği yukarıda yer verdiğimiz gazelininmakta beytinden anlaşılmaktadır.

Rüşdî’nin yaşadığı devirde güçlü bir sanat ortaya koymuş şairleri taklit ettiği yukarıdaki örnekler üzerinde görülmektedir. Onun aynı zamanda kendi özgün sanatını ortaya koymaya çalıştığını, devrinde güçlü bir şair olarak anılmak istediğini düşünmekteyiz. Fakat yine de onun devrinin önde gelen şairlerinin gölgesinde kaldığı ortadadır. Rüşdî özellikle Nâbî mektebi içinde değerlendirebileceğimiz bir şair olarak öne çıkmaktadır. Rüşdî’nin aşağıdaki gazeli kanaatimizce Nâbî’nin temsil ettiği hikemî tarzın özelliklerini taşımaktadır:

Telh ü şîrîn her edâ taraf-ı dehânından gelür
Her ne gelse âdeme kendi zebânından gelür

Her sözi ‘âlî ise ehl-i kemâlâtun n’ola
‘İlm-i hikmet ‘âlem-i kıuds-âşiyânından gelür

Güft ü güy-ı ‘aşkı ılgâ eylemez dâna bilür
Cümlesi bir nağmedür Kays âşiyânından gelür

Kanda bulsun anı diyü hâsîd-i nâ-dân-ı dün
Cevher-i feyz-i hîred insâna kânından gelür

‘Ârife kâlâ-yı nazmum armağandır Rüşdiyâ
Hep bedî‘ ile beyân kişver-sitânından gelür (G. 169)

Rüşdî’nin şiirleri içerisinde dikkat çeken hususlardan bir diğeri Nâ’îlî-i Kadim’e yazılmış olduğunu düşündüğümüz nazirelerdir.

Nâ’îlî yaşadığı dönemde kendine özgü üslubuyla dikkat çekmiş ve daha sonraki dönemlerde ismi etrafında âdeta bir mektep teşekkül etmiş bir şairdir. Rüşdî, Nâ’îlî’nin gazellerine benzer olarak söylediği şiirlerin fazlalığıyla dikkat çeken bir şairdir. Rüşdî ve Nâîlî Dîvânları üzerine yaptığımız bir karşılaştırmada bu iki şairin dîvânlarında yer alan 43 gazelin redif, kafiye ve vezin açısından benzeştiğini fark ettik.

Bu manzumeler şöyledir:¹¹

¹¹ İlk gazel numarası Rüşdî’ye, sonrakiler de Nâîlî’ye aittir. Burada Nâîlî Dîvânı’nın Haluk İpekten (1971) neşri kullanılmıştır.

G. 4-G. 9; G.13-G. 18; G. 64-G. 120; G. 87-G. 125; G. 91-G. 67; G. 108-G. 68; G. 113-G. 74; G. 116-G. 118; G. 124-G. 87; G. 130-G. 75; G. 136-G. 56; G. 151-G. 126; G. 155-G. 64; G. 160-G. 43; G. 227-G. 166; G. 235-G. 149; G. 258-G. 179; G. 261-G. 180; G. 272-G. 177; G. 283-G. 187, 188; G. 305-G. 200; G. 315-G. 270; G. 333-G. 217; G. 365-G. 238; G. 374-G. 251, 252; G. 383-G. 255; G. 384-G. 246; G. 402-G. 295; G. 405-G. 300; G. 418-G. 319; G. 419-G. 346; G. 420-G. 316; G. 447-G. 353; G. 465-G. 374; G. 476-G. 366; G. 478-G. 385; G. 482-G. 375; G. 483-G. 368; G. 491-G. 360; G. 496-G. 376, 377, 378.

Nâilî'nin devrindeki etkileri düşünülürken bunları Rüşdî'nin ona nazire olarak söylediği sonucuna varabiliriz. *Rüşdî Dîvânı*'nda yukarıdakilerden başka olarak özellikle bazı gazellerde Nâilî'nin gazelleriyle redif ve vezin olarak benzeştiği hâlde sadece kafiye farkından ötürü yukarıya almadığımız gazeller vardır. Nâilî'nin *Dîvân*'da mahlasının anılmıyor oluşu veya bizzat şair tarafından bunların nazire olduğunun söylenmeyişi bizi bu hususta kesin bir hüküm vermekten alıkoymaktadır. Ancak bizim kanaatimiz Rüşdî'nin Nâilî'den etkilendiği yönündedir. Aşağıda her iki şairden verdiğimiz örnek beyitlerde Nâilî'nin şair üzerindeki etkisini görmekteyiz:

Nâilî:

Pākî-i çirk-i riyâ ise murâduñ zâhid
Çorçum oldur saña dūzaḥda da yer vermezler (İpekten, 1970: 295)

Rüşdî:

Ter-mizâc olur ise böyle degül bâğ-ı bihişt
Zâhid-i ḥuşka cehennemde de yir virmezler (G. 151/4)

Rüşdî'nin gazelleri içerisinde dikkatimizi en çok çeken “katresi” redifli bir gazeldir. Bunun sebebi Nâ'îlî-i Kadim'in bu zeminde üç şiirinin olması ve daha sonra gelen şairlerin -özellikle 19. yüzyıldaki Encümen-i Şuarâ şairlerinin- bu şiire gösterdikleri ilgidir. Devrinde ve daha sonraki dönemlerde bu şiirlerin etkilerine bakılacak olunursa Rüşdî'nin bu zeminde söylediği iki gazelinin Nâilî'nin etkisi altında yazıldığı söylenebilir. Bu husus henüz gazellerin ilk beyitlerinde de göze çarpmaktadır. Rüşdî'nin gazeliyle Nâilî'nin şiirinde sadece kafiyeler farklılık göstermektedir. Söz konusu şiir ve Rüşdî'nin gazeli şöyledir:

Nâilî-i Kadîm:

Bâde kim dâğ-ı dil-i ümmiddür her ıatresi
Mey degül berķ-ı Kaza-te 'kiddür her ıatresi

Çok zamândur görmedük ol bâde-i rengini kim
Gevher-i tâc-ı ser-i Cemşiddür her ıatresi

Hun-ı dil kim bâde-i şâf-ı maħabbetdür baña
Âb-rüy-ı çeşme-i hürşiddür her ıatresi

Şad-merg olsa görince n'ola şimdi bâdenün
Müflisân-ı ' ayşâ mürvâridür her ıatresi

Sâķî-i vahdet o meyden kim şunar ey Nâ 'ilî
' Ârife sermâye-i tevĥiddür her ıatresi (İpekten, 1970: 461-462)

Rüşdî:

Bâde kim bir baħr-i mevc-engizdür her ıatresi
Zerre-perver mihr-i feyz-engizdür her ıatresi

Âh-ı hasretle ne dem cüş eylese hünâb-ı eşk
Aħker-i âteş-nümâ-yı tîzdür her ıatresi

Ol mey-i pür-zürı şun kim vakt-i ğamda sâķiyâ
Tâb-baħşâ-yı dil-i nâ-çizdür her ıatresi

Tâbdan hûkerde bâğ-ı bezm-i ' işretde ruħı
Bir ayâğ-ı bâde-i leb-rîzdür her ıatresi

Dilde bir deryâ yatur endişe dirler Rüşdiyâ
Kim anuñ bir baħr-i mevc-engizdür her ıatresi

(G. 495)

Dîvân'da Nâ'ilî-i Kadim'in gazellerine yazılmış birçok nazirenin yer aldığını tahmin etmekteyiz. Bunlardan birisi şairin ünlü "degmez mi" redifli şiirine Rüşdî'nin yazdığı şu naziredir:

Peyâm-ı pürsişi ' uşşâķ-ı zâra degmez mi
Selâmımız ' aceb ol şive-kâra degmez mi

Teğâfûl ile geçer bakmaz ' âşık-ı şeydâ
Yanuñda hîç nazar i' tibâra degmez mi

Ġubâr-ı hâkin iletmez şabâ fütâde-i dile
Ne deñlü dün ise bir ber-güzâra degmez mi

Ol âfetüñ hele ebrû-yı çeşm-i fettânı
Harâc-ı milket-i Rûm u Tatâr'a degmez mi

Netice bu gâzel-i âbdâruñ ey Rüşdî
Hezâr genc-i dür-i şâh-vâra degmez mi (G. 482)

Bu gazeller sadece şekil açısından değil ayrıca anlam ve edâ bakımından da Nâilî'nin gazellerini andırmaktadır.

Tıpkı Nâilî gibi yaşadığı dönemden başlayarak hem kendi döneminde hem de sonraki asırların şairleri üzerinde önemli etkiler bırakan ve genç yaşta vefat eden Fehîm-i Kadîm'in de Rüşdî'nin üzerinde bazı tesirleri olduğu düşünülebilir. Buna işaret eden husus bu iki şairin gazelleri üzerinde yapılan bir karşılaştırmadır. Ancak bu durumda da kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Rüşdî ve Fehîm'in dîvânlarında on dört civarında şiir vezin, kafiye ve redif bakımından benzeşmektedir. Bunların nazire olup olmadığıyla ilgili kesin bir yargıya varamamamızın sebebi *Rüşdî Dîvânı*'nda bu hususun yine açık bir biçimde ifade edilmemiş olmasıdır. Fakat söz konusu gazeller arasında sadece şekil bakımından değil muhteva olarak da benzeşen ve Rüşdî'nin Fehîm-i Kadîm'den etkilendiğine bizce işaret eden manzumeler vardır. Rüşdî'nin,

Ey kâmeti naḥl-i çemen-ârâ-yı kıyâmet
Her cünbişi şad-zelzele-baḥşâ-yı kıyâmet

Üftâdelerüñ görmesün aḡyâr-ile zinhâr
Kûyuñda kıpar reşk-ile ḡavḡâ-yı kıyâmet

Ferdâya sen itdüñse eger vuşlatı ta' lîḳ
Hicrûñde dil itmekde temennâ-yı kıyâmet

Maḥşerde de bu şîve ile cünbiş idersüñ
Ḥavfım bu ki ' uşşâḳ ola rüsvâ-yı kıyâmet

Bu cevri iderseñ ola pür ḡabrada Rüşdî
Feryâd-keş-i ' aşḳ-ile şahrâ-yı kıyâmet (G. 32)

gazeli, Fehîm-i Kadîm'in aşağıdaki gazeline sadece biçim olarak değil, bazı muhteva unsurları açısından da benzemektedir:

Ey tırraları sünbül-i şahrâ-yı kıyâmet
Ḥaṭṭıñda ' ayân sırr-ı temâşâ-yı kıyâmet

Haṭṭuñ ki ola zülfüñe maḥşer-geh-i âşûb
Dünyâyı tutar şûriş-i ğavġâ-yı kıyâmet

Cevr eylesüñ kâfir-i zülfüñ o kadar kim
‘İsî tuta dāmānını ferdâ-yı kıyâmet

Nergislerüñ it zîb-dih-i gülşen-i fitne
Ey cilve-i serv-i çemen-ârâ-yı kıyâmet

Öldürdi anı ḥasret-i ümmîd-i hırâmuñ
‘Ayb itme Fehîm itse temennâ-yı kıyâmet (Üzgör, 1991: 332)

Rüşdî’nin şirlerinden etkilendiği şairlerden birisi de Neşâtî Dede’dir. Rüşdî,
Neşâtî Dede’nin ünlü

Gitdüñ ammâ ki koduñ hasret ile cânı bile
İstemem sensüz olan sohbet-i yârânı bile (Kaplan, 2019: 202)

matlaıyla başlayan gazeline bir nazire yazmıştır. Söz konusu nazire şöyledir:

Yağdı ‘aşk âteşine âh ki hûbânı bile
Kıldı pervâne ruḥuñ şem‘-i şebistânı bile

Hep fedâdur yoluña ‘âşık-ı miḥnet-zedenüñ
Serv-i sāmānı degül naqd-i dil ü cânı bile

Kıldı Ferhâd edâ-yı leb-i şîrînüñle
Hüs n ü mümtâz-ı ruḥuñ Hüsrev-i zî-şânı bile

Ehl-i dil devlet-i pâ-bûsı recâsında velî
O şehüñ girmez ele kûşe-i dāmānı bile

Rüşdiyâ ‘âşık odur kim vire dil-dâruñ aña
Neşve-i bâde-i vuşlat ġam-ı hicrânı bile (G. 460)

Rüşdî’nin yaşadığı dönemin ünlü mutasavvıflarından Niyâzî-i Mısırî’nin bir
manzumesiyle şairin bir gazeli arasında benzerlikler görülmektedir. Niyâzî-i
Mısırî’nin,

Ey garîb bülbül diyârın kandedir
Bir haber ver gül-‘ızârın kandedir
Sen bu ilde kimseye yâr olmadın
Var senin elbette yârın kandedir

Artdı günden güne feryâdın senin
Âh u efgân oldu mu' tâdın senin
Aşk içinde kimdir üstâdın senin
Bu senin sabr u karârın kandedir (Tatcı, 2013: 404)

mısralarıyla başlayan manzumesi, Rüşdî'nin aşağıdaki gazelini muhteva açısından etkilemiş görünmektedir:

Yine tıtdı cihânı şavt-ı şîven-zâduñ ey bülbül
' Aceb gülden mi hârdan mıdur feryâduñ ey bülbül

Bilürsün tab' -ı gonce tengdür pür-çîn görüp rûyun
Nesîme kalmasun hiç hâtır-ı nâ-şâduñ ey bülbül

Tenün hâkisterî vü âteşin olmazdı rûy-ı gül
Mü 'eşşir olmasaydı âh-ı âteş-zâduñ ey bülbül

Nevâ-yı neşve-bağşuñdan hârebât ehline döndi
Yine sükkânı şehr-i gül-sitân-âbâduñ ey bülbül

Çü şî'r-i dil-keş-i Rüşdî ne mümkün nağmeñe taqlîd
' Aceb kimdür bu vâdîde senün üstâduñ ey bülbül (G. 337)

Rüşdî, Nedîm-i Kadîm'in vefatına bir tarih düşürmüştür. Buradan hareketle onun Nedîm-i Kadîm'le de en azından aynı çevre içerisinde bulunduğu ve sanat bakımından bir etkileşim içinde olduğu tahmin edilebilir.

Rüşdî'nin etkilendiği şairlerden biri de Sabrî Mehmed Şerîf'tir. Rüşdî'nin bu şaire nazireleri vardır. Sabrî'ye yazılan bir nazirede şairin ismi zikredilmektedir. Buradan hareketle Rüşdî'nin taklit ettiği şairlerden birinin Sabrî olduğunu düşünmek mümkündür. Bu nazirenin tam metni şöyledir:

Yâre hiç hâl-i dil-i zağm-âşinâ söylenmedi
Ol büt-i bigâneye harf-ı recâ söylenmedi

Qâbil-i bihbûd olur mı ol tabîbe bilmezüz
Hiç dehân-ı zağm-ı dilden mâ-cerâ söylenmedi

Nağd-i cândur kef harîdârum bi- ' gâhında henüz
Yûsuf-ı ümmide dahı bir bahâ söylenmedi

Gitdi elden dil teğâfûl-pîşe çeşmi bî-haber
Ol şeh-i ahvâl-i mülk-i fitne-câ söylenmedi

Şi‘r-i Şabrî’ye nazîr olmazsa da Rüşdî dahı
Böyle bir nev-güfte-i nâzûk-edâ söylenmedi (G. 478/5)

Sabrî Mehmed Şerîf’in diğer gazelleriyle Rüşdî’nin gazelleri arasında nazire ilgisi olabilecek yakınlıklar vardır. Şairlerin bunları birbirlerine nazire olarak söyleyip söylemediği belli değildir. Ancak yukarıdaki örnekten anlaşıldığı kadarıyla Rüşdî, Mehmed Sabrî’den etkilenmiştir. Bu iki şairin şekil bakımından benzeşen gazellerinin numaraları şöyledir¹²:

G. 16-G. 16; G. 29-G. 17; G. 32-G. 18; G. 49-G. 25; G. 118-G. 50; G. 120-G. 54; G. 116-G. 70; G. 119-G. 73; G. 254-G. 99, 100; G. 285-G. 109; G. 366-G. 138; G. 398-G. 145; G. 377-G. 147; G. 384-G. 153; G. 445-G. 186; G. 494-G. 197; G. 500-G. 200.

Rüşdî’nin kendisinden etkilendiğini düşündüğümüz şairlerden birisi de Şeyhülislam Bahâyî Efendi’dir. Bahâyî Efendi, devrinde çok etkili olmuş bir şairdir. “Bahâyî Efendi, özellikle kendi devrinin şâirleri ve şiir çevrelerinden çok takdir ve rağbet görmüş bir şâirdir. Çağının Nâilî, Neşâtî, Nâbî, Nahîfî, Nazîm gibi değerli şâirleri ve daha birçoğu, onun hakkında kasideler söylemişler, şâirliğini övmüşler ve şiirlerine nazîreler yazmışlardır” (Tolasa, 1979: 34). Onun şiirlerine nazire yazan şairlerden biri de Rüşdî’dir. Bahâyî Efendi’nin şiirleriyle *Rüşdî Dîvânı* arasında yaptığımız bir karşılaştırma sonucunda 7 adet gazelin şekil (redif, kafiye, vezin) olarak benzeştiğini tespit ettik. *Dîvân* ile Şeyhülislâm Bahâyî’nin gazelleri arasında şekil olarak benzeşenler şöyledir¹³:

G. 18-G. 76; G. 234-G. 15; G. 297-G. 89; G. 299-G. 19; G. 303-G. 20; G. 312-G. 21; G. 338-G. 24.

Bu durum Rüşdî’nin Şeyhülislam Bahâyî’nin gazellerine nazire söylediği gibi bir yoruma gitmemize yardımcı olmakla beraber yine de bu konuda tam bir hüküm vermek mümkün değildir. Fakat bununla beraber Bahâyî Efendi’nin ünlü “n’eylersin” redifli gazeline Rüşdî’nin bir nazire yazdığını düşünüyoruz. Söz konusu manzume şöyledir:

¹² İlk gazel numarası Rüşdî’ye ikincisi Mehmed Sabrî’ye aittir. *Mehmed Sabrî Dîvânı*’ndaki gazel numaraları Çeçen 2010’dan alınmıştır.

¹³ Bahâyî gazellerinin numaraları Toprak 2006’ya göre verilmiştir.

Ṭoķınuñ çarḥa ey āh-ı āteş-zād n'eylersün
İdüp gerdünla bir bāz-geşt ĩcād n'eylersün

Ne geşte ḥayl-i ' uşşākı ne āzād ' āķıbet bilmem
Bu deñlü derdmendi ey şeh-i bī-dād n'eylersün

Ġam-ı dehre cihānda kār ider bir neşve gördüñ mü
Olup bīhūde bir keyfe göñül mu' tād n'eylersün

İder her seng-i sahta tīşe-i tīrūñ eşer ammā
Geline seng ḳalb-i yāre ey Ferhād n'eylersün

Rūsūma mu' teber ḥalk i' tinā yok dānişe Rüşdī
İdersek sihr-ile biñ tarz-ı nev-ĩcād n'eylersün (G. 296)

Rüşdī'nin, 17. yüzyıl şairlerinden Süleyman Mezākī'ye (ö. 1676)'ye de bir naziresi vardır. Mezākī'nin,

Sunar bir cām-ı memlū bin tehī peymāneden sonra
Döner vefk-ı murād üzre felek ammā neden sonra (Mermer, 1991: 518-519)

matlalı ünlü gazeline Rüşdī, aşağıdaki naziresini yazmıştır. Bu nazire kanaatimizce şairin en samimî manzumeleri arasındadır:

Ġaḍab merfū' olur kesr-i dil-i dīvāneden soñra
İder ābād-ı luṭf ol kişveri ammā neden soñra

Cem-i ' aşkuñ o deñlü ḥāşdur ser-meclis-i ünsi
Ayak başmış yok aña sākī-i peymāneden soñra

Biri pür-zahm-ı ḥār-ı gül biri sūzān-ı nār-ı şem'
Añulmaz bir sitem-keş bülbul ü pervāneden soñra

Olursa āfitāb-ı evc-i ḥüsn ' ālem-i ḥūbı
Baķılmaz bir perī-rūya ruḥ-ı cānāneden soñra

Lebi dil-ḥastegān-ı ' aşķa ķılmazsa devā Rüşdī
Bilür üftāde ḳadrin ' āşķ-ı dīvāneden soñra (G. 457)

Rüşdī'nin kendisinden etkilendiği, bir gazeline kesin olarak nazire yazdığını tespit ettiğimiz şairlerden birisi de Tırhalalı Nazīf'tir. Nazīf, İstanbul'da eğitim görmüş ve doğduğu yer olan Tırhala'da müftüyken 1694 senesinde vefat etmiştir. Şair, Rüşdī ile hemen hemen aynı zaman diliminde yaşamıştır. Nazīf, Rüşdī'nin bir naziresinde "Nazīf-i hoş-edā" olarak anılmaktadır. Bundan, Rüşdī'nin şairin şiirlerini beğendiğini

anlamaktayız. Rüşdî'nin ve Nazîf'in her ikisinin de gazellerine aşağıda yer verilmiştir. İlk gazel Nazîf'e aittir ve bu manzume Rüşdî'ninkini bir hayli etkilemiş gözükmetedir:

Göñül 'aşkında yâriñ cevri ü bî-dād istemiş bulmuş
Sezâdır aña kim ey cân-ı nâ-şâd istemiş bulmuş

Yine bezm-i ğam-ı dil-ber gibi dâniş-firîb olmaz
O meclisler ki kilik-i şûh-ı Behzâd istemiş bulmuş

Tamâm olmuş mezâk-ı lezzet-i Şîrîn'den me'yûs
Belâ-yı tîşe-i âzârı Ferhâd istemiş bulmuş

Nice zaḥmî-i tîğ-ı cevri olmaz ehl-i dil anıñ
Ḳazâ bî-dād-ı ğamzeñden ki imdâd istemiş bulmuş

Remeddir şanma ḥûn-ı küşte-gân âlûde ğarḳ itmiş
Bu baḥr-i fitneyi ol çeşm-i cellâd istemiş bulmuş

Ḥarâb olsa 'aceb mi seng-i ğamdan tâ ezel 'âşık
Dil-i ma'mûrını berbâd berbâd istemiş bulmuş

Nazîf itmiş yine izhâr-ı siḥr ü 'aciz-i perdâzı
Bu nev ṭarḥ-ı ğarîbi ṭab' -ı üstâd istemiş bulmuş (Darıcık, 2006: 269-270)

Bu gazele Rüşdî tarafından yazılan nazire aşağıdadır:

Göñül dil-dâr-veş bir çeşmi cellâd istemiş bulmuş
Sezâdur cevri-ile öldürse bî-dād istemiş bulmuş

Ḳo çeksün derd-i hicri Bî-sütûnla sâye-bânında
Belâ-yı 'aşk-ı yârı Ḳays u Ferhâd istemiş bulmuş

N'içün şefḳat-ṭaleb ğonce-i ḥûn-ḥ'âr-ı dil-berden
Bu vaż' -ı kîneyi 'uşşâk-ı nâ-şâd istemiş bulmuş

' Aceb mi ṭıfl-ı dil dūr olmasa piş-i nigâhında
Füsûn u fitnede bir kâmil üstâd istemiş bulmuş

Nazîf-i hoş-edâya âferîn ṭab' ına Rüşdî'nüñ
Nazîre yine ğüftâr-ı nev-icâd istemiş bulmuş (G. 272)

Rüşdî, devrinin önde gelen şairlerinin yanı sıra pek fazla tanınmamış şairlerin de etkisinde şiirler yazmış ve *Dîvân*'da bunu nazireleriyle göstermiştir. Kesin bir sayı verememekle beraber biz *Dîvân*'da yer alan gazellerin önemli bir kısmının nazire

olduğunu düşünmekteyiz. Şair, bu nazirelerinde taklit seviyesinde kalmamıştır. En azından bunların başka şairlerce beğenilip beğenilmediği hususunda bir endişe taşıdığı anlaşılmaktadır. Şairin özgün söyleyişler yakalamaya çalıştığı yukarıda karşılaştırdığımız manzumelerde de görülmektedir. Dolayısıyla şairin nazirelerinde başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Bunun yanında şairin başka şairleri etkilediğine dair elde net bir veri bulunmamaktadır. Rüşdî, ilk derece şairlerin etkisinde kalmış ve onlara nazireler yazmış edebî bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir.

3. DİVÂNE RÜŞDÎ DİVÂNI

(TENKİTLİ METİN)

NÜSHALARIN TANITILMASI

Şimdiki tespitlerimize göre *Rüşdî Dîvânı*'nın dört adet nüshası bulunmaktadır. *Divan*, kasîde, mesnevî, gazel, kıt'a, rubâî nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerden oluşur. Bu nüshalar şunlardır:

a. (AH) Medine Arif Hkmet Kütüphanesi, Mahtûtât 811.53

Divan'ın bu nüshasında biri yarım olmak üzere 9 kasîde, 469 gazel yer almaktadır. Kasîdelerden biri mevlit, biri mirâciye, biri de mersiye özelliği göstermektedir. (Nüshanın kendisi görülememiş, buradaki bilgiler nüsha görüntülerinden alınmıştır.)

Başı:

اردی اتم شتا اسردی باد سرما

سر کانونی بنه اهل دله ابلدی جا

Sonu:

اسباب نشاطی اندجک غره قضابخش

رشدی بو جهانده غم و محنت سکا قلدی

İstinsah Tarihi: ?

İstinsah Kaydı: ?

Varak: 101

Yazı: Rika.

Satır: 19

Kâğıt: Nohudî, Filigransız.

Cilt:

Nüshada Şeyhülislam Ârif Hikmet Kütüphanesi adına temellük kaydı yer almaktadır.

b. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, 756

Bu nüshada biri yarım olmak üzere 8 kasîde, 469 gazel kayıtlıdır. Süleymaniye nüshası çok az bir farkla Şeyhülislam Ârif Hikmet nüshasının aynısıdır. (Nüshanın kendisi görülememiş, buradaki bilgiler nüsha görüntülerinden alınmıştır.)

Başı:

زهی سرعت که کوز اچوب بومنجہ قویہ جانندن

اولوردی تا ازلدن ننجہ بیک کرہ ابد پیما

Sonu:

اسباب نشاطی ادجک غره قضابخش

رشدی بو جهانده غم و محنت سکا قلدی

İstinsah Tarihi: ?

İstinsah Kaydı: ?

Varak: 76 (2a'da ve 14b'de sayfalarında ikişer beyit yer almaktadır. Sayfalar bunun haricinde boştur. 15a'da ise bir beyit yer almaktadır. Bu beyit şöyledir:

Biñ âteş-pâre çıkdı tıfl-ı dil benden ırağ olsun

Serây-ı şehri-yâr-i 'aşka virdüm bir çerâğ olsun

Sayfanın geri kalanı boştur. Ayrıca burada kırmızı mürekkeple yazılmış "Dîvân-ı Rüşdî-i Dîvâne" başlığı bulunmaktadır. Derkenar olarak 22a'da ve 71b'de Nazîm mahlasıyla kayıtlı iki adet gazel yer almaktadır.)

Yazı: Rika.

Satır: 23

Kâğıt:

Cilt:

c. Milli Kütüphane, FB Kısmı, 244

Divan'ın bu nüshasında 11 kasîde, 1 mesnevî, 337 gazel, 2 kıt'a, 13 rubâî yer almaktadır. (Nüshanın kendisi görülememiş, buradaki bilgiler nüsha görüntülerinden alınmıştır.)

Başı:

تعالى الله زهى شام سعادتبخش بى همتا
كم اولدى باعث تنزىل سبحان الذى اسرى

Sonu:

نولا مجبور اسه رشدى مدحك قنده اول قنده
همان راجئ لطف باوركدن با رسول الله

İstinsah Tarihi: ?

İstinsah Kaydı: ?

Varak: 96

(55a'da derkenar olarak Yümnî'ye ait bir gazel yer almaktadır).

Yazı: Rika.

Satır: 16

Kâğıt:

Cilt:

d. İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, 692/2

Divan'ın bu nüshasında 11 kasîde, 480 gazel, 1 mesnevi, 3 tarih ve 4 rubai yer almaktadır. (Nüshanın kendisi görülememiş, buradaki bilgiler nüsha görüntülerinden alınmıştır.)

Başı:

زهى سرعت كه كوز اچوب بومنجه قوپه جانندن
اولوردى تا ازلدن نجه بلك كره ابد پىما

Sonu:

اولسم نولا هر قنده كدرسك همراه
سردن كچدم بولنكده سردن كچدم

İstinsah Tarihi: ?

İstinsah Kaydı: ?

Varak: 85 (Bu yazmada üç farklı divan yer almaktadır. Bunlar sırasıyla *İzzetî Divanı*, *Rüşdî Divanı* ve *Mu'inî Divanı*'dır. Çalışmamıza konu olan Rüşdî Divanı eserde 32b-117a varakları arasında yer almaktadır.)

(Bu nüshada 88a'da aşağıdaki mısralar yer almaktadır:

Hübân-ı 'aşr mâ'il-i ağıyâr-ı dūn imiş
Her kıadr-i nâ-şinâsa maḥabbet cūnūn imiş
Bir kerre olmadı baña rāh-ı emelde rām
Ser-keşlik itdi pâre-i baḥtum zebūn imiş)

Yazı: Rika.

Satır: 23

Kâğıt:

Cilt:

TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN METOT

Dîvâne Rüşdî Dîvânı'nın dört nüshası bulunmaktadır. Bunların hiçbirisi müellif hattı değildir. Bu yüzden biz burada bütün nüshaları metin teşkilinde kullanmaya gayret ettik.

Nüshalar arasındaki farklar oldukça fazladır. Kimi nüshalarda (AH ve S nüshalarında) bazı kasîdeler, mesnevîler ve bazı gazeller yoktur. Tespitlerimize göre AH ve S nüshaları benzer nüshalardır. Bunlar birbirinden çok az farkla ayrılırlar. Bu nüshaların müstensihî bilinmemektedir.

İÜ nüshasında H. 1090 (M. 1679/1680) yılına ait bir sah kaydı yer almaktadır. Bu nüsha şairin vefatından yaklaşık on beş sene önce istinsah edilmiştir. Buna göre bu nüsha elimizdeki en eski metin görünümündedir. Bu nüshada bazı şiirlerin bulunmayışı, bazı beyitlerin yarım kalmış olması ve tenkitli metne göre bazı eksik manzumelerin olması bize bunun ilk olsa bile tam nüsha olmadığını, belki müsvedde olduğunu düşündürmektedir. İÜ nüshasının da müstensihî bilinmemektedir.

AH, S ve İÜ nüshalarında Dîvân'ın ilk kasîdesi olarak bulunan bir manzumenin ilk 48 beyti yoktur. Bu manzume tam ve daha uzun bir şekilde sadece M nüshasında yer almaktadır. Üç nüshada kasîdenin bahsi geçen beyitlerinin alınmayışı, bu manzumenin bir kıt'a olduğunu düşüncesini uyandırmaktadır. Üstelik İÜ ve M nüshalarında bulunan birçok beyit AH ve S nüshalarında yoktur.

Buradan hareketle İÜ ve M nüshalarının müsvedde oldukları, şairin veya müstensihlerin en olgun nüshayı AH ve S nüshalarında ortaya koymak istedikleri anlaşılmaktadır. Bunun bir göstergesi de AH ve S nüshalarındaki özen ve tertibin İÜ ve M nüshalarında bulunmayışıdır. Bu son iki nüshada yer alan manzumeler sayfalara yığılmış görünümü vermektedir. Mesnevîlerin bazı beyitleri İÜ'de derkenar olarak yer almaktadır. İÜ'de ikinci mesnevînin ilk yetmiş beyti bir sayfaya sığdırılmış vaziyettedir. Buradan hareketle İÜ nüshasının bir müsvedde olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durumda AH ve S nüshalarını *Dîvân*'ın en mükemmel hâli olarak kabul edebiliriz. Ancak bu ikisinin diğerlerinden bazı önemli farklarla ayrıldığını söylemek gerekmektedir. Bu manzume farklarından ötürü metnin kuruluşunda herhangi bir nüshayı esas almadık.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ VE METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

İnceleme kısmında verdiğimiz örneklerde ve metinde transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Bu alfabe şu şekildedir:

A/a	ا	đ, Ž/ž	ض
د	ء	T/t	ط
S/s	ث	Z/z	ظ
H/h	ح	‘	ع
Ĥ/ĥ	خ	Ġ/ġ	غ
Z/z	ذ	K/k	ق
Ş/ş	ص	ñ	ك

Bunların hâricinde metin içerisinde geçen Arapça ve Farsça kelimelerdeki medli harfler için şu işaretler kullanılmıştır:

ي	و	ا
ī, ā	Ū, ū	Ā/ā

1. Farsçadaki vâv-ı ma‘dûleler “ĥ-āb” örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir.
2. Elif-i maksurelerin kısa okunması gereken yerlerde ise “Īsa, Leyla”da olduğu gibi bir tercihte bulunulmuştur.
3. Hem uzun hem de kısa okunabilen kelimelerde vezin gereği med yapılması gerekli olan yerlerde bunlar uzun, med gerekmeyen yerlerde ise kısa okunmuştur. “hiç, hīç” örneğinde olduğu gibi. Normalde medli okunması gereken çift sesli kelimeler bazı durumlarda vezin gereği tek ses olarak okunmuştur.
4. Metin tamiri yapılan yerlerde [] işareti kullanılmıştır. Okunuşundan emin olunamayan yerlerde ise kelimeden hemen sonra (?) işareti getirilmiştir.

5. Vezin gereği yapılan ünlü türemeleri (i) şeklinde gösterilmiştir. “bez(i)m”de olduğu gibi.

6. Hece düşmesi olan yerler “n’ola, n’eyler, k’ola” örneklerinde olduğu gibi gösterilmiştir.

7. Dîvân metni 17. yüzyılda yaşayan bir şaire aittir. Dolayısıyla bu yüzyılın imlasıyla ilgili bazı tereddütler bu çalışmanın başlangıcında da yaşandı. Biz burada klasik imlâ usulünü takip etmeye çalıştık ve metnin Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini muhafaza ettiğini düşünerek tercihlerde bulunduk.

8. Ayet ve hadislerden yapılan alıntılar transkripsiyon harfleriyle tespit edilmiş ve anlamları dipnotta gösterilmiştir.

9. Arapça, Farsça ön ek, son ek, birleşik sıfat ve isimlerin yazımında İsmail Ünver’in genel olarak tekliflerine uyulmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle şu usûl takip edilmiştir:

a. Arapça, Farsça ön ekler ve edatlar, kendinden sonra gelen kelimedenden kısa çizgiyle ayrılmış ve sonra gelen ve yapım eki görevindeki ekler ise bitişik yazılmıştır: Bî-sütûn örneğinde olduğu gibi.

b. Birleşik isim ve sıfatlarla bir isim ve fiilden türemiş isimlerin yan yana gelmesiyle oluşan tamlamalarda araya şu örnekteki gibi çizgi getirilmiştir: hoş-şoḥbet.

c. Arapça tamlamalar “ḥayrû’l-beşer” örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir.

10. Āfitāb, āsitān, āsiyāb, āsumān gibi kelimelerde de görüldüğü üzere medli okunuştan doğan ses türemelerine metinde yer verilmiştir.

11. Okunamayan kısımlar (...) şeklinde gösterilmiştir.

DİVÂN-I DİVÂNE RÜŞDÎ

-Tenkitli Metin-

[KAŞİDELER]

Dīvān-ı Dīvāne Rüşdî*

1

Der-Na‘t-ı Şerîf Seyyid-i Nebiyy-i Muhterem Şalla’llahu ‘Aleyhi Ve Sellem**

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Te‘āla ’llāh zihī şām-ı sa‘adet-bağş-ı bî-hemtā
Kim oldu bā‘ iş-i tenzîl-i “sübḥāne’l-lezî esrā”***
- 2 Felek nağş-ı gül-i ḥurşîdi nemle şüste itdükde
Zemînün zıllı peydā eyledi bir sünbül-i ra‘nā
- 3 Zer-i mihri virüp müzd-ver-i ‘ālem necm-i raḥşāna
Siyeh-ṭāğ-ı serāy-ı şāmı tezyîn itdi ser-tā-pā
- 4 Çerāğ-ı ḥuruñ aldı dūdesin kânūn-ı ḥāk içre
Karardı rüy-ı ‘ālem aḥkeri oldu semā-ārā
- 5 Toğındı kırdı tārın ‘ankebūt-ı āfitābuñ çarḥ
Düşince āşiyāndan oldu sîm āvîzeler peydā
- 6 Dağıtdı bād-ı saḥt evrāk-ı zerrîn nergis-i yūḥı
Yine bāğ-ı sipihre eyledi nağş-ı zemîn-pirā
- 7 Düşüp çetr-i perend-i rûza bir âteş remād itdi
Dökildi ḳaldı zerre zerre [ol dem] sîm-i tāb-efzā
- 8 Siyeh bir zarf idi nemden çiçeklenmiş velî zulmet
Derûnında nice gizlendi bilmem ḳāḳum-ı beyzā
- 9 Olinca rîze sengistān-ı şāma gūy-ı ḥur ḡaltān
Şihābı kıldı çevgān şeh-süvār-ı ṭārem-i vālā
- 10 Şafā mir’at-i mihri kıldı yir yir zer-ger-i ‘ālem
Sevād-ārā virilende ṭırāz-ı gevher-i baḥtā

* Başlık: AH; Dīvān-ı Rüşdî İÜ.

1 AH 16b, M 3a, S 1b, İÜ 32b.

** Başlık: AH.

*** Äyet: Sübhāne’l-lezî esrā bi-abdiḥi leylen (İsrâ Sûresi, 17/1) “Kulunu gecenin birinde yürüten (Allah), her türlü ayıp, kusur ve eksiklikten uzaktır.” (Yılmaz, 2013: 616).

- 11 Niķāb indi ‘arūs-ı hāveri gülgünī vālādan
Dökildi nārı oldu zer-nişān gīsū-yı ‘anber-sā
- 12 Alup zeyn-pūş-ı dībā-y-ile rahtın hādīm-i ‘ālem
Müzeyyen bā’is-i gerdūna çekdi bir cel-i zībā
- 13 Taḥarrükden düşüp bir [dem] ḥamīr-i ḥāke şikest oldu
Ṭağıldı sāḥa-yı dünyāya yir yir dirhem-i beyzā
- 14 Çıkardı pālehengin dirilüp beyzā nemedle çarḥ
Bürindi bir siyeh buluṭa çün dervīş-i Mevlānā
- 15 Degül mihr ü şafaḥ bir kûredür tāb-ile çārümde
İder taḥmīr-i zanbaḥ her zamān kimyā-ger-i dünyā
- 16 Tamām itdi felek tezhībini mecmū‘a-yı rūzuñ
Zer-efşān bir edīm-i tīre-cild oldu aña ḡulmā
- 17 Sevādı şanki tevķī‘-i sa‘ādet rıyğıdur necm
Şafaḥ ṭuḡrā-yı ḡarrādur çekilmiş sūrḥ-ile gūyā
- 18 Suy-ı Mışr-ı semādan Yūsuf-ı meh ‘arz-ı ḥüsn itdi
Dimāḡ-ı pīr-i çarḥı eyledi ālūde-i sevdā
- 19 Uf(u)ḡdan oldu çün la‘līn ḡabā-yı hūr-ı dāmen-keş
Ḥurūş u cūşa geldi cümle cünd-i kevkeb-i zehrā
- 20 Nihān itdi teh-i ḥāk içre çün genc-i zer-i mihri
Müvekkel kıldı dīv-i şāmı anda mālīk-i dünyā
- 21 Cihān mihr āteşiyle oldu şan bir tūtiyā micmer
Derūnın ḡulmet-i şeb eyledi pūr-‘anber-i sārā
- 22 O şebdür vesme-i ebrū-yı dil-cū-yı hilāl-i meh
O şebdür kuḥl-i nūr-ı dīde-i necm-i ziyā-baḡşā
- 23 Sezādur hem-‘ayār-ı cevher-i iksīr-i şāf olsa
Anuñ tāb-ı nücūmı düşdügi ḥāk-i siyeh zīrā
- 24 O şeb oldu o kân-ı ‘izz ü rıf‘at şāḥibü’l-mi‘rāc
O aḡşam oldu bezm-ārā-yı ḡaş-ı da‘vet-i Mevlā

- 25 Meh-i burc-ı nübüvvet âfitâb-ı evc-i hatmiyyet
Celîs-i şadr-ı izzet ser-firâz-ı mülk-i “ev-ednâ”*
- 26 Güzîn-i âferîneş kârdân-ı dâniş ü bineş
Mekârim-bağş-ı hîâhiş şâygân-ı menseb-i evlâ
- 27 Fürûğ-ı çeşm-i âdem tâb-bağş-ı çehre-i âlem
Çerâğ-ı nûr-ı feyz-i tâb-dâr-ı leyle-i esrâ
- 28 Cihân-ı ilm-i hikmet hîâce-i dânişgehi fiṭnat
Güher-senc-i belâgat bülbül-i gülzâr-ı “mâ evhâ”**
- 29 Cenâb-ı Aḥmed-i Muḥtâr ḥabîb-i Ḥazret-i Ğaffâr
Şefî-i her güneḥ-kirdâr melâz-ı mercî-i dünyâ
- 30 O sulṭân-ı sa’ âdet tâc-dâr-ı ḥıṭṭa-yı mücâz
Cihânı tîğ-ı fermânıyla teşhîr itdi ser-tâ-pâ
- 31 ‘Izâr-ı enveri tâb-efgen-i âyîne-i fiṭrat
Zebân-ı efşahı tûṭî-i mu’ ciz-güy-ı rûḥ-efzâ
- 32 Beyânı selsebîl-i bâğ-ı cennetden peyâm-âver
Dehânı nükte-i esrâr-ı sübhândan ḥaber-fermâ
- 33 Nişân-ı na’ l-i esbi dâğ-ı reşk-i sîne-i eflâk
Ğubâr-ı ḥâk-pâyı tûtiyâ-yı dîde-i ḥurâ
- 34 Nübüvvet mihri ile olmağ-ıçün kıldılar maḥtûm
Vücûd-ı pâki şıdk-ı müdde’ âya hüccet-i mehzâ
- 35 Sa’ âdet evcinüñ güyâ ki mâh-ı bedridür kendi
Gürûh-ı âl ü aşḥâbı nücûm-ı tâb u fer-bağşâ
- 36 Ola tâ kim dü nîmi kâṭı’-ı burhân-ı i’ câzı
İki şak itdi mâhı ol bir engüşt-i yed-i tûlâ
- 37 Olup derbânı ḥasmın bir şecer def’ itdi gâr üzre
Giderdi mârı Rüstem tîrle gencîneden güyâ
- 38 Mecûs âteşlerini ḥadd-i mikdâr bād ref’ itdi
Cihânı luṭf-ı teşrîf-ile kıldı gülşen-i me’vâ

* Âyet: Ev-ednâ (Necm, 53/9) “(Böylece Peygamber’e olan mesafesi, iki yay aralığı kadar) yahut daha az (kaldı).” (Yılmaz, 2013: 145).

** Âyet: Mâ evhâ (Necm, 53/10) “Allah kuluna vahyini bildirdi.” (Yılmaz, 2013: 477).

- 39 Gelince şehir-i dehre reh-güzār-ı şāhide döndi
Nişān-ı pūşte-i ham-geşte tāk-ı günbed-i Kistrā
- 40 Olaydı sāyesi ol āfitāb-ı ‘ālem-i nūruñ
Kimesne zerre hāke başmamak lāzım gelürdi pā
- 41 Serīn top itdi haşmuñ şavlecān-ı pençe-i şemse
Şadākat buldı çün vaḥşīden oldı dām u (...)
- 42 ‘Aceb mi ger muḫalli bi’l-gümām olsa bilüp ḳadrin
Tutardı sīneler içre felek çün gevher-i yektā
- 43 Gel ey endīşe mi’rācın beyān it bir şināver hīç
Kenārın bulmamışdur lūcce-i i’cāzınuñ aṣlā
- 44 Resūl-i müctebāya peyk-i dāver-i cihān ol şeb
Getürdi berḳ-ı cünbiş[i] bir bir āsumān peydā
- 45 O deñlü tīz-rū kim vaşf olunmaz sür‘at-i seyri
Ḳalur evvel ḳademde peyk-i ‘aḳl olsa aña hümā
- 46 Çemende dāğıdur eşk-i çeşmi nev-gül-i rengīn
Hevā-yı kākülüyle ehl-i sevdā sūnbül-i ra‘nā
- 47 Hıred dermānde ‘āciz cünbişin fehmi itmede idrāk
Göz irişmezdi ḳat‘-ı menzil eylerken aña zehrā
- 48 Gelince cünbiş ü reftār-ı germe farṭ-ı sür‘atle
Ekābir ḫaṭve olmaz diyü deşt-i vāsī‘-i ḡabrā
- 49 Zehī sür‘at ki göz açup yuminca ḳopsa cāyından
Olurdu tā ezelden nice biñ kerre ebed peymā
- 50 Binüp ol raḫş-ı çālāke suy-ı ḳavse revān oldu
Şeref-yāb-ı ḳudūm-ı sa‘d olunca Mescid-i Aḳsā
- 51 Hemān anda iki rek‘at namāzı eyledi itmām
‘Urūc itdi semāya merd-i mebrūr namāz-āsā

1-48. beyitler: -AH, S, İÜ.

51. beyit M’de şu şekildedir:

Hemān vaḳt-i ḡurūb ol cāy-ı vālā-yı mübārekden

‘Urūc itdi semāya nūr-ı ḫurşīd-i berīn-āsā

- 52 Degül şām u kevākib ol çemende bād-ı raḥşından
Direm-rîz oldu sünbülzāra naḥl-i yāsemen gūyā
- 53 Edeble kāse-i pūr-şîr-i māhı şundılar ol dem
Velî bir pâre şafvet yok diyü meyl itmedi aşlā
- 54 ‘Uṭarid yazdı evşāf-ı bülendin levḥ-i gerdūna
Olup mevc-āzmā-yı zāt-ı ‘ālî-ḳadri bî-pervā
- 55 Şalınca cārim-i çarḥ-ı berîne pertev-i iclāl
Verā-yı perdeden ḥurşîd baş göstermedi ḳaṭ‘ ā
- 56 Hicāb-ı ‘işmetinden dirilüp mînā-yı çarḥ içre
Gül-i şebnem nişāna döndi rûy-ı Zühre-i Zehrā
- 57 Ḳumāş-ı ihtirāmı her ḳademde ḳıldı pāy-endāz
‘Azîmet-sāz-ı istikbāl olunca Ḥazret-i ‘İsā
- 58 Urup naḥcîri mihr-i ḥāke şaldı ḥançer-i Behrām
Şafaḳ şanma sipihrûn ḳıldı dāmānını ḥûn-bālā
- 59 İdüp kesb-i sa‘ âdet aḥter-i pertev-i baḥşından
Züḥal evc-i teraḳḳîde olup sa‘ d ekbere hempā
- 60 O deñlü tâb-güster oldu kim Keyvân-ı zengîye
Nigāh-ı ḥayret-âlûd oldu çeşm-i encüm-i Zehrā
- 61 Olinca pertev-endāz oldu ol nûr-ı cihân-tābı
Vücûd-ı pâkine envârı ‘arşuñ ḥil‘ at-i dîbā
- 62 Alup raḥşını emîn daḥı ḳaldı sidrede refref²¹
Yirin taḥt-ı Süleymân-veş o şāha eyledi me‘vā
- 63 İrüp bir nûra daḥı refref-i ferḥundeyi ḳıldı
Geçüp çün “kābe ḳavseyni” maḳāmı oldu “ev-ednā”*

53b şafvet yok: bî-şafvet AH, S.

56a Hicāb-ı ‘işmetinden: Ḳabā-yı ‘işmetinden S, cā-yı ‘işmetinden M.

59a naḥcîri: naḥcîr İÜ.

59b olup: oldu M.

62a Alup raḥşını emîn daḥı: - İÜ; ḳaldı: ḳalır İÜ.

* Âyet: Ev ednā (Necm, 53/9) “(Böylece Peygamber’e olan mesafesi, iki yay aralığı kadar) yahut daha az (kaldı).” (Yılmaz, 2013: 145).

- 64 Olundı her taraftan çok şeker-rîz-i tekellüm hep
Velî bî-ḥarf [ü] elfâz idi lübb-i ma‘ ni-i zîbâ
- 65 O bezm-i ḥāşa maḥrem yok degül keyfiyyeti ma‘ lûm
Ne başdı pây endîşe ne gördi dîde-i dünyâ
- 66 İrüp gencîne-i maḥşûd-ı aşla dest-i himmetle
Murâd üzre güher-çîn oldu çün kim ḥāce-i Baḥḥâ
- 67 Yine derdüm sürûr-ı bâl-ile ‘ izz ü sa‘ âdetle
Zemîne nâzil oldu hemçü nûr-ı rahmet-i Mevlâ
- 68 Cemî‘-i âl ü aşḥâba murâd itdükleri mîḡdâr
O güherlerden itdi dest-i luṭfî bîd-i reyḡ ‘ atâ
- 69 ‘ Aṭâ-baḥşâ nice demdür ki pâ-mâl eyledi gerdün
Keremden dest-gîr ol bende-i nâ-çîzûne şâhâ
- 70 Ser-âgâz eyle ‘ âkılseñ hemân şimden girü Rüşdî
Yiter ol kân-ı iḥsâna bu deñlü ḥâlini inhâ
- 71 Hemîşe tâ kefin ceybinde pinhân eyleyüp her şeb
Siḡ(i)r ‘ arz ide gerdün semt-i ḥâverden yed-i beyzâ
- 72 Melek cârû-keşi zer-micmer-i ḥurşîd-ile tâ ḥaşr
Ola ‘ anber-fürûz-ı ravzasına ḥâdim-i vâlâ

2

Ḥarîfiyye Der-Na‘ t-ı Resûlü’s-Sakâleyn Aleyhi’s-Selâm*

[fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün]

- 1 İrdi eyyâm-ı şitâ esridi bād-ı sermâ
Ser-i kânûnı yine ehl-i dile eyledi Cḡ
- 2 Kıldı ḥurşîdi bile münzevî-i künc-i ḥumûl
Zerreden olsa n’ola şimdi cihân tâb-ı dücâ
- 3 Kalmadı bir dil-i eşküfte keşâfetden ḥîç

65a şeker-rîz-i tekellüm: tekellüm-i şeker-rîz AH. Mısra: Olundı ruḡ-baḥşâ gerçi çok güftâr-ı şeker-rîz

65b bî-ḥarf: bî-kısr M.

68b O: - İÜ, M.

71a Ser-âgâz eyle ‘ âkılseñ: Ser-âgâz ‘ âkılseñ İÜ, M.

2 AH 1b, M 4a, S 2b, İÜ 33a.

* Başlık: AH, S.

- Hep cüdā āyīnelerden eşer-i feyz-i şafā
- 4 Her güşāde görünür bāğ-ı cihānda ğonce
O kadar kaçdı kavurdu yine bād-ı sermā
- 5 Şöyle ham-geşte za‘īf süst şanur şimdi gören
Olalı munkaṭı‘ nahl-i çemen-i feyz-nümā
- 6 Şanki bir naṣṣ-ı ber-āb idi eşkūfe bize
Birbirin oldu te‘ākub iderek nā-peydā
- 7 Döndi bir kişver-i vīrāna hemān şahın-ı çemen
Dağılup ehl-i ḳalā hāne teḥī ser-tā-pā
- 8 Şimdi bir meşreb-i insāna yarar eşyādan
Rūy-ı dükkān-ı çemende görünür yok ḳaṭ‘ ā
- 9 Bu kadar ḥāşıl-ı her münbit-i geşt ü bāğı
Nerede kıldı ‘aceb muḥtekir-i dey ihfā
- 10 Ḳaldırup ferş-i bisāṭ-ı çemene sebzi n’ola¹²
Eylese ḥāzīn-i şun‘ zīr [ü] zemīne ilḳā
- 11 Aldı dār-ı çemeni şöyle ki seyl-i bārān
Ḳalmadı yek vīje bir ḥuşk-i zemīn-i ğarrā
- 12 Bulamaz çüb-ı za‘īf uğrasa deşt-i bāğa
O kadar sildi süpürdi yine ferrāş-ı şabā
- 13 Hāneye seyr-i gülistān-ı ferāḥ-efzādan
Naḳl-i esbāb-ı tarab eyledi şimdi dünyā
- 14 Tutdılar ḥüb-ruḥān-ile kenār-ı āteş
Oldı bir gülbün-i ‘işret yine her künc-i serā
- 15 Ḳanı ol revnaḳı gülzāruñ o āb u tābı

İÜ’de bu beyitten sonra art arda ikinci mısraları olmayan aşağıdaki mısralar yer almaktadır:

Şöyle ham-geşte-i za‘f-ı (...) şanur bir gören
Şanman ki bir naṣṣ-ı ber-āb idi her eşkūfe-i ter
Döndi bir kişver-i vīrāna hemān şahın-ı çemen

5. Beyit: - AH, S, İÜ.

6. Beyit: - AH, S, İÜ.

7. Beyit: - AH, S, İÜ.

8b ḳaṭ‘ ā: aṣlā M.

10a çemene: çemen M.

11b bir: her AH

- Ne ‘aceb âdeme gördükçe eger gelse fenâ
- 16 Geh gülistâna gehî hâne-i hammâra bakup
Yaşarur dîde-i kec-bîn-i sipihr-i vâlâ
- 17 Döndi beytü’l-hazene ehl-i ğama lâneleri
Gidicek zümre-i murġân-ı hoş-âyende-şadâ
- 18 Rüstem-i şarşar-ı dey cünd-i nihâlânı yine
Bâġda kırdı geçürdi o ġad-i bî-pervâ
- 19 Şimdi ol deñlü ġarâb eyledi ol kişveri kim
Uġramaz görse eger yevm-i ġalel zâr-ı fenâ
- 20 Güher-i nâmiyemi eylediler genc-i defîn
Oldı der-kâr yine tîġ-ı tılısım-ı sermâ
- 21 Rûzgâr esdi şavurdı o ġadar gülşende
Kef nişân oldı kenâr-ı cemene çün deryâ
- 22 Şâh-ı dey irdi diyü eyledi ref‘-i eşvât
Ĥâdim-i ebre buyurdı ki tehiyye ide câ
- 23 İndirüp dâmenin ol ġaldı bu güsterde hemân
Zîr-i her çetr-i ġıyâbâna kilim-i beyzâ
- 24 Cümle elvân-ı ġabâyı çıkarup gülşeniyân
Giydi dervîş-şıfat her biri bir aġ‘abâ
- 25 Oldılar post-nişînân-ı tecerrüd yek-ser
Başġa bir şekle dahı girdi gülistân-serâ
- 26 Âsumânuñ dem-i eyyâm-ı bahârıdur şan
Dökilüp yâsemeni oldı köhen bâġ-ârâ
- 27 Var ise gökde pür-efşânlıġ ider merdüm-i dey
Ser-be-ser töldi büride bu zemîn-i ġarrâ
- 28 Ser-i küh üzre ‘amelde yine ġallâc-ı nesîm
Vaġt-i ġâcetde müheyyâ buluna penbesi tâ

17b şadâ: nevâ M.

15a şarşar-ı: Metinde şarşarı.

27b bu zemîn-i ġarrâ: zemîn-i ġarrâ İÜ; beride: berideyle M.

- 29 Zemherîrûñ var ise şuresi dağıldı yine
Tahte-i hâke dökildi direm-i lâ-yuhsâ
- 30 Tîr-i sîm ile tolu pûte idi şanki zemîn
Anı zevb itmege yok tâb-ı hevâda germâ
- 31 Âhenîn taşt idi gûyâ ki zemîn-i tîre
Kıldı erzîz-ger-i bād anı sîm-âsâ
- 32 Eskiüp olmuş-ıdı tîre hümâ her dâruñ
Baṭṭ-ı Nîl'e der ü dîvârı ağardı gûyâ
- 33 Âsiyâb-ı felek itdükçe şanursuñ devrân
Ṭarf-ı hâke dökilür hâs-ı daḳîḳ-i beyzâ
- 34 Eyledi şâf diyü mısr-ı semâdan Mâlik
Tuz şekerdür anı sükkân-ı zemîne ihdâ
- 35 Kõdî bir hayli nemek-sûde kilâr-ı 'arza
Anı her nesneye lâzım diyü ṭabbâḥ-ı semâ'
- 36 Şayfda yakmış-ıdı rûy-ı zemîni tef-i ḥor
Kıldılar şimdi bulup şanki sefidâc-ı tılâ
- 37 Çâkdâr oldu burûdetle meger dest-i çenâr
Kıldılar dühn-i semen-sûde-i pür-feyz-i devâ
- 38 Her ṭarafdan sökilüp bendi firâş-ı ebrûñ
Ṭoldı yeşm-ile yine sahn-ı serây-ı dünyâ
- 39 Var ise eylediler refte zemîne yek-ser
Tâ ide def'-i şekal künbed-i çarḥ-ı vâlâ
- 40 Eyledi kûhları yek-sere gâhî bir deşt
Bād ki deştleri bir tıla-yı ser-be-semâ
- 41 Giderek vefreti bir gâyete erdi ki hemân
Cümle pür-tûde-i berf oldu bu kûy-ı gâbrâ
- 42 Müte'esseir gibi serdî-i hevâdan o daḥı

30b tâb-ı hevâda germâ: âteşe imkân aşlâ M.

34b ihdâ: 'atâ M.

40. beyit: - AH, S, M.

- Hîç görünmez ne ‘aceb mihr-i sipihr-i vâlâ
- 43 Şeb gibi tîre olursa n’ola rûz-ı rûşen
Niteķ-i ebr-ile set(i)r oldı kıyâs itme şabâ
- 44 Geçemez var ise ‘âlem-i deniyyâna dalup
Şöyle yah-beste ki hep hâk u hevâ âteş ü mâ
- 45 Var kıyâs it nic’ola şâmı anuñ anda kim
Perdeden yanmağa yok çâre sirâc-ı azvâ
- 46 Hîç taḥammül mi iderdi yaluñız bâr-ı neme
Ṭurre-i bâm-ı metîn âyîne-i ṭâķ-ı serâ
- 47 Ṭolıcak yir yir aķan âbı bu evânda eger
Bir sûtûn olmasa hâke ulaşıp serleri tâ
- 48 Öle az kaldı cihân tu‘ me-i tîĝ-i serdî
Baĝteten kıldı şebîḥûn yine cünd-i şitâ
- 49 Bu kadar tîĝ-i bürehne şalınınca birden
Ne ‘aceb asker-i germâye eger virse fenâ
- 50 Remḥ-i tîĝ ü teber ü gürz-i girân-ile hemân
Oldı bir nev-ḥaye-ḥâne yine bûstân-ı serâ
- 51 Ḥalka ḥalka görinen yah degül eşcâr üzre
Ḳıldılar cevşeni âvîze-i çengâl-i semâ
- 52 Âhenîñ miĝfer-i dîrîñ-i zemîn üzre zamân
Oldı sîm-âb-ile çok nakşger-i nev-peydâ
- 53 Rîḥte-i kâlib-i ḥâk üzre ḳalaydan yir yir
Nice eşkâl-i ‘aceb mel‘abe-i ṭıfl-âsâ
- 54 Şâḥ-ı mercânı ola cümle anuñ reng-i sefîd
Beñzer ol lücceye her deşt-i büzürg ü pehnâ
- 55 Dökdi şan şehre metâ‘ ın nice keştî-i Firenk
Taḥt-ı câm-ile hep âvân-ı keşîr-i mînâ

44a dünyâya: süflîye M.

44b yah-beste ki: yah bağladı M.

45a kim: - M.

- 56 Duhter-i sîm-ten-i nâzûk-i âb u tâba
Yapdı bennâ-yı hevâ bir ucı yok sırça serâ
- 57 Düşdi Belkîs-ı mehûn ‘aksi çü âb-ı şâfa
Perde-pûş itdi anı emr-i Süleymân-ı şitâ
- 58 Hâtem-i sîm-keş-i arz üzre sevâd-ı hâke
Hoş yaraşmış yine minâ-yı laţîf-i beyzâ
- 59 Şehr [ü] dîhûn yine güsterde-i seng-endâzı
Oldı yek-laht şımaķı ile mermer çü serâ
- 60 Âteş-i mihr-ile yaķ şanma ki zevb oldı bu dem
Hall-i sîm eylediler yazmaķa târîh aña
- 61 O kadar şiddet-i serdî ki güzerde şimdi
Tâb-ı âteş-gede çün bād-ı kıyâmet ber-pâ
- 62 Aña âdem nice tâb-âver olur kim döymez
Şu‘ leden olmuş-iken âteş-i sūzâna kabâ
- 63 Mużtarib şu‘ le o merdüm gibi kim devr içre
Nev-be-nev post-i semmûr-ile ditrer çü gedâ
- 64 Olur âteşde semender bile efsürde bu dem
Olsa ol olduķı yirlerde bu serdî-i hevâ
- 65 Yaķamaz bâl ü perin şu‘ le-i şem‘ -i rûşen
Şimdi pervâne urur kend’özini bî-pervâ
- 66 Eşer-i germî-i hûrşîd o deñlü ma‘ düm
Naķşîdur geh görinen levh-i semâda gūyâ
- 67 Nem-çekân olma degül itmeye hiss-i germî
Kimse germ-âbe degül eyler ise gül-çîni cā
- 68 Bu hevâdan müte’essir ola âteş kendi

57b itdi: eyledi M.

58. beyit: - M.

59b çü serâ: hâlâ

60a bu dem: gehî M.

61a serdî: sermâ M.

63. beyit: - AH, S.

- Nic' olur feyz-i eşer-bağ-ı tıbā' -ı eşyā
- 69 Seng-pāre gibi hākisterī içre bulunur
Rūḡan-ı sādeyi ger āteşe kılsañ ilḡā
- 70 Her ser-i rāhda mestāne-reviş şarşar-ı dey
Şöyle geçkin ki yine hañcer-i ser-tiz-i hevā
- 71 Rüstem-i bā-hüner [ü] hāver olursa şimdi
Kimsede tāb mı var karşı tura bir dem aña
- 72 Şayd-ı şahrā n'ola ger mümteni' olsa her bār
Tut ki erbābına ki mümkün ola ihyā tā
- 73 Ne tutar kılsa beyābānda tekāpū çün bād
Keşti-i vaḡş-ile hep tıldı zīrā bād-ı fenā
- 74 Degül evvelki bu hüsn ü hareket ādemde
Şimdi hep zannum odur toñdı havās-ı dünyā
- 75 Saht-ı āvāze-i şarşardan olur mı vāşıl
Leb-be-güş olsa tekellüm taraf-ı sem'e şadā
- 76 Neyyirāt-ı felege geldi bu demlerde cümūd
Ne 'aceb olsa cihān-dīde bir āh-ı germā
- 77 Kıldı muhtāc-ı teyemmüm bizi nā-yābī-i āb
Gerçi bu dem dem-i tūfāna müşābih ammā
- 78 Kābil-i nef' degül olsa mekānuñ leb-i baḡr
Şöyle yaḡ-beste ki 'ālemde miyāh u mecrā
- 79 Kürre-i nārī-i felek aña biñ kerre eger

70a Her ser-i rāhda: Ne aceb eylese M.

71a bā-hāter: bā-hüner S.

72a n'ola ger: ger n'ola: bār: çend M.

73a tekāpū çün bād: tekāpūsūñ seyl M.

73. beyit: - AH, S.

74. ve 75. beyitler M'de takdim tehirli olarak yer almaktadır.

76. Beytin ilk mısraı M'de şu şekildedir:

Bu faşıllarda cemādāta bile geldi cümūd

76b germā: gūyā AH, S, İÜ.

78b yaḡ-beste ki: yaḡ-bestedür M.

79a kerre: yıl M.

- Mümteni[‘] -rişh ide telyîn ile bir kaçre mā
- 80 Kılssa da nerm olur ān-ı cüdāyide hemān
Āb-ı cārīsini ser-çeşme-i ālem-ḥārā
- 81 Bozsa reftārını şimdi n’ola her kebk-i ḥırām
‘ Āmdur lağziş-i bār-senc-i ḳademden zīrā
- 82 Bīm-i lağzişden ider tekye-be-dīvār bu dem
Şimdi bir pāre nem oldukça hevā bād-ı şabā
- 83 Çıkacak rūz degül hiç ḳapudan taşra kişi
Demidür ḥāne-nişin ola heme bāy u gedā
- 84 Naẓar-endāzī-i bīrūn idemez manẓaradan
Fehm ider ḳadr-i şu[‘] ā[‘] -ı başarı ḡayr-āsā
- 85 Olsa hem-sāl ‘öm(ü)r-i Nūḥ-ile bir kimse eger
Göre bir dahı bu tūfānı cihānda ḥāşā
- 86 ‘ Aḳl-ı küll olsa vuḳū[‘] ını şanur farz-ı muḥāl
Görmeyen kimseye naḳl itse gören icmālā
- 87 Hep bilürken bu cihān ‘ālem-i imkān idügin
Mümteni[‘] dūr diyü hiç nāḳilin itmez ışḡā
- 88 Şimdi meclisde biri kılssa şitādan şekve
Ḳışı ḳapuya getürdüñ dimez aña dānā
- 89 Böyle ḳalursa eger ḥavfum odur kim ‘ālem
Ḳala ḥasret-keş-i nezzāre-i rüy-ı dünyā
- 90 Şimdi dünyāya meger mihr-i dü-kevnüñ ancak
Germī-i şerm-i cemālī ide feyz-i germā
- 91 Hıuşk-sāl-i kerem erbābına ‘ālemde müdām
Ebr-i cūdından irer vaḳti ile neşv ü nemā
- 92 Geşt-i āmālını sebz ü ter ider dünyānuñ

82a bu dem: ile M.

83a kişi: bu dem M.

87a Hep bilürken: Fehm iderken M.

91b neşv ü nemā: feyz-i nemā M.

- Zerre-i feyz-i bahār-ı keremi ser-tā-pā
- 93 Her zamān feyzi teraḳḳīde tedennī yok hīç
Dem-i germā-y-ile birdür aña vaḳt-i sermā
- 94 Şeh-i dīn Aḥmed-i Muḥtār ki itseydi murād
Tāb-ı şayf-ile iderdi güzer eyyām-ı şitā
- 95 O şeh-i hil‘at-i ‘agrāz-ı be-düş-ı i‘cāz
Ne ḥarāret ne bürüdet zarar eylerdi aña
- 96 Kevnde her ne ki var re’yine vā-beste idi
Kār-ı her-‘ālem-i eflāk u ‘anāşır zīrā
- 97 Mevlidi āteş iken eyler idi kılsa murād
Ābda perveriş-i murğ-ı semender farazā
- 98 N’ola kılmazsa şitādan eşer-i berdü’l-‘acz
Āteş-i cevdetidür tāb-ı nihād-ı germā
- 99 Himmet-i şarşar-ı sermā ile olsa pādāş
Bāğda cümle nebātātı iderdi iḥyā
- 100 Olmaz āzürde vezān olsa nesīm-i ḥulḳı
Şu‘le-puş olsa gül āteş gibi rûz-ı germā
- 101 Mevsim-i deyde bile düşse şerār-ı ḳahrı
Bām-ı heftümden alur köhne-serāy-ı dünyā
- 102 Olsa bir kimse ḳabā-puş-ı perend-i ḥıfzı
Felegüñ germ-ile serdinden ider mi şekvā
- 103 Kılsa fi’l-cümle eşer feyz-i şafā-yı ṭab‘ı
Āyineye dūd-ı nefesden keder itmez peydā
- 104 Düşse fark-ı felege zıll-ı vaḳārı min-ba‘d
Ebri taḥrīk idemez bād-ı ‘aḳīm-i sermā
- 105 Meclis-i ‘işmeṭine bir dil-i şūḥ olsa nedīm
Hemçü gül-gonçe-i dey olmaz idi la‘l-güşā

93a feyz: Metinde feyzī.

95b zarar: eşer M.

97a kılsa: itse AH.

102a perend-i: ḥarīr M.

- 106 Bād-ile vāşıl-ı ebr olsa şemīm-i hulkı
Ola her kaṭre-i bārānı gül-āb-ı bŷyā
- 107 Muḥtemeldŷr bu ki şayyād-ı gŷzīn-i kaşdı
Berfden şīre şikār itdŷre āhŷ-yı fezā
- 108 Pāre-i ‘azmı olur ṭayy-ı ciḥāndan şoñra
Ṭurduğı yirde bir ān iṭre yine cilve-nŷmā
- 109 Vāşıl-ı şehir-i ‘aded olsa şadā-yı ḥarfı
Rŷz-ı germā olur erbābına şām-ı sermā
- 110 Hākim-i ṭār-fŷşŷl olsa eger kim ‘adlı
Nev-bahār-ile geṭerdi dem-i ‘ŷmr-i dŷnyā
- 111 Şu‘le-baḥş olsa şeb-i tīrede şem‘-i re‘yi
Dŷşse berf iṭre gŷrŷr sŷzını ṭeşm-i a‘mā
- 112 Bād-ı cŷduyla ḥurŷ itse muḥīt-i germī
‘Aded-i berf-ile bārānı geṭer bezl ŷ ‘atā
- 113 Meşreb-i şāfina nisbetde her āyīne-dile
Āb-ı hayvān gŷrinŷr tīreterīn zŷlmet-sā
- 114 Luṭf-ile eylese dŷnyāya eger ‘arz-ı cemāl
Gŷl olur āteş-i sŷzān-ı şerer jāle-nŷmā
- 115 Olsa ger berḳ-ı ciḥān-tāb-ı celālī nāzil
Eriyŷp berf ŷ cemed ḥāk ola ḥākister-sā
- 116 Eşer-i ‘afvı ile dŷzaḥ olur bir gŷlşen
Luṭfı zaḳḳŷmı ider mīve-i ‘azb-i ṭŷbā
- 117 Dest-i i‘cāz-ı ciḥān-tābı eger kılssa murād
Berfden āteş-i sŷzāna iderdi şekvā
- 118 Eylemek sehl-i eşer nāmiye-i terbiyeti
Zīr-i yaḥdan nice gŷl-nār-ı muṭarrā peydā

106a vāşıl-ı ebr olsa: ebre su‘ŷd itse M.

106b bŷyā: zībā M.

114b Sŷzān-ı: kānŷn-ı AH, S, İŷ.

117a Dest-i: Kef-i M.

117. beyit: - AH, S.

- 119 Hāke feyz eylese iksīr-i ğinā-yı albi
Zer-i hāli bitürürdi eşer-i vat-i nümā
- 120 Eylese mihre eşer erm-i ru-ı tābānı
Ta‘ n iderdi dem-i germāya zamān-ı sermā
- 121 Nu-ı pākinden o kim hāıl ide sūz-ı derūn
Aña bārid okınur hep sūan-ı ehl-i hevā
- 122 Yāda geldükçe eādi-i ikem-āmizi
Hep alur zulmet-i sermā-yı iredde ükemā
- 123 O yegāne eh-i uddām melā‘ik ‘asker
arktan arba degin ükmini ıldı icrā
- 124 Kime bu rütbede arāz-ı ‘aīm olmudur
Enbiyādan bu cihānda her tev-i udā
- 125 Gösterüp un‘unı sırr-ı hikemin kılmaa bāz
Eyleye urb-ı “ev ednā”ya perūn “li-yūsra”
- 126 aır ide al‘at-ı pūr-nūrını görmekle ‘aīm
İki ‘ālemde de ayl-i resīl ire ‘İsā
- 127 Nice mümkün bilene adr-i serāy-ı adri
Seng-i kürsī olamaz āf-ı mui-i dūnyā
- 128 Rub‘-ı meskūn degül memleket-i cāhında
Bir kemīn hāne-i zenbūr u ‘anākīb-nümā
- 129 Derini sā‘il-i ‘Anā-yı temennāya ider
Dest-i ibāl-ile erbāb-ı bairet īmā
- 130 ‘Ahd-i emninde ne mümkün bula bir dem idecek
Zümre-i bed-reviān ükmi-nihādın icrā
- 131 Kimseden olmaa rencide sebep yok kimse
Olsa bīgāne n’ola gū-ile arf-i ekvā

123a ‘asker: ne ‘aceb M.

124. beyit: - AH, S, İÜ.

124b vezin kusurlu.

126. beyit: - AH, S, İÜ.

127b āf-ı: anda M.

128b ‘anākīb-nümā: ‘anākīb-āsā M.

129b Dest-i ibāl-ile: Gūına emiyle M.

- 132 Bīm-i tehdīdi ile dār-ı fesād-ı ‘ālem
Oldı ser-tā-be-ḳadem melce-i ehl-i taḳvā
- 132 Tā ki ey Rüşdī-i hoş-demdeme taṭvīl-i süḥan
Bunda şart-ı edebi bir kese lâzımdur edā
- 133 Eyle şimden girü āḡāz-ı du‘ā kim oldur
Zeyl-i manzūmededir yine şı‘ār-ı şu‘arā
- 134 Tā ki ḥayyāt-ı şitā şuḳḳa-yı berfi her sāl
İde her jende-i bālā-yı cihān ser-tā-pā
- 135 Her faş(ı)lda ola gül-berg-i şalāt-ı bī-ḥad
Ravza-yı pākine mühdā-yı cemī‘-i dünyā

379

Temmūziyye Der-Na‘t-ı Şeh-i Seyyid-i ‘Ālem Şalla’llāhu ‘Aleyhi Ve Sellem*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

- 1 İrdi eyyām-ı temūz oldı hevālar germ-tāb
Şanki her bir zerre şimdi tāt-ber-ser-āfitāb
- 2 Çün şerār-ı germ olup bu tābdan her ḳaṭresi
Āb-ile peydā ider ruḥsār-ı ādemde gül-āb
- 3 Gūyiyā bir şu‘le-i pūr-sūz-ı āteşdür hemān
Rūy-ı insāna toḳınuḳça nesīm-i germ-tāb
- 4 Āsumānda şāmgeh-i reng-i şafaḳ şanma bu dem
Oldı kanından sıkılmaḡla sipih-rūñ ḥūn-müzāb
- 5 Āfitāba tīregī-i şeb degül hā’il olan
Oldı ḥākisterle pūşide o nār-ı germ-tāb

130, 131 ve 132. beyitler M’de farklı sıralanmışlardır.

132a hoş-demdeme: hoş-zemzeme M.

3 AH 5a, M 8a, S 5a, İÜ 36a.

* Başlık: AH, S.

1b tāt-ber-ser-āfitāb: tādca ber-āfitāb İÜ, M.

5b germ-tāb: tef-i tāb M.

- Eylemez şu‘ le güzergāh-ı şabāda ıztırāb
- 19 Çār-ṭāḳ-ı āsumānda mūmtēni‘ kesb-i hevā
N’ola ḥāl-i sākināna sāḥa-yı arz-ı serāb
- 20 Āb u bādı eyledi gūyā ki efrāz u nihān
Çār ‘unşurdan Ḥakīm-i muṭlaḳ-ı bī-irtiyāb
- 21 Kalmadı imkān teneffūs kılmağa zī-rūḥ için
Ser-be-ser kıldı cemādāta eşer bu tef ü tāb
- 22 Şiddet-i ḥardan kızup her rīze seng-i deşt ü kūh
Şöyle kim dūzaḥda aḥker-pāre-i nār-ı ḡadāb
- 23 Çıkşa bir vaḥşī kūnāmından bu dem gül-geşt için
Bir ayağın atmadın daḥı olur derdüm kebāb
- 24 Şanki bir germābe-i tābendedür şimdi cihān
Kūlḥanuñ üstinde eyler zīrine te ’şir tāb
- 25 Şu‘ leden olsa hūmā-yı āfitāb-āsā biri
Cünbiş-i pervāza ḳādir mi hevāda bir ḡurāb
- 26 Āsumāndan ḳānn ider kim görse āteşler yaḡar
Şubḥ-dem zerrāta düştükçe şu‘ a‘ -ı āfitāb
- 27 Vaḥş u ṭayrı kıldı ḥākister bu sūz-ı cān-güdāz
Şanma zerrātın hevā vü ḥākde mūr u zebāb
- 28 Ol ḳadar germ eyledi gūyā hevā-yı āteşin
Āhen-i pūr-tāb-ı pehnādur zemīn-i tīre tāb
- 29 Şimdi her bir ferş-i seng-endāzına ādem degül
Eyler oldu çār-pā vaz‘ -ı ḳademden ictināb
- 30 Maḥv olup fi’l-ḥāl olur ābī serābistān-ı germ
Heft deryāyı bu ḥāk-i şūra yaḡdursa sehāb
- 31 Cilveden ḳaldı nice demdür ki bīm-i sūzdan
Zīr-i dāmān-ı ḥafāda muḥtefī lerzān şihāb

22b aḥker-pāre-i: şan bir aḥker-i M.

23a bu dem gül-geşt: gül-geşt AH, S

30a olur āb u serābistān-ı germ: anı ḥuşk olur şimdi eger M.

- 32 ‘ Ākıl itmez ger bihişt olsa o vādiden güz̄er
Olsa Mecnūn eylemez rāh-ı beyābāna şitāb
- 33 N’eylesūn rūy-ı zemīnde şimdi yok bir çūb-ı huşk
Vaqt-i hācet eyleye ādem pesende ihticāb
- 34 Uğrayan āteş bulur kân-ı zemistān yirleri
Zannum oldur kim bu germiyyetle tā rûz-ı hisāb
- 35 Şimdi reşk itse n’ola kavm-i Hicāz’a halk-ı Rûm
İ’ tiyād-ile yine çekmez bu deñlü ıztırāb
- 36 Sūzmendān-ı maḥabbet sīne-çāk olsa n’ola
Kanda nev’ -i ādemī kanda bu sūz-ı germe tāb
- 37 Kân-ı āteşde semender görmeñüz dirsem ba’ id 2
Gāh olup efsürde eyler eşyā[yı] gāhī ḥarāb 3
- 38 Tīr-veş fūlād-ı suhte şübhesiz sūrāḥ iç̄er
Mārdan şimdi işābet eylese reşḥ-i le’ āb
- 39 Seng-i ḥārāya tokınsa ḥār u ḥāşāki yaḳar
Na’ l-i yekrāndan çıkan kemter şerār-ı germ-tāb
- 40 Şanmañuz kavs-i kuzah eflāke yandukca çıkar
Devr-i reng-ā-reng-i sūḳ-ı şehir-i gülzār-ı ḥarāb
- 41 Düşdi bir āteş ki şimdi mā-ḥaşal olmaz müfīd
Ger bir elden kılsa ‘ ālem-i Rīm’i ḥār u turāb
- 42 ‘ Ālem-i dünyāyı görse Mālik-i dūzah bu dem
Ḥavf-ile eylerdi Rīm ol nūr-ı Ḥaḳḳ’a pūr-şitāb
- 43 Şems-i kevnin māh-ı bedri nūr-baḥş-ı kâ ’ināt
Hādi-i rāh-ı hidāyet şāḥib-i rāy-ı şavāb
- 44 Tābiş-i maḥşer riyā vü āteş-i dūzah-zidā
Çeşmesār-ı ‘ atıfetdür māye cūd-ı bī-ḥişāb
- 45 Dāver-i dīn ‘ adl-güster luṭf-perver cev̄r-sūz
Tāc-dār-ı izz ü şān u seyyid-i vālā-nişāb

37. beyit: - AH, S.

37b vezin kusurlu.

40a eflāke yandukca: yandukca M.

43b şāḥib-i: şā’ ī-i M.

- 46 ‘Ālem-i kübrā-yı ‘ilm ü kişveristān-ı hıred
H̄āce-i ümmī-laḳab peygām-ber-i şāhib-kitāb
- 47 Raḥmete ’l-li ’l-‘ālemin kim dergeh-i vālāsına
Cümle ins ü cin melek eyler recā-yı intisāb
- 48 Faḥr-i ‘ālem Muştafā kim zāt-ı pākin eylemiş
Hāl-ı Bî-çün bi’z-zāt enbiyādan intiḥāb
- 49 Kimse irmek tā ebed bām-ı serāy-ı ḳadrine
Mümteni’dür ṭā’ir-i endīşe-i vālā-nişāb
- 50 Çarḫda hırmen-gedā-yı geşt-i ṭab’ı sünbüle
Mustazıll-ı sāye-i ‘adli hümā-yı āfitāb
- 51 Āsumān-ı rıf’atinden kām-cū-yı irtifa’
Hıdmete bil bağlamış demdür ki çarḫ-ı pür-şitāb
- 52 Cām-ı hālet-baḫş-ı mihirinden ger olsa cür’a-nüş¹⁰⁰
‘Ūd iderdi köhne-pīrāna dem-i sinn-i şebāb
- 53 Ḳuvvet-i i’cāz-ı nuṭḳı şāf-ı mir’āt-ı ruḫı
Ṭūṭı eylerdi ğurābı ṭūṭı-i sebz-i ‘azāb
- 54 Olsa fi’l-cümle eger kim vāye-senc-i işmeti
Tā ebed itmezdi cilve Yūsuf-ı ḫūrī-niḳāb
- 55 Ebr-i luṭfı reşḫa-rīz olsa şerārı ḳaṭre hem
Ḳaṭreyi bî-şübhe eyler lücce germ-i ıztırāb
- 56 Ḳılsa bir ḳaṭre ‘urūḳ-ı ḫāke feyz ol ḳaṭreden
Vaḳt-i germā sūzdan cūlarda eksilmezdi āb
- 57 Bir daḫı olmazdı jeng-ālūd-ı ğam bir kez çeken
Āb-ı cū olsa şafā-yı meşrebinden feyz-yāb

47b Cümle ins ü cin melek: Pādişāhān-ı cihān M.

49b -nişāb: ne’āb M.

50a Çarḫda: Çarḫuṇda İÜ.

50. beyit: -AH, S.

52a ger olsa: olaydı M.

54b itmez-idi: ḳılmaz-ıdı M.

56a ḳaṭreden: lücceden M.

56b sūzdan: tābdan M.

- 58 Āteş-endāz olsa ƙahrı tūtışup dāmān-ı ƙarh
İztırāb-āver olur çün mūy-ı sūzında şihāb
- 59 Evc-i cāhında degül bir pirsitū güncişk-i dūn
Gelse pervāza eger ‘ Anƙā-yı baht-ı pūr-habāb
- 60 Sāye-i temkīni düşse tırduğı yirden cüdā
Mümteni‘ bir zerre-i nā-çizi ceng-i āfitāb
- 61 Hākini kuhl itse bir kes āsumānda sūzınuñ
Halka-yı gūşından eyler seyr-i eşkāl-i ‘ucāb
- 62 Sūy-ı eflāke nesīm-i ‘adli olsaydı vezān
Geştine yeksān düşerdi herkesüñ reşh-i sehāb
- 63 Degse gūş-ı ğaflete bāng-i bülend-i cürmi ger
Çeşmi olmaz tā şabāh-ı haşr hem-āğūş-ı h‘āb 105
- 64 Kopsa bir kez pāre-i ‘azmi tozın görmek muhāl
Olsa zerrin tāzeyān-ı edhem-i ƙarha şihāb
- 65 Olsa dest-i cevdeti cām-ı nevāziş-bağış-ı dil
Tab‘a eylerdi şafā pīş-i kederden ictināb 106
- 66 Düşse kuhsāra eger zıll-ı şükūh u heybeti
Göz yumup açınca olur lerzedden ferş-i turāb
- 67 Olsa mazrūf-ı dūcāc hıfzı olmazdı ebed
Zā‘il ifsād-ı hevādan būy-ı müşkīn-kilāb
- 68 Terbiyet-bağış olsa ger bād-ı bihār-ı himmeti
Geşt-i ‘ālemde olurdu çüb ki ser-der-sehāb
- 69 Kuvvet-i bāzūyı ƙasdı istese bir dem ider
Hüsrevāna tāt-dār-ı tahtı yeksān [u] turāb
- 70 Şöyle mükrimdür o maḥdūm-ı güzīn-i enbiyā

59a pirsitū güncişk-i dūn: beççe-i güncişk-i za‘īf M.

63. beyit: - AH, S.

65. beyit: - AH, S.

70a ekremdür: mükerrermdür M.

- Hıdmetün eylerdi biñ biñ dāver-i ‘ālī-cenāb
- 71 Her neden kılsa su ‘āl ol mazhar-ı hulk-ı ‘azīm
Bī-tereddūd eyler idi sâ ile redd-i cevāb
- 72 Pertev-i nūr-ı nübüvvet ol kadar tābān idi
Başduğı yirlerden eylerdi melek şerm ü hicāb
- 73 Seyyid-i vālā-cenābā feyz-bağş-ı ümmetā
Hāk-pāyuñdur kadīmī Rüşdī-i dāniş-me ‘āb
- 74 Olsa bir dem pençe-i ğamdan girībānı hālāş
Böyle mi eylerdi na‘ tūñ ey şeh-i ‘ālī-cenāb
- 75 Ol kadar da neşve-i ümmīd lutfuñdur viren
Bu dil-i maḥzūna ol nazma bu deñlü āb u tāb
- 76 Tā ki ey hāme süḥan çoğdur maḥall-i i‘ tizār
İdelüm şimden girü bed-i du‘ā-yı müstecāb
- 77 Tā ki tāb-ı mihr-i enverden dem-i bāḥūr ola
Bu serāy-ı tāk bir tāk-ı köhen dūzaḥ-me ‘āb
- 78 Eyleye bād-ı şimāl-i ‘anberīn būy-ı şalāt
Ravzasın reşk-i bihişt-i ḥurrem-i müşkīn turāb

4

**Der-Medḥ-i Mevlūd-i Şerīf-i Ḥabīb-i Ekrem vü Beniy-yi Muḥterem
Şalla’llāhū ‘Aleyhi Ve Sellem***

[fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün]

- 1 İrdi şad müjde cihāna yine mäh-ı mevlūd
Ki şebi qadr anuñ rüzıdur ‘ıyd-ı su‘ūd
- 2 Ğurreşi ebrū-yı dil-dār-ı dil-ārā-yı murād
Bedri reşk-i ruḥ [u] cānāna aş(ı)l-ı maḥşūd
- 3 Dile sevdā-yı süveydā o nişān-ı tīre

70b biñ biñ dāver-i ‘ālī-cenāb: biñ ḥazret-i Ḥaḳ irtikāb M.

73a ümmetā: himmetā M.

4 AH 7a, S 7a, İÜ 38a.

* Başlık: S; Der-Medḥ-i Mevlūd-i Şerīf-i Ḥabīb-i Ekrem Şallallāhū ‘Aleyhi Ve-Sellem AH.

- Dīdeye pertevdür pertev-i nezzāre-i rūd
- 4 Beñzer ol Leyli-i ḥod-kāma firāk-ı rûyı
Ḳaysını deşt-i melāmetde ide pā-fersūd
- 5 Bir perīdūr ki ya ḥod āyine-i ‘ālemde
Ki olur rûy-nümā ādeme gāhī nā-būd
- 6 Şanmañuz hāle vü meh dil-ber-i nev-ḥaṭdur kim
Olmada Yūsuf-ı Ken‘ān’a nec(i)r-i fermūd
- 7 Ṭal‘ati ‘āşık-ı dem-besteyi eyler gūyā
Rû‘yeti ṭab‘-ı benāna ider īrās-ı cumūd
- 8 Meh degül bir gül-i şad-berg-i sefīd-i zībā
Oldı gülşengeh-i çarḥ-ı felege zīb efzūd
- 9 Mehle nüh pertevi düşseydi eger deryāya
Māhı tīrelerin eyler idi sīm-endūd
- 10 Rûzı ser-levḥa-yı mecmu‘ā-i dād-ı maṭlūb
Sebz-i ḥaṭṭ-ı siyehi nāme-i emn-i mev‘ūd
- 11 Sa‘d-ı pīrā şeref-efzā vü meserret-baḥşā
Şeb-i ma‘hūd-ı güzīn mäh-ı sa‘īd-i ma‘hūd
- 12 Ḳubbe-i çarḥı kanādil ile zeyn eylediler
Şöyle kim vefreti efrādı degüldür ma‘dūd
- 13 Şem‘-i kāfūrī-i miḥrāb gibi oldı hemān
Meh-i pūr-tāb-ı berīḳ şu‘le-nümā-yı bī-dūd
- 14 Oldı gūyā ki hemīn āteş-i mihr ‘anber-sūz
Ṭutdı dünyāyı çıkup micmer-i ḥākden dūd
- 15 ‘Aşḳ-ile cūşış-i eflāk semā‘ eylemede
Cümle der-mevḳıf-ı tehlīl melā‘ik mevcūd
- 16 O şebāngāh-ı güzīn zümre-i sükkānı ile
Döndi bir ‘ābidi çok cāmī‘e bu çarḥ-ı kebūd
- 17 Şanma encüm görinen pāre-i aḥkerdūr kim

15a ‘aşḳ-ile: - İÜ.

- Cā-be-cā eylemege dīv-i racīmi matrūd
- 18 O kadar ğarkā-yı bā-nūr-ı tecellī ‘ālem
Cilveger nūr-ı şafā cümle kudūret nā-būd
- 19 Kılsa ger her dil-i a‘lāyı n’ola vecd-engīz
Her ‘ibādetūnde de nağme-i tesbīh ü vürūd
- 20 Necm-i pūr-tāb-ı ‘aded anda kanādil-i münīr
Tā ola hem-ser-i eflāk emākīn-i sücūd
- 21 Dem-i taḥrīk hevā berķ-ı zinde çü şihāb
Anda bir şem‘-i celī şa‘şa‘a-yı müşkīn dūd
- 22 Seyr iden olsa ‘ıyān dūd-ı buḥūr-ı sūzān
Bāğ-ı zībāda şanur sūnbül-i nūkhēt-ālūd
- 23 O kadar bū-yı nişārında müsekkīn ki hevā
Yansa olmaz o kadar ṭabla-yı ‘aṭṭārla ‘ūd
- 24 Feyz-i teşrīf-ile ol şeb-i sa‘īdūn biridür
K’ola dünyāya qarīn rahmet-i Rabb-i ma‘būd
- 25 Ne ‘aceb olsa şühūr içre zuhūrı anuñ
‘Āleme bā‘ış-ı şādī vü meserret-fermūd
- 26 Tā kıyāmet ki ola düş-ber-endāz-ı nazar
Ne ‘aceb olsa cihān ‘izzet ü ikrām efzūd
- 27 Meh-ne-meh şeb-ne-şeb [ü] ferruḥ u ferḥunde’ncām
Eşref ü es‘ad u maḳbūl-i Ḥudāvend-i vürūd
- 28 On ikinci şeb-i işneyn Rebī‘ü’l-evvel
Ġayrıdan olsa n’ola efḍal o şām-ı mes‘ūd
- 29 O meh-i burc-ı şeref toğdı *suy-ı* fīṭratdan
Şaldı āfāka bütün pertev-i envār-ı vücūd
- 30 Viridi bir şa‘şa‘a dünyāya cebīn-i pāki
Zulümāt-i şeb-i şirk oldı cihāndan nā-būd

17b matrūd: cism-i matrūd İÜ, M.

19a ger: - İÜ.

27. beyit: - AH, S.

- 31 Oldı ceybinde çü gehvâre köhendâr-ı cihân
Hep kıyâm-âver-i iqbâl olunca mevcûd
- 32 Bir hümâ ‘âlem-i ervâhdan oldı güyâ
‘İzz ü iqbâl-ile bâl-efgen-i nev-nahl-i vücûd
- 33 Oldı cârî leb-i i‘câz-ı edâsından o dem
Dem-i tevḥîd-gîr-i sûz-ı hidâyet-fermûd
- 34 Bütleri şındı düşüp ferş-i zemîne yek-ser
Dil-i aşḥâbı gibi oldı hemân ḥâk-âlûd
- 35 Tâk-ı Kısra yıkılup olsa ‘aceb mi deryâ
Bâni-i Ka‘be-i dîndür o şeh-i menba‘-i cûd
- 36 Nice envâ‘-ı ‘alâmât zuhûr itdi dahı
Yüzi üstine düşüp ḳaldı sefîhân maḥsûd
- 37 O şetâretle o şeb tâ-be-dem-i şubḥ-ı şadîḳ
Eşdikâ eylediler zemzeme-i zevḳ ü sürûd
- 38 Vâsıl-ı ‘âlem-i ervâḥ olıcaḳ virdi sürûr
Ḥayr-maḳdem-i ser-i şadr-ı makâm-ı Maḥmûd
- 39 Kudsiyân birbirine müjde idüp şevḳ-ile hep
Oldı her birisi müştâḳ-ı cemâl-i ma‘bûd
- 40 Zühre sâzın eline aldı o şevḳ-ile hemân
Oldı her yirde de biñ nağme-serây-ı Dâvûd
- 41 Yazdı bildürdi Utârid dahı ism-i pâkin
Oldı her sâmi‘ dirîne-i beşâret-fermûd
- 42 Gele ey merdü‘l-edîb-i süḥan-ârâ-yı cemâl
Yine nev-ders-i me‘âniden olup baḥş-i küşûd
- 43 Oldı ma‘lûm bu aḥvâl idelüm ‘iffetden
Bir zamân birbirine ḥâme vü ṭab‘ı maḥsûd
- 44 Şems-i kevneyn şeh-i bende-nüvâz-ı şaḳaleyn
Mâh-ı burc-ı Ḥarameyn âyine-i zât-ı vürûd
- 45 Server-i ḥayl-i resil hâdi-i kec-rân-ı sebîl
Melce-i maḥrem-i gül şâh-ı selâṭîn-i cünûd

- 46 Mazhar-ı ‘izzet-i “levlāke” “ev ednā” mesned*
Hāzret-i Aḥmed-i Muḥtār ḥabīb-i ma‘būd
- 47 Kerem-i zātına nisbetle degüldür zerre
Olsa ḥurşid-i berīn zer-ṭabaḳ-ı süfre-i cūd
- 48 Pest-pāye eṣer-i terbiyet-i himmetine
Çār-ṭāḳ-ı felege eylese tā ki memdūd
- 49 Düşse ger zannum odur zıll-ı vaḳārı çarḫa
Esfele eyler idi ṭāḳ-ı bülendin merdūd
- 50 Ne ḳadar geşt ü güzār eylese endīşe eger
Mümteni‘ memleket-i cāhına ta‘yīn-i ḥudūd
- 51 Olsa bād-āver eger çarḫ-ı ‘uluvv-i ḳadri
Şermiden olur idi bulsa zemīnde nā-būd
- 52 Rā‘yi-i ser-māyede şem‘-i şeb olsa herkes
‘Ālemi zeyl-i şu‘ā‘ında görürdi meşhūd
- 53 Şarşar-ı heybeti bir ḳūha tokunsa fi‘l-ḥāl
Çü ğubār ‘arşa-yı ‘ālemden olurdu nā-būd
- 54 Hıfzı pāş-āver-i iḳlīm-i derūn olsa eger
Dile bulmazdı zafer cünd-i ğam-ı cevr-ālūd
- 55 Alsa vāye eṣer-i ḥālet-i temkīninden
Bir maḥal gelse hevāya ‘aceb olmazdı rükūd
- 56 Düşse bir kem şerer-i āteş-i ḳahrı kevne
Şübhesiz eyler idi anda cihān maḥv-ı vüçūd
- 57 Bād-ı luṭfı güzēr itseydi olurdu mülḥaḳ
Ravza-yı cennete ol feyz-ile nār-ı Nemrūd
- 58 Meşrebi feyz-i şafā eylese baḫş eyler idi
Çeşme-i Hızır ile āb-ı keder-ālūde-i rūd
- 59 Hışşemend olsa vifāḳdan iki ḫışm-ı ‘anīd

* Kudsî Hadis: “Levlāke levlāke le-mā halaktü’l-eflāke”. “Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.” (Yılmaz, 2013: 456).

56a şerer-i: şereri AH.

56b idi: -S.

Anları eyler idi reşk-i Ayāz u Maḥmūd

- 60 Düşse āvāze-i tehī ne diyāra anda
Rindi zühhāddan eyler idi zamāne ma‘ dūd
- 61 Kemterīn kaçre ile reşk-i sehāb-ı ‘ afvı
Eylemek emr-i seh(i)l heft-caḥīmi merdūd
- 62 Olsa dāḥil-i ḥurem perdegi-i ‘ işmetde
Der-be-küşüdegī-i ‘ ālem olurdu mesdūd
- 63 Āsitān-ı keremin sâ’ik-i taqdīr-i ezel
Mesken-i şāhib-i ḥacātla kılmış maḥdūd
- 64 ‘ Ālemüñ kıldı fesādın o kadar ıslāḥa
Nazar-ı tevfiḳ-i İlāhī ile bezl-i mechūd 118
- 65 Görse eyyām-ı nızām-ı eşer-i ma‘ daletin
Şerm iderlerdi güzīn-dāver-i eslāf-ı ‘ Uhūd
- 66 Kır idi fetḥ ü zafer merḥale-i evvelde
Pây-ı azmine serin çekse bir iḳlīme cünūd
- 67 Yiter ey Rüşdī-i pür-güy du‘ ā eyleyelüm
‘ Arz-ı ihlāş ise ol ḥüsrev-i dīne maḳşūd
- 68 Düşmez idrākine nāzük-dil-i rindī besdür
Ne kadar bulsa da ruḥşat bu kadar güft ü şünūd
- 69 Tā ki gül-gonçe-i şādāb-i dil-i aḥbābı
Bād-ı luṭfindan ola resm-i şeker-ḥand nümūd
- 70 Bīm-i tehdīdi ile ağlamadan olma mūdām
Çeşm-i ḥaşm-ı bedi ḥün-rīḥte çün dāğ-ı ḥasūd

59b eyler: Metinde “anlar”.

64b: Vezin kusurlu.

5 AH 9a, M 10b, S 8b, İÜ 39b.

Bahāriyye Der-Na‘ t-ı Şerīf-i Ḥabīb-i Dü-Cihān Şalla’llāhu ‘ Aleyhi Ve Sellem*

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Nev-bahār irdi yine faşl-ı tarab-zādur gelen
‘ Azm-i gül-geşt idelüm vaqt-i temāşādur gelen
- 2 Nağş-ı ezhār-ile oldı ḥāne-i Erjeng-i Çin
Şanki bāğa Mānī-i her şuret-ārādur gelen
- 3 Serdī-i sermāyı ilā itdi nār-ı intizār
Ḥasret-i yek-sāle-i ser-cümle dünyādur gelen
- 4 Her tarafdan cūşa geldükçe hemān seyl-āb-ı feyz
Şanki bir dīvāne-i ser-mest ü şeydādur gelen
- 5 Ehl-i ‘ ayş olsa ‘ aceb mi şimdi Kays-ı deşt-i bāğ
Luţf-ile ayağına bi’z-zāt Leylā’dur gelen
- 6 Oldı müşk-efşān ğazālān-ı Huten şanma bu dem
Sūy-ı kāma būy-ı ezhār-ı dil-ārādur gelen
- 7 Rūḥ-baḥşā ol kadar feyz-i nesīm-i şubḥ-dem
Her tarafdan şanki enfās-ı Mesīḥādur gelen
- 8 Kanda ‘ azm itseñ bu ḥurrem rūz-ı şevḳ-efrūzda
Gūşa feryād-ı hezār-ı nağme-pirādur gelen
- 9 Kişver-i vīrān-ı bāğa mürdeler sükkānına
Ya‘ ni sulṭān-ı bahār-ı ‘ adl-fermādur gelen
- 10 Kaṭre-i bārān degül sevdāgerān-ı bād-ile
Penbe-i ebr-i ter içre dürr-i yektādur gelen
- 11 Şanma geldi gönçe-i nev-ḥīz-i gül açılmağa
Kişveristān-ı ‘ ademden deng-i kālādur gelen
- 12 Ḥūb-rūlar nev-ḳabālarla şalınmağda müdām
Gūyiyā eyyām-ı ‘ ıyd-ı sa‘ d-ı pīrādur gelen
- 13 Şimdi şan bir sūrgehdür dār-ı gülzār-ı cihān
Anda hep erbāb-ı zevḳ-i şoḥbet-ārādur gelen
- 14 Serve oldukça ḥirām-āver-i nesīm-i şubḥ-dem

* Başlık: AH; Bahāriyye Der-Na‘ t-ı Şerīf-i Ḥabīb-i Dü-Cihān ‘ Aleyhi Efḍal-i Şalāvātu’r-Raḥmān S.

- Güşa kebk-i bāğdan peygām-ı ferdādur gelen
- 15 Rūz-ı nevrūz irdi ‘ālem şan çekilmekde hemān
Deştgāha fevc-i büt-i haşr-peymādur gelen
- 16 Sebz-i nev-ḥīz-i çemenden bād kılduḡça güzer
Karşudan gūyā hemān emvāc-ı deryādur gelen
- 17 N’ola baḡş-i cenneti vā’ iz dırāz itse bu dem
Ḥāṭıra her ḡanda baḡsañ fikr-i me’vādur gelen
- 18 Şād-kām olsun naḡīfān-ı çemen nāmı bahār
Ṭab’-gīr-i ebr ṭabīb-i ‘ālem-ārādur gelen
- 19 Güft ü gūy-ile pür olsa n’ola şimdi şehr-i bāḡ
Mürde iḡyā olmada şānī-i ‘İsā’dur gelen
- 20 Gelse bāḡa şād olur ehl-i şabā nevrūzda
Gerçi andan herkese bir berg-i ḡadrādur gelen
- 21 Dirhem-i eşcār şanma bād-ile ol tekyede
Hep çerāḡ-ı nergise naḡd-i Şüreyyā’dur gelen
- 22 Bir teveccūḡ var yine gülşen-serāy-ı ḡurreme
Gelmez ednā belki hep a’ lādan a’ lādur gelen
- 23 Müjde bād-ı nev-bahārīden o deñlü buldı zīb
Şan peyām-ı maḡdem-i şāh-ı “ev-ednā”dur gelen*
- 24 Gelse sâ’ir enbiyā evvel o sulṭāndan n’ola
Meclis-i ‘ulyāya āḡir şadr-ı ‘uзмādur gelen
- 25 Kevne teşrīf idicek bulsa n’ola şüret nizām
‘Adl-perver pādişāh-ı mülk-i ma’ nādur gelen
- 26 Ḳanda olsa pertev-endāz-ı sa’ ādet gūyiyā
Āfitāb-ı nūr-baḡş-ı ‘ālem-ārādur gelen
- 27 ‘Arş-mesned Aḡmed-i Muḡtār kim a’ dāsına
Ṭiḡ-ı burḡāniyla Cebrā’il-i dānādur gelen

15a hemān: müdām M.

* Āyet: Ev-ednā (Necm, 53/9) “(Böylece Peygamber’e olan mesafesi, iki yay aralığı kadar) yahut daha az (kaldı).” (Yılmaz, 2013: 145).

- 28 Ehl-i süfle kem-fürû‘ -ı nûrına pervānegān
Hizmet-i bezmine hep sükkān-ı a‘lādur gelen
- 29 Her gazāda eylemek üzre taḳaddüm ‘azmine
Müjde-i feth ile evvel cünd-i Mevlā’dur gelen
- 30 Nice olmasun ki ferruh-ı cihād-ı ekbere
Ra’yet-efrāz-ı Hüdā metbū‘ -ı dünyādur gelen
- 31 Nev-bahār-ı himmetinden olsa ḥ‘āḥiş-kār-ı feyz
Ḥāksārāna nümā-yı rıf’at-efzādur gelen
- 32 Kanda olsa ‘ahd-i ‘adlinde şeh-i bī-dāddan
Ḥalk-ı mazlūmāna bir leyg-i teşellādur gelen
- 33 Baḥr-i cūdundan degül bir pīledür vaḳt-i ‘atā
Bir gedāya genc-i bād-āverd-i Dārā’dur gelen
- 34 Cām-ı luṭfindan dil-i pür-kürbet-i ye’s se müdām
Hep neşāt-ı vaşl-ı cāvīd-i temennādur gelen
- 35 Olsa dil yād-ı zülāl-ı meşrebinden pür-keder
İnbisāt-ı sīne-i mir’āt-ı aşfādur gelen
- 36 Bād-ı ḥulḳı olsa ḥūn-āver n’ola andan gehī
Kām-ı çarḫa tiz-bū-yı müşk-i sārādur gelen
- 37 Bang-i ‘azmi dīdede ḳor mı teḡāfūl kanda ḥ‘āb
Fitneye süstī-i renc-i bīm-i ferdādur gelen
- 38 Bezmgāh-ı ‘işmetinde ḳılsa bir kes güft ü gū
Ḥāṭıra hep bīkr-i elfāz-ı muḥennādur gelen
- 39 Açsa bir cām serāy-ı cāhına ‘Anḳā-yı çarḫ
Ber-hevā gūyā ki bir güncişk-i ednādur gelen
- 40 Hep gören pīş-i Süleymān-ı şükūhunda zamān
Diyü ḥaşmın zan ider kim gerd-i şahrādur gelen
- 41 Ḳadri ‘ālī şöyle ta‘rif-i ‘uluvv-i rütbeden
Ġayrı söz yoḳdur ḥıreddin hep dem-i lādur gelen
- 42 Vaşf-ı şānında edā-cūy-ı bülend olsa zebān

36. beyit: - AH, S.

- Aña nisbet taraf-ı dilden cümle ednâdur gelen
- 43 Hâkim-i ‘adli ne kişvergâha olsa ‘azm-sâz
Pîşine dîrîne-mânde köhne da‘ vîdür gelen
- 44 Meşrebinde irtikâb-ı zulm yok ber-şer‘-i hükm
Şanki dâdâr-ı cihândan bir müvellâdur gelen
- 45 Olduğınca gonce-i la‘li güher-rîz-i sühan
Güşdârâna peyâm-ı bîm-i ferdâdur gelen
- 46 Seyyid-i rûşen-dilâ hâtır-nüvâz-ı bî-kesâ
Ey ki senden ‘âleme lûtf-ı tesellâdur gelen
- 47 Sen o sulţân-ı ‘adâlet-pîşesün dîvânuña
Yâ ki beñzer her zamân bir şekve-pîrâdur gelen
- 48 Dâr-ı çarh-ı bî-vefâdan ğayra nağd-i kâm-ı dil
‘Ârife eşk-i ğam-ı hicr-i temennâdur gelen
- 49 Bir nefes âsûdeğî olmaz müyesser her zamân
Baht-ı dündan bir gezend-i renciş-efzâdur gelen
- 50 Na‘t-i pâküñ böyle mi eylerdüm ammâ n’eyleyem
Hep felekden câm-ı cûr-ı telh-i peymâdur gelen
- 51 Feyz-i i‘câz-ı medîhûñle huşûşâ kim müdâm
Tab‘-ı şûha kuvvet-i nazm-ı Mesîhâ’dur gelen
- 52 Ol yegâne şâ‘ir-i hoş-lehçeyem vakt-i sühan
Hâtıra neşîde mazmûn-ı dil-ârâdur gelen
- 53 Hâme-zen oldukça nazma evvelâ imdâduma
Âsumân-ı feyzden ervâh-ı ma‘nâdur gelen
- 54 Beñzer endişem o Meryem’dür ki andan dâ’imâ
Pûr-ı dâniş perver-i lûtf u mezâyâdur gelen
- 55 Sâkinân sine tursa seyrine şaf şaf n’ola
Mısr-ı dilden Yûsuf-ı gül-rûy-ı hüsnâdur gelen

46a bî-kesâ: ümmetâ M.

48a nağd-i kâm-ı dil: nağd ü lûtf-ı kâm M.

50a pâküñ: pâküñle M.

- 56 Kılssa şayyād-ı hayālüm geşt deşt-i fikri ger
Uğrına şayd-ı nikāt-ı cür'et-efzādur gelen
- 57 Ol dilîr-i dānişem kim kında olsam pâyuma
Hoş-nümā hayl-i ġazāl-i 'işve-peymādur gelen
- 58 Eyledükçe tab'-ı tîzüm fikr-i ma'nā-yı daķıķ
Hâtıra hep halli müşkil mu'ammādur gelen
- 59 Tā-be-key Rüşdî temeddüh kıl du'ā şimden girü
Yine hengām-ı du'ā-yı sūz-ı pîrādur gelen
- 60 Tā ki her dem gülşen [ü] her dem bahār-ı şıdķdan
Ravza-yı pâkine gül-berg-i hedâyādur gelen
- 61 Her birine lîk küstāhāne mercūdur demek
Her zamān andan bize şâyān-ı ihdādur gelen

6 38

Der-Na't-ı Seyyidü'l-Mürselîn Şalla'llahu 'Aleyhi Ve Sellem*

[mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

- 1 Ol dem ki geşt-i kūyı seyār itdi rûzgār
Toķm-ı füsün u fitne nişār itdi rûzgār
- 2 Bir dîv-i zendür ol ki bu dihgān-ı köhneden
Çok merd-i hûşmendi şikār itdi rûzgār
- 3 Bir rāh-ı rāstdan çıkarup nice merdümi
Şahrā-neverd-i hayret-i tār itdi rûzgār
- 4 Bir naķşa kıldı her dil-i zārı firîfte

56a ger: çend M.

57b Beyit: - AH, S, İÜ.

60a feyzden: şadefden İÜ, AH, S.

6 AH 10b, M 14b, S 10a, İÜ 41a.

* Başlık: AH; Der-Na't-ı Seyyidü'l-Mürselîn ve Hâbib-i Rabbü'l-'Ālemîn S.

2a köhneden: köhnede AH.

3a Bir rāh-ı rāstdan çıkarup: Bu yoldan çıkardı gül gibi M.

3. beyit: - AH, S, M.

4a zārı: şâfi M.

- Āvāre-gerd-i kūçe-i kār itdi rūzgār
- 5 Kimin hevā-yı ‘aşk-ı dil-ārā-y-ile çü Qays
Deşt-i hevāda pūye-güzār itdi rūzgār
- 6 Kimin kadeh-gedā-yı der-i mey-gede kimin
Ḥayret-nigāh-ı senc-i ğubār itdi rūzgār
- 7 Kimini şād-ı merg-i vişāl-i emel kimin
Ḥasretle zerd-i rūy-ı nizār itdi rūzgār
- 8 Sedd-i ramağ muḥāl ger(i)m yok ma‘āş teng
Ebrāra sedd-i buḥlī medār itdi rūzgār
- 9 Seng-i ğumūmı cem‘ idüp bī-derīcedür
Eṭrāf-ı şehir-i ‘ayşa ḥişār itdi rūzgār
- 10 Çok ḥācenüñ elinden alup nağd ü mülkünü
Muhtāc-ı fūls-i dün-ı ‘ayār itdi rūzgār 137
- 11 Āl ile çok ‘azizüñ alup taht u tacinı
Züll ile dūr-ı dār [u] diyār itdi rūzgār 138
- 12 Birbirinüñ yanında çoğ ilhvān-ı Yūsuf’ı
Mekr ü ḥasedle sürḥ-i ‘azār itdi rūzgār 139
- 13 Īrāş-ı renciş-i dil-i dāniş-verān için
Nā-dāna luṭf-ı tā-bī-şumār itdi rūzgār
- 14 Tekdīr-i levḥ-i ḥātır-ı ehl-i kemāl için
Çok üsteri keşide-kaṭār itdi rūzgār
- 15 Bir bir hezār kaşmer-i Bağdād’ı zūr ile
Mesned-nişin-i ‘izz [ü] vaḳār itdi rūzgār
- 16 İkrām-ile mu‘āmele anuñla Ādem’e

4b kūçe-i kār: vādī-i ḥār M.

5. beyit: - M.

6. beyit: - M.

7. beyit: - M.

10b fūls-i sürḥ: fūls-i M.

11a Āl ile: Ālemde M.

12a çok: çoğ S, İÜ.

13a renciş-i: ğayret-i M.

- Bir nazra-yı tegāfūl-i ‘ār itdi rūzgār
- 17 Her süfleyi çıkardı sere iltifāt-ile
Yā luṭfī bezmi aña hezār itdi rūzgār
- 18 Ehl-i kemāli her mehek-i imtiḥānda
Biñ kerre gördi fehm-i ‘ayār itdi rūzgār
- 19 Ḥussāda qarşu bî-sebeb āzār-ı saḥt idüp
Ol cevri farṭ-ı luṭfa şumār itdi rūzgār
- 20 Ḥayfā ki ḳadrin añlamadı gitdi ‘ākıbet
Bir ḥāk-i zîr-i pây-ı sipār itdi rūzgār
- 21 Her bî-nevā-yı ḥāne-bedüşı garîbdür
Şehr-i emelde şāḥib-i dār itdi rūzgār
- 22 Çîn-i cebîn-i ḥışm-ile mehcūr bülbüli
Her şāḥ-ı derdi münis-i ḥār itdi rūzgār
- 23 Zūr-ile egdi şāḥ-ı gül-i nev-resîdeyi
Her zāḡı cānişîn-i hezār itdi rūzgār
- 24 Her eblehi enis idüp erbāb-ı devlete
Âḥir keşîde-ber-ser-i kār itdi rūzgār
- 25 Feyz-i nesîm-i himmet-ile bâḡ-ı ḥ‘āhişin
Gül-ḥîz-i kām-ı tâze bahār itdi rūzgār
- 26 Ehl-i mezāḳa şerbet-i şîrîni zehr aña
Zehrâb-ı telḥi nûş-güvār itdi rūzgār
- 27 Dānā ḡubār-ı ḥāk gibi bî-vücūd iken
Nā-dānı kûh-ı tıynete bār itdi rūzgār
- 28 ‘Âḳil kederle beyt-i ḥazende her eblehe
Bezm-i şafāyı cāy-ı qarār itdi rūzgār
- 29 Bîdār-ı ḥ‘āb olmadı hiç çeşm-i baḥt aña

16b tegāfūl-i: ḥākāret-i M.

17a sere: başa M.

17b Yā: Her M. Beyit 18. beyitle takdim tehirlidir.

18a Ehl-i kemāli: Rindān-ı şāfi M.

20a Mısra: Ammā ki bilüp yine ḳadrini ne fā’ide M.

23. beyit: - AH, S, İÜ.

25a Feyz-i nesîm-i: Ḥoş bād-ı feyz-i M.

- Beñzer nişār-ı hāk-i mezār itdi rūzgār
- 30 Bīmār-ı hier-i kām n'ola bī-ḥuzūr ise
Bālīn ü ḥaşv-i pisteri ḥār itdi rūzgār
- 31 Añsun [o] zulmet-i şebini bā-ḥuşūs āh
Bir aḥter-i münīre izār itdi rūzgār
- 32 Olsa remīde dil n'ola erbāb-ı fehmi dūr
Çok nā-sütūde gerdiş ü kār itdi rūzgār
- 33 Tavr-ı zamāne 'aksine şimdi ğarībdür
Bilmem ne siḥr-i şūr-nişār itdi rūzgār
- 34 Tıflāne vaż' -ı cünbişi zātında yok sükūn
Hep zümre-i kibārı şıĝār itdi rūzgār
- 35 Bir vaż' ile her ādeme bildürdi ḥaddini
Zu' munca ya' ni def' -i mazarr itdi rūzgār
- 36 Ammā ne sūd zümre-i erbāb-ı himmete
Mādām kim rüsümü şî'ār itdi rūzgār
- 37 Bu ıztırāb-ile nice demdür ki 'ālemi
Ser-tā-be-pāy geşt ü güzār itdi rūzgār
- 38 Bir şāhı buldı kim bu memālik-sitānda
Teslīm-i 'izz ü şān u vaĝār itdi rūzgār
- 39 Şāh-ı resil ki hāk-i der-i çākerānını
Farq-ı ser-i sipihre 'amār itdi rūzgār
- 40 Şāh-ı resil ki olmaĝ-ıla emrine muṭî'
Şāhānı tāt-dār-ı vaĝār itdi rūzgār
- 41 Şāh-ı resil Muḥammed-i memdūh-ı kibriyā
Medḥin nüvişte-i dil-i tār itdi rūzgār

32a olsa: olsun AH.

35a ādeme: āleme M.

38a Bu: - AH, S.

38b şān u: şān AH, S.

39b Farq-ı: Vālā M.

40b tāt-dār-ı vaĝār: tāt-dār AH, S; şehrbān-ı vaĝār M.

41b Medḥin: Vaşfin M.

- 42 Mihr-i cemāl ü mäh-ı cihân-tâb-ı rā`yeti
Revnağ-ı tırâz-ı leyl ü nehâr itdi rûzgâr
- 43 Bang-i bülend-i ‘adli ile mülk-i ‘âlemi
Reşk-i hesâbgâh-ı karar itdi rûzgâr
- 44 Bûy-ı nesîm-i hulkı ile her çemengehi
Mânend-i deşt-i Çîn ü nişâr itdi rûzgâr
- 45 Kemter-fürû‘-ı neyyir-i pür-tâb-ı bahtını
Zulmet-zedâ-yı her şeb-i târ itdi rûzgâr
- 46 Cây-ı karârı tâbiş-i qahrıyla haşmına
Germ-âteş-i şerâra nişâr itdi rûzgâr
- 47 Hâlvat-serây-ı ‘işmetinüñ perde-i derin
Kâlâ-yı ğunc-ı nağş u nigâr itdi rûzgâr
- 48 Zîr-i livâ-yı hıfzına buldı o kim duhûl
A‘dâ-yı perde-i suy-ı yâr itdi rûzgâr
- 49 Bâd-ı Semûm’ı reşha-yı lutf-ile yârine
Hurrem-nesîm-i feyz-i bahâr itdi rûzgâr
- 50 Demdür ki bâd [u] cûy ile heft lüccenüñ
Hep dürlerini zîb ü kenâr itdi rûzgâr
- 51 İki ‘adüvvi ‘ahd-i vifâkında bî-nifâk
Biribirine cebr ile yâr itdi rûzgâr
- 52 Çarhı serây-ı kadr-i rıf‘ atinde ol şehün
Nüh hücre-i kemîne vü târ itdi rûzgâr
- 53 Bîm-i celâli ile derinden ne ân ki ğayr
Çîn-i güzerde lerziş-i târ itdi rûzgâr
- 54 Şerm-âverî-i tâb-ı cemâliyle mihr-i germ

47, 48, 49. beyitler M’de takdim tehirlidir.

50a bâd-ı: feyz M.

53. beyit: - AH, S, İÜ.

54a mihr-i germ: gösterüp M.

- Gül-berg-i bâğı sürh-i ‘ ızār itdi rûzgār
- 55 Bād-ı zülâl-i meşreb-i pâkiyle teşne-leb
Âb-ı hayâta meskeni târ itdi rûzgār
- 56 Gördükde seyr-i pâre-i âzmin ‘ araççigân
Evvel kademde ‘ azm-i qarâr itdi rûzgār
- 57 Tâ göstere şükûhı nedür halk-ı ‘ âleme
İskender’i bir âyinedâr itdi rûzgār
- 58 Gerdûn-serây-ı rıf’ atinûñ hatt-ı evsatı
Tağdîr-i irtifâ‘ ına târ itdi rûzgār
- 59 Nakl-i metâ‘ -ı haşmetine itmedi vefâ
Ne üştür-i sipihr-i kâr itdi rûzgār
- 60 Kişver-sitân-ı cāhına ‘ âlemde şanmañuz
Ta‘ yîn-i hadd-i cāy-ı qarâr itdi rûzgār
- 61 Şiddîk’ı şıdk da‘ va-yı mihriyle âfitâb
Soñbet-nişîn-i halvet-i ğâr itdi rûzgār
- 62 Âşâr-ı heybet-ile o dem çeşm-i haşmına
Bir târ-ı ‘ ankebûtı izâr itdi rûzgār
- 63 Rüşdî zebân-ı hâme-i terden yiter yine
Çok gevher-i yegâne nişâr itdi rûzgār
- 64 Şimden girü du‘ â idelüm çünki tâ ezel
Nazm âhîrinde anı şî‘ âr itdi rûzgār
- 65 Tâ kim zebân-ı şekve zamân bahtımı felek
Derler cihânda rûzını târ itdi rûzgār
- 66 Şansun gören telemmü‘ -i envâr-ı ravzasın
Genc-i ziyâ-yı mihri nişâr itdi rûzgār

54b Gül-berg-i bâğı: Pîşinde rûyı M.

55a teşne-leb: teşne-dil M.

57a halk-ı ‘ âleme: cilvegâhına M.

58a rıf’ atinûñ: ‘ işmetinûñ AH.

65a Mısra: Tâ ki sitâresini ehl-i dânişûñ M.

65b cihânda: deminde AH, S, İÜ.

66a telemmü‘ -i: qorqar M.

**Ḳasīde-i Dīġer Der-Na‘t-ı Şerīf Faḥr-i ‘Ālem ‘Aleyhi Efḍali’ş-Şalavāt
Ve’s-Seḥāyā***

[mefā‘ ilün fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Benem o merd-i ḥired memleket-güşā-yı süḥan
N’ola kılmaz-ıdum olsa cihān-serāy-ı süḥan
- 2 Gelince cünbişe şayyād-ı fikrüm ayağına
Şitāb ider nice şayyād-ı tiz-pāy-ı süḥan
- 3 O şā‘ irem ki kef-i nāṭıķumdan olmaz bār
Fenā-yı şevķ-ile ser-rişte-i beķā-yı süḥan
- 4 Benümle ola bu vādide mümteni‘ hem-ser
Olursa bir kes eger sihr-āzmāy-ı süḥan 69
- 5 Benem o ḥāce-i niķād-ı mekteb-i dāniş
Kemine raġbetüm olmaķda ķadr-zāy-ı süḥan
- 6 Şeker-sitān-ı belāġatde şimdi şâyāndur
Denilse ṭab‘uma ṭūṭı-i ḥoş-edā-yı süḥan
- 7 Şarir-i kilkümi güş itmeyen nedür bilmez
Nevā-yı şüh-ı hezār naġam-serāy-ı süḥan
- 8 Bahār-ı ṭab‘um eger olmasaydı pür-nem-i feyz
Laṭif olmaz idi bār-ı ḥoş-nümā-yı süḥan
- 9 Benem o mālīk-i genc-i hüner ki ‘ahdümde
Degül kimesneye muḥtāc bir gedā-yı süḥan
- 10 Çekide ney-şeker-i kilk-i ter-zebānumda

7 AH 12b, M 12b, S 11b, İÜ 42b.

* Başlık: S; Der-Na‘t-ı Şerīf Faḥr-i ‘Ālem ‘Aleyhi Efḍali’ş-Şalavāt Ve’s-Seḥāyā AH.

1a o: ol AH; ḥired: hüner M.

2a gelince: ṭuyınca M.

4b bir kes: ġayr M.

5a o: ol AH.

8a Bahār-ı: Nihāl-i M.

9a o: ol AH, M, İÜ.

- Müdām şîre-i şîrîn-i cān-fezā-yı sühan
- 11 Miyān-ı bezm-i ma‘ ārifde şimdi bir kes eger
Olursa mu‘ cize-gūyāna reşk-sāy-ı sühan
- 12 Ne cānı var baña semt-i kemālden ura dem
Yanumda eyleyemez bil ki iddi‘ ā-yı sühan
- 13 Bilür ne söylese zîrā ki mümteni‘ ārām
Yitişdürür aña ṭab‘ um sühan becā-yı sühan
- 14 Hezār-ı ṭab‘ -ı nevā-sencüm olmasa ehle
Güzergeh olmaz idi gül-sitān-serāy-ı sühan
- 15 Sühan bu resme gerek lafz-ı lāyık ister hep
Arada olmaya bir ḥarf-i nā-sezā-yı sühan
- 16 Benem o ḥ‘āce-i ma‘ nā dükān-ı dilde yatur¹⁷
Ya nūr-ı ḥ‘āher-i bî-ḥadd-i pür-behā-yı sühan
- 17 Bu çārsūda olanlarda bü’l-‘ acebdür lîk
Yegāne ḳor-ı güher-zā-yı pür-behā-yı sühan
- 18 Olursa dürr-i naḥîf aşmayup ḳulağına der
Yiter bu zemzeme geldi bize ğınā-yı sühan
- 19 Ne sūd dār-ı deheşde tutar ber-ā-ber dün
Zamāne aňlamaz olsak da siḥr-edā-yı sühan
- 20 ‘ Aceb medār-ı ma‘ îşet olur mı zan eyler
Bir iki naḳd-i kemîn ğıll u ğış-nümā-yı sühan
- 21 Felek bu nükteye incinmesün sözüm ne disem
Yirindedür anı şanmañ ki iḳtizā-yı sühan
- 22 Tutar her eblehe biġāne-i ḥired şahsı
Bu bezmgāhda bir luṭf-ı āşinā-yı sühan

10b şîre-i: naġme-i M.

11b mu‘ cize-gūyāna: zümre-i dānāya M.

15a gerek lafz-ı lāyık ister hep: hep elfāz-ı lāyık ister hîç AH, S. İÜ.

16a dilde yatur: tab‘ ımda AH, S, İÜ.

16b Mısra: Müdām zemmün-ile kālā-yı hoş-nümā-yı sühan M 13a. (Vezin kusurlu.)

17a olanlarda: olanlar AH, S, İÜ.

18b Mısra: Dimāğa geldi yiter lezzet-i ğınā-yı sühan M.

19b aňlamaz: diñlemez M.

20a Mısra: Şanur ki ehl-i dilün ḥarcına cefā eyler M 13B.

- 23 Taḥammül eylemiş âdem ne ḥāl ise tūtalum
Bu vaz‘ -ı nā-ḥamiyet deñlü mi cāy-ı sūḥan
- 24 Ğarībdür ki daḥı görmüş-iken ‘ âlemde
Kemīne menfa‘ atin bir siḥ(i)r-edā-yı sūḥan
- 25 Nihān-be-dil yine sevdā-yı şāhid-i ma‘ nā
Ser-i muḳayyed-i endīşedür hevā-yı sūḥan
- 26 ‘ Aceb mi her ne kadar dilde cāy-gīr olsa
Kemāl-i raġbet-i ma‘ nā vü i‘ tinā-yı sūḥan
- 27 Ki şevḳ-i na‘ t-i güzīn-i ḥabīb-i ekremdür
Zebān-ı lāleme bādī-i ibtilā-yı sūḥan
- 28 Cenāb-ı ḥ‘āce-i ‘ âlem Muḥammed-i ‘ Arabī 13
Degül kemāl-i belāġatde nuṭḳı cāy-ı sūḥan
- 29 ‘ Aceb mi tutsa kelāmın güher-veş ehl-i ‘ azīz
Degül midür sūḥan-ı şāh pādişā-yı sūḥan
- 30 Yiter meşālīḥ-i dünyāya nazra-yı ĩmā 184
Ne ḥācet eylemege bir kişi recā-yı sūḥan
- 31 Hirās-ı ‘ adli ile bezm edā-yı dil-keş olur
Dürüş-t-i zemzeme-sencāna cān-güzā-yı sūḥan
- 32 Ğalurdı bīkr-i me‘ ānī göreydi ‘ işmetini
Nihān-be-künc-i verā-yı tutuḳ-serāy-ı sūḥan
- 33 İdeydi Yūsuf-ı gül-rüy-ı ḥulḳı ‘ arz-ı cemāl
Kimesne olmaz idi leb-güşā be-cāy-ı sūḥan
- 34 Şafā-yı meşrebi feyz itse böyle olmaz idi
Feraḥ-fezāy-i dilde çemen-serāy-ı sūḥan

27a güzī-i ḥabīb-i: nebiy-yi güzīn-i M.

28a Cenāb-ı: Güzīn-i M.

30a ĩmā: ūlā AH, S.

33b be-cāy-ı: berā-yı M.

34a feyz itse: feyz M.

34b Mısra: Zebān-ı şu‘ le nümāyān olur becā-yı sūḥan S.

- 35 Eşer-res olsa tef-i kahrı böyle olmaz idi
Zebān-ı şu‘ le nümāyān olur becā-yı sūḥan
- 36 Zebān-zed eylese lūṭfin dehān-ı āşıkda
Tef-āver olmaz idi āteşin-nevā-yı sūḥan
- 37 Hevā-yı ‘āṭifeti feyz-güster olsa ne ğam
Olursa cümle cihān geşt-ter gedā-yı sūḥan
- 38 Olaydı re’yi eger feyz-baḥş-ı ḥāme gören
Şanurdu zerle yazılmış sūtūr-pāy-ı sūḥan
- 39 ‘Uluvv-i kadrini meşķ eyledüm tezekkürde
Müyesser olsa n’ola baña irtifā-yı sūḥan
- 40 Sa‘ādetiyle añılsaydı nāmı her kande
Medīh-i zātıdur elbette ibtidā-yı sūḥan
- 41 Ya vaşf-ı cūdı ya ḥod mu‘cizātıdur lābūd
Yine zeban-zed olan vaķt-i intihā-yı sūḥan
- 42 Ne çāre ‘ayb ise de keşret-i kelām gehi
Ġulūvv-i şevķ olur ol ḥadde tāb-zāy-ı sūḥan
- 43 Ne deñlü rişte-i naẓm olsa midḥatinde dırāz
Ne mümkün olmaya derḥāst-ı mā‘adā-yı sūḥan
- 44 Ne ğam bu ḥizmet-i na‘t-i şerīf maḥşerde
Ki naķd-i vaķtüm olursa eger fedā-yı sūḥan
- 45 Hemān göñül idelüm ‘arz-ı i‘tizār-ı kuşūr
Uzandı şoḥbet-i ḥāş-ı feraḥ-fezā-yı sūḥan
- 46 O ḥadde kim şıķılup oldu el-vedā‘-ı zamān

35a olmaz idi: andan M.

35b Mısra: Feraḥ-fezā-yı dilde çemen-serāy-ı sūḥan S.

36a Zebān-zed eylese: Zebān-zed İÜ.

36. beyit: - AH, S.

38a feyz-baḥş-ı: hem-zebān-ı M.

40b zātıdur: zātındur S.

42b ol ḥadde: ol deñlü M.

43a rişte-i naẓm olsa midḥatinde: eylese midḥatinde güft ü güyü M.

42. ve 43. beyitler S’de ve İÜ’de takdim tehirli.

45a Hemān göñül: Göñül hemān M.

- Yine şitâb-ı Ken'ân nâṭıka-cidâ-yı sühan
- 47 Çekildi kâfile-i ma'nâ şehri-â ârâma
Çü şâh-râh-ı fik(i)rden kesildi pây-ı sühan
- 48 Söz irdi ğâyete şimden girü du'â idelüm
Yiter bu zezeme ey kilik-i jâj-ḥây-ı sühan
- 49 Hemîşe tâ ki memâlik-sitân-ı dânişde
Revâc-ı bâb ola kâlâ-yı hoş-nümâ-yı sühan
- 50 Zamân-ı ḥaşre deġin kâr-gâh-ı dilden ire
Ḳad(i)r-şinâsına şâyeste bir ḳabâ-yı sühan

8

Der-Na't-ı Ḥabîb-i Ḥudâ ve Resûl-i Kibriyâ 'Aleyhi's-Şalâvât ü Ve's-Selâm*

[mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

- 1 Nice demdür gönül bir pîç [ü] tâb olmaḳda ġayretten
'Aceb olmaz mı bir ḥall-i İlâhî dâm-ı kürbetden
- 2 Bize sâḳî-i devrân şunmadı câm-ı temennâyı
Naşîb olmadı hiç bir gül ḳoparmaḳ bâġ-ı 'işretten
- 3 Bizümle uymadı bâzâra gitdi ḥ'âce-i gerdün
Ba'îd olsaḳ 'aceb mi Yûsuf-ı ümmîd-i râḥatdan
- 4 Ne dil-tengî-i ġamdan var teneffüs ḳılmaġa bir cây
Ne bir yirde vaṭan melḥûz ne maḥzûzum seyâḥatden
- 5 Füzün cevri-teġâfûl-pîşe gerdün baḥt-ı yegâne
Kimünle âşinâ olsaḳ eşer yok luṭf-ı tıynetden
- 6 Olup bir kesle hiç me'nûs bir yirde ḳarâr itmez
Kime dâd ideyüm rindân-ı hercâyî ṭabî' atden
- 7 Dil-i şûrîde pür-gû lâl 'âlem bir muḥâṭab yok
'Aceb mi nevḥa-senc olsam vaṭanda renc-i ġurbetden
- 8 N'ola küstâḥ isem iḥsân-ı dehri bilmezem ammâ

8 AH 14a, M 16b, S 12b, İÜ 43b.

* Başlık: AH; Ḳasîde-i Diġer Der-Na't-ı Ḥabîb-i Ḥudâ ve Resûl-i Kibriyâ 'Aleyhi's-Selâm S.

- Taḥammül ḳalmadı zabṭ-ı fiğāna bār-ı minnetden
- 9 Çeken āzār-ı çarḫı terk-i vaz‘ -ı ḥām mümkin līk
Olan puḥte ider mi cevri efzūnter ‘adāvetden
- 10 Ḳabūl itmezse de ger cürmimüz bir vech-ile tevciḥ
Ne var ḳılsa teveccüh ‘afva vech-i istimāletden
- 11 Sözüñ ma‘ ḳül ammā kime dersin ey dil-i şeydā
O bed-mest-i ğurūr olmaz bize fāriğ eziyetden
- 12 Taẓallumdan ne ḥāşıl biñ edā-yı rıḳḳat-āverle
Olnca ḥilḳatı bī-behre mazlūmāna şefḳatden
- 13 Nic’itsün rind-i ‘ākıl eblehāna şekveye āğaz
Egerçi kim ṭurulmaz dilde taḥrīk-i ḥamiyyetden
- 14 Kime ḳılsa şikāyet ḥāl-i zārından telaṭṭufla¹⁹⁰
İder ḥışm-ile teklīf-i süḥan ğayrı ḥikāyetden
- 15 Bulup bir eblehi iskāt içün meclisde dānāyı
Su’āl eyler vuḳū‘ -ı ḥādişāt-ı maḥz-ı ‘ibretten
- 16 İder bī-iḥtiyār irāş-ı ḥānde ādeme gāhī
Olnca sırr-ı ḥikmet çün ğubār-ālūd-ı ḥayretten
- 17 N’ola ādem iderse cilvegāhın ḳūşe-i ‘uzlet
Geçüp cāy-ı ḳarār diyü olan firdevs-i şoḥbetden
- 18 Velī aña ne ğam kim bir hezār-ı şūḥ-veş ṭab‘ ı
Yine ḥabs-i ḳafesde olsa da ḳalmaz şetāretten
- 19 Dimez mecnūn u ‘ākıl her kim olsa itmez istiḳbāl
Ya Ḳays olmış ya Risto eylemez Rīm mülkü ülfetden
- 20 Ne ḥāl ise olan dil-beste-i naḳş u nigār-ı çarḫ
Ḳoyup ḳāşāneyi ḥaz eylemez deşt-i melāmetden
- 21 Ne deñl’olsa da pīş sitem [ü] cevri şabr ider ‘ārif
Ala tā kām dil bu mülk olsun bezm-i ‘işretten
- 22 Ne deñlü olsa ḥarf-endāz-ı cevri eyler biri ol luṭf
Aña ḳaşd-ı cefā itmez o pür semt-i nezāketden

14a zārından telaṭṭufla: dilinden luṭf-ile M.
22. beyit: - AH, S.

- 23 Velī āmīziş itmez hāsīd-i nā-dān-ile ‘ārīf
Güzend irmez egerçi mihre tār-ı pūr-ḥarāretten
- 24 Maḳarrıdur keder lābūd eger nezdīk eger kim dūr
Çü mir‘āt-ı muşaffa şāf-ı erbāb-ı kudūretten
- 25 ‘Acebdür līk o gūne şaḥş-ı eşer kim degül münfek
Zamāne devleti andan o ḥall ü ‘aḳd-i devletden
- 26 Ne fehm-i ḳadr-i zātı var ne isti‘dād yanında
Olursañ raġbet itmez dāniş-efrūzān-ı ḥikmetden
- 27 Egerçi ceybi naḳd-i sīm-ile pūr çün meh-i tābān
Hilāl-āsā teḥīl dil ārzū-yı seyr ü şoḥbetden
- 28 Cünūndur itme üns anlarla düşmez ‘ārife zīrā
Emānet kārına degmez eli fikr-i ḥıyānetden
- 29 Güzel her ne iderse rū-be-rū mümkün cevāb ammā
Budur müşkil verāda kaçmaz üstād ḳabāḥatden
- 30 Zamāne ol ḳadar ġaddār kim bir ferde dād itmez
Ḥalāş olmaḳ ne mümkün şaḥş-ı ḥükm olsañ ‘adāvetden
- 31 Füsūn u fitnede ol deñlü yektā fenn-i kāmil kim
Sipihri ḳor geri dānāya ızḥār-ı ‘azāmetden
- 32 Nihān naḳş-ı firībin pāy-māl-i ḥande ḳıl zinhār
Seni ḳan itmesün mekrine aldanduñ ḥamāḳatden
- 33 Kemīne bulsa meydān şan‘atın icrāya bir kere
Neler seyr itdürürdi daḥı enbān-ı kerāmetden
- 34 Birin daḥı iderdi kendi gibi tās-bāz-āsā
Felek bulsaydı bī-dār rīz-i müşkīn delḳ-ı lu‘betden
- 35 ‘Aceb mi cünbiş-i Zāl-i sipihre olsa dil ḥayrān
Kühūletde n’içün şerm itmez evzā‘-ı şabāvetden

25. beyit: - AH, S.

30b ḥākim: ḥükm AH.

31a yektā fenn-i kāmil: ḥod-pesend ü ḥod-ārā M.

31b Mısra: Ḳomaz ādem perişān kimseyi fart-ı firāsetden M.

32a zinhār: görsüñ M.

32b aldanduñ: aldanma AH, S, İÜ.

34a kendi gibi: kendi AH, S; tās-bāz-āsā: tās-bāz-ı çarḳ M.

- 36 ‘ Acebdür rûzgâruñ gerdişi bir vaz‘ -ile lâ-büd
Kimi bulsa ider rencide erbâb-ı tabî‘ atden
- 37 Talelzâr-ı belâgatde meger bir cây ide sadâ
Şabâ-veş tay idüp ma‘ mürede şehr-i firâsetden
- 38 Kõmaz baht-ı siyâhı zannum oldur anda da lâbüd
Olur zahtmet-keşide bî-sebeb dest-i ihânetden
- 39 Felekden her ne deñlü eylesem şekve degül kâbil
Sükûn bulmak vüfûr-ı sûz-ı dil farı-ı harâretden
- 40 Nedür gönlünde bilmem cây-gîr olan yine ammâ
Nice demdür bırağdı yok nazâr ‘ ayn-ı ‘ inâyetden
- 41 Ne mümkün renciş-i dilden güzer biñ kez dönüp mi’n-ba‘ d
Nigâh-ı iltifât eyleser rûy-ı luğf-ı tıynetden 12
- 42 O üstâdum ki bende kâr-gâh-ı nazm u neşr içre
Kõdî erbâbını hep cünbiş-i tab‘ um bahtâletden
- 43 Metâ‘ -ı nazma el virse n’ola şimdi revâc-ı baht
Geçilmez küçe-i dânişde erbâb-ı belâgatden
- 44 O kâlâdur ki nazmum reng-i luğfı vaşf olunmaz hiç
Görince hîre çeşm fehm olur erbâb-ı hayretden
- 45 Virür ebyât-ı eş‘ ârum nişân kâşâne-i Cem’den
Görindükçe şarâb-ı nâbla pür-nuql u ni‘ metden
- 46 Gören anda kabâ-yı lafz-ile sükkân-ı ma‘ nâyı
Şanur her biri Yûsuf’dur ki gelmiş Mısr-ı nedretten
- 47 Şarîr-i kilkümi gûş eyleyen erbâb-ı zevk-ı dil
Recâ-yı nağme itmez bir hezâr ‘ ivec-i tıynetden
- 48 O mekteb-hânedür sînem ki levh-i hikmet-i dille

37a belâgatde: belâhetde İÜ.

37. beyit: - AH, S

38a Mısra: Kõmaz zannum budur baht-ı siyâhı anda da lâbüd M.

39a eylesem şekve: şekve itsem de M.

41. beyit: - AH, S.

44. beyit: - AH, S.

47a erbâb-ı: ehl-i M.

47b ‘ ivec-i: şüh-ı İÜ, M.

Alur endişe ders ma' nâ-yı Eflâṭûn-ı hıkmekten

49 Nazar-senc-i kitâb-ı fıkır-i maẓmûn olsa bir laḥẓa
Ṭuyar biñ nükte-i cihâmı her terkîb-i fıtratden

50 Güherdân-ı ḥıred ol ḥ'âce-i bâzâr-ı 'irfânım
Ḳazâ beyninde kılmış cümle erbâb-ı başîretden

51 Huşûşâ na' t-gûy-ı ḥazret-i sultân-ı kevneynüm
Vücûdı nûr-ı raḥmetdür ki inmiş evc-i rıf' atden

52 Zebân-ı kesbi var mı bir hezâr-ı nağme-pîrâ kim
Feşâḥat gülşeninde ḳalmaya nuṭḳ-ı belâğatden

53 Virürdi ṭuṭî-i mu' ciz-edâ-yı nuṭḳ-ı bülendi
Mezâḳ-ı câna lezzet kand-i peygâm-ı risâletden

54 Şehen-şâh-ı mu' azẓam Aḥmed-i Muḥtâr-ı ekrem kim
Nübüvvet tâcı mürseldür Cenâb-ı Rabb-i 'izzetden

55 Ḥabîb-i Müctebâ maḳbûl-i Mevlâ melce-i dünyâ
Derinde ḳalmaz idi 'ulviyân bir laḥẓa ḥizmetden

56 Ṭırâz-âferîneş-i menba'-ı her dâniş ü bîneş
Mekârim-baḥş-ı ḥ'âhiş daḥme-i ma' nâ vü şüretden

57 Daḥı verd-i muṭarrâ çeşm-i ekhel nergis-i zîbâ
Ḳad-i mevzûnı ṭubâ böyle ḳopmış bâğ-ı fıtratden

58 Ḥırâmı cünbiş-efrâz-ı 'azîmet olsa her ḳande
Ḥaber-fermâ olurdu 'âleme rûz-ı kıyâmetden

59 Bu şi'r ile 'aceb mi eylesem ger na' tına âğâz
Olur memnûn i'ânı gâyet-i ta'zîm ü ḡayretden

60 Cebîn-i pâki nûrânî meh-i burc-ı hidâyetden
Ruḥ-ı tâbendesı çün mihr-i pür-envâr-ı 'izzetden

61 Nücûmı ferş-i seng-endâz-ı kûyı kılsalar câyın

49. beyit: - M.

50. beyit: - M.

58b 'âleme rûz-ı: çarḥ-ı vâlâya M.

59a eylesem: itsem M.

60b mihr-i pür-envâr-ı: ḥûr-ı pertev-i envârı M.

- [O] sulṭān-ı güzīnūñ zātına ifrāt-ı hürmetden
- 62 ‘Uluvv-ı kevkeb-i şānı ki farḳ itmez nazār anı
Düşürdi çarḥ-ı gerdānı nazarda evc-i rıf atden
- 63 Siyādet eyledi kesb-i şeref iḳbāl-i zātında
O müstaḡnī-i şeref-baḥş iḳbāl-i siyādetden
- 64 Bilür ḳadrin ğubār-ı ḥāk-pāyin dīde-i ‘ıyān
Müberrādur anuñ her zerresi takdīr-i ḳıymetden
- 65 Serāy-ı cāhını ḳaşd-ı sāḥa eylese biñ yıl
Ḳalur ‘aḳl-ı mühendis dest-ber-endāze ḥayretden
- 66 Olaydı ‘adl-i sulṭān kişveristān-ı temennāya
Müsāvi ḥişşe-yāb olurdu her bir kes ma‘işetden
- 67 Zemīn-i kīnede şayyād-ı ḳaşdı rūbeh eylerdi
Nice merd-i güzīni nerre şīrān-ı şecā‘ atden
- 68 Tōḳınsa bir gedāya sāye-i dest-i kerem-kārı
Giribānın alurdu pençe-i faḳr u felāketden
- 69 ‘Aceb mi pençeleşse mihr-i ‘ālem-tāb-ile re‘yi
Cihānı ḳıldı rūşen pertev-i nūr-ı zerāyetden
- 70 N’ola Dārā gerek pest olsa kadri āsitānında
Felek ızḥār-ı şerm eyler şūkūh-ı şān u şevketden
- 71 Şadā ḥurremi degse gūş-ı ehl-i ğaflete bir kez
Ebed sālīm olurdu süstī-i ḥāb-ı ferāḡatden
- 72 Ḳarīn-i himmeti olsa kemīn berg-i çemen servi
Şabā ma‘zūl iderdi manşīb-ı vālā-yı rıf atden
- 73 Zemīne sāye-i temkīni düşse mūr-ı nā-çizi
Cüdā itmek Süleymān mümteni‘ cāy-ı iḳāmetden
- 74 Eger bir kec-nihāde ḳılsa feyḫ rāsti-i ṭab‘ı
Ebed olmazdı bīrūn ser-ṭarīḳ-i istiḳāmetden
- 75 Ger olsa dāḥıl-i perde-serāy-ı ‘işmeti ḡonce
Ruḥından bir daḥı ref‘-i niḳāb itmezdi ḥacletden

64a ḳadrin: ḳadr M.

71a Şadā-yı ḥurremi degse: Şadā-yı ḥurremi M.

- 76 Şafā-yı meşrebi feyz-āver-i āb olsa eylerdi
Müberra cevher-i enbiye bî-jeng-i keşāfetden
- 77 Şabā neşr eylese bûy-ı gül-i hulkın çemenzāra
Semen rengin olurdu sürhî-i rûyî hacāletden
- 78 Ger olsa havme-i hıfzına dāhil bir nesim-dide
Ecel bir kâr-ı ğayra ‘āzim olmazdı ‘ibādetden
- 79 Olursa bir hıred-mend-i temeyyüz kâr-ı dānā dil
Ṭabīb-i dehr kıalmazdı devā-cūyî-i şıḥhatden
- 80 Taşavvur emri tā ol-ḥadde kim ednā işāretle
Sipihri nādim eylerdi ahāliye ihānetden
- 81 Eger geşt-i ḥarābāt itse bir dem şaḥne müheyyā
Bulurdu subḥ gerdān herkesi erbāb-ı ‘işretten
- 82 Nem-i lūṭfî eşer-baḥş-ı leṭāfet olsa tā-maḥşer
Hevā-yı germ-i şayfı sālīm eylerdi deḥāletden
- 83 Şerār-ı ḳahrı düşse geşt-i encümzār-ı eflāke
Remād olurdu Pervīn sūziş-i germ-i ḥarāretten
- 84 Ḳalup dūd-ı siyāh içinde ṭāḳ-i günbed-i gerdūn
Nişān virürdü hem-vāre o vādî deşt-i zulmetden
- 85 Nühüfte ki celālî perdesinde biñ cemāl-i lūṭf
Cemālinde hüveydā geh eşer tāb-ı celādetden
- 86 Vezān olsa caḥīme bād-ı ḥilmi bir bir eylerdi
Peyām-ı reşk ḥurrem ‘āşiyānı ehl-i cennetden
- 87 Benānından çıkınca āb tiğ-ı berḳ-ı eṭvārı
İderdi vech-i arz-ı şüst ü şū gerd-i şekāvetden
- 88 ‘Anūd-ı mu‘cize-ḥāh u huşūm-ı dünya vaktinde

76a feyz-āver-i āb olsa eylerdi: feyz-āver olsa ṭab‘a eylerdi M.

77b sürhî-i rûyî: tāb-ı gülgünü M.

78a nesim-i didē: gelse hemān M.

78. beyit: - AH, S. kâr-ı ğayra: ğayrı kâra M.

79. beyit: - AH, S.

80. beyit: - AH, S.

84a Ḳalup: Ḳalur M.

86. beyit: - AH, S.

87a Benānından: Vezān olsa AH, S, İÜ.

Ne maḳṣūd eylese der-pey irerdi Rabb-i ʿizzetden

- 89 Mih(i)r-veṣ pertev-i iʿ cāzı tıtmıṣdur nüh āfāḳı
Ne ḥācet ʿ arz-ı bürhān itmege erbāb-ı rü ʿyetden
- 90 Duʿ āya başla ṣimden soñra ey Rüşdī süḥan tā ki
Temennī ḳıl murāduñ kesme ümmīdün icābetden
- 91 İlāhī ḳıl ʿ aṭā dil-hʿāhumı dünyāda ʿ uḳbāda
İki ʿ alemde maḥrūm eyleme zād-ı saʿ ādetden
- 92 Hemīşe ola tā kim ṣekve-senc-i cevri bī-pāyān
Gürūh-ı ehl-i dil evzāʿ -ı ṣarḥ-ı kīne-ülfetden
- 93 Serāy-ı ravza-yı vālāsı ümmīd-i ṣefāʿ atle
Ola pür dā ʿimā fevc-i kerem-hʿāḥān-ı ümmetden

9²³²

[mefʿ ülü fāʿ ilātü mefāʿ ilü fāʿ ilün]

- 1 İrdi bahār ṣün dil-i ḥandānı ḡoncenün
Açdı tebessümī girih-i cāmı ḡoncenün
- 2 Dil ḥurrem olmaya bu ḳadar bulmaz idi ḳadr
Kıṣver-sitān-ı bāḡda tıflānı ḡoncenün
- 3 Gülşende ʿ arz-ı cünbiṣ-i ṣevḳ u ṣetārete
Hemān dermiyān yine dāmānı ḡoncenün
- 4 Bulmıṣ ḥalās pençe-i deydin meger henüz
Gülzāra geldi ṣāk-i giribānı ḡoncenün
- 5 Açdı benān-ı ṣuʿ le-i mihr oldı zām henüz
Pistān-ı ṣebneme leb-i ḥandānı ḡoncenün
- 6 Ṣebnem ü gül ṭurunca ʿ ıyān oldı ḥʿābdan
Tebḥāle-vār laʿ l-i dūr-efṣānı ḡoncenün
- 7 Ṣebnem ü gül kemāl-i ṣafādan dil ehline

9 İÜ 45b, M 19a.

2. beyit: - İÜ.

4a Bulmıṣ: Bulmıṣ-ıdı M.

5b ḥandānı: pinhānı M.

- Añdurdı la‘li kân-ı Bedaḥşân’ı ḡoncenüñ
- 8 Şebnem ü gül diyâr-ı ‘ademden gelince şan
Ḥûy-kerde olmış ‘arîz-ı ḡandânı ḡoncenüñ
- 9 Kılmışdı ḡânümânını Tâtâr-ı dey ḡarâb
Ḡüm-kerde idi hep ser ü sāmânı ḡoncenüñ
- 11 Şimdi ‘aṭâ-yı dest-i şeh-i nev-bahâr-ile
Buldı nizâm ḡâl-i perîşânı ḡoncenüñ
- 12 Reşk-âver oldu ḡâtır-ı ḡübân-ı dil-keşe
Sûr-ı çemende ṭarz-ı dilistânı ḡoncenüñ
- 13 Her cānibe hediyye berin-i nesim-ile
İrsâle dermiyân yine dāmânı ḡoncenüñ
- 14 Şimdi kapanmaz oldu açılmazdı bir zamân
Bir laḡza ḡandeden leb-i ḡandânı ḡoncenüñ
- 15 Hep vaşf iderdi olsa dehânında ger zebân²³⁸
Bu vaḡt-i ḡurrem u çemenistânı ḡoncenüñ
- 16 Server hevâ-yı manşib-ı güldür nihân ceyb
Pür naḡd-i zer ise n’ola hemyânı ḡoncenüñ
- 17 Ser-çeşmesâr-ı nāmiye-i nev-bahârdan
Sîrâb-ı feyz o deñlü nihâlânı ḡoncenüñ
- 18 Cā’iz ki ter ṭuta dem-i germâ ruṭûbeti
Pejmurde olmaya gül-i ḡandânı ḡoncenüñ
- 19 Bir bir getürdi bülbüli feryâda bād-ile
Bezm-i çemende cünbiş-i mestânı ḡoncenüñ
- 20 Olmakda dest-i mā-yı Şaṭ-ı feyz-ile füzûn
Gitdükçe reng-i rûy-ı dilistânı ḡoncenüñ
- 21 Gülşen-serâyı kıldı zehî kîlk-i şun‘-ı Hâḡ

13. beyit: - M.

14b ḡandeden: ḡande İÜ.

15a iderdi: ider İÜ.

20a feyz-ile füzûn: nev-bahârdan M.

- Reşk-i bihişt-i naķş-ı zer-efşānı ğoncenüñ
- 22 Her bāġa mevsiminde olur gerçi zīb-baķş
Gül bī-şumār yok ġad ü pāyānı ğoncenüñ
- 23 Ammā ki beñzemez gül-i rūy-ı peyambere
Var mıdur öyküne lebine cāmı ğoncenüñ
- 24 Gülbün-tırāz-ı mu‘ cize aġdūñe eyler ‘ acz
Vaşf eylemekde bülbül-i nālānı ğoncenüñ
- 25 Pür-cevdet-ile naķd-i zer ü kāle-i girān
Her çārsū-yı bāġda dükkānı ğoncenüñ
- 26 Geşt itse ‘ adli olmaz idi bāġı çāk ebed
Dest-i nesīm-i deyle girībānı ğoncenüñ
- 27 Eylerdi bū-yı nāfe-i ġulķdan aña feyz
Reşk-i Ĥoten diyār-ı gülistānı ğoncenüñ
- 28 Reşķ itse āb-ı luţfı iderdi dem-i temūz
Sūzendegāna la‘ li nem-efşānı ğoncenüñ
- 29 Āteş-sitān olur tef-i ķahr-ile gül-sitān
Çün şu‘ le pür-şerer dil-i sūzānı ğoncenüñ
- 30 Olsa rehīn-i ġıfzı nesīm-i ġazāndan
Rencīde olmaz idi nihālānı ğoncenüñ
- 31 Olsa firīb-i ‘ işmeti eţfāl-i bülbüle
Görünmez idi kūşe-i dāmānı ğoncenüñ
- 32 Olmazdı düşse sāye-i temkīni cılve-ġīz
Hiç bād-ı saġt-revle nihālānı ğoncenüñ
- 33 Bād-ı bahār gülşen-i ŗab‘ ından alsa feyz
Nergis olurdi bāġda ġayrānı ğoncenüñ
- 34 Kılssa zülāl-i meşrebi ter eylemez ķabūl
Bir daġı ŗab‘ ı ķatre-i bārānı ğoncenüñ

22a mevsiminde: göz göze M.

25a girān: murād M.

29b pür-şerer-i: şu‘ le-i M.

- 35 Ger vāye-senc-i himmeti olsa nesīm-i şubḥ
Eflāke ḳad çekerci nihālānı ḡoncenün
- 36 Besdür bu nağme kāfiye teng oldu Rüşdiyyā
Reşki kim itdi ḥavşala-yı cānı ḡoncenün
- 37 Ḳıl bir du‘ ā ki ḡuş idicek ola bī-ḳarār
Dem-sāz-ı nāle bülbul-i nālānı ḡoncenün
- 38 Nāçār sūy-ı bāḡda bād-ı bahār-ile
Pür-‘ ıtr-ı ‘ anberīn ola dükkānı ḡoncenün
- 39 Olsun ḥarīm-i ravza-yı pāki ile’l-ebed
Būy-āşinā-yı misk-i ter-efşānı ḡoncenün

10 15

[mef‘ ūlū mefā‘ ilün fe‘ ūlün]

- 1 Baḥr-i ḡam-ı mevc-zā dükenmez 46
Gerdün-ile mā-cerā dükenmez
- 2 Geh naḡra-yı kec gehī teḡāfūl
Hiç gerdiş-i nā-sezā dükenmez
- 3 Bir vaż‘ -ile lābūd eyler iz‘ āc
Ehl-i dile ez-verā dükenmez
- 4 Bir bir vesīm itdüḡi cefāyı
Tā rüz-ı cezā saña dükenmez
- 5 Şekvāyı ḳoyuben eylesem naḡl
Destān-ı ‘ alem-nümā dükenmez
- 6 Bir cünbiş idüp ki geh o bī-dād
Taḡtında olan ‘ anā dükenmez
- 7 Ḳılsañ ne ḳadar niyāz ne sūd
Hiç şīve-i nā-be-cā dükenmez

35b nihālānı: nihānı M.

37a nāle: ḡāme M.

10 İÜ 46b, M 20b.

1a ḡam-ı: yem-i M.

5a ḳoyuben: ḳoyup da M.

6a idüp: ider M.

7b şīve-i : - M.

- 8 Olsañ da ne deñlü dest ü dāmen
Bir vech-ile iddiā dükenmez
- 9 Olduğça dil āteşini-i ħāh
Ġavgā-yı şadā ġarā dükenmez
- 10 Feryād ki baht-ı ‘āşıkāna
Bu tîregi-i ħussād dükenmez
- 11 Feryād ki ehl-i dile her dem
Hiç keşmekeş-i vegā dükenmez
- 12 Her t̃ā’ife-i sitem-keşānda
Hiç nāle vü iştikā dükenmez
- 13 Gösterse de rūy-ı dil kemāhī
Hiç renciş-i mā-mezā dükenmez
- 14 Vaşl-ı emel ile kılsa da şād
Hicrān ġamı tā beķā dükenmez
- 15 Ger olsa da rūzgār dem-sāz
Āh-ı dil-i şu‘le-zā dükenmez
- 16 Bir kez naẓar itse rūy-ı ħāle
Hiç serzeniş-i minā dükenmez
- 17 Beñzer o ẓarīf-i bed-nihāda
Evzā‘-ı ‘aceb-nümā dükenmez
- 18 Feryād nifāķ-ı meşrebinden
Hiç ġamz-girān-edā dükenmez
- 19 Kıldı nice āşināyı dil-gır
Daġı heves-i şifā dükenmez
- 20 Her kimi muġātab itse anda
Hiç ġüfte-i nā-sezā dükenmez
- 21 Olsun mı anuñla soġbet-i cān
Ehl-i dile niş-edā dükenmez
- 22 Her kime tazallum itseñ anda
Zulm u sitem ü ezā dükenmez

17a bed-nihāda: nigh-dāna İÜ.

- 23 Berķ olsa nesīm-i kūy-ı dil-dār
Hār-ı reh-i bed-liķā dükenmez
- 24 Mādāmki iltifāt ola ‘ām
Bīgāne vü āşinā dükenmez
- 25 Mādām ki olmaya sezāda
‘Ālemde bu nā-sezā dükenmez
- 26 Ruḥşat bulamaz dil ‘arż-ı ḥāle
Hemān bu āh u vā dükenmez
- 27 Olduķca ümīd-kār andan
Bir zerre vefā cefā dükenmez
- 28 Olduķca ṭaleb-nişār-ı āmāl 251
Pīşinde ebed recā dükenmez 2
- 29 Her ni‘met-i vaşl-ı kām-ı dehre
Çün dilde hiç iştiḥā dükenmez
- 30 Bir şāha ḫul ol ki sen de ey dil
Anda kerem ü ‘aṭā dükenmez
- 31 Cām-ı mey-i cūdı ile cānda
Hiç neşve-i cān-fezā dükenmez
- 32 Sultān-ı rüsül ḥabīb-i Mevlā
Dergāhına ilticā dükenmez
- 33 Memdūh-ı Haķ Aḥmed-i Ḳureşī
Vaşfinda ebed edā dükenmez
- 34 Ümmīd-i şefā‘atiyle ḫalķa
Pīşinde ebed recā dükenmez
- 35 Endīşe-i cūdı geķse dilden
Genc-i güher-i ğinā dükenmez
- 36 Ger himmetine dudāş olsa

28a ṭaleb-: hep M.

28b idüp: ider M.

34b: Bu mısra 28. beytin son mısraı ile mükerrerdir.

- Cevlân-ı hayâle cā dükenmez
- 37 Feyz alsa şafâ-yı meşrebinden
Âyînde ebed şafâ dükenmez
- 38 Ger pertev-i râyı düşse mehe
Her şamgeh-i ziyâ dükenmez
- 39 Eyyâm-ı ‘adâletinde halka
Her kârda hiç cezâ dükenmez
- 40 Kaşd eylese ‘evc-i rıf atinde
Tîr-i dey-i pür-hümâ(?) dükenmez
- 41 Germâyede olsa bâde hıfzı
Gülşende ebed-nümâ dükenmez
- 42 Hışmı şerer-efgen olsa rinde
Hiç tâb u tef-i hevâ dükenmez
- 43 Germâda tereşşüh itse luţfı
Enhâr u ‘uyûnda mâ dükenmez
- 44 Neşr olsa nesîm-i hulķı bâğa
Bû-yı gül-i ‘ıtr-sâ dükenmez
- 45 Ey hüsrev-i dîn derûnde hergiz
Âmed şud-ı pâdişâ dükenmez
- 46 Bende o kadar ki gelse biñ yıl
Bîgâne vü âşinâ dükenmez
- 47 Zîrâ o gürûha hazretüñden
Ey kân-ı kerem ‘atâ dükenmez
- 48 Ben ol kuluñum ki hiç huşûşâ
Dilde emelüm şehâ dükenmez
- 49 İtsem ne kadar medîhe-senci
Şevķ-ı dil-i bî-nevâ dükenmez
- 50 Gencîne-i dilde himmetüñle

37b: Vezin kusurlu.

46a: Bende kelimesi metinde “bendesi” şeklinde yazılmıştır. Bu şekilde vezin tutmamaktadır.

Zîbâ-yı güher-edâ dükenmez

- 51 Hiç lülü-i ma' nâ-yı ğarîb ü
Lafz-ı ter-i âşinâ dükenmez
- 52 İtmezdi bu gûne med(i)hûñ dil
Şuğl-i ğam-ı cân-güzâ dükenmez
- 53 Bir laḫza sipihr-i kîne-verden
Erbâb-ı dile cefâ dükenmez
- 54 Kılısam ne kadar fîġân-ı dil-sûz
Bulmaz sitem intihâ dükenmez
- 55 İtdükçe recâ-yı vuşlat-ı kâm
Evzâ'-ı daġal-nümâ dükenmez
- 56 Her lâyıķ-ı iltifât-baḫşa
Hiç ta' ne-i nâ-sezâ dükenmez
- 57 Her da' vi-i nuṭķuñ itmese faşl
Âlemde çün ü çerâ dükenmez
- 58 Endîşe kemâl-i kadr-i zâtuñ
Vaşf itmege iķtizâ dükenmez
- 59 Şimden girü Rüşdiyâ du' â kıl
İtseñ ne kadar senâ dükenmez
- 60 Tâ kim dil-i nazm-âver anda
Bezl-i güher-i edâ dükenmez
- 61 Ümmîd odur ki zâtuña hiç
Hep elsinede senâ dükenmez

11

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 Kime muvâfakat itdi zemâne-i ġaddâr
Ḥilâf-ı meşreb-i ' âlemdür itdüġi her kâr
- 2 Egerçi her kese zâhirde rû-nümâ-yı vifâķ
Nifâķ-ı kârı nihân birbirine leyl ü neḫâr

- 3 O sihr-pîşe-i cādū firīb-i yektā-fen
Fütādeye görünür yār yāra ‘āşık-ı zār
- 4 Eger ayāğını ‘ayyār-ı ‘aql-ı çālākūñ
Urınca elin[i] enbān-ı hīleye mekkār
- 5 Olursa eyleme dir yār-i şādık ehl-i fedā
Gürūh-ı müdde‘ī-i dūn-ı lāf-sence şi‘ār
- 6 Her eblehi ser-i kāra getürmiş iqbāli
Ayağda merd-i hıredmend sākıt-ı idbār
- 7 ‘Uluvv-i kadr-ile her dūn hem-ser-i gerdūn
Hemīşe hāk-ile yeksān gürūh-ı ehl-i vaqār
- 8 Görir mi nazra-yı ebleh firībe erzānī
Degüldür ehl-i ma‘ārif yanında seng-i mezār
- 9 Görüp tenezzülini diyü süfle-ṭa‘āne
Recā-yı himmete ādem ider felekden ‘ār
- 10 Olursa Hüsrev ü Şīrīn dil ehlinüñ andan
Naşībi zehr-i sitemdür ya deşne-i āzār
- 11 O dağı ber-zede dāmen-i şūr-ı fitne midür
Zamāne bahtımız itmez bu h‘ābdan bīdār
- 12 Bahāne-cū hār-ı nā-dāna iltifāta müdām
‘İtāb için bize isnād u cürm ider her bār
- 13 Görür gözindeki çübı ğay[ı]ruñ ammā kim
Gözündeki zereyi görmez ol sīnesi dar
- 14 Kālur kıyāmete tā yā nihādı hem-vār[e]
Yanında sürçmesün pāyı kimsenüñ yek-bār
- 15 Bu kûçegehde olan rāst-rev ne sūd eyler
Hep ehli kec-reviş ü kec-nihād u vahle kenār
- 16 Pey-ā-pey irmede seng-i havādiş-i eyyām
‘Aceb mi münkesir olsa dil-i sığār u kibār
- 17 Biler şitāb-ile dendān-ı hırsı bī-ārām
Tōkınsa kim gözine rūzgār-ı merdüm-h‘ār

- 18 O deñlü buldı ki ruḥṣat ṣeḳāvet-i ḥaṣre
Cihānı eylediler reṣk-i ḳal‘a-yı Dizmār
- 19 Kime tazallum iderse ḳatar o derdine derd
Sitem-keṣān-ı zamāne ḳatı ‘adelet-kār
- 20 Gören mu‘āmelesin vaḳt-i dār-ı ḥ‘āhīde
İder günāhına biñ kerre dilden istiḡfār
- 21 Zamāne virmede ṣad-güne ıztırāb müdām
Nic‘eylesün dil-i āvāre her mekānda ḳarār
- 22 Dil ehline görünür her zamān felek bir ḥabs
Bu rüzgārda hiç muṭṭarid degül bir kār
- 23 Gehī muḳābil-i ḥüsn mu‘āmele gāhī
Gehī mülātefe-i āṣṭī gehī sekkār
- 24 Biri birine muḡāyir bilinmez aḥvālī
Ṭabī‘at-ı felegi itme benden āṣīḳār
- 25 İden veḳāyi‘-i eslāfī cā-be-cā taḥrīr
Ne zālīm olduḡını ḳılmış ‘āleme iṣ‘ār
- 26 ‘Ale‘l-ḥuṣūṣ yiter cümle ehl-i idrāke
Ki mā-cerā-yı Ḥüseyn-i ṣehīd-i mihr-tebār
- 27 ‘Aceb mi düṣse hep ‘ālem-i dem tezekkürde
Kemāl-i ḥayrına hemḫün siyāh-ı mest-i ḡubār
- 28 O vaḳ‘a vāḳı‘ada kim ḥayāle uḡramasa
Gele zuhūra çü rü‘yā-yı Yūsuf (...)
- 29 Ki bir dilīr-i cihān ṣāh-zāde-i dünve
Güzend iriṣdüre bir kem gedā-yı süfle-‘ayār
- 30 Miyān-ı ma‘reke-i deṣt-i Kerbelā’da ide
Revende bir seg-i düzaḥ bu cünbiṣi ızḥār
- 31 Zebūn-ı pençe-i ‘asfūr nātüvān ola
O ṣāh-bāz-ı füzūn rüzmend-i evc-i güzār
- 32 Ne ṣāh-bāz yirin āṣiyān-ı imkānda
Naẓīr-i zātını bir kimse görmedi bī-kār

28b: Burası metinde boş bırakılmıştır.

- 33 Yegāne pençe-i şîr-i Hudā şükûhundan
İderdi yil-i demân-ı sipihrûm[i] ızhâr
- 34 Bulurdu düşmenini kühsâr-ı Kâf olsa
Zemîn-i kînde bir darb-ile kimesne ğubâr
- 35 O mihr-i kevkebe ‘âlî nijâd-ı âdemiyan
Ki sâyesinden olurdu sürûş hacle-vâr
- 36 Meger ki emr-i meţâ‘-ı kâzâ bu-yı-dı ezel
Tevakkûf itmedi olduĝda vâkıf-ı esrâr
- 37 Kõdı irâdet-i Hakk’a hemân ser teslîm
Kazâya virdi rızâ o dilîr-i ma‘ rekezâr
- 38 Ebed bu fitneyi îkâz iden hasûduñ ola
Fırâşı ħâr-ı fenâda beĝâda mef’ udı nâr
- 39 Cihânı yakdı ser-â-pâ bu âteş-i ĝayret
Derûn-ı âbda berdâr-ı ħaşre dek kıla zâr
- 40 Cihâna virdi tezelzûl bu kâr-ı şûr-engîz
O ħadde kim güç-ile eyledi perende firâr
- 41 Neden o tûĝî-i i‘ câz-ı kûyuñ ‘ahdinde
Bula yev(i)m yine bir zâĝ ruĝsat-ı ĝüftâr
- 42 Kâlur ĝürûh-ı ħuşûma bu intikâm yine
Çekilse her ne ħadar tîĝ-i Ĥayder-i Kerrâr
- 43 Ne fitnedür bu iki cünd-i ehl-i selâmı
Nifâĝ-ile düşüre biribine bir mekkâr
- 44 Bu deştgehde idelden zuhûr ħırs u kıtâl
Görülmedi daĝı hiç böyle bü’l-‘aceb bî-kâr
- 45 Disem ba‘îd degül cümle ‘ulviyan ol dem
Çü sâkinân-ı zemîn ħayret itdiler ızhâr
- 46 Cihândan ‘azm-i bihişt eyledise leb-beste
Cenâb-ı sâķî-i Kevşer ola mülâķî-i yâr
- 47 Çekildi pâ-yı sa‘îdân-ile bu kişverden
Uzattı her yire dest-i tetâvülü eşrâr

- 48 Sipih̄r olsa n'ola şāl-pūş-ı Nīlī reng
O şāh-zāde içün mātem itdiler ızhār
- 49 Şadā-yı ra' d-ile gör berķ-ı tāb-dārı dahı
Bügelmez āteşi feryādı itmede tekrār
- 50 Muḥāl feyz-i sürūr itse baḥt-ile gerdün
Şikeste ḥātır-ı ' am olmaya dūrüstī dār
- 51 Hep ins ü cān müte'essīr olup bu ' ālemden
Cihānı tīre vü teng itdi dil gibi ekdār
- 52 Olaydı mülhem-i buḡām eger bu rıḥletden
Olurdu ester-i heft-felek-i kesbe mehār
- 53 ' Aceb mi sīnesini şerḥa şerḥa kılsa cihān
Qalur mı hiç bu muşībet fenāda k'anda qarār
- 54 Vüfūr-ı dāḡ-ı derūna nazarla kemterdür
Ne deñlü olsa füzün keşret-i gül-i gülzār
- 55 Olurdu derd ile āh eylese muḥibbānı
Şerārı tā gürūh-ı nāra tāb-ı reşk-i nişār
- 56 Sirişk-i dīdesi olmasa sūzmendānuñ
Zemīn-i deşt-i hezīre dönerdi heft biḥār
- 57 Degül müferriḥ-i yāķūt-ı la' l-i rümmānī
Bu ḥarbi def' idemez ḥāl-i ' anber-i dil-dār
- 58 Dökildi qaldı o pergāle-i cigerdür hep
Çemende lāle şanur pür-ğumūm ' işret-i nigār
- 59 ' Aceb mi ḡonce girībānın eylese şad-çāk
Kemāl-i derd-ile ḥūnīn fiḡān-ı bülbul zār
- 60 Tezerv ḥandeyi tebdīl-i girye kılsa n'ola
Şalınsa ḥursa nihālān-ı serv leyl ü nehār
- 61 Ḥavāle eyledi sūsen ' adūsına mazḥar
Şeh-i gül itmede şan tīr-i ḥārla peygār
- 62 Derūnına eşer itmiş bu āteş-i cāngāh
Meger gehī ḥutuşur ol şeb-ile naḥl-i çenār

- 63 Bu k ra olsa peş m n ‘ aceb midür a‘ d 
T k nd  sıh hatine seng-i  a‘ ne-i bisy r
- 64 Bu na şa olsa fez  kendide n’ola  ayr n
Cih nda olma a yok   re kes n m n-ı nig r
- 65 Nedür bilemedi sırr-ı  az  vel  bunda
Bu  ikmet ‘ a l-ı Fel t n’ı eyledi b z r
- 66 Y ter bu zenzeme R şd  hem n du‘   idel m
Geh   az n ola der-k ru a nes m-i  eh r
- 67 Ola  iy mete dek her  ad  a-yı dilden
Rev n-ı p kine g ldeste-i sel m niş r

[MESNEVİLER]

[MESNEVİLER]

1

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül]

- 1 Zehî şan' at-ārāyî-i şun' -ı pāk
Ki kıldı nebātāt-ile zeyn-i hāk
- 2 Kimin reng ü būdur kimin hoş-nümā
Kimin kıldı dād [ki] kimisin devā
- 3 Kimin kıldı şîrîn kimin telh-ter
Kimin hulv [u] hāmız kimin hoş hāver
- 4 Kimin huşk u ter kimisin mu' tedil
Kimin germ kıldı kimin serd bil
- 5 Murabbā-yı hikmetdür eşcārı hep
N'ola olmasa bî-meze bārı hep
- 6 N'ola ser-ber-efnād ise naḥl-nāk
Odur bāde-i feyz-ile neşve-nāk
- 7 Sebūsında her dānesinüñ hemān
Odur rûḡan-ı zeyt-veş pür olan
- 8 Çerāḡını nergislerüñ ol yaḡar
Ḳanādîl-i sünbül bulur tâb u fer
- 9 Tezervüñ odur ḡandesine sebeb
Od [u] bādî-i cünbiş-i serv hep
- 10 Cemî' -i şükûfe nighbān āña
Bahār-ı ger(i)m-feyz ḡayrān āña
- 11 Dilinde çenāruñ çü şāḡib-dilān
Anuñdur bu āḡār-ı sūz-ı nihān
- 12 Anuñdur bu keyfiyyet-i pîş ü beng
Mey-i köhne vü tâzede bu direng

1 İÜ 48a, M 22b.

3b kimini hoş: hoş İÜ.

- 13 İder derdini sürme-i rûşeni
Anuñ bulsa ger nergis-i gülşeni
- 14 Anuñ kaçre-i keşret[in]den tolar
Boşansa eger cām-ı Belkıs huver
- 15 Anuñ kaçresinden olur pür-hurüş
Sükün bulsa ger dilde deryâ-yı cüş
- 16 Anuñ kaçresinden olur rû-nümün
Gehî dilde sad-baħr-i şevķ-ı füzün
- 17 Odur her mezâķa viren zevķ-ı tām
Odur kuvvet-i bahş-ı her süst-i kām
- 18 Fezâ-yı cihānda olur cilveger
Anuñ-ile cemî ‘ nuķüş u şuver
- 19 Anuñla tırur kār-gāh-ı felek
Ta‘ ayyüş ider cümle ins ü melek
- 20 Olur sebz-güster bu geşt-i ħarāb
Anuñla döner bu köhen āsiyāb
- 21 N’ola naķd-i cān virse hep kā ’ināt
Kemîn reşhadur andan āb-ı ħayāt
- 22 Zer ü sîmle olmaz ol müşterā
Anuñ olduğı yirde bî‘ ü şirā‘
- 23 Bulunsa ne gencînede ol güher
Anuñ mālîkine şehān reşk ider
- 24 Anuñ tâbişi çeşm-i mihri alur
Meger ħāne-i ħum-ı eflākden gelür
- 25 Anuñ zevķini her kes itmez ħayāl
Bilen zevķın andan ferāğat muĥāl

18a Fezâ-yı cihānda: Bu çü semāda M.

20b döner bu köhne: bu köhen döner İÜ.

21a virse hep: virseler M.

23. beyit: - M.

24b: Vezin kusurlu.

25b Bilen zevķın: tarîķ-i zevķın M.

- 26 O her dilde bir gizli mefhūmdur
Velī ancaḡ ehline ma‘ lūmdur
- 27 Kemīn ḡaṭresin çekse rind-i ḡired
Gider ‘aḡlı başına gelmez ebed
- 28 O mey-ḡānede kimisi bāde-keş
Muḡān-ile kimisi der-keşmekeş
- 29 Murād üzre olmuş kimi neşvedār
Kimi ḡaṭresine çeker intizār
- 30 Ne mey-ḡāne kim şīd ü ‘āḡıl geçer
Ser-i kūçesinden ḡam itmez güzer
- 31 Daḡı başmamışdur olaldan binā
O kāşāneye pāy-ı ehl-i riya
- 32 O sūy-ı ṭarabdan kim itse güzer
Aña rāst gelmez teḡabbül keder
- 33 Başımız ne deñlü çekerse ayāḡ
Girībānına şaḡne-kār-ı ferāḡ
- 34 Döşenmiş yatur lücce lücce şarāb
Senā itsün isterse hep şeyh ü şāb
- 35 Nice zevraḡ-ı cāmı çeksün kime
Yine anda söyler hemān ḡum ḡuma
- 36 Ayāḡ-ı meyi nuḡl-i leble şunar
Gelen rinde maḡbūb-ı muḡbeçeler
- 37 O cām-ı ṭarabdan kim itse naḡar
Kemāl-i şafādan görünmez keder
- 38 Mey-i şu‘ le-i berḡ-ı sūzendeden
Müreккеb leb-i sāḡarı ḡandeden
- 39 Bir iki ḡadeḡden olup neşve-ḡir
Yıkılmış yatur nice şīr-i dilīr
- 40 Ne seyr-i ḡülistān ne ḡül-geşt-i bāḡ
Yiter anda rindāna künc-i ferāḡ

- 41 O bir cāy-ı hurremdür eşrāfını
Görenler ider dā'im evşāfını
- 42 Hevāsı sefīhāna sıhhat-eşer
O kāh-ı bülend-i cināndır meger
- 43 Laṭīf ābı hem ol kadar hoş-güvār
Gelür anda yeksān semekle enār
- 44 Gelüp eylemiş ehl-i dil cā-be-cā
Yine anda tertīb-i bezm-i şafā
- 45 Cem'e ta'n ider çok gedā-yı ğamīn(?)
Olup taht-ı işretde mesned-nişīn
- 46 Düşen hıdmetine anuñ der-miyān
Cüvānān-ı nev-sāle pīr-i muġān
- 47 Cem'e itmeyen rindler ser-fürū
Sürer pāyına bir kez elbette rū
- 48 Sezā şöyle mīrāna her tarz-ı bezm
Anı görmege eylese şehler 'azm
- 49 Gören anda āyīne-i sāġarı
Olur 'ālem-i işret İskenderi
- 50 Dönüp bāġ-ı 'adne cüvānān-ile
İder cünbiş-i tāze pīrān-ile
- 51 Görince virür ādeme bir feraḥ
Leb-ā-leb tūran āb-şār-ı kadeḥ
- 52 Köhen h'ācedür anda pīr-i muġān
Gelüp almada ders-i neşve cihān
- 53 N'ola düşmese ellerinden müdām
Gönül tıflını avudur kūy-ı cām
- 54 Alınca ele nüshā-yı sāġarı
Çü eṭfāl-i nev şalınur her biri
- 55 Mülāzımdur[ur] feyzine ehl-i 'ayş
Çadem başmaz aña hiç erbāb-ı nīş

52b neşve-i: sāġar-ı İÜ.

- 56 Esîr-i mey-i feyz ʔab‘ -ı cihân
Kimi âşikârâ vü kimi nihân
- 57 Gel ey sâķî-i gül-ruḡ u ḡande-rû
İder ehl-i dil ʔal‘ atun ârzû
- 58 Gül-i sâġarı elde görsek hemân
Güler ehl-i bezmün yüzi mihr san
- 59 Senün bezmüne ol ki dâḡil olur
Meye meşrebinden ḡacâlet gelür
- 60 Ḥazân-dîde gülşen-serāya döner
Bez(i)mgâh-ı mey sensüz ey reşk-i ḡur
- 61 Ruḡuñdur viren revnaḡ ol gülşene
Ruḡuñsuz döner bir ḡunuk külḡana
- 62 Gel ey sâķî-i gül-ruḡ u mül-sirişt
Senün şoḡbetüñdür nazîr-i bihişt
- 63 N’ola cân atarsa çü üftâdegân
Seni görmege rind-i şahbâ-keşân
- 64 Senün meclisinde olan ʔarz-ı nev
Degül âşinâ-yı nigâh u şinev
- 65 Gel ey mâlik-i gevher-i feyz-baḡş
Ayâġ u meyi kıl çü keş ü direfş
- 66 Bu ḡumyâze tâ cāna gecdi yitiş
Ḥumâr-ile düşdi yine başķa iş
- 67 İşidenlere bir ḡikâyet gelür
Çeken zaḡmet-i intizârı bilür
- 68 Revâ mı geçe böyle bî-keyf ü kâr
Keş-â-keşde âlâm-ile rûzgâr
- 69 Bırakma nazardan çü gerd-i turâb
Gözet bâde-ḡ‘ârı çü çeşm-i ḡabâb
- 70 Belin bükdi bâr-ı kesel çün Bilâl
Bilürsün bu bâra taḡammül muḡâl

57a ḡande-rû: ḡande-cû İÜ.

- 71 N'ola olsalar zîr-i destûnde hep
Heme bâde-nûşân-ı neşve-ţaleb
- 72 Kerem ħayl-i mey-ħ̣ore senden olur
Dirîġ itme anı k'elûnden gelür
- 73 Şunup câm-ı şahbâyı vir âb u tâb
Gül-i ţab^ç -ı rinde çü mihr ü seĥâb
- 74 İder feyz-i câvîd-i şîĥhat recâ
O dil-ĥastegân-ı ġam-ı bî-devâ
- 75 Şun ol câm-ı şevkı çeken ehl-i ġam
Ola mülk-i ^ç işretde maĥsûd-ı Cem
- 76 Şun ol câm-ı şâfı leb-â-leb baña
Telâfî-i ekdâr ola sehl aña
- 77 Dil-âzâr-ı ġam kıldı âzürde pek
Nevâziş gerekdür nevâziş gerek
- 78 Şikest olsa meclisde bir câm-ı ^ç ayş
Dil-i mey-keşâna urur zaĥm-ı nîş
- 79 Ne deñlü kim olsa anuñ kıymeti
Lüzûmundan îrâş ider raġbeti
- 80 Getür güy-ı câmı bu meydâna yil
Atup ţutmaĥ ister daĥı ţıfl-ı dil
- 81 Sen ol esb-i rân-ı ģadeĥsûñ müdâm
Virür cünbişûñ devr-i çarĥa nîzâm
- 82 Görilsün yine sūr o gülgün-ı âl
Geçüp kıl riyâ ehlini pâymâl
- 83 Şaĥın virme nâ-dâna eyle ibâ
Anı her zamân kıl sipâriş baña
- 84 Anı ţutmaz idi bu deñlü ^ç azîz
Hüner görmese andan ehl-i temiz

75a ġam: dil İÜ.

83a eyle: kıl M.

83b her zamân kıl: eyle dâ'im M.

- 85 Ne dem deşt-i ‘ işretde birden çıkar
Ġamuñ başına nice tozlar kıpar
- 86 Yıkır Rüstem ü Zālî yādı anuñ
Geçer beççesi deyu zādı anuñ
- 87 O kim pey-rev-i Türk-tāzî olur
Reh-i kām-ı ‘ işretde meydān alır
- 88 Yine şîşe-i meyden ol kıatre rîz
Ġubār-ı ğam olmaya tā cîlve-ĥîz
- 89 Bu bezm ehline şun o pür-sāĝarı
Alınca ele zevkıden her biri
- 90 Şeh-i mesned-i kām olup ideler
Sipihre o âyîneden kec-nażar
- 91 Süleymān’a Belkîs’ı göster ‘ıyān
Olup zîr-i pâyına mînā-nişān
- 92 O zevrakçeyi sür ki hep rindler
Yem-i her belâyı anuñla geçer
- 93 O keştîde olan ricāl-i kıadem
İder bî-ta‘ b [u] tayy-ı ‘ ummān-ı ğam
- 94 Hevā-yı ğam oldukça germ-âteşîn
Bize kûze-i bâdeyi şun hemîn
- 95 Revā mı ki rindü’l-‘ ataşdan kıala
Anuñ def‘ ine çäre elde ola
- 96 Sebûdur terāzû-yı āb u şarāb
Kadeĥ çeşmesār-ı leţāfet-me ‘āb
- 97 N’ola böyle cārî ise her zamān
Anuñ kesmez ardını pîr-i muĝān
- 98 Gel ey sākî-i bâde-peymā-yı şevkı
Demidür ki ol neşve-baĥşā-yı zevkı
- 99 Gül-i sāĝarı gösterüp eyle hep
Bize müjde-i nev-bahār-ı tarab

- 100 Açılsun dil-i beste-i sūz-ı ğam
Şacılsun yine şebnem-i bāde hem
- 101 Dönüp bâğ-ı bezm hırmen-i lāleye
Hezār-ı nağam başlasun nāleye
- 102 Yiter şīven-i germ-i hātır-fürūz
Birez de bizi eglesün sāz u söz
- 103 Gel ey muṭrib-i nağme-senc-i füsūn
Yine kār-ı edvārı kıl āzmūn
- 104 Olup āyine ol kef-i bī-direng
Hemān başlasun nazma ṭūṭī-i çeng
- 105 Ğamı eyle tīr-i kemān ile dūr
Bize urmaya tā o zaḥm-ı fütūr
- 106 Yine āteşin nağmeler kılsun ‘ūd
Ṭutuşsun o reşk-ile çarḥ-ı kebūd
- 107 Uyup yine kânūna hep sāzlar
Hem-āheng ola nağme-i nāzlar
- 108 Nevā-yı neyi kıl o deñlü bülend
Ola tā dil-i şūra şad ‘ukde-bend
- 109 Ṭoğun çarḥa mızrab-ı ṭanbūr-ile
Yiter çeng [ü] güftār o mağrūr-ile
- 110 Hasedden ḥasūd eyledükçe şafīr
Uzatsun o deñlü nevā-yı nefīr
- 111 Çeğana şadāsı irişsün yine
Feleklerde tā Zühre’nün gūşına
- 112 Bu resm üzre ṭutsun cihānı nağam
Başılsun yine nevḥa-yı saḥt-ı ğam
- 113 Uşul üzre kıl nağmeyi dīr u zūd
Uyup nuṭḡ u ḍarba şadā-yı sürūd
- 114 Yine tāze bir kāra kılsun heves
Ḳatı ḥayl-i ḥānende-i ḥoş nefes

114a Yine tāze: Yine tāze pür-tāze İÜ.

- 115 İdüp gūş her naķş u şavt-ı ġarīb
Kala ‘acz-ile anda zār ‘andelīb
- 116 Ola seyr-i āheng ü āteş-mizāc
Nefes sāz-ile eyleye imtizāc
- 117 Hüseynī ide nağmeye ki nevā
Velī olmaya perde bīrān şadā
- 118 Girüp raķşa kākül perīşān yine
Büt-i meh-i ruḡān cebīn āyına
- 119 Ruḡ-ı enveri şem‘-i her encümen
Kadi serv-i bālā-yı her nev-çemen
- 120 Ġazāl-i Hutun çeşmi şayyād līk
Nigeh nātüvān ġamze cellād līk
- 121 Miyān riştenāk u teni yāsemen
Ruḡ-ı āli gül-berg ü ġonce-dehen
- 122 Velī şūḡ kendi sebük-rūḡ-ı ter
Edāsı ḡalāvende reşk-i şeker
- 123 Hırāmı levend-āne tarzı ḡasen
Degül ḡālī pür-cünbişi ‘işveden
- 124 Görince ola kec güle nīm-mest
Helāki nice ‘āşık-ı dil-şikest
- 125 Müheyyā bisāṭ-ı nev-āyīn-i bezm
Yine ehl-i dil ṭurmasun kılsun ‘azm
- 126 Nifāk u şikāk ehline yok maķām
Vefāk ehline muttaşıl ızın-i ‘ām
- 127 Bize şaḡş-ı bīġāne olmaz nedīm
Gerek zümre-i āşinā-yı kadīm
- 128 Koma merdüm-i dūnı ol devr-vār
Sebūdan yapılsun yine bir hışār
- 129 Bu şevķ-ile şun sāġarı sāķiyā
Çü ḡurşīd pür-nūr memlū baña

127b Gerek: Yiter M.

- 130 O meyden ki t b-ı sineye naz r
Ola tekye-i   ar a  and l-i zer
- 131 O meyden ki g rse  ıla  on anı
 um-ı mey ola t  ebed meskeni
- 132 O meyden ki bir kes ola cur  a-ke 
 de  lfet-i s z perv ne-ve 
- 133 O meyden ki g rse anı   a l-ı küll
Ser- -p  ola d  -ı  aclet    g l
- 134 O meyden ki g l-g n-ı dil  ılsa n  
S heyinden    lem ola p r- ur  
- 135 B t n rengini g rse ide  ıc b
Sez -ver dinilse a n  la  l-i n b
- 136 Eger  atre d   e [de] dery lara
G her re k ide anda   r lara
- 137  af sın gören  b u  y ne-dil
Olur iddi   -y   af dan  acil
- 138 Ola maz har-ı feyz-i ger p r-der n
Tel f -i i r m  a lar f s n
- 139  onınca d ne mihre c m-ı bil r
Dil-i t re andan ide kesb-i n r
- 140  em minden alsa  ab  feyz-i g l
Ola l leye     r- a   -y  g l
- 141 Eger  ekse bir  aste-i t b-ı süst
Mi  l-i Tehemten ola ten-dürüst
- 142 Dem-i ne vesin her kim itse  ay l
Ebed u ram     m diline mu  l
- 143 Anı  ekse bir m dmin-i l cce-ke 
Ola n s -i kevn u etr f-ı  e 

136. beyit: - M.

140. beyit: - M.

- 144 Ayāğ-ı murādı temennî kıla
Ġam-āzürde gönli tesellî bula
- 145 Çü gül ol kadar ola pür-inbisât
Ala şahş-ı ġamdan dü bâc-ı neşât
- 146 Ola ol kadar anda bir keyf ü kâr
Kala neşvesi tâ-be-şubh karâr
- 147 Vire şu‘ le-i câmı çün kilik-i zer
Heyûlâ-yı naķş-ı hayâle şuver
- 148 İdüp kâle-i ‘aķla nemġa zeni
İde atlas-ı çarha reşk efgeni
- 149 Çü berķ eyleyince gelûdan güzer
Vire hırmen-i ġam şerer dâneler
- 150 Fûrûġı çü tâb-ı tecellî-i Tûr
Ola hânümân-sûz-ı ‘aķl ü şu‘ ûr
- 151 Anı görse çün murġ-ı şem‘ -i hûrem²⁷⁵
Düşüp kala anda hemîn rûh-ı Cem
- 152 Ne deñlü gelürse o meyden ġınâ
Yine raġbet-i dil maķarr aña
- 153 Eger şunsa Cem çekmeye ġayrı câm
O meyden alan feyz-i neşve tamâm
- 154 Bilür kıymet-i şâfını bâdenüñ
Odur raġbeti rind-i âzâdenüñ
- 155 Eger tuymasa neşvesin mey-perest
Yirin böyle kılmazdı bâlâ-yı dest
- 156 Lakin sāġar ibriķ-i zerdür sebû
Kederden bize olmaġa dest-şû

151a görse: gör İÜ.

155a tuymasa: duymasa İÜ.

- 157 Kõnınca o rengin mey-i la' l-fâm
Dõne kûşe-i nâra minâ-yı câm
- 158 İde nâr-ı her şu' lesi dilde hem
Refû-kârî-i zaḥm-ı endûh u ḡam
- 159 Ola nûş iden tâ o deñlü dilîr
Dimek şâdık ola aña şübr [ü] şîr
- 160 Ola telḡ ammâ anuñ lezzeti
Mezâka unutdura keyfiyyeti
- 161 Ne sürḡ ü sefid ü ne tîre ne zerd
Anuñ rengini görmemiş ola ferd
- 162 Ola neşvesi ol kadar dil-güşâ
Ḡamı eyleye zevk ile âşinâ
- 163 Anı görse bîḡâne bir şahş-ı dūn
Görince çıka âşinâ zû-fünūn
- 164 Çekende anuñ cāmını bî-'aded
Teraḡḡî bula ḡadr-i dūn-ı ḡired
- 165 Ḡadeḡden ide seyr-i bâḡ-ı cihân
İden derdini kuḡl-i dîde her ân
- 166 Bula ḡatresinden çü nûr u ḡalam
Tedennî teraḡḡî sürûr ile ḡam
- 167 Ḡılup feyz-i te'sîrini dām-ı dūd
Dile bîkr-i şevḡı ide nāmzed
- 168 Dile düşse nâbı dem-i infî'âl
Döner tâb-ı mihre [o] kân-ı melâl
- 169 Vesah-sûz olup meşreb-i şu' le-veş
Ḡomaz levḡ-i ḡâtırda hiç ḡıll u ḡış
- 170 Dil-i âhenîni çözer nerm ider
N'ola âteş-i ter dinilse eger
- 171 Şana sîm ü zer cāmda görse ger
Zer-i tâb u sîm-i muşaffâ nazar

- 172 Pür olduḡça meclisde cām-ı şafā
Ola ol ḡadar tāb-ı ‘işret-fezā
- 173 Ola şubḡgāh-ı tarab şām-ı ḡam
Anı görmemiş ola rü’yāda Cem
- 174 Kime şunsalar ḡalmaya ‘ayş-ı tāb
İki kāsede ola mest-i ḡarāb
- 175 Ḳadeḡ dest-i rindānda şūrīde-ḡāl
Gehī ne görünse gehī pür-mişāl
- 176 Anuñ ḡatresi düşse ḡāke hemīn
Olur reşk-i ‘arz-ı Bedaḡşān-zemīn
- 177 Aña ḡūn-ı ḡar-gūş dinse sezā
O mey belki renginde ḡālib aña
- 178 N’ola ḡılsa anda görince naḡar
Nigāh itsek artar fūrūḡ-ı başar
- 179 Ḳonurken ayaḡa o gül-reng-i nāb
Olur cūş-zen çūn yem-i pür-ḡabāb
- 180 Ne deñlü füzūn-telḡ ise hemçü sem
Sezā dinse ger şehd-i ma‘cūn-ı ḡam
- 181 Girān rıtl-ile olsa çü dūr laḡīf
Bahāda aḡırdur vez(i)nde ḡafīf
- 182 Nümāyān şan āyīnede bir perī
Kim olmış aña nām rez duḡteri
- 182 O mey olduḡı yirde olmaz keder
Şafā-yı dil ehli hep anda gider
- 183 O meclisde olmaz girān cān-ı mest
Biri birini eylemez dil-şikest
- 184 Vedād üzre cümle biri birine
Cefā eylemezler vefā yirine

180a: Metinde “çü hem”.

- 185 Tabî[‘] atleri şâf-ter hemçü mey
Ferah-bağş edâ hemçü âvâz-ı ney
- 186 Anuñ feyzidür hep bu idrâk ü fehm
O meyden olan böyledür zî-seh(i)m
- 187 Anuñla güler anlaruñ yüzleri
Anuñla açılmış meger gözleri
- 188 O şahbâyı şunma ki sâķi bize
Ola devri kec meclisi bî-meze
- 189 Ola ehli nâ-kâbil âyini bed
Hiç evzâ[‘] -ı dñnâna olmaya ĥad
- 190 Anuñ neşve-i yek-demi degmeye
Şadâ[‘] -ı ĥumârı pey-ender peye
- 191 Ola anda lemĥ-i başar vaķt-i ‘ayş
Ebed zaĥmet-i telĥi-i zaĥm-ı nîş
- 192 Eger bir dem olsa kişi nîk-ĥâl
İde münfa[‘] il ĥaşm-ı bed nice sâl
- 193 Çeker mi o peymâneyi merd olan
Anı zehr ide minnet-i nâ-kesân
- 194 Eger olsa bir mihr-i pertev-nişâr
Aña kim ider zerrece i[‘] tibâr
- 195 Ne deñlü olursa mülâyim-nümâ
Yine ĥüb-rüyândan umma vefâ
- 196 Kiminüñ dilin cevri-ile nerm ider
Bizi luĥfina âteş-i germ ider

- 197 بفض تراب صبوخی کشان*
Yitişür saḡ-ı ḡadeḡ-dādegān
- 198 بتاب سه مستی روز عش
بمستی مخموری شام نش**
بذوق بهار مسرت نما
بفصل خزان ملال آشنا***
- 200 بخندانی بار عشوه پرست
بکربانی عاشق دلشکست****
- 201 بمخانه کردی ارباب ذوق
بپیمانه جویی اصحاب شوق****
- 202 باآوزه نغره مست کرم
باآهسته کویی هشدار نرم*****
- 203 بخم دل نشوه مندان ففض
بجوبای باده خراهان ففض*****
- 204 İlāhī hevā naḡlini şöyle kes
Ki ḡalmaya hiç dilde pīş-i heves
- 205 Bu ālūdelikde revā mı ḡala
O kim ḡābil-i feyz-i maḡzar ola
- 206 Bizi tīre her kārdan eyle pāk
Velī nūr-ı ‘irfān-ile nān-ı pāk
- 207 O dām-ı belādur hevā vü heves
Rehā bulmaduḡça her üftāde kes
- 208 Mekārihden āña selāmet muḡāl
Dü ‘ālemde kesb-i sa‘ādet muḡāl
- 209 Velī luṡfuñ ile olur nā-girīz
Ḥuṡul-āverī-i her emr-i ‘azīz

* Şarap içenlerin toḡraḡının feyziyle kadeh getirenlerin ayaḡına yetiş.
 ** İşret gününün mestinin sīnesinin parlaklığına, akşam sarhoşlarının mestliğine...
 *** Bahar mutluluk verir, hazan mevsimi ise hüzün verir.
 **** Yâr, gülümsemesiyle işvelidir. Âşığın ağlaması ise gönül yıkar.
 ***** Zevk erbabı meyhane yapar, şevk erbabı ise kadeh arar.
 ***** Sarhoş kimseler yüksek sesle bağırır, akıllı adam ise yumuşak söyler.
 ***** Neşe sahiplerinin gönlünün kırıklığına, şarap isteyenlerinin arayışına feyz (olur).

- 210 Keremden murād-ı dili kıl ‘aṭā
Der-i ğayra biz itmezüz ilticā
- 211 Sañadur recāmuz müdām ey Kerīm
Müdām ilticāmuz saña ey Raḥīm
- 212 Perīṣān ise ğam degül ḥālimüz
Senüñ kārūña bestedür bālimüz
- 213 N’ola cūd umarsaḳ eger ‘ācizüz
Ḥulūṣ iddi‘āsında biz ṣādıḳuz
- 214 Pes-i perdede gūne cūduñ nihān
‘İyān cümle ‘ālemde andan niṣān 31
- 215 N’ola eylese ey ‘amīm inni‘am
Bu kemter ḳuluñda recā-yı kerem
- 216 Her iḥsānuña yok nihāyet senüñ
Hemān ḳul senüñdür ‘ināyet senüñ
- 217 Yine bizdedür āb-ı seb [ü] günāh
Budur fehminüz cümle ey pādīṣāh
- 218 Sebeb itmeyince irāde zuhūr
Keremden Kerīm’e gelür mi fütür
- 219 Tek olmayalum dāğ-ı ḥarmān-güzīn
Bilüp cürmimiz fāriğüz ba‘d-ez-īn
- 220 Ne sākī ne maḥbūb u mey isterüz
Ne muṭrib ne āvāz-ı ney isterüz
- 221 O kārūñ k’ola ṣoñı sürḥī-i rū
Anı ‘āḳıl eyler mi hiç ārzū
- 222 Ne dem yāda gelse geḳen rūzımız
Olur dilde efzūn ana sözimiz
- 223 Cihānda dem-i ‘ayṣ olurdı ‘azīz
Güzere itmese fi’l-meṣel böyle tīz

213a ‘Ācizüz: fā’ıḳuz İÜ.

214b cümle ‘Ālemde: ‘Ālemde İÜ.

- 224 Nedāmet yiter oldu sūziş figen
Bizi āteş-i qahruña yakma sen
- 225 Hāzer ey gönül istemez Kibriyā
Dil ehlinde yek-zerre gerd-i riyā
- 226 Tevāzu‘ kıl olma ğurūr-āşinā
Ġurūr ile olma tevāzu‘ -nümā
- 227 Kō ğayr eylesün cünbiş-i bed-‘ ıyān
Bize meskenetdür sezā-vār olan
- 228 ‘Ubūdiyyetinde heme kâşırüz
Hele nefsimüz ‘aybına nâzırüz
- 229 Siyeh-rū isek de degüldür ba‘ id
İde āb-ı deryāyı fazluñ sefid
- 230 Tamām eyledi fikr-i noqşān bizi
N’ola kılsa şād ‘afv sulţān bizi
- 231 Gel ey ğāfil-i taraf-ı bī-çend ü çün
Dil āġāh-ı her kār-ı bennā-yı dūn
- 232 Hıred kūçegāh-ı ta‘ ayyüşde hep
Revān sū-be-sū dil-i zār u taleb
- 233 Görildükçe artar metā‘ ı tama‘
Güresne-çeş(i)m mürde gülmez şiba‘
- 234 Senüñ olsa da kār-gāh-ı Şedād
Bulur kāle-i kāma meyl izdiyād
- 235 Olup gerden-i cāna tūl-i emel
Çü zencir-i sevdā-yı şeydā mehel
- 236 Elinden kırmaz rişte-i nālişi
Bulunca heme gevher-i hāhişi
- 237 Eger olsa dünyāda Dārā-şekīb
Yine mümteni‘ celb-i tāt-ı şekīb

225. beyit: - İÜ.

231-263. beyitler: - M.

- 238 Hayālî ruḥ-ı ḥūb-ı pür-tāb u fer
Ebed mihr-i ḥaşrı degül yād-ver
- 239 Gülistānda bî-bāk ‘işret-şi‘ār
Dile eylemez bîm-i dūzaḥ güzār
- 240 Degül ḳānı‘ -i sîm ü zer gevherüñ
Ḥesābını almaz mısun maḥşerüñ
- 241 Yiter pūye-i kūçe-i ‘aḳd u ḥal
Birez de ne var dār-ı ārāma gel
- 242 Yiter eyledüñ terk-i şehri ḥired
Beyābānda Mecnūn-veş ey herze-gerd
- 243 Sığışmaz-iken olsa berg-i ḳabār
Nice cāy olur nîk ü bede yār
- 244 Fenāya bu deñlü neden i‘tibār
Beḳāya bu deñlü (...) 84
- 245 Zamāne niḳām iltizām eylemez
Bilürsün bugün yarına beñzemez
- 246 Gerekdür elinde ola naḳd-i pür
İki olmaz ise eger bâri bir
- 247 Revā mı ola hep bu bî-gāye geşt
Hemān münbit-i sehmün fi‘l-i zişt(?)
- 248 Ne aşşî ‘amel-nāme ol pâdişāh
Sefîd [ki] baḳduḳça rûy-ı siyāh
- 249 Gerekdür anı görse erbāb-ı şerm
Ola bā‘ iş-i rûy-ı siyāhı germ
- 250 Eger olsa ḥüsn-i ‘amelde ne sūd
İzāle ider anı dest-i vücūd
- 251 Olur mıydı ‘ucūbe-i kārı (...)
‘Amelde riya olmasa maḳsaduñ

244b: Parantez içindeki kısım metinde boş bırakılmış.

247b: Vezin kusurlu.

251a: Okunamadı.

- 252 Yine nice ârâm ol cāmdan
Pür ola velî derd-i âlāmdan
- 253 Çü ‘afv-i Hudā vü peşimānı var
Ecel hayf u tã‘ at güneh bî-şumār
- 254 Leb-â-leb sürür ile hānde-şifāh
Kānı ey dil ü dīde kim eşk ü āh
- 255 ‘Acebdür ki naķş-ı füsūn-ı felek
Firibinde eyler olursa melek
- 256 ‘Aceb cādu-yı sihr-i hōd-pīşedür
Şad-āfet-resān-ı her-endīşedür
- 257 Ğunūde yatur nice demdür o mār
Med ü zammına olunuz pā-güzār
- 258 Nice rindi tā mürd ider bir demi
Ne mümkindür andan hūlūş emi
- 259 Yirin münşab-ı mā-kerem yolıdur(?)
Beyābān-ı rāh-ı emel ğulıdur
- 260 Çü esb-i girizān-ı çābük-revān
Tutamaz revān kimseye her zamān
- 261 Çü dāğ-ı ciger dīde-i pençe-bāz
Za‘ ifāna şunmaktadır dest-i āz
- 262 Dilīr-i sitemdür zebūn-ı kerem
Çü kallāş-ı rind-i kalendar-şiyem
- 263 Vefā ta‘ ayūşa dīde bir (...)
Bu rıf at-ile çün süfle Hudā (...)

2

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ulün]

- 1 İşitdüm bir belīğ-i nükte-sencān

263. beyit: Okunamadı.

- Emîr-i meclis-i erbâb-ı ʿirfân
- 2 Suhan-sâz-ı faşih-i muʿciz âşâr
Çü tûṭî khand-rîz-i bezm-i güftâr
- 3 Biri mecmûʿa-yı maṭbûʿ-ı dâniş
Tırâz-ı fark-ı ṭâḳ-ı âferîneş
- 4 [E]dîb-i kâmil-i kevn-i bedâyiʿ
Ṭabîb-i ʿillet[i] bile ṭabâyiʿ
- 5 Füzûn ṭarz-âşinâ-yı kâmrânî
Ser-i cevher-fürûşân-ı meʿânî
- 6 خردسا چند دد نسخه چند
خرددار هنر مرد خردمند*
- 7 Ser-efrâz-ı ser-i kâr-ı maʿârif
Kerem-sâz-ı bâzâr-ı maʿârif
- 8 Cihân sevdâger-i sermâye-fiṭnat
Revâc-efzâ-yı kâlâ-yı ʿaliyyat
- 9 Ḵad(i)r-dân-ı sūhan-ṭabʿ-ı sūhan-ver
ʿAyâr-âmûz-ı zer-liḳâ vü gevher
- 10 Ser-â-pâ gūş-dârū hūş-ı câvid
Dem-i güftâr ehl-i dâniş ü dîd
- 11 Muḥayyel her edâ-yı nükte-pîrâ
Meʿânî Yūsuf-ı gümgeşte-âsâ
- 12 Pür-endîşe-i evc-i murğ-ı maẓmûn
Ḥayâl-i rişte dâm-ı luṭf-ı meknûn
- 13 Dil-i vüsʿat-sitân gîti-i ʿirfân
Ḥired seyyâḥ ber-ârâm-ı büldân
- 14 Zamân-dân-ı sūhan-dân-ı zebâne
Ṭabîʿat-gîr-i bir rind-i yegâne
- 15 Nişîn-cây-ı naẓargâḥ şanma pür[dür]
Nevâziş-baḥş-ı pür-ruḥında ḥâṭır

4b: Vezin kusurlu.

*Hünerli bir satıcının eserine benzer kaç göz alıcı şey gördün?

- 16 Hemîşe germ-i şevk-i tâze-şoĥbet
Dil-i ülfet-girân memnûn-ı ‘âdet
- 17 Zaĥ(ı)m ĥurde-i câbir-i tekellûf
Hezârân-ı dil-i lâl-i te’essüf
- 18 Senâ-gûy-ı nişâb-ı râġıb-ı bezm
Du‘â-gûy-ı ĥabâb-ı şâĥib-i bezm
- 19 Şafâ-baĥş u keder rûb-ı tabî‘at
Zebân-ı her sülĥan-senc-i belâġat
- 20 Ĥuşûsâ kim o nâzûk-lehçe-i pâk
Hezâr-ı gül-sitân-ârâ-yı idrâk
- 21 Ola dem-sâz-ı hem-dem ki dem-i şevk
Olurdi bî-mezâkâ fâ’ik-ı zevk
- 22 Bunı naĥl eyledi bir bî-nevâdan
Şikâyet-senc-i çarĥ-ı bî-vefâdan
- 23 Girân-evzâ‘-ı gerdûndan sebûk-ten
Sitem-dîd-i sitiz-i çarĥ-ı gerden
- 24 Çü sâġar gösterür zâhide ĥandân
Sebû-âsâ keder ĥalbinde pinhân
- 25 Çü gül ser-tâ-ĥadem pür-dâġ-ı renciş
Çü bülbül himmeti pür-germ-i nâliš
- 26 Çenâr-âsâ derûn pür-germ-i âteş
‘Aceb mi olsa ki dilden zebân-keş
- 27 Geçürmiş nice sermâ vü bahârı
Ki görmüş germ ü serd-i rûzgârı
- 28 Yanar çün şem‘-i âteşler serinde
Çü pervâne yine cünbiş-perende
- 29 Cihânı Cem [ki] zîr-i pâya almış
Yine kişvergeh-i ĥayretde ĥalmış
- 30 Olup ĥayrân-kârı rûzgâruñ
Neşâtı geçdi ĥayretde ġubâruñ

- 31 Yine hem-vāre-i yādı melālī
Sipīhr-i tīre-kāmuñ mekr ü ālī
- 32 Yine amān kılsun ṭab^ʿ-ı pūr-ḥuṣ
Zamān eyler anı ġayrı aña ġuṣ
- 33 Meger bir rind-i dehr āṣūfte-meṣreb
Rızādār-ı kazādur sihr-mekseb
- 34 Kanā^ʿ at eylemiş tāne-i pīṣe
Heves-kār olmamış kār-ı ^ʿayṣa
- 35 Keṣ-ā-keṣ zümre-i ihvān-ile hep
Yine ammā berāy-ı Nīl-i maṭlab
- 36 Ten-i pūr-dāġı maḡar mīhrine post
Bu deyr-i köhnede ġāyet (...) dost²⁹
- 37 Kitāb-ı ḥüsne ṣuġl-i cāvidānī
Geçürmiş meṣḡ-i ^ʿaṣḡ-ile zamānı
- 38 Tıırdı her zamān çün merd-i mümtāz
Yanında bir ġüzīn mecmū^ʿ a-yı nāz
- 39 Giriftār idi bir ṣūḡ-ı cihāna
Nigāh eylerdi ḡurṣīd ^ʿāṣıḡāna
- 40 Dilīr-i ġamze ṣayyād-ı mu^ʿ allem
Nigāh-ı mest-i ṣeh-bāz-ı müselleṃ
- 41 Bulınca ṣeṣt-i kaṣdı tīr-i müġġān
Dönerdi ḡāke ṣad murġ-ı dil ü cān
- 42 Çü nāz mı tīr-i ḡāk-i pāyına ser
Miyānında ġörince ḡançer-i zer
- 43 Gül ü ṣeftālu rūyı la^ʿ l-i ġülnār
Zeneḡdān sīb nergis çeṣm-i bīmār
- 44 İzār-ı verd dūnda açmamış ḡiç
Ṣabā pīrāmeninden geçmemiş ḡiç
- 45 Ṣaḡın pīṣinde olmasun ḡırāmān
Güler kendüne soñra kebk-i ḡandān

36b: Okunamadı.

- 46 Nesīm-rīz-i nāz olsa çemende
Güli eylerdi ğonce şerm-i ħande
- 47 Nihāl-i serv-ķadd-i ser-i bālā
Yitişmezse n'ola ' uşşāk-ı şeydā
- 48 Lebiyle bahş ider mi bāde-i nāb
Anı meclisden eyler dūr aĥbāb
- 49 Velī Hızır u Mesīĥānuñ rehinde
Hezārān Yūsuf'un cānı ruĥında
- 50 O māha ki çü Mecnūn Leyli-i şem'
Olurdu devr-i dil-keş aķıdup dem'
- 51 Sipihre ol perī arz eylese ger
Görinmezdi gözine mihr-i enver
- 52 Şafā-yı ĥüsni cān-āzādī-i ğam
Esīr itmiş-idi bī-çāreyi hem
- 53 İder dīvāne hāl-i rüyı dil-cū
Çeker zencīr-i ğīsūya o ebrū
- 54 Bir ān ki görmese o mū-miyānı
Ķalurdu derdmendüñ kılca cānı
- 55 Urur tīr-i teġāfūl gāh şad zaĥm
İder cism gehī ķatāre-i raĥm
- 56 Lebinden geh naşībi nīş geh nūş
İderdi geh nizār geh sitem ĥuş
- 57 Bu cāy üzre öyle cāvidānī
Çü cān u ten iderken zindegānī
- 58 ' Azīmet kıldı bir gün bir kenāra
O mihr-i ĥüsn-ile kesb ü güzāra
- 59 Kenār ammā kenār-ı bāĝ-ı cennet
Aña nisbetle şūristān-ı vūs' at
- 60 Degül bŷyā yanında ' ıtr-şāhī
Ĥuten'den mi gelür ĥam-ı giyāhı

- 61 Çü bâ-mihr ü vefâ ma' şûk u ' uşşâk
Çemân eşcâr milef sâk-ber-sâk
- 62 Şarılmış nâk-i necl-i pervâne
Yine tâğ üsti bâğ olmuş cihâne
- 63 İder feryâd murğân-ı hoş-elhân
Çü mest-i kûçe-i mey-hâne-gerdân
- 64 Çemen güsterdenî-i nesr-i ra' nâ
Yeri pür-âteşin-h'âh-ı gûyâ
- 65 Anı üstâd-ı şun' zîb ü zey(i)n-bağş
Şükûfeyle serâpâ eylemiş nağş
- 66 O deştün ta' n ider iksîre hâki
Mizâb-ı sîm-i şâfa âb-ı pâki
- 67 Cihânda öyle kûy-u geşt-i terîn
Dağı görmüş degül cism-i cihân-bîn
- 68 Gözin egler hayât-ı câvidândan
Meger bir kıt' adur bâğ-ı cinândan
- 69 Hemân bir hây hûya kıldı içdâm
Ötüp zıll-ı şist-endâz-ı ârâm
- 70 Dil-âzâda müferreh cây-ı nüzhet
Refîkân-ile kıldı tarh-ı şöhet
- 71 Birez âsâyiş itdi ol dil-ârâ
Hemân tırdı mişâl-i serv-i ra' nâ
- 72 Ser-âğâz itdi tarh-ı lû' b u bâza
O vâdide şitâbân Türk-tâza
- 73 Vücûd-ı nâzükünde kalmadı tâb
Gözinde zâhir oldu cünbiş-i h'âb
- 74 Şalunup bâline ol mihr-tal' at
Gözin âlûde kıldı h'âb-ı râhat

62a: Vezin kusurlu.

65a: Vezin kusurlu.

- 75 Şıkılmış tâb-ı germî-i hevâdan
Mişâl-i gonce-i nev-hîz-i gülşen
- 76 Açılmış sînesi âyîne-âsâ
Ne şûret ola kim bilür hüveydâ
- 77 Ğunûde bahtı şâhib-peyk-i ğâfil
Bulundı ya'ni ğayrı şugle şâgil
- 78 Meger bir mâr-ı zîşt-enbûh-ı heykel
O gence kendiden olmuş müvekkel
- 79 Yatur üstinde bî-cân çîn-i ruhın
Ser-i halk üzre çün götürür (...)
- 80 Görindi çün bu bed-naşş-i seh(i)m-nâk
Girîbân-ı şekîbi kıldı şad-çâk
- 81 Velî bilmez nedür tahtîşe tedbîr
Hîred hayrân kâr erbâbı dil-gîr
- 82 Neşâtı gitdi reng geldi ahzân
Çü keyf-i bâde-i maḥmûrî pâyân
- 83 Perîşân oldı zülf-i dil-rübâ-veş
Ne mümkün cem'-i dil hâtır müşevveş
- 84 Ne kılsun bilmedi endîşe [bir]kes
Ola tırdukça şâyed bir zebân-res
- 85 Bu efkâr-ile geçdi kendüzinden
O deñlü k'oldı bî-peygâm özinden
- 86 Gelüp kendine tırdı güft [ü] gûya
Nedür bunda tedârük cüst ü cûya
- 87 Bunı re'y eyledi her meşveretger
Gürûh-ı âşinâ bigâne yek-ser
- 88 Meger kim var idi bir rûdek-i nâb
Velî yek vîje ancaḡ jerfî-i âb
- 89 Kilîm ile alup yâr u 'azîmi
O rûda ideler ilḡâ 'azîmi

- 90 Görindi bu hüs[ü]n âyînelerde
Karâr itdi derûn-ı sînelerde
- 91 Giriftâr-ı kazâyâ hiç tedbîr
Müfîd olsun mı bî-tevfîk-i takdîr
- 92 O mecnûnı hemân çün dürr-i deryâ
Şitâbân eylediler âba ilkâ
- 93 Der-âğûş itdi âb o çeşm ü semî
Kenâra rû-be-râh oldu ‘ azîmî
- 94 Gezend-i mârdan buldı amânı
Çıkardılar şudan bî-cân o câmı

ĠAZELLER

[ĠAZELLER]

İbtidā-i Ġazeliyyāt-ı Dīvāne Rüşdī*

B 'ismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm**

Der-Ḥarfū 'l-Elif***

1

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Olmuş ezel o meh-veş-ile kevkeb-âşinā
Bîgânelerle dil olamaz meşreb-âşinā
- 2 Var iken ehl-i zühdle âmîziş eylemez
' Âlemde rind-i bâde gibi enseb-âşinā
- 3 Leylâ'dan olmaz ise cüdâ Ḳays ' aceb degül
Tıfl iken olmuş anuñ-ile mekteb-âşinā
- 4 Ol meyde kim nihân ola bûy-ı bed ' -i ḥumār²⁹⁶
Ḳılmam olursa cāmını kevşer-leb âşinā
- 5 Rüşdî çerâğ-ı dâğ görünmezdi olmasa
Baḥt-ı siyāhumuzla zālām-ı şeb âşinā

2

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Düşse de hicründe meyden neşvenāk olmaḵ baña
Mümteni' dür gerd-i ğamdan yine pāk olmaḵ baña
- 2 Virmesün şıklet hemân kaldır raḳīb-i nākesi
Zîr-i pākünde düşer hem-vāre ḥāk olmaḵ baña
- 3 Ġayr-ı iḥyā-kerde-i enfās-ı luṭf-ı rûzgār
Deşne-i cevri-ile ḳalmışdur helāk olmaḵ bana

* Başlık AH: -M, S.

** Besmele S: - İÜ, M, AH.

*** Başlık AH: Ḥarfū 'l-Elif İÜ. - S, M.

1 AH 17b, M 30a, S 15b, İÜ 55b.

4a nihân ola: nihân ola çün M, İÜ.

2 AH 17b, M 30a, M 15b, İÜ 55b.

- 4 Gördüm âgûşunda serv-i hoş-hırâm-ı gülşeni
Geldi andan ğıbta-kâr-ı naḥlnāk olmaḵ baña
- 5 Ol perî-ruḥsâr-ile aġyâr Rüşdî hem-‘ inân
Lâzım oldu deşt-i gerd-i infikāk olmaḵ baña

3

[mefā‘ ilün fe‘ ilâtün mefā‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Yasaġ lafız-ı temennâ-yı vaşl-ı kām saña
Yiter zamāneden ey dîl bu intikām saña
- 2 Raḳīb ḳadr-i ġam-ı hier-i yâri bilmezsün
Degül mi şâdî-i vaşl-ı bütân ḥarâm saña
- 3 Geçüp tegâfûl-ile bir selâm virmezsün
Hele ey âfet-i cân [u] cihân selâm saña
- 4 Ḳabûl-i ḥâṭır-nâz olmayınca resm-i niyâz
O tıfl-ı şûḥ-ı dîl-âşûb olur mı râm saña
- 5 Degül nişâb-ı süḥan raġbet-iḳtizâ Rüşdî
Kime iderseñ ider ‘ izzet iḥtirâm saña

4

[mefā‘ ilün fe‘ ilâtün mefā‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Şikeste-tâb-ı nâzar çeşm-i âfitâb saña
Ne hâcet ey meh-i tâbende-rû niḳâb saña
- 2 Şarâbı reng-i ruḥuñ âteş itdi şerminden
Verâ-yı perdeden eyler nâzar ḥabâb saña
- 3 Hirâs-ı fitneden ey çeşm-i mest-i şûr-engîz
Muḳâbil olmaġa yok çâre ḥayl-i ḥ‘âb saña

3 AH 17b, M 30a, S 15b, İÜ 55b.

1b Yiter zamāneden ey dîl: Yiter zamānede ey dîl AH.

bilmezsün: bilmezsın M.

5b ‘ izzet iḥtirâm: ‘ izzet ü iḥtirâm AH.

4 AH 18a, S 16a, İÜ 55b.

- 4 Esîr-i zülfî olaldan gönül kararûn yok
Bu mertebe neden el virdi ıztırâb saña
- 5 Görüp bu dâ'îye-i ilticâda ey şeh-i hüsn
Düşer mi Rüşdî-i bî-dilden ictinâb saña

5

[mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ulün]

- 1 Görseydi ne dirdi meh-i Ken'ân seni cânâ
Göçdükde harîdârûn olanlar beni cânâ
- 2 Lâl eyledi bülbülleri hep vuşlat-ı gülde
Hicrûnde dil-i ğam-zedenûn şîveni cânâ
- 3 Pehlûya seni çekdüğine olmasun âgâh
Maḥrem mi olur 'âşıkâ pîrâheni cânâ
- 4 Tâb-efgen-i mihr olmasa gâhî ruh-ı âlûn
Gülşende tutuşmazdı gülün hırmeni cânâ
- 5 Mir'ât-ı şafâ-yı dil-i Rüşdî-i ğam-ı seng(?)
Ḥaḫ hıfz ide nezzâre-i bedden seni cânâ

6

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 O dem kim şarşar-ı âhumla benden cûş ider deryâ
Sipîhr-i ğûṭ-ı ḥ'âr-ı kûh-ı bâlâ-puş ider deryâ
- 2 N'îçün olmaz hayâli dîde-i 'uşşâkla hem-reng
Bu deñlü seyl-i hûn-ı eşki birden nûş ider deryâ
- 3 Düşer her rûzgârûn pîşine ammâ 'acebdür lîk
Varup bir sengzâra çehresin mefrûş ider deryâ
- 4 Bu deñlü bād-ile cûş-âver olmazdı meger ey dil
Semâdan her zamân bir setr-i kudret ğuş ider deryâ

karârûn: kararın AH, S.

5 AH 18a, S 16a, İÜ 56a.

2a eyledi İÜ: idi, AH, S.

6 AH 18a, S 16a, İÜ 56a.

- 5 Tökinsa bād-ı āhum ḥalka-yı girdābını Rüşdī
Zamān-ı ḥaşr olunca gūşına mengūş ider deryā

Ḥarfü'l-Bā*

7

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Kūyuña olmazdı muhtaş cüst ü cūy-ı āfitāb
Olmasa seyr-i cemālūñ ārzū-yı āfitāb
- 2 Ḥasret-i ruḥsār-ı ḥūbuñla vücūduma helāl
Derd-i ' aşkuñla şikeste-jeng ü rüy-ı āfitāb
- 3 Gelme bir gün felek iḳbālden yüz döndürür
Ol şeh-i ḥüsne peyām-ı ser-fürü-yı āfitāb
- 4 Görse her kim ' arız-ı pür-tāb-ı envārın şanur
Şavlecān-ı zülf-i bī-cānında gūy-ı āfitāb
- 5 N'ola yanında degülse zerre Rüşdī meh-ruḥān
Kevkebe başdırmadur dünyāyı cūy-ı āfitāb

8

[mef' ūlū fā' ilātü mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Sūziş-der olmasa dil-i nā-şād-ı ' andelīb
İtmezdi hiç eşer güle feryād-ı ' andelīb
- 2 Şevḳ-i gül ile Kūh-ken olsa ' aceb midür
Ser-tişe-i terennümi Ferhād-ı ' andelīb
- 3 Yok kayd-ı āb u dāne olaldan esir-i ' aşḳ
Nezzāredür çemende güle zād-ı ' andelīb
- 4 Müşkil degül mi olmaya bir rüz-ı ber-ḳarār
Ülfet-geri-i gül ola mu' tād-ı ' andelīb
- 5 Mānend-i ṭab' -ı Rüşdī-i meyyāl-i ḥüsn [ü] ḥūb

* Başlık: S'de ve M'de yok.

7 AH 18b, S 16a, İÜ 56a.

8 AH 18b, S 16b, İÜ 56a.

Evşâf-ı gül degül midür evrād-ı ‘andelīb

9

[mefā‘ ilün fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Ne dem ki görmese rindān-ı ğam-me’āb şarāb
Olur behemzen-i(?) dil na‘ ra-yı şarāb şarāb
- 2 Meger ki mā’ il-i reng-i gül-i ruḥ-ı teridür
Görince ter düşer ol şūḥ-ı pür-ḥicāb şarāb
- 3 Alınca destine peymāne meclis-i ğamda
Bir āh idince olur mübtelā serāb şarāb
- 4 Ayāğ-ı bādeye feyz itse ol leb-i şīrīn
Olur leziz ü feraḥ-baḥş bir cüllāb şarāb
- 5 Yitişdürür bize ey Rüşdī neşve-i mihrin
Gerek olunca dem-i şoḥbet-i şarāb şarāb

10

[mef‘ ūlū fā‘ ilātū mefā‘ ūlū fā‘ ilün]

- 1 Cān-baḥş olur esīr-i ğama neşve-i şarāb
Ḥasret-keşān-ı ‘ayş u deme neşve-i şarāb
- 2 Revnaḳ-fezāyili güli şādāb-ı ḥüsn ider
Her cāmda o ğonce-feme neşve-i şarāb
- 3 Ser-bezm-i ğamda beste-dem-i ḥayreti yine
Döndürdi murğ-ı hoş-nağama neşve-i şarāb
- 4 Añdurdı cām-ı bāde-i kāmūñ giriftini
Erbāb-ı bezm-i ‘ayş-ı Cem’e neşve-i şarāb
- 5 Cünbiş-reh-i cüvān heves-kār-ı nev olur
Rüşdī fütāde her mehe [ol] neşve-i şarāb

9 AH 18b, S 16b, İÜ 56b.

10 AH 19a, M 30b, S 16b, İÜ 56b.

11

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Gelse dimezüz meclise bîgâne ne taķrīb
Maķrem görünür zümre-i yārāna ne taķrīb
- 2 Bezm-i ruķına gelme dilā sūz-ile zinhār
Nev-gülbün-i şād ide pervāne ne taķrīb
- 3 Yaklaşmasun ol meh-veşe aġyār-ı siyeh-rū
Şāh-ile gedā şöhet-i mīrāna ne taķrīb
- 4 Zāhid nic' olur zühd-ile bu da' vī-yı rindī
Yāhū birine naġra-yı mestāne ne taķrīb
- 5 Rüşdī göricek ol şehi pā-būsına şunma
Bu dest-i dırāzı saña dīvāne ne taķrīb

12 14

[fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn]

- 1 Görđi kim inse hayālūnle ķomaz şerm-i edeb
Geçđi 'uşşāķ-ı hazīn h'āhiş-i vaşluñdan hep
- 2 İtme mestūr-ı tegāfūl nażar-ı merķametūñ
Nigeh-i luţfuñı ālūde-i āşār-ı ġāżab
- 3 Böyle ķan dökmege olmazdı o hūnī mā' il
Olmasa ġamze-i cellādı ile hem-meşreb
- 4 Benem ol h'āce-i bāzār-ı hıred kim şimdi
Görinür pīr-i Felātūn baña tıfl-ı mekteb
- 5 Rüşdiyā ra'beti yok şimdi metā' -ı nażmuñ
Nic' olur böyle ķalursa bu kesād üzre 'aceb

11 AH 19a, M 30b, S 16b, İÜ 56b.

2b şād ide: şābda M.

4. beyit: - AH.

12 AH 19a, M 31a, S 17a, İÜ 57a.

13

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ser-i 'uṣṣāk rāh-ı kūy-ı cānānda fedādur hep
Anuñçün Kays-veş bezm-i dil-ārādan cüdādur hep
- 2 Yanında itmeden her ḥāsīd-i dūna nigāh-ı luṭf
O mest-i 'iṣvenüñ maḵsūdı 'uṣṣāka cefādur hep
- 3 Hudā hıfz eylesün ol tıfl-ı meh-rūyı nazarlardan
Ki diller tāb-ı rūy-ı enverinden pür-şafādur hep
- 4 Şadākat-pīşedür üftādegān-ı 'aşk ezelden līk
'Acebdür ḥüb-rūyān-ı zamāne bī-vefādur hep
- 5 Ne var bīgāne yokdur uğrasa ki bezme muğ-beçe
O bī-diller ezelden birbiriyle āşinādur hep³²
- 6 N'ola zevrak-keşān-ı baḥr-i 'iṣret güm-serāğ olsa
Ser-ā-pā şimdi 'ālem ğark-ı tūfān-ı riyādur hep
- 7 Bizi ithāf-ı gül-berg-i selāma görmiş erzānī
O şah-ı ḥüsne Rüşdī kārımız şimdi du'ādur hep

14

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bend-i zūlf-i vechüñe divāne mäh u āfitāb
Rūz [u] şām-ı hicrūñe bīgāne mäh u āfitāb
- 2 'Arz-ı çin itse cebinüñ mevce-i envārına
Pertev-i ruḥsāruña pervāne mäh u āfitāb
- 3 Görmüş 'iṣret-ḥāne-i bezmüñde şahbā-yı lebün
Olsa cünbişver n'ola mestāne mäh u āfitāb

13 AH 19b, M 31a, S 17a, İÜ 57a.

1a rāh-ı kūy-ı cānānda: rāh-ı kūy-ı cānda S: rāh-ı aşk-ı cānānda M.

1b bezm-i dil-ārādan: kūy-ı dil-ārādan M.

2a yanında: yanumda AH, S; itmeden: itmedi AH, S.

3b pür-şafādur: pür-cilādur M. Bu beyit M'de gazelin 4. beytidir.

5a ki bezme muğ-beçe: muğ-beçe-i rindāna M.

5. Beyit: - AH, S. 5b O bī-diller ezelden: ezelden ehl-i iṣret İÜ.

14 AH 19b, M 32a, S 17a, İÜ 57a.

3b cünbişver: cünbişger M.

- 4 Olsa çeşmi bâde-i naḥvet nigeḥ ḥün-ābe-keş
Ol bez(i)mgeḥde gerek peymāne mäh u āfitāb
- 5 Rüz [u] şeb bekler der-i ʿişmet-serāyın Rüşdiyā
Olmış iki ʿāşık-ı dīvāne mäh u āfitāb

15

[mefāʿ ilün mefāʿ ilün mefāʿ ilün mefāʿ ilün]

- 1 Ümīd-i sāḡar ile gerd-i ḡam-pīr[ā] olanlar hep
Ne bilsün meşrebün sāḡi ḥired-peymā olanlar hep
- 2 Bilür tedbīrini her kār şuʿb-ı ʿaşḡuñ içmez līk
O şehden nazra-senc-i cānib-i imā olanlar hep
- 3 Recā geçmez sipihr-i manşib-i kāmā görüp bir bir
Çekildi bir kenāra ehl-i istignā olanlar hep
- 4 Felek dirler buña itdüklerin lâ-büd bulur her kes
Vücūh ile görür kec-rüyı ḥod-bīnā olanlar hep
- 5 Ser-i kūyında itmez ser-fürū aḡyār-ı nā-dāna
Cihānda böyledür ʿuşşāk-ı bī-pervā olanlar hep
- 6 Ḥurūş [u] cūşa gelse maʿrifetde Rüşdī-i zāruñ
Yanuñda ḡatre olmaz Ḳulzüm-i maʿnā olanlar hep

16

[mefʿ ülü fāʿ ilātü mefāʿ ilü fāʿ ilün]

- 1 ʿUşşāk geşt-i kūy-ı gülistāna çıkdı hep
Var ise dil-berān yine seyrāna çıkdı hep
- 2 Her şaḡş-ı dūna rüy-ı dil-i baḡt-ile yine
Tā nüh revaḡ-ı taḡt-ı Süleymān'a çıkdı hep

5a ʿişmet-serāyın: ḥalvet-serāyın M.

15 AH 19b, M 31b, S 17a, İÜ 57a.

4a herkes: hergiz AH; lâ-büd: bir gün M.

5. beyit: - AH, S, İÜ.

6b yanuñda: yanında İÜ, M.

16 AH 20a, M 31b, S 17b, İÜ 57b.

1a kūy-ı : deşt-i AH, S.

2a rüy-ı dil-i baḡt-ile: rüy-ı baḡt-ile AH, S.

- 3 Yok hışse ehl-i dānişe erbāb-ı devletün
İhsān-ı dest-i himmeti nā-dāna çıkdı hep
- 4 Feyz-i bahārla felek-i naḥl-i nāmiye
Şöhretle tıfl-ı gül ser-i şahāna çıkdı hep
- 5 ‘Uşşāk ‘arzuḥāl-ile ‘azm itdi kūyına
Ağyardan o hüsrev-i hūbāna çıkdı hep

17

[fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Ne kaçār bizden ol ḥabīb ‘aceb
Serzeniş mi ider raḳīb ‘aceb
- 2 Dil pür-efgān derd-i ‘aşk efzūn
Çäre kılmaz mı ol ṭabīb ‘aceb
- 3 Uymadı gitdi ‘aḳla cünbiş-i çarḥ
Ne ola ḥikmet-i garīb ‘aceb
- 4 Yāri tenhā bulup der-āğūşa
Nic’ olur ṭakat-i şekīb ‘aceb
- 5 Rüşdiyā rūy-ı meh-veşin görmek
Ola mı bir daḥı naşīb ‘aceb

18

[mef‘ ūlū fā‘ ilātü mefā‘ ilü fā‘ ilün]

- 1 Ağyāra luṭf edā-yı şeker-fām çıkdı hep
Gör baḥtı yārdan bize düşünām çıkdı hep
- 2 Dil bāğ-ı fūrkatinde nevā-senc-i ārzū
Kaşr-ı vişāle ḥāsidi ḥod-kām çıkdı hep
- 3 Nā-ehle manşib-ı emeli ehl-i çarḥdan
Bir va‘d-i ḥuşk-i güm-şode encām çıkdı hep

17 AH 20a, M 32a, S 17b, İÜ 57b.

18 AH 20a, M 31b, S 17b, İÜ 57b.

1a luṭf edā-yı: Metinde “luṭf u edā-yı.”

1b yārdan bize: ehl-i dānişe M.

- 4 Teng olsa cān ‘ aceb mi her ümmīd-i bahtdan
H̱āb-ı hayāl-i hāmda evhām çıkdı hep
- 5 Rüşdī edālaruñ hele olmaqla dil-şikāf
Kār-āşinā-yı hañcer-i Behrām çıkdı hep

Harfū’t-Tā*

19

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Şāneden olmış yine zülf-i ruḥ-ı dil-ber şikest
Gūyiyā düşmiş yatur bir ‘ asker-i kāfir şikest
- 2 Turre-i tarrārını pejmürde itdün ey şabā
Cümle hātırlar perişāndur saña diller şikest
- 3 N’eylesün dünyā kırılса çeşm-i mestün dahli yok
Rüstem-i ğamzeñden irmişdür cihāna her şikest
- 4 Derd [ü] ğam demdür helāk itdi bizi şimden girü
N’eyleyem olsun serüñde sākıyā sāġar şikest
- 5 Zaḥm-ı tır-i cevır-ile feryāda Rüşdī yok mecāl
Kaldı dil bī-tāb mānend-i hümā-yı pür-şikest

20

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Kāfir-i çeşmi ko itsün cünd-i İslām’ı şikest
Olmasun tek ğamze-i cellādınuñ nāmı şikest
- 2 Mestī-i mihr-i ruḥıyla gökde şanma mäh-ı nev
Oldı destinden düşüp çarḥuñ yine cāmı şikest
- 3 Şāne-veş ursun el ammā el-ḥazer şad-pāre dil
Kılmasun bir tār-ı ğisū-yı siyeh-fāmı şikest

4a her: bir AH.

5a olmaqla: olmaqla M.

* Başlık S’de ve M’de yok.

19 AH 20b, S 18a, İÜ 57b.

20 AH 20b, S 18a, İÜ 58a.

- 4 Olmadan zinde şaķın meclisde ĥarf-endāz-ı ʿaʿn
Tevbeyi zāhid ider sāķīnūñ ibrāmı ŗikest
- 5 Bilse kārın Rūŗdiyā ʿālemde her mūjgānınuñ
Rüstem-i gerdūn iderdi tīg-i Behrām'ı ŗikest

21

[fāʿ ilātūn fāʿ ilātūn fāʿ ilātūn fāʿ ilūn]

- 1 Yād-ı zūlfūnle ĥemende oldı sūnbüller ŗikest
Hep hevā-yı ʿārızuñla ĥopmada güller ŗikest
- 2 Dilde efzūn olalı sūz-ı hevā-yı germ-i ʿaşķ
Oldı reŗķ-i dāğ-ı mihrūñle ĥaranfüller ŗikest
- 3 El-ĥazer alma şaķın āh-ı dil-i āvāreyi
Olmasun ey ŗāne luṭf it tār-ı kāküller ŗikest
- 4 Ėulķul-endāz olsa bezm-i ʿayŗda mīnā-yı mey
Gāh olur tāb-ı nevā-senci-i būlbüller ŗikest
- 5 Kec nigāh-ı mesti Rūŗdī ĥalb-i vīrānı dūrūst
Ėāṭır-ı ʿuŗŗāķı eyler bu teğāfüller ŗikest

22

[mefʿ ūlū mefāʿ ilū mefāʿ ilū feʿ ūlūn]

- 1 Olsa ne ĥadar bir ķiŗi dervīŗ-ṭabīʿ at
Hem-dem olamaz aña bed-endīŗ-ṭabīʿ at
- 2 Ey bedreķa-yı āh ilet menzil-i kāma
Ėeksūn nice pūr bār-ı ĥam pīŗ-ṭabīʿ at
- 3 Her tīr-i dile eyleyemez kūrniŗ olınca
Dānende-i ĥadr-i güher-i ĥīŗ-ṭabīʿ at
- 4 Sāķī yine ŗun cām-ı mey oldı felekden
Bī-ruḗŗati-i ʿayŗ-ile pūr-nīŗ-ṭabīʿ at

21 AH 20b, S 18a, İÜ 58a.

22 AH 20b, S 18a, İÜ 58a.

1a ne ĥadar bir ķiŗi: bir ķiŗi ne ĥadar AH, İÜ.

- 5 Rüṣdī ne ‘acebdür nereye kıldı teveccüh
Eyler ‘alem-i himmeti dervīṣ-ṭabī‘ at

23

[mef‘ülü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ülün]

- 1 Seyrāna çıkup ‘āşıkā geh ‘arz-ı cemāl it
Gülşende ḥacel gülleri bülbülleri lāl it
- 2 Zā‘f-ı ğam-ı ‘aşkuñla görüp itme ta‘accüb
İtdüklerüñi ‘āşık-ı bīmāra ḥayāl it
- 3 Döndür felegi ehl-i dile cevır ü cefādan
Ey āfet-i devrān o kadar ğunc u delāl it
- 4 Düşmez o hümā dāmgeh-i şayda şeġafla
Besdür emegüñ ey dil-i şūrīde helāl it
- 5 Şimden girü Rüṣdī bulagör şulḥa bir imkān
Dīv-i siyeh-i baḥt-ile tā cünd-i cidāl it

24

[mef‘ülü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ülün]

- 1 Zā‘f-ı ğam-ı ‘aşkuñla dil-i nāle nigāh it
Raḥm eyle kerem kııl o ḥazīn ḥāle nigāh it
- 2 Maḳsūd ise aḥvāl-i ğam-ı ‘aşkuñı bilmek
Mecmū‘a-yı destān-ı köhen-sāle nigāh it
- 3 Gül-dīde-i inşāf-ile beñzetmek olur mı
Ruḥsārına bir kerre gül-i āle nigāh it
- 4 Gör cennet-i ḥüsnüñ ne imiş ḥāşıl-ı geşti
Rūyında olan dāne-i pür-ḥāle nigāh it
- 5 Bil şıdkını Rüṣdī ṭaleb-i senc-i vefānuñ
Ser-şafḥa-yı endīşe-i her bāle nigāh it

23 AH 21a, S 18b, İÜ 58b.

24 AH 21a, M 32b, S 18b, İÜ 58b.

2a ‘aşkuñı: hicrūñi M.

5a Rüṣdī: Rüṣdī-i M.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ey perī aḡyārı ʔo 'uṣṣāk-ile ünsiyyet it
Ḳadrüni fehm eyleyen dānāya insāniyyet it
- 2 Tūt 'azīz ey Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥat kendüni
Tā o deñlü ehl-i 'aşkı bezmgāha ḥasret it
- 3 Cevr-i çarḥ-ı bī-vefāya zerrece virme vüçüd
Kimseye 'arz itme ḥāl-i pür-melālün ḡayret it
- 4 Hākten ref' ide şāyed pāy-māli tā-be-key
Şun hemān pā-būsına ol şeh-süvāruñ ḥürmet it
- 5 Şem' -ile pervāne olsun bezmde sūzān-ı reşk
Bir şeb ol meh-veşle Rüşdī ol ḳadar germiyyet it

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Olsa kār-ı 'aşḳda cān-ile cānānı dürüst
'Āşıḳuñ yek-reng olur cānān-ile cānı dürüst
- 2 Olsa hep müstaḡnī 'uṣṣāk şadāḳat-senc olur
Hep o mest-i 'işvede eylerdi peymānı dürüst
- 3 Çarḥ-ı dūn terciḥ ider Mecnūn-ı işkeste-dile
Bü'l-'acebdür bir kesūñ olduḳca 'irfānı dürüst
- 4 Hīç 'ilāc olmaz dime kesr-i dile ey rūzgār
Gāh ider ta' mīr luṭfuñ ḳalb-i vīrānı dürüst
- 5 Olmasaydı ḡamze-i bed-mest-i 'işve Rüşdiyā
Dest-i cevrenden alırdıḳ hep giribānı dürüst

25 AH 21a, S 18b, İÜ 58b.

26 AH 21b, S 18b, İÜ 58b.

2a müstaḡnī 'uṣṣāk: 'uṣṣāk müstaḡnī S, İÜ.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 'Ahd-i ḥüsnünde gül-i ümmide itmem iltifāt
Pîş-i ḳaddünde nihāl-i bide itmem iltifāt
- 2 Zülf-i Leylā olalı üftāde-bend-i kākülün
Olsa da pāy-ı dile cefsīde itmem iltifāt
- 3 Bū'l-heves rind-i maḥabbetle ne mümkün iḥtilāt
Olmayınca ehl-i dil vādide itmem iltifāt
- 4 Var iken fıkr-i dehān-ı tengi dilde n'eyleyem
Ḥişşe-i leb-rîz-i mürvārīde itmem iltifāt
- 5 Ol nihāl-i 'işve ḳarşumda ṭururken Rüşdiyā
Ṭübā-yı gülşengeh-i cāvīde itmem iltifāt

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ḥāṭır-ı maḥzūnımız düşmez mi cāy-ı tesliyet
Yār bilmez mi 'aceb ṭarz-ı edā-yı tesliyet
- 2 Ol sitem-keş 'āşık-ı müstağnī-i dehrem [kim] henūz
Gelmemişdür ḥāṭıra bir kez recā-yı tesliyet
- 3 Böyle bîgāne ḳalır mı cānib-i dil-dārdan
Güşumuz olmaz mı bir ḥarf-āşinā-yı tesliyet
- 4 Her ne deñlü çekse de ḥum-yāze sākī-i emel
Şunmaz ehle pür ayāğı dil-güşā-yı tesliyet
- 5 Rüşdiyā hengām-ı ğamda eylemezsün bir edā
Ağzuña ister misün bilmem kirā-yı tesliyet

27 AH 21b, S 19a, İÜ 59a.

28 AH 21b, S 19a, İÜ 59a.

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Cem gitdi dağıldı yine erkān-ı ḥarābāt
Tursun mı bu āyīn-ile dīvān-ı ḥarābāt
- 2 Düşdi nazaruñdan reviş evvelki degül āh
Sāķī-i meyūñ vaż' -ile rindān-ı ḥarābāt
- 3 Dünyā turalı kimse ayak başmadı gūyā
Ḥālīdür o deñlü yine meydān-ı ḥarābāt
- 4 Mümkün mi ḥarāb olmaya anda varan ammā
Genc-i güher-i şevķ idi vīrān-ı ḥarābāt
- 5 Rüşdī ruḥ-ı zīşt-i ğamı görmezdi düşünde 357
Bir şeb ola ol kimse ki mihmān-ı ḥarābāt 358

30

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Pür-kīn o kadar 'āşıkā çeşm-i siyeh-i mest
Bir tīrdür 'āşıkā hemān her nıgeh-i mest
- 2 Mey-ḥāne-i ḥüsnünde mey 'āşık-keş-i 'ālem
Olsa ser-i zülfi n'ola ārāmgeh-i mest
- 3 Ğam dilde nemek-pāş-ı keder her kadeḥ üzre
Şad-'arbede-cū olsa da yokdur güneḥ-i mest
- 4 Her bezmi ider sūr-ı şafā maḳdemi zāhid
İksir sırdur olsa n'ola ḥāk-reh-i mest

29 AH 22a, M 32b, S 19a, İÜ 59a.

1a dağıldı yine: yine dağıldı AH, S, İÜ.

2a nazaruñdan: nazarından M; evvelki degül: evvelki gibi degül AH.

3b Mısra: Ḥālī o kadar şimdi ki meydān-ı ḥarābāt M. Safāyī Tezkirei'nde mısranın bu hālī kaydedilmiştir. (Çapan, 2005: 208)

4b Genc-i: Pür-genc-i AH, S, İÜ; şevķ: sūķ AH, S.

5a düşünde: ebed hīç M.

5b şeb: şeb ki AH.

30 AH 22a, S 19a, İÜ 59a.

1b 'āşıkā AH: 'uşşāķa S.

- 5 Rüşdî nîgeh-i âfeti şahbâ-keş-i ‘işve
Bî-tâb-ı girân-keyf o çeş(i)m-i siyeh-i mest

31

[mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün]

- 1 Kıyâmet kad revîş mestâne ber-câ hüsn ü ân âfet
Ser-â-pâ hâşılı ol serv-i nev-ğîz-i çemân âfet
- 2 Nesîm-i nâleden pejmürde olmuş gülşen-i kûy
Yitişdürmez riyâz-ı cennete bād-ı hazân âfet
- 3 Dil-i şūrîdemüzle hayliden hem-şoḡbet-i cāndur
‘Aceb mi olsa gitdükçe o tıfl-ı dil-sitân âfet
- 4 Meger peygām-ı sırrın la‘line cām eylemiş ifşâ
Olur âteş görünce bāde-i nâbı hemân âfet
- 5 İdünce hîrz-ı ‘aşq-ı yâri gerden-bend-i dil Rüşdî
Gezend irmez olursa pür-zemîn ü âsumân âfet

32

[mef‘ülü mefâ‘îlü mefâ‘îlü fe‘ülün]

- 1 Ey kâmeti naḡl-i çemen-ārâ-yı kıyâmet
Her cünbişi şad-zelzele-baḡşâ-yı kıyâmet
- 2 Üftâdelerüñ görmesün aḡyâr-ile zinhâr
Kûyuñda ḡopar reşk-ile ḡavḡâ-yı kıyâmet
- 3 Ferdâya sen itdünse eger vuşlatı ta‘lîḡ
Hicründe dil itmekde temennâ-yı kıyâmet
- 4 Maḡşerde de bu şîve ile cünbiş idersün
Ḥavfum bu ki ‘uşşâḡ ola rüsvâ-yı kıyâmet

31 AH 22a, M 32b, S 19b, İÜ 59a.

2a olmuş: olmaz AH, S, İÜ.

5a idince: kim İÜ.

5. Beyit: - M.

32 AH 22b, M 32b, S 19b, İÜ 59b.

1b şad-zelzele-baḡşâ-yı: lerzişde şahrâ-yı M.

- 5 Bu cevri iderseñ ola pür ğabrada Rüṣḍī
Feryād-keş-i ‘ aşk-ile şahrâ-yı kıyâmet

Ḥarfü’s-Şâ*

33

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün]

- 1 Degüldür devrî-i ‘ uşşâka cânândan cünün bâ‘ iş
Olur çarḥ-ı felekden her zamân kâr-ı füsün bâ‘ iş
- 2 N’ola olsa nigâhı gamzeden kârında tîr-endâz
Olur her şan‘ atun tekmlîne meşq-i füzün bâ‘ iş
- 3 Vefâ ümmîd iden kılsun cefâya yârdan ârâm
Olur luṭfa gehî cevri-ile dürr-i âzmün bâ‘ iş
- 4 Degüldür tâb-güster âteş-i reşk-âverî-i cevri
Olur sürḥî-i ruḥsâruñ-ile dâğ-ı derün bâ‘ iş
- 5 Şaḥın Rüṣḍî nifâk-ı bed-dilândan yâr yanuñda
Olur devrî-i ‘ uşşâka gehî ḥussâd-ı zün bâ‘ iş

Ḥarfü’l-Cim**

34

[mefâ‘ ilün fe‘ ilâtün mefâ‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 O naḥl-i nâza naẓar serv-i bâğ añılmaz hîç
Ḥırâm-ı fâhte-i güm-serâğ añılmaz hîç
- 2 Açılma gül gibi ey bü’l-heves bu meclisde
Derün-ı dilde nedür vech-i dâğ añılmaz hîç
- 3 Ko men‘ i rind-i ḥarâbatı zâhidâ meyden
Budur câm-ı ṭarâbda yasâğ añılmaz hîç

5a iderseñ: iderse M.

* Başlık: S, İÜ ve M’de yok.

33 AH 22b, S 19b, İÜ 59b.

** Başlık: S’de yok.

34 AH 22b, S 19b, İÜ 59b.

- 4 Benem o ‘āşık-ı müstağnî-i recâ düşmen
Yanumda nâz u niyâza mesâğ añılmaz hiç
- 5 Hezâr-ı gül gideli kandedür ‘aceb Rüşdî
Zehî vefâ ki suy-ı şehr-i bâğ añılmaz hiç

35

[mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün]

- 1 Bilürsün dest-bürd-i ğamzesin[i] ol beberden geç
Ya meydân-ı maḥabbetde gönül merdân-ı serden geç
- 2 Reh-i kūyın egerçi hâr-ı ḥasedden pāk ider ammâ
Gel imdi kâdir iseñ seyl-i eşk-i çeşm-i terden geç
- 3 Ḥayâl-ile Hızır-ı ser-menzil-i kurbâ refâkatden³⁷²
Eger var-ise ‘irfânun o râh-ı pür-ḥatardan geç
- 4 Nedür gör vâdî-i ‘aşk [u] maḥabbet semt-i âzâdı
Hele gel ey dil-i dîvâne bir kez ol memerden geç
- 5 Görir mi Rüşdiyâ gör bir nigâh-ı nâza şâyeste
Gehî bir kez nazargâh-ı ḥabîb-i ‘işvegerden geç

36

[mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün]

- 1 Nigâh eyler bizi gördükçe kūyunda o âfet kec
Olaydı râst-ı ‘uşşâka velî olmazdı şûret kec
- 2 Güç anlar her ne dirseñ râstdur güftârımız ağıyâr
Şanur ol serv-i nâza bü’l-‘acebdür istikâmet kec
- 3 O üstâd-ı füsûn-endîşedür şûretger-i gerdûn
Gelür ki râst gösterdügi [ol] her naḳş-ı ‘ibret kec
- 4 Devâmuz hep dürüst añlardı ḥâsid baḥş-i kaddinde
Olinca râst-ı fehm-nükte mümkün mi ṭabî‘ at kec

4a Mısra: Benem o müstağnî-i recâ ‘aşık-ı düşmene AH, S.

35 AH 23a, S 20a, İÜ 59b.

2a: Vezin kusurlu.

3a: Vezin kusurlu.

36 AH 23a, S 20a, İÜ 60a.

3b ki râst: râst ki İÜ; gösterdügi: gördügi AH, S.

- 5 İrer kalmaz yabānda menzil-i kāma bi-ḥamdī'llah
Çü Rüṣdī rāst-rū 'āşık degül rāh-ı maḥabbet kec

37

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Tāb yok hicrāna kūyın cilvegāh itmek de güc
Vaşl içün 'āşık vücūdın ḥākrāh itmek de güc
- 2 Mümteni' şefkat ne deñlü olsa da bīdād-keş
'Arzuḥālın bendeler ma' rüz-ı şāh itmek de güc
- 3 Dīdede bezm-i temāşāya dem-i ruḥşat muḥāl
Naẓra mümteni' ḥayā zabt-ı nigāh itmek de güc
- 4 Dilde yok kudret-i ḥayāl ḥüsnini endīşeye
Cāna geçdi fūrkat ammā āh u vāh itmek de güc
- 5 Yok cüdā olmağa imkān Rüṣdī-i şeydāya āh
Āsitān-ı devlet-i yāri penāh itmek de güc

38 18

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yiter ey dil cünün sevdā-yı zülf-i dil-rübādan geç
Birez āsūde ol kayd-ı hevesden bu hevādan geç
- 2 Göñül-tek 'ıydgāh içre o tıfl-ı nāz-perverle
İraḫdan bir temennā mümkün olsun merḥabādan geç
- 3 Bu rüy-ı kīne tā ki cünbiş-i 'uşşāk-ı ḥübānı
Hele ey pür-cefā bir kerre gör semt-i vefādan geç
- 4 Nigāh-endāz-ı cevır-āmīz-i taḥfīf olma yanında
Bize luṭf eyle ḥāsīd sen bu vāz' -ı nā-sezādan geç
- 5 Ne deñlü müsteḫāk-ı cevır ise ey pādişāh-ı ḥüsn
Ḳuluñdur geçme cürm-i Rüṣdī-i şefkat-recādan geç

37 AH 23a, S 20a, İÜ 60a.

3a temāşāya: temāşāda AH, S.

38 AH 23b, S 20a, İÜ 60a.

1b kayd-ı: cünd-i İÜ.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Eylemez bād niyāz-ı hoş-dem ile imtizāc
Nāz-perverdür o tıfl-ı nev-res-i nāzük-mizāc
- 2 Bakmaz ol mest-i teğāfül hod-pesend 'uşşākına
Kūçe-i dilde metā' -ı hüsni buldukca revāc
- 3 Ağladur 'uşşāk u ağıyārı alup nağd-i dilin
Hiç dimez kâfir Müselmān zülf-i almağda harāc
- 4 Āh-ı âteş-zā degül dilden 'ıyān her rüz [u] şeb
Gösterür şām-ı siyāh-ı zülf-i tārında sirāc
- 5 Rāst-rū bir 'āşık-ı āvāre-vārum Rüşdiyā
Rāh-ı 'aşk-ı yārda göstermez aşlā i' vicāc

Harfū'l-Hā*

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hayli demdür 'arşa-yı 'işretde ğaltāndur kadeh
Şavlecān-ı dest-i rinde gūy-ı gerdāndur kadeh
- 2 Olmasaydı derdi derdüm zulmet-i mey-hāneden
Kāse-i ser-çeşmesār-ı āb-ı hayvāndur kadeh
- 3 Arturur ğam bulsa dirler bulsa bir dilde neşāt
Bir seri' ü'l-istiḥāle şir-i nerdāndur kadeh
- 4 Āteşin olsa 'aceb mi olıcağ pür-tāb-ı sürh
Hāl-i rindān-ı tehī destān-ı sūzāndur kadeh
- 5 Dest-i sākide tır-i meh-tāba karşı Rüşdiyā
Gūyiyā bir şeb-çerāğ-ı nūr-ı tābāndur kadeh

39 AH 23b, S 20b, İÜ 60b.

* Başlık: S'de ve M'de yok.

40 AH 23b, S 20b, İÜ 60b.

[mefā' ilün fe' ilätün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Lebinden olmadı dil mālīk-i nişāb-ı feraḥ
Ḥayāl-i ḥaṭṭı ile kılmada ḥesāb-ı feraḥ
- 2 O cāmı şun bize sākī alınca destimüze
Cihānı hep göreyüz ānda kām-yāb-ı feraḥ
- 3 Göñül çü ḥubb-ı şafā-baḥş-ı fikr-i ḥālī ile
Olur firāk-ı cemālinde feyz-yāb-ı feraḥ
- 4 Ne sūd kılsa dili bānī-i tarab-ı ta' mīr
Ġam-ı zamāne ider ḥanümān ḥarāb-ı feraḥ

Ḥarfü'l-Ḥa*

[mefā' ilün fe' ilätün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Mu' ātib olmasa da ġamzeden şehā küstāḥ
Dem-i recāda olur şanma bir gedā küstāḥ
- 2 Miyān-ı bezmde biġāneden iderler 'add
Görülse sehv-ile kemter bir āşinā küstāḥ
- 3 Raķībe eyleme ızhār-ı rüy-ı dil luṭf it
Yanında mültefit olmaḥ ne āfet-zā küstāḥ
- 4 Düşer mi 'işmete her nā-sezā ile ülfet
Şaķın şaķın bilemez [ki] nedür ḥayā küstāḥ
- 5 Hele mu' āmele-senc-i edeb gerek 'āşık
Firīb-i luṭfı ile olma Rüşdiyā küstāḥ

41 AH 23b, S 20b, İÜ 60b.

* Başlık: S'de ve M'de yok.

42 AH 24a, S 20b, İÜ 60b.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Bu teğāfül nedür ey ğamze-i mestāne-i şūḥ
Seni bilmez mi nesün bu dil-i dīvāne-i şūḥ
- 2 Biribirine geçer var ise şimdi mā'il
Leb-be-leb yār-ile hep bezmde peymāne-i şūḥ
- 3 Bādeden tāb-ı ruḥ-ı germi füzün oldukça
Murğ-ı cān u dil ider cünbiş-i pervāne-i şūḥ
- 4 ' Aks-i ebrūsını sāğarda görüp eyledi 'ıyd
Yine güldürdi hep 'uşşākını cānāne-i şūḥ
- 5 Der-i mey-ḥānede dün gördi bizi ey Rüşdī
Āşinā çıkmadı hiç ol büt-i bīgāne-i şūḥ

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Şanma ruḥsārın ider şahbā-yı ğam fersūd sürḥ
Cilve-peymādır nazarda āteş-i bī-dūd sürḥ
- 2 Böyledür şerm-i maḥabbet bir nigāh-ı kecle gāh
Kim ider rüy-ı Ayāz'ı dīde-i Maḥmūd sürḥ
- 3 Cüşiş-i ḥün-āb-ı eşküm görse dir āhumla yār
Gösterür tāb-ı hevādan ba' z-ı āb-ı dūd sürḥ
- 4 Görinür oldukça ' aks-endāz-ı la' l-i ḥurremi
Cāmda derd-i beyāz-ı bāde-i pür-zūd sürḥ
- 5 Ol kadar kan dökmiş olsa Rüşdiyā olmuş yine
Pāy-tā-ser giydüğü kālā-yı ḥün-ālūd sürḥ

43 AH 24a, S 21a, İÜ 61a.

1a mestāne-i şūḥ: şūḥ-ı mestāne İÜ.

44 AH 24a, S 21a, İÜ 61a.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dāğ-ı hūn-riz-i cefādur mihr-i 'ālem-tāb-ı çarḥ
Tavḳ-ı murğ-ı dil olaldan āteşin ḳullāb-ı çarḥ
- 2 Hūşe-i Pervīn'i yendürmezse n'ola āteşüm
Āb-ı eşkümlle döner demdür ki nüh ḳullāb-ı çarḥ
- 3 Bū'l-ı aceb mi necm-i tāli'nden olursa bī-ḥaber
Çok zamāndur kim 'amelden ḳaldı uşurlāb-ı çarḥ
- 4 Yine pā-māl-i esāfildür bu kişvergāhda
Olsa erbāb-ı me'ānī şimdi ref-ı yāb-ı çarḥ
- 5 Bir 'aceb dām-ı belādur ḳurtuluş yok Rüşdiyā
Döndürür keştī-i kūh-āsāları girdāb-ı çarḥ

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Hoşdur o mest-i nāz-ile nūş-ı şarāb-ı telḥ
İtmezse de ğam āteşin iṭfā o āb-ı telḥ
- 2 Besdür 'itāb-ı telḥ-i ḥaṭṭāb-ı şeker-feşān
Bīmār-ı 'aşḳa şerbet-i şirīn gülāb-ı telḥ
- 3 Kim feyz-i la'li ile müferreḥ şarāb olur
Peymāne-i şereng ğam-ı bed-mizāb-ı telḥ
- 4 Tūṭī-i cāna lezzet-i ḳandi unutturur
Rüşdī lebinden ol büt-i şūḥuñ cevāb-ı telḥ

45 AH 24b, S 21a, İÜ 61a.

46 AH 24b, S 21a, İÜ 61a.

Ḥarfü'd-Dāl*

47

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Kākül-i yāre ٲolařma hele peyveste meded
Dil-i ' uřřāk-ı řabā olmasun işkeste meded
- 2 řaķın āgūř-ı hırāsında nařardan ey dil
Ḥayli řūrīdedür ol kūdek-i nev-reste meded
- 3 Fitne bī-dār ola çeşminde gönül řāyed gül
Ḥarekātı ser-i zūlfünde kıı āheste meded
- 4 Belki haş eylemeye ba' z-ı edādan dil-dār
Ėonce-veş şavr-ı naşar yārda leb-beste meded
- 5 Ṭurmasun cennet-i kūyuñda ḥor ey řāh-ı ḥüsn
Reşk-ile Rüşdī'ye bir ḥāsidi peyveste meded

48

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Geçer her laḥza çeşmi ' āřıķa bir pīře-i bīdād
Füsün u fitne daḥı itmedin endīře-i bīdād
- 2 İder rencīde bir yüzden nigāhı her dil-i zārı
' Acebdür dād bilmez ḥıř o şır-i pīře-i bīdād
- 3 N'ola her Bī-sütün-ı dilden irse nāle eflāke
Urur cān-ı figāra ġamzesi ser-tīře-i bīdād
- 4 İder zehr-i sitem-ālūde nūk-ı tır-i müjġanuñ
O gelmezse ' aceb mi sīnede ḥıř rīře-i bīdād
- 5 O kāfir raḥm-i düşmen olmasa ' āřıķa ey Rüşdī
Sipihr-i kīne-cū kılmazdı ḥıř endīře-i bīdād

* Başlık S'de ve M'de yok.

47 AH 24b, S 21b, İÜ 61b.

48 AH 25a, S 21b, İÜ 61b.

[fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Va' de-i vaşl-ı yārdan feryād
Āteş-i intizārdan feryād
- 2 Kime dād ideyüm felekden ' aceb
Sitem-i rüzgārdan feryād
- 3 Neşve-bağş olmaz oldu sāğar-ı mey
Künc-i ğamda ħumārdan feryād
- 4 Bülbul itmezdi görmese ruḥ-ı çīn
Gül-i āteş- ' ızārdan feryād
- 5 Rüşdiyā itmedi müsā' ade hiç
Ṭālī' -i tīre-kārdan feryād

Ḥarfü'z-Zāl*

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Dem-i şebābda olsa n'ola şarāb lezīz
Gelür zamān-ı ' aṭaşda bilürsün āb lezīz
- 2 O kim bu bāğda aşlında telḥ-māye ola
İder mi terbiyet-i feyz-i āfitāb lezīz
- 3 Ğam-ı lebün dil-i pür-sūzuñ arturur zevkīn
Ne deñlü pür-nemek olsa gelür kebāb lezīz
- 4 ' Aceb mi ħufte ise fitne zülfi rüyunda
Olur şeb-i dem-i germāda ḥayli ḥ' āb lezīz
- 5 Ḥumār-ı hicr-ile telḥ olmasa eger Rüşdī
Degül mi yārla nūş-ı şarāb-ı nāb lezīz

49 AH 25a, S 21b, İÜ 61a (Bu gazelin M'de sadece matla beyitleri yer almaktadır).

2a ideyüm S: ideyin AH.

* Başlık S'de ve M'de yok.

50 AH 25a, M 33a, S 22a, İÜ 62a.

5b nūş-ı: naḳş-ı AH, S.

Ḥarfü'r-Rā**

51

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Tā key felek sitemle müdām ıztırāb vir
Yā bir sükūn bu āteşe yā şabra tāb vir
- 2 Ḥum-yāze-i ḥumārla kıldı dehānı bāz
Ṭurma esīr-i bādeye sāķī şarāb vir
- 3 Baķduķca dīdeden dile ey baķt ire şafā
Bu zerre-i kemīneye bir āfitāb vir
- 4 N'eylersün ey perī bu ķadar naķd-i dilleri
Bir kerre zaķmet olmaz-ise gel ḥesāb vir
- 5 Var ise derd-i Rüşdi-i zāra devā ṭabīb
Gelsün şifā-yı şadr bize bir cevāb vir

52

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Rūy-ı cānān kim o zūlf-i pīķgāh altındadır
Ġūyiyā ḥurşiddür ebr-i siyāh altındadır
- 2 Eylemez ārāyiş-i tāc-ı Keyān'e i' tibār
Pādişāh-ı ' aşķ olanlar hep külāh altındadır
- 3 Olmasa şimdi n'ola ' arz-ı recā-yı ' afve-tāb
Bendeler şāhum girānbār-ı günāh altındadır
- 4 Bir dil-i sālīm mi var seng-i ğumūm-ı dehrden
Cümle merdüm-zādegān bir bārgāh altındadır
- 5 N'ola ārām eylemezse zevraķ-ı dil Rüşdiyā
Kişver-i vīrāne-i ğam lücegāh altındadır

** Başlık S'de ve M'de yok.

51 AH 25b, S 22a, İÜ 62a.

52 AH 25b, S 22a, İÜ 62a.

3a ' arz-ı: ' afv-ı M.

53

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Teng olur gāhī niyāza nazenīnüm tazedür
Köhne resm-i mihri bilmez meh-cebīnüm tazedür
- 2 Şūh-meşreb bezm-i hāş-ı Cem'de bir ālüfteyüm
Nūş-ı şahbā-yı köhen-kārum qarīnüm tazedür
- 3 Lāle-hadler pür-cefā yok köhne-i āyīnden
Gül gibi sīnemde dāğ-ı āteşīnüm tazedür
- 4 'Āşık-ı dīrīnesin ol nev-cüvāna gamz ider
Eskidükçe mā-cerā ağıyāra kīnüm tazedür
- 5 Kılisa nev-cilve köhen vādīde ey Rüşdī n'ola
Dil-rübā-yı seng-i ṭab'-ı cān-nişīnüm tazedür

54

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Serde āteş-zede ol penbe ki dāğ üzre ṭurur
Şanki bir sūhte pervāne çerāğ üzre ṭurur
- 2 'Azm-i seyr-i çemen itdükçe o şah-ı 'işve
Biñ ayak reh-güzerinde bir ayāğ üzre ṭurur
- 3 Beñzemez 'āşıkā ağıyār-ı siyeh-rū bülbul
Yine dīvāne gül-i bāğda zāğ üzre ṭurur
- 4 Ser-fürü kıl meded ol taze nihāle diyü gāh
Fāhte-i serv-i sehī kāmēt-i bāğ üzre ṭurur
- 5 Rüşdiyā ol şanemüñ mihrine bu çarḥ-ı berīn
Ser-i 'uşşāk perişān dimāğ üzre ṭurur

53 AH 25b, S 22a, İÜ 62a.

54 AH 26a, S 22b, İÜ 62a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O rām-ağyār-ı bed-kirdār 'āşıkdan hirās eyler
' Acebdür 'āşıkı ağyardan tedbîr be's eyler
- 2 Şanur pā-mālî olmaqla ola pābūsına şāyān
Gedā-yı 'āşıkı gör her şāh-ı hūsni bir kıyās eyler
- 3 Ne bilsün olduĝın āvāre-gerd-i vādî-i hicrān
Şabādan dil peyām-ı dil-rübā bî-iltimās eyler
- 4 Nifāk olmaz o ser-mest-i ĝurūr-ı hūsne meclisde
Hemān bîhūde hāsîd güft ü gūy-ı bî-mesās eyler
- 5 Gelince vaşf-ı ruhsārında güftāra belāĝatle
Edāsın Rüşdî-i hoş-lehçe reşk-i bû-nüvās eyler

[mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Şimdi āhum müvāneset-i hem degül midür
Feyz-i neşāt-ı hāş-ı e' am ĝam degül midür
- 2 Dil külhen-i pür-āteş ü sîne muhibb-i āh
Çeşm-i ĝumūm-dîdede nem yem degül midür
- 3 Baksañ hezāra fîkr-i belā-yı firāk-ile
Şemm-i gül-i laţîf çemene sitem degül midür
- 4 Her bir cefānuñ olmaĝa tā haşr esîri hep
' Uşşāka dām o perçem-i pür-ĝam degül midür
- 5 Rüşdî Sikenderāne şehen-şāh-ı tab' ına
Şimdi cihān-ı nazm müselleme degül midür

55 AH 26a, S 22b, İÜ 62a.

56 AH 26a, S 22b, İÜ 62b.

3a fîkr-i: kıılır İÜ.

3b: Vezin kusurlu.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 N'ola āh eylesem hicründe bāde-i melālümdür
Ayāğ-ı va' d-i vaşluñ feyz-i şevk-efrüz-ı bālümdür
- 2 Ne mümkün kilik-i āgūşa o nev-ı tıfl-ı perī-ruhsār
Der-āgūş eylese her kim miyānın ol hayālümdür
- 3 N'ola dūr olmasam bir dem kitāb-ı hüsn-i dil-berden
Şebāb eyyāmı ders-i 'aşk vakt-i iştigālümdür
- 4 'Aceb mi baña hoş gelse sözi dīvāne-i 'aşkuñ
O pür-süz-ı maḥabbet her ne dirse ḥasb-i ḥālümdür
- 5 Felek nā-dāna Rüşdī mültefit dānāya rağbet yok
Beni pā-māl-i her nākış 'ayār iden kemālümdür

[mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülün]

- 1 Şanmañ ki o büt bihüde bigānelik eyler
Ki Qays-ı maḥabbet katı dīvānelik eyler
- 2 Aḥvālünü itmezse de söyle o şeh-i rahm
Ey dil yine meclisde pür-efsānelik eyler
- 3 Huşyāri-i hişdār(?) ider mest-i cünūnı
Ol deñlü gehī ğamzesi mestānelik eyler
- 4 Güldükçe suy-ı kişver-i kūyında o şāhuñ
Dil cān-ı köhen-maḥreme pervānelik eyler
- 5 Künc-i ğam-ı hicrinde ne ḥācet mehe Rüşdī
Yād-ı lebi 'uşşākına peymānelik eyler

57 AH 26a, S 22b, İÜ 62b.

5a rağbet yok AH: yok rağbet S.

58 AH 26b, M 36a, S 23a, İÜ 62b.

2a Mısra: Ser-bezm-i temāşāda düşer ḥasrete diller M.

2b Mısra: Rüşdī yine bezminde pür-efsānelik eyler M. (Bu mısra M'de makta beytinde yer almaktadır.)

4a kūyında: kūyından S.

5a ne ḥācet mehe Rüşdī: o mest-i mey-i nāzuñ M.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Ol dem ki çetr-i rûzı bu eyvāna kurdılar
Zer-mancınıķ-ı hāveri meydāna ķurdılar
- 2 Tā dād-ı rindi ğamdan ala Kaytafāy-ı mey
Dīvān-hāne-i Cem'i şāhāne ķurdılar
- 3 Evķāt-ı rûz-ı 'ömrini bildürmez ādeme
Bilmem bu sâ' at-i felegi ya ne ķurdılar
- 4 Nā-dānı bāl-i baht-ile çarķa uçurdılar
Süflīde dām-ı kayd-ı harīfāna ķurdılar
- 5 Tıflāne 'aşr-ı şīre-i 'aşķ u maħabbeti
Rüşdī yine sebū-yı dil ü cāna ķurdılar

60

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Çeküp ayāğ-ı meyi keyf ü kāra baķmazlar
Fütādegān-ı ğamuñ ğam-güsāra baķmazlar
- 2 Cemāl-i yāri ider görse görmese feryād
Hezār-ı 'aşķ-ı hazān u bahāra baķmazlar
- 3 Zamāne hūbları sīm ü zer bilür yoķsa
Sirişk-i dīdeye zer-dāğdāra baķmazlar
- 4 Ğaraż bu bāğda bir ğonce-i ser-āmeddür
Gül-i ğüşāde-i her dem bahāra baķmazlar
- 5 Müdām zevraķ-ı cāmı çekerler ey Rüşdī
Bu lücce-ğāhda hīç rūzgāra baķmazlar

61

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Luṭf-ile şöyle nigāhı dil-i nālāna girer
Reşkden ğamze-i pür-kîni nice kıana girer
- 2 Bülbulün zemzeme-i hüsniür ancak kârı
Nâlesi şanma ki gûş-ı gül-i hândāna girer
- 3 Olsa ' izzet-kün-i mey-hāne-i ' işret biñ yıl
Dest-i rinde güç-ile bir tolu peymāne girer
- 4 Eşer-i terbiyet-i baht-ile ' âlemde gehî
Bir kemîn rind-i gedā dîde-i şāhāna girer
- 5 Yine gör ' arşa-yı ma' nāda ne tozlar kıoparur
Rüşdiyā çābük-i endîşe-i meydāna girer

62

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Şanma nağmeyle gehî bülbuli hāra toķunur
Her ne dirse gül-i ferhunde ' ızāra toķunur
- 2 Gāh pervāne gibi sūz-ı dil ızhār eyler
' Aşıkun āhı meger gūş-ı hezāra toķunur
- 3 Bilür elbette ' acebdür anı dil-dārından
Ser-i kūyındaki pāy-ı dile hāra toķunur
- 4 Kime feryād ideyüm çeşm-i siyeh-mestinden
Her zamān hışm-ile biñ kalb-i figāra toķunur
- 5 İşidüp lāl kalur sözlerini Rüşdî'nün
O kıadar ki felek-i kîne-güzāra toķunur

61 AH 27a, S 23a, İÜ 62b.

62 AH 27a, S 23b, İÜ 62b.

63

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ne dem ki meclise ol meh-liḳā gelür görinür
Nesīm-i vaz' -ı melāmet baña gelür görinür
- 2 Olinca dāfi' -i ḡam n'eylesün ya ey zāhid
Şarāb-ı rind-i dile ibtilā gelür görinür
- 3 O deñlü üns-ile bīgāneyüz cihānda biz
Bu demde şanma ki bir āşinā gelür görinür
- 4 Kerīme bahtı olur şöyle nā-müsā' id ḡah
Le'īm-i süfle-nihāde recā gelür görinür
- 5 Bu çarsūda olinca yegāne ey Rüşdī
Metā' -ı naẓmuña şad-i' tinā gelür görinür

64

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Ġam-ı dil-dāre düşen dil heves-i mül mi ider
Mey şafāsın koyup ekdār taḡayyül mi ider
- 2 Ne kadar dāḡ ise dūr itme felekden ' aşık
Renciş-i bāl-ile şekvāya tenezzül mi ider
- 3 Naẓar-ı yārdan aḡyār düşerdi o kadar
Şimdi bilmem bizi görmez mi teḡāfül mi ider
- 4 Her ne dirseñ ser-i kūyuñda hemān baş üzre
Hizmet-i şāhda hiç bende tekāsül mi ider
- 5 Şöyle āsūde-i her-ḳayd-ı cihāndur Rüşdī
Beste-i zülfī dil āzādı taḡayyül mi ider

63 AH 27a, S 23b, İÜ 63a.

2a dāfi' -i ḡam: dāfi' S.

64 AH 27b, S 23b, İÜ 63a.

65

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 ' Ārız-ı yāri gören fikr-i ruḥ-ı gül mi ider
Naẓar-ı mihr-i cihān-tāba tenezzül mi ider
- 2 Yolda bakmaz geçer ol şūḥ-ı cefā-cū bilmem
Bize bir şīve midür ẓaḥḍi tegāfūl mi ider
- 3 N'eyleyem ' arz-ı cemāl itse de ' uşşāka gehī
Bir nigh tāb-ı ruḥ-ı yāra taḥammül mi ider
- 4 Ey gönül sūz-ile bezminde iderseñ efgān
' Aşḳ bilmem seni pervāne mi bülbul mi ider
- 5 Şoḥbet-i meyde degül yāda getürseñ Rüşdī
Neşve-i la' l-i lebin rind taḥammül mi ider

66

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Gāh şöyle sāḳī-i devr-i fenā yüz döndürür
İtmedin dil ğamla āmīziş şafā yüz döndürür
- 2 ' Arşagāh-ı ḥaşrdur gūyā ki bu dār-ı miḥen
Birbirinden bunda ḥ' īş ü aḳrabā yüz döndürür
- 3 Rām olup her şaḥs-ı dūna ehl-i dilden her zamān
Şāhid-i iḳbāl-i ẓarḥ-ı bī-vefā yüz döndürür
- 4 Kılsa tūṭī şoḥbet-i bīgānede vaşf-ı ruḥın
Pür-keder āyīne-i şafvet-nümā yüz döndürür
- 5 Vaz' -ı küstāḥāne-i Rüşdī'den itmek var nūfūr
Şanma şekvādan o şāh-ı pür-cefā yüz döndürür

65 M 36a.

66 AH 27b, S 23b, İÜ 63a.

4b şafvet-nümā: şıfat-nümā İÜ.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Her zamān murğ-ı dilüñ bir ' işve-bāz ardıncadur
Kanda gitse ol kebüter beççe-bāz ardıncadur
- 2 Kām-h'āh-ı vuşlat olsun mı o fettāngeh-i dil
Her niyāz-ı ' āşıkuñ şad-güne nāz ardıncadur
- 3 Gūş kılma ol nifāk-ı hāsıd-i bed-gūy kim
' Āşıkuñ ey şāh-ı hüsn-i ser-firāz ardıncadur
- 4 Rām ider rabt-ı maḥabbet ' āşıka ma' şūkıñı
Kanda gitse gör ki Maḥmūd' uñ Ayāz ardıncadur
- 5 Rüşdiyā hep zümre-i hūbān o şāhen-şāh-ı hüsn
Her ne semte kılsa ' azm-i Türk-tāz ardıncadur

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Nesīm-i ' işve ḳaddın kim heves-kār-ı çemān eyler
Çemende serd-i şitā-ḫız pinhānı ' ıyān eyler
- 2 Şunar mestānegāh ol nice hūrşid-i raḥşāna
Fütāde ḳuvvet-i bāzū-yı baḥtın imtihān eyler
- 3 N'ola hūbān getürse başı üzre gerçi ki ḡonce
Dehān-ı dil-rübādan geşt-i rāz ammā nihān eyler
- 4 Niyāz ile bi' -i gāhında diller rāḡıb olduḳca
Metā' -ı ' işveyi sevdā-girāna rāygān eyler
- 5 Virür dünyāya ḫayret bir kese bī-minnet ey Rüşdī
Felek bir yirde de iḥsānı gāhī bī-gerān eyler

67 AH 27b, S 24a, İÜ 63a.

68 AH 28a, S 24a, İÜ 63a.

5b Bī-gerān: rāygān AH, S.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Dil kaldı dil-rübāları hep hâtırumdadur
Her lutf u her cefāları hep hâtırumdadur
- 2 Ferhād u Qays'a beñzemez aḥvālümüz bizüm
Destān-ı ğam-fezāları hep hâtırumdadur
- 3 Vaqt-i şebāb bilmez idün hiç keder dahı
Ol demlerün şafāları hep hâtırumdadur
- 4 Demdür sipihr-i dūnla hem-şoḥbet olmaduk
Evzā-i nā-be-cāları hep hâtırumdadur
- 5 Dehrün egerçi sāğar-ı şahbāyı görmedüm
Devr-i tarab-nümāları hep hâtırumdadur 26
- 6 Rüşdī'yi görmesem de unutmam hezār sāl
Rānā pesend edāları hep hâtırumdadur

70 27

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Baht-ile bir kez o kim kendini hem-şoḥbet ider
Nüh felek seb' a-yı seyyāre ile hıẓmet ider
- 2 N'ola nā-dān-ı siyeh-dilden iderseñ 'uzlet
Hiç benī ādem olan ḥarla nice ülfet ider
- 3 Cāna minnet nıgeh-i hışma taḥammül bir kez
Qorqarın kim bize bu vaẓ'ı o şeh' ādet ider
- 4 İtmeñüz rāh-ı temennāda tekāpūmuza dahı
İrmege menzil-i maqşūda kişi himmet ider
- 5 Bir sözi söyle tefekkürle hemān ey Rüşdī
Şanna bir nükteden erbāb-ı ḥıred ğaflet ider

69 AH 28a, M 36a, S 24a, İÜ 63b.

1b Mısra: Ol demlerün hev'Aları hep hâtırumdadur M.

5. Beyit: - AH, S, İÜ.

70 AH 28a, S 24b, İÜ 63b.

4a tekāpūmuza: tekāpūda tekāpūmuza S, AH.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Sākī kümeyt-i cām ne çālāk-raḥş olur
Ki zîr-i pây-ı sür' ati pür-âzeraḥş olur
- 2 Bir kaṭresi o gevher-i rengîndür şarāb
Ser-tâc-ı mu' lem-i Cem'e pîrāye-baḥş olur
- 3 Rindân varınca mey-gedeye kendiden geçüp
Hep fâriğ-i 'alāka-yı destâr u tâc-ı raḥş olur
- 4 Gelsün kanı o muğbeçeler kim cemāline
Kim baksa ḥüsni perde-i çeşminde naḫş olur
- 5 Sākī benefşe dökdi kıyās itme sâgara
Rüşdî buḥâr-ı âteş-i şahbâ benefş olur

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Çıkmaz ehl-i dile kâlâ-yı riya kûtehdür
Rinde şîşe mey olur kim o kabâ kûtehdür
- 2 Var-iken dilde 'acebdür bu kadar tûl-i emel
Yine ser-rişte-i ümmîd-i recâ kûtehdür
- 3 Ḥil' at olmaz kad-i bālâña bu sevdâyı kôsın
Atlas-ı çarḥ-ı zer-endûd şehâ kûtehdür
- 4 Ne disün maḥrem-i 'aşk olmayıcaḫ kâbil-i 'afv
Kim zebân u dil-i pür-ḥavf [u] recâ kûtehdür
- 5 Murğ-ı cānı idelüm nāme-berâ Rüşdî-i zâr
Menzil almaz o kadar bād-ı şabâ kûtehdür

71 AH 28b, S 24b, İÜ 63b.

3b tâc-ı raḥş: tâc S, İÜ (Vezin kusurlu).

4a Mısra: Gelsün o muğbeçeler kim cemāline AH.

72 AH 28b, S 24b, İÜ 63b. (İÜ'de "Velehü Rüşdî" şeklinde bir başlık vardır.)

1b şîşe: Metinde bu şîşe şeklinde geçmektedir.

4a Ne: De AH, S.

73

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ğamum dil-berden istiğnā-y-ile dūr olduğumdandır
Ne nāzır ol şeh-i hüsnine manzūr olduğumdandır
- 2 Degül nāyābī-i güftār-ı rindiden sükūtum hep
Felekle bahş-i ħod-kāmī de mecbūr olduğumdandır
- 3 N'ola devrī-i dil-berde ğamum ħis itmese aġyār
Müdām endīşe-i vaşl-ile mesrūr olduğumdandır
- 4 ' Aceb mi kimse taķrīb eylemezse manşıb-ı kāma
Bu isti' dād-ile ' ālemde meşhūr olduğumdandır
- 5 Nedür Rüşdī bu küstāhāne ' arz-ı şekveye cür'et
Hemān luţf-ı nihād-ı yāra maġrūr olduğumdandır

74

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Dil-ber ruĥın ki dillere bī-perde gösterür
Tāb-ı cemāli cünbişi ħāverde gösterür
- 2 Gör şerm-i ' aşkı hem-dem-i ehl-i dil olsa da
Ol tıfl-ı şüh kendini rem-gerde gösterür
- 3 Destinde şan bir āyīne-i şāfdur hemān
Sāķī cihānı o mehe sāġarda gösterür
- 4 Fānūs-ı çarĥ devr iderek şem' -i mihr-ile
Naķş-ı derün-ı tīresini berde gösterür
- 5 Rüşdī metā' -ı nazmını hep ħ' āst-gārine
Bāzār-ı naķd-i tab' -ı sūĥan-verde gösterür

73 AH 28b, S 24b, İÜ 64a.

74 AH 29a, S 25a, İÜ 64a.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Ol mest-i nāza ' arz-ı maḥabbet girān gelür
Ey dil bilürsün ādeme minnet girān gelür
- 2 Ey dil-şüküfte tıfl-ı sebük-rūḥ ḳandesün
Erbāb-ı aşḳa ğayr-ile şoḥbet girān gelür
- 3 Eyler mi imtizāc hiç ehl-i rūsūm-ile
Rindān-ı bezm-i ' işrete külfet girān gelür
- 4 Şūfī görünme cübbe vü destārla şaḳın
Ehl-i dile bu ' ucbe kıyāfet girān gelür
- 5 Rüşdī ' inān-ı ṭab' ı çek erbāb-ı dānişe
Şāyed bu ' arz-ı cünbiş-i fiṭnat girān gelür

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Fiğān ki sāğar-ı Cem'den naşībimüz yoḳdur
Cihānda hem-dem-i dil-ber ḥabībimüz yoḳdur
- 2 Bu köhne dār-ı şifāda o derdmendüz kim
Mizāc-ğır ü devāger ṭabībimüz yoḳdur
- 3 N'ola vişāle daḫı görmedin şitāb itseñ
Esīr-i şāhid-i kāmuz şekībimüz yoḳdur
- 4 O gül-sitān-ı gül-i dāğ-ı cevri dil-dāruz
Terāne-senc-i vefā ' andelībimüz yoḳdur
- 5 O pür-cefāya olaldan fütāde ey Rüşdī
Ḥalāş-yāb-ı nifāḳuz raḳībimüz yoḳdur

75 AH 29a, S 25a, İÜ 64a.

76 AH 29a, S 25a, İÜ 64a.

[mefā' ilün fe' ilätün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O dem ki meclise muğbeçe vü şarāb gelür
Kemāl-i luṭf u ʔarabdan ğama ʔicāb gelür
- 2 O meh-veş eylese 'azm-i çemen-sitān dem-i şubḥ
Şanur gören ser-i rehde bir āfitāb gelür
- 3 Gelen 'aceb ki temāşāgeh-i cemālinden
Harīm-i mey-gedeye mest-i tīre-tāb gelür
- 4 Miyān-ı rehde ʔalur seyl-i eşkden geçemez
O şeb ki dīde-i 'uşşāḳa ḥayl-i ḥ'āb gelür
- 5 Görince şem'-i ruḥ-ı yāri dillere Rüşdī
Sükūn-peḫīr degül girye ıztırāb gelür

[fā' ilätün fā' ilätün fā' ilätün fā' ilün]

- 1 'Āşīḳa ol deşne kim yārūñ miyānından çıkar
Pāre-i elmāsıdur yāḳūt kânından çıkar
- 2 Olsa dil biñ kez ʔaleb-kār-ı telāfī-i cefā
Şanma bir ḥarf-i vefā yārūñ lisānından çıkar
- 3 Ta'n ider hicrinde farṭ-ı giryeye dā'im raḳīb
Naḳd-i eşküñ şarf-geşte şanki yanından çıkar
- 4 Kūçe-i ğamda n'ola pür-ceyb-i naḳd-i şevḳ isem
Ḥ'ācegān-ı himmetüñ sūdı ziyānından çıkar
- 5 Rüşdiyā itmekdedür perdāhte anı şadef
Bir güherdür kim sūḥan endīşe kânından çıkar

77 AH 29a, S 25a, İÜ 64a.

78 AH 29b, S 25b, İÜ 64b.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Vaz'-ı hıřm-ālūd-ı hūbān 'āşıka 'unvān virür
Cevr-i řāhān-ı cihān rind [ü] gedāya řān virür
- 2 Bildürür hussāda haddin bir gün ammā 'ākıbet
Çok zamān ol şeh-süvār-ı dest-gır meydān virür
- 3 Görse bakmaz cengimüz bir kez dönüp ağıyar-ile
Ol cefā-cū 'āşıka vaqt-i vefāda yan virür
- 4 Bilmez[üm] hüsniindeki hālet nedür ol āfetün
Görmege bir kez ruhın ehl-i maḥabbet cān virür
- 5 Rüşdiyā hıç virmesün gāhı keder ye's [ü] ümīd
Her kuluñ bir gün murādın ḥazret-i Yezdān virür

80 42

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Ehl-i dil semt-i taleb-kārī-i sāmānda gezer
Tıfl-ı şırın-i emel āgūř-ı nā-dānda gezer
- 2 Bū'l-'acebdür revīři ehl-i cünūn-ı 'aşkuñ
Kūy-ı Leylā'yı koyup Qays beyābānda gezer
- 3 Maḥrem-i cāna açılmazken 'acebdür dil-i zār
Rāz-ı pinhān-ı maḥabbet yine meydānda gezer
- 4 Sākin-i beyt-i ḥazen hem-dem-i ğam 'āşıq-ı zār
Yār peymāne-be-kef řaḥn-ı gülistānda gezer
- 5 Girye vü āh-ile erbāb-ı maḥabbet Rüşdī
Gāh řaḥrāda gehı lücce-i 'ummānda gezer

79 AH 29b, S 25b, İÜ 64b.

80 AH 29b, S 25b, İÜ 64b.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Bu cev̄re üzre alursa 'azm-i heycā itmemüz vardur
Felekden hūn-ı ehl-i ab' ı da' vī itmemüz vardur
- 2 Yiter hūmyāze çekdüñ künc-i ğamda sāı-i meyden
Yine bir sāar-ı 'iret temennā itmemüz vardur
- 3 Görür bir eblehi āyān-ı devlet her zamān bir gün
Felekle bir ıyāmet-hūz-i ğavġā itmemüz vardur
- 4 N'ola zer-beft-i āhı kār-ġāh-ı dilde nesc itsek
Bizüm de ara bir kez 'arz-ı kālā itmemüz vardur
- 5 Hārāb olsa sitemle kiver-i dil çekme ġam Rūdī
Bu avāli o āha bir kez inhā itmemüz vardur

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O mest-i nāza ġayruñ gerı bārı az benüm odur
ekībāyī-i cev̄re itidārı az benüm odur
- 2 N'ola 'azm eylesem bī-bedria ser-menzil-i kāma
Nesīmūñ ehr-i ümmīde ġüzārı az benüm odur
- 3 Bir iki hārıdur añā ġülüñ ancak hırā-ı dil
Hezār-ı nāle-kāruñ hārārı az benüm odur
- 4 Ne mümkindür taammül dilde sūz-ı āte-i hicie
'Acebdür nār-ı Nemrūd'uñ erārı az benüm odur
- 5 ayırmaz pāy-māl olsam da Rūdī yār yanuñda
Biamdi'llah raībūñ i' tibārı az benüm odur

81 AH 30a, S 25b, İÜ 64b.

82 AH 30a, S 26a, İÜ 65a.

5a yanuñda: yanında İÜ.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Göñül bir āfetün şimdi esīr-i dāmgāhıdır
Ki hāk-i āsitānı şad hümā-yı dil penāhıdır
- 2 Yıkılma gitse bakmaz bir dil-i vīrān-ı 'uşşāka
' Aceb ol Yūsuf-ı şānī ne mülkūn pādīşāhıdır
- 3 İder te 'şīr [ü] nā 'il-i devlet-i vaşl-ı dil-ārāya
Maḥabbet 'āşık-ı şeydāda bir zevk-i ilāhīdür
- 4 Degül muhtāc ḡayra müdde' ā-yı 'aşkı işbāta
Dü-çeşm-i eşk-pāşı 'āşık-ı zāruñ güvāhīdür
- 5 Hele anuñla cān ārām ider Rüşdī biḡamdi'llāh
Dil-i 'āşık ḡayāl-i dil-rübānuñ cilvegāhıdır

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Yine şabā taraf-ı kūy-ı yārdan ne ḡaber
Bize o rāh-ı bihişt-i' tibārdan ne ḡaber
- 2 Hiç eyledüñ mi güzer bağ-ı bezm-i ḡurremine
Hezārına o gül-i nev-bahārdan ne ḡaber
- 3 ' Aceb ne kārđadur mülk-i çīn-i zūlfünde
Dil-i ḡazīn-i ḡarībū'd-diyārdan ne ḡaber
- 4 Añar mı ki bizi gitdükçe seyr-i şahrāya
Bu ḡāksārına ol şeh-süvārdan ne ḡaber
- 5 Esīr-i cilve-i ser-bezm-i ḡāsıyuz Rüşdī
' Aceb kudūm-ı tarab-senc-i yārdan ne ḡaber

83 AH 30a, S 26a, İÜ 65a.

84 AH 30b, M 36b, S 26a, İÜ 65a.

1b rāh-ı bihişt-i: Yūsuf-ı kerem-i M.

2a ḡurremine: dil-dāra M.

2b Hezārāna: Hezār cāna M.

3a ' Aceb ne kārđadur mülk-i: Gel ey sebük-rū endīşe-i M.

4a Mısra: Gel ey berīd-i ḡayāl-i şihāb tay böyle M36b.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Mādām kim hevā-yı maḥabbet serindedür
Sūz-ı ğam 'āşıkuñ dil-i nālišgerindedür
- 2 'Ālem şikāyet itse n'ola cevri- ğamzeden
Ḥaḫḫında kāfirūñ ne dinilse yirindedür
- 3 Zülfünden olsa cān n'ola geldükçe nāfe-i çin
Demdür dil-i fütāde Ḥıṭā kişverindedür
- 4 Dilde ḥayāl-i la'li degül gevher-i murād
Ol genc sīnenūñ dehen-i ejderindedür
- 5 Kārı mey-i maḥabbet ider şanma Rüşdiyā 34
Bezmūñ bu şevḫ nağme-i rāmişgerindedür 45

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dil ne ḥarf-i şekve vü ne cevri- cānānın bilür
Luṭf u güftārın hemān seyr-i ruḥ-ı anın bilür
- 2 Ğamze-i ğammāzdan olsa 'aceb mi pür-ḥazer
Çeşm-i mesti 'āşıkuñ her rāz-ı pinhānın bilür
- 3 Eylemez mestāne ğamdan nāle hiç mey-ḥānede
Ol ki dīvāne Cem'ūñ āyın ü erkānın bilür
- 4 Gerçi gāhī şekve-senc-i bī-vefāyīdür velī
Rūzgāruñ kār-dān-ı dil her iḥsānın bilür
- 5 Dil-rübālar arasında Rüşdiyā olmaz nihān
Biñ perī-rū içre ādem yine cānānın bilür

85 AH 30b, M 40a, S 26a, İÜ 65a.

5a mey-i maḥabbet: maḥabbet AH, S, M.

5b rāmiş-: nāmiş- M.

86 AH 30b, M 40a, S 26b, İÜ 65b.

1b anın: anuñ AH, S, İÜ.

4a şekve-senc-i: şekve-şikenc-i AH, S, İÜ.

5a Rüşdiyā olmaz nihān: yār olsun mı pinhān AH, S, İÜ.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Nigeh-i mesti ki ' uşşāka ' itāb-āver olur
Bulsa ger fitne o dem çeşmine h' āb-āver olur
- 2 Kopsa bir yirde ger ' uşşākını öldürmede baḥs
Gösterüp ol ruḥ-ı nev-ḥaṭṭı kitāb-āver olur
- 3 Vaz' -ı dūn minnet-i bī-cā yiter ey çarḥ ādem
Bu kadar bār-ı girāna nice tāb-āver olur
- 4 Her ne itse bu ' acebdür ki unutmaz nā-dān
' Ārife zerre kadar ḥayli ḥicāb-āver olur
- 5 Nice biñ ' asker-i cān u dile Rüşdī o şehūñ
Yaluñız ğamze-i ḥūn-rīzi cevāb-āver olur

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Yārdan bir dile kim bād peyām-āver olur
Merdüm-i cān idüp ikrām kıyām-āver olur
- 2 Bir del(i)k sen urasın yāri ki diller içre
Kişver-i ḥüsnde ḥālūñ gibi nām-āver olur
- 3 Olamaz nāme-ber-i nāz u niyāz ancak kes
Birbirinden dil ü dil-dāre selām-āver olur
- 4 Görme ḥasret-zede üftāde-i ye 's kim gāh
Bir gedā vaşl-ı temennā-y-ile kām-āver olur
- 5 Gāh tedbīr-i cihān-gīr-i ḥayāl ey Rüşdī
Milket-i naẓma bu vech üzre nizām-āver olur

87 AH 31a, S 26b, İÜ 65b.

4b ḥayli: ḥaylice İÜ.

88 AH 31a, S 26b, İÜ 65b.

3a ancak kes: AH ve S'de yok.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Dil-dāre dil sigāleṣ-i bisyār gönderür
Ol mest-i ' işve ḥaṇçer-i āzār gönderür
- 2 Meydān-ı ' aşqda bilinür nice müdde' ī
Ol dem ki rümḥ-i āhı dil-i zār gönderür
- 3 Gör baḥtı çıksa birine dil Müşterī felek
Ol bi' ıgāha nice taleb-kār gönderür
- 4 Murğān çekilse bāğa n'ola ' azmden bahār
Pey-der-pey ol memālike iḥbār gönderür
- 5 İrsāl ider dil ehline Rüşdī ḡazelleri
Nev-bāde-i me' āniyi bisyār gönderür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O müşkīn dām u dāne kim o rüy-ı āle ḵonmuşdur
Anuñ her biri biñ murğ-ı dil-i meyyāle ḵonmuşdur
- 2 Degül ' aks-i ruḥı taşvīr-i ḥüsn-i ḥūbdur dilde
Zehī raḡbet ki ol mecmū' a-yı zī-bāle ḵonmuşdur
- 3 Hele gördüm şarāb-ı nābı anda yok neşāt ašlā
Meger kim feyz-i neşve sāḡar-ı āmāle ḵonmuşdur
- 4 Yine her biri baksañ bir ḵalender kām-kārānuñ
Gelelden şehr-i dehre bunca mülk ü māle ḵonmuşdur
- 5 Bulınca berg-rīz-i tāze āh u nāleye Rüşdī
Hümā-yı dil bu gülşengehde yüz biñ dala ḵonmuşdur

91

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Ey muğbeçe kim dir görelüm sāğarı tıldur
Rindāna sebū-yı mey-i cān-perveri tıldur
- 2 Raḥm eyleye şāyed ki görince o şeh ey dil
Kıl sūzuñ 'ıyān eşk-ile çeşm-i teri tıldur
- 3 Çok ḥāneden 'uşşāka gehi ' arz-ı cemāl it
Āvāze-i ḥüsnüñle bu nüh kişveri tıldur
- 4 Gülşende nişār eyle şabā lā[le]ye bir gün
Bezminde buḥūr-ı gül ile micmeri tıldur
- 5 İrdük yine eyyām-ı bahār ğam-ı ' aşka
Ey dil gül-i dāğ-ile serāpā seri tıldur
- 6 Her yirde kıl evşāf-ı ruḥın şöyle ki Rüşdī
Mecnūn-ı siyeh-mağz-ile şahrāları tıldur

92

[mefā' ilūn fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn]

- 1 Felek bu bezmde bir keyf-i kāra mı tılaşur
Ya tarḥ-ı ehl-i ğam-ı dil-figāra mı tılaşur
- 2 Nedür bu cılve-i mestī görince mest mi olur
Nigāhı pāy-ı esīrān-ı yāra mı tılaşur
- 3 Bu deştgehde hemān kaşdı Türk-tāzī midür
O şeh-süvār yine bir şikāra mı tılaşur
- 4 Bilinmez encüm-i raḥşān mıdur nedür her şeb
Semāda devr-i dilümle şerāre mı tılaşur
- 5 Ḥarīm-i bāğda pūyān ' aceb şabā Rüşdī
Ḥaber zebānı teşerrüf-i yāra mı tılaşur

91 AH 31b, M 40a, S 27a, İÜ 66a.

3b bu nüh: bütün M.

4. beyit: - AH, S, İÜ..

92 AH 31b, S 27a, İÜ 66a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine 'ıyd irdi 'ālem ser-be-ser cāy-ı temāşādur
Yine şahñ-ı çemen taflāñ-ı gül-rüyāñ-ı me'vādur
- 2 N'ola uşşākla hūbāñ çekilse semt-i Eyyüb'a
Bahār-ı köhne eyyām-ı şerif -i 'ıyd-ı adhādur
- 3 İder her berg-i siper feyz-i hānde zağferāñ-āsā
Dimeñ aşüfteğī faşl-ı hāzānda vehm-i bī-cādur
- 4 Perī-rūlar şalındukça nüzūr-ı hoş hırām-āsā
Hıyābānzār-ı serv-i bāğ-ı maşşergāh-ı ferdādur
- 5 Bize Rüşdī niyāz itdükçe o şāhenşeh-i 'işve⁴⁷²
Kosun 'arz-ı libās-ı 'izz ü nāzı kim bu dünyādur

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne feyz-i bāde-i gül-gün ne zevk-i ğam zidāyīdür
Bu keyfiyyet benüm tab'umda ey sākī Hüdāyī'dür
- 2 O meh-veş dūrī-i eyyāmla bīgāne olsun mu
Bizümle tā ezelden 'işve-senc-i aşināyīdür
- 3 N'ola dīde-be-rāh-ı mağdemüñ olsa müdām 'uşşāk
Ġubār-ı hāk-pāyüñ kuhl-i çeşm-i rüşenāyīdür
- 4 Senünle eylemez ol 'ahdi kim 'aşık vefā itmez
Senün 'ahdüñde cārī gerçi resm-i bī-vefāyīdür
- 5 'Aceb mi her zamāñ geşt eylese kūy-ı hārābātı
Ġam-ı la'lünle 'aşık şanki bir murğ-ı hevāyīdür

93 AH 32a, M 49a, S 27a, İÜ 66a.

3a Mısra: İder her berg-i zer ü bāğ şimdi feyz-i hāndāñı M.

5a Mısra: Bize baş-ı niyāz itdükçe ey Rüşdī o şāh-ı hūsn M.

94 AH 32a, M 33a, S 27b, İÜ 66b.

2b 'işve-senc-i: cılve-senc-i M.

3a müdām: eger M.

3b hāk-pāyüñ: hāk-pāyüñ aña M.

- 6 Eger pür-cürm isem ma' zûr tut ey pâdişâh-ı hüsni
Bilürsün tâ ezel küstâhlık şân-ı gedâyîdür
- 7 Dimeñ Rüşdî hüner da' vîsin itmez olmasa vâkı'
Anuñ mazmûn-ı eş'ârı ser-â-pâ iddi'âyîdür

95

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Haste diller la' lini yâd eyledükçe cân bulur
Vuşlatı endîşe kılsa derdine dermân bulur
- 2 Bir hezâruñ bârına yok gülde tâb ol n'eylesün
Çözse her bir bend-i zülfîñ biñ dil-i nâlân bulur
- 3 Şöyle hünîdür gönül ol âfet-i cân el-hazer
Her gice kûyında yüz yirde fütâdegân bulur
- 4 Cân nice râhat olur hicrinde gitse kûyına
Her gelişde derd-i ğamdan dilde biñ mihmân bulur
- 5 Eylemez ehl-i dile hâsid sözi îrâş-ı şân
Her ne dirse ğam degül Rüşdî 'uluvv-i şân bulur

96

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Revnağ-ı ruhsârı meyden tâb-dâr olsun da gör
Reng-i rûyın güllerüñ faşl-ı bahâr olsun da gör
- 2 Kâmrân-ı zevk-i şoĥbet olmak ey dil n'eydügin
La' l-i dil-ber bezmde gevher-nişâr olsun da gör
- 3 Bakma nağş-ı Mânî-i ser-levha-yı pîşânına
Ol kitâb-ı hüsni-i ĥattı der-kenâr olsun da gör
- 4 Şanma sâlim kûyını evvelde ğavgâdan gönül
Râz-ı pinhân-ı maĥabbet âşikâr olsun da gör

95 AH 32a, M 33b, S 27b, İÜ 66b.

Bu gazel AH 49a, S 41a, İÜ 80a'da tekrar etmektedir. Sadece son mısra "Rüşdiyâ bed-gûluk itdükçe o 'izz ü şân bulur" şeklindedir.

96 AH 32b, M 33b, S 27b, İÜ 66b.

1a tâb-nâk: tâb-dâr M.

- 5 Baħr-i ğamda Rüşdiyā miķdār-ı keşti-i dili
Bir ħaber-fermā-yı fermā rüzgār olsun da gör

97

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Tarḥ idelden rind-i ' aşkı şoĥbetün kimlerledür
Şem' ü pervāne-şıfat germ-ülfetün kimlerledür
- 2 Kimden itsün ey perī-beççe seni ādem su 'āl
Şimdi bilmem ķandesün ünsiyyetün kimlerledür
- 3 Meclisinden dūr olaldan āşināyān-ı ķadīm
Ey büt-i bīġāne bezm-i işretün kimlerledür
- 4 Dūr-pāş-ı ħār-ı aġyār-ile ' āşık şimdi dūr
Bülbül ü gül gibi terk-i külfetün kimlerledür
- 5 Hep perākende perīşān ehl-i bezm esbāb-ı ' ayş
Şimdi Rüşdī-veş ' aceb cem' iyyetün kimlerledür

98 85

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Eşk-i ħasret dāmen-i çeşmüm ki gevher-rīz ider
Anı müjġānum ħayāl-i yāre dest-āvīz ider
- 2 Rind-i ' aşkuñ bāde-ĥ'āh olsa şeb-i ğamda eger
Cām-ı sīm-i māhı sāķī-i felek leb-rīz ider
- 3 Olsa reşh-i cām-ı la' lün bāġ-ı tab' a feyz-baĥş
Ĥarzār-ı ħārĥārı derd-i şādī ĥīz ider
- 4 Mā-cerā-yı ' aşkı bir bir yāre taĥrīr eylesem
Ĥūn-ı eşküm şafĥa-yı kırtāsı reng-āmīz ider
- 5 Eylese mehmīz Rüşdī merd-i yektāz-ı ħayāl
Esb-i tab' um deşt-i ma' nāyı ġubār-engīz ider

5a Baħr-i ğamda: Baħr-i M.

97 AH 32b, M 33b, S 27b, İÜ 67a.

2b ķandesün: ķandesin AH, S.

4b terk-i külfetün: bezm-i külfetün AH, S, İÜ.

98 AH 32b, M 34a, S 28a, İÜ 67a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Degül sünbül-i sırr-ı dilde deḥān āh-ı ḥasretdür
Gül-i dāğ anlama aḥker-i nişān āh-ı ḥasretdür
- 2 Felekde cā-be-cā raḥşān olan encüm kıyās itme
Şerār-ı āteş-i aḥker-feşān[1] āh-ı ḥasretdür
- 3 İden māhı çerāğ-ı mihre pervāne degül tābı
Fürûğ-ı germ şem' -i şeb-sitān-ı āh-ı ḥasretdür
- 4 Maḥabbet āteşinden bir şererdür mihr-i 'ālem-tāb
Felek ḥākister-i sūz-ı nihān-ı āh-ı ḥasretdür
- 5 Olaldan tāb-ı rûyı ḥānümān-sūz-ı dil-i Rüşdī⁴⁸⁹
Derûn-ı tāb-güster dūdmān-ı āh-ı ḥasretdür

100⁴⁹⁰

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Baña künc-i ğam-ı hicründe hem-dem eşk-i ḥasretdür
Muşāhib nāle ğam me'nūs maḥrem eşk-i ḥasretdür
- 2 ' Aceb mi āteşin olsa gül-i bāğ-ı firāk anda
Ki bād-ı şubḥ āh-ı germ ü şebnem eşk-i ḥasretdür
- 3 O deñlü 'āşık-ı āşüfte-giryān dest-i hicründe
Degüldür yā leb-ā-leb cev-v-i 'ālem eşk-i ḥasretdür
- 4 Kederden yok ḥalāşa çāre hiç bir vech-ile sensüz
İden mir'āt-i ḳalbi pāk her dem eşk-i ḥasretdür
- 5 Ğam-ı la' liyle ḥünāb-ı ciger nūş eylerüm Rüşdī
Elimde pür-ayāğ-ı bezm-i ḥurrem eşk-i ḥasretdür

99 AH 33a, M 34a, S 28a, İÜ 67a.

1b Mısra: Anı müjgānum ḥayāl-i yāre dest-āvīz ider M.

4a bir şererdür mihr-i 'ālem-tāb: mihr-i tābān-ı aḥker-i nāçiz M.

5a tāb-ı rûyı ḥānümān-sūz: tābiş-i ḥüsn-i ḥān-sūz M.

100 AH 33a, M 34b, S 28a, İÜ 67a.

3a āşüfte-giryān: ālüfte-giryān AH.

101

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne kıl'da bā' iş-i ārām-ı cān bir şūh-ı meh-veş var
Ne ' işretgāh-ı Cem'de dāfi' -i ğam cām-ı bī-ğaş var
- 2 Dehān-ı şekveyi açdurmasun söyleñ meded zīrā
Sipihre şimdi bī-dillerde hep ğāyetde āteş var
- 3 O nev-tıfl-ı kebūter-bāz gelsün sīneme görsün
Deger mi āşiyānında qabūle iki dem-keş var
- 4 Ne yüzden ' arzuḥāl itsün o şāh-ı ḥüsne dil cümle
Denilmez bu cihānda nice aḥvāl-i müşevveş var
- 5 Bu ser-bezm-i fenāya Rüşdiyā bir demde geldük kim
Ne cām-ı feyz-i şevk-āver ne bir rind-i qadeḥ-keş var

102

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Görelüm ' arz-ı cemāl it dil-i şeydā ne öter
Bezm-i gülşende yine bülbül-i gūyā ne öter
- 2 ' Acabā görse ḥırām-ı kad-i ḥoş-reftāruñ
Kebk-i şādī nağam-ı gülşen-i zībā ne öter
- 3 Bāğ-ı kūyında hezārı hele gūş itmez o gül
Kim bilür zāğ-ı siyeh-rüy-ı bed-inhā ne öter
- 4 Sāḫiyā āyīne-i sāğarı göster görelüm
Ṭūṭī-i sebz-i dūcāc-ı mey-i ḥamrā ne öter
- 5 Rüşdiyā nağme-i güftāruñı gūş itmedi mi
Bezm-i gülşende daḥı bülbül-i gūyā ne öter

101 AH 33a, M 34b, S 28a, İÜ 67b.

2b hep ğāyetde: ğāyetde AH, S.

5b feyz-i şevk-āver: şevk-i bezm-i efrüz ve M.

102 AH 33a, M 34b, S 28b, İÜ 67b.

3a Bāğ-ı kūyında: Bāğ-ı kūyuñda AH, S.

3b zāğ-ı siyeh-rüy-ı bed-inhā: bed-zebān-ı ziyeh-rū M.

5b Mısra: - M.

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Sākī demidür sāgar-ı şahbāyı yitişdür
Maḥmūr-ı ğama keyf-i dü-bālāyı yitişdür
- 2 Şun şerbet-i cān-baḥş-ı lebūñ 'āşık-ı zāra
Dil-ḥaste-i dīrīne müdāvāyı yitişdür
- 3 Bir semte yine ber-zede dāmen gibi ol şūḥ
Ey ḥādim-i zeyn esb-i dil-ārāyı yitişdür
- 4 İncinmiş o gül-ruḥ bize kim dir saña ey dil
Gūşına yine nāle-i şekvāyı yitişdür
- 5 Hengām-ı ye'sde gel Rüşdī-i zāra.⁵⁰⁰
Ey Hızır-ı emel cām-ı temennāyı yitişdür

104⁵⁰¹

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilūn]

- 1 Hāl-i dili bilürse yine dil-rübā bilür
Lābūd gedā-yı kūyını her pādişā bilür
- 2 Bilmez maḥabbetūñ eşerin Kays-ı ḥīre-kām
Kār-ı füsūn-ı 'aşkı ḥired-āşinā bilür
- 3 Ey mihr-i ḥande-rū n'ola giryān-ı 'aşk isek
Hicrūñle mā-cerāmuza ancak Hudā bilür
- 4 Her ğamzesi ḥadeng-i kazā-kīne iktizā
'Uşşāk [ki] ne bīm ü ne semt-i recā bilür
- 5 Güftār-ı dil-keşin n'ola ḥaz itse gūş iden
Rüşdī-i pāk-lehçe-i pür-gū edā bilür

103 AH 33b, S 28b, İÜ 67b.

5a: Vezin kusurlu.

104 AH 33b, S 28b, İÜ 67b.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Gāh şādī gāh ğam aḥvāl-i dünyā böyledür
Sen degül ey dil hemān a' lā vü ednā böyledür
- 2 Ki niyāza nāz ki nāza niyāz 'ālemde hep
Mübtelā-yı 'aşk-ile kār-ı dil-ārā böyledür
- 3 Bī-maḥal her yirde açılmaz gül-i sāğar gibi
Meşreb-i rind-i nedīm-i meclis-ārā böyledür
- 4 Kām-cüy-ı iltifāt olsaḡ nigāh-ı ḡışm ider
Tā ezelden baḡt-ı kec evzā' -ı dānā böyledür
- 5 Bir zamān şabr eyle Rüşdī vaż' -ı dūna çāre ne
Muḡteżā-yı gerdiş-i çarḡ-ı sitem-zā böyledür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Hemān şanma ḡuşul-i manşıb-ı dīdār müşkildür
Cihān-ı bī-vefā-yı 'aşkda her kār müşkildür
- 2 Kimünle söyleşirsün ḡālün ey dil olsa da maḡrem
Maḡabbet rāzını ızḡar güç izmār müşkildür
- 3 Ne deñlü kāmyāb olsañ sipihr-i dūn-ı perverde
Felekle Yūsuf-ı āmālūñi bāzār müşkildür
- 4 Yine āsān taḡammül minnet-i iḡbāl-i gerdūna
Miyān-ı kārdaḡda zaḡmet-i idbār müşkildür
- 5 Ne dirsün bilmem ey Rüşdī su 'āl eylerse bir gün yār
O şāha cürmüñi iḡrār güç inkār müşkildür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Koyup o şāh-ı hüsni ğayra ' arzuḥāl müşkildür
Gönül her nā-ḳabül-i ' işveye iḳbāl müşkildür
- 2 Ne deñlü ser-güzeştüm eylesem icmāl olur tafşıl
Benüm tafşıl-i ḥāl-i zārumı icmāl müşkildür
- 3 Ne sūd ey dil yem-i luṭf-ı felekden keştī-i kāma
Muvāfiḳ olmayınca rūzgār aḥvāl müşkildür
- 4 Komez bir cünbiş üzre ādemi bu gerdiş-i devrān
Anuñçün herkese emrinde istiḳlāl müşkildür
- 5 N'ola kılsa cezā-yı cürmini ' uşşāḳa ey Rüşdī
O şāh-ı ' işveye imhāl güç ihmāl müşkildür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Olur da' vet dili ğam-ḥāneye ibrām müşkildür
Murād üzre o şāh-ı ' işveye ikrām müşkildür
- 2 N'ola Ferhād'a ğālib gelse Hüsrev ' aşḳ baḥşinde
O kim ma' ḳüle ḳā ' il olmaya ilzām müşkildür
- 3 Gülistān-ı İrem'de hem-demi olsa bütān-ı Çin
Dil-i āvāreye senden cüdā ārām müşkildür
- 4 Dinilmez diller ile ser-güzeşt-i ' aşıḳ-ı şeydā
Benüm dil-dāra ḥāl-i zārumı i' lām müşkildür
- 5 Ne ḥāşıl Rüşdiyā dest-i talebde bu tekāpūdan
Kişiye tevsen-i baḫt olmayınca rām müşkildür

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Meylün ey dil ruḥ-ı dīl-dāre midür nāza mıdur
Yohsa ol çeşm-i siyeh mest-i füsün-sāza mıdur
- 2 Başladı şafḥa-yı rüyında 'ıyān olmağa ḥaṭ
Hüccet-i ḥüsni 'aceb niyyeti ibrāza mıdur
- 3 Her zamān kendüni bir şem'e urursuñ ey dil
Himmetün rütbe-i pervāneyi iḥrāza mıdur
- 4 Bizi dūr itme midür kaşdı cefādan bilmem
Sa'yı 'uşşāḳını aḡyārdan ifrāza mıdur
- 5 Esb-i tāzı ḥaş(i)r üzre niye bilmem Rüṣdī
Bizi pā-māle midür 'azmi tek ü tāze midür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne dem kim ser-güzeşti Bī-sütün'a Kūh-ken söyler
Anı Şīrīn'e bulsa Bī-sütün bir kūh iken söyler
- 2 Şabāḥ seyri ṭuramaz gül-sitānda eylese cılve
Hırām-i ḳaddi vaşfın kebk-i ḥandān-ı çemen söyler
- 3 İder pīrāheninden Yūsuf-ı dīl rāzı[nı] pinhān
Meger anı raḳīb-i ḥāra ol ḡonce-dehen söyler
- 4 Kimesne söylemez Riṣṭo-yı bī-sāmāne meclisde
Yine söylerse pūr-dāniş güzīn-i siḥr-fen söyler
- 5 Yine kim söylemez ḥālince Rüṣdī daḡı eş'arı
Zebān-ı tāze isterse diler ṭarz-ı köhen söyler

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Ağyārı her dem ārzū-yı vuşlat öldürür
‘Uşşāk-ı zārı āh kim ol ğayret öldürür
- 2 Bī-derdi derd-i ‘aşk esīri maḥabbeti
Gül-bister-i şafāda hemān rāḥat öldürür
- 3 Zaḥm-āşinā-yı ḥançer-i bī-dādı dil degül
Her dem hezār ‘āşık-ı bī-tākat öldürür
- 4 Biz her nigāh-ı mestine biñ minnet eylerüz
Ammā raḳībī ğamzesi bī-minnet öldürür
- 5 Şermende luṭf [u] cevri-i felekden o ḥadde kim
Rüşdī-i zārı ḳorḳarum ol ḥaclet öldürür

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Hezār ḥūb perī-çehre dil-rübā bir olur
Fütāde dil çoğ olur līk mübtelā bir olur
- 2 Taleb-nümā-yı ‘adīd olma virse de ruḥşat
Gönül ḥuzūr-ı şehen-şāhda recā bir olur
- 3 O şūḥa mā' il iseñ ğayra eyleme sāpāş
Cihān-ı mihr ü maḥabbetde pādişā bir olur
- 4 Ḥafīf olmayıcaḳ böyle bir perī rūda
Yanında ḳıymet-i biğāne āşinā bir olur
- 5 Ne deñlü olsa füzūn dūstān-ı dīrīne
Olursa herkese ger yār-i bā-vefā bir olur
- 6 Raḳīb-i nākes-ile güft ü güyü itme füzūn
İşitmedüñ mi ekābirde söz şehā bir olur

111 AH 34b, S 29b, İÜ 68b.

112 AH 35a, S 29b, İÜ 69a.

2b ḥuzūr-ı şehen-şāhda: ḥuzūr-ı şehen-şāh-ı AH, S.

- 7 Cefâyı yâr pey-ender-pey itmesün Rüşdî
Ne deñlü mücrim ise âdeme cezâ bir olur

113

[mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün]

- 1 Dilden ki geşt-i kūyına bir ârzū kıpar
‘Uşşâk içinde reşkden ol dem ğulū kıpar
- 2 ‘Azm itse geşt-i ğülşene bir şubh o şâh-ı ħüsn
Sultân-ı mülk-i ħâver-ile rû-be-rû kıpar
- 3 Ey dîl uzatma kıaddi gibi baĥş-i zülfünü
Kūyında kıorkarum yine bir ğüft ü ğū kıpar
- 4 Şanmañ ki dest-i şâne ile zülf-i yârdan
Biñ fitne kıpsa ħâside bir târ-ı mû kıpar
- 5 Rüşdî bu bâĝ-ı köhnede zann itme bir dahı
Ruĥsârı gibi bir ğül-i ferĥunde-bû kıpar

114

[fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün]

- 1 O sehî kıad ki ne dem cünbiş-i kıâmet kıparur
Seyr-i meydân-ı cemânehde kıyâmet kıparur
- 2 Nâz-ile kılsa o ğül-çehre ğülistâna ħırâm
Bülbül-i zâr-ı ħazîn naĝme-i nüzhet kıparur
- 3 Dîl ğam-endâz olıcaķ neşve-i meyle şandum
Ġonçeden dest-i tarab ħâr-ı melâmet kıparur
- 4 Cem dahı olsa ider bâzgun-ı dest-i niyâz
Bâĝ-ı bezm içre ki sâķî ğül-i ‘işret kıparur
- 5 Rüşdî-i pür-ĥünerün ‘âlem olur pâ-mâli
Deşt-i dânişde ne dem esb-i tabî‘ at kıparur

7a pey-ender-pey: pey-ender AH, S.

113 AH 35a, S 30a, İÜ 69a.

114 AH 35a, M 35a, S 30a, İÜ 69a.

1b meydân-ı: ğülzâr-ı M.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dilden ol dem kim ğam-ile āh-ı âteş-zā kıpar
Yārdan şefkāt yirine hışm-ı cān-fersā kıpar
- 2 Eyledükçe bü'l-‘acebdür kim niyāz-ı germ-i luţf
‘Āşık-ı zāra dil-i dil-berden istiġnā kıpar
- 3 Mest şunsa ğamzesi ger hañcer-i müjgāna dest
Ĥānedān-ı ‘āşık-ı şeydāda vāveylā kıpar
- 4 ‘Azm-i gül-geşt eylese ol şeh-süvār-ı mest-i nāz
Şifte-i diller içinde fitne-i ferdā kıpar
- 5 Rüşdiyā küstāh imiş dirler rakīb-i nākesi
Korķarum bir ğün ser-i kūyında bir ğavġā kıpar

116⁵¹⁶

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne bâġuñ servisün serd-i hevā-yı kāmētün kimdür
Ne ğülzāruñ ğülüsün bülbül-i zār ülfetün kimdür
- 2 Kimünle tāze tarh endāz-ı resm-i āşināyīsün
Köhen hasretkeş-i bigāne vaz'-ı külfetün kimdür
- 3 Kafādāruñ hemişe kanda gitseñ āfitāb-āsā
Çü sāye çehre-sāy-ı hāk-i pāy-ı ‘izzetün kimdür
- 4 Esir-i zevk-ı bezm-i ‘işretün çün meşreb-i şahbā
Çü sāġar dā' imā leb-riz-i şevk-i şöhetün kimdür
- 5 Güzergāhuñda pā-māl-i tegāfül şimdi Rüşdī-ves
Sezā-yı devlet-i nezzāre-nāz-ı ülfetün kimdür

115 AH 35b, M 35a, S 30a, İÜ 69a.

116 AH 35b, M 35a, S 30a, İÜ 69b.

5. beyit: - M.

117

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Benüm ğamdan kaçup mey-hāne pinhān olduğum yirdür
Unutmam her birin ğum eski mihmān olduğum yirdür
- 2 Görince dāl-ġançer kec-küleḥ ' aqlum gider yāri
O tarz-ı şīve-i mestāne ħurbān olduğum yirdür
- 3 Nezāketle beni tuymaz şanup ki toġunur ḥāsīd
O vādīler benüm yıllarla pūyān olduğum yirdür
- 4 Şunardum ruḵ' a-yı cānı o şāha reh-güzārında
' İtāb-ı telḡ-i la' linden hirāsān olduğum yirdür
- 5 Ferāmūş eyledüm tarz-ı bedī' i ħayliden Rüşdī
O mebhāş nüşḡa-yı ḡatırda cūyān olduğum yirdür

118 19

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ḥaṭ-ı şun' [1] varaḡ-ı ġülde rāygān oġunur
Hezāra vaşf-ı ruḡ-ı yār bī-zebān oġunur
- 2 Miyān-ı meclis-i erbāb-ı dilde baḡş-i ḡaṭın
Ḳıyās ider işiden ders-i imtiḡān oġunur
- 3 Sipāh-ı ser-keş-i müjġānı içre ġamzesinüñ
Ġöñül esāmesi Rüstem ya Ḳahramān oġunur
- 4 Ḳo ey sitem-keş-i ' aşḡ naḡl-i ser-ġüzeştı bu dem
Ḳalınca muṭrib-i bezm kār-ı dil-sitān oġunur
- 5 Geline cünbişe meydān-ı ṭab' -ı Rüşdī'ye
Dilīr-i ma' reke-pür-zūr-ı pehlevān oġunur

117 AH 35b, M 35b, S 30b, İÜ 69b.
118 AH 36a, M 35b, S 30b, İÜ 69b.

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Merd-i himem her 'aşrda dünyāya bir gelür
'Ankā bu āşiyān-ı dil-ārāya bir gelür
- 2 Nāzı kosun nezāreye bu deştgāhīde
Leylā-yı kām Qays-ı temāşāya bir gelür
- 3 Olmazsa dil cüdā n'ola dil-dārdan gedā
Nezzāregāh-ı şāh-ı hod-ārāya bir gelür
- 4 Ğamdan rehā bulanlar öğünsün bu lüccede
Keştī-i dil kenāre-i deryāya bir gelür
- 5 Rüşdī gibi yegāne kerem-tāz-ı pür-hüner
Bir şeh-süvār 'arşa-yı ma' nāya bir gelür

120⁵²¹

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Cihān-ı 'aşqda [ol] şāhān-ı zer-tāca gedā dirler
Gedā-yı bī-ser ü sāmān-ı 'aşqa pādişā dirler
- 2 Gel ey zāhid bize ibrām-ile teklīf-i zühd itme
Bu meydāna bilürsün sen de meydān-ı rızā dirler
- 3 O zehr-i telh-i 'āşık kişver-i 'ālemde ğam hayret
Anuñ bir kaçresin kim nūş iderse merhabā dirler
- 4 Dil-i şūh-ı dil-ārā bir ğarīb nüşhadur şimdi
Aña me'mül-i kânün-nāme-i cevri ü cefā dirler
- 5 Düşürse āl ne var meclisde gāhī Rüşdī-i zārı
Senünle ey dil ol bīgāne hūyı āşinā dirler

119 AH 36a, M 35b, S 30b, İÜ 69b.

120 AH 36a, M 36a, S 30b, İÜ 70a.

2b bilürsün: bilürsin AH, S.

4a bir ğarīb-i nüşhadur şimdi: gerçi bir mecmū'a-yı nevdür M.

121

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Mest olsa o büt ğamzeleri cāna şunarlar
Hep şaydgeh-i ' işvede şirāne şunarlar
- 2 Mey-ḥāne-i çeşminde nice eylesün ārām
Her şaḥne-i fitne-dile merdāne şunarlar
- 3 Gördükçe ruḥın şevk-i temāşā-ile diller
Pervāne-şifat āteş-i sūzāna şunarlar
- 4 Sākī gözedüp nākesi şavma bizi gözden
Cām-ı ıtarabı kadr-şināsāna şunarlar
- 5 ' Āşık ğam-ı ḥasret ḥor u aġyār-ı seg-reviş 25
Ḥ'ān-ı ni' am-ı vuşlatı cānāna şunarlar 26
- 6 Her şubḥ gülistān güli almağ-ıçün ders
Bülbül-beçe-i zemzeme-sencāna şunarlar
- 7 Ḥübān kimine derd-i ruḥın kimine la'lin
Bilmem saña ey Rüşdī-i şeydā ne şunarlar

122

[fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn]

- 1 Mümteni' ehl-i dile kesb-i şafā-yı ḥātır
Olsa da āteş-i mey jeng-zedā-yı ḥātır
- 2 Dīdeden olsa daḥı rüz-ı ḥayāl ne kadar
Şāhid-i kām degül yine cüdā-yı ḥātır
- 3 Germ ü serd-i felege tāb ne mümkün her dem
Çekerüz bār-ı ğam-ı dehri berā-yı ḥātır
- 4 Zāhiri bāṭınına uymadığın gerdūnuñ
Gösterür āyine-i rāst-nümā-yı ḥātır

121 AH 36b, S 31a, İÜ 70a.

5a: Vezin kusurlu.

5. beyit: - AH, S.

122 AH 36b, M 36a, S 31a, İÜ 70a.

- 5 Böyle  al k-rev olmazdı hay l ey R   
Olmasa cilvegeh-i ma  n  fez -yı h t r

123

[mef   l n mef   l n mef   l n mef   l n]

- 1 Bah r irdi çekilsün c m-    işret dem  an metd r
Degüldür s  iy  b    bu    bet dem  an metd r
- 2 Y ter  v re-gerd  gerd-i gird- b-  ta arr de
Ken ra   zim olsun ehl-i  urbet dem  an metd r
- 3 Y ter  ns-i keder dil-  f-  rinde k nc-i va detde
Gerekdür ber- araf  am   m-     bet dem  an metd r
- 4 Felekde var iken imk n k m almak gerek yo sa
G zerde z d-    yet va t-i fir at dem  an metd r
- 5 Ge er va t-i tem   -yı   k fez r n z kd r
Teva   f k lmasun ehl-i    met dem  an metd r
- 6 M  evvik zev -i bezm-i g l-sit n fery da mur  n 
Ne var mu ribde virse p r- et ret dem  an metd r
- 7 Dem-i bezm-i tarabd r hep çekilsün z mre-i rind n
Seb  der-p   -i ke -i c m-    i ret dem  an metd r
- 8 Bi amdi lleh n m   m ol  adar feyz-i bah rından
Ki yok ta   l-i na d-i k ma m hlet dem  an metd r
- 9 Bu demde h nede  r m ider mi ehl-i dil R   
F z n kesb-i hev ya  imdi ru  at dem  an metd r

124

[mef   l n mef   l n mef   l n mef   l n]

- 1 Yazanlar bi -kerem ten   ehen   h ne yazm  lar
Dili ser-bezm-i h   -  Cem de derv   ne yazm  lar

123 AH 36b, M 36b, S 31a, İ  70b.

1a çekilsün: gerekdür M.

4. beyit: - AH, S.

124 AH 37a, M 36a, S 31b, İ  70b.

- 2 O mäh-ı hüsnü taşvîr eylemişdür levh-i sinemde
İdüp telmîh hat-ı destinde müşkîn şâne yazmışlar
- 3 Murâdı neyl-i vuşlat cümle ‘uşşâkuñ hemân gördüm
Kitâb-ı mihride çok bîhüde efsâne yazmışlar
- 4 Yazanlar bülbül [ü] gül resmini bâğ u şebistânda
Dil-i dîvâne nağşın şem‘-ile pervâne yazmışlar
- 5 Degül ‘aks-i hatı âyîne de vaşf-ı ruhın Rüşdî
Felekde levh-i sîmîn-i meh-i tâbâne yazmışlar

125

[mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün]

- 1 Ol şeb ki bezme tâb-ı ruh-ı enveri düşer
Hurşîde ‘aks-i câm-ı ziyâ-güsteri düşer
- 2 Olduğa sâye-güster-i evc ol hümâ-yı hüsn
‘Ankâ-yı kulle-i felegüñ şehperi düşer
- 3 Bâzâr-ı ceng olursa raķîb ile böyle germ
Çok ‘âşıküñ o hûb yolunda seri düşer
- 4 İtmez cihânda ol büt-i şüh âdem ile üns
Bizden rem eylese ne ‘aceb ol perî düşer
- 5 Ruşatda olmaz-ise de Rüşdî bu demde yâr
Ėam çekme ‘arzuḥâl-i dilüñ bir yiri düşer

126

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

- 1 Şekve-perdâz-ı sitem dil dâd-ḥ‘âhın kim bilür
‘Ėşık-ı âvârenüñ cây-ı penâhın kim bilür

4b Dil-i dîvâne: Dil-i dil-dâr-ı M.

125 AH 37a, M 36b, S 31b, İÜ 70b.

3. mısra: Bâzâr-ı ceng olursa böyle raķîb ile germ AH.

4a Ol: her M.

4b rem eylese: rem M.

5a ise de: ise AH.

126 AH 37a, M 37a, S 31b, İÜ 71a.

- 2 Kays-veş şahrâ-neverd olsa n'ola üftâdegân
Şehr-i kūy-ı dil-rübānuñ resm ü rāhın kim bilür
- 3 Gerçi demdür bir temennâ-yı gâzabdur kim gider
Bendenüñ pîş-i şehenşâhda günâhın kim bilür
- 4 Hâli mestür-ı hayâdur dâ'im erbâb-ı dilüñ
Kim bakar rûyına vech-i eşk ü âhın kim bilür
- 5 İtmesün aḥbâb benden Rüşdî-i zârı su'al
Bir şorar yok şimdi ḥâlin cilvegâhın kim bilür

127

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Cāna açmaz dil ğamın vech-i melâlin kim bilür
Biñ su'âle bir cevâb itmez ya ḥâlin kim bilür
- 2 Gerçi meydân-ı veġâda bir keş-â-keşdür gider
Baḥt-ile ehl-i dilüñ ceng ü cidâlin kim bilür
- 3 Zülfine dil-beste mi ya ḥüsnine âşüfte mi
N'eylesün yâr âşıkuñ dilde ḥayâlin kim bilür
- 4 Zâhirâ söz yok egerçi gerdişine var ise
Zâl-i gerdûnuñ nühüfte mekr ü âlin kim bilür
- 5 İtmesün şekve hünlerden i' tibârı yok diyü
Bir eşer yok Rüşdî-i zâruñ kemâlin kim bilür

128

[mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün]

- 1 Âlûde-i ğubâr-ı ğama mey şafâ virür
Mir'ât-i ḳalbe zerre-i tâbı cilâ virür
- 2 Düşse serây-ı işrete tâb-ı cemâl-i yâr
Rûşen-çerâġ-ı meh gibi cāmı ziyâ virür

127 İÜ 71a, M 37a.

128 AH 37b, M 37b, S 32a, İÜ 71a.

- 3 Eyler nesīm-i nāle füzūn revnaḡ-ı ruḡın
Gül-berg-i bāḡa bād-ı bahārı nümā virür
- 4 Te'şīr-i sūz-ı 'aşḡ-ile ehl-i maḡabbetüñ
Her sâz-ı bezmi maḡrek-i dil bir şadâ virür
- 5 Mevlâ'dan eyle her ne iderseñ taleb hemân
Her bendenüñ murâdını Rüşdî Hudâ virür

129

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Maḡabbet-nāme kim 'uşşâḡa dil-berden vürüd eyler
Ḳazâ her ḡarfını bir rişte-i cāna ḡasûd eyler
- 2 Bu tâb-ı ḡüsne maḡrūr olmasun gel kim ruḡ-ı âlün
Çü sūsene sille-i bād-ı fenâ bir gün kebûd eyler
- 4 Yoḡ-iken riḡ ehl-i dilde âb u dâne ḡayrından
Yine kânûn-ı dilden her zamân ızḡâr-ı dûd eyler
- 5 'Aceb mi bî-şekīb olsa dem-i vaşlında üftâde
O şūḡuñ rûy-ı luḡfı meşreb-i 'uşşâḡı zûd eyler
- 6 Olinca Rüşdiyâ kâlâya dest-res-i memnû' u
Bize naḡd-i temennâ küçe-i dilde ne sûd eyler

130

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Göñül sâḡı zamân-ı ḡamda memnûn-ı ayâḡuñdur
Söyünmez tekyegâḡ-ı Cem'de bir rûşen çerâḡuñdur
- 2 Ne deñlü Ḥâm ise ma' zûr tut ey köhne Zâl-i çarḡ
Yine tıfl-ı dil-i âvâre kendi 'avz-i mâḡuñdur
- 3 Vücûduñdan eşer yok za' f-ile ey 'âşık-ı miskîn
Viren geh yâre şıḡlet peyk-i âḡ-ı güm-serâḡuñdur

3a nāle füzūn: füzūn M.

129 AH 37b, M 37b, S 32a, İÜ 71a.

2a âlün: âlin M.

4b her zamân: dâ'imâ M.

130 AH 37b, M 37b, S 32a, İÜ 71b.

2b âvâre: şūrîde M.

- 4 Nedür nâleñ o gülden dahı her dem ey hezār-ı cān
Nesīm-i bāğ-ı bezmi ‘ıtr-baḥşā-yı dimāğūndur
- 5 Sen ol mu‘ciz-sūḥan-dān-ı zamānsuñ ḥaḳ budur Rüşdī
Bu bāğ-ı dil-keşūñ bülbülli hep dāğdāğūndur

131

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Ğayr-ile ol şūḥ-ı dil-keş sāğar-ı ‘ışret çeker
Devreden üftādeler ḥamyāze-i ḥasret çeker
- 2 Bü’l-‘acebdür cāy-ı rāḥat sāyesi bīgāneye
Āsitān-ı devletinde āşinā zaḥmet çeker
- 3 Ḳurmasun bīḥūde ḥāsīd dām-ı tezerv-i nifāḳ
Ol şeh-i ḥüsnūñ yanında şoñra bir ḥaclet çeker
- 4 Kām-cūy-ı devlet-i vuşlat olan ḥasret-keşān
Kışveristān-ı talebde çok zamān ğurbet çeker
- 5 Pāy-māl-i nāzı ol var-ise luṭfı sen degül
Rāh-ı kām-ı dilde Rüşdī şāhlar zillet çeker

132

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Mest-i ‘aşḳa rind-i ḥuşyārī taleb bīgānedür
Bü’l-hevesler ‘āşık-ı nā-şāda hep bīgānedür
- 2 Ol şeh-i ḥüsne ider mi ğüft ü ğū ḥālın beyān
Ḥarf-i rāz-ı ‘āşık-ı nā-kāma leb bīgānedür
- 3 Yaḳsa pervāne n’ola āteşlere bāl ü perin
‘Āşık-ı dīvāneye sāz u seleb bīgānedür
- 4 Nālesiyle inlenür ser-meclis-i şādīde de
Yār-ı dīrīn-i ğama ehl-i tarab bīgānedür
- 5 Rüşdiyā olmaḳ degül bīgānelerle āşinā
Birbiriyle āşinālar şimdi hep bīgānedür

131 AH 38a, M 38a, S 32a, İÜ 71b.

132 AH 38a, M 38a, S 32b, İÜ 71b.

133

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bezm-i hāşşü'l-hāş-ı yāra rūḥ-ı Cem bīgānedür
Āşinā hem cām-ı ḥurrem belki hem bīgānedür
- 2 Meclis-i ğamda bile itmez temennā-yı ayāğ
Mest-i cām-ı la' line te' şīr-i ğam bīgānedür
- 3 İtmezüz bīm güzend āmed şüd-i aġyārdan
Ka' be-i kūyında āhū-yı ḥarem bīgānedür
- 4 Kām-cū-yı rıf' at ehl-i dil hep ammā n'eylesün
Kevkeb-i bahşıyla erbāb-ı himem bīgānedür
- 5 Rüşdiyā olsa ne deñlü yār-ile germ-āşinā
Rind-i ' aşka ḥāsīd-i kāfir-şiyem bīgānedür

134

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Bīm-i cānı dile ol ğamze-i cādū getürür
Her belāyı sere endīşe-i ġīsū getürür
- 2 Hātırā gelse ḥayāli ğam-ı zülfüyle gelür
Her gelişde bile bir kāfir-i bed-ḥū getürür
- 3 Qanda ' azm-āver-i şayd olsa o bāz-ı ' işve
Lāneye dil gibi biñ beççe kebüter getürür
- 4 Ağladur ' aşık-ı pür-süzü sürür-ı dem-i vaşl
Çeşme-i çeşmine bārān heves-i sū getürür
- 5 Her zamān bezm-i süḥandāna gelince Rüşdī
Böyle bir ġüfte-i pākīze-i dil-cū getürür

133 AH 38a, M 38a, S 32b, İÜ 71b.

AH'de 2. ve 3. gazeller takdim tehirlidir.

5a Mısra: Rüşdiyā olmağ degül bīgānelerle āşinā AH.

5b Mısra: Birbiriyle āşinālar şimdi hep bīgānedür AH.

134 AH 38b, M 38b, S 32b, İÜ 72a.

3b Lāneye dil gibi: Dil gibi lāneye M.

4b çeşme-i: çeşmine İÜ.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Bizüz o ' aşık-ı şeydā ki ' arımız yokdur
Derinde nāle-keşüz ğayrı kārımız yokdur
- 2 Güşāyiş-i dile bā' iş fiğān ki bülbul-veş
Bu bāğ-ı köhnede bir gül- ' ızārımız yokdur
- 3 Çü sāye olsağ o mihrün ne deñlü pā-mālī
Yanında zerre kadar i' tibārımız yokdur
- 4 Remīde olduğumuz cevrden şabā söyle
Recā-yı lutfā bizüm iktidārımız yokdur
- 5 Bu evcgehde o şeh-bāz-ı himmetüz Rüşdī
Hümā-yı kāmdan ednā şikārımız yokdur

136

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Haste dil cām-ı lebinden şıḥḥat ümmīdindedür
Ol şarāb-ı feyzden ḥāşiyet ümmīdindedür
- 2 Sāde diller çeşmine eyler tazallum gamzeden
Kāfir-i ḥūnī-menişden şefkat ümmīdindedür
- 3 Beklemekden kūyını efgān-ile demdür ğarağ
' Ārz-ı ḥāl-i zāra ' aşık ruḥşat ümmīdindedür
- 4 Eylesün pür sāğar-ı kāmı dil-i ḥum-yāze-keş
Dest-i sāķī-i felekden cevdet ümmīdindedür
- 5 Olmada gitdükçe Rüşdī pāy-māl-i rüzgār
Ḥayl-i merdān-ı Ḥudā'dan himmet ümmīdindedür

135 AH 38b, M 38b, S 32b, İÜ 72a.

1a Bizüz o ' aşık: Bizüz ' Āşık AH.

136 AH 38b, M 39a, S 33a, İÜ 72a.

2a tazallum: şikāyet M.

3a efgān-ile demdür ğarağ: nedür ğarağ efgān-ile M.

137

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Yâri gördüm mest-i âheste-çemân olmuş gelür
Hânumân-sûz-ı dil-i mihr-i cihân olmuş gelür
- 2 Şan o güldür şimdi kopmuş şebnem-ile bâğdan
‘ Ârız-ı gül-günü yir yir hûn-feşân olmuş gelür
- 3 Pençe-i pür-zür-ı murgânı giribân-gîr-i dil
Ya‘ ni mest-i şîr-gîr-i bî-amân olmuş gelür
- 4 Kec küleh hûnî nigeş lerzişde iklîm-i cân
Ġamzesi şad şûre dâmen der-miyân olmuş gelür
- 5 Cünbiş-i mestî ile oldukça harf-endâz-ı nâz
Rüşdiyâ pür-güş-ı şavt-ı el-amân olmuş gelür

138

[mefâ' ilün fe' ilātün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 Gehî dile dem-i fûrkatde çok hayâl gelür
Velî hayâl-i vişâlûn baña muhâl gelür
- 2 O şûh cevır [ü] cefâ eylese olur dil şâd
Zamâne lutf u vefâ kılsa infi‘âl gelür
- 3 Ġarîbdür revîş-i bülbülân-ı gülşen-i ‘aşk
Ne deñlü olsa da gûyâ bu bezme lâl gelür
- 4 Ġadîmi dâhil-i ser-bezm-i üns-i sîneñdür
Gidince ġam dime ey dil n’içün kelâl gelür
- 5 N’içün sükût ider ehl-i sühan bu dem Rüşdî
Şanur mı bahş-i sühenden bize kelâl gelür

137 AH 39a, M 39a, S 33a, İÜ 72a.

3a murgânı: müjgânı İÜ.

138 AH 39a, M 39a, S 33a, İÜ 72b.

1a dem-i fûrkatde: ġam-ı zülfünle M.

1b vişâlûn: vişâli AH, S. İÜ.

139

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 İkbāl-i rind-i dil ğam-ı cānāna hoş gelür
İkrām-ı mizbān dil-i mihmāna hoş gelür
- 2 Güftārı hūb meclisi pür-sevķ tab' ı şūh
Her vaz' ı ol perī-veşūñ insāna hoş gelür
- 3 Ki tab' -ı şāfi şiveden āzürde-ter olur
Ki cevır ü kīne 'āşık-ı nālāna hoş gelür

- 4 Bād-āver olsa hānde ider la' li ile mey ⁶⁷
Rengīn laṭife tab' -ı sūhandāna hoş gelür
- 5 Rūh-āşinā edāları Rüşdī'nūñ ol kadar ⁶⁹
Meclisde her ne söylese yārāna hoş gelür

140

[fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Giryeden iştikāya el mi deger
Mā-cerā-yı edāya el mi deger
- 2 Reh-güzārında şekveden o şehe
Rāst gelsem du' āya el mi deger
- 3 Yār-ile her gün olsa 'āşıkā 'ıyd
Yılđa bir merḥabāya el mi deger
- 4 Şuġl-i ğamdan firāk-ı la' linde
Nūş-ı cām-ı şafāya el mi deger
- 5 Rüşdiyā ol şehe tazallumdan
Cürm-i 'āşkı recāya el mi deger

139 AH 39a, M 39a, S 33a, İÜ 72b.

4a olsa hānde: hānde AH. la' li: la' l AH, S.

4b tab' -ı sūhandāna: meşreb-i rindāna M.

5a Rūh-: Rū- M.

140 AH 39b, M 39b, S 33b, İÜ 72b.

4. beyit: - M.

141

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Tā ezelden cezbe-i 'aşk u maḥabbet sendedür
Zevk-i teshîr eşer rûz-ı maḥabbet sendedür
- 2 Nâle-senc olsa n'ola kuhsâr u şahrâda daḥı
Ḳanda olsa bülbülün göñli gül-i gülşendedür
- 3 Şebnem-âsâ dîdeden oldukça rîzân eşk-i ter
Gönce-i la' l-i lebi yârün leb-â-leb ḥandedür
- 4 Mâ-cerâyı gürg-i dilden şor hemân ey pîr-i cân
Şanma kim peygâm-ı Yûsuf bûy-ı pîrahendedür
- 5 Luṭfî ğayruñ beñzemez sihr-i ḥelâl olsa aña
Şimdi Rüşdî'den hep erbâb-ı süḥan şermendedür /4

142

[mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün]

- 1 Dem-i ğam nûş-ı cām-ı şâf hoşdur
Ḳomaz dilde keder inşâf hoşdur
- 2 Gerekdür mürtefi' mey-ḥâne zîrâ
Serây-ı 'ayşda işrâf hoşdur
- 3 Ğamından olsa üftâde 'acebdür
Dil-i dil-dâr-ı bî-inşâf hoşdur
- 4 Göñül baḥş-i ḥatın her şaḥşa açma
Hele meclisde lâğ u lâf hoşdur
- 5 Bu şi'ri kıılma Rüşdî 'arz-ı nâ-dân
Yine erbâbına ithâf hoşdur

141 AH 39b, M 39b, S 33b, İÜ 72b.

1a 'aşk u maḥabbet: 'aşk AH, S; ḥüsn ü melâḥat M.

5b Rüşdî'den hep: Rüşdî'den ser-â-pâ hep AH, S; erbâb-ı süḥan: süḥan AH, S, İÜ.

142 AH 39b, M 40b, S 33b, İÜ 73a.

3b Dil-i dil-dârı: Dil-dâr-ı AH.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Niyāz-ı vuşlata şerm-i ḥabīb māni' dūr
Ne farṭ-ı aşk-ı nedīm raḳīb māni' dūr
- 2 Marīz-i ' aşka degüldür devā ḳabūl-i ḥıred
Şanur mısūñ ki ḳuşūr-ı ṭabīb māni' dūr
- 3 Vuşul-i kām-ı temennāya rinde baht-ı siyāh
Gürūh-ı eblehe naḳş-ı firīb māni' dūr
- 4 Gönül resīden-i ser-menzil-i vişāle bize
Ba' id şanma firār u neşīb māni' dūr
- 5 Derūn leb-ā-leb-i zaḥm-ı sitemdür ey Rüşdī
Felekden itmege şekve şekīb māni' dūr

144⁵⁸⁰

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Yār her evbāşla üns itmegi ' ālem şanur
Kevni bilmez iḥtilāṭı vādī-i eslem şanur
- 2 Cennet-i kūyında eyler aña cā ' uşşāḳı dūr
Ol perī dīv ü raḳīb-i dūnı bir ādem şanur
- 3 Ṭa' n idermiş nāle-i ' uşşāḳa rind-i bü'l-heves
Çekdügi ālām-ı bī-cāyı hevāyī ğam şanur
- 4 Eyler ışğā kendi vādīsın kim itse temşıyyet
Pend-i piri ṭıfl-ı dil gūş itmez ammā kem şanur
- 5 Ol da bir beytü'l-ḥazendür Rüşdi-i nā-şāda līk
Biñ der-i mey-ḥāneyi ' işret-serāy-ı Cem şanur

143 AH 39b, M 40b, S 33b, İÜ 73a.

2b Şanur mısūñ ki: Şanur mısūñ AH, S, İÜ.

4a vişāle bize: vişālden biz AH; vişāle: murāda M.

144 AH 40a, M 41a, S 34a, İÜ 73a.

145

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Ol dem ki kūy-ı yāre berīd-i figān gider
Şad kâfile metā' -ı niyāz armağān gider
- 2 Ey dīde dökme bī-hüde şimdi bu kūçede
Sīm-i sirişk yirine hep naqd-i cān gider
- 3 Bād-ı hayāl-i zūlfı toķındukca sīnede
Deryā-yı şevķ o cūşıŝ-ile bir zamān gider
- 4 Çeşmi humār-ı meyle süzüldükçe nāzdan
Ervāha müjde-nāme-i emn ü amān gider
- 5 Gerdūnuñ olma luţfına mağrūr Rüşdiyā
Mükrim gelen bu meclise gāhī mihān gider

146

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Muṭrib ki bezm-i meyde ne dem sāz depredür
Raķķāş-ı çarḫı Zühre-i dem-sāz depredür
- 2 Farṭ-ı şekve-i ḫüsnüñe şan şarşılur zemīn
Esbin o şeh-süvār-ı kerem-tāz depredür
- 3 Ārāma ķor mı bāğda bir dem hevā-yı 'aşķ
Şanma tezerv-i serv-i ser-efrāz depredür
- 4 Dil ğamzesin görince ider şöyle ıztırāb
Beñzer o murġa heybet-i şeh-bāz depredür
- 5 Rüşdī miyān-ı bezmde fıkı-i lebiyle gāh
Nāy-i ķalemle nağme-i i' cāz depredür

145 AH 40a, M 41a, S 34a, İÜ 73a.

146 AH 40a, M 41a, S 34a, İÜ 73b.

2a: Vezin kusurlu.

147

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ğamuñ ki dilden o dem cān-ı bī-nevāya gider
Bir āşinā şanasın kim bir āşināya gider
- 2 Varınca mey-gedeye ehl-i dil mükedder olur
Murādı üzre ne dem 'işret ü şafāya gider
- 3 Çekilmede ser-i zülfine sīneden diller
Hemān o kâfiledür kişver-i Hıtā'ya gider
- 4 O nāzenīne қо teklīf-i cāmı keşretde
Niyāzuñ ey dil-i maḥzūn şaḥın araya gider
- 5 Ğarībdür bu қoyup kendi cürmini 'uşşāḳ
O şāhdan dem olur bir ḳulın recāya gider
- 6 Gören gürūh-ı 'adūdan ḳarār-ı maṭlūbı
Şanur ki şāf-dilān ma'raz-ı du'āya gider
- 7 Bu dār-ı köhneyi Rüşdī n'icün ḥarāb itmez
Bu seyl-i eşk-i füzūn bilmezem ne cāya gider

148

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Göñül қо ḥāndeye teklīfi yāra zaḥmet olur
Saña ḥicāb o şeh-i kām-kāra zaḥmet olur
- 2 Zebān-ı ḥāra baḳar şāh-ı gül ḳulaḳ tutmaz
Ḳosun fiḡanı çemende hezāra zaḥmet olur

147 AH 40b, M 41a, S 34a, İÜ 73b.

1a Ğamuñ: Ğamzeñ AH; o: ol İÜ.

2a ehl-i dil: ehl-i M.

3. beyit: AH, S, İÜ.

4b dil-i maḥzūn şaḥın: Cem-i dil ḳorḳarum M.

5a 'uşşāḳ: āşık İÜ, M.

6. Beyit: - AH, S, İÜ.

7a Mısra: N'icün bu çetri nigünsār eylemez Rüşdī M.

7b seyl-i eşk-i füzūn: eşk-i āh-ı füzūn M.

148 M 41a.

- 3 Alışma hizmet-i pîr-i muğāna yek-demde
O kâr-ı muğbeçedür ihtiyāra zaḥmet olur
- 4 Bizümle meclis-i ‘ām-ı murād-ı baḥşide
Taḫayyüd eylesün zūr-kāra zaḥmet olur
- 5 Degül maḥall-i cāy-ı kerem bu dem Rüşdî
Çıkar o ḥāhişi dilden kenāra zaḥmet olur

149

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Dil hevā-yı ‘aşk-ile kayd-ı ḥired bilmez nedür
Bir hümādur kim ḥayāl-i dām-ı derd bilmez nedür
- 2 Olsa ‘āşık maẓhar-ı cevri ‘adū luṭfı n’ola
Tāzedür ol tıfl-ı nev-res nîk ü bed bilmez nedür
- 3 Olmuş iḳbāl-i sipihre ğurre her nūr u nişān
Sille-i saḥt-ı sitem ḍarb-ı leked bilmez nedür
- 4 Bü’l-‘acebdür ehl-i ümmîd-i vaş(ı)l-ı kāmda
Çarḫ-ı dūn-perver ise dād u sened bilmez nedür
- 5 Ol şeh-i ḥüsne ider Rüşdî görince ‘arz-ı ḥāl
Derghinde dîdebānî-i raşad bilmez nedür

150

[mef‘ ülü fā‘ ilātü mefā‘ ilü fā‘ ilün]

- 1 ‘Āşık mısūñ bu deñlü ‘aceb sūzişüñ nedür
Ey murğ-ı şem‘ yanmağa bu gūşişüñ nedür
- 2 Ki ḥandegāh-ı çîn-i cebîn farṭ-ı kînen
Bilmem ḥasūd ‘āleme bu rencişüñ nedür
- 3 Ol şāh-ı ḥüsn bakmadı hiç ‘ārż-ı ḥālūme
Ḥışm-ile didi söyle hemān ḥāhişüñ nedür
- 4 Var-ise söyle ‘uḳde nifāk-ı raḳîbden
Ey ğonce-leb hezār-ı dile pürsişüñ nedür

149 M 41b.

150 AH 40b, M 42a, S 34b, İÜ 73b.

- 5 Rüşdî dem urma bezm-i sühanda kemâlden
‘Âlemde sen nesûñ hele gör dânişüñ nedür

151

[fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün]

- 1 Gerçi erbâb-ı dile sîmle zer virmezler
Bâr-ı hışm-ile hele renc-i sefer virmezler
- 2 Gerçi yok cāy-ı şafâ mey-gede küncinde lîk
Har-menişler gelüp insâna keder virmezler
- 3 Ğamze-i cādū-yı yâr olmasa üstâd-ı füsûn
Reh-i ‘aşkıñda cihân-ı bîhde ser virmezler
- 4 Ter-mizâc olur ise böyle degül bâğ-ı bihişt
Zâhid-i huşka cehennemde de yir virmezler
- 5 Ne bilür meşveret-i ğamzesini ey Rüşdî
Râzdan ‘aşık-ı nâlâna haber virmezler

152 98

[fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün]

- 1 Elde cām-ı meyi sâķî bize her dem ne tutar
H̱ābda şayd-ı şafâ görse de âdem ne tutar
- 2 Devr uşulünü tutar zemzeme-sāz-ı meclis
Zîr-i demden görelüm muṭrib-i hoş-dem ne tutar
- 3 Cünbişinden tuyulur kaşd-ı nihânı felegüñ
Kînesin dilde şerer-veş daḥı bilmem ne tutar
- 4 Eylemez murğ-ı emel evc-i temennāya güzer
Ehl-i dil olsa da şeh-bāz müselleme ne tutar
- 5 Ölse Cem cām-ı şafâ[sı] olıcaḳ ey Rüşdî
Bu bez(i)mgāhda ḥum-yāze-keş-i ğam ne tutar

151 AH 40b, M 42a, S 34b, İÜ 73b.

2a cāy-ı: feyz-i M.

152 AH 41a, M 42a, S 34b, İÜ 74a.

1a cām-ı meyi M; cāmı AH.

153

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yağar hüsñün tefine dilleri Hindū-yı hālūndür
Degül mevānda dūr 'anber-i hoş-bū-yı hālūndür
- 2 Viren ser şafha-yı ruhsār-ı şīrīn haṭṭuña revnaḳ
Çekid-i kil-k-i kudret noḳṭa-yı dil-cū-yı hālūndür
- 3 Degüldür kākülün mülk-i dile leşker-keş-i fitne
O sulṭān-ı Habeş müşķin-ten-i şeb-rūy-ı hālūndür
- 4 Cihānda var ise ser-māyedār-ı neşve-i cāvid
Müferreḥ hubb-ı şādī baḥş-i nevber kūy-ı hālūndür
- 5 Olaldan çehre-sāy-ı dāmen-i gīsū-yı müşķinūñ
Dil-i Rüşdī-i dānā mādiḥ-i pūr-gū-yı hālūndür

154

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Müdām geşt-i emel berḳ-ile seyāre döner
Bu āsiyāb-ı köhen bilmezem ne kāra döner
- 2 O şūḥ-ı tāze tırāş eylese ḥaṭ-ı hüsñün
Ġadār-ı meh-veşi ḥurşid-i tāb-dāra döner
- 3 Ne mümkin 'āşıḳa hicrinde 'ayş-ı destinde
Piyāle dīde-i pūr-ḥūn-ı eşkbāra döner
- 4 Ḳalursa keştī-i dil baḥr-i ğamda böyle ne ğam
Bu rüzgār-ile elbette bir kenāra döner
- 5 Cihānda bezm-i Cem'e i' tibār yok Rüşdī
Henūz cām-ı ṭarab şevḳ-i bezm-i yāra döner

153 AH 41a, M 42b, S 34b, İÜ 74a.

154 AH 41a, M 42b, S 35a, İÜ 74a.

4a ne ğam: eger M.

155

[mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülü]

- 1 Şanmañ ki kerem ' aşıkā dil-ḥ'āh degüldür
Ḥāl-i dilümüzden o şeh āgāh degüldür
- 2 Zāhid n'ola daḥl itse görüp meslegi rindin
Evḥām-ı ' uḡul uḡraduḡı rāh degüldür
- 3 İncāz-ı mevā' īde göñül munṭazır olma
Hiç semt-i vefā yāre güzergāh degüldür
- 4 El ırmeyicek genc-i temennāya ne itsün
Erbāb-ı dilüñ himmeti kūtāh degüldür
- 5 Olsaḡ da eger vaşl murāduyla feraḥnāk
Şanmañ yine her bir demimüz āh degüldür
- 6 Keşti tūtalum ḥāşıl imiş mezra' -ı rehden
Mır' ā-yı riyā rinde cūrāgāh degüldür
- 7 Ey mest-i tegāfūl ne günāh eyledi Rüşdī
Bu nazra bize nazra-yı dil-ḥ'āh degüldür

156

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Yiter ḥasūd bize ṭa' nı ḥāl-i zāruñı gör
Bu keşmekeş nice bir rāḥat-ı kenāruñı gör
- 2 Tamām rind iseñ eyle kuşūrunı teftiṣ
Hemān bu ' ālem-i imkānda kendi kāruñı gör
- 3 Yeter ki naḡd-i sirişk ile uyanaydı dīde(?)
Göñül güşāde-kef ol rind ile şumāruñı gör
- 4 Bulunmaduḡ hele biz kim mehekk-i tecrivede
Raḡīb sen de bu bāzāra gel ' ayyāruñı gör

155 AH 41b, M 42b, S 35a, İÜ 74a.

1b o: o A, İÜ.

156 AH 41b, S 35a, İÜ 74a.

4a Bulunmaduḡ: Bulunmaduñ İÜ.

- 5 Dem urma baḡs-i hünerden bize hem n R   
Miy n-ı ehl-i ma  arifte i tib ru n  g r

157

[mef      n me      n me      n me      n]

- 1  alınma a g    l dil-d r-ve  bir serv-i n z ister
Ken ra gelmege amm  o g  l-ru  çok niy z ister
- 2 O  eh bir görmesün  u       olmaz  ayr-ile k bil
 ad mi bendeler bilmez mi l -b d imtiy z ister
- 3  ıkılmaz mest iken  arz itsem  h u z rla   lim
O   h-ı  i ve heng m-ı  arabda s z   söz ister

- 4  ik r-ı mur -ı k m-ı  ay  ise ma    d   lemd 
 olunda ehl-i  a    n her zam n bir   h-b z ister
- 5  o gits n  anda isterse tem      hdan R   
Da ı bir nev-c v ndur bir iki dem Türk-t z ister

158

[      t n       t n       t n       n]

- 1 Seyr-i  a   ol t b-ı   sn-i m      r ard ncadur
Her zam n z v  -i  az n fa l-ı bah r ard ncadur
- 2  anda gitse y r p yına d   er     deg n
 Askeri l -b d  eh-i zerr n-  am r ard ncadur
- 3   rradur hem  amzed r kird r    n-  r  tam m
Yine ol  ayy d-ı  i ve bir  ik r ard ncadur
- 4   m-ı  amda r z-ı  ıyd olur    ar mı mihr-i c n
Gerçi her   mu  g    l l b d neh r ard ncadur

157 AH 41b, M 43b, S 35a,    74b.

1a  alınma a g    l dil-d r-ve : G    l dil-d r-ve   alınma a M.

1b o g  l-ru : g  l-ru  AH, S.; g  l-ru : ser-ke  M.

158 AH 42a, M 43a, S 35b,    74b.

2a p yına: ardına M.

4a r z-ı:  ub -ı M.

4b her   mu  g    l l b d:   lemd  g    l leyl   M.

- 5 İtmez ‘ arz-ı imtinān Rüşdī’ye sākī çünki her
Neşve-i şevküñ humār-ı hārḥār ardıncadır

159

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Sipihrüñ luṭfı yok çün cevre me’nūs olmamız yegdür
Kesüp her kāmđan ümmidi me’yūs olmamız yegdür
- 2 Tolansun bezmini ağyār-ı bī-pervā rem-i pinhān
Varup ki şehir-i kūy-ı yāra cāsūs olmamız yegdür
- 3 Vişāle şerm ise māni‘ belā-yı hicri çekmekden
Çü Mecnūn perde-ber-endāz-ı nāmūs olmamız yegdür
- 4 Degül gūş-āşinā mescidde gördük ḳavl-i zühḥādı
Bu deyr içre nevā-güşān-ı nā-ḳūs olmamız yegdür
- 5 Şehān-ı ‘ aşḳa ey Rüşdī ḳabā-yı sīm-i zer-keşden
Şu‘ ā-ı āteş-i dāğ-ile melbūs olmamız yegdür

160 16

[mef’ ülü mefā‘ ilü mefā‘ ilü fe’ ülün]

- 1 Dil yār-i cefā-kār-ile me’nūs degüldür
Mu‘ tād-ı kerem cevr-ile melbūs degüldür
- 2 Tünd olsa ne ğam her ne ḳadar şarşar-ı āhum
Revnaḳ-şiken-i perde-i nāmūs degüldür
- 3 Bir vech-ile ma‘ ḳül ider nāzı o meh-veş
Erbāb-ı dile şīvesi maḥsūs degüldür
- 4 Ḳılsa ne ḳadar cevr ü teğāfül o şehüñ dil
Luṭf-ı nazarından yine me’yūs degüldür
- 5 Rüşdī yine baḥtuñda ola var ise keclik
Çarḥ-ı felegüñ gerdişi ma‘ kūs degüldür

5a İtmez: İtme İÜ.

159 AH 42a, S 35b, İÜ 74b.

160 AH 42a, M 43a, S 35b, İÜ 74b.

4a cevr ü teğāfül: cevr-i teğāfül AH, S, İÜ.

161

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Hevā-yı germ-i āhumdan cebīn-i dil-rübā dirler
Nefesden gūyiyā āyīne-i 'ālem-nümā dirler
- 2 'Araḡ şanma gehī rīzān olan meclisde mīnādan
Lebinden şerm idüp gāhī şarāb-ı dil-güşā dirler
- 3 Dilā bakma ḡam-ı hicrinde naḡd-i eşke elbette
Virān-ı germāyeye ey rind-i 'aşḡ bī-nevā dirler
- 4 Dem-i şubḡ-ı bahārī ḡatre-i şebnem kıyās itme
Kimin gül-geşt idünce bāḡda bād-ı şabā dirler
- 5 Gehī bir sūz-ı dil ızhār ider pervāne ey Rüşdī
Anuñ meclisde te'şīr-ile şem' -i pūr-zīyā dirler

162

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Tāb-ı şahbā-y-ile kim 'ārız-ı cānān dirler
Ābdan ḡikmeti gör āteş-i sūzān dirler
- 2 Şanma şebnem ki ider ḡārdan ol deñlü ḡicāb
Būlbülñ nālelerinden gül-i ḡandān dirler
- 3 Şerm-i ruḡsārı 'araḡ-rīz ider ḡūbānı
Lābūd olsa ḡarīb āteşe insān dirler
- 4 Sūdu taḡlīşi ile ḡayr ider eylerse yine
Çāha ilkāda velī Yūsuf-ı iḡvān dirler
- 5 N'ola ḡüftārına olmazsa naḡire Rüşdī
Söyleyince nice dem bir ḡazeli ḡān dirler

161 AH 42b, M 43b, S 35b, İÜ 74b.

162 AH 42b, M 43b, S 36a, İÜ 75a.

4b Yūsuf-ı: Yūsuf'ı M.

163

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Göñül evzā' -ı çarḥ-ı dūna mālāmāl-i ḥayretdür
‘ Acebdür kendi kārına felekde lāl-i ḥayretdür
- 2 Kemīne cür‘ ası ser-māye-i ḥayrānī-i cāvid
Degül sāğarda derd-i mey ğubār-ı āl-i ḥayretdür
- 3 Ne ḥikmetdür bilinmez rāz-ı ‘ ālem herkesün kārı
Hemān meclisde bir bīhūde ḳīl u ḳāl-i ḥayretdür
- 4 Yiri cem‘ iyyet-i sūr olsa da dānā-dil-i dehrün
Yine şad ğussa vü ğamdan perişān-ḥāl-i ḥayretdür
- 5 Bu dār-ı köhnenün naḳş-ı ğarībün seyr idenler hep
Felāṭun olsa da Rüşdī ḥiredde lāl-i ḥayretdür

164⁶²³

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Alışduḳca cefāya çarḥ andan da ibā eyler
N’ola dil şekve-perdāz olsa ğāhī iḳtizā eyler
- 2 Sözin ışġā idüp baḳmaz tutıp gülse dirīneye
Felek rindün hemān zātına pür-ḥuşk i‘ tinā eyler
- 3 İder ‘ uşşāḳı dām-ı va‘ d-ile bend ol cefā-pīşe
Raḳībe dām-ı luṭfin günde biñ kerre edā eyler
- 4 O āfet gün-be-gün ‘ uşşāḳ-ile bīġāne olmaḳda
Ḥulūş-ı dil şanurduḳ biz anuñla āşinā eyler
- 5 Yanında Rüşdī-i dil-dādenün bir cürmi yok aşlā
N’içün dā’im o şāh-ı ḥüsn-i terbiyyet cezā eyler

163 AH 42b, M 44a, S 36a, İÜ 75a.

5a ğarībün: ğarībin M.

164 AH 43a, S 36a, İÜ 75a.

5a Yanında: Yanuñda AH, S.

165

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Ğayr-ile hîç o âfet-i meh-pâre bir midür
Mîhr-i felekle encüm-i seyyâre bir midür
- 2 Deyr-i cihânda yâr ile bahşı qosun bütân
Ol nûr-ı maḥẓ-ile şuver-i ḥâre bir midür
- 3 Beñzer mi rinde zâhid-i ḥod-bîn ḳabâ-y-ile
Zîbinde ḥarla *riḥte-i* çil-pâre bir midür
- 4 Olmazsa n'ola mühlet-i ârâm kimseye
Kûyında yârûñ 'âşıḳ-ı âvâre bir midür
- 5 Rüşdî sipihr böyle neden cevre ictirâ
Baḥt-ı siyehle yoḥsa o bî-kâre bir midür

166

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Hâke çemende bād ile kim yâsemen düşer
Dükkân-ı câme-şûyda şan pîrehen düşer
- 2 Gûş eylemez hezârı şeh-i gül ğarîbdür
Gûyâ 'uluvv-i mertebe-i câhdan düşer
- 3 Güster-denî-i devletiyâna döner k'o dem
Siper-keşîde-i çemene nesteren düşer
- 4 Yok 'arz-ı-ḥâle cür'et o şâha egerçi ki
Bezminde 'âşıḳa nice cây-ı sūḥan düşer
- 5 Rüşdî dem-i ḥayâl-i sūḥanda ğarîbdür
Bir semt-i tâze istese tarz-ı köhen düşer

165 AH 43a, S 36a, İÜ 75a.

2b nûr-ı: rûḥ-ı İÜ.

166 AH 43a, M 44a, S 36b, İÜ 75a.

167

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Āteş-i dilden ki bülbül āh-ile āhker döker
Hār-ı hançer-keş güle tırmaz zebān-ı ter döker
- 2 Vaqt-i ğamda rind-i mey sāķiden olsa bāde-h'āh
Bādeyi pīr-i muġān mey-ġānede ölçer döker
- 3 Ki düşer pervāne dil-i sūz-ile bir ħāle kim
Murġ-ı ceng-āzād šāhīn gibi bāl u per döker
- 4 Bāġ-ı naẓm içre nihāl-i ħāme-i Rüşdī gibi
Tünd-bād-ı kabẓ-ile nādīde berg ü ber döker

168

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ko tarḥ-ı külfeti ' uşşāķ-ı zāra ġayretdür
Açılma ey gül-i nev-res hezāra ġayretdür
- 2 Revā mı süst ola gül ħār ten-dürüst-mizāc
Şabā bu kārı gider nev-bahāra ġayretdür
- 3 Ayāġ-ı bādeyi şun sāķiyā çemenzāra
Dem-i tarab dil-i pür-ġārġāra ġayretdür
- 4 Nesīm-i āha bile ' arz-ı inbisāt itme
Şaķın şaķın ki gönül rüzġāra ġayretdür
- 5 Kō dahli uymaz o resm-i ħulūşa ey Rüşdī
Ki vāz' -ı nā-be-tekellūf kibāra ġayretdür

167 AH 43b, M 44b, S 36b, İÜ 75b.

4b ber: bār AH.

168 AH 43b, M 44b, S 36b, İÜ 75b.

1b gül-i: gönül AH, S, İÜ.

3b tarab: tarabda M.

4a āha: āh-ile AH, S.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Telḥ ü şîrîñ her edā ṭarf-ı dehānından gelür
Her ne gelse ādeme kendi zebānından gelür
- 2 Her sözi 'ālî ise ehl-i kemālātuñ n'ola
'İlm-i ḥikmet 'ālem-i ḳuds-āşiyānından gelür
- 3 Güft ü gūy-ı 'aşḳı ıṣḡā eylemez dānā bilür
Cümlesi bir nağmedür Ḳays āşiyānından gelür
- 4 Ḳanda bulsun anı diyü ḥāsîd-i nā-dān-ı dūn
Cevher-i feyz-i ḥîred insāna kânından gelür
- 5 'Ārife kālā-yı nazmum armağāndur Rüşdiyā
Hep bedî' ile beyān kişver-sitānından gelür

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O şeh ki şerm-i ruḥ-ı tāb-dārı āteşdür
Çü mihr-i şu' le niḳāb-ı 'ızārı āteşdür
- 2 Nesîm-i āhı ider tāb-ı ḥüsni dāmen-sūz
O ruḥ ki perdesi hem perdedārı āteşdür
- 3 N'ola iderse 'araḳ-rîz çarḥ-ı gerdānı
Nesîm-i nāle-i 'uşşāḳ-ı zārı āteşdür
- 4 Olursa şu' le n'ola cîlve-cāy bülbul-i 'aşḳ
O gülşenüñ gül-i tâze-bahārı āteşdür
- 5 Semender olsa şarāb-ı Keyānı ey Rüşdî
O 'ālemüñ heme dār u diyārı āteşdür

169 AH 43b, M 44b, S 36b, İÜ 75b.

170 AH 43b, M 45a, S 37a, İÜ 76a.

5a şarāb-ı Keyānı ey: ner āsā k'anı M.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Gülistān-ı ğamum nev-reste bir verd-i terüm yokdur
Fenā dünyāda bir şūh-ı müselleml dil-berüm yokdur
- 2 K̄olunda herkesün bir şāh-bāz-ı h̄üsni var ammā
Benüm destümde bir güncišk-i nā-peydā perüm yokdur
- 3 N'ola bir kez geçen rüz [u] şebüm yād itmesem anda
Nümāyān-sūz-ı dāğum şem' ü mihr-i enverüm yokdur
- 4 Serāpā āteş-i reşküm şaķınsun dāmenin eflāk
Dögünmez sūz-ı tābüm perde-i hākisterüm yokdur
- 5 ' Aceb mi reşk-i nāhīd olsa şavt-ı germ-i efgānum
Tehī dest-i neşātum bezmde rāmişgerüm yokdur
- 6 Temennā-yı mey itsem nāz idüp sākī-i gül-ruhsār
Baña dīr saña lāyık neşve-baḥşā sāgarum yokdur
- 7 O deñlü şehir-i İstānbul'da dil-tengüm [ben] ey Rüşdī
İderdüm 'azm-i kişvergāh-ı ğurbet reh-berüm yokdur

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 N'ola Zāl-i sipihre olsa evzā' -ı ğurūr-āver
' Acūz-ı dehr olur her rüz şūrīde-i nūr-āver
- 2 O cevher olmayınca hīç tāb-ı müste'ār-ı mey
İder mi Zāl-i nāli Rüstem-i destān-ı zūr-āver
- 3 Şun ey sākī iderseñ luḫf eger cām-ı temennāyı
Ḥumār-ı ye's ü kāmā olmadın daḫı fütūr-āver
- 4 Olur aġyār-ı dūna neşve-baḥşā sāgar-ı şahbā
Ġubār-ı ğam dil-i ' uşşāk-ı nālāna sürūr-āver

171 AH 44a, M 45a, S 37a, İÜ 76a.

1b dünyāda: şehirde M.; müselleml: dil-ārā M.

Bu beyit M'de yukarıdakiyle takdim tehirlidir.

172 AH 44a, M 45b, S 37a, İÜ 76a.

3a iderseñ: idersen AH, S.

3b ye's ü kāmā: ye's-i cāna M.

- 5 Dem-i hicrinde hırş-ı giryeden dil Rüşdiyā gāhī
Tamām itdükçe nağd-i eşki çeşm olur kūsūr-āver

173

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Degüldür düzd-i ağıār girizāndan peyām-āver
Olur peyk-i figān çāk cān-ı cānāndan peyām-āver
- 2 Ġazab-ālūd olunca ġamze-i hūn-riz ü müjgānı
Olur ‘uşşāka tır ü tīg-ı utyāndan peyām-āver
- 3 Su’āl itseñ Felāṭūn-ı hikemde[n] ḥāl-i ‘ālemden
Olur gāhī zemīn ki çarḥ-ı gerdāndan peyām-āver
- 4 Görince bāde-i la‘lin ġubār-ālūde-i ‘aşkı
Olur biñ nükte esrār-ı pinhāndan peyām-āver
- 5 Dem-i geşt ü güzer şāyed ki pā-māl eyleye Rüşdī
Meded olsun şabā mūra Süleymān’dan peyām-āver

174⁶⁴⁵

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Yine dil mest-i şevk-efrüz o gül-ruhsārı görmışdür
Çü tūṭī nükte-senc āyīne-i dīdārı görmışdür
- 2 Geçüp sevdā-yı gülden bağ-ı kūyın ḥalvet eylemiş
Çemende var ise bülbül o gül-ruhsārı görmışdür
- 3 Tufeyl olsa n’ola tıfl-ı dile seyrān dirīne sāl
Mizāc-ı rüzgārı aṇlamış her kārı görmışdür
- 4 Devā-yı feyz-i lebden ġayrı yok-ımiş aña dermān
Meger kim ol ṭabīb-i cān dil-i bīmārı görmışdür
- 5 Süḥandānān-ı ‘ālem lāl yok var ise pür-ġuyā
Bir rengīn ġüfte-i Rüşdī-i siḥr-āşārı görmışdür

173 AH 44b, M 46a, S 37b, İÜ 76a.

3b Mısra: Olur biñ nükte-i esrār-ı pinhāndan peyām-āver İÜ.
174 M 45b.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine mecnūn-reviş 'uşşâk o mest-i nâzı görmişdür
Baña ta' n eyleyenler 'âşık-ı pür-râzı görmişdür
- 2 Mey ü mecbūr-ı vā' iz olmaz olmuş şimdi harf-endāz
Şarāb-ı la' l-i nābı dil-ber-i mümtāzı görmişdür
- 3 Ferāmūş eylemiş tarz-ı hırāmı kebk-i hoş-reftār
Dem-i gül-geşt o nev naḥl-i çemān-efrāzı görmişdür
- 4 ' Aceb mi ğamzesinden dil pür-efşān-ı giriz olsa
Güzend-i pençe-i zūr o şeh-bāzı görmişdür
- 5 N'ola güftār-ı Rüşdī rütbe-i siḥri güzār itse
Bu dānişgehde zīrā nüṣḥa-yı i' cāzı görmişdür

176⁴⁸

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Bād dilden ki leb-i yār selāmın getürür
Cāna cānān baña ğam-ḥ'ār selāmın getürür
- 2 Gāh aġyāra şatar 'âşıkı yār-ı emelün
Gāh olur 'âşıkā aġyār selāmın getürür
- 3 Kanda bir merdüm-i dānāyı bulursa devrān
Aña bir ḥāsid-i bed-kār selāmın getürür
- 4 Rūzgār olsa müsā' id kime eyler iḳbāl
Baḥt dönse aña idbār selāmın getürür
- 5 Her kim eylerse güzār kūy-ı ḥarāb-ābāde
Yine rindān-ı sebūkbār selāmın getürür
- 6 Dil ne ser-meclis-i ḥübāna duḥūl itse bize
Bī-vefā yār-i cefā-kār selāmın getürür

175 M 45b.

4b Vezin kusurlu.

176 AH 44b, M 46a, S 37b, İÜ 76b.

3a devrān: nā-dān M.

- 7 Rüşdî'ye ğayrı su'âl itme güzergâhı hemân
Her ne var olsa o deyyâr selâmın getürür

177

[fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün]

- 1 Ğam-ı zülfi bize efkâr peyâmın getürür
Fıkr-i la' l-i lebi çok kâr peyâmın getürür
- 2 Hâtıra gelse hayâli dil olur bülbül-i zâr
Var-ise ol gül-i ruhsâr peyâmın getürür
- 3 Düşeli fıkr-i ğubâr-ı haţına merdüm-i cân
Dil-i dîvâneye esrâr peyâmın getürür
- 4 Bâd-ı âhumdan olursa n'ola rem-gerde raķīb⁶⁵¹
'Âşıķa meclis-i dil-dâr peyâmın getürür
- 5 Uğramazsa n'ola ğam mey-gedeye ey Rüşdî
Leb-i sâĝar dehen-i yâr peyâmın getürür

178⁶⁵²

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 O nâzenîn ki velî mübtelâ-yı nâz eyler
Niyâz-ı âşıķa şoñra ibâ-yı nâz eyler
- 2 Gelince şîveye ser-bezm-i ĥüb-ı rüyânde
Yanında çok şeh-i ĥüsni gedâ-yı nâz eyler
- 3 İder mi rûy-ı niyâza o dem ki çeşmi nigâh
Fütâdegânı leked-küb-ı pây-ı nâz eyler
- 4 Fütâde eşk-i niyâzı döküp geh âteş olur
Zebânın 'arza geh[î] mâ-cerâ-yı nâz eyler
- 5 Kılursa ĥavfum odur Rüşdiyâ bu şîvede yâr
Bütânı yek-sere ser-der-hevâ-yı nâz eyler

177 AH 44b, M 46b, S 37b, İÜ 76b.

4a rem-gerde: gümgerde AH, S.

178 AH 45a, M 46b, S 38a, İÜ 76b.

1b 'âşıķa: 'uşşâķa AH, S.

4a eşk-i niyâzı: eşki M.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O şūh fitnede çarh-ı pür-âfetün biridür
Hırām-ı 'işvede kaddi kıyāmetün biridür
- 2 Bizi yapar mı iden her zamān fütāde-i 'aşk
Bütānı hūb-ruḥ-ı māh-ṭal' atun biridür
- 3 İderse bizden 'aceb mi o tıfl-ı tāze hicāb
Çü gönçe perde-serāyī-i 'işmetün biridür
- 4 Hūlūş başka ğaraż kaçma bir ta'alluḥ ise
Raḳīb-i zār da ehl-i maḥabbetün biridür
- 5 'Aceb mi cām-ı lebin şunsa Rüşdī-i zāra
Anuñla tā ezel-i germ-ülfetün biridür

180⁵⁷

[mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Ki ğamzesi toḳunmağa bir mā-cerā arar
Uşşāka geh mu'āmele-i hoş-nümā arar
- 2 Eṭrāf-ı bezmi çeşmi gezüp şiveden dile
Luṭfa sebeb bahāne-i cevır ü cefā arar
- 3 Meclisde söylemez göricek ādem ol perī
Rūḥ-āşinā-yı zā'ıḳamendān edā arar
- 4 Hicrinde gāh olur o kadar keşret-i ğumūm
Bîġāne içre birbirini āşinā arar
- 5 Rüşdī 'aceb mi kūçe-i mey-hāne-gerd-ise
Ol rind-i şūh şā'ir-i 'işret-fezā arar

179 AH 45a, M 46b, S 38a, İÜ 77a.

5a lebin: lebün AH, S.

180 AH 45a, M 47a, S 38a, İÜ 77a.

5b Ol rind-i şūh: Bir rind-i hūb M.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Şabā haber vir o dil-dār-ı dil-sitān nicedür
Yā şehr-i gülşen-i kūyında sākinān nicedür
- 2 Şorup gehī bizi ey bī-vefā dimezsūñ hīç
Fırāķum ile 'aceb hāl-i 'āşıkān nicedür
- 3 İderdi da' vī-i āmāl-i dilde hükmi dürüst
Bileydi mes'eleyi dāver-i cihān nicedür
- 4 Tūtuşsa dil ğam-ı saht-ı cihānla bir kez
Görirdi kuvvet-i bāzūyı Qahramān nicedür
- 5 Sipih-r-i atlas-ı bālāyı ṭab'uma Rüşdī
Gören didi o ḳabā-yı güher-nişān nicedür

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Bāğda zevķi dilūñ 'arız-ı cānān-iledür
Bülbülūñ ülfeti dā'im gül-i ḥandān-iledür
- 2 Da' vi-i hüsnde şad Yūsuf'ı kıldı mülzem
Şimdi bahşı o mehūñ mihr-i dıraḥşān-iledür
- 3 Sāḳiyā şun bize cām-ı ṭarab-engīzi yine
Meclisūñ revnaķı şahbā-yı la' l-i San'-iledür
- 4 Zāhidā bīhüde tā çend bu ḥarf-endāzī
Cengi erbāb-ı dilūñ zümre-i rindān-iledür
- 5 Kaçma hem-şoḥbet-i ḥāş olmadan ey şāh-ı hüsn
Rüşdi-i pür-hünerūñ şöḥreti 'irfān-iledür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dil almaḵ cebr-ile ol ğamze-i pür-şūra ḵalmışdur
Taḥammül her cefāya 'āşık-ı rencūra ḵalmışdur
- 2 Hıaı irdi seyr-i ruḥsārında daḥı bilmez üftāde
Temāşāğāh-ı ḥüsninde şeb-i deycūra ḵalmışdur
- 3 Bitürmez bād-ı nāle biñ bahār olsa gül-i ümmīd
Ḥuşul-ı kām-ı dil var-ise nefḥ-i şūra ḵalmışdur
- 4 Ḳopardı mülk-i ruḥsārında yir yir fitneler ḥālī
Bu mekr ü āl o Hindū-beçce-i pür-şūra ḵalmışdur
- 5 Cihānda ārzūmuz vādī-i 'işretde ey Rüşdī
O mest-i nāz-ile nūş-ı mey-i engūra ḵalmışdur

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Egerçi bende şeh-i kām-kāra lāzımdur
Raḳīb yār eşiginde ne kāra lāzımdur
- 2 Her eblehi şaḳınur çarḥ-ı dūn eşer yelden
Vücūdı şanki anuñ rüzgāra lāzımdur
- 3 Ne māl ü cāh ne rıf at cihāndan almağa kām
Hemān felekde kişiye sitāre lāzımdur
- 4 Ne deñlü şīve iderse o deñlü maḥcūbı
Niyāz 'āşık-ı ihlāş-ı kāra lāzımdur
- 5 Ḥazīne-mānde güher gibi ḵaldı dir kim 'aceb
Bu kār-ḥānede Rüşdī ne kāra lāzımdur

183 AH 45b, M 47b, S 38b, İÜ 77b.

184 AH 45b, M 47b, S 38b, İÜ 77b.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Kerem-tāb-ı gül-i ruḥsār-ı yāre bir nigh besdür
Bizi öldürmege çīn-i cebīni olsa geh besdür
- 2 N'ola cārī ise her dilde ḥükm-i dāver-i mihri
Nice kişver-sitāna ey gönül bir pādşeh besdür
- 3 Kemāl-i za' f-ı ḡamdan ḥāsidi gördükçe kūyında
Verāsında bize güncāyişe bir berggeh besdür
- 4 Cihānı kırmağa pür ḥāşgāh-ı çeşm-i mestinde
Dilīr-i ḡamze-i ḥūn-ḥ'āra müjgānı sipeh besdür
- 5 Tamām itdüñ yolunda dirhem-i eşk-i teri tā key
Yiter ey Rüşdī-i āşüfte bu deñlü sefeh besdür

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne bilsün rind-i dil def' -i ḡama cām-ı şabūḥ ister⁶⁶⁶
O baḥr-i bī-gerāndan geçmege keştī-i Nūḥ ister
- 2 Gönül her mäh-ṭal' at sīm-ten maḥbūba meyl itmez
Melek-ḥaşlet perī rū-be-rū 'yet nezdīk-i rūḥ ister
- 3 Açılmaz herkese kedd-i yemīn-i sa' y u himmetle
Der-i künc-i temennā cānib-i Ḥaḳ'dan fütūḥ ister
- 4 Ḳalur baḥş-i ḥaṭı çıkmaz beyāza ḥall-i zülfiyle
Anı ḥal itmege daḥı nice metn ü şürūḥ ister
- 5 Ḥalāşa derd ü ḡamdan Rüşdiyā baḥr-i melāletden
Kenāra çıkmāğa dil şabr-ı Eyyüb 'ömr-i Nūḥ ister

185 AH 46a, M 48a, S 38b, İÜ 77b.

186 AH 46a, M 48a, S 39a, İÜ 77b.

1a def' -i ḡama: def' M.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Cüvânı şanma rind-i 'aşka germ-i imtizâc ister
Göñül şüh-ı cihân bir dil-ber-i nâzük-mizâc ister
- 2 Hayâl eyler ruḥ-ı pür-tâb u la' lin şâm-ı hicrinde
Fütâde cām-ı Cem ḥurşid-i enverden sirâc ister
- 3 Tütüp dāmânın almış zülf-i kâfir kiş-i cānānuñ
Göñül cān naḳdini her ḥâne-i dilden ḥarâc ister
- 4 Koyup la' lin devâ feyz-i naẓar-cû dîdesinden dil
Varup bîmâr-ı 'işve bir devâgerden 'ilâc ister
- 5 N'ola sevdâger-i endîşe Rüşdî kalsa ḳârından
Metâ'-ı ma' rifet bâzâr-ı 'âlemde revâc ister

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine pervâne yârân bezmine âyâne olmak var
Bu cünbiş var-ise ol şem'-i tâb-efşâne olmak var
- 2 Reviş-bîgâne eyler âşinâyı küşe-i çeşmi
Bize ey dil bu şîve şîve-i mestâne olmak var
- 3 Nigeh kec cephe pür-çîn dil pür-âteş ğamze ḥûn-âlûd
Yine bu 'arz-ı kîne 'âşık-ı nâlâne olmak var
- 4 Görince âşinâ yâri bizümle zâhid-i ḥod-bîn
Ezelden meşreb-i rindân-ile bîgâne olmak var
- 5 Nice demdür görünmez hîç degüldür Rüşdî-i şeydâ
Ġam-ı 'aşkıyla şimdi sâkin-i mey-ḥâne olmak var

187 AH 46a, M 48a, S 39a, İÜ 78a.

1a 'aşka: 'aşk-ile İÜ, M.

188 AH 46b, M 48b, S 39a, İÜ 78a.

4a âşinâ yâri bizümle: âşinâ bizümle İÜ; yâri: çıkmaz M.

5a şeydâ: maḥzûn M.

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Baḳmaz çün o şeh merdüm-i dīde nemi n'eyler
Bu kūçede bī-raġbet olan dirhemi n'eyler
- 2 Dil feyz-i recā olmaz ise meyden 'aceb mi
Gül-ğonce-i gülzār-ı ʔarab ʔebnemi n'eyler
- 3 Bizden n'ola dāmen-keş ise ehl-i ḥarābāt
Erbāb-ı girān meclis-i ġam hem-demi n'eyler
- 4 Maḥşūş ise ḥüsn-i nazarı diyü raḳībe
Bilmem o perī-rū bu ḳadar ādemi n'eyler
- 5 O pādşeh-i ḥüsne nişāndur dime ḥāsīd
Rüşdī gibi bir medḥger-i ḥoş-demi n'eyler

[mef' ūlū fā' īlātū mefā' īlū fā' ilūn]

- 1 Taşvīr-i ḥüsn-i dil-keşi yārūñ cihān deġer
Bir kez nezāresi nice biñ naḳd-i cān deġer
- 2 'Arz itme eblehe ruḥuñ açılma ḥāra gel
Ey verd-i ter şaḳın saña çeşm ü zebān deġer
- 3 Bilmez ġaḳab mı luṭf mıdur deġsede ḳopan
Yāre niyāz-nāme-i 'āşık nihān deġer
- 4 Demdür metā' -ı ġamdan 'acebdür nesīm-i şubḥ
Geldükçe yārdan bize bir armaġān deġer
- 5 Rüşdī girince ma' reke-i gūş-ı 'āleme
Meydān-ı dāniş içre şadā-yı amān deġer

189 AH 46b, M 48b, S 39a, İÜ 78a.

190 AH 46b, M 48b, S 39b, İÜ 78a.

5b Meydān-ı dāniş içre: Meydān-ı dāniş AH, S, İÜ.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Nev-bahār irdi yine şād olıcağ demlerdür
Ġam-ı dīrīneden āzād olıcağ demlerdür
- 2 Tīşe-i şevk-ile ekdār-ı dü-gītīyi kesüp
Bī-sütün-ı dile Ferhād olıcağ demlerdür
- 3 Dest-i cevruñle şun ey sākī ayāğ-ı kāmı
Dil-i vīrānımız ābād olıcağ demlerdür
- 4 'ayş-ı mey kıлмаğa hūbānla zīr-i gülde
Hem-reh-i kâfile-i bād olıcağ demlerdür
- 5 Rüşdiyā şevk-i gül-i rüyını beyānla bu dem
Bülbüle pey-rev-i feryād olıcağ demlerdür

192⁶⁷⁷

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Şekveden kaşduñ hezār-ı cānı söyletmek midür
Cevr-i gerdūndan gönül rindānı söyletmek midür
- 2 Haste-i 'aşka bu istignā-yı bī-cādan ġaraz
Ey tabīb itdüklerüñ dermānı söyletmek midür
- 3 Her zamān tahmīl-i minnetden murād ey rūzgār
Ehl-i tab' a bezl olan ihsānı söyletmek midür
- 4 'Āşıkā haşr itmeden maqşūd cānā şīveyi
Haqqımızda hāsīd-i nā-dānı söyletmek midür
- 5 Rüşdiyā ol Yūsuf'ı iḥvāna itmekden su'āl
Niyyetüñ gürk-i dil-i nālānı söyletmek midür

191 AH 47a, M 49b, S 39b, İÜ 78b.

4a gülde: gülşende AH; mey: mül M.

192 AH 47a, M 49b, S 39b, İÜ 78b.

678 2b itdüklerüñ: itdüklerin AH, S.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 'Uşşāk-ı zāra ğamzesi şemsîr-i kîn tutar
Dil dāğ-ı sînedden siper-i âhenîn tutar
- 2 Eyler 'acebdür 'âşık-ı şadıkdan ihtirâz
Düzde-i raķibi genc-i vişâle emîn tutar
- 3 Zülfi şebinde itmege şeb-hün dilleri
Demdür ki ceyş-i haţtın o şeh dir kemîn tutar
- 4 Zâhirde 'arz-ı cünbiş-i İslâm ider velî
Çeşmân-ı kâfiri o bütûn gizli dîn tutar
- 5 Rüşdî'ye şanma gülbün-i 'işretde şundı cām
Sâķi elinde bir gül-i nâzükterin tutar

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O mihr-i nev-haţuñ bezminde baña rûz u şeb birdür
Ya piş olmuş ya kim piş-i lebinde bâde hep birdür
- 2 Açılmaz esmese bād-ı niyâz-ı 'âşık-ı şeydâ
Dehân-ı teng-ile ğonce-i ne-küşûde-leb birdür
- 3 Hâzer ey tıfl-ı dil ol köhne-ser-i nev-hevesden kim
Yanında vaz'-ı günâhı ile resm-i edeb birdür
- 4 Yorulmaz Bî-sütûn-ı çarhuñ olsa tîşe gerdâni
'Acebdür ehl-i 'aşka istirâhat-ile ta'b birdür
- 5 Pey-ender-pey temâşâ-ile şıklet virme ey Rüşdî
Yanında dehr-i dānâ-ţab' uñ istignâ taleb birdür

193 AH 47b, M 49b, S 40a, İÜ 78b.

194 AH 47b, M 50a, S 40a, İÜ 79a.

5b Yanında: Yanuñda AH, S.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Zāhidi zevk-i tecellî rindi şahbâ söyledür
Bülbülü gül ' aşıkı rüy-ı dil-ārâ söyledür
- 2 Şunsa sākî bağ-ı ' işretde gül-i cāmı ne dem
Muṭrib-i meclis rebābı bülbül-āsâ söyledür
- 3 Ki ğubār-ı haṭṭı lāl ü hayret eyler ' aşıkı
Feyz-i la' li gāh biñ müşkil mu' ammā söyledür
- 4 Hāsidi söyletmemek kūyında āsāndur velî
Ehl-i ' aşka reşk-i luṭf-ı yār ammā söyledür
- 5 Gerçi Rüşdî ' ârife düşmez gele bî-iḥtiyār
Ādemi evzâ' -ı çarḥ-ı kîne-pîrâ söyledür

196⁸⁴

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Siyeh-mestān-ı ' aşka ol bütüñ kaşānesin göster
Bize ey muğ-beçe pîr-i muğānuñ ḥānesin göster
- 2 Ḥamūş oldu yine ṭūṭî-i dil luṭf eyle sākî gel
Bu bezm-i ḥurremüñ āyîne-i peymānesin göster
- 3 Çü ğonce gönlin aç nağmeyle muṭrib bağ-ı ' işretde
Gürūh-ı rind-i ' aşka bezm-i Cem mestānesin göster
- 4 Ğaraż bir şoḥbet-i cāndur ne var kılsun gehî teşrîf
Ḥayāl-i yāra ey peyk-i fiğān dil ḥānesin göster
- 5 Dilerseñ âteş itmek bülbül-i bâğa gel [ey] Rüşdî
Aña bir kez bu bezmüñ sūziş-i pervānesin göster

195 AH 47b, M 50a, S 40a, İÜ 79a.

3a ḥayret eyler: ḥayret M.

196 AH 48a, M 50a, S 40a, İÜ 79a.

4a kılsun gehî teşrîf: kılsa kâdem bir nice M.

4b ey peyk-i fiğān: ey fiğān M.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Peyk-i şabā ki kūyına yārūn şitāb ider
Evvel şikenc-i tırrasına intisāb ider
- 2 Gelse hayāl-i la' li dile şahne-i mezāk
Dest-i sitemle hāne-i zühdi harāb ider
- 3 İncinmesün fütāde bu vaz' -ı teğāfüle
Ādemden ol perī-beçe dahı hicāb ider
- 4 Ümmīd-i lutf ider o cefā-pīşeden gönül
Kılsa hitāb āteş olup yār ' itāb ider
- 5 Tūfān-hīz olur yem-i şahbāsı sākiyā
Hicrinde rind-i ' aşk ki bez(i)m-i şarāb ider

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ol ki sāmān-ı hıredde devr-i merd-i gül olur
' Ākıbet bir gün felek de nā' il-i me' mül olur
- 2 Yolda āh itsem görüp dil-dār ider çeşm-i ' itāb
Her kişi kār-ı bedenden haşrda mes' ul olur
- 3 Kılsa fenn-i fitneden etfāl ders-i nev-ṭaleb
Ġamze-i şūhı kitāb-ı ' işveye meşgūl olur
- 4 Men' idermiş yāri ' āşık şoḥbet-i bigāneden
Ki sözi dīvāne-i ' aşkuñ dahı ma' kıl olur
- 5 Deşne-i ser-tizine cān virmegi añlar vefā
' Āşık-ı nālānı gör Rüşdī ne tırfe kıl olur

197 AH 48a, M 50b, S 40b, İÜ 79a.

5b Hicrinde: hicründe S.

198 AH 48a, M 50b, S 40b, İÜ 79b.

4. beyit M'de makta beytidir ve şu şekilde yer almaktadır:

Men' idermiş yāri ' āşık-ı şoḥbet-i bigāneden

Ki sözi dīvānenün de Rüşdī ma' kıl olur

5. beyit M'de üçüncü beyittir ve şu şekildedir:

Deşne-i ser-tizine cān virmegi añlar vefā

' Āşık-ı nālānı gördüñ mi ne tırfe kıl olur

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Dilden ki fikr-i ğamze-i tîz-i bütân geçer
Ser-levh-i sîneye nice naqş-ı yaman geçer
- 2 Tâ haşr ider geçilmez olur hiç ziḥāmdan
Bir reh-güzārdan o şeh-i ḥüsn ü ān geçer
- 3 Şimdi görindi 'āleme ol deñlü kem-' ayār
Naqd-i sirişk kûçe-i ğamda nihān geçer
- 4 Şun ' arz-ı ḥālî yāre göñül men' iderse de
Sen vaqt-cüy-ı ruḥşat olunca zamān geçer
- 5 Mûy-ı miyānı ḥātıra geldükçe Rüşdiyā
Dilden o dem hezār ḥayāl-i nihān geçer

200⁶⁹⁴

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Olsa erbāb-ı hüner Dārā şekīb-i rûzgār
Ölse kılmaz derdden dermān ṭabīb-i rûzgār
- 2 Bellidür māhiyyeti ammā ki egler ādemi
Şanma kim meftūn ider naqş-ı firīb-i rûzgār
- 3 ' Aql-ı külli ḥayret-efgen eyler Eflātūn-ı lāl
Ḥādişāt-ı bü'l-' aceb ṭavr-ı ğarīb-i rûzgār
- 4 Seyr-i iḥsān eblehān ehl-i ḥired muḥtāc-ı cū
Seng-i ta' n olsa n'ola bizden naşīb-i rûzgār
- 5 Rüşdiyā ṭab' -ı süḥan-perdāzuña şad-āferīn
Nazmuña reşk itse şâyān her edīb-i rûzgār

199 AH 48b, M 51a, S 40b, İÜ 79b.

2b o: ki o M.

200 AH 48b, M 51a, S 40b, İÜ 79b.

4b n'ola AH'de yok.

5b şâyān: cā'iz M.

201

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 'Āşık-ı ğam-dīde kim rıtl-ı girānı kıldurur
Ehl-i 'işret bezm-i 'ayş-ı cāvidānı kıldurur
- 2 Tünd-bād-ı āh-ı ħasret çün dem-i tūfān-ı Nūḥ
Bir zamān deryā-yı eşk-i pür-girānı kıldurur
- 3 Görse bir āvāre dil kūyında ol nev-ı tıfl-ı şūḥ
Fevc-i murğān-ı dil 'aşk āşiyānı kıldurur
- 4 Yārdan bād-ı şabā peygām-ile geldükçe āh
Perde-i ḫalvetgeh-i müştāk-ı cānı kıldurur
- 5 Kuvvet-i feyz-i devā-yı şerbet-i la' l-i lebūñ
Ḥaste-i bister-nişin-i nā-tüvānı kıldurur
- 6 Olmadukça şanma ḫāsidden ba' id ol mihr-i baḫt
Dil ḫuşul-i kām-ı vuşlatda gümānı kıldurur
- 7 Bezmine geldükçe ey Rüşdī gedā-yı 'aşk-ı yār
Ḥüsrev-i ĩrān-zemīn-i kāmranı kıldurur

202

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Rāst gelse yolda bakmaz ol büt-i ra' nā geçer
Var-ise yāre bizi ağıyār-ı bed-peymā geçer
- 2 N'ola cāy itmezse serde Kays-veş murğ-ı āşiyān
Şarşar-ı sevdā o vādiden Semūm-āsā geđer
- 3 Anda eglense n'ola gāhī dil-i erbāb-ı ğam
Reh-güzār-ı ḫāne-i ḫammārdan dünyā geçer
- 4 Vākıf olmaz meclis-i ḫāşında bir cāngāḫ olur
Arada cānān-ile çok şive-i ĩmā geçer

201 AH 48b, M 51b, S 41b, İÜ 80a.

202 AH 49a, M 51a, S 41a, İÜ 80a.

1a yolda: yāre AH, S, İÜ.

1b bizi: bize AH.

- 5 Bār-ı ğamdan derdmend olsa ‘aceb mi Rüşdiyyā
Keştī-i ten āb-ı eşkümden nice deryā geçer

203

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Sen degül hem-hāl-i Ken‘ ān olduğum bilmez mi var
‘Arza hācet ne ya kırbān olduğum bilmez mi var
- 2 Reh-güzāruñda raķīb-i hārdan çekmem elem
Sāye-veş hāk-ile yeksān olduğum bilmez mi var
- 3 Cān nice virsün saña cem‘ iyyet-i dilden haber
Ġamzeñe hātır-perişān olduğum bilmez mi var
- 4 Ol güneş-kārum ya ikrār itmişem cürmüm ya ketm
Her cefā vü çevre şāyān olduğum bilmez mi var
- 5 N’ola açmazsam çü gel Rüşdī dehān-ı şekveyi
Ġandeden pür-dāğ-ı hırmān olduğum bilmez mi var

204 02

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Keder-bahşā felek meclisde cām-ı pür-şafā n’eyler
Miyān-ı hārzār-ı ğamda verd-i dil-güşā n’eyler
- 2 Göñül günden ‘ıyāndur yāre ‘arz-ı mihre ne hācet
Zebān-ı ‘āşık-ı şādıkda harf-i müdde‘ ā n’eyler
- 3 Gerekdür o peri-ıpeykerle tenhā meclis-i ‘işret
O bezm-i hāşda bīgāne tursın āşinā n’eyler
- 4 Derūn-ı dilde ya mihrüñ ya ħubb-ı ğayruñ ey meh-rū
Kemīn bir kişveristān içre iki pādişā n’eyler
- 5 Yine tekdīr için zühhādı kılmış muğbeçe da‘vet
‘Aceb mey-hānede Rüşdī-i bī-yārān şafā n’eyler

203 AH 49a, M 51b, S 41a, İÜ 80a.
204 İÜ 80b.

205

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Dil 'arızında haṭ-ı siyeh-fāma munṭazır
Çün dīde seyr-i bāğda aḥṣāma munṭazır
- 2 Fülk-i emel ne dem ola menzil-res-i murād
Daḥı kenār-ı lüccede eyyāma munṭazır
- 3 Gelmiş gözine mey-gedede nā-kesün şarāb
Maḥmūr-ı ehl-i dil daḥı bir cāma munṭazır
- 4 Kalsun mı böyle beste-reh āyende-i şabā
Diller peyām-ı yār-i gül-endāma munṭazır
- 5 Hicrinde ārzū-yı neşāt-ı vişāl-ile 05
Döndi o tıfla dil k'ola bayrama munṭazır
- 6 Erbāb-ı hırş mūr-ı Süleymān-ı dehrden
Alduḳca dār-ı cūd olur en' āma munṭazır 06
- 7 Rüşdī 'acebdür ehl-i dile rūzgārdan 07
Anlar maḥalli ile hep ikrāma munṭazır

206

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Hıredle meşreb-i 'aşk imtizāc-ı düşmendür
Cünün-ı ehl-i maḥabbet 'ilāc-ı düşmendür
- 2 Geçen bu kūçede naḳd-i sirişk-i ğamdur hep
Metā'-ı neşve vü şādī revāc-ı düşmendür
- 3 Komez ayāğı elinden şafā-yı bāl ehli
Ġubār-ı ğamla ezelden mizāc-ı düşmendür

205 AH 49b, M 52a, S 41b, İÜ 80b.

2a Fülk-i emel: Fülk M; murād: vuşul M.

5a Hicrinde: Hicrānda AH, S.

6b cūd: cū M.

7a rūzgārdan: rūzgār-ı ḥaşm M.

206 AH 49b, M 52b, S 41b, İÜ 80b.

2a kūçede: kūçe İÜ.

- 4 Döner mi cev̄r-ile cānāndan ‘āşık-ı şādık
Nihād-ı ehl-i h̄ulūş i‘ vicāc-ı düşmendür
- 5 Olur mı züh̄d-ile bir yirde Rüş̄diyā rindī
Mişāl-i āteş ü āb imtizāc-ı düşmendür

207

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Ben dimem şāhum penāhum olduḡuñ bilmez mi var
Ben ḡuluñ sen pādīşāhum olduḡuñ bilmez mi var
- 2 Yāre ḡüsn-i ḡāl-ile bildürme ta‘ rifüñ raḡīb
Her maḡalde ḡayr-ḡāhum olduḡuñ bilmez mi var
- 3 Sen bilürsüñ yine şıdḡuñ ben demek lāzım degül⁷
Da‘ vī-yı dilde güvāhum olduḡuñ bilmez mi var
- 4 Bād-ı āhumdan perīşān-ḡātır olma ey felek
Nāzım-ı ḡāl-i penāhum olduḡuñ bilmez mi var
- 5 Yolda pā-māl olduḡum cānān görüp didi hemān¹²
İtme Rüş̄dī ḡāk-i rāhum olduḡuñ bilmez mi var

208

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 İriş̄dükçe ḡaṡı ruḡsāre-i dil-berde tāb artar
‘ Acebdür kim dem-i kāhiş̄de tāb-ı māh-tāb artar
- 2 Ne deñlü olsa za‘ f-ı ‘ aş̄ḡ-ile yār-ı kemīn ‘ āşık
O deñlü ol ḡümā-yı ‘ izz ü nāza intisāb artar
- 3 Açıldıḡca o verd-i nev-bahār-ı ḡülşen-i ḡūbı
Miyān-ı meclis-i ‘ uşşāḡ-ı şeydāda ḡicāb artar
- 4 Ne deñlü olsa kim feyz-i lebiyle ḡāh meclisde
Tutup bār-ı neşāṡı rind-i ehl-i ḡam şarāb artar

207AH 50a, M 51b, S 42a, İÜ 81a.

3a bilürsüñ: bilürsin AH, S.

5a cānān: dil-ber M.

208 AH 50a, M 52a, S 42a, İÜ 81a.

4. beyit M’de makta beytinden önce yer almaktadır.

- 5 Gelür cünbişver oldukça sükûn üftâde-i ‘aşka
Sükûn ‘arz eyledükçe bâr-ı dilde ıztırâb artar
- 6 Benem ol ẖâce-i ğam nakd-i eşk-i çeşmi dökdükçe
‘Acebdür kûçe-i ‘aşk [u] maḥabbetde nişâb artar
- 7 N’ola bî-tâb düşse kûy-ı yâra Rüşdî-i şeydâ
Ḳarîb oldukça menzil râh-ı vuşlatda şitâb artar

209

[fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün]

- 1 Müttehid dil-i füsûn sende midür bende midür
Neşve-i ‘aşk-ı füzûn sende midür bende midür
- 2 Şan ḳarâr itmede Leylâyı görüp baḳ cûyâ
Bilmem ey Ḳays cünûn sende midür bende midür
- 3 Şem‘e sen yanma di ben âteşe ey pervâne
Hele gör sûz-ı derûn sende midür bende midür
- 4 Beklerüm kûyını ben itmedesin geşt-i cihân
Ey göñül şabr u sükûn sende midür bende midür
- 5 Dir hemân faḫr-ile kim görse bu şi‘ri Rüşdî
Dâniş ü dîd-i fûnûn sende midür bende midür

210

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün]

- 1 Dil-i saḫt-ı bütânı ‘âşıkun feryâdı nerm eyler
Maḥabbet âteşi âhen degül fülâdı nerm eyler
- 2 Ne ğam eylerse ızhâr-ı ḫuşûnet ḳatl-i ‘âşıkda
Niyâz-ı müstemendi ol şeh-i bî-dâdı nerm eyler
- 3 Ne ḳılsun fırḳatinde her dil-i peygâm-cû-yı yâr
Hirâs-ı ḫâr-ı reh reftâr-ı germ-i bâdı nerm eyler
- 4 Nedür ḫâsid bu meydân içre bir dîvâne-i bâ-ḫîz
Gehî Rûyînten bir merd-i Rüstem-zâdı nerm eyler

209 AH 50a, S 42a, İÜ 81a.
210 AH 50b, S 42a.

- 5 Hemân ‘âlemde göster herkese bir rûy-ı dil Rüşdî
Müdârâ tünd-meşreb bunda çok şayyâdı nerm eyler

211

[fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün]

- 1 Yolda gerçi yâr ağyârın bilür bilmezlenür
Ol tabīb-i şūḥ bīmārın bilür bilmezlenür
- 2 Ol kadar rind-i cihân-ı ‘ işve her nezzârede
‘ Āşıkın kaşd-ı dil-i zārın bilür bilmezlenür
- 3 Düşse de pâ-būsına dem mest-i naḥvetdür ne sūd
Ol tegâfûl-pîşe gam-ḥ‘ârın bilür bilmezlenür
- 4 Çeşm-i ḥışm-âlûde oldukça hirāmından dilüñ
Ġamzesi ‘ izzetgeh-i târın bilür bilmezlenür
- 5 ‘ Arz-ı ḥâl itdükçe Rüşdî farṭ-ı nâz u ‘ işveden
Şīve-i şīrīn-i güftārın bilür bilmezlenür

212 18

[fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün]

- 1 Şorma ḥâlin dilde derd-i mübtelâ besbellidür
Rûy-ı serdinden maḥabbet-âşinâ besbellidür
- 2 Ol şeh-i ḥüsne ne ḥâcet ‘ arz-ı ḥâli ey gönül
Vaz‘ u ṭavrından temennâ-yı gedâ besbellidür
- 3 Al peyâm-ı ḥaşrı vaşf-ı serv-ḳaddinden dürüst
Gör tezerv-i dil nedür ṭoğrı edâ besbellidür
- 4 Ḥāsidi söyletmesün bîhûde küstâḥâne yâr
Şamt-ārâ bende daḥı müdde‘ â besbellidür
- 5 İtme ümmîd-i vefâ-pîşe görüp rû-ḥandini
Gerdişinden ṭab‘ -ı çarḥ-ı pür-cefâ besbellidür

Harfû'z-Zâ*

213

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Öürseñ ğamla sâķī baķş-ı cām-ı la' l-gün itmez
Yine bir dem mi vardır anda biñ va' d-ı kemün itmez
- 2 Sipihre olmasa bir aşlı ħarf atmaz dil-i dānā
Ĥiredmend-i girān-ser ĥiç bīhūde cünün itmez
- 3 Bu meşreble raķīb āyā o ĥün-efşān-ı merdüm-küş
N'ıçün hep kuvvet-i bāzūyı sende āzmün itmez
- 4 N'ola dest-i emelde germ-ĥiz-i raķş-ı baķt olsa
Bilür yektā-süvārān Türk-tāz esb-i ĥazūn itmez
- 5 Çekilmez nāzı sâķī-i sipihrüñ mā-ĥaşal Rüşdī
' Acebdür ehl-i dil cām-ı ümīdi ser-nigün itmez

214

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Ne deñlü çekse zaķmet cān cānānından ayrılmaz
Cihānda degme derd-ile kişı cānından ayrılmaz
- 2 Bilür ol ĥadde kim semt-nevāziş-kāri-i şab' ı
O şūĥuñ ķanda gitse tıfl-ı dil yanından ayrılmaz
- 3 Çeker bülbül ĥırāşı kār-ı bezm-i ķurbgehinden dūr
Gül-i bāĥuñ velī ĥiç ĥār dāmānından ayrılmaz
- 4 Olaldan tālib-i genc-i nihān-ı sīnesi diller
O şūĥuñ kūy-veş genc-i girībānından ayrılmaz
- 5 Kesel-baķş olsa Rüşdī ye's kılma kāmı ĥ'āhişden
Bilürsüñ her zamān kār ehli dükkānından ayrılmaz

* Başlık S'de ve M'de yok.

213 AH 50b, S 42b, İÜ 81a.

214 AH 50b, S 42b, İÜ 81b.

3b bāĥuñ: bāĥm AH, S.

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Hıa gelmeyicek 'arız-ı cānāne bağıılmaz
' Ālemde kedersiz ruḥ-ı ḥūbāne bağıılmaz
- 2 Ekdār-ı ḡamuñla var iken eşk-ile āhum
Bir vech-ile āyine-i devrāna bağıılmaz
- 3 Āzürde giderse gelen ehl-i dil ' aceb mi
Bu ḥāngeh-i köhnede mihmāna bağıılmaz
- 4 Teng olmaz o şeh şekvegeri-i siteminden
Var ise ḥulūşuñ ḡöñül ' işyāna bağıılmaz
- 5 Yok ḥazḡı bihişt olsa daḡı Rüşdi-i zāruñ
Bī-derd-i ruḡın saḡn-ı ḡülistāna bağıılmaz

216/23

[mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn]

- 1 O şāh-ı mülk-i ḡüsnüñ vaşlına kim naḡd-i cān virmez
Belā bu mübtelāya deşne-i hicri amān virmez
- 2 Zebūn olsa cihānı kırmadan çeşmi düşüp yine
Dilīr-i ḡamzeye ḡiç ' asker-i müjḡanı yan virmez
- 3 Yitişdürsün şarāb-ı la' l-i nābın ' āşıḡ-ı bīmār
Yatur künc-i firāḡında nice demdür zamān virmez
- 4 Çeker ḡ'ān-ı murādı pīş-i nā-dāndan velī ṡab' a
Felek ehl-i dil-i ḡayret-keşe bir pāre nān virmez
- 5 Virür şān manşıb-ı iḡbāline Rüşdi o gerdūnuñ
Ḥiredmendāna dehrüñ manşıb-ı iḡbāli şān virmez

215 M 53a.

216 AH 51a, S 42b, İÜ 81b.

4a velī ṡab' a: ṡab' a AH, S.

4b bir pāre: S'de ve AH'de yok.

217

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 'Āşık cihānda şanma ki 'ayş-ı dem istemez
Erbāb-ı bezm-i şādī-i vuşlat ğam istemez
- 2 Luţf it  o 'arz-ı kineyi ey verd-i ter-mizāc
Dil 'andelīb-i şūhı ru -ı dirhem istemez
- 3 Tenhā dilerse bezm-i dil-ārāyı cān n'ola
 ns iden ol per  ile h c ādem istemez
- 4 Sen ey  ab b ' şık-ı b m r  g r hem n
Zahm-ı ra  b-i h sid-i d n merhem istemez
- 5 Geh redd   geh  ab l ider ol  eh  ar bd r
R ş d -i s de-lev hi hem ister hem istemez

218

[mef ' ilün mef ' ilün mef ' ilün mef ' ilün]

- 1    ar k y nda d ny  m btel -y  b -nev  s  maz
Geçilmez b 'l-hevesden rind-i 'a  -ı h k-i p  s  maz
- 2 Nig h-ı iltifat  ' m olaldan bu teg f l h   
O de l  bezmi p r-b   ne kim bir   in  s  maz
- 3 Ne de l  olsa da efz n g n h-ı  ayrı 'afv eyler
Yanında cürm-i 'a  a b 'l-'acebdür hiç rec  s  maz
- 4 Yiter bir t c u h r a gel ta' addüd zahmetin  ekme
O h lvet-h  neye z hid bu esb b u riy  s  maz
- 5  ar r itmezse bir yirde n'ola R   d -i  v re
B t n d ny ya   hum bunda g h  bir ged  s  maz

217 AH 51A, M 53B, S 42B, İ  81B.

1a şanma ki: 'izz-ile M.

1b Mısra: 'Ahd-i lebinde neşve-i c m-ı Cem istemez M.

3a c n: dil M.

4. Beyit: - AH, S, İ .

218 AH 51a, S 43a, İ  81b.

2b bezmi: bezm-i AH.

4a ta' addüd: ta' allu  AH.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Güler yüz ister o gül-ruḥ melālümüz bilmez
Olur fiğānumuza teng ḥālümüz bilmez
- 2 Ne iddi' ā-yı maḥabbet ne ḥ'āhiş-i vuşlat
Nedür raḳīb-ile kimse cidālümüz bilmez
- 3 O ğonce-leb şıkılur ' arzuḥāl-i zārumuza
Meger ṭarīḳ-i teşellā-yı bālümüz bilmez
- 4 Miyānı vaşfını gūşitse lāl olur aḡyār
Edāmuz añlayamaz hiç ḥayālümüz bilmez
- 5 Ne renc-i sa' y-i temennāya istirāḥat-ı ye's
Felekde Rüşdī-i āḡāḥ ḥālümüz bilmez

220 /35

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Şanma bīhūde hemān bir güft ü gūdur kārumuz
Çarḥ-ile hem manşīb-ı kām üzredür sekārumuz
- 2 İtmezüz kemter-ğubār-ı ḥākce ' arz-ı vücūd
Yokdur ol ḥurşīd-i ḥüsne zerre deñlü bārumuz
- 3 Yār ser-keş çeşmi fitne ğamze ḥünī zülfi dām
Dilde gitdükçe füzün olmaḳdadur efkārumuz
- 4 Bī-sebeb ḡāhī ider dil-ber nigāḥ-ı germ-i ḥışm
Var-ise luṭfin tıyur aḡyāra eşk-güşārumuz
- 5 Rütbe-i siḥr ü füsūnı Rüşdiyā kıldı güzer
' Ālemi tıtsa n'ola āvāze-i eş'ārumuz

219 AH 51b, S 43a, İÜ 82a.

220 AH 51b, S 43a, İÜ 82a.

1b Çarḥ-ile hem: Çarḥ-ile İÜ.

4b luṭfin: luṭfuñ AH, S.

221

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Rūyuñ gibi bir mehçe-i zerrīn-ķalem olmaz
Ol ķāmet-i bālā-y-ile hem-ser 'alem olmaz
- 2 İķrār vūcūdına olur olmasa mevhūm
Var iken eşer la' line dūnye 'adem olmaz
- 3 Hāl-i dili dil-dāra nice 'arz idelūm kim
Ser-tiše ile hāreyye felek raķam olmaz
- 4 Andan kerem ummaķ dūkelū(?) šāhib-i himmet
Gerdūn denī ṭab' a veliyyū'n-ni' am olmaz
- 5 Ālūde-dil olsa ne ķadar dehrde Rūšdī
Nā-dān mey ü maḥbūbla hiç mūtthem olmaz

222

[fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn]

- 1 Cevri baḥt-ı dūn ider bir ġamzeye bed-ḥū dirüz
Hemseri siḥr-ile gerdūn çeşmine cādū dirüz
- 2 Bū'l-'aceb dīvāne bir şehir-i ṭalebde geh çü Kays
Rāh-ı deṣti Leylā-yı kāma ṭutup yāhū dirüz
- 3 Biz o pūr-sūz-ı ġamuz minnetle olsak teşne-leb
Çeşmesār-ı cāmdan şanma bir içim su dirüz
- 4 Mübtelāsı kimdür ol āfet su 'āl itse bizi
Gösterüp rind-i dil-i āvāreyi hep bu dirüz
- 5 Rūşdiyyā şöyle berīn pervāz-ı evc-i himmetüz
Nev-'arūs-ı gül-ruḥ-ı ümmīde çeşm-i cādū dirüz

221 AH 51b, S 43a, İÜ 82a.

222 AH 51b, S 43b, İÜ 82b.

223

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Gelür nesīm gider bir selām göndermez
Bilür terakķimüz[i] bir peyām göndermez
- 2 Bu bezmgehde berāy-ı hoş-āmed ey sākī
N'ıçün biri birine rind cām göndermez
- 3 Gelen ya mihri dile ya hayālīdür yārūñ
O rind puķteye bir şaķş-ı hām göndermez
- 4 Nedür bu ğıbķa felek bir ayāğa pīr-i muġān
Berāt-ı manşıb-ı cāvīd-i kām göndermez
- 5 Gelen hep ebleh-i nākış [u] 'ayār ey Rüşdī
Felek bu 'āleme merd-i tamām göndermez

224 /41

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 'Arzuḫāl-i dile şanma dem-i fırşat düşmez
Yāre tefhīme temennā seni cūr 'et düşmez
- 2 Eylemez nokķa-yı mevhūm dehānından baķş
Sırr-ı la' l-i lebin 'uşşāķa işā' at düşmez
- 3 'Āķil itmez reviş-i dūn-ı felekden feryād
Cevrden luķf-ı temennāya şikāyet düşmez
- 4 Eblehe atķas-ı çarķ olsa ķabā virmez şān
Herkesūñ üstine pīrāye-i devlet düşmez
- 5 Der-i mey-hāneden ayrılma şaķın ey Rüşdī
Bādeden rind-i köhen-sāle ferāġat düşmez

223 AH 52a, S 43b, İÜ 82b.

224 AH 52a, M 53a, S 43b, İÜ 82b.

3a 'Āķil itmez: 'Āķil M.

3. beyit: - AH.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hayli demdür künc-i fūrkatde ğam-ı hasret-keşüz
İntizār-ı maḳdem-i dil-dār-ile pür-âteşüz
- 2 Görmeyelden ol ğubārın ḥatt-ı cemāl meh-veşi
Vādī-i ḥayretde bir āvāre-i Mecnūn-veşüz
- 3 Naḳd-i eşk-i dīdeden olduḳ o deñlü behremend
Ġonce-āsā ğülşen-i 'aşḳında şimdi dil-ḥoşuz
- 4 Ta' n-ı nā-dān ğāh telḥ eylerse de dūr olmazuz
Ehl-i dillerle ezelden lezzet-i şoḥbet-ḥiṣüz
- 5 Beñzedür gerdūna Rüşdī ğāh devrin baḥt-ile⁷⁴⁷
Hāşılı sākīye sāĝar gibi hep pür-âteşüz⁴⁸

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Gelince yāda ruḥuñ ğül-sitāna dek giderüz
Hevā-yı ḳaddūñ-ile şehrbāna dek giderüz
- 2 Yanumda şimdi kim eyler anuñla da' vi-i 'aşḳ
Miyān-ı rezmgeḥ-i imtiḥāna dek giderüz
- 3 Ḳaçarsa zümre-i ḥübān bizümle ülfetden
Çü Ḳays deşt-i beyābān-sāza dek giderüz
- 4 Ḥalāş ḳılmaz ise çāre muĝ-beçe ğamdan
Ġürūh-ı rind-ile pīr-i muĝāna dek giderüz
- 5 Ḥarīş-i 'işretüz ol ḥadde ḳābil olsa bu dem
Diyār-ı Rūm'ı ḳoyup Işfahān'a dek giderüz

225 AH 52a, M 53a, S 44a, İÜ 82b.

1b dil-dār-ile: cānān-ile M.

4a Mısra: N'ola şaḥn-ı meykede reşk-i behişt olsa yine M. (Bu beyit M'de gazelin ikinci beytinde yer almaktadır.

5a baḥt-ile: ehl-i bezm M.

5b pür-âteşüz: âteşüz AH, S.

226 AH 52b, S 44a, İÜ 83a.

2a eyler: Metinde "eylerse" şeklindedir.

- 6 Raķīb geŗmez iseñ Rüşdī'ye hıřūmetden
Senūñle ol řeh-i ĥayl-i bütāna dek giderüz

227

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dem mi var āzār-ı  arĥ-ı sũfleden  an a lamaz
Bĩ-sebeeb tıfl-ı dil-i ĥāţır-periřān a lamaz
- 2 Diyũ ĥussādı bilũrsũñ itme germĩden su 'āl
Olmayınca ey perĩ bir aşlı insān a lamaz
- 3 ' Āřıķa fũrķatden artıķ bir belā olsa eger
Āfitābından cũdā gerdũn-ı gerdān a lamaz
- 4 Aña pũr-sũr olsa ' ālem aña pũr-mātem mũdām
Ehl-i dil gũlmez ' acebdũr řaĥř-ı nā-dān a lamaz
- 5 Yār eylerse te āfũl Rüşdiyā ma' zũr tũt
Ehl-i dilden cevri-ile ' ālemde kim  an a lamaz

228

[mef' ūlũ fā' ilātũ mefā' ilũ fā' ilün]

- 1 Mũřkil mizāc-ı ġayr-ıla germ-imtizāc-ı nāz
Terdũr gũl-i ruĥuñ gibi ġāyet mizāc-ı nāz
- 2 Naķdĩne-i niyāz-ı dil-i zārı gũrme kim
İķbāl-i mũřterĩ ile artar revāc-ı nāz
- 3 Olmış mũsellem ey şeh-i ĥũbān ezel saña
İķlĩm-i dil-rũbāyĩ ile taĥt u tāc-ı nāz
- 4 Maĥřũs  arsũ-yı ĥũs[ũ]n pũr-metā' ıdur
Bĩ' ũ řırāda kimseye yok iĥtiyāc-ı nāz
- 5 Eylerse pāy-māl-i te āfũl ' aceb degũl
Rüşdĩ seni o ser-ĥoř-ı germ ibtihāc-ı nāz

227 AH 52b, M 52b, S 44a, İÜ 83a.

2a bilũrsũñ: bilũrsin AH, S.

4a aña: eger AH, S, İÜ.

228 AH 52b, M 53b, S 44a, İÜ 83a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dil-i ğam-ı̇āre demdür kim peyām-ı dil-rübā gelmez
Gider kūyuna yārūñ ḥaṣre dek peyk-i ṣabā gelmez
- 2 Cüdā olmasa pīşinde mişāl-i āyine her dem
Temāşā-yı ruḥından çeşm-i 'uşşāka ğinā gelmez
- 3 Ṭaleb-senc-i tekellüm olsa şerm-i 'aşk-ile dil-dār
O demde ḥāṭır-ı 'uşşāk-ı zāra bir edā gelmez
- 4 Temennā-yı nigāh-ı merḥamet kılma o ḥūniden
Bilürsūñ her birinden ādeme zīrā vefā gelmez
- 5 Gel ey Rüşdī yine ser-bezm-i 'ayşa idelüm şoḥbet
Bilürsūñ anda zīrā şaḥş-ı erbāb-ı riyā gelmez

[mef' ūlū mefā' ilün fe' ūlün]

- 1 Bīmār-ı ğama devā yitişmez
Feryādına dil-rübā yitişmez
- 2 Ol Yūsuf-ı bey' gāh-ı nāza
Virseñ ne kadar bahā yitişmez
- 3 Pīşinde o şāh-ı 'işvenūñ ḥiç
Kim cürm-i dile cezā yitişmez
- 4 Ehl-i ğam-ı 'aşka ne ḥum-ı çarḥ
Şahbā-yı feraḥ-fezā yitişmez
- 5 Dāmān-ı ḥayāl-i yāre Rüşdī
Dest-i dil-i bī-nevā yitişmez

[mefā' īlün mefā' īlün mefā' īlün mefā' īlün]

- 1 Ğubār-ı telh-i ğamdan şāf-dil kim vāye-cū olmaz
O āyīne kederden bir nefes bī-süst ü şū olmaz
- 2 İder ser-germ-i mey oldukça rindān güft ü gūy-ı bezm
Miyān-ı meclis-i erbāb-ı dilde hāy u hū olmaz
- 3 Ne deñlü nāzenīn olsa niyāz-ı germe incinmez
Perī-rūyān-ı nāzuñ dil o deñlü tünd-hū olmaz
- 4 Bu bāğ-ı köhnede naḥl-i emel pür-feyz-i cūd ammā
Yine erbāb-ı dil nev-bāde-çīn-i ārzū olmaz
- 5 Görüp ol meh-veşūñ āyīne-i ruḥsārın ey Rüşdī
‘ Acebdür tūṭī-i gūyā-yı dil i‘ cāz-gū olmaz

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlün]

- 1 Her dilde meger var-ise sūz-ı nefes olmaz
Gül anuñ-içün bülbüle feryād-res olmaz
- 2 Her Ehrimen'ūñ cāy degüldür ser-i kūyı
Gülşen-gede-i cennet-i a' lāda ḥas olmaz
- 3 Pervāne suy-ı şem'e çekilse n'ola bī-şavt
Ol kâfilede bang-i şadā-yı ceres olmaz
- 4 Mest-i mey-i la'line ne ğam ğamzeden ey dil
‘ İşret-gede-i şāhide bīm-i ' ases olmaz
- 5 Rüşdī idemez rüyını tağyīr eşer-i āh
Ol āyine-i şāfda jeng-i nefes olmaz

231 AH 53a, M 54b, S 44b, İÜ 83b.

232 AH 53b, M 54a, S 44b, İÜ 83b.

233

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Görince var mı bir meh-veş seni pür-piç ü tâb olmaz
Senüñ ammā ruḥuñ ḥurşīdden germ-i ḥicāb olmaz
- 2 Ne mümkindür o âfetden cüdâ dil bir nefes ârām
Dimek pervâne şem' i görmese germ-ıztırāb olmaz
- 3 Düşürmez fūrkatüñde ḥāke eşküm bâde germ-i âh
Serābistān-ı ğamda reşḥ-i yārān-ile āb olmaz
- 4 Koyup āzār-ı çarḥı ehl-i dil görmek gerek cürmin
Sebebsiz kimse zīrā mazḥar-ı çeşm ü ' itāb olmaz
- 5 Hezārān tūṭi-i gūyāyı Rüşdī lāl kılmışdur
Senüñ güftār-ı şeker-rizüñe aşlā cevāb olmaz

234

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O şāh-ı ḥüsne dime naql-i mā-cerā düşmez
Her ādeme o bez(i)mgāhda ezā düşmez
- 2 Geçer mi ḥārı için ğonceden hezār ādem
Hirās-ı düşmen-ile dostdan cüdâ düşmez
- 3 Ne deñlü kılsa cefā eylemez ümīd-i vefā
O şūḥa ğayra vefā ' aşıka cefā düşmez
- 4 Fezā-yı bâğa geh[ī] āşiyāndan eyle ḥırām
Felekde mihr-i cihān-tāba inzivā düşmez
- 5 Ayāğı Rüşdī'ye şun sākī tevbe-kār ise de
O rind-i sāde-dilüñ üstine riyā düşmez

233 AH 53b, M 54a, S 45a, İÜ 83b.

3a fūrkatüñde: fūrkatinde AH, S, İÜ.

5a lāl: seyr M.

234 AH 53b, M 54b, S 45a, İÜ 84a.

1b Her: Biñ M.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Neşât-ı bâde dil-i bî-nevâyı söyletmez
Dem-i ıtarabda da ğam mübtelâyı söyletmez
- 2 Olursa şânî-i Rısto-yı mekteb-i dâniş
O şâh-ı ħüsn yanında gedâyı söyletmez
- 3 Ne deñlü mültefit olsa sitem-keş-i 'aşka
Hücûm-ı ħâtıra ħarf-i recâyı söyletmez
- 4 Dehânı şöhet-i bigānede açılmaz şerm
O ğonce-leb büt-i rûĥ-âşinâyı söyletmez
- 5 N'ichün bu lehçe-i pâk-ile bilmezem ol şüh
Yanında Rüşdî-i nâzük-edâyı söyletmez 65

236/66

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Dem-i vişâlde ħayret zebânı söyletmez
Sürûr-ı seyr-i cemâl 'âşıkânı söyletmez
- 2 O mest-i nâz-i sebük-rûĥ kanda Ferhâd'ı
Yanında bir büt-i şîrîn-zebânı söyletmez
- 3 Toķınsa kaşdını dil dūr-pâş-ı ğamze ile
Ba'îd ider müje-i cân-sitânı söyletmez
- 4 Dem urma bahş-i maĥabbetden ey fütâde-i 'aşk
O tıfl-ı tâze köhen dâsitânı söyletmez
- 5 Gelince bahş-i süĥanda tekellüme Rüşdî
Yanında bülbül-i bâĝ-ı beyânı söyletmez

235 AH 54a, M 54b, S 45a, İÜ 84a.

5b Yanında: Yanuñda AH, S.

236 AH 54a, M 55a, S 45a, İÜ 84a.

2b bir: her M.

3. beyit: - AH, S.

237

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Görelden dīde ḥüsnüñ naḡş-ı dilden dā'imā çıkmaz
Bir elden olsa Behzād öyle naḡş-ı ḥoş-nümā çıkmaz
- 2 Nihāndur nükte-i ān ḥaṭṭ-ı müşkīn-i cemālinde
Kitāb-ı ḥüsn-i dil-ber bī-ḥavāş dil-güşā çıkmaz
- 3 İder bīgānelerle āşināyī şad-nevāzişle
Bizi gördükde ol mest-i tegāfül āşinā çıkmaz
- 4 Görürken ḥande-i rüy-ı güli bülbül figān eyler
Şem'adan dāğ iken pervāneden şıyt u şadā çıkmaz
- 5 Süvār-ı esb-i ṭab' olmuş yine ehl-i süḥan bilmem
N'icün meydān-ı naẓma Rüşdī ṭarz-ı āşinā çıkmaz /71

238

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Meclisde şanma nūş-ı mey-i bī-ğaş eylerüz
Vādī-i dilde geşt-i ğama āteş eylerüz
- 2 Virmek muḥāl nerd-i maḥabbetde dil-güşād
Zirā ki anda biz ḡapuyı hep şeş eylerüz
- 3 Böyle giderse feyz-i nesīm-i niyāz ile
Ol naḥl-i nāzı ḥavfum odur ser-keş eylerüz
- 4 Bir kez dimez görince benān dāğ-ı hierin āh
Biz merhem-i vişāl-ile anı ḥoş eylerüz
- 5 Ki bezmgāh-ı germ-ile Rüşdī ğarībdür
Gülşen-ṭırāz-ı 'arızını āteş eylerüz

237 AH 54a, M 55a, S 45b, İÜ 84b.

2a nükte: nükte-i İÜ.

5b Rüşdī: Rüşdī-i S; meydān-ı naẓma: meydān M.

238 AH 54b, M 55a, S 45b, İÜ 84b.

1b dilde: ğamda AH, S.

2b hep şeş eylerüz: şeş eylerüz AH, S.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ol ki hüsnüñ mäh-ı müşkîn-ḥāleden farḳ eylemez
Āfitābı şu' le-i cevvăleden farḳ eylemez
- 2 Ki girībān-ı ḳabā-yı vāsītīnüm seyr iden
Ḥūn-ı germ-i eşk-ile pergāleden farḳ eylemez
- 3 Ders-i 'aşḳuñ olsa bād-āver dil-i Rişto-yı fen
Pīr-i 'aḳlı kūdek-i yek-sāleden farḳ eylemez
- 4 Rind-i mey bir şekle girmiş kim yine mey-ḥānede
Āb-ı şāfi āteş-i seyyāleden farḳ eylemez
- 5 Rüşdiyā olduḳca ḥışm-āgīn ḳabā-yı nāzüki
'Āşīḳān berg-i gül-i ḥoş-kāleden farḳ eylemez

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dem olmaz kim şabā-veş 'ālemi geşt ü güzār itmez
Göñül hicr-i ruḥuñda cār-i māḡ olsa ḳarār itmez
- 2 Eger kim derd-i āhum olmasa sūz-ı dile ḥā'ıl
Maḥabbet geştzārında giyāh-ı ḡam ḳarār itmez
- 3 Ḳo zāhid mest-i 'aşḳa bīhūde bu ṭa' n u teşnī' i
Naşīḥat zümre-i Mecnūn-ı māder-zāda kār itmez
- 4 Eger egsün [o] zülfin zīr-i pāya şalmasa ḡāhī
Perend-i zer-keş-i şubḥ olsa gerdün i' tibār itmez
- 5 Ne deñlü olsa deryā-nūş rind-i bāde-i mihrūñ
Mey-i gül-fām bī-feyz lebūñ def' -i ḥumār itmez
- 6 Bu deñlü dil taḥammül-senc-i cevvr-i yār iken Rüşdī
Daḡı cānān bizi 'uşşāḳ-ı zārından şumār itmez

239 AH 54b, S 45b, İÜ 84b.

240 AH 54b, M 55b, S 45b, İÜ 84b.

6a cevvr-i yār: yār-i cevvr İÜ.

241

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O şeh pā-māl-i 'uṣṣāk-ı nizārı irtikāb itmez
Hümā-yı āsumānı zīr-i pāyına rikāb itmez
- 2 Nigāh-ı merḥamet-ḥ'āh olma ey dil çeşm-i mestinden
Ḥazer andan ki ḥūn-ı bī-günehdan ictināb itmez
- 3 Gelüp bezme yine sermāye-baḥş ol ömr-i üftāde
Fırāḡuñla geçen eyyāmı 'ömrinden ḥisāb itmez
- 4 Biḥamdilleh ki biz de ḡalmazuz her yirde aḡrāndan
N'ıçün bed-ḥ'āhımız aḡbābdan Rüşdī ḥicāb itmez

242

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Şanmañ helāk-ı ḡamzesine şefḡat itmezüz
O şāha ḡayr içün heves-i minnet itmezüz
- 2 Ḥāsīd toḡunma nīş-i sitemle şaḡın hele
Ḳaşduñ edāda hep tıyaruz ḡaflet itmezüz
- 3 Her ḡizmetine cünbiş-i pervāne eylerüz
Ol şem' e rüzḡarı bile 'illet itmezüz
- 4 Ol tıf[ı]l-ı şūḡu şaḡınur dīdeden velī
Dilden ne ḡāl ise o ḡadar ḡaşyet itmezüz
- 5 Biñ yılda bir selāmına bād ile ḡānı'üz
Tek kesmesün peyāmı varup sıḡlet itmezüz
- 6 Sāḡī-i nev-cüvān meyini tıtmasun 'azīz
Biz pīr-i mey-furūşa bile minnet itmezüz

241 AH 55a, M 55b, S 46a, İÜ 85a.

3a ol 'ömr-i: 'ömr ol M.

3b ḥisāb: şumār M.

242 AH 55a, M 56a, S 46a, İÜ 85a.

3. Beyit: - S.

- 7 Rüṣḍī le'īm göremesün āyīn-i 'ayşımız
Her sāde-dil gedā ile biz 'işret itmezüz

243

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hūn-ı dilden oldı rengīn eşkden pūr dilümüz
Baḥr-i bī-pāyān-ile āmīziş itdi seylümüz
- 2 Tā ki Leylā-yı ğam-ı dil-dāruñ oldı Ḳays-ı dil
Rūzımız ruḥsārıdur zūlf-i siyāhı leylümüz
- 3 Ṭa' ne-endāz-ı nücūm olmazsa da şām-ı firāk
Şāh-ı 'aşķuz aḥker-i āh-ı seḥerdür ḥaylümüz
- 4 Her çemende yād-ı ḳaddiyle n'ola giryān isek
Şimdi bir nev-tıfl-ı gül-ruḥsāra düşdi meylümüz
- 5 Geşt-i ma' nā her zamān olmazsa pūr-minnet ne ğam
Rūṣḍiyā der-kārdur minnet Ḥudā'ya keylümüz

244 86

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne deñlü cevır iderse dil-rübādan mübtelā geçmez
Ne deñlü ḳılsa nāle mübtelādan dil-rübā geçmez
- 2 Nedür bu vaḥşet ey bīgāne-ḥū nev-res ğazāl-ı nāz
Bilürsün kim ḳadīmī āşinādan āşinā geçmez
- 3 Ḥāzer ey 'āşık-ı bī-dād-keş 'ahdinde şekvādan
Amān bilmez o şāh-ı mülk-i ḥüsne hiç recā geçmez
- 4 Hezārān Ḳays-ı 'uryān-ser o vādīde kim olmışdur
Maḥabbet deştġāhından gönül peyk-i şabā geçmez
- 5 Görince yāri zabt-ı girye ḳıl ey Rüṣḍī-i şeydā
Maḥabbet kūçesinde tā ezel naḳd-i riyā geçmez

7b 'işret: ülfet M.

243 AH 55a, M 56a, S 46a, İÜ 85a.

5a olmazsa pūr-minnet: olmazsa da minnet M.

244 AH 55b, M 56a, S 46b, İÜ 85a.

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Hayâlün kalbe teşrîf eylese bezminde cân kalmaz
Belî bir hâneye şeh gelse ğayrı mihmân kalmaz
- 2 Ayâğı sâkiyâ şun turma vakt-i ' aşk-ı nâzûkdür
Geçer fi'l-hâl o dem taḥṣîl-i kâma bir zamân kalmaz
- 3 N'ola kılsa dile ki fikr-i ebrû müjde-i didâr
Görünse ğurre rûz-ı ' ıydda aşlâ gümân kalmaz
- 4 Kılursa pâ-y-mâl-i esb-i nâzuñ böyle ' âlemde
Gürûh-ı ' âşık-ı âvâreden nâm u nişân kalmaz
- 5 O deñlü bî-amândur ğamze-i cellâd-ı hûn-h'ârı
Görince cünbişin Rüstemlerin beñzinde kân kalmaz⁷⁸⁹
- 6 Bizi hâsîd ' acebdür hiçe şaymaz Rüşdiyâ bilmez
Bu meydânda yine bir pehlevândan pehlevân kalmaz

[fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün]

- 1 Bûlbül-i hoş-dem-i dil nâle-serâdur sensüz
Bezm-i şadîde bile şîven-edâdur sensüz
- 2 Gülleri âteş-i pür-tâb şerer jâleleri
Gül-sitân külhân-ı pür-sûz-ı hevâdur sensüz
- 3 Mey-gede beyt-i hazen sâġarı pür-derd-i kesel
Sûr-ı mâtem-gede-i renc ü ' inâdur sensüz
- 4 Gösterür meclis-i ğam resmini bezm-i ' işret
Ehli şad hûzn-ile hayrânî-nümâdur sensüz
- 5 Merdüm-i çeşm-i ter-i Rüşdî-i şeydâsuñ sen
Ne ' aceb bakmasa dünyâya sezâdur sensüz

245 AH 55b, M 56b, S 46b, İÜ 85b.

1a bezminde: meclisde M.

5. beyit: - M.

246 AH 55b, M 56b, S 46b, İÜ 85b.

2b külhân: sühan AH, İÜ.

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Biz devr-i cām-ı ı̇ işreti görmış geçirmışüz
Çok faşl-ı zevk ü şohbeti görmış geçirmışüz
- 2 Birdür bize celāl u cemāl ol fütādeyiz
Hep rūy-ı luṭf [u] şiddeti görmış geçirmışüz
- 3 Virmez şafā ğurūr bize hiç keder fütūr
Envā'-ı ı̇ ayş u kirbeti görmış geçirmışüz
- 4 Rindān-ı nev-heves bize öykünmesün ki biz
Her vādī-i zarāfeti görmış geçirmışüz
- 5 Rüşdī her āfetūñ ola mı mest-i ı̇ aşkı dil
Her zümre-i maḥabbeti görmış geçirmışüz⁷⁹⁴

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bī-beḳā naḳş-ı gül-i rengīn-ı̇ ızārın görmışüz
Yok nümā-yı feyz bu bāġuñ bahārın görmışüz
- 2 Bād-ı āhıyla ḥarāb-ender-ḥarāb āteş hevā
Beñzemez bir kişvere hiç ğam diyārın görmışüz
- 3 Resmi müstaḥsen degül tarz-ı ğarīb dil-nişīn
Hep bu dār-ı köhnenüñ naḳş u nigārın görmışüz
- 4 Biz zebān-ı şad-niyāz-ı kām isek n'ola daḥı
Rūzgāruñ şanma bir ḥuşk i' tibārın görmışüz
- 5 Beñzemez Rüşdī ḳumāş-ı şi' r-i zerrīn tāruña
Biz o kālā-yı girān-ḳadrūñ hezārın görmışüz

247 AH 56a, M 57a, S 46b, İÜ 85b.

1b Mısra: Eyyām-ı emn ü ūlfeti görmış geçirmışüz M.

5b zümre-i: neşve-i M.

248 AH 56a, M 57a, S 47a, İÜ 86a.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Kıymetin gevher-i câmuñ dil-i hurrem bilmez
Hum-ı leb-riz-ı harâbatı bulan ğam bilmez
- 2 Dil-i pejmürde ğam-ı meyden olur rinde müdām
Gönce-i şu' le-mizâc ülfet-i şebnem bilmez
- 3 Olsa her nâ-kese ruḥşatda ' araz-ı güftâr
Rind-i mey kâ' ide-i bezmgeh-i Cem bilmez
- 4 Sâkiyâ sāgarı pür şunma getürmez şahid
Tıfl-ı nevdür o perî meşrebüñ âdem bilmez
- 5 Gâh nezzâre geh eylerse teğâfûl ne ' aceb
Hem bilür Rüşdî-i şeydâyı daḥı hem bilmez

Ḥarfü's-Sin*

[mefâ' ilün fe' ilātün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 Ne deñlü olsa mizâc-âşinâ hevâ vü heves
Maḥabbetünle olur cân-güzâ hevâ vü heves
- 2 Gönülde ' aşk-ı nümâyân-ı feyz-i ḥüsn olsa
Olur qarîn-i zebûl-i fenâ hevâ vü heves
- 3 N'ola dil [olsa] recâ düşmen-i vişâl-i ḥabīb
İder o dâ' iye bî-iktizâ hevâ vü heves
- 4 Olur kiyâh-ı vefâ-ḥiz-i bād-ı istiğnâ
Virür nihâl-i cefâya nümâ hevâ vü heves
- 5 Sa' âdet ehline düşmez rezâlet ey Rüşdî
Gerekdür aña gönülde cüdâ hevâ vü heves

249 AH 56a, M 57a, S 47a, İÜ 86a.

4a pür şunma: şunma AH, S.

4b meşrebüñ: meşrebin M.

* Başlık: - S, M.

250 M 57b.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Gel ey sāķī ki sensin ıarh-sāz-ı külfet-i meclis
Kerem-tāb-ı meyüñdür bā' iş-i germiyyet-i meclis
- 2 ' Aceb mi uğramazsa hāne-i hammāra ğam zīrā
Bulınmaz cāy-ı ārāyış o deñlü keşret-i meclis
- 3 Nice dem-beste olmaz rind olanlar kārūña muırib
Olur her nağme-i şūhuñdan efzūn nüzhet-i meclis
- 4 Dem-i vaşlinda her bir cilve sende yüz biñ ' ālem var
N'ola olsa o mest-i nāz-ile dil hasret-i meclis
- 5 Şıķılmaz Rüşdiyā gel bezm-i ' ayşā zümre-i yārān
Bilür dānāda vaz' olmaz hilāf-ı ' ādet-i meclis

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Gönül ' ahdinde olmışdur ki mu' tād-ı cefā bir cins
Gelür ki eylese ol āfet-i devrān vefā bir cins
- 2 Nevāziş-bağş-ı ğayra ' ādet üzre bü'l-' acebdür līk
İder ' ıyd-ı vişālinde bizümle merhabā bir cins
- 3 Ğubār-ı ğam kıomış bir şekle kim mir'āt-ı sāğarda
Fürūğ-ı mey şafāyı gösterür şimdi baña bir cins
- 4 N'ola cünbişver-i bigāne olsam bezm-i ' ālemde
Görindi her nigāh-ı diķkatümde āşinā bir cins
- 5 Tutar Rüşdī ümīdüm bu ki erbāb-ı sühan ma' zūr
Düşerse kec-me' ānī böyle ki tarz-ı edā bir cins

251 AH 56b, S 47a, İÜ 86a.

252 AH 56b, S 47a, İÜ 86a.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 ' Aşk-ile gerçi vaṭan-gīr-i beyābān idi ẖays
Şehr-i endīşede Leylā-ile pūyān idi ẖays
- 2 Bī-ḳarār olsa n'ola şarşar-ı saḥt-ı ğamla
Deşt-i ḥāmūnda pūr-gerd-i perīşān idi ẖays
- 3 Çüb-sā za' f-ile cismin gören eylerdi ḥayāl
Lāne-i murğ-ı serinde nice pinhān idi ẖays
- 4 Vaḥşet-āver idi sevdā-yı maḥabbet o ḳadar
Sāyesinden bile her yirde girizān idi ẖays
- 5 Ne ' aceb olsa bürehne ser ü pā ey Rüşdī
Şu' le-i āteş-ile dest ü giribān idi ẖays

Ḥarfū'ş-Şın*

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ezel egerçi şarābuñ ḥumārı da var imiş
Hemān ḥumārı degül keyf ü kārı da var imiş
- 2 Şafā-yı vaşlına söz yok gülün velī bülbül
Fırāḳunuñ kederi cevri ḥārı da var imiş
- 3 Kerem cibillet imiş Ḥātem'e anuñçün o dem
Kerīm-ile keremün i' tibārı da var imiş
- 4 Bu deñlü ḥüb-ruḥān bī-vefā degülmiş ezel
Anuñ ki bir ğamı var ğam-ğüsārı da var imiş
- 5 Zamāneden daḥı ümmīd luṭf ider Rüşdī
Dil ehlinün ne ' aceb bād-kārı da var imiş

253 AH 56b, M 57b, S 47b.

* Başlık: -S.

254 AH 57a, S 47b, İÜ 86b.

5a ider: iderdi AH, S.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Düşdi dil bir hüsn-i Leylî-vāra Mecnūn görmemiş
Neşvesin Şîrîn'de Ferhād-ı ğam-efzūn görmemiş
- 2 Kimden itsün rāz-ı mihri cüst ü cū üftādegān
Hükmini bunda kemāl üzre Felāṭun görmemiş
- 3 Zevk-baḥşā olalı seyr-i hırām-ı kāmēti
Kimse kebk-i hurremi 'ömrinde maḥzūn görmemiş
- 4 Olmasun mu bismilān-ı 'aşkına şefkat-nigāh
Tıfl-ı nev-resdür daḥı 'ömrinde hiç hūn görmemiş
- 5 Ārzū-yı cām-ile ḥumyāze-zîr olsa n'ola
Rüşdiyā demdür ki dil şahbā-yı gülgūn görmemiş

256⁸⁰⁷

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Güli şerm-i ruḥuñ gülşende āteş-vār yandurmuş
Çü pervāne hezāra gird-i ruḥsārın tolandurmuş
- 2 İletmiş lezzet-i kand-i lebūñ peygāmını varmış
Nesīm-i şubḥ-dem her-göncenüñ ağzın şulandurmuş
- 3 N'ola olsa benefşe ser-be-ceyb efkende-i ḥasret
Şehenşāh-ı baḥāruñ feyz-i iḥsānı utandurmuş
- 4 Şadā-yı cūşış-i enhār bir feyz-i nümā-perver
Girān-ḥāb-ı 'ademden cümle ezhārı uyandurmuş
- 5 Meger kim uğramışdur ḥāne-i nār-ı dile Rüşdī
Ḥayāl-i rūy-ı dil-ber şad-çerāğ-ı nūr yandurmuş

255 AH 57a, S 47b, İÜ 86b.

1a hüsn-i Leylî-vāra: Leylî-vāra AH.

256 AH 57a, S 48a, İÜ 86b.

257

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine cellād-ı çeşmi ceyb-i mazlūmāna el şunmuş
Müheyyā katl-i 'āma hañcer-i bürrāna el şunmuş
- 2 Ruḥıyla nice şems-i mihr-i enver şanki bir nā-çiz
Kemer-bend-i miyān-ı tır-i ḥün-efşāna el şunmuş
- 3 Tolaşsa pāyına mār-ı tılısm-ı zülfi şāyāndur
Gönül [ol] genc-i pür-dil-dāra küstāḥāne el şunmuş
- 4 ' Aceb mi eylemezse ser-fürü şimdi Süleymān'a
Yine Belkıs-ı cāna rindi gör mestāne el şunmuş
- 5 Görüp pır ü cüvān mest-i maḥabbet şimdi ey Rüşdī
Cihāna şaḥne-kār-ı ğamzesi merdāne el şunmuş

258

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ruḥ-ı nev-ḥaṭṭ-ı yāra noḡtalar kim ol ḡalem dökmiş
Ḥesāba kıymet-i esbāb-ı ḥüsn şan raḡam dökmiş
- 2 Görüp çekmişler el mümkün degül itmek behā 'uşşāk
Bī' ıgāhında hep ol Yūsuf-ı ḥüsnüñ direm dökmiş
- 3 Düşünce 'aks-i zülfi gerden-i sīm-ı dil-dāra
Kıyās eyler gören bir mār-ı sīm-i şāfa sem dökmiş
- 4 Nice demdür ki bekler vaḡtini künc-i firāḡında
Metā' -ı vaşlına 'uşşāk cān naḡdin selem dökmiş
- 5 Hışār-ı fikrden aḡz-ı zebān-ı tāze mazmūna
Yine Rüşdī ḥired keştī-i dilden çok ḡaşem dökmiş

257 AH 57a, S 48a, İÜ 87a.

4a eylemezse ser-fürü: ser-fürü eylemezse AH.

258 AH 57b, M 58a, S 48a, İÜ 87a.

2a çekmişler el: çekmişler M.

5a Hışār-ı: Hışārdan AH, S, İÜ.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Halkı şayda hele Hâtem keremi dām kıomış
' Āleme soñra gelen bī-hüde bir nām kıomış
- 2 Bulmamış hiç hıa u zülfün gibi āsāyışgāh
Dil ne semt-i Hıbeş ü memleket-i řām kıomış
- 3 Tā ki bir pāre dağı rüşen ola dīvānı
Cem gelüp hāne-i ' ayşa bir iki cām kıomış
- 4 Tarğ idüp bezm-i cihāndan bize ehl-i hıredi
İns için rind-i felek bir iki sersām kıomış
- 5 Ne ' aceb nazm-ı belīg ile añılsa Rüşdī
Her gelen ' āleme bir dāniř-ile nām kıomış

260⁸¹⁵

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Leb-ā-leb şasretünle ol kıadar dil-tā-dehān āteř
Olur āh eylesem genc-i dehānumdan ' ıyān āteř
- 2 Benem ol murğ-ı řem' -ı ' aşkı geçdüm bīm-i sūziřden
İder mi āteř-i pür-tāb-ı sūzāna zebān āteř
- 3 Degüldür berķ-ı āh-ı ' āşıķān rahşende hicründe
Olur hāk-i Hicāz-ı ğamda nağl-i hayzerān āteř
- 4 Muķarrerdür tutuşmaķ dāmen-i pür-ķide-i eflāk
Eger kim olmasa hākister-i tende nihān āteř
- 5 O deñlü sūz-ı pīrā-yı ğamum kim mevc urur Rüşdī
Nesīm-i āh-ile dilde çü hicr-i bī-girān āteř

259 AH 57b, M 58a, S 48a, İÜ 87a.

1a şayda hele Hâtem: şayda Hâtem AH.

260 AH 57b, M 58a, S 48b, İÜ 87b.

3b nağl-i: gül-i AH;

261

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ser-i zülfinde yārūñ ṭā'ir-i dil āşiyān ṭutmuş
O murğ-ı lāne-pīrā gör ne gülşende mekân ṭutmuş
- 2 Dem-i hışm u ğazab ' uşşākına nezzāre itdükçe
Şanurlar tır ṭutmuş ğamze ebrûlar kemân ṭutmuş
- 3 ' Aceb mi ihtirāz itmezse dil ağyārdan dīde
Ser-i kūyında naḳd-i eşk-i terle çok dehān ṭutmuş
- 4 Kusûf anlar gören āşār-ı zulmet rûz-ı rûşende
Meger kim kūy-ı mihri ol meh-i nâ-mihribân ṭutmuş
- 5 Çü dil taḥsîn o şayyād-ı füsûn pür-rāza ey Rüşdî
Maḥabbet mişesinde yine bir şîr-i jiyân ṭutmuş

262

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ṭut ki ey dil cürm-i ' aşḳa ol melek-hû ḳalmamış
' Āşıḳa küstāhlıḳdan şekveye rû ḳalmamış
- 2 Cünbiş-i nezzāreden ṭuymuş hep ' ālem meşrebin
Ġamze-i dil-dārdan bir merḥamet-cû ḳalmamış
- 3 N'eylesün tefsīdegāna sūz-ı ḥûn-ı rûzgār
Cûy-ı dil-cû-yı vefāda bir içim su ḳalmamış
- 4 Ṭut ki bīmār-ı ğama nabz-āşinā olmuş ṭabīb
Feyz-baḥşā-yı devā ' ālemde dārû ḳalmamış
- 5 N'ola sâpâş eylese güftārına nazm-āverân
Şimdi Rüşdî-veş bir üstād-ı sūḥan-gû ḳalmamış

261 AH 58a, M 58b, S 48b, İÜ 87b.

5a pür-rāza: engīze M.

262 AH 58a, M 58b, S 48b, İÜ 87b.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hāzzı gitmiş 'ālemün bezminde 'ālem kalmamış
Bir nefes üns idecek bir yār-i hem-dem kalmamış
- 2 Uğramazsa dil n'ola bīm-i raķīb-i dīvdan
Ol perinün şehir-i kūyunda bir ādem kalmamış
- 3 N'ola olsaķ düşmen-i ülfet bu vahşetgāhda
Bezm-i rāz-ı merdüm-i dānāya hem-dem kalmamış
- 4 El-hāzer ol rind-i 'ālī-cāh-ı zī-sāmāna kim
Nīl-i kām-ı dehr-ile gönlünde hiç ğam kalmamış
- 5 Beñzemek mey-ḥāne-i ṭab'ına Rüşdī'nün muḥāl
Kevnde nā-dīde hiç bir cāy-ı ḥurrem kalmamış

264⁸²²

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine gördüm gedā-yı 'aşķuñ aḥvālī penāh olmuş
Meger kim kişver-i ḥüsne o hūnī pādīşāh olmuş
- 2 Olaldan āşinā-yı çeşmi dil ḥayf ol cefā ḥūbuñ
Yanında bir nigāh-ı luṭf 'uşşāķa günāh olmuş
- 3 Hevā-yı 'aşķı der-kār ol-ķadar 'ālemde kim şimdi
Serāpā sebzezār-ı ḥāki hep mihr-i giyāh olmuş
- 4 Tenezzül itmeden kalmış o şāh-ı işve pā-māle
Yolunda 'āşık-ı üftāde şöyle ḥākrāh olmuş
- 5 Meger kim beñzedürmiş kendini tenhāda ey Rüşdī
Gelince pīş-i ḥüsn-i yāre rūy-ı meh siyāh olmuş

263 AH 58a, M 58b, S 48b, İÜ 87b.

4a 'ālī-cāh-ı zī-sāmāna: 'ālī-cāhdan rind-i zī-sāmāna: AH, S.

264 AH 58b, S 49a, İÜ 87b.

2b Yanında: Yanuñda AH, S.

4a kalmış: kaldı AH.

265

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Bî-sa'y-ı dest-i sâķî-i âlûde renc-i 'ayş
Olmaz Cem'e güşâde der-i vaşl-ı genc-i 'ayş
- 2 Virdükçe mey cilâ meh ü ħurşide ta'n ider
Câm-ı cihân-nümâ-yı serây-ı sipenc-i 'ayş
- 3 Tâ öyle olsa Zühre'yi güş eylese bize
Üstâd-ı köhne muṭrib-i nev-nağme-senc-i 'ayş
- 4 Câm u cemâl ü mihr ü gülistân-ı nazm u neşr
Rindâna oldu nüşâ-yı kem-yâb benc-i 'ayş
- 5 Biñ murğ-ı câna dâm-ı derd olmaķda Rüşdiyâ⁸²
Her târ-ı zülf sârçe-i pür-şikenc-i 'ayş

266

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Firâķ-ı yâr-ile dil âh u zârın arturmuş
Metā'-ı vuşlatınuñ i'tibârın arturmuş
- 2 Füzûnter olmada gitdükçe nakd-i eşki yine
Fütâde küçe-i 'aşķuñda kârın arturmuş
- 3 Şunarmış 'aşıķa her bir ķadeķde bir bûse
O naḥl-i nev-res-i şādâb bârın arturmuş
- 4 Gül ile fark idemez bâde gül-sitânda hezâr
O deñlü reng-i ruḥ-ı tâb-dârın arturmuş
- 5 Bu demde ra' beti ol şâh-ı ħüsnüñ ey Rüşdî
Yine çemende gülüñ iştihârın arturmuş

265 AH 58b, M 59a, S 49a, İÜ 88a.

5a: Vezin kusurlu.

266 AH 58b, M 59a, S 49a, İÜ 88a.

3b nev-res şādâb-ı: 'işve-i nev-reste M.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Degül evvelki ol büt cünbiş-i merdāne öğrenmiş
Nigāh-ı ğamzesinden şīve-i Türkāne öğrenmiş
- 2 ' Aceb mi naqd-i cān olsa müheyyā dest-i müjgānı
Ne çāre ğāret-i mülk ü dil-i vīrāne öğrenmiş
- 3 Degül mi kār müşkil bāde-i imsāk-ı meclisde
Ezelden rinde sāķinūñ eli ihsāna öğrenmiş
- 4 Hāyālī uğramaz fīkr-i lebi bir dem enīs olmaz
Belā bu mīzbān-ı dil ise mihmāne öğrenmiş
- 5 N'ola gūyā ise tıfl-ı dil-i Rüşdī-i ğam-dīde
Köhen-pīr-i felekden şimdi çok efsāne öğrenmiş

268⁸³²

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dil-i dānāya Risto-yı maḥabbet ḥikmet öğretmiş
Kitāb-ı ḥüsn-i dil-berden maḥall-i diḳḳat öğretmiş
- 2 N'ola bulsa ğamuñ şehir-i dil-i ' uşşāķda şöhret
Nizām-ı mülke bā' iş anlara çok ' ādet öğretmiş
- 3 Gedā-yı ' aşķını itmez derinden dūr o şāh-ı ḥüsn
Ekābir aña her vādīde ber-cā ḥıdmet öğretmiş
- 4 Gelince söylemişler fenn-i siḥre çeşm-i mest-ile
Füsūn-ı ' işve her müjgānına bir şan' at öğretmiş
- 5 Nice tarḥ eylesün Rüşdī'yi yārān bezm-i ülfetden
Bu deñlü ehl-i isti' dāda resm-i şoḥbet öğretmiş

267 AH 59a, M 59b, S 49a, İÜ 88a.

3a bāde-i imsāk-ı: bāde-i mey-i imsāk-ı M.

3b rinde: rind AH.

268 AH 59a, M 59b, S 49b, İÜ 88a.

5b isti' dāda: isti' dād M.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Nazar o verd-i cemālün revācın artırmış
Ṭaleb o kâle-i âlün revācın artırmış
- 2 Ğubār-ı haṭṭı olup dillere feraḥ-baḥṣā
O ḥubb ğayr-ı ḥālün revācın artırmış
- 3 Bu çārsūda yine i' tibār-ı ehl-i niyāz
Metā'-ı ğunc u delālün revācın artırmış
- 4 N'ola dökülse ser-ā-pā memālik-i çemene
Bahār o dirhem-i lālün revācın artırmış
- 5 Cevāhir-i sūḥanuñ āb u tābı ey Rüşdī
Edā-yı ehl-i kemālün revācın artırmış

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Bahār irdi köhen-pîr-i dıraḥtân nev-cüvânlanmış
Çemende şîr-i nemle kûdek-i ezhâr cânlanmış
- 2 Bî' igāh-ı çemende kim baḳar sîm ü zere şimdi
Yine her müflis-i kem-māye ḥayli kāmranlanmış
- 3 Gidüp za' f u hüzālî pür-cesāmet eylemiş peydā
Yine feyz-nümādan yāsemen tāb u tüvânlanmış
- 4 Kefinde ḥātem-i la' lîne dönmiş ğonce-i nev-ḥîz
'Arūs-ı gül hezār-ı bāğ içün ğüyā nişānlanmış
- 5 Sipeh-sālār-ı sulṭân-ı bahār olmaḳla ey Rüşdī
Siyeh-rû bir ḳul iken yine sünbül ḥayli şānlanmış

269 AH 59a, M 59b, S 49b, İÜ 88b.

1a Nazar o: Neẓāre M.

4b Bahār o: Bahār-ı AH, S, İÜ.

270 AH 59b, M 60a, S 49b, İÜ 88b.

5b sünbül: sünbül-i nev M.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Gören o meh-veşi meclisde mest olup kalmış
Bisât-ı ' ayş u tarab pây-best olup kalmış
- 2 Görince tâb-ı ruḥ-enverini hıreb-âver
Sehâb tîrd-ı dil-i ḥod-perest olup kalmış
- 3 Şarâb-ı ' işve ile çeşmi şöyle mest olmuş
Helâk-ı ' âşıkā ḥançer-be-dest olup kalmış
- 4 Neşât-ı vaşl ile kılmış dil-i rakîbi dost
Fütâde ḥüzn-ile ḥâtır-şikest olup kalmış
- 5 Henûz cevri terakķide Rüşdî-i şeydâ
Ḥazîz-i ḥâk-i mezelletde pest olup kalmış

272⁸⁴¹

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Gönül dil-dâr-veş bir çeşmi cellâd istemiş bulmuş
Sezâdur cevri-ile öldürse bî-dâd istemiş bulmuş
- 2 Kō çeksün derd-i hicri Bî-sütûnla sāyebânında
Belâ-yı ' aşk-ı yârı Qays u Ferhâd istemiş bulmuş
- 3 N'icün şefkat-taleb ḡonce-i ḥün-ḥâr-ı dil-berden
Bu vaz' -ı kîneyi ' uşşâk-ı nâ-şâd istemiş bulmuş
- 4 ' Aceb mi tıfl-ı dil dūr olmasa pîş-i nigâhında
Füsûn u fitnede bir kâmil üstâd istemiş bulmuş
- 5 Nazîf-i ḥoş-edâya âferîn ṭab' ına Rüşdî'nün
Nazîre yine güftâr-ı nev-icâd istemiş bulmuş

271 AH 59b, M 60a, S 49b, İÜ 88b.

2b Sehâb tîrd-ı dil-i: Sehâb dil-i AH ve S.

272 M 60a.

273

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 Miyânı mûy-şîfat cünbişi kıyâmet imiş
Cihânda şimdi hemân hûb o serv-ķâmet imiş
- 2 Metâ'-ı vaşlîna şâyeste her yüzine gülen
Yolına naķd-i sirişki telef sefâhat imiş
- 3 Cihâna ğaflet-ile geçdi pây-bend-i füsûn
Meger ki kâfir-i zülfî esîr-i fırşat imiş
- 4 Görindi ' aşıkā düşvâr kâr-ı ' aşķ ammâ
Olnca baķt müsâ'id soñî selâmet imiş
- 5 O tıfl-ı tâze vü Rüşdî mey ' aşık u ma' şûķ
Bu şehr-i ' aşķ u maķabbetde eski ' âdet imiş

274

[Ahreb]*

- 1 Hâķ tâb-ı zidâ-yı hüsñ ü ân olmaz imiş
Gülzâr-ı cemâl-i hûb hâzân olmaz imiş
- 2 Her ne diseler ' aķla uyar Mecnûn'a
Destân-ı maķabbetde yalan olmaz imiş
- 3 Olmazsa n'ola nufûz-ı âhuñ bir kez
Bir tîĝ-ı melâmetde nişân olmaz imiş
- 4 Bir daķı gören o Yûsuf-ı gül-rûyı
Bâzârî-i temennâda devân olmaz imiş
- 5 Tâ kâm-ı vişâle ırmeyince Rüşdî
Ėam-dîde-i ' aşķ şâdmân olmaz imiş

273 AH 59b, M 61a, S 50a, İÜ 88b.

1a cünbişi kıyâmet imiş: kıyâmet imiş S, AH.

1b hemân hûb o: hemân o AH, S. Bu beytin mısraları AH ve M'de takdim tehirli olarak yer almaktadır.

3b zülfî: çeşmi AH, S, İÜ.

274 AH 60a, S 50a, İÜ 88b.

* Gazel rubâî kalıplarıyla yazılmıştır.

3a nuķûd-ı: -AH, S.

4. beyit: - AH, S.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Göñül bir şeh-süvār-ı hüsni meydān-gire bağlanmış
K'anuñ fitrāk-ı bendi bunda çok naḥcīre bağlanmış
- 2 Ḥayāl-i kākülünde muḫtarib cān u dil-i 'āşık
İki dīvānedür gūyā ki bir zencīre bağlanmış
- 3 Velī ger yād-ı ser-bezm-ile medd-i āh ider şanma
Maḥabbet-nāmedür dil-dāra perrān tīre bağlanmış
- 4 Yiter bu bī-hüde gerdī-i ye's ey kām-cūy-ı dehr
Bilürsün 'ālemün her kārı bir tedbīre bağlanmış
- 5 Tütunmuş başmak ümmīdiyle merdān-ı maḥabbetle
Nice demdür ki Rüşdī bend-i keştī-gire bağlanmış

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Maḥabbet kārı çıkmaz başa görmüş çok keder çekmiş
N'ola el çekse 'āşık sūdı yok tutmuş zarar çekmiş
- 2 Ne lāzım idi böyle yāre 'arz-ı sūzını tefrīk
Varup başlı başına tıfl-ı dilde başka ser çekmiş
- 3 Degül ḥaṭ ḥār-ı dīvār-ı kenār-ı bāğ-ı 'ārızdur
Ḥaremghāhına kudret tırradan zencīr-i der çekmiş
- 4 'Acebdür hergiz 'āşık pīş-i çeşminden güzer itmiş
Nice dem ḡamze-i bed-mest-i nāzından ḥazer çekmiş
- 5 Degül mi āferīn endīşe-i Rüşdī-i dānāya
Yine ser-rişte-i nazma bunuñ gibi güher çekmiş

275 AH 60a, M 60b, S 50a, İÜ 89a.

3a Dili ger: Dili AH, S.

5a merdān-ı maḥabbetle: hele Rüşdī M.

276 AH 60a, M 60b, S 50a, İÜ 89a.

1b tutmuş: görmüş AH, S, İÜ.

Harfû'ş-Şad*

277

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 'Āşıkı eyler lebüñ bīmārī-i ğamdan ħalāş
Minnet-i sākī ħumār-ı sâġar-ı Cem'den ħalāş
- 2 Zülfi bir pā-bend-i müşkildür öġünsün tā ebed
Eyleyen murġ-ı dilin ol dām-ı pür-ĥamdan ħalāş
- 3 Ĥalkdan 'uzlet iden dānāya reşk eyler perī
İstemez mi ol da zīrā keyd-i ādemden ħalāş
- 4 Ol müdāvā-sāz-ı derd-i dil raķībā kıl kerem
Eyle cān-ı bī-nevāyī zār-ı her-demden ħalāş
- 5 Geh belā-yı 'aşķ geh cevri felek Rüşdī dahı
Olmadı bī-çāre dil her laħza bir ġamdan ħalāş

278

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 Ĥayāl-i la' lūñ-ile düşdi zevķ-i şoĥbet-i ĥāş
Ġamuñla eyleyerek tarĥ-ı bezm-i ülfet-i ĥāş
- 2 'Acebdür eylese teşrīf bezme Yūsuf-ile
İderler ol şeh-i ĥübāna şehri 'izzet-i ĥāş
- 3 Ĥayālī manşīb-ı dīdārın eyledi müjde
Dü dīde naķd-i sirişķ-ile kıldı ĥıdmet-i ĥāş
- 4 Görüp şad-āfetimüz da' vī-i maĥabbetde
Cefāyı kıldı bize şimdi yār-i 'ādet-i ĥāş
- 5 Gürūh-ı 'āşıkā cevri itse Rüşdiyā aġyār
İder o her birine 'arz-ı istimālet-i ĥāş

* Başlık S'de ve M'de yok.

277 AH 60a, S 50b, İÜ 89a.

278 AH 60b, M 61a, S 50b, İÜ 89a.

1a düşdi: M'de yok.

[mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün]

- 1 İder şevk-i ruḥuñla ' aşıkān raqs
Dem-i vuşlatda belki tende cān raqs
- 2 Olur kılduḳca şevk-i şem' -i efzūn
Çü dil pervāneler dāmen-feşān raqs
- 3 Olinca germ nağme muṭrib eyler
Bez(i)mde rind-i ğam efsürdegān raqs
- 4 Şafādan düşse cāma ' aks-i la' lüñ
İder meclisde dem dem mey-keşān raqs
- 5 Neşāt-ı bāde-i nazmuñla Rüşdī
' Aceb mi kılsa kilik-i ter-zebān raqs

Ḥarfü'z-Zād*

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Eylese bād-ı bahārī gūlşene işār-ı feyz
Şürezārın gūlşen-i şādāb ider āşār-ı feyz
- 2 Şanmañuz rengin şukūfe her leb-i cevre yine
Oldı gevher-riz-i şāķī lücce-i zehḥār-ı feyz
- 3 Virdi şihḥatden ḥaber nabz-ı nihāl-i nāmiye
Cūş-zen olduḳça deşt-i bāğda enhār-ı feyz
- 4 Her seḥer bir kāse-i minā nigār-ı jerfden
Şāh-ı gül çekmekde şahbā-yı neşāt-işār-ı feyz
- 5 Ebr-i endīşe riyāz-ı ṭab' a olsa kaṭre-bār
Şürezārın meclis-i şādāb ider āşār-ı feyz

279 AH 60b, M 61a, S 50b, İÜ 89b.

* Başlık S'de ve M'de yok.

280 AH 60b, M 61b, S 50b, İÜ 89b.

1b gūlşen-i: gūlbün-i M.

Harfû't-Tâ*

281

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 Hasûduñ olmasa idrâk-i her hevâsı ğalať
Sühanda olmaz-ıdı böyle her edâsı ğalať
- 2 İderse feyz-i cününü delîl-i da' vî-i ' aşk
Degül mi şahidi zûr anuñ iddi' âsı ğalať
- 3 Dem-i nifâķ-ı zebân-hây olmaz idi eger
Raķibûñ olmasa taķķîķ mā-cerâsı ğalať
- 4 Şarâb-ı la' lini ķor şerbet-i müdâma varur
Marîz-i ' aşka řabîbûñ olur devâsı ğalať
- 5 Sühân-şinâsını da gördük ' aşruñ ey Rüşdî
Esâsı yok sözünüñ cümle müdde' âsı ğalať

282

[mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün]

- 1 Şunduķca cāmı sâķî-i bezm-i Cem-i neşât
Olur gözümde cîlve-nümâ ' âlem-i neşât
- 2 Yâr-ile bezm-i meyde muķâbil degül midür
Biñ yıl geķen zamân-ı ğama bir dem-i neşât
- 3 ' Aks-i ruķıyla elde ayâĝı gören şanur
Bâĝ-ı şarabda tâze gül-i ħurrem-i neşât
- 4 Geldükķe fikr-i la' l-i lebi dilde ħâtıra
Zaķm-ı ğam-ı zamâne urur merhem-i neşât
- 5 Ser-bezm-i ' ayş-ı bâdede ğamĝîn-i dehr olur
Rüşdî gedâ olursa şeh-i ' âlem-i neşât

* Başlık S'de ve M'de yok.

281 AH 61a, M 61b, S 51a, İÜ 89b.

282 AH 61a, M 62a, S 51a, İÜ 89b.

5a Dehr: hicr M.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dest-i şun' olduğca rūy-ı yāra naqş-ārā-yı haṭ
Her dem efzūn olmada ḥüsn-i şafā-baḥşā-yı haṭ
- 2 Bū'l-aceb mi 'āşıkān kılsa nigāh-ı i' tibār
Ḥoş-nümā tevķi' ḥüs[ü]n zīnet-fezā tuğrā-yı haṭ
- 3 Beñzemez biñ yıl bir üstād eyleyüp taḳlīd aña
Şafḥa-yı gülgūnda meşķ-i resm-i icrā-yı haṭ
- 4 Gerd-i ḥoş naqş-ı güle gūyā ki kılmışdur hemān
Māni-i ḳudret siyeh taḥrīr-i zīb-efzā-yı haṭ
- 5 Gülşen-i 'işretde feyz-i bādeden Rüşdī yine
Açılıp dile daḥı oldı çemen-pīrā-yı haṭ

Ḥarfü'z-Zā*

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Nic'itsün ehl-i dil bigāne-ḥū her bī-nevādan ḥaz
Dem olur eylemez bir āşinā bir āşinādan ḥaz
- 2 Uzadur girye vü efgānı ey dil ol şeh-i 'işve
O deñlü eylemez taṭvīl-i naḳl-i mā-cerādan ḥaz
- 3 Ne olsa şöḥbet-i rindānda ḥoş görmek gerek zīrā
Kim anlar eylemez hiç güft ü gū çün ü çerādan ḥaz
- 4 Gel ey muğbeçe vü sākī vü muṭrib bezme bī-teklīf
İder hep ṭab'ımız erbāb-ı 'ayş-ı dil-güşādan ḥaz
- 5 Dimiş söylerse Rüşdī söylesün dil-dār yanumda
Meger itmez o gül-ruḥ her nedīm-i ḥoş-edādan ḥaz

Harfî'l-‘ Ayn**

285

[fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün]

- 1 Nağme-i muṭṭible itdükçe dil-i nālân semâ‘
Hep ney-i nālânla eyler cān-ı tîz-cevlân semâ‘
- 2 Şoḥbet-i şems-ile düşmen var-ise bir ḥālete
Eylemez biḥūde yoḥsa çarḥ-ı kec-gerdān semâ‘
- 3 Muṣṭarib kılmaz şu‘ ā‘ ın tünd-bād-ı dāmeni
Eylese pervāne pîş-i şem‘ ada cūşān semâ‘
- 4 Şevḳ-i dīdār-ile mihr ü meh o şūḥ-ı nev-ḥaṭuñ
Rūyını gördükçe eyler nice dem ḥayrān semâ‘
- 5 Gāh Rüşdī şöyle vecd-engîz olur şî‘ r-i terūñ
Gūş kıldukça ider ervāḥ-ı dest-efşān semâ‘

286

[fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün]

- 1 Kaṅgı bezme şalsa bir şeb pertev-i dīdār şem‘
Rūy-ı ḥūbān gibi eyler [mi] muḥîṭ envār şem‘
- 2 Bir çerāḡ-ı feyzdür naḳdīne-i envār bizi
Ḥaşre dek kılsa döğünmez ‘ āleme îşār şem‘
- 3 Tābiş-i ḥüsnüñ görelden ey perî-rū üstine
Dā‘imā pervānelerle itmede peygār şem‘
- 4 Rūzgār eyler ‘ acebdür ol kadar germ-ıztırāb
Eyledükçe murḡ-ı şem‘ e şiddetin ızhār şem‘
- 5 Ḥamle-i evvelde eyler kārını Rüşdī tamām
Olsa āhumla muḳābil şāmgāḥ-ı nār-ı şem‘

** Başlık: - S, M.

285 AH 61b, M 62b, S 51a, İÜ 90a.
286 M 62b.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Olmasa bir mäh-ı hüsne bende vü efgende şem'
Cüşiş-i sevdâ-y-ile düşmezdi bu pâ-bende şem'
- 2 Âteş-i germ-i maḥabbet şöyle itmiş kim eşer
Şu' leden kılmış güle dūd-ı siyehden jende şem'
- 3 Olmasa mäh-ı felek-sâ âfitâbından cüdâ
Böyle olmazdı tef-i hicrân-ile sūzende şem'
- 4 Almış eṭrâfın temâşâgâhda pervâneler
Oldı şan bir hûb ṭal' at dil-ber-i nâzende şem'
- 5 Perdedâr olmaz-ıdi meclisde[ki] pervâne gâh
Rüşdiyâ sūz-ı dilûnden olmasa şermende şem'

Ḥarfü'l-Ġayn*

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Hûn-âbe-rîz olinca dilâ çeşmesâr-ı dâğ
Gül gibi tâzelendi yine lâlezâr-ı dâğ
- 2 Hurşîd ü mehle pençeleşür sînede hemân
Her bir gül-i güşâde-i âteş- ızâr-ı dâğ
- 3 Gülzâra kıldı şerḥa vü pergâlelerle ṭa' n
Pür-zîb o deñlü sînede kim nev-bahâr-ı dâğ
- 4 Zülmet-güşâ-yı şâm-ı firâk olmadı dile
Bunca çerâğ-ı ḥurrem-i pertev-nişâr-ı dâğ
- 5 Rüşdî ğam-ı sipihr-i denî ṭab' -ı dūn-ile
Yokdur derûn-ı sînede ḥadd u şümâr-ı dâğ

287 M 63a.

* Başlık: - S, M.

288 AH 61b, S 51b, İÜ 90a.

2a Mısra: Mihr-i felekle pençeleşür sînede yine M.

4a dile: fiğân M.

Harfî'l-Fâ*

289

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Cân dirîğ itmez dil-i nālân tekellüf ber-țaraf
Gelse ger bezme hezâr cānân tekellüf ber-țaraf
- 2 Kimi şahbā-nūş-ı ' işretdür kimi hûb-ile keş
Añlanılmaz meşreb-i rindân tekellüf ber-țaraf
- 3 Tengdür dil hānesi ma' zûr tut ey şāh-ı hûsn
Yaluñız gelsün gamuñ mihmān tekellüf ber-țaraf
- 4 Ol perî beççe n'ola vahşet-güzîn olsa müdām
Bî-vefādur şimdi hep insān tekellüf ber-țaraf
- 5 Olmadı Rüşdî'ye dilh'āh üzre sākî neşve-bağş
Aña kaldı hâtır-ı yārân tekellüf ber-țaraf

290

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Dil esîr-i cām-ı ' işretdür tekellüf ber-țaraf
Neşve yok bilmem ne hāletdür tekellüf ber-țaraf
- 2 Bulsa bir dem ' ayş için ser-cümle dünyâyı şatar
Şimdi yārân bî-haķīkatdür tekellüf ber-țaraf
- 3 Şunmasun meclisde yār ağıyāra cām-ı iltifāt
' Āşık-ı nā-şāda gayretdür tekellüf ber-țaraf
- 4 Şanma zühhādı tutar halvetde pā-bend-i riyā
Hep esîr-i dām-ı şöhetdür tekellüf ber-țaraf
- 5 Kimseye gāhî göz açdurmaz havādiş Rüşdiyā
Bu cihān bir dār-ı kürbetdür tekellüf ber-țaraf

* Başlık: - S, M.

289 AH 61b, M 63a, S 51b, İÜ 90b.

1. beyit: Bu beytin mısraları M'de takdim tehirlidir.

5b Aña: Saña M.

290 AH 62a, M 63b, S 51b, İÜ 90b.

3b nā-şāda: nā-kāma M.

Harfî'l-Kaf*

291

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Dāğum ki firākında şafā-yı güherüm yok
Vuşlatda ruḥ-ı germine tāb-ı nazarum yok
- 2 Ol sâlik-i bî-bâk-rev-i vâdi-i 'aşkum
Dünyâyı helâk eylese ğamzeñ ḥazerüm yok
- 3 İtmezse de nezzâre-i raġbet o perî-rû
Âyîne-i sâfum ki gönülde kederüm yok
- 4 Câmı n'ideyüm neşve-i şahbâ-yı lebûñle
Ol mest-i ḥırâmum ki cihândan ḥaberüm yok
- 5 Bir bülbül-i bâğ-ı ğam-ı hicrüm daḥı Rüşdî
Pîrâmen-i gülzâr-ı vişâle güzêrüm yok⁸⁷⁹

292

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilūn]

- 1 Bir kez bu bezmgehde daḥı bî-ġam olmaduk
Ammâ garîbdür ki yine âdem olmaduk
- 2 Göstermedi müsâ' ade şad-ḥayf rûzgâr
Şûrîde yâr-ı kâmla hiç hem-dem olmaduk
- 3 Düşdük egerçi nice zamân baḥşê şad-şük[ü]r
Daḥı lecûc-ı çarḥa hele mülzem olmaduk
- 4 Şimdi Semûm-ı germ-i sitemle bu bâğda
Bir gül mi kaldı ğonce gibi dirhem olmaduk
- 5 Künc-i ğam-ı firākda şad âh Rüşdi[yâ]
Demdür cemâl-i yâri görüp ḥurrem olmaduk

* Başlık: - S, M.

291 AH 62a, M 64a, S 51b, İÜ 90b.

5a hicrüm: 'aşkum M.

5b vişâle: neşâta M.

292 AH 62a, S 52a, İÜ 91a.

293

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 ' Aşk-ile kār-ı dilde ne kaldı açılmağu
Zār-ı hezār-ı dilde ne kaldı açılmağu
- 2 Cünbiş-nümā-yı germ olalı tünd-bād-ı āh
Zīr-i azār-ı dilde ne kaldı açılmağu
- 3 Mestün olur mı dāğ-ı ğamı sinede nihān şabā
Meyle bahār-ı dilde ne kaldı açılmağu
- 4 Çīn-i cebīn-i yār olaldan girih-güşā
Bu ' uķdezār-ı dilde ne kaldı açılmağu
- 5 Ol şāh-ı hūsn olalı ' afüv-āzmā-yı cürm
Küstāh zār-ı dilde ne kaldı açılmağu
- 6 Geldükçe şehr-i bü'l-hevesātdan metā'-ı rāz
Dār u diyār-ı dilde ne kaldı açılmağu
- 7 Rüşdī şikāyeti o güle cevri-i hārdan
Dağı hezār-ı dilde ne kaldı açılmağu

294

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlün]

- 1 Dil dil-bere dil-ber dil-i nālāna muvāfık
Birbirine dönmiş iki mestāne muvāfık
- 2 Cān şevķ-i lebün dil ğam-ı ' aşķuñla nevā-senc
Bir bezmde kim gerdiş-i devrāna muvāfık
- 3 Kim mekr-i nifāk-ile döner diyü sipihrüñ
Olsa ne kadar tāli' i insāna muvāfık
- 4 ' Ālem n'ola meftūnı ise ol şeh-i hūsnün
Her vaşfi gelür meşreb-i rindāna muvāfık

293 AH 62b, M 63b, S 52a, İÜ 91a.

294 AH 62b, M 64a, S 52a, İÜ 91a.

2a nevā-senc: nevā-keş M.

4a şeh-i hūsnün: şuħuñ İÜ; büt-i şuħuñ M.

4b gelür: M'de yok.

- 5 Rüṣdī dem-i güftār alıcaḵ destine ḥāme
Biñ nükte bulur ṭab‘ -ı süḥandāna muvāfıḵ

295

[mefā‘ īlün mefā‘ īlün mefā‘ īlün mefā‘ īlün]

- 1 Göñül maḵṣūd ise yār-i emelden rinde cām almaḵ
Ne lâzım fırḵatinde nūṣ-ı meyden zevḵ-ı tām almaḵ
- 2 Düşer mi bü’l-heves-āsā bize ümmīd-i pā-būsı
Yiterdi düşse rāhında ṭurup bir kez selām almaḵ
- 3 Bu ‘ izz ü nāz-ile çekmezdi cev-r-i bendegī Yūsuf
Eger insān olaydı ādeme ālemde kām almaḵ
- 4 Raḵībe baḵma geḥ fırṣatda düşse yār yanında
Şitāb itmekle olmazmıṣ ‘ adūdan intikām almaḵ
- 5 Bulınmaz ḵāşıd-ı bād-ı şabāda kūy-ı cānāndan
Dil-i Rüṣdī’ye lâzım gelse gāhī bir peyām almaḵ

Ḥarfū’l-Kef*

296

[mefā‘ īlün mefā‘ īlün mefā‘ īlün mefā‘ īlün]

- 1 Toḵınuñ çarḥa ey āh-ı āteş-zād n’eylersün
İdüp gerdünla bir bāz-geşt icād n’eylersün
- 2 Ne geşte ḥayl-i ‘ uşşāḵı ne āzād ‘ āḵıbet bilmem
Bu deñlü derdmendi ey şeh-i bī-dād n’eylersün
- 3 Ğam-ı dehre cihānda kār ider bir neşve gördün mü
Olup bīhūde bir keyfe göñül mu‘ tād n’eylersün
- 4 İder her seng-i saḥta tīşe-i tīrūn eşer ammā
Gelince seng ḵalb-i yāre ey Ferhād n’eylersün

295 AH 62b, M 64a, S 52b, İÜ 91a.

2b düşse: M’de bu kelime “ıuşsa” biçiminde yazılmıştır.

5a ḵāşıd-ı bād-ı şabāda: ḵāşıd-ı şabāda İÜ.

* Başlık: - S.

296 AH 63a, S 52b, İÜ 91b.

- 5 Rüsūma mu‘ teber ḥalk i‘ tinā yok dānişe Rüşdī
İdersek sihr-ile biñ tarz-ı nev-īcād n’eylersün

297

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Mizāc-ı çarḥı bildük cümle dānā-y-ile söyleşdük
Ne ḥikmetdür bilinmez kārı dünyā-y-ile söyleşdük
- 2 Haber aldük şafā-yı sīnesiymiş söyleden anı
Pes [ol] āyīneden tūṭi-i gūyā-y-ile söyleşdük
- 3 Geçer manzūr-ı luṭfi ḥāsīd ammā çeşmi pür-kīndür
O fesāne-y-ile biz biñ kerre imā-y-ile söyleşdük
- 4 Ne teşḥīş-i marāz var ne müdāvā n’eydügün idrāk
Göñül derd-i derūnı hep eṭibbā-y-ile söyleşdük
- 5 Bu ṭab‘-ı dūn-ile ders-i ḥikem añlanmaz ey Rüşdī
Dilistān-ı ḥıredde nice isnā-y-ile söyleşdük

298⁸⁹²

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Āh-ı ‘āşık tā o deñlü sūznāk olmağ gerek
‘Aks-i tābından zücāc-ı çarḥ çāk olmağ gerek
- 2 Vaz‘-ı dūn irāş-ı ikdār eyledükçe ‘ārife
Gıll u ğışdan āb-veş mir’āti pāk olmağ gerek
- 3 Cān u dilden ‘āşık-ı nālān ise bülbul güle
Çin-i ebrūsın taḥayyüldeñ helāk olmağ gerek
- 4 İrtifā‘-ı kādri ‘ālemde tevāzu‘ dan bilin
Zīr-i pāy-ı pest ü her bālāda ḥāk olmağ gerek
- 5 Nev‘ arūsān-ı me‘ānī olmağ ziynet-nümā
Bu şeş elfāz-ı Rüşdī böyle pāk olmağ gerek

297 AH 63a, S 52b, İÜ 91b.

4a n’eydügün: neydigi AH, S.

298 AH 63a, M 67b, S 52b, İÜ 91b.

2a ‘ārife: ‘ārifün M.

3a ‘āşık-ı nālān: bende-i kurbān M.

[mütefā' ilün fe' ülün mütefā' ilün fe' ülün]

- 1 Dem olur raķīb-i ħārı baña südde rāh idersün
Ne 'acebdür eşk ü āhum dem olur penāh idersün
- 2 Niceye pür-teġāfül germ-tīr ey dil-ber-i naĥvet
Bu kemīn gedāya bir kez ne zamān nigāh idersün
- 3 N'ola öldürüp raķībi yine bir şevāba girmek
Gehī bir dem-i ġazabda nice biñ günāh idersün
- 4 Çıķagör kenāra sāķī ger iderse destiyārı
Yem-i jerf-i ġamda ey dil nice bir şināh idersün
- 5 Dile olsa zülfi çāker ruĥı dīdede muşavver
Ne 'acebdür ey fütāde şeb ü rüz āh idersün
- 6 Saña olsa mihr-i 'āşık ne kıadar 'ıyān çü ħurşīd
Bu ne meşreb olsun ey şūĥ niye iştibāh idersün
- 7 Göñül olmaz ise ol serv saña sāye-efgen-i ħurb
Ser-i şahn-ı bāġ-ı kūyın bize cilvegāh idersün
- 8 Kıo niyāz-ı luţfı Rüşdī yanımızda görmedükçe
Bizi sen sipihr-i dūndan nice feyz-ĥāh idersün

300

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Düşen tarīk-i hevāya yaman olur giderek
Firīb-i ġül-ile reh güm-künān olur giderek
- 2 Göñülde ye's füzün dūr menzil-i maķşūd
Bu yolda cān dile bār-ı girān olur giderek
- 3 Gelürse dideye böyle sirişk-i ter dā'im
Maķarr-ı kıatre-i yem bī-gerān olur giderek

299 AH 63b, M 64b, S 53a, İÜ 91b.

1a Dem olur raķīb-i ħārı baña: Çü raķīb-i ħārı cānā bize M.

1b Mısra: Sū-yı eşk ü āh-ı germe yā n'ıçün nigāh idersün M.

5. beyit: - AH, S, İÜ.

7. beyit: - AH, S, İÜ.

300 AH 63b, S 53a, İÜ 91b.

- 4 Kişiye merd ile irmez ziyān refākatden
Olan cebān-ile hem-reh cebān olur giderek
- 5 Geçer bu devr-i keder Rüşdiyā şafā görilür
Kudūm-ı cām-ile ğam bī-nişān olur giderek

301

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Yāra kār itdi benüm dūd-ı dehānum diyerek
Sīneye geldi gel ey rūḥ-ı revānum diyerek
- 2 Bir gice ruḥşat olup yāri der-āġuş itsem
Neler itdün baña ey şūḥ-ı cihānum diyerek
- 3 Dildeki zaḥmumı 'arz eyleyemem dil-dāra
Āh elinden senün ey aşı kemānum diyerek
- 4 Luṭf idüp itmedi ārāma taḥammül āḥir
Gülşene geldi gül ey ğonce dehānum diyerek
- 5 Sīm ü zer olmayıcak fā'ide itmez ey dil
Biñ niyāz itsün eger dil-bere cānum diyerek
- 6 Reh-güzārında urup pāyına düşsem yārün
almadı şabra benüm tāb u tuvānum diyerek
- 7 Rüşdiyā ġāfil olup ıkma reh-i ma' nādan
Ġayrılar gibi [benüm] tāze zebānum diyerek

302

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Güli reşk-i ruḥ-ı dil-berle pür-dāġ-ı derün itdün
Yiter kūyında ey dil nāle-i germi füzün itdün
- 2 Süzüldüke idersün bādeden bir ser-güzeşt icād
Ḥazer ey fitne ġāyet çeşm-i bīmārın zebün itdün
- 3 Neden olmak nigāh-ı iltifātuñ ehl-i dīn düşmen
Yiter kāfır bu cünbiş baġrımız cevri-ile ḥün itdün

301 İÜ 92a.

302 AH 63b, S 53a, İÜ 92a.

- 4 Koyup sâķī nice bed-mesti n' içün bī-güneh bilmem
Bizi ser-ħalka-yı bezm-i temennādan birün itdün
- 5 Felek besdür bu mekr ü āl u rüy-ı kīne Rüşdī'ye
Yiter ol sāde levħe tarħ-ı şad-naķş-ı füsün itdün

303

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Nāzı ķo rinde felek sen dahı cānānı mısuñ
Yoħsa bir merd-i güzīn yār-i dil ü cānı mısuñ
- 2 Bizi ğamz ile düşürdüñ nażarından āħir
Ey raķīb ol şanemüñ ğamze-i fettānı mısuñ
- 3 Şimdi yok fitne cefāda hele mişlüñ cānā
H'āce-i baħtımızuñ tıfl-ı sebaķ-ħ'ānı mısuñ
- 4 Kākülünden nice bir gerdenine şarkarsuñ
Ey dil ol māh-veşüñ kūy-ı girībānı mısuñ
- 5 Beñzemez şi' rine ğüftār-ı latīfün ğayruñ
Rüşdiyā gevher-i luţf-ı sülħanuñ kānı mısuñ

304

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Ser-i kūyında revān dil ruħ-ı dil-ber diyerek
Dolanur bülbül ise bāğı gül-i ter diyerek
- 2 Hālet-i 'aşķ-ile zünnār kuşandı niceler
Çeşmine mest dilā zülfine kāfır diyerek
- 3 Hāsetüz şöħbetine gelse yine bezme o şūħ
Kānı bāde görelüm bir iki sāğar diyerek
- 4 Bir iki dūnı felek böyle çıkarduñ başına
Gel beri cāy-ı neş'etüñ yine ber-ser diyerek
- 5 Rüşdiyā mihr-i dili yāre tıyurduķ āħir
Vaşf-ı ħüsninde derün-süz ğazeller diyerek

303 AH 64a, S 53a, İÜ 92a.

304 AH 64a, S 53b, İÜ 92a.

305

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Eyler dil-i fütāde cemī' -i cihānı terk
İtmez o şūh-ı ' işve [ki] gerd-i lisānı terk
- 2 Urmaz raqīb-i hār bize zaḥm-ı tefriqa
Eyler mi ' andelīb gül-i gül-sitānı terk
- 3 Geçsün mi rind dergeh-i pīr-i muḡāndan
Ḳadrin bilen ider mi hiç ol āsitānı terk
- 4 Her luṭfına muḳābele biñ ḥidmet ise de
Gerdūn muḫāl ehl-i dile imtinānı terk
- 5 Bī-şūphe va' d-i vaşlına incāz ider o şūh
Rüşdī hemān eyle gōñülden gümānı terk

306

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Gāh cāndan dile peygām-resāndur zeḳānuñ
Kişver-i ḳudsde gūyā çeh-i cāndur zeḳānuñ
- 2 Kimse tedbīr ile andan bulamaz rāh-ı ḫalāş
Yūsuf-ı dillere zindān-ı zamāndur zeḳānuñ
- 3 Cā-be-cā olsa çemen-ḫīz-i ḫaṭ-ı nev ne ' aceb
' Āşīḳa ḫufze-i maşnū' -ı nihāndur zeḳānuñ
- 4 Çāh-ı Bābil mi nedür bilmezem anı bilürem
Rüstem'i zār kılan fitne-sitāndur zeḳānuñ
- 5 Birbiriyle dil-i aḫbāb hep anda buluşur
Rüşdī-i bī-dile şoḫbetgeh-i cāndur zeḳānuñ

305 AH 64a, S 53b, İÜ 92b.

306 AH 64a, S 53b, İÜ 92b.

307

[mef' ülü fā' ilätü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 İrdi bahār naḳd-i emeldür miyān gerek
Şimdi metā'-ı ' ayş u ʔarab rāygān gerek
- 2 Hiç olmaya miyānede bir ḥār-ı nā-tırāş
Her gül o deñlü bülbülüne mihribān gerek
- 3 ' Ālemde dil-rübānuñ olınca senüñ gibi
Ḥüsn-i cemāl-i meh-veşi pür-tāb u ān gerek
- 4 Herkes nedīm-i meclis-i yār olmaz ey raḳīb
Tūṭī-i gūyā o āyīneye hoş-zebān gerek
- 5 Şā'ir olınca ḥayl-i süḥandān-ı Rūm'da
Rüşdī hemān senüñ gibi bir nüktedān gerek

308⁹⁰⁹

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Felek rencide-ḥāṭır kılmāsın taṭyībden geçdük
Hemān tıfl-ı dili incitmesün te'dībden geçdük
- 2 Göñül yārān-ı ebr-i baḥtımız bağ-ı temennāda
Nihāl-i kāmımız ḥuşk itmesün tartībden geçdük
- 3 Ne bilsün kıymet-i cem' iyyet-i yārānı çarḥ-ı dūn
Perişān itmesün tek bezmimiz tertībden geçdük
- 4 Raḳīb-i bed-nihāduñ i' tibārı kişver-i ḥüsnüñ
Metā' ın tek ayāğa urmasın terğībden geçdük
- 5 O şūḥ-ı şīve-kāruñ ğamze-i fettānı ey Rüşdī
Cihānı kân-ı bī-dād itmesün taḥribden geçdük

307 AH 64b, S 53b, İÜ 92b.

4b Tūṭī-i gūyā: Tūṭī S; Tūṭī-i gūyā ziyāde İÜ.

308 AH 64b, S 54a, İÜ 92b.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ne ye'sden zarar ey dil ne sūd-kām itdük
Meşālih-i 'amelünde çoğ ihtimām itdük
- 2 Bu hāl-ile nice irsāl-i kūy-ı yār idelüm
Niyāz-nāmemüzi sūz-ile tamām itdük
- 3 Cihān cihān yine maḥmūr çeşmi dil ğamgīn
Nigāh-ı mesti ile 'işret-i müdām itdük
- 4 Kıyāmı ba' iş olurmuş kıyāmete bildük
O dem ki geşt-i temāşāgeh-i hırām itdük
- 5 Ne biz remīde-i ifrāt-ı germ-i nāz olduḡ
Ne biñ niyāz-ile Rüşdī o şūhı rām itdük

310

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bülbüle gülşende her dem bir gül-i ḥod-rū gerek¹²
'Āşıka dil-dārdan ğayrı ne o ne bu gerek
- 2 Reh-zen olmaz baḥt-ı dūn ṭursun ḳo cāyında bize
Nev-'arūs-ı kām-ı şīrīn-kāra çeşm ebrū gerek
- 3 Olmağa aḡyār-ı ğamze ser-firāz-ı dehr-i kīn
Kuḥl-i müjgānuñ gibi bir ḥançer ü dārū gerek
- 4 Çarḥ-ı bed-girdāra olmaz āl-ile bir kes 'azīm
Yine ol çeşm-i füsūnger gibi bir cādū gerek
- 5 Çeşmesār-ı ṭab'-ı Rüşdī dil-pesend olsa n'ola
Nazm olunca böyle ma'nīde bir aḳarsu gerek

309 AH 64b, M 64b, S 54a, İÜ 92b.

310 AH 65a, S 54a, İÜ 93a.

1a Bülbüle gülşende: Bülbüle ancak çemende M.

1b ne o ne bu: ne o bu AH

3a aḡyār-ı: 'ayyār M.

3b Kuḥl-i müjgānuñ: Kuḥl u müjgānuñ M.

4b Mısra: Köhne hem-ders-i füsūn-ı 'işve bir cādū gerek M.

5b ma'nīde: ma'nī AH, S; nefsinde M.

311

[mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülü]

- 1 'Āşıkā nihān ğayra levend-āne baķarsuñ
Maķsūd teġāfūl ise cānā ne baķarsuñ
- 2 Gelse yanuña levḥ-i Felātūn ile Rişto
Sen tıfl-ı hevāyī gibi yabana baķarsuñ
- 3 Ey dil saña ġālib mi olur baḥş-i ḥatında
Kim ḥāşiye-i zūlf-i perişāna baķarsuñ
- 4 Def'-i ġama 'azmūñ yoġa ey sāķī-i meclis
Var-ise lebinden daḥı fermāna baķarsuñ
- 5 Göstermek olurdı nic'olur sözde feşāḥat
Rüşdī yine sen ḥātır-ı yārāna baķarsuñ

312⁹²⁰

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Mey iç ġam āteşine āb-ı efşān olmak isterseñ
Ele cām-ı Cem al gül gibi ḥandān olmak isterseñ
- 2 Çü çeşm-i mihr ü meh a' lā vü ednāya nigāh itme
Cihān-ı 'işvede manzūr-ı a' yān olmak isterseñ
- 3 Ḥayāl-i yār-ile gel ey ġam-ı hicrānı luṭf eyle
Gehī ġam-ḥāne-i sīnemde mihmān olmak isterseñ
- 4 Var evvel meşķ-sāz-ı küşte-ġiri ol da gel ey dil
Palān-ı 'aşķ-ile dest ü giribān olmak isterseñ
- 5 Cefāya nāz nāza 'ār idersüñ her dem ey meh-rū
Bu istiġnāyı ķo Rüşdī'ye cānān olmak isterseñ

311 AH 65a, M 64b, S 54a, İÜ 93a.

3a ġālib mi: kim ġālib İÜ.

312 AH 65a, M 64b, S 54b, İÜ 93a.

2a a' lā vü ednāya nigāh itme: her dūna cānā itme nezzāre M.

3a Hicrānı: hicrān AH, S.

313

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Yārūñ nice dem cev̄r-ile ekdārını çekdük
Şād itse n'ola luṭf-ile çok bārını çekdük
- 2 Ṭa' n eylemezüz renciṣ-i ehl-i dile zīrā
Çarḥ-ı felegūñ biz daḥı āzārını çekdük
- 3 Olsaḳ o gülūñ nāle-keṣi n'ola çü bülbül
Şad-güne ḥırāṣ-ı dil-i her ḥārını çekdük
- 4 'Uṣṣāḳa ne var 'arz-ı cemāl eylese gāhī
Devrī-i ruḥında yiter efkārını çekdük
- 5 Rūṣdī nedür iḳbālını görsek bize çarḥuñ
Besdür bu ḳadar zaḥmet-i idbārını çekdük

314

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Pīşinde göñül bir deme āḡāz idemezsūñ
Bu şerm-ile ol ḡonceyi sen bāz idemezsūñ
- 2 Memnū' naḳar-ı 'āşıḳa cānā hele bilsem
Aḡyārı nedendür görüp iḡmāz idemezsūñ
- 3 Ḳays-ile ḳo baḥşı yiter ey dil sen anuñla
Vādī-i melāmetde tek ü tāz idemezsūñ
- 4 Bu tündī-i cūy-ile felek Yūsuf olursuñ
Çün şāhid-i baḥt ehl-i dile nāz idemezsūñ
- 5 Yār uğrasa da ḥāme k'olur bā' iş-i ḥaclet
Rūṣdī o şeh-i ḥūsne sen iḡrāz idemezsūñ

313 AH 65b, M 65a, S 54b, İÜ 93a.

314 AH 65b, M 65a, S 54b, İÜ 93b.

4b dile M'de yok.

5a ḥaclet: hicrān M.

315

[mefā' īlün mefā' īlün mefā' īlün mefā' īlün]

- 1 Çeker şemşîr-i kîn 'uşşāka cān-āzār olan ğamzeñ
Amān bilmez nigāh-ı mest hañçerdār olan ğamzeñ
- 2 Mu' ātib olsa bir ğamz-ile dil bī-cürm çeşmünden
Ne var şikār-ı nāza teng olur ğaddār olan ğamzeñ
- 3 O deñlü cüstdür ser-mest iken huşyār olur cāna
Nigāhuñ āşinā çıksa tegāfül-kār olan ğamzeñ
- 4 Lisānda nām-ı kıddüñdür ser-i dünyāya bir söz yok
Kıyāmetler koparda sū-be-sū mekkār olan ğamzeñ
- 5 Şehādetgāh-ı kūyuñda tokınsa hāside Rüşdī
Ne hāletdür tokunmaz mā 'il-i bī-kār olan ğamzeñ

316⁹²⁸

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlün]

- 1 Būlbül gülü nerm itmek için zāra mı geldüñ
Hār-ile yine cünbiş-i bī-kāra mı geldüñ
- 2 İşkeste çemān serv perişān reviş bīd
Cānā çemenistānda reftāra mı geldüñ
- 3 Bir maşlahatuñ var mı şabā zūlf [ü] ruḥ-ile
Yoḥsa gezerek kūyını gūlzāra mı geldüñ
- 4 Meclisde şeker-riz-i tebessüm lebi ey dil
Rūyın göricek şevk-ile güftāra mı geldüñ
- 5 Rüşdī bu kadar gevher-i ma' niye neden hırş
Pīrāye-i nazm-ile ser-i kāra mı geldüñ

315 AH 65b, M 65a, S 55a, İÜ 93b.

316 AH 66A, M 65B, S 55A, İÜ 93B.

1a nerm: germ M.

317

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Gel bezm-i 'ayşa neşve vü tâb istemez misün
Dey mevsimidür âteş [ü] tâb istemez misün
- 2 Böyle 'itâb-ı ğamzeye başdurma 'âşıkı
Her bir su'âl-i cürme cevâb istemez misün
- 3 Bak rûy-ı nev-ḥaṭına cüvânân-ı meh-veşün
Tekmîl-i fenn-i 'aşka kitâb istemez misün
- 4 İtme ḥavâle dūzaḥ-ı hicrâna 'âşıkı
Dilden ya ḥaşr-ı ğamda ḥesâb istemez misün
- 5 Rüşdî'nün eyle zaḥmını merhem-ḡarîn-i luṭf
Raḥm it o zülfikâra şevâb istemez misün

318

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Şarşar-ı ğam olsa dilde bâ'îş-i tuġyân-ı eşk
Dîdemi leb-rîz ider cezr ü med-i 'ummân-ı eşk
- 2 'Ârız-ı pür-müjde[yi] âḥz itmez[em] vîrânedür
Kenz-i çeşmânda leb-â-leb gevher-i tâbân-ı eşk
- 3 Şöyle bî-ârâmdur kim eylemez bir dem qarâr
Âġuş-ı müjgânda şimdi tıfl-ı nev-püyân-ı eşk
- 4 Heft deryânuñ olur aşdâfı cümle leb-güşâ
Dîdeden oldukça rîzân kaṭre-i bârân-ı eşk
- 5 Nüh kıbâb-ı çarḥı añlar her gören Rüşdî ḥabâb
Ebre sürdükçe ser-i mevcin yem-i cüşân-ı eşk

317 AH 66a, M 65b, S 55a, İÜ 93b.
318 M 66a.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ne çekdi fülk-i dili der-kenār idinceye dek
Fütāde lücce-i ğamdan güzār idinceye dek
- 2 Ayāğı sāķī pür it sen geçer zamān-ı ıarāb
Geçen zamān-ı ğamı ben şumār idinceye dek
- 3 Şaķın ħarāb ider ol ħūnī kişver-i cāmı
Göñül tazallumı ħātır-güzār idinceye dek
- 4 Cihānda olmadı rāvic metā' -ı nāz u niyāz
O şāh-ı ħüsn birez i' tibār idinceye dek
- 5 Ne lāzım idi temennā felekden ey Rüşdī
Keremle böyle bizi şermsār idinceye dek

320⁹³⁴

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Füzūn olmaķda bülbul dem-be-dem reng-i ruķ-ı zerdūñ
Yine mā'il mi olduķ bir gül-i āle nedür derdūñ
- 2 Gören ķābil midür kim olmaya pā-māli çün sāye
Ĥırām-ı ' işve-engizin o naķl-i nāz-perverdūñ
- 3 Ĥayāl-i ħāli eyler ğāret-i dil hicr-i zülfünde
Netice-geştesiyüz şimdi hep ol zerd-i şeb-gerdūñ
- 4 N'ola geh beste-dem geh rüzgār-ı şekve-ĥiz olsaķ
Velī sūzān ider efsürde aķlı germ-ile serdūñ
- 5 ' Aceb mi ĥāhiş-i luţf eylese ķadrin bilen sensin
Yine ey şāh-ı ĥüsn Rüşdī gibi şāķib-hüner-verdūñ

319 AH 66a, M 66a, S 55a, İÜ 94a.

3b Göñül tazallumı: Dil ' arz-ı ħālini M.

320 AH 66b, M 66a, S 55b, İÜ 94a.

321

[müfte^ç ilün mefâ^ç ilün müfte^ç ilün mefâ^ç ilün]

- 1 ‘Âşık-ı zâra tâ-be-key hañçer-i hışm u kîne çek
Ni^ç met-i nâz u şîveyi hâsid-i bed güzîne çek
- 2 Münkir olursa düzdi-i nağd-i dili gamzesi [e]ger
Maḥkeme-i ‘aşkda bir dâver-i ehl-i dîne çek
- 3 Dirseñ eger ki yakmasun ‘âlemi tâb-ı germ-ile
Bâri niḳâb-ı zülfüñi ol ruḥ-ı âteşîne çek
- 4 Belki rem eyleye raḳīb havf-ile ey şeh-i hüs(ü)n
Cünd-i füsün u fitneyi gâh birer kemîne çek
- 5 Rüşdî-i nâ-şâdı ḳoma böyle ayakda ey felek⁹³⁹
Esb-i temennâ-yı dili zîr-i dil-âverîne çek

322

[fâ^ç ilâtün fâ^ç ilâtün fâ^ç ilâtün fâ^ç ilün]

- 1 Rıf at isterse diyâruñda raḳîbi dâra çek
‘Âşık-ı mecnûnı bend-i ṭurra-yı ṭarrâra çek
- 2 Şun^ç -ı ḳudret gör nedür seyr ile hüsni diḳḳat it
Mû-miyân-ı yâri bir kez âğuş-ı efkâra çek
- 3 Her kim eylerse seni kūyında rencide gönül
Dâmenin ṭut dâdgâh-ı rıf at-i hün-kâra çek
- 4 Merhem-i bihbūd-ı dâğ-ı hicr-i yâr olmazsa da
Bâri ey dil ki ḥayâlin sîne-i efkâra çek
- 5 Vaḳtidür Rüşdî yine ṭurma me^ç ânî gevherin
Şafḥa-yı ḳırṭâs-ı sîmîn üzre müşkîn târa çek

321 İÜ 94a, M 66b.

1b nâz u şîveyi: luṭf İÜ.

2b: Vezin kusurlu.

3a eger: metinde ki eger; tâb-ı germ-ile: dest-i nâz-ile.

5a: Vezin kusurlu.

322 AH 66b, M 66b, S 55b, İÜ 94a.

2. beyit: - M.

5a Vaḳtidür: Vaḳtidür M.

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Dil mübtelā-yı ğunc u delāl-i tekellümün
‘ Ālem esīr-i sihr-i helāl-i tekellümün
- 2 Meftūn-ı lezzet-i sühanuñ tūṭi-i mezāk
Gūyā hezār nāṭıka lāl-i tekellümün
- 3 Bīmār-ı derd-i ‘ aşka yiter şerbet-i şifā
Ser-çeşme-i lebünde zülāl-i tekellümün
- 4 Gül-ğonce-i lebünden olur dāğdār-ı reşk
Yād-ı hezāra gelse zülāl-i tekellümün
- 5 Bezm-i sühan-verānda kıpar güft ü gūy-ı çend
Taḥkīk olunsa Rüşdī-i māl-i tekellümün

324⁹⁴⁵

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Sāğar-ı hür germ idüp hār-ile bezmin güllerün
Āteş itdi şahn-ı gülşende yirin bülbüllerün
- 2 Bāğda ey naḥl-i nev-tāze gül ü reyḥān şanur
Seyr idenler ‘ arızuñla ‘ anberin kāküllerün
- 3 Būy-ı zülfünle meger reşk-āver olmışdur şabā
Görmedük böyle perişān olduğun sünbüllerün
- 4 Sākiyā şun cāmı muṭrib nağmeye āğāz kıl
Çün şurāḥı bülbülü söyletmesün ğulgüllerün
- 5 Gūşına dökmüş gibi peygām-ı teşrīf-i bahār
Bā' iş oldur şimdi rû-ḥandine Rüşdī güllerün

323 AH 66b, M 66b, S 55b, İÜ 94b.

4b zülāl-i: ḥayāl-i M.

324 AH 67a, M 67a, S 55b, İÜ 94b.

325

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 N'ıçün her bî-mezâka sırr-ı la' l-i yâri söylersün
‘ Acebdür hâlün ey dil bulduğun güftârı söylersün
- 2 N’ola gûş itmese dil-dâr çokdur şekve hâsidden
Sen ey bülbül güle ancağ cefâ-yı hârı söylersün
- 3 Kitâb-ı hüsnden mümkün mi fehmi ma' nî bir an hiç
Hemân sen câna ey dil itdigün efkârı söylersün
- 4 Dimezsün fâş olur ey pîr-i cân ben aña hayrânım
O tıfl-ı nev yanuñda bulduğun esrârı söylersün
- 5 Seni söyletmese Rüşdî sezâdur söylesek yârân⁹
Hemân kâr-ı sitiz-i çarh-ı bed-girdârı söylersün

326

[fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün]

- 1 Gelse bezme kıanı ol rind-i cihânım diyerek
Karşu varsam aña gel rûh-ı revânım diyerek
- 2 Baçamam düşse de tenhâ yüzine bî-takrîb
Tuya şâyed o cefâ-cû nigerânım diyerek
- 3 ‘ Arzuhal-i dile bakmaz ne kadar kılsa niyâz
Merhamet kıl kerem it şah-ı cihânım diyerek
- 4 Şunsa ‘ uşşâka Nerîmân alamaz destinden
Kıyma biçâreñe ey şîr-i jiyânım diyerek
- 5 Eyledüm Nâbî-i üstâda nazîre Rüşdî
Begenür mi göreyüm tâze-zebânım diyerek

325 AH 67a, M 67a, S 56a, İÜ 94b.

4a Dimezsün: Dimezsın AH, S.

4b esrârı: güftârı esrârı AH; yanuñda: yanında M.

5a yârân: rindân M.

326 AH 67a, M 67b, S 56a, İÜ 94b.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Tōkınsa hışm-ile ger zehr-i hānd nāz iderek
Fütāde giryeye āgāz ider niyāz iderek
- 2 O řāha eyleyeyüm ser-güzeştimüz i' lām
Ser-i rehinde tırup ' arzuḥālī bāz iderek
- 3 Sebū vü cāmı tehī kıoyma bezmde sākī
O āfet uğraya řāyed ki Türk-tāz iderek
- 4 Zehī kemāl-i maḥabbet ki eyler istikbāl
Ḥayālī gelse dil āgūř-ı řevkı bāz iderek
- 5 Şaķın senüñ gibi rüsvā-yı ' aşķ olur Rüřdī
Göñül o ğamze-i fettāna keřf-i rāz iderek

328⁹⁵³

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Tā kī sitem-dil ehline cānān degül misüñ
Uyma raķīb-i ğire Müselmān degül misüñ
- 2 Evzā' -ı nā-be-cāyı gider raḥm kııl ne var
Luţf eyle ey perī-beçe insān degül misüñ
- 3 Bu neşvede řarāb-ı lebiyle ğubār-ı ḥaţţ
Sākī bu sırra sen daḥı ḥayrān degül misüñ
- 4 Cem' -i hüner-verāna sipihrüñ bu kārına
Bi'llah ḥasūd sen de periřān degül misüñ
- 5 Zāhid nedür bu ḥ'āh-ı Süleymān'a hırř-ı mūr
Yoḥsa bu tāb-ḥānede miḥmān degül misüñ
- 6 Rüřdī'nüñ eyledükçe ḥulūřın müřāhede
Cānā cefā vü cevre peřīmān degül misüñ

327 AH 67a, M 67b, S 56a, İÜ 95a.

2b bāz iderek: iderek AH.

328 AH 67b, M 68a, S 56a, İÜ 95a.

3a řarāb-ı lebiyle ğubār-ı ḥaţţ: ğubār-ı ḥaţţıyla řarāb-ı leb M.

5a ḥ'āh-ı: ḥ'ān-ı M.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Var mıdur luṭfuñ tesellî-dāre-i şefkat mısūñ
Rind-i hercāyî-ṭabî' at yoḥsa bir āfet misūñ
- 2 Bir nigāha kudretūñ yok ḥālūme ey çeşm-i yār
Yoḥsa sen de ḥaste gönlüm gibi bî-ṭākat mısūñ
- 3 Rūzgāruñ zaḥmetinden var mı bir āsūde-ḥāl
Sāye-i zülfinde ey dil sen daḥı rāḥat mısūñ
- 4 Böyle hem-vāre nedür āh u fiğānuñ ey raḳīb
Yāri çoḳdan görmege üftāde-veş ḥasret misūñ
- 5 Ḥazṛ idersūñ kırsa dünyāyı nedendür Rüşdiyā
Ġamze-i ḥūn-ḥ'ār-ı dil-dār-ile hem-ḥilkat mısūñ

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Ey gül bahār irişdi şarāb istemez misūñ
Tîğ-ı nigāh-ı çeşmine āb istemez misūñ
- 2 Ḥaṭṭ-ı ' ızār-ı yāra nazar eyle ey gönül
Ḥall-i rumūz-ı ' aşka kitāb istemez misūñ
- 3 Fikr it bu kār-gāha neden gelmedür ġaraż
Naḳd-i metā' -ı ' ömre ḥesāb istemez misūñ
- 4 Bir laḥza tîğ-ı ġamzeñ idüp sende der-niyām
Çeşm-i siyāh-ı mestine ḥ'āb istemez misūñ
- 5 Yansun yakılsun āteş-i ' aşk-ile cān u dil
Bezm-i şarāb-ı nāza kebāb istemez misūñ
- 6 ' Arz eyle dūd-ı āh-ı dilūñ yāre Rüşdiyā
Mektūb-ı ḥaṭṭ-ı yāre cevāb istemez misūñ

331

[mefā' īlün mefā' īlün mefā' īlün mefā' īlün]

- 1 Dilā hüsñ olsun ahsen haṭ nişānı olmasun dirseñ
Kayırmaz germ olursa âteş duḡānı olmasun dirseñ
- 2 ' Acebdür ' aşıkā bir va' de incāz itmeyüp ey şūḡ
Yine incāz-ı her va' de gümānı olmasun dirseñ
- 3 Virirsün ruḡşat-ı güftār ḡussād-ı bed-endīşe
Dehānı olsun ' uşşākuñ zebānı olmasun dirseñ
- 4 Gönül yāre ḡalursañ serzenişden bezm-i vuşlatda
Felekden kām alursuñ itminānı olmasun dirseñ
- 5 Ruḡ-ı dil-dārı görseñ mest iken meclisde ey Rüşdī
Ebed nūş-ı meyün hiç bir zamānı olmasun dirseñ

332⁹⁶⁶

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlün]

- 1 Ey dil ḡam-ı fūrḡatle varup yārda ḡalduñ
Demdür heves-i vuşlat-ile zārda ḡalduñ
- 2 Ğam gitdi gelince dile yād-ı mey-i la' li
Sākī ḡadeḡuñ luṭfını inkārda ḡalduñ
- 3 Her meclisi gördük yine ey rind-i maḡabbet
Maḡmūr varup ḡāne-i ḡammārda ḡalduñ
- 4 Ağyārla gitdi o perī seyre nihānī
Ey cān-ı ḡazīn sen nice efkārda ḡalduñ
- 5 İl menzil-i maḡsūda irişdi ne ' aceb sen
Rüşdī pes-i rindān-ı sebūkbārda ḡalduñ

331 AH 67b, M 68a, S 56b, İÜ 95b.

1b Vezin kusurlu.

3a Mısra: Derüñde şekve-i düşmenseñ ' adū bed-güherden hiç M.

3b olmasun: - M.

4b Felekden: Felekde M.

5a görseñ mest iken meclisde ey Rüşdī: Rüşdī mest iken görseñ degül M.

5b Ebed nūş-ı meyün hiç bir zamānı: Şarāb-ı nāb-ı ḡopar gül zamānı M.

332 AH 68a, M 68b, S 56b, İÜ 95b.

333

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Zāhid görüp 'işretde mey-ālūde mi şanduñ
Ālāyiş-i ğamdan bizi āsūde mi şanduñ
- 2 Biz rāst-rev-i rāh-ı temennā-yı murāduz
Çarĥuñ bu kec evzā' ını bîhūde mi şanduñ
- 3 Seyr-i gül-i ruĥsārı dili açdı çemende
Ol feyz-i şafānuñ eşerin cūda mi şanduñ
- 4 Kalduĥ ne 'aceb nāzdan ey şūĥ niyāza
Şevĥ-i dil-i nev-cünbişi fersūde mi şanduñ
- 5 Rüşdî gibi kūyuñda temennā-yı vişālüz
Cānā bizi bîhūde tekāpūda mı şanduñ

334

[fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn]

- 1 Mesnedi olsa 'aceb mi şadr-ı gülşen ğoncenūñ
Mu' teber düşmedi zātı şāh-ı gülden ğoncenūñ
- 2 Gerçi kim bir bed-zebān ĥaңcer-keş-i āzārdur
Ĥārı olmaz bülbul-i nālāna reh-zen ğoncenūñ
- 3 Yūsuf-āsā ĥabsider mışr-ı çemende ol daĥı
Vāyesi dest-i şabādan çāk-dāmen ğoncenūñ
- 4 Bir şafāsı var ki añlar rûy-ı ĥandin seyr iden
Geçemez bād-ı keder pîrāmeninden ğoncenūñ
- 5 Eylemezdi Rüşdiyā raĥbet bu deñlü ĥāş u 'ām
Olmasa etfāli şehr-āşüb-ı gülşen ğoncenūñ

333 AH 68a, M 68b, S 56b, İÜ 95b.

5a temennā-yı: temennā-ger-i M; vişālüz: vaşluz İÜ.

5b tekāpūda mı: tekāpūda İÜ.

334 AH 68a, M 69a, S 57a, İÜ 95b.

1b Mu' teber düşmedi zātı: Şimdi zātı mu' teberdür M.

4b bād-ı keder: bād AH, S.

5a ĥāş u 'ām: rÿzgār M.

5b etfāli: tıflanı M.

335

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Açdı ıab' ın geldi bād-ı nev-bahārı ğoncenüñ
Oldı gitdükçe füzünter i' tibārı ğoncenüñ
- 2 Naıd-i sım aıup gelür ğüyā ayāğına müdām
Oldı her dükkān-ı ğül şimdi ' aıarı ğoncenüñ
- 3 Bāde-i feyz-nümā rızān kenārından henüz
Pür o deñlü kāse-i minā nigārı ğoncenüñ
- 4 Şöyle rengin ü müferreıdür ki görse ' aşıkā
Añdırur dürc-i dehānı la' l-i yārı ğoncenüñ
- 5 Rüşdiyā dırıne maıremdür hezār-ı zār yine
N'ola olsa ' ıtr-ı müşğın ber-ğüzārı ğoncenüñ

336⁹⁷⁹

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Nedür bu nāle ğönül şekvedāra beñzersün
Di ser-ğüzeştini bir dil-figāra beñzersün
- 2 Zamān zamān nedür ey rind-i mey bu ğum-yāze
Cihān cihān yine [ol] pür-ıumāra beñzersün
- 3 Bulunmaduñ bize hiç bir zamān şiddetde
Zamāne sen de ' aceb bāde-kāra beñzersün
- 4 Nedür sebep rem-i ' uşşāk-ı nık-ııya ' aceb
Raııb ğāyet-ile bed-şı' āra beñzersün
- 5 Getürdi yāda demüñ eski demleri Rüşdı
Yine nev-' aşık-ı aşüfte-kāra beñzersün

335 AH 68b, M 69a, S 57a, İÜ 96a.

1a Mısra: Esdi bād-ı nev-bahārı açıldı ıab' ı ğoncenüñ AH, S, İÜ.

1b füzünter i' tibārı: müsā' id rüzğarı M.

2a gelür: - M.

336 AH 68b, S 57a, İÜ 96a.

Harfû'l-Lâm*

337

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Yine tıtdı cihānı şavt-ı şiven-zāduñ ey bülbül
‘ Aceb gülden mi hārdan mıdur feryāduñ ey bülbül
- 2 Bilürsün tab‘ -ı ğonce tengdür pür-çin görüp rüyün
Nesime kılmasun hiç hātır-ı nā-şāduñ ey bülbül
- 3 Tenün hākisteri vü âteşin olmazdı rüy-ı gül
Mü ‘eşşir olmasaydı āh-ı âteş-zāduñ ey bülbül
- 4 Nevā-yı neşve-bahşuñdan harābāt ehline döndi
Yine sükkānı şehir-i gül-sitān-ābāduñ ey bülbül
- 5 Çü şî‘ r-i dil-keş-i Rüşdî ne mümkün nağmeñe taqlîd
‘ Aceb kimdür bu vādide senün üstāduñ ey bülbül

338

[fâ' ilātün fâ' ilātün fâ' ilātün fâ' ilün]

- 1 Nağd-i cān isterse de cānān ibā mümkün degül
Dām-ı feyz-i la‘ lin ‘ uşşāka edā mümkün degül
- 2 Rūz [u] şeb kılsa n’ola dünyāya ‘ arz-ı ıztırāb
Dil hevāyî dām-ı zülfinden rehā mümkün degül
- 3 Devlet-i hüsne o deñlü ğırra itse katl-i ‘ ām
Cürmini bir kimsenün bir kes recā mümkün degül
- 4 Keşret-i ‘ uşşākdan n’itsün dil olsa her gün ‘ ıyd
Yine dāmen-būs-ı yāre ictirā mümkün degül
- 5 Hoş görüp ‘ ayş it bu vakti yoğsa Rüşdî rüzgār
Fevt olan ‘ ayşın geçen rūzuñ edā mümkün degül

* Başlık: S’de ve M’de yok.

337 AH 68b, M 69a, S 57a, İÜ 96a.

338 AH 69a, M 69b, S 57b, İÜ 96a.

3a itse katl-i ‘ ām: gāh mest-i katl-i nigāh M.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Rūzgār-ı kīne-verden şöyle muğberdür gönül
Şāf bir mir'at iken hāke ber-ā-berdür gönül
- 2 Ki çeh-i ümmīd-i vuşlat āh ki zindān-ı ye's
Yūsuf-ı kām-ı felekle şan birāderdür gönül
- 3 Āteş-i cevri-i sipihre zerrece mümkün mi tāb
Var ise hem-kār-ı İbrāhīm-i Āzer'dür gönül
- 4 Sūzişinden şakınur çarh-ı felek dāmānını
Ya o āteşden meger bir dāne aḥkerdür gönül
- 5 Olmuş eṭrāfı hıyābān-sāz-ı naḥlistān-ı āh
Gül-sitān-ı berde bir naḥl-i şanavberdür gönül
- 6 Degme bir ekdār-ile ālūde olmaz Rüşdiyā
Ġıll u Ġışdan şāf bir pākīze gevherdür gönül

340 85

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Şāh iken taht-ı çemende ḥayl-i her ezhāra gül
Bü'l-ı acebdür hem-dem olmak ḥārla hem-vāra gül
- 2 Bū-feşān oldı giribān-ı kabā-yı lāleden
Başladuḫca bād-ile her cānibe īşāra gül
- 3 Tutmada bād-ı şabāya bir nice demdür kulaḫ
Ḥāl-i şehri-i çağı gūyā geldi istiḡfāra gül
- 4 Bezm-i meyde düşse 'aks-i 'arız-ı gül-gün-ı yār
Reşk ider düşünde olan sāgar-ı ser-şāra gül

339 AH 69a, M 70a, S 57b, İÜ 96b.

2a Mısra: Gerçi ümmīd-i vuşlat gāh zindān-ı firāk M.

340 AH 69a, M 69b, S 57b, İÜ 96b.

2b cānibe: yaña İÜ; yaña bir kez M.

3b çağı: bağ M.

- 5 Gül mü bilmem bülbülü ruhsârı mı nālân iden
‘Ârız-ı dil-ber güle beñzer ruḥ-ı dil-dâra gül
- 6 N’ola yaḳsa bülbülin pervâne-veş bu bâğda
Ḳopmadı rûyuñ gibi daḥı bir âteş-pâre gül
- 7 Rüşdiyâ der-kâr olur naḳş-ı niyâz-ı dil-keşe
‘Arz-ı çîn-i çehe kılduḳca hezâr-ı zâra gül

341

[mef’ ülü fâ’ ilâtü mefâ’ ilü fâ’ ilün]

- 1 Yârüñ meger ki fikr-i cemâlindesüñ gönül
Bâğuñ ne lâle ne gül-i âlindesüñ gönül
- 2 Hıfz eylesün gezend-i nazardan Hudâ seni
Vâdî-i ‘aşḳuñ evc-i kemâlindesüñ gönül
- 3 Hem-dem o şüh ḡayr-ile sen künc-i hierde
Bîhûde ârzü-yı vişâlindesüñ gönül
- 4 Vaşfında ḥayret-âver-i endîşe sözlerüñ
Beñzer ki mü-miyânı ḥayâlindesüñ gönül
- 5 Rüşdî gibi ferâḡ ne mümkün niyâzdan
Daḥı hevâ-yı ḡunc u delâlindesüñ gönül

342

[mef’ ülü mefâ’ ilü mefâ’ ilü fe’ ülün]

- 1 Bu bezm-i ḡam-efzâda ne mükrım ne mihân ol
Âsüdegî-i ḥâl-ile tek bî-ḥalecân ol
- 2 Rindân-ı sebük-rûḥa görün rûḥ-ı mücessem
Zühhâd-ı girân-tıynete bir kûḥ-ı girân ol
- 3 Ol cılve-nümâ herkese kendi revîşinde
Yaḥşîlere yaḥşî vü yamanâna yaman ol

5b dil-ber: âli M.

341 AH 69b, S 58a, İÜ 96b.

342 AH 69b, M 70b, S 58a, İÜ 97a.

2b girân-tıynete: girân-ṭab’ a M.

3b Mısra: Yaḥşîye hemân yaḥşî şaḥsa yaman ol M.

- 4 Şebnem gibi her şāf-dil ü pāk-nijāda
Sen şubḥ-ı şadākatle göñül mihr-i cihān ol
- 5 Nābī gibi ser-rişte-i nazma yine Rüşdī
Gevher-keş-i rengīn-i me‘ānī vü beyān ol

343

[mef‘ ūlū mefā‘ ilū mefā‘ ilū fe‘ ūlūn]

- 1 Tarḥ eyle dilā gel ğamı bir şūḥ-ı qarīn bul
Ağyardan āsāyişe bir künc-i kemīn bul
- 2 Bāz itmegi қо bahş-i dehānın hele evvel
Hem-meclis-i rāz olmağa bir yār-i emīn bul
- 3 Bilmekse ğaraż ḥāşılını manşıb-ı mihrūn
Ser-defter-i kânūn-ı dil-ārāda yirin bul
- 4 Zāhid bu ğam-endūzi-i bāzār-ı riyā çend
Gel künc-i ḥarābāta nice genc-i defīn bul
- 5 Gör tarḥ-ı bināda n’ider ey rind-i hünermend
Rüşdī’ye hemān sen yine bir tāze zemīn bul

344

[mef‘ ūlū fā‘ ilātū mefā‘ ilū fā‘ ilūn]

- 1 Eyler ziyāde qadrini nāzuñ niyāz-ı dil
Geçse ‘aceb mi ol büt-i ṭannāza nāz-ı dil
- 2 İqbāl-i dil ise sebep i‘tibār-ı ḥüsn
Şan[kī] kabūl-i ḥüsn-iledür imtiyāz-ı dil
- 3 Mestāne çeşmi ḥışm-ile geh nazra-senc olur
Gāhī nigāh-ı luṭf-ile ḥāṭır-nüvāz-ı dil
- 4 ‘Ankā-yı ḥüsn gibi cihānda yegānedür
Müstagnī-i girān-ser olan şāh-bāz-ı dil

4b şadākatle: şadākatde M.

5a Nābī gibi M: Turma ser-i AH, S, İÜ.

343 AH 69b, S 58a, İÜ 97a.

344 AH 70a, M 70a, S 58a, İÜ 97a.

2a i‘tibār-ı: imtiyāz-ı M.

- 5 Tāb-āver olmayınca tef-i ‘aşk Rüşdiyyā
Te’şīr ider mi dil-bere sūz-ı güdāz-ı dil

345

[mef’ ūlū mefā’ ilū mefā’ ilū fe’ ūlūn]

- 1 Olmasa eger vaşl-ı emel dā’ iye-i dil
Şad-ı ħāhiş-i germ olmaz idi dāhiye-i dil
- 2 İrdi felege fark-ı mübāhātī olaldan
Fersūde-i ħāk-i ħademūn nāşiye-i dil
- 3 Bu sür’at-ile olsa sezā peyk-i ħayālūn
Endīşe-i çālāk-rev-i bādiye-i dil
- 4 Oldı heves-i vaşfuñ-ile nev-ber-i ma’ nī
Hep ser-züde-i naḥlçe-i nāmiye-i dil
- 5 Gülzār-ı firāķında yine olmada Rüşdī
Dūlāb-ı dü-çeşm āb-ı keş-i sākiye-i dil

Ḥarfū’l-Mīm*

346

[mef’ ūlū fā’ ilātū mefā’ ilū fā’ ilūn]

- 1 Şöyle nazar-kiresne ki çeşm-āşinā-yı çeşm
Olsun mı ħāk-i maḥdemi kuḥl-i ġinā-yı çeşm
- 2 ‘Uşşāķı görmeyelden unutmuş o mest-i nāz
Dilden cüdā olurmış olanlar cüdā-yı çeşm
- 3 Bilmezdi ‘aksini göricek dilde bir zamān
Olmasa naķş-ı ħüsni ezel-āşinā-yı çeşm
- 4 Eflāki yaķdı āteş-i ‘aşķ-ile sūz-ı dil
Tutdı zemīni girye-i tūfān-zā-yı çeşm

5b güdāz-ı: dilzār-ı AH, İÜ.

345 AH 70a, M 70a, S 58b, İÜ 97a.

1a Eger: ger S; vaşl-ı emel: vaşl M.

1b Şad-: Bü’l- M.

* Başlık: S’de yok.

346 AH 70a, S 58b, İÜ 97b.

- 5 Germ-ittihād o deñlü hayāliyle Rüşdiyā
Andan degül cüdā vü o bir dem cüdā-yı çeşm

347

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Eyledi zevk-i bahārī güli me'nūs-ı nesīm
Olsa ser-cümle şükūfe n'ola maħrūs-ı nesīm
- 2 Dem-i tāvūs gibi oldu müzeyyen eşcār
Çāk olup gitse n'ola perde-i nāmūs-ı nesīm
- 3 Böyle mezkūr-ı çemen olmaz idi tekye-be-çüb
Kuvvet-i dīv-nümā olmasa maħsūs-ı nesīm
- 4 Dehen-i ğoncede bir rāz bulur mı göre tā
Oldı bir cāy-ı tecessüs yine cāsūs-ı nesīm
- 5 Tırdı efsürde girān-ı ħāb-ı 'ademden Rüşdī
Üstine düşdi gülün var-ise kākūs-ı nesīm

348

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Her ne dem bāğda ol serv-i ħirāmān buldum
Tarz-ı cem' iyyet-i şimşadı perişān buldum
- 2 Bilmem incindi mi ifrāt-ı niyāzumdan 'aceb
Yāri hengām-ı der-āğūş-ı girizān buldum
- 3 Dil-i zāra yine ruḡsat-ı reh aramışdur
Ġamzeden kāfir-i zülfini müselmān buldum
- 4 Bir kadeḡ āḡir iletđi beni tā rız-ı ħuma
Bir güher-pāre-i şevk ister iken kāk buldum
- 5 Yār Rüşdī'yi görüp meclis-i şahbāda dimiş
Meşrebümce daḡı bir rind-i güherdān buldum

347 AH 70b, S 58b, İÜ 97b.

348 AH 70b, S 59a, İÜ 97b.

349

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Nev-bahār irdi yine gülşene pūyān olalum
Güle gül bülbulüne bülbul-i nālān olalum
- 2 Kıldı ğam külbe-i aḥzānda bizi isti' āb
Gel dilā ḥāne-i ḥammāra girizān olalum
- 3 'Afv kıl cürm ise yanuñda felek dānāy
Rind-i her kār-şināsa nice nā-dān olalum
- 4 Mesned-i kām ola şāyed giderek cāy-ı qarār
Bir zamān ḥāk-i dūr-i bārda ğaltān olalum
- 5 Cevr-i çeşmine degül tāb-ver ādem Rüşdī
Nigeh-i luṭfina yārūñ nice şāyān olalum

350 906

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O şeh-i ḥüsni hemān dā'im[ā] şafāda görem
Bütān encümeninde fūrū-nihāda görem
- 2 Kim eyler ise aña kem-naẓar-ı ne-dīde
O māh-ı ḥüsnü müdām evc-i irtifāda görem
- 3 Bu bağda ne 'aceb ḥārdan fiğān itsem
Revā mıdur o güli dest-i nā-sezāda görem
- 4 Gözüm açup baķamam güne sensüz ğamdan
Bu bezmghehde meger şubḥ u şām bāde görem
- 5 Bu reng-i derd-ile kālā-yı nazmuñı Rüşdī
Hemişe küçe-i ser-germ-i i'tināda görem

349 AH 70b, S 59a, İÜ 97b.

350 AH 71a, S 59a, İÜ 98a.

1a Mısra: O şeh-i hep dilerüm böyle tab-dāda görem İÜ.

1008 4a: Vezin kusurlu.

351

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Şeb-i firākda kim meclis-i şarāb iderüm*
Ümīd-i neşve ile cānuma ' azāb iderüm
- 2 Dem-i ğaḍab baña aġyāra eyledükçe ḥiṭāb
Ṭurur ṭurur da hemān kendüme ' azāb iderüm
- 3 Döküp sürūr-ı vişāliyle dāne-i eşki
Firākı ile geçen rūzumı ḥesāb iderüm
- 4 Gehī olur dile ruḥṣat-dih-i niyāz ammā
O şāha ḥālūmi ' arz itmege ḥicāb iderüm
- 5 Kaçar vefādan ' acebdür ben ise Rüşdī yār
Recā-yı luṭfa çü rind-i gedā şitāb iderüm

352

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Nezzāreden ruḥuñda ' ıyān olsa tāb-ı şerm
Mihr-i güşāde ṭab' a düşer ıztırāb-ı şerm
- 2 Olsa ' aceb mi dāḥil-i bezmi nesīmden
Ebkār-ı ğonce ' arz iderek pīç ü tāb-ı şerm
- 3 Şerm-i ruḥıyla āteşine şu seper gülüñ
Rūy-ı bütānda ḳaṭre-i ḥūn-ı ' itāb-ı şerm
- 4 ' Ālem ' aceb mi ḥasret-i seyr-i cemāl ise
Gītmez ruḥından ol büt-i şūḥun niḳāb-ı şerm
- 5 Ki bir nazarda āteş olur rūyı Rüşdiyā
Eyler dil-i fütāde-i ' aşkı kebāb-ı şerm

351 AH 47a, M 49a, S 39b, İÜ 78b.

* Gazelin redifi AH ve S'de "ider" şeklindedir.

4a ammā: ol şūḥ M.

5b çü rind-i gedā: çü rind AH, S.

352 AH 71a, S 59a, İÜ 98a.

3a ruḥıyla: ruḥsār AH, S.

4a ise: eylese AH, S.

5a nazarda: nazardan İÜ.

353

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O dem kim Leylā-yı kâma dil-i ḥod-rāyı ben virdüm
Hümā-yı nāza evvel fark-ı serde cāyı ben virdüm
- 2 N'ola uşşāk içinde cevre tutsa āh u vāh-ile
Aña ser-rişte-i mihr-i dil-i şeydāyı ben virdüm
- 3 O şāha 'arzuḥālī bir zebānda eyledüm taḥrīr
Su 'āl itdükçe her luṭfın yine ma' nāyı ben virdüm
- 4 Gören eṭvārını pīş-i ḥiredde reşk ider Rüşdī
Şanur ol ḥ'āceye tıfl-ı dil-i dānāyı ben virdüm

354

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ḥayālümde dem olmaz şoḥbet-i ḥāş-ı ḥabīb itmem
Çü Mecnūn gelse Leylā yanuma şimdi ḡarīb itmem
- 2 Görince rūyını ḡalmaz ḡarārūm itmede şad āh
Anuñçün ben dil-i nālānı mu' tād-ı şekīb itmem
- 3 Ben ol ḡayrān-ı 'aşḡum kim düşüp endīşe-i vaşla
Zamān geçmez ki anda nice biñ fikr-i 'acīb itmem
- 4 Olursa dūr-pāş-ı 'āşık-ı şeydā raḡīb-i seg
Seni ben şehir-i kūy-ı yārda ey dil ḡarīb itmem
- 5 Dimiş dil-ber şunup cām-ı lebin Rüşdī-i bīmāra
Seni ey ḡaste dil ḡam çekme muḡtāc-ı ṭabīb itmem

353 AH 71a, S 59b, İÜ 98a.

354 AH 71b, M 70b, S 59b, İÜ 98a.

2a itmeden: itmede AH, S.

5b Seni ey ḡaste dil: sen bī-çāreyi ben M.

355

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ol leb mi ğonce-i ra' nā mıdur nedür bilmem
Sühan mı lü 'lü-i lālā mıdur nedür bilmem
- 2 Benefşe mey-i çemen ' arızında sünbül mü
O ğaḡ mı zülf-i semen-sā mıdur nedür bilmem
- 3 Kıyāma gelse olur her ṭaraf kıyāmetzār
O ḡad mı Sidre mi Tūbā mıdur nedür bilmem
- 4 Bu tāb-ı rüyı mı pervānegān-ı ' aşka viren
Fūrūġ-ı şem' -i şeb-ārā mıdur nedür bilmem
- 5 Riyāz-ı vaşf-ı cemālinde ḡāme-i Rüşdī
Ḳalem mi bülbul-i ġüyā mıdur nedür bilmem

356¹⁰²¹

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlün]

- 1 Mestāne şunup el ki ruḡ-ı yāre yapışdum
Tāb-āverī-i ḡışm-ile şan nāra yapışdum
- 2 Bī-feyz eşer-i āh-ı şerernākūmi gördüm
Ol ḡışm-ile miskīn dil-i bī-māra yapışdum
- 3 Demdür ṭaleb-i ḡām-ile yok luṭfı ne ḡāşıl
Ki baḡta gehī çarḡ-ı sitem-kāra yapışdum
- 4 ' İşretde füzūn olsa n' ola naḡd-i sirişküm
Ser-kūçe-i ġamda bir ' aceb kāra yapışdum
- 5 Rüşdī hele ḡalmadı felekden bile bāküm
Dest-i dil-ile dāmen-i dil-dāra yapışdum

355 AH 71b, M 71a, S 59b, İÜ 98a.

356 AH 71b, M 71a, S 59b, İÜ 98a.

357

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Neden maḥşūş olmak ' aşıkā bu kīne hep bilmem
Nedür tā böyle kaṭ' -ı rişte-i lūṭfa sebep bilmem
- 2 Düşelden ḥ'āhiş-i vaşlına ol meh-rūy-ı nev-ḥaṭṭuñ
Fırākında nice demdür ki rüz mı ya şeb bilmem
- 3 Keremde Bermekī-i dehr taḫşīr itmedi ammā
Ben ol güm-kerde sāmānum ki hīç sāz u seleb bilmem
- 4 Şarāb-ı la' lini itsem temennī yār olur āteş
Nedür bunda velī şimdi baña cāy-ı gāzab bilmem
- 5 Sükūtumdan degüldür ' arz-ı istiğnā ğaraż Rüşdī
Felekden manşıb-ı āmālimi semt-i ṭaleb bilmem

358 925

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Keder qalmaz gönülde rūy-ı handānuñ ḥayāl itsem
Qomaz ḥāṭırda ğam la' l-i dūr-efşānuñ ḥayāl itsem
- 2 Olur sūnbül gibi müştāk-būy-ı bāde āh-ı şubḥ
Dimāğ-ı nāfe zūlf-i ' anber-efşānuñ ḥayāl itsem
- 3 Düşer cūy-ı sirişküm pāyına her serv-i bālānuñ
Çemende cünbiş-i ḳadd-i ḥirāmānuñ ḥayāl itsem
- 4 Olur dāğ-ı derūn-ı tīreden ḥurşīd şermende
Şeb-i fūrḳatde gāhī rūy-ı raḥşānuñ ḥayāl itsem
- 5 Olur lūṭf-ı tesellī-baḥş ḥāṭır Rüşdī-i zāra
Dem-i hicrūñdeki lūṭf-ı firāvānuñ ḥayāl itsem

357 AH 72a, M 71a, S 60a, İÜ 98b.

4. beyit M'de yukarıdakiyle takdim tehirlidir.

4b velī şimdi baña: baña şimdi velī M.

358 AH 72a, M 71b, S 60a, İÜ 98b.

359

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne rûy-ı yâre beñzer bâğda bir verd-i ter gördüm
Ne hem-ser kıaddine bir nev-nihâl-i mu' teber gördüm
- 2 Naẓîr olmaz leṭâfetde leb-i nâ-yâb-ı dil-dâra
Gelelden kûçe-i imkân-ı dehre çok güher gördüm
- 3 N'ola şükr eylesem hâl[üme] dâsitân-ı ' âşıktan
Kitâb-ı mihr-i dil-berde yazılmış ben neler gördüm
- 4 Birez tuymuş gibi te'sîr-i âh-ı germ-i ' uşşâkı
Yine mir'at-i çarh-ı tâb-nâki pür-güzêr gördüm
- 5 Nice meftûn-ı tarz-ı bezmi olmayam ki ' âlemde
O tıfl-ı nevde Rüşdî vaşf olunmaz şîveler gördüm

360¹⁰²⁷

[mef' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün]

- 1 Yârûñ görince verd-i ruḥın zâra başladum¹⁰²⁷
Hep mâ-cerâ-yı ḥasreti güftâra başladum
- 2 Teng itdi şöyle cānumı evzâ' -ı rûzgâr
Bî-iḥtiyâr rencişüm ızhâra başladum
- 3 Ol şâh-ı ḥüsne vaḳt-i ğaḏab ketm idi murâd
Evvel süḥanda cürmümi ikrâra başladum
- 4 Dil pür-şitâb-ı râh-ı emel devr-i reh meḥûf
Âḥîr delîl-i baḥt-ile bî-kâra başladum
- 5 Vaşf-ı lebinde diñlesün ehl-i süḥan hemân
Rüşdî henûz şevḳ-ile güftâra başladum

359 AH 72a, M 71b, S 60a, İÜ 98b.

360 AH 72a, M 71b, S 60a, İÜ 98b.

1a yârûñ: yârin AH, S.

361

[mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün]

- 1 Cünûn-ı 'aşkumı ben tuymasun didükçe cânânum
Olur peygâm-res âvâze-i çâk-i girîbânum
- 2 Göñül endîşe-i fûrkatle gülmez nîm ân şad-sâl
Şitâb eyler hemân bihûde bezm-i vaşlına cânun
- 3 N'ola olsa şebüm devr-i ruhında rûz-ı rûşen-vâr
Fürûz-ender çerâğ-ı mihirden şem' -i şebistânum
- 4 Ğanî hem-devlet-i 'aşkuñda tâ ol hadde kim rûyı
Açılmaz genc ile her gün der-i her çeşm-i giryânum
- 5 Tolaşdum ğamla şöyle Rüstemâne meclis-i meyde
Ki aldum 'arşa-yı ceng-âveride şimdi meydânum
- 6 Ruḡ-ı her hûba itmeme zerrece nezzâre-i rağbet
Gülistân-ı mih(i)rden kópma dir her verd-i ḡandânum
- 7 N'ola ifrât-ile kâdrin bilürsem gevherüñ Rüşdî
Kef-i dilde yem-i endîşedür hem-vâre mîzânum

362

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Kâmet-i dil-dâra derdüm râyet-i nâzûk-ḡırâm
Lîk andan da bülend ol kâmet-i nâzûk-ḡırâm
- 2 Gül-ruḡ-ı âline mâ' il çeşm-i nergis-i esîr
Hûb dil-keş ol bût-i nâz ülfet-i nâzûk-ḡırâm
- 3 Kaddüñe serv-i çemen reftâruña kebk-i derî
Meyl-i sâz ey naḡl-i bâğ-ı behcet-i nâzûk-ḡırâm
- 4 Kanda gitse dil-rübâlar pâyına düşse n'ola
Ḥayli ḡubâna degül mi râyet-i nâzûk-ḡırâm
- 5 Rüşdî-i zârı degül dünyâyı eyler pây-mâl
Ol perî-rû dil-ber-i meh-ṭal' at-i nâzûk-ḡırâm

361 AH 72b, S 60b, İÜ 98b.

362 AH 72b, M 72a, S 60b, İÜ 99a.

363

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Ben neşvemi cām-ı mey-i gülgūna deġişmem
Mest-i dili heves-i Felāṭūn'a deġişmem
- 2 Kādrüm n'ola pest ise bülend aḥter-i baḥtum
Ben rıf' atümi rıf' at-i gerdūna deġişmem
- 3 Ol mäh-veşi Yūsuf'a cevriñi vefāya
Destān-ı ġamuñ Leylā-yı Mecnūna deġişmem
- 4 Sermāye-i dest-i dil olan 'aql-ı ma' āşı
Gencīne-i bī-ġāyet-i Kārūn'a deġişmem
- 5 Bu 'arşada endīşe-i çālākūmi Rüşdī
Bir şāh-süvār-ı rüş-efzūna deġişmem

364¹⁰³⁴

[fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn]

- 1 Ruḥ-ı āl üzre ṭaġıt zīnet-i kākül görelüm
Gül ile nicedür efzāyış-i sūnbül görelüm
- 2 Var mıdur vāye emelden bize ey ḥ'āce-i çarḥ
Eyledük aç şuhuf-ı baḥtı tefe'ül görelüm
- 3 Beklerüz reh-ġüzerin ġāh o şāhuñ dirler
Bir selāma bize eyler mi tenezzül görelüm
- 4 Baḥş-i 'aşkıñda ḳosun muġlaṭayı müdde' iyan
İdelüm biz daḥı bir pāre te'emmül görelüm
- 5 Tā-be-key ġeşt-i ser-i kūçe-i ġam ey Rüşdī
Varalum ḥāne-i ḥammāra birez mül görelüm

363 AH 73a, M 72a, S 60b, İÜ 99a.

1a neşvemi: neşve AH.

3b ġamuñ: ġamın İÜ.

364 AH 73a, S 60b, İÜ 99a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Hevā-yı kākülünle var mıdur bir şekve āh itmem
Gün olmaz ḥasret-i rūyuñla eşkümdе şināh itmem
- 2 O deñlü ḥaste-i işkeste-tābum derd-i çeşmüñle
Müseccādan temennā-yı devā feyz-i şifāh itmem
- 3 Teğāfül eylerüm ağıyarı gördükçe dem-i ğamda
Ḳoyup hāl-i dil-i nālānumı ğayra nigāh itmem
- 4 Şabā-veş her yaña olmam rüveyde ey nihāl-i nev
Ḳoyup gülzār-ı kūyun çār-bāğı cilvegāh itmem
- 5 İderse mihr-i baḥtum kūşe-i çeşmüyle nezzāre
Huşul-i kām-ı dilde Rüşdiyā hiç iştibāh itmem

Ḥarfü'n-Nün*

[mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Zeyn itdi bād 'arūs-ı gülün sūr-ḥānesin
Güş eyle imdi bülbülün ey dil terānesin
- 2 Oldur esir-i bāde ki tā ḥaşr ola ğamın
Engürün itse bād fedā ğavr-ı dānesin
- 3 Biñ murğ-ı cān-ı zāra urur zaḥm-ı tefriķā
Her tār-ı mūda destine alduķca şānesin
- 4 Te'dīb içün sitāremüzi şanma kehkeşān
Hem-vāre çarḥ elde tutar tāziyānesin
- 5 Rüşdī miyān-ı ḥayl-i süḥandān-ı Rūm'da
Şimdi bu nazm-ı pāk-ile sen de yegānesin

365 AH 73a, S 61a, İÜ 99b.

* Başlık: S'de ve M'de yok.

366 AH 73a, S 61a, İÜ 99a.

1b ey dil: ey İÜ.

2b Engürün: Engürun S.

3a Biñ: Bin S.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Çekmeyen bilmez cefā-yı gerdiş-i ğam n'eydügin
Görmeyen fehmi eylemez cām-ı mey-‘ âlem n'eydügin
- 2 Germ ü serd-i rûzgārı görmeyince pîş ü kem
Kimse derk eyler mi luṭf u cevri-i âdem n'eydügin
- 3 Ehl-i ‘ aşk açmaz o bahşı nuṭḡı yok kendünde hîç
Kim bilür la‘l-i lebinde sırr-ı mübhem n'eydügin
- 4 Ol kadar kılmış nihân hîkmet verā-yı perdede
Bir kes idrāk eylemez aḥvāl-i ‘ âlem n'eydügin
- 5 Bū'l-‘ aceb mi eylemezse diyü ḥāsidi iltifāt
Âdem añlar yine Rüşdî kadr-i âdem n'eydügin

368 1046

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 ‘ Āşık çeker mi destini dāmān-ı yārdan
Bīm-i cefā vü ṭa' ne-i aḡyār-ı ḥārdan
- 2 Dil-dār unutdı va' de-i teşrîfin[i] meger
‘ Uşşāk hep çekildi suy-ı intizārdan
- 3 Hāl-i dil-i fütādegî bî-nizām olur
Bir kimse düşmesün naẓar-ı i' tibārdan
- 4 Olmazmış âdem-ile perīde meger süḥan
Alduḡ peyām sırr-ı leb-i la' l-i yārdan
- 5 Rüşdî degerse dār-ı kefi cūdına eger
Rencide olma serzeniş-i rûzgārdan

367 AH 73b, M 72b, S 61a, İÜ 99a.

1a cefā-yı: belā-yı M.

1b Görmeyen fehmi eylemez: Görmeyince bilmedüm M.

2b derk eyler mi: derk İÜ; Mısra: Anlamaz luṭf u cefâyı yād u hem-dem n'eydügin M.

4a kılmış: olmuş M; hîkmet: fūrḡat M.

4b Bir: Her M.

368 AH 73b, M 76a, S 61a, İÜ 99b.

2b intizārdan: reh-güzārdan M.

5a cūdına: cūdan İÜ, AH, S.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Müdām endīşe-i vaşl-ı emel hâtır-hırâş olsun
Hemân bir dilde tek ser-māye-i 'aql-ı me' âş olsun
- 2 Hıred-āmîziş itsün 'aşk-ile dirmiş dil-i 'uşşâk
Nice bir kılsa Rîştö hikmet-i hacere taş olsun
- 3 Açılma ğamze-i ğammāz-ı dil-dāra hāzer ey dil
Peyām-ı cān-nişîn-i 'aşk tā ki böyle fāş olsun
- 4 Nigāh-ı i' tibār-ı halkı görsün mihr-i 'ālem-tāb
Hemân ol şeh-süvār-ı nāza bir kerre dudāş olsun
- 5 Ne var ey serv-i bāğ-ı 'işve meyl it Rüşdî-i zāra
Dili hicrūñle nālān çeşmi tā kî eşk-pāş olsun

370

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Böyle bilmem ğamzesi mu' tād-ı hūn olmak neden
Bir cefā-cū kāfire 'ālem zebūn olmak neden
- 2 Bāğda tıyduķca cūş-ı 'aşk-ile şeydālığın
Bülbüle kār-ı şabā naķş-ı füsūn olmak neden
- 3 Gāh çıkmaz mı felek bir haşşa-yı ehl-i dile
Her zamān naķd-i temennā şarf-ı dūn olmak neden
- 4 Başa çıkmaz fitnede zülfüyle çün kim rūzgār
Böyle meydān-gîr-i da' vî-i füsūn olmak neden
- 5 Terk-i bî-dād itdi ol şeh nāle tā kî Rüşdiyā
Şekve-i dil cevri az olduķca füzūn olmak neden

369 AH 73b, M 74b, S 61a, İÜ 99b.

2a dirmiş dil-i 'uşşâk: 'arz-ı cemāl eyle M.

2b Nice bir: Ber-zede M.

370 AH 74a, S 61b, İÜ 99b.

371

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Sākī yine şunsun bize cāmı kerem itsün
Her rind-i gedāyı revîş-āmūz-ı Cem itsün
- 2 Feyz-i nīm-sāğarla açılun dil-i gonce
Destārını rindān-ı kadeh-nūş ham itsün
- 3 Da' vāger-i mihrine inanmazmış o āfet
Hep Muşhaf-ı ruhsārına diller kaseem itsün
- 4 Zevk-i dili maḥşūs olıcaḡ şoḡbet-i yāre
'Uşşāk firāḡında nice def' -i ḡam itsün
- 5 Şebt itmege destānçe-i mihrin yine Rüşdī
Endişesini levḡ-i tırāz-ı raḡam itsün

372¹⁰⁵⁴

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Kūyında hep aḡyār o āfetle mi olsun
'Āşık ḡam-ı hicrinde bu ḡāletle mi olsun
- 2 Düşnām-ı lebin eylemesün varsun o şūḡ-ı 'ām
Cām-ı keremi telḡī-i minnetle mi olsun
- 3 Pür-kīne görünse dile biñ luṭf-ı ümīd
Her cevri telāfī-i kıyāmetle mi olsun
- 4 Bir cür' a yiter olmaz ise cür'et-i sākī
Mey rinde hemān ke's-i kerāmetle mi olsun
- 5 Rüşdī n'ola cān-ile enīs olsa ḡayālī
Varsun dil-i hercāyī ṭabī' atle mi olsun

371 AH 74a, S 61b, İÜ 100a.

372 AH 74a, M 72b, S 61b, İÜ 100a.

2a Vezin kusurlu.

3a Pür-kīne: Şad-kīne M.

4a cür'et-i sākī: cevdet M.

373

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

- 1 Dirse yâr üftâdesin hâtır-perîşân görmesün
Mağdemîn cem' iyyet-i ağıyâra şâyân görmesün
- 2 ' Ârif añlar zevkîni dîdâr-ı hûbânun yine
El-ğazet ol şüh-ı şîrîn-kârı nâ-dân görmesün
- 3 Bîm-i cân-ile olur Merrih olursa Zühre çāk
Hıncet-i ser-tîzini bir kimse ' uryân görmesün
- 4 Ol kadar ğamz eylemiş tenhâ bulup hussâd-ı dūn
Şimdi ' uşşākı şaķın ol çeşmi fettân görmesün
- 5 Hep ola iḥvân-ı Yūsuf gibi şâyed ḥaşm-ı cân
Naķş-ı ḥüsn-i dil-nişînin ḥayl-i hûbân görmesün
- 6 Bir nigâh-ı ḥaşm-ile kârın tamâm eyler hemân
Reh-güzârında o kâfir bir Müselmân görmesün
- 7 Kâdri ' âlî olmasa itmezdi gerdūn pây-māl
Rüşdî-i zârı katı nâ-çîz-i devrân görmesün

374

[fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün]

- 1 Her gören cünbişini olmasun ebkem ne disün
Kâr-fermâ-yı kâzâ ğamzesi âdem ne disün
- 2 Ğamzedden fitne muraḥḥaş o kadar kârında
Aña teslîm-i rızâ olmasun ' âlem ne disün
- 3 Her gören neşve-i câvîdine ḥayretde kalur
Câm-ı la' l-i leb-i cân-baḥşına ya Cem ne disün

373 AH 74b, M 72b, S 62a, İÜ 100a.

2a Mısra: Kâdrini ehl-i dil añlar neşve-i dîdârunun M.

2b şüh-ı: tıfl-ı M.

4b Mısra: Şimdi yanında gözi ' uşşākı bir ân görmesün M. Bu beyit M'de makta beytinden önce yer almaktadır.

7b katı: kat' a M.

374 AH 74b, M 72b, S 62a, İÜ 100a.

3a Mısra: Eşer-i neşvesi zehr-i ğamı tiryāk eyler M.

3b cân-baḥşına: şîrînine M; ya Cem: Cem AH, S.

- 4 Kalmadı bahş-i haṭında süḥan-ı nâ-güfte
Bir kes olmuş ṭotalum cümleden a' lem ne disün
- 5 Saña düḥḥāl-i süḥandan hele yok ğam Rüşdî
Hep cihân olsa da naḳḳād-ı müselleme ne disün

375

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 İrişdi şāh-ı dey cünd-i nihālān cüst deprensün
Atıldı tîr-i sermâ bâğa murġān cüst deprensün
- 2 Şalınmağı kosun serv-i ḥırāmān-ile gülşende
Yolından kalmasun kebk-i ḥırāmān cüst deprensün
- 3 Bisât-ı ' ayşî kaldırsun çemenden büzmedin rindān
Şarāb-ı erġuvānî seyl-i bārān cüst deprensün
- 4 Yine kırdı geçirdi tiġ-i sermâ çend ezhārı
Siper olsun gelüp mihr-i dıraḥşān cüst deprensün
- 5 Yine şehir-i gülîstāna hücūm-ı düşmen-i deyden
Ḥaber virsün berîd-i bād-ı pūyān cüst deprensün

376

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bu teġāfûl besdür ey ser-mest-i ' işve her zamān
Bārî biñ ' uşşāka gāhî bir nigāh eyle hemān
- 2 Reşk ider pervāzına Kaḫnūs-ı zerrîn-bāl-i çarḥ
Açsa per-i zülfin ol ' Anḳā-yı evc-i ḥüsn ü ān
- 3 Ḥüsni bir âteş-gede Hindū-yı sūzān anda ḥāl
Ṭurra Hindistān fiten-i zülfi Çîn çeşm āhuvān
- 4 Sînem üzre āşiyān itse ' aceb mi ol hümā
Ža' fdan kaldı ten-i ḥākîde ancak üstüḥ'ān

5a yok ğam: ğam yok M.

375 AH 74b, S 62a, İÜ 100b.

376 AH 75a, M 73a, S 62a, İÜ 100b.

3. beyit: - M.

4b ancak: el-ḥaḳ M.

- 5 Tîr ğamze kec nigher pür-çîn ebrû Rüşdiyâ
Remh u tîğ u tîrini hep bizde eyler imtiḥân

377

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Bulmazsa göñül 'ālem-i dünyāda merāmın
Ḥavfūm bu ki maḥşerde ṭaleb eyleye kāmın
- 2 Giryān-ı ğamuñ olsa da bir ḥāl-ile ḥandān
Şorsañ yine bilmez sebeb-i şevḳ u ğarāmın
- 3 Ğurre o ḳadar ḥüsnine ol mest-i teğāfūl
Almazdı tevāzu' -la felek virse selāmın
- 4 La' l-i leb-i yāri görelüm biz de gel ey dil
Gördüñ nice kez mey-gedenüñ neşve-i cāmın
- 5 Mümkin midür olmaya esîr-i dil ü ṭab' ı
Rüşdî'nüñ iden gūş mecālisde kelāmın

378 1075

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' īlū fā' ilūn]

- 1 Kimdür nigāhı nāzla ālūde olmasun
Tek mübtelā niyāzdan āsūde olmasun
- 2 Zinhār o māh-ı ḥüsne olanlar fütāde-dil
Her ḥāk-pāy-ı yāra cebî-sūde olmasun
- 3 Kūy-ı bütāna uğramaz oldu göñül yine
Ol şūḥ-ı dil-firîb cefā-cūda olmasun
- 4 Her seng-dil raḳîbi nişān itmesün o şūḥ
Yazıḳ ḥadeng-i ğamzesi fersūde olmasun

5a Mısra: Kec nigher pür-çîn ebrû şeh-levendüm ğamze tîz M.

5b M'de makta beyti şöyledir:

Añlamaz mazmūnımı her tāze gū-yı bü'l-heves

Bu zebān-ı köhnedür Rüşdî ki keder tercemān

377 AH 75a, M 73a, S 62b, İÜ 100b.

2a Mısra: Giryān-ı ğamuñ bir ḥāl-ile olsa da ḥandān AH.

378 AH 75a, M 73b, S 62b, İÜ 101a.

- 5 Terk-i diyāra ‘āzim o şehden yine bu kār
Rüşdī gedā-yı kūyına fermūde olmasun

379

[mef’ ūlū fā’ ilātü mefā’ ilū fā’ ilün]

- 1 ‘Āşık o mest-i nāz-ile germ-ülfet olmasun
Tek müptelā-yı derd-i ğam-ı fūrkat olmasun
- 2 Virme nesīm-i āha gönül rāh-ı kūyına
Dirseñ o ğonce dest-der-i āfet olmasun
- 3 Ey dīde kılma rüyını gülgün-tırāz-ı şerm
‘Uşşāk-ı zāra perde-keş-i haclet olmasun
- 4 Kılma havāle hañçerüñe katl-i ‘āşıkı
Zahm-āşinā-yı serzeniş-i minnet olmasun
- 5 Tursun bu bāğ-ı köhnede ol nev-nihāl-i nāz
Rüşdī қо sāyesinde gönül rāhat olmasun

380

[mef’ ūlū fā’ ilātü mefā’ ilū fā’ ilün]

- 1 İsterse berg ü bār-ı emel-çide olmasun
Tek gül-sitān-ı hüsni hazān-dide olmasun
- 2 Yüz virmesün çü āyine her bir gedāya hiç
Söyleñ o şah-ı hüsne o vādide olmasun
- 3 İncinmezüz iderse de pā-māl-i nāzı tek
Farṭ-ı niyāzdan bize rencide olmasun
- 4 Şerm eylesün nihāl-i çemen rüzgārdan
Ol serv-i hoş-hırām-ile sencide olmasun

379 AH 75b, M 73b, S 62b, İÜ 100b.

4a hañçerüñe: hañçerüyle AH.

5a ol nev-nihāl-i nāz: o nahl-i nev M.

5b Rüşdī қо: İsterse M.

380 AH 75b, M 73b, S 62b, İÜ 101a.

1b gülistān-ı: nev-bahār-ı M.

2a her bir: her āyine bir İÜ.

3a İncinmezüz: İncinmesün AH, S.

- 5 Nā-dāna yoḡdur anda maḡal bī-hüde raḡīb
Yārūñ ḡarīm-i kūyına cefsīde olmasun

381

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Dil šekve-i baḡt eylese āzürdeliginden
Bir nuḡḡ idemez ehl-i dil efsürdeliginden
- 2 Gelse ne ' aceb rāh-ı emelde bize ḡayret
Cūyende-i kāmūñ yine bī-bürdeliginden
- 3 Kim ni' met-i šādī dü-cihān ḡaldı kiresne
Ehl-i düvelūñ ḡırš-ile ḡam-ḡurdeliginden
- 4 Mest olsa çü ḡül-bāz çü nergis k'ola maḡmūr
Dil cem' idemez kendün[i] pejmürdeliginden
- 5 Būlbūl ḡöricek kārını ki bād-ı ḡazānuñ
Rūšdī idemez zemzeme efsürdeliginden

382

[mefā' īlūn mefā' īlūn mefā' īlūn mefā' īlūn]

- 1 Ḳaçarsuñ ey dil-i āvāre baḡtuñ imtinānından
Ḳayāl-i šāḡid-i kām u ümīdūñ ḡeçme yanından
- 2 Hemān būlbūl mi rüsvā-yı cihān-ı ' ašḡ olan šimdi
Bu ḡülšende ḡōñül kim ḡurtulur ḡāruñ lisānından
- 3 O tıfl-ı nāzenīnūñ murḡ-ı ḡüsni bir ḡümādur kim
Uçurmušdur nice šeh-bāz-ı ' ašḡı āšiyānından
- 4 İder elbette bir ḡün yār u ' adū vašlına incāz
Su'āl itmek ne lāzım ' āšıḡ-ı zāra zamānından
- 5 Ne deñlü olsa ' ālemde ḡulūsuñ Rūšdiyā ma' lūm
Olinca ḡurtuluš yoḡdur sipihrūñ imtiḡānından

5b Yārūñ: Yārın AH, S.

381 AH 75b, M 74a, S 63a, İÜ 101a.

382 M 74a.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hāside yüz virme eşk-i bî-ķarārumdan şaķın
Ġoncesüñ meyl itme ħāra āh-ı zārumdan şaķın
- 2 Ķalb-i insān ey perī āyīnedür şındurma gel
Seng-i cevri-ile ıokunma inkisārumdan şaķın
- 3 İtme pervāzı bülend evci-ı ġurūr-ı ħüsnde
Pençe-i bāz-ı dil-i ' Anķā-şikārumdan şaķın
- 4 Ķanda gitse bellidür şāh-ı cihān-ı ħüsn olan
Olma aġyār-ile hem-reh yār-ı ġārumdan şaķın
- 5 Şekve-senc-i zillet olsam dir ana incinme yār
Ĥayl-i ' uşşāk içre Rüşdī i' tibārumdan şaķın

384¹⁰⁸⁹

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Olduķ mehān-ı gerdiş-i eyyām bir zamān
Şimdi sezādur eylese ikrām bir zamān
- 2 Bir demde dönse pür n'ola ey baĥt ayāġ-ı kām
Sāķī-i dehr koydı teĥī cām bir zamān
- 3 Çok mı bu naķd-i girye bize kār-dān-ı ġam
İtmişdi mülk-i sinede ārām bir zamān
- 4 Şāyed sürūr-ı vaşl ola merd-i ġam-ı firāk
Çeksün keder ķo ' aşık-ı nā-kām bir zamān
- 5 Ķadr-i ħalāşı bilmez idi olmasa eger
Rüşdī dile o zülf-i siyeh dām bir zamān

383 AH 76a, M 74b, S 63a, İÜ 101a.

1b Ġoncesüñ: Ġoncesin AH, S.

384 AH 76a, M 74a, S 63a, İÜ 101b.

2b cām: kām İÜ, M.

385

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ḳosun ğayrı gönül bir sāğar-ı 'ışret-fezā bulsun
Yine kendine bir yār beçe-i ḥāṭır-güşā bulsun
- 2 Degüldür zümre-i bigāne maḥrem ol perī-rūya
Raḳīb-i dīv-i bed-kirdār ğayrı āşinā bulsun
- 3 Dökülsün dīdeden eşküm temüz-ı ye's-i vuşlatda
Hemān tek naḥl-i pür-bār-ı emel neşv ü nemā bulsun
- 4 Elin alsun ne var ser-pençe-i iḳbāl-ile gerdün
Gürūh-ı ehl-i dil bu dām-ı zilletden rehā bulsun
- 5 O gülden bülbül-i dil olsun [ey] Rüşdī cüdā bir dem
Bu gülzār-ı fenā isterse ser-tā-pā fenā bulsun

386 094

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Bulınca ruḥşat-ı cevlan o şūḥ-ı şehlevendümden 095
Ḳalur gerd içre gerdün sür'at-i pāy-i semendümden
- 2 Düşer bir daḥı dām-ı şayda ğam çekmem gönül lā-büd
Giriz eylerse naḥcīr-i emel bend-i kemendümden
- 3 Ḳosun ḥāsid cefāyı luṭfına mağrūr olup yārūñ
Beni rencide-dil olmaz mı añlar riş-ḥandümden
- 4 Sipihruñ şöyle pinhāndur ki şimdi şivedür ḳaşdı
Temennā-yı te'emmül eylerüm ki kendi kendümden
- 5 N'ola būs-ile şunsam Rüşdiyā ḥübān-ı gül-rūya
O deñlü ḥaz iderler tarz-ı şi'r-i dil-pesendümden

385 AH 76a, M 74b, S 63a, İÜ 101b.

3b naḥl-i: gül-i İÜ.

4a alsun: itsün AH, S; ser-pençe-i: sa'y-ı kef-i M.

386 AH 76b, M 75a, S 63b, İÜ 101b.

1a cevlan: meydān M.

3a yārūñ: yārin S.

5b iderler: ider AH.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Nedendür gösterür zühhāda kendin hep hevā düşmen
Olurken meşreb-i rindān-ı şahbā-keş riyā düşmen
- 2 Göñül ' arz-ı niyāz it vaşl-ı kâma söz geçir lābūd
Ne deñlü olsa da şāhen-şeh-i bahtuñ recā düşmen
- 3 Yanarken her zamān bir āteşine bü'l-' acebdür kim
Yine pervāne olmaz şem' -i bezme ilticā düşmen
- 4 Deründen dūr idüp ' uşşākı hem-dem kılma ağıyarı
Gerekdür dostlarla kurb-i cān dilden cüdā düşmen
- 5 Bu deñlü pāy-māl olmazdı erbāb-ı hıred Rüşdī
Zamāne olmasa ehl-i dil-i kadr-āşinā düşmen

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Bilmez tarīk-i ' işreti her ğam-me'āb olan
' Ālemde zevk-i şoḥbeti her Cem-cenāb olan
- 2 Şem' -i cemāl-i dil-bere pervāne-i dile
Bir zerre sūzdur sebep-i intisāb olan
- 3 Kılmaz ' azīz-i Mışra tenezzül gedālīga
Çün dil esīr-i dil-ber-i ' ālī-cenāb olan
- 4 Olsa bedīd aḥter-i baht eylemez nigāh
Nezzāre-i cemālūñ ile kāmıyāb olan
- 5 Rüşdī görünce ğamzesini hūşyār olur
Şahbā-yı la' l-i yārla mest-i ḥarāb olan

387 AH 76b, M 74b, S 63b, İÜ 102a.

4a idüp: olup AH, S.

388 AH 76b, M 75a, S 63b, İÜ 102a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Göñül sîrâb olur vaqt-i tef-i ğam la' l-i yârından
Hızır-veş nûş ider âb-ı hayâtı çeşmesârından
- 2 Perîşân tırta dil-ber muẓtarib dil anı tutmaz mı
O bâz-ı ' işve ümmîd-i dem itmez mi şikârından
- 3 Ne deñlü zaḥm-ı h'âr-ı hâr da olsa cüdâ olmaz
Hezâr-ı köhne bâğ-ı ğam gül-i tâze bahârından
- 4 Nedür ḥâsîd sebeb ehl-i dile bu ta' n u teşnî' e
Kes-i mücrim olur şermende lâbüd kendi kârından
- 5 Ne deñlü pâ-y-mâl olsa eger Rüşdî-i âvâre 103
Yine qalmaz miyân-ı ehl-i dilde i' tibârından

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Görünmez ol meh incinmiş nigâh-ı germ-i tâbumdan
O günden bakmaz oldum evc-i kūyına hicâbumdan
- 2 Nihân olmak neden tâ böyle ebr-i turrada rūyı
Ḥaber vir ey şabâ ḥurşîd-i baḥt-ı kâmyâbumdan
- 3 Benem ol reh-neverd-i cüst ü cū-yı Yūsuf-ı ümmîd
Gören refṭarımı ṭayy-ı mekân añlar şitâbumdan
- 4 Elümde olsa bezm-i Baykara'da cām-ı Cem sensüz
Ne mümkün sāğar-ı pür gibi ârâm ıztırâbumdan
- 5 Sipîhr-i pür-ğurûra ser-fürü itmez gehî Rüşdî
Bütân şermendedür şimdi dil-i ' âlîcenâbumdan

389 AH 77a, M 75b, S 64a, İÜ 102a.

2a dil: cân M.

5a pâ-y-mâl olsa: pâ-y-mâl rûzgâr olsa M; Rüşdî-i âvâre: Rüşdî İÜ, M.

390 AH 77a, M 75b, S 64a, İÜ 102a.

391

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O serv-i nev ki gülşende hırāmān gösterür kendin
Nihālān-ı çemen hāk-ile yeksān gösterür kendin
- 2 Olup her rûz [u] şeb geh mest ü geh maḥmûr 'uşşāka
Gehi ḥurşid ü gāhī mäh-ı tībān gösterür kendin
- 3 Derûnı hāne-i cem' iyyet-i sūr-ı şafā olsa
Kederden 'aşık ağıyāra perişān gösterür kendin
- 4 Dimāğ ālûde olmazken ğubār-ı ğamla ey sākī
Nedendür merdüm-i dil gāh ḥayrān gösterür kendin
- 5 Ḥasûda kemterin bir mûr-ı nâ-çiz olsa da Rüşdī
Yine ğitī-i nazm içre Süleymān gösterür kendin

392 107

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Rūyuñı ḥatdur ḥatı rūyuñ dil-ārā gösteren
Şafḥayı ḥatdur ḥatı hem şafḥa zībā gösteren
- 2 'Arızuñ sāğarla eyler birbirinden kesb-i tīb
Māhı meh-rû mihrdür mähı mücellā gösteren
- 3 Ğāzedden ruḥ reng alur ğāje leṭāfet rüydan
Ḥüsn [ü] āndur āşıka ḥüsn ānı ammā gösteren
- 4 Ḥaddüñi ḥüy-dāne ḥüy-dāneyi ḥaddün[dür] hemān
Şebnemi güldür güli şebnem muṭarrā gösteren
- 5 Dil ḥayālinde ḥayāli dilde Rüşdī cilveger
'Aks-i mādur māyı 'aks-i meh feraḥ-zā gösteren

391 AH 77a, M 75b, S 64a, İÜ 102b.

4b gāh: kân AH, S.

392 AH 77a, M 76a, S 64a, İÜ 102b.

2b Mähı meh-rû mihrdür mähı: mihri mehdür mähdur mihri M.

3a leṭāfet rüydan: ruḥ-ı renginden M.

5a ḥayālinde: ḥayālinde ḥayālinde İÜ (Kelime tekrar etmiş)

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Rinde sāmānı taḥammüldür tecemmül n'eylesün
İtmez 'ākıl kendi kārında tekāsül n'eylesün
- 2 Şöyledür kim diyü baḥş itmiş meger Ken'ân-ı dil
Yûsuf-ı ümmîdi ḥabs-i çāh-ı Bâbil n'eylesün
- 3 N'ola 'ad itse bizi bîgāneden gördükçe yār
Âşinā-yı şîve-i germ-i tegāfûl n'eylesün
- 4 'Âşîka besdür şadā-yı kulkul-i temennā-yı mey
Olsa Zühre muṭrib-i ser-bezm-i gulgul n'eylesün
- 5 Fikr-i la'li kıldı müstağnî-i mey rind-i dili
Meste şunsa kendi Cem bir cām-ı pür-mül n'eylesün
- 6 Hārdan şāh-ı güle çokdur bu şekve gerçi lîk
Rüşdiyā alışmamış āzāra bûlbûl n'eylesün

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Raḥm ider ḥāl-i perişān-ı dil-i zārum gören
Tuydı sırr-ı nālemi zîrā ki dil-dārum gören
- 2 Sûdmend eyler şanur kâlā-yı vaşlından beni
Bey' gāh-ı işvede yār-ile bāzārum gören
- 3 Dilde bir zerre gubār-ı gam kırmaz seyl-âb-ı mey
Bü'l-'aceb mi ḥayret-âlûd olsa efkārūm gören
- 4 Hıket-endîşe o üstād-ı hıredmendem ki ben
Kār-gāh-ı dehrde reşk itdi her kārūm gören
- 5 Rüşdiyā olsam n'ola maḥmûr-ı çeşm-i rûzgār
Zātuma rağbet ider elbette eş'ārūm gören

393 AH 77b, M 76a, S 64b, İÜ 102b.

4. beyit: - AH, S, İÜ.

4a: Vezin kusurlu.

394 AH 77b, M 76b, S 64b, İÜ 102b.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dirse istilā-yı ğam ger cāna zaḥmet virmesün
Her cefā-cūya dil-i şeydā maḥabbet virmesün
- 2 Dūr-bīn-i dest-i cām-ile gözet sāķī meded
Bezme şahş-ı ğam gelüp yārāna şıķlet virmesün
- 3 Bī-ḥuzūr eyler o mest-i nāzı görüp di raķīb
Nāleye dil-dāra diñ bir ferde ruḥşat virmesün
- 4 Nuş u pend itmez dil-i āvāre-i ḥod-rāya kār
Kendine pīr-i ḥired bīhūde zaḥmet virmesün
- 5 Olmasun diyü raķībe gāh ḥarf-endāz-ı rāz 18
Söyle Rüşdī ol perī insāna ğayret virmesün

396

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Sāġar-ı havz-ı kerem ḥār-ile müzīn güllerin
Āteş itdi şahş-ı gülşende yirin bülbüllerin
- 2 Būy-ı zülfünle meger reşk-āver olmışdur şabā
' Ārızuñ üzre görenler ' anberīn kāküllerin
- 3 Bāġda ey naḥl-i nev-tāze gül ü reyhān şanur
Görmedük böyle perīşān olduğun sünbüllerin
- 4 Sāķiyā şun cāmı muṭrib naġmeye āġāz kıł
Ey şūrāḥī bülbüli söyletmesün ġulgüllerin
- 5 Gūşına degmiş gibi peygām-ı teşrīf-i bahār
Şimdi rū-ḥandine Rüşdī bā' iş oldur güllerin

395 AH 77b, M 76b, S 64b, İÜ 103a.

1a ger: hīç M.

2b şahş-ı ğam: bir nā-dān M.

5a rāz: nāz M.

396 AH 78a, S 64b, İÜ 103a. (Gazelin başlığı olarak İÜ'de "Rüşdī" kelimesi vardır.)

3a ey: ol AH, S.

5b rū-ḥandine: rū İÜ.

397

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Degüldür kaçdı şekve ' aşıkın āh u enininden
Niyāza ruhşat ister dil-rübā-yı nāzenininden
- 2 Degüldür lāle-i hamrā tutuşmış kişver-i gülşen
Bir āteşdür ki düşmiş bülbülün āh-ı hāzininden
- 3 Gül-i tab' ı nesīm-i nāleden bir pāre incinmiş
Yine ol şāh-ı hüsnuñ añlanur çin-i cebininden
- 4 Dimāğ-ı gınceden rızān olan hūnābı gül şanma
Şabā varduķca bāğa çin-i zülf-i müşk-cebininden
- 5 Meger tarh-ı bināsı dil-nişin olmak gerek gāyet
Bu şi' rün her gören hāzıyledi Rüşdī zemininden

398 125

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ol şeh-i hüsne geçer tırmaz gedālar birbirin
İstemez kūyında yārūñ mübtelālar birbirin
- 2 Yūsuf-ı Ken' ān olursa Mısr-ı hüsni-i hūbda
Bü'l- ' acebdür kim beğenmez dil-rübālar birbirin
- 3 N'eylesün nağmeyle añlar def' için dilde gamı
Bezm-i gülde bülbülān-ı hoş-nevālar birbirin
- 4 Bir ' aceb halvet-serādur hāne-i hammār kim
Anda yoklar cümle yārān-ı şafālar birbirin
- 5 Hayliden biğāneyüz eş' ārla Rüşdī velī
Kendi hāline kıomaz nazm-āşinālar birbirin

397 AH 78a, M 77a, S 65a, İÜ 103a.

2a Mısra: Degüldür lāle gülşende tutuşmış kişver-i gülzār M.

5a Mısra: N'ola hoş tarh-ı nev olsa binā-yı Cem'le ayāğ M.

398 AH 78a, M 77a, S 65a, İÜ 103a.

3a dilde: dilden M.

Harfî'l-Vāv*

399

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Nāfe-i Çîn-i Hoten turreñe olmaz hem-bū
Sünbül-i cennet eger olsa ğidā-yı āhū
- 2 Hāk-pāyūñ gibi bir kuhl-i cilā-baḥş olmaz
Yok yire bād-ı şabā 'ālemi eyler tekpū
- 3 Heves-i zūlfūñ-ile 'azm-i reh-i Çîn itdüm
Seni şimden girü ey gözleri āhū yāhū
- 4 Görüp ebruñ-ile mäh-ı nevi ehl-i diḳḳat
Dediler var ise farkı eger ancaḳ bir mū
- 5 Ebruvānın ki Hudā eyledi mihrāb-ı niyāz
Bana eşkümle o dem eyledi teklīf-i vuzū'
- 6 Ser-nivıştüm ezeli böyle imiş 'aşkuñda
Serümüzden ne 'aceb gitmese fikr-i ebrū
- 7 Fikr-i zūlfūñ iderek Rüşdī-i baḥt-ı siyehūñ
Perde-i rāḥat olur çeşmüne gelse uyḥū

400

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 'Aceb mi görmedükçe gelse yād-ı rinde meydür bu
Enīs-i her gedā germ-ülfet-i Dārā vü Key'dür bu
- 2 Şerār-ı geşt-i ğam āb-ı şafā-yı āteş-i her dil
Gülistān-ı emelde āb u tāb-ı şayf u deydür bu
- 3 Müferreḥ reng-i rüyı zātı bir ḥāşiyet-i cāvīd
Çü la' l-i ḥoş-nümā pür-feyz-i cān-baḥşında şeydür bu

* Başlık S'de ve M'de yok.

399 İÜ 103b.

4b Dediler: Metinde "diler" şeklinde yazılmıştır.

400 AH 78b, S 65a, İÜ 103a.

- 4 N'ola keyfiyyet-ile âteş ursa dillere muṭrib
Eşer-baḥşâ-yı sūz-ı nağme-i zenbūr u neydür bu
- 5 Leb-â-leb cām-ı billūrī anuñla deşt-i 'işretde
Gören dir Rüşdiyâ pâre-i endîşe-i ṭaydur bu

401

[mütefā' ilün fe'ülün mütefā' ilün fe'ülün]

- 1 İde zaḥmı cāna te'şīr ne 'aceb neẓāredür bu
Yine her müje birer ṭīr dile ne sitāredür bu
- 2 Kō raḳīb-i zāra meyli nazar it bu āh-ı germe
Benüm âteş-i dilümden daḥı bir şerāredür bu
- 3 Bu sitem senün degüldi bilürüz ne diler iseñ
Bize baḥtımızdur iden hep o yādīgāradur bu
- 4 Bilürüz nigāh-ı luṭfuñ dil ü cāna cevri-i ğamzeñ
Daḥı setr ise murāduñ hele āşkāredür bu
- 5 Aradan dīv-peykeri çarḥ güm iderse daḥl ider yok
Diye rind olan bu cā'iz ne var iki pâredür bu

402

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Merdüm-i dil Yūsuf-ı Ken'āna itmez ser-fürū
Bir gedādur kim şeh-i devrāna itmez ser-fürū
- 2 Geşte-i cevri itsün ister zinde-i luṭf 'āşıkı
Dil-rübādan ğayrı bir cānāna itmez ser-fürū
- 3 'Āşık-ı şādık sözün itmez beyāna gūş ider
Ol perī şanmañ ki hiç insāna itmez ser-fürū
- 4 Zabt olunmaz degme āzār-ile bir dīvānedür
Mest-i 'aşkuñ şaḥne-i devrāna itmez ser-fürū

4a ursa: olursa AH, S.

401 AH 78b, M 78a, S 65a, İÜ 103b.

5a: Vezin kusurlu.

402 AH 78b, M 78a, S 65a, İÜ 103b.

- 5 Eyledükçe oldı bend-ālūde Rüşdī rūzgār
Beñzer ol tıfla gönül pīrāna itmez ser-fürū

403

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Reşk-i ruhsār-iledür hem her gül-i rengīn-i nev
Hasret-ile çün dil-i pür-dāğ-ı hūn-āğīn-i nev
- 2 Ol şeh-i hüsne ne vādīden görülsün bendegān
Her zamān icād ider bezminde bir āyīn-i nev
- 3 Bitmiş etrāf-ı gül-i hurşīd-i 'ālem-tābda
Bir çemendür şanki gūyā ol haṭ-ı müsgīn-i nev
- 4 Şāh-ı gül gūş eylemez ancak kühen āvāzeyi
Bülbül eyler bāğda hep nağme-i rengīn-i nev
- 5 Cām-ı şahbāyı gören şimdi şanur mey-hānede
Bāğda bir nev-güşāde hoş-nümā la' līn-i nev 113
- 6 Feth-i şehir-i bāğ için Rüşdī şeh-i evvel-bahār
Şimdi icād eylemiş bir hoş-nümā ez-īn-i nev 114

404

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Tāb-ı ruhsār degül mihr-i cihān ancak bu
Hüsn-i Yūsuf'da olan pertev-i ān ancak bu
- 2 Tarz u tavrın görenün kārı tamām olmağda
'Ālem-i 'işvede bir āfet-i cān ancak bu
- 3 Ser-keş ebrū nigeḥ-i mest ise hūn-rīz tamām
Katl-i 'uşşāka gönül tīr ü kemān ancak bu
- 4 Bīn kıyāmet koparur kāmety her cünbişde
'Ālem-i çend-füsūn serv-i çemān ancak bu

403 AH 79a, M 77a, S 65b, İÜ 103b.

5b bir nev-güşāde: tāze eylemiş M.

6. beyit: - AH, S, İÜ.

404 AH 79a, M 77b, S 65b, İÜ 103b.

- 5 Rüşdiyyā şīve-i güftāruñ olınmaz idrāk
Dir gören şī' rüñe kim başka lisān ancağ bu

405

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Olalı germ-ülfet-i ehl-i mevā-yı ārzū
Oldı her bīgāne-i ye's āşinā-yı ārzū
- 2 Dām-ı erbāb-ı dile pervānesi düşmez yine
Olsa pür-naḥcīr kām-ı dil-fezā-yı ārzū
- 3 Herkese şanma olur bakdukca mir'āt-ı felek
Her zamān bir gūne bir şūret-nümā-yı ārzū
- 4 Hicr-i la' l-i yārda çekmezdi mey maḥmūr-ı aşğ
Yāda gelse zevk-i vaşl-ı dil-rübā-yı ārzū
- 5 Dilde aks-i rüy-ı dil-dārı gören Rüşdī şanur
Āfitāb-ı evc-i çarḥ-ı rüşenā-yı ārzū

Ḥarfü'l-He*

406

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Bulup ağyārı gel uşşākı ferāmūş itme
'Arz-ı dīdār aña ğayra anı rü-pūş itme
- 2 Tek keder gelmesün evzā'-ı felekden saña hīç
Nāle-i bülbulüñi ey gül-i ter gūş itme
- 3 İtme zühhād-ile sākī bizi gel dāḥil-i bezm
Bā' iş-i serzeniş-i rind-i kadeḥ-nūş itme
- 4 Çekelüm sāğar-ı bezmüñ sitem-i gerdişini
Bize Ya Rab ğamı bir daḥı hemān dūş itme
- 5 Āb u tāb-ı süḥanuñdan bilürüz ey Rüşdī
Bīhüde 'arz-ı fūrūğ-ı güher-i hūş itme

5b Dir: Her M; kim: dir M.

405 AH 79a, M 77b, S 65b, İÜ 104a.

* Başlık: - S, M.

406 AH 79b, S 66a, İÜ 104a.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ğamuñ 'aşk ehline hâlet virür geldükçe gitdükçe
Neşât-efzûnî-i kürbet virür geldükçe gitdükçe
- 2 Rakîb-i hâra meyl itmez o gül-ruhsâr-ı nâzûk-ten
Hemân bihûde bir şıklet virür geldükçe gitdükçe
- 3 Temâşâ eyleyelden 'arız-ı dil-dârı gülşende
Hezâra verd-i ter ğayret virür geldükçe gitdükçe
- 4 Füzûn dillerde şimdi iştîyâk ol hadde kûyından
Şabâ her bezme germiyyet virür geldükçe gitdükçe
- 5 Nifâk olunca kârı n'eylesün dil-dârı Rüşdi[yâ]
'Adûya şanma kim ruḥşat virür geldükçe gitdükçe

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne lâzım lü' b ü lehv olmak bize tıflâna eglence
Yiter şuğl-ı maḥabbet 'âşık-ı nâlâna eglence
- 2 Olur her rûz [u] şeb ol rûy-ı nev-ḥaṭ bâ'is-i ârâm
Kitâb-ı ḥüsn-i dil-berdür ḥiredmendâna eglence
- 3 Kõo itsün her zamân gülzâr-ı kûyın nâz-ile gül-geşt
Tek olsun seyr-i ezhâr-ı çemen cânâna eglence
- 4 Gelür her şubḥ-dem bād-ı şabâ yüz biñ havâdişle
Ola meclisde tâ bir iki dem yârâna eglence
- 5 'Aceb mi Rüşdiyâ düşdükçe bizde meşq-i şî' r itsek
Olurmuş nağmesi geh bûlbûl-i nâlâna eglence

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bülbüli mest eyledi bûy-ı gül-i nev-ḥîz-ile
Geldi bād-ı nev-bahārî bâğa dest-âvîz-ile
- 2 Hoş-kumâş ol ḥadde rengîn ol kadar
Lâle-i gülşen añulmaz kâle-i Tebrîz ile
- 3 Tabla-yı 'aṭṭāra ṭa' n eyler zemîn-i gül-sitân
Müşk-i Rûmî vü buḥûr-ı bûy-ı müşk-âmîz-ile
- 4 Geşt-i bâğ itdükçe ol nâzûk-miyân-ı serv-ḳad
Bahş ider ṭarz-ı ḥırāmı şûr-ı ristâḥîz-ile
- 5 Rüşdiyâ tebrîk-i nevrûz-ı şafâ hengâmı'çün
Geldi sâķî bezme dün bir ḥayli destâvîz-ile

410 145

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine şevķ-âver oldu müjde-i nevrûz gülşende
N'ola eylerse murġân naġme-i dildûz gülşende
- 2 Basîṭ-i âb-ı cûda ḳaṭreden tozlar ḳopar yir yir
Ki reng-i mevce ḳıldıḳca şabâ mehmûz gülşende
- 3 Görüp vefķ-ı gülûñ te 'şîrini vefķ-i murâd üzre
Nedür fehmi itdi bûlbûl ṭâlî' -i firûz gülşende
- 4 Yine oldu leb-i her-cûda ezḥâr-ı çemen-pîrâ
Ser-â-pâ âteş-i lâleyle dâmen-sûz gülşende
- 5 N'ola şâh-ı şitâya çekse Rüşdî ḥançer-i ser-tîz
Dil-i sûsen bu dem olmaz mı kîn-endûz gülşende

409 AH 80a, S 66a, İÜ 104b.

410 AH 80a, S 66b, İÜ 104b.

1a müjde-i nevrûz: nevrûz AH, S.

411

[mefā' ilün fe' ilâtün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Dile ҡo nāleyi bülbul şi' arın aındurma
Vefası yok  ü g l n cevri-i h r n aındurma
- 2 Ru u la eyle  eh  ' arz-ı revna -ı bezm n
Hez ra g l-geden n nev-bah r n aındurma
- 3 Get rme hicri vi  linde y da c na dil 
Dem-i  arabda geçen h rh r n aındurma
- 4 Bizi ҡo suy-ı har b ta da' veti s  i
 ar be  urbet-i  amda diy r n aındurma
- 5 O de l  y d-ı ru ıyla terennüm it R   i
G l-i  ukufte-'  z ru  hez r n aındurma

412

[mef ' ilün mef ' ilün mef ' ilün mef ' ilün]

- 1  alursa dillere cell d-ı  amze  böyle k n üzre
Ser-i zülfünde yüz bi   an olur her genc-i   n üzre
- 2 Ne dirsün r y-ı dil-berde o zülf-i ' anber- s ya
Meger    i d  ermi  s ye h r  id-i ber n üzre
- 3  anurlar t reg -i h led r gerd-i m n rinde
Görenler  urra-yı  eb-k yunu m h-ceb n üzre
- 4 Görenler d  -ı re k-i ' ar zıyla l le-i s r hi
 anur kim h l-i m  kind r o r y-ı  te  n üzre
- 5  osun p -m l-i n -d n itmegi var ise ' irf n 
G t rs n rind-i dile M ni mülk-i p  t ber n(?)  zre
- 6 Olur ma  s d-ı '  lem her zam n benn -y  end  e
Bin -y   i' r-i nev  ar  itse R   i bu zem n üzre

411 AH 80a, S 66b, I  104b.

1b Vef s  yok: Vef s  I .

5b hez r n: hez r-ı z r n AH, S.

412 AH 80a, M 78a, S 66b, I  105a.

4b şanur kim:  anur I .

5. beyit: - AH, S ve I .

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Hayālî bezl-i cān eyler dil-i bīmāra geldükçe
Düşer şad pîç ü tāba dil hayāl-i yāra geldükçe
- 2 O her bir serv-i cünbişver figāna kebk ider āgāz
Kıyāmetler kıpar gülzārda reftāra geldükçe
- 3 İder tarz-ı edāyı cüst ü cū hātırda şerminden
Yanında tūti-i şīrīn-zebān güftāra geldükçe
- 4 Ruḥ-ı rengīnini feryāda başlar görmese bir dem
Hezār-ı nāle-pīrā gülbūn-i gülzāra geldükçe
- 5 Ögüp seyr-i ruḥıyla zevk-ı bāğ-ı bezm-i dil-dārı
Hezār şūḥ dil feryād ider gülzāra geldükçe
- 6 Olur şermende sıḥḥat derd-i cāngāhından ey Rüşdī
Peyām-ı hoş-dem-i la' li dil-i bīmāra geldükçe

414

[mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülün]

- 1 Zülf-i siyehūn ' arız-ı gül-fāma düşürme
Endişemüzi şūriş-i şad-dāma düşürme
- 2 Kılma ḥaṭ-ı ' anber-şikenūn ' arz-ı şehāne
Nā-puḥte-i ' aşkı heves-i ḥāma düşürme
- 3 Geh çīn-i cebīn geh nāzar-ı luṭfi қо cāna
Teşvişe bırakma yem-i ālāma düşürme
- 4 Vaktinde hemān muğbeçe rindāna bulunsun
Zevrakçeñi kim dir saña eyyāma düşürme

413 AH 80b, M 79b, S 67a, İÜ 105a.

2a O her bir: O her serv İÜ, M.

2b gülzārda: her gūşede M.

4. beyit:- AH, S, İÜ.

5. beyit: - M.

6b Peyām-ı: Nesīm-i M.

414 AH 80b, M 79a, S 67a, İÜ 105a.

1b Endişemüzi: Nezzāremüzi M.

- 5 Ki zabt idemez seyl-i sirişkin hele ‘uşşāk
Rüşdī sefer-i kūyin o hengāma düşürme

415

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Şalındukca kabā-yı sebz-ile dil-dār karşımda
Hırāmān şanuram bir serv-i hoş-reftār karşımda
- 2 Olaldan beste-dām-ı kāküli dil düşmen-i cāndur
Raķībī kılsalar raḥm eylemem ber-dār karşımda
- 3 Göñül pervāne olmaz mı o bezm-i hāş-ı ülfetde
Ṭura mānend-i şem‘ ol āteşin ruḥsār karşımda
- 4 Nice demdür gamuyla eylerüm ‘işret firākında
Sebū-yı bāde yanumda ḥayāl-i yār karşımda
- 5 Müdām āyīneyi görmüş esir-i naķş ey Rüşdī
Dimiş kim ṭurmasun ol bī-edeb her bār karşımda

416

[mefā‘ ilün fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Ruḥından eylese ref‘ -i niķāb karşımda
Bedīd olur şanuram āfitāb karşımda
- 2 O deşt-i gerd-i firākum ki sūz-ı āhumdan
Muḥīṭ-i eşk-i ter olur serāb karşımda
- 3 Olursa Qays beni da‘ vi-i maḥabbetden
İder görince maķarr-ı ḥicāb karşımda
- 4 Ḥayāli hem-dem-i dil olalı gözümde degül
Yiterse şem‘ gibi māh-tāb karşımda
- 5 Benem o ḥüsrev-i ma‘ nī muḥāldür Rüşdī
Ṭurup su‘ ālüme virmek cevāb karşımda

415 AH 80b, M 79a, S 67a, İÜ 105a.

416 AH 81a, M 79b, S 67a, İÜ 105b.

417

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 O şūhuñ kīsesin bāde-i luṭf-ı bī-gerān şanma
Dili rencide itmekdür murādı imtiḥān şanma
- 2 Bizi ğamzeyle ğamz itmekdesün ḥussāda meclisde
Ṭuyur ey bī-vefā cān ittigün cevri nihān şanma
- 3 Benümle şīr-i ' aşkum kaçma her hemrāh-ı şahrādan
Raķīb-i seg gibi ey āhu-yı vaḥşī cebān şanma
- 4 Nişānı dāğ-ı ğamdur nāmı ' aşık şehr-i ' aşk içre
Dil-i āvāreyi ol deñlü bī-nām u nişān şanma
- 5 Olur pejmürde nāzūkdür nesīm-i nāleden Rüşdī
Gül-i ruḥsārını pejmürde-i bād-ı ḥazān şanma

418 168

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Biz gedā ' aşıkuz ol büt şeh-i ḥübān ise de
Ṭālib-i ḳurb-i güher āteş-i sūzān ise de
- 2 İdemez ' aşık-ı dil-ḥaste ta' alluḳ ğayra
Nūş-dārū-yı lebi derdine dermān ise de
- 3 Hep teğāfülle geçer görse o kāfır bizi diñ
İtmesün ' aşıka bu cevri girizān ise de
- 4 Gāh gösterse yüzün bāri nazardan bir kez
Şolamaz ' arız-ı āli gül-i ḥandān ise de
- 5 Bir dem ārām idemem bī-gül-i rüy-ı dil-dār
Baña dūzaḡ görünür ravza-yı Rıdvān ise de

417 AH 81a, M 79a, S 67b, İÜ 105b.

2a itmekdesün: itmekdesin AH, S.

2b cevri: M'de yok.

3a Her: M'de yok.

4b Dil-i āvāreyi: Dil-i āvāremi AH, S.

418 AH 81a, M 80a, S 67b, İÜ 105b.

3. beyit: AH, S, İÜ.

4. beyit AH, S, İÜ.

- 6 Bir gün elbette ider meyl görüp şıķletimüz
Bizden ol ııfl-ı sebük-rūķ girizān ise de
- 7 Hele ma' zūr tut ey şūķ-ı cihān cem' -i dile
Çāre yok Rüşdī-i ğamģini perīşān ise de

419

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Şem' -i baķt-efsürde meh nūrına imdād itse de
Mihri-i 'ālem-tāb feyz-i şu' lesin zād itse de
- 2 Tāb-baķş-ı neşve-i feyz olmaz erbāb-ı dile
Şām-ı ğam ķandīl-i cāmı zehre īķād itse de
- 3 Hāyret-efzā ğam bu lu' betgehde şimdi kim baķar
Tās-bāz-ı çarķ eger biñ şan' at īcād itse de
- 4 Kām-ı 'ayş alsun hemān şoñra geķer vaķtı ne sūd
Bülbül-i gül bāğda biñ kerre feryād itse de
- 5 Rind-i deryā-nūşı sīrāb-ı şarāb eyler mi Cem
Her ser-i rāhında bir mey-ķāne bünyād itse de
- 6 Mümteni' dūr meyl-i dād-ı h'āhiş-i dil Rüşdiyā
Çarķı ta' n-ı bī-kesān ihsāna mu' tād itse de

420

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilātün]

- 1 Komiş ķuşūr emelinden nice eşer eşer üzre
Binā-yı 'ālemi tarķ eyleyen kemer kemer üzre
- 2 Ne deñlü fā'idemend olsa ehl-i cāh felekden
Yine taşavvur-ı dilden ider zarar zarar üzre
- 3 N'ola sitāre-i nā-dān bülend olursa felekden
Residedür peyi-i mā yeg-diger nażar nażar üzre

419 AH 81b, M 79b, S 67b, İÜ 105b.

5b bir: biñ M.

420 AH 81b, M 79b, S 67b, İÜ 106a.

1a emelinden: emelden S.

- 4 O şāh-ı ‘ işve ne dem kılsa ‘ azm-i geşt-i gülîstān
Zemīn-i reh-güzerinde тұrur beşer beşer üzre
- 5 N’ola sūzında leţāfet çoğ olsa Rüşdī-i zāruñ
Olur bu kānda füzūn tābiş-i güher güher üzre

421

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Ne hāletdür bu sūziş-āveri te’şīr-i āhumda
Ki tāk-ı āsumān nā-būd dūd-ı kır-i āhumda
- 2 Şeh-i ‘ aşkum senün gibi yürür ey Kays-ı āvāre
Nice dīvāne var zīr-i livā-yı seyr-i āhumda
- 3 Dü-nīm eyler tokinsa miğfer-i fülād-ı gerdūna
O deñlü tizi cevher-i füzūn şemşīr-i āhumda
- 4 Şikārum olsa ‘ Ankā pāyuma aḥdār ider bī-renc
Nedür bu kuvvet-i cezb nişāna tīr-i āhumda
- 5 Bu deñlü çend dīd-kār-zār-ı rūzgār iken
Cihān qalmışdur ‘ āciz Rüşdiyā tanzīr-i āhumda

422

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

- 1 Varırsañ ey şabā ‘ arz eyle ḥālüm yāra düşdükçe
Hele takrīb-ile bende sen ḥūn-kāra düşdükçe
- 2 Yiter tūvānelik ey şūḥ söyle kıssa-yı mihrün
Naşīḥat eylesün tıfl-ı dile bir pāre düşdükçe
- 3 Düşürmek kaşd ider dāme-i fikr-i zūlfı dānişe
Ser-i kūyında üftāde gehi āvāre düşdükçe
- 4 Sözüüm aḥbāba şīrīn telḥ ‘ adūya kaṭre-i nīsān
Şadefde dürr-i yektā zehr olurmuş māra düşdükçe

421 AH 81b, M 80a, S 68a, İÜ 106a.

5a kār-zār-ı: tünd ü bezm M.

422 M 80a.

- 5 Hülûs eyler dili güşâf-ı nev-ḥaṭṭı [ey] Rüşdî
Hayâl-i kâkülüyle guşşa-yı efkâra düşdükçe

423

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün]

- 1 O şûh âteş olur gül tebessüm itdükçe
Hezâra ḥande ider dil terennüm itdükçe
- 2 Hezâr tûṭî-i gûyâyı seyr-i kând eyler
Füsûn-ı nâz-ile la' li tekellüm itdükçe
- 3 O kâfir eylemede kişver-i dili ber-bâd
Derinde cân-ı sitem-keş tazallum itdükçe
- 4 Füsûn u fitne kıomaz ḥâline ider tağyîr
Esîr-i zülfine ğamze taraḥḥum itdükçe
- 5 ' Acebdür ehl-i dile nâzı artırur Rüşdî
Sipihr-i dūn-ı denîye tekerrüm itdükçe

424 180

[mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilâtün]

- 1 Neler çekildi zer-i dil tamâm ' ayâra gelince
Bu çârsûda nazargâh-ı i' tibâra gelince
- 2 Bilinse meşrebi ğitmezdi ' aklı ' âşık-ı zâruñ
Piyâle devr iderek bezm-i meyde yâra gelince
- 3 Tabîb-i çarḥ olur çâre-cû-yı ' illet-i ğayr
' İlâc-ı zaḥmı kim eyler dil-i figâra gelince
- 4 Kõsun ya kendi umûrın ne söylesün âdem
Zebânı lâl olur aḥvâl rûzgâra gelince
- 5 Naẓîr olur mı bu ' âlemde Rüşdî-i zâra
Edâ-tırâzi-i eş'âr âbdâra gelince

423 AH 82a, M 80b, S 68a, İÜ 106a.

4b taraḥḥum: zaḥm M.

424 AH 82a, M 80b, S 68a, İÜ 106b.

425

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Kaldı mişāl-i merdüm ü cān dilde dīdede
Hāl ü hayāl-i la' l ü benān dilde dīdede
- 2 Artar görince tāb-ı cemālin o meh-veşüñ
Nūr-ı nigāh u sūz-ı nihān dilde dīdede
- 3 Naķş-ı ğubār-ı haţţ-ı ruĥı ' aks-i zülfidür
Kuĥl-i siyāh u devr ü cihān dilde dīdede
- 4 Gül-geşt-i gülşen itsem olur yārsuz güli
Ĥār u sitiz ü dāġ-ı nişān dilde dīdede
- 5 Eksük degül ġamıyla fırākında Rüşdiyā
Āb-ı sirişķ ü ĥūn-ı revān dilde dīdede

426 183

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O deñlü kıldı bu şeb ' arz-ı sūz pervāne
Ki şem' i eyledi müştāk-ı rüz pervāne
- 2 Görince āteş-i ruĥsārını düşüp kaldı
Çü murġ-ı nāme-i pür-yāl-i sūz pervāne
- 3 Bu deñlü olmasa olmazdı şem' -ile hem-dem
Her encümenghe revnaķ-fürüz pervāne
- 4 Nesīm-i cāndan eyler ĥāzer eger bulsa
Olurdi perde-i fānūs-ı rüz pervāne
- 5 Dilinde āteş-i ' aşķ olmasa füzün Rüşdī
Bu deñlü olmaz idi sīne-sūz pervāne

425 AH 82a, M 80b, S 68a, İÜ 106b.

4a itsem: eylesem AH. olur M'de yok.

426 AH 82b, S 68b, İÜ 106b.

5a Dilinde: Dilde İÜ.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Degül o şem'e dil-i dāğdāğ pervāne
Fürûğ-ı hüsnine olmuş çerāğ pervāne
- 2 Göñül melül-i hic(i)r teng-māye şevk-i vişāl
Ayāğ-ı şem' tehī bī-dimāğ pervāne
- 3 Şu' ā-ı pertev-i ruhsārı düşse mihr-āsā
İderdi bülbülünü derd-i bāğ pervāne
- 4 Bu deñlü olmaz idi sūzmend ki şem'e
Yanup yağılmağa bulsa mesāğ pervāne
- 5 Bu sūz-ı germ-ile hākister olsa da Rüşdī
Hevā-yı şem' adan itmez ferāğ pervāne

[mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Olsa hezār nālelerüm revḥa-yı dile
Tutmaz kulağ figān ki o gül nevḥa-yı dile
- 2 Ḥayretle ḳalsa n'ola nigeḥ çeşm-i āfitāb
Nağş-ı cemālidür yazılan safḥa-yı dile
- 3 Merhem-güzār-ı luṭf ola mümkin mi ḳā'ilüz
Degse ḥadinüñ cevri gehī şerḥa-yı dile
- 4 Ey ḡonce-leb peyām-ı dehānuñla gülmese
'Aşık nesīm-i cānı ḳomaz revḥa-yı dile
- 5 Rüşdī 'aceb mi eylese kilik-i ḥayāl-ile
Taḥrīr-i nağş-ı hüsnī[ni] ser-levḥa-yı dile

427 AH 82b, M 81a, S 68b, İÜ 106b.

5a germ-ile: 'aşk-ile M.

428 AH 82b, M 81a, S 68b, İÜ 107a.

[mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn]

- 1 Sāmānın al ey çarḥ dilūn dil-berin alma
Şām-ı ğamın al şem' -i ziyā-güsterin alma
- 2 Herkes olamaz mesned-i iḳbālde ḥāsīd
Erbāb-ı dilūn bezm-i cihānda yirin alma
- 3 Olsañ n'ola ey ğam yine maṭrūd-ı ḥayālī
Bir daḥı şaḥın öyle şehūn kişverin alma
- 4 Dirseñ ki eger eylemesünler seni taşdı'
Dünyāyı tutup sen de külāh-ı serin alma
- 5 Rüşdī ne kadar olsa daḥı puḥte vū rengin
Her naḥl-i bihin bāğ-ı me' ānī yirin alma

430 193

[mefā' ilūn fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn]

- 1 Bahārdur yine gel bāğa tāze rūlar ile
Şarāb-ı köhne çekilsün bile sebūlar ile
- 2 Şafā-yı gülbün ü kesb-i hevā-yı ' ayş-ı şalā
Turur mı ḥānede ādem bu ārzūlar ile
- 3 İdüp kudūret-i ālām-ı çarḥı dilden dūr
Şafāda baḥş idelüm āb-ı şāf-cūlar ile
- 4 Nevāya başduralum ' andelībi ey muṭrib
Birez de eglenelüm gel bu hāy u hūlar ile
- 5 Bu demde na' ra-yı mestānı diñle ey Rüşdī
Taḥayyüd eyleme bihūde güft ü gūlar ile

429 AH 83a, M 81b, S 68b, İÜ 107a.

1a Dilūn: dilin AH, S.

1b Şām-ı ğamın al: Şām ğamınıñ İÜ, M.

3a ḥayālī: ḥayālūn AH.

3b şehūn: şehin AH, S.

430 AH 83a, M 81b, S 69a, İÜ 107a.

431

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilūn]

- 1 Mihr olalı muḳābil o tābende-rū-ile
Dünyāyı geşt ider daḡı ol ārzū-ile
- 2 Mümkün mi neşve-yāb ola ehl-i maḥabbetüñ
Şahbāyı çekse bezm-i ḡamuñda sebū-ile
- 3 Aḡsent o köhne rind-i sebükbāra kim hele
Gecdi zamān u 'ayş-ı ıarab ḡāy hū-ile
- 4 Bīgāne meşreb olsa n'ola şimdi ehl-i dil
Bir hem-dem āşinā bulamaz cüst ü cū-ile
- 5 Rüşdī olınca vaşf-ı lebūñde edā tırāz
Ser-tā-be-pāy ıoldı cihān ḡüft ü ḡū-ile

432 196

[mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn mefā' ilūn]

- 1 N'ola olsa hevā-yı cünbiş-i āzādegī serde
Yiter çekdük bu ḡaydı dāmgāh-ı zülf-i dil-berde
- 2 Ne mümkün cevrine ṭāḡat meger ṭıfl iken itmişdür
Bizi zehr-i sitemle māder-i eyyām pejmürde
- 3 Cünūn-ı 'aşḡ-ile pür-ıztırāb el virdi kim şimdi
Nice demdür ḡöñül ārāma ḡasret oldı bir yirde
- 4 İder seyr-i serāy-ı kāmā da' vet reh-nümā-yı baḡt
Çeker naḡş-ı murāda bü'l-'acebdür hem nice perde
- 5 Ḳıyāmet ḡaddi ile mā-cerāmuz böyle ḡalursa
N'ola ḡāl-i dil-i Rüşdī'yi seyr it devr-i maḡşerde

431 AH 83a, M 81b, S 69a, İÜ 107a.

3b zamān u 'ayş-ı: zamān u 'ömr-i M.

432 AH 83b, M 82a, S 69a, İÜ 107b.

5a ḡaddi: ḡadler M.

433

[mefā' ilün fe' ilätün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Vefā umar dil-i ' aşık cefā maḥallinde
Cefā ider o ' acebdür vefā maḥallinde
- 2 Metā'-ı vaşlını dil cān-sipār iderse n'ola
Bulunsa birbirine aşinā maḥallinde
- 3 Nedür o şīve-i güftār u cünbiş-i hūyı
Niyāza nāz edāya edā maḥallinde
- 4 Ḥabāb-ı bādeyi kıl sākī dīdebān şāyed
Gelüp keder vire ğam bir şafā maḥallinde
- 5 Derüñden eyleme Rüşdī'yi dūr cā'iz kim 99
Tefehḥus eylesün iktizā maḥallinde

434 200

[fā' ilätün fā' ilätün fā' ilätün fā' ilün]

- 1 Virmeyüp hiç fāşıla peymāneden peymāneye
Düşdi erbāb-ı ğamuñ mey-ḥāneden mey-ḥāneye
- 2 Kec-nigāh-ı çeşmine incinme yārüñ ey gönül
Ki kıpar bīhūde kīn mestāneden mestāneye
- 3 Bū'l-' acebdür aşinādan aşināya yok vefā
Feyz-i lūtf olur yine bīgāneden bīgāneye
- 4 Bāzdur bāb-ı emel devlet-serāy-ı yārda
Meymenet vardur hele kāşāneden kāşāneye
- 5 Nā'il-i vaşl oldı pey-der-pey dil ü cān düşdi ḥayf
Manşīb-ı kām yirin dīvāneden dīvāneye
- 6 Hīç beñzer mi dil-i Rüşdī'ye ğayr ey şem'-i ḥüsn
Farq vardur sūzda pervāneden pervāneye

433 AH 83b, M 82b, S 69a, İÜ 107b.

5a Derüñden: Kederden AH, S.

434 AH 83b, M 82a, S 69b, İÜ 107b.

5a Oldı: M'de yok.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bezm-i rindānuñ pesend eyler gören her ıavrına
Gerdiş-i mestānına cām-ı şarābuñ devrine
- 2 Her gelen hayrān u ser-gerdān ise güne n'ola
Vāşıl olmış kimse yok rāz-ı sipihruñ ğavrına
- 3 Her zamān bir yüzden olsa şekvezār-ı dil n'ola
Mümteni' -tāb-ı taħammül rūzgāruñ cevrine
- 4 Şaklamış bir yirde kim görmez o çin-dest-i nesīm
Baķsa bir kes ğoncenüñ destārınuñ her kevrine
- 5 Çarķ ider tekdīre Rūşdı ğeh bizi şöyle şitāb
Evc-i ' işretde göz irmez mihr-i cānuñ devrine

436

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Deyr-i ğülşende olup hār-ı nifāk-efrāza
Ġuş tutmaz şeh-i ğül bülbul-i harf-endāza
- 2 Baķmaz ' uşşākına mu' tād-ı teġāfül çeşmi
Çok niyāz ister o şeh nīm nigāh-ı nāza
- 3 Hāce-i çarķ n'ola olsa kabā-baķş-ı merām
Kāle-i himmete hīç olmaz imiş endāze
- 4 Mihr-i çarķa ğül-i ğülzāra nigāh itmez rind
Olsa meclisde mey-i köhne cūvān-ı tāze
- 5 Ġamzesinden n'ola Rūşdı hāzer itse ' uşşāk
' Ālemi ğamz ider oldu o büt-i tannāze

435 AH 84a, M 82b, S 69b, İÜ 107b.

436 AH 84a, M 78b, S 69b, İÜ 107b.

437

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Vaqt-i ğam peymāneden pür-feyẓ-i cāvīdüz hele
İrse devrāndan keder dir bī-şafā-dīdüz hele
- 2 Renciş-i efrūz velī ẓa' n-ı zebān-ı hārdan
Bülbül-i rengin gül-i gülzār-ı ümmīdüz hele
- 3 Ğam degül olsa perişān meclis-i ehl-i riyā
Şan' at-ı tertīb-i bezm-i meyde Cemşīd'üz hele
- 4 Gül lebünde levh-i Eflāṭūn-ı hıkmēt yaṭur
Biz de akrān içre ehl-i dāniş ü dīdüz hele
- 5 Çarḥ bilsün kıdrimüz Rüşdī bülend isterse pest
İttifāk-ı baht-ile hem-ğark-ı hırşīdüz hele

438

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Görüp ẓarz-ı hırāmuñ ey nihāl-i ' işve-i tāze
Elifden başladı eṭfāl meşk-i cünbiş-i nāza
- 2 Olursa āşinā-yı şīve-i nezzāre-i hūbān
Çemende beñzemez nergis o çeşm-i şūḥ-ı tannāze
- 3 Hırāmı cılve-senc-i rist-hīz oldukca gülşende
Tezerv-i hoş-nevā feryād ider serv-i ser-efrāza
- 4 N'ola düşse nazardan zerre-veş mihr-i cihān-ārā
O meh-veş hūsn-ile dünyāya şaldı şöyle āvāze
- 5 Ne mümkindür nazāire Rüşdiyā bu şi' r-i dil-cūya
Yitişdürse eger güftarı herkes ḥadd-i i' cāza

437 M 78b.

438 AH 84a, M 82b, S 70a, İÜ 108a.

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ğamuñla nūş iderüz biz şarābı mā yirine
Fiğān-ı germ iderüz nāy-ı hoş-nevā yirine
- 2 Revā mıdur olasuñ āşināya bīgāne
Sezā mıdur geçe bīgāne āşinā yirine
- 3 Koyup ayāğ lebün vaşf ider ğubār-ı haţuñ
Keder virür bize yārān gehī şafā yirine
- 4 Bize 'acebdür o şāhen-şeh-i memālik-i ħusn
Metā' -ı cevri şatar kāle-i vefā yirine
- 5 Müsā' ade idicek rüzgārı ey Rüşdī
Gedāları geçerüz bunda pādīşā yirine

440

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ğamze ħussādı şehā cevri-ile te' yīd eyleme
Dergehünden devrī-i 'uşşāķı ümmīd eyleme
- 2 Bī-vefālīķda görürsün kendine tevbīķ ider
Sen de ey baĥt-ı siyeh gerdūna taķlīd eyleme
- 3 Dūr-bāş-ı ħışm-ile tarĥ eyleyüp 'uşşāķuñı
Manşīb-ı luţfuñ hemān āġyāra te' bīd eyleme
- 4 Çarĥ olmazsa dilā dānāya ħil' at-baĥş-ı kām
Ye'si bālā-yı ümīde delķ-i tecrīd eyleme
- 5 Olma Rüşdī 'arzuĥālünde şaķın şekve-tırāz
Saña kim dir ser-güzeştün yāre tesvīd eyleme

439 AH 84a, M 83a, S 70a, İÜ 108a.

440 AH 84b, M 83a, S 70a, İÜ 108a.

3a eyleyüp: eyleme AH, S; tarĥ: çarĥ M.

3b luţfuñ hemān āġyāra: mīhr ü dünyāyı ġayra M.

5a şaķın: hemān M.

441

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yine oldı dem-i feyz-i bahārīden çemen tāze
‘ Aceb mi cilve-senc olsa nihālān-ı köhen tāze
- 2 Hevālar ol kadar germ olmada gitdükçe gülşende
İder tebdīl her gül her zamān bir pīrehen tāze
- 3 Gören dest-i şabāda pīç ü tābın zan ider şimdi
İder destārını tırnı şemende yāsemen tāze
- 4 Dil-i rindāna virmez neşve-i şahbā leb-i dil-ber
Gerekdür bezm-i meyde sākī-i sīmīn-ten tāze
- 5 Olinca her müselleme şī' r-i reşk-āverde ey Rüşdī
Bu güne olsa maẓmūn tāze vü tarḥ-ı sūḥan tāze

442 213

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Felek bu gerdiş-i girdārı yāre gösterme
Cefā tarīķini ol şīve-kāra gösterme
- 2 Çü mihr-i ‘āleme pertev-zen olmaya rûyı
İlāhī ol günü ‘uşşāk-ı zāra gösterme
- 3 Güzend-i ḥār-ı nazardan şaķın meded ey şūḥ
Gül-i cemālūni çeşm-i hezāra gösterme
- 4 ‘Adūdan eyle nihān dilde ‘aks-i ebrūsın
Olursa ğurre-i ‘ıyd āşikāra gösterme
- 5 Bezendi sīne gül-i dāğ-ile yine Rüşdī
O naķşı bü'l-heves-i rûzgāra gösterme

441 AH 84b, M 83a, S 70a, İÜ 108b.

2. beyit: - M.

442 AH 84b, M 83b, S 70b, İÜ 108b.

1b: ol: o AH, S.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Başlasa âteş-i mey cānı kebāb eylemege
Düşerüz mey-gedeye ' âlem-i âb eylemege
- 2 Yine bî-bāk n' içün cilveler itmez ol şūh
Bezmdede bāde mi yok def' -i hicāb eylemege
- 3 Bū'l- ' acebdür dem-i nezzāre o büt mā 'ildür
Ebr-i zülfin ruḥ-ı pür-tāba niḳāb eylemege
- 4 Biñ su 'āl eylese bir şīve ile ' āşıḳ-ı zār
Ġamze ḳādir mi degül redd-i cevāb eylemege
- 5 Şöyle ḥünīdür o āfet ki hele ḳādirdür
Rüşdiyā ' âlemi bir demde ḥarāb eylemege

444 1219

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Nā-revādur künc-i ' uzlet zārıla nevrūzda
' Azm-i gül-geşt idelüm dil-dārıla nevrūzda
- 2 Gitdi zevḳ âteş-i mey-ḥāne-i ḥammārda
Çübı gör ' aks-i gül-i gülzārıla nevrūzda
- 3 Naḳş u şavt-ı ' andelīb-i zārı gūş eyle hemān
Hiç muḳayyed olma ḡayrı kārıla nevrūzda
- 4 Bir yanında bir Ḥudā bî-neşve var her dilde kim
Ḳatre kem sāḡar-ile ser-şārıla nevrūzda
- 5 ' Ālem ol deñlü münevver farkı yokdur tābda
Zerrenüñ ḥurşīd-i pür-envārıla nevrūzda
- 6 Rüşdiyā ferruḥ-dem-i feyz-i bahārīdür yine
Siḥr-senc ol tarḥ-ı nev-eş' ārıla nevrūzda

443 AH 85a, M 83b, S 70b, İÜ 108b.

1a mey: ḡam M.

2a cilveler itmez: cilve-ger olmaz M.

3b ruḥ-ı pür-tāba: meh-i ruḥsāra M.

444 M 84a.

445

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Gerçi bizden şerm ider ol büt firār itmezse de
Bezme gelsün bāri ki bir dem qarār itmezse de
- 2 Qadr-i ' uşşāķı bilürsün dūr kıılma dīdeden
Bir vaṭan-bizār olur terk-i diyār itmezse de
- 3 Eyle pāy-endāz-ı esb-i nāzı ey dil sen hemān
Yār kālā-yı niyāza i' tibār itmezse de
- 4 Çeşme-i cām-ı şafā-encāmdan ol lücce-pūş
Başdırur gerd-i ğamı def' -i ḥumār itmezse de
- 5 Kıl recā Rüşdī girizān olmasun bizden hemān¹²
Cürmümüzden ol şeh-i ' işve güzār itmezse de

446 223

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Bahār irişdi cihān oldu sū-be-sū tāze
Henūz düşdi çemenzāra meyl-i cū tāze
- 2 Dağıtdı bād-ı şabā zülf-i rüy-ı dil-dārı
Yine açıldı gül-i bāğ-ı arzū tāze
- 3 Zamān-ı revnaķ-ı ruḥsārıdur görünse n'ola
Benefşe-i ḥaṭ-ı nev-ḥiz-i müşk-bū tāze
- 4 Çemende secde-i şükr-i bahār için her bār
Nihāl şebnem-i terden ider vuzū tāze
- 5 Kimünle söyleşelüm rāz-ı ' aşķı ey Rüşdī
Fütāde nev-heves ol şüh-ı ' işve ḥū tāze

445 AH 85a, M 84a, S 70b, İÜ 109a.

2b olur: Kelime M'de tekrar etmiş.

5a bizden: böyle M.

446 AH 85a, M 84a, S 70b, İÜ 109a.

5b ' işve: tünd M.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Gören cām-ı şarābı meclis-i şahbā kenārında
Açılmış güldür añlar gülşen-i zībā kenārında
- 2 Hayāl-i çeşm-i şūhı 'ālem-i endiṣede gūyā
İki āhū-yı vaḥṣī seyr ider şahrā kenārında
- 3 Ğarīk-i ğam yatur keṣtī-i dil mellāh-ı cān demdür
Muvāfiḳ rūzgāra muntazır deryā kenārında
- 4 Ğamuñla dīdeden aḳduḳca hūnāb-ile eşk-i ter
Döner nār-ı beyāza el ber-i vālā kenārında
- 5 Düşerse yāre taḥrīr-i selām it bizden ey Rüşdī
Maḥabbet-nāme-i pür-süz hūn bālā kenārında

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Çemende kılsa ol āfet hırām āheste āheste
Virür şevḳ-ı kıyāmetden peyām āheste āheste
- 2 Ne dem vaşf-ı ḳad-i dīl-cūyını yād eylese 'uṣṣāḳ
Tezerv-i hoş-hırām eyler ḳıyām āheste āheste
- 3 Şabādan kākūli pür-pīçi şanma ıztırāb-āver
İder şayd-ı dile taḥrīk-i dām āheste āheste
- 4 Cihānda 'ayş odur yār-ile tenhā olasuñ hem-dem
Gehī sür'atle ki devr ide cām āheste āheste
- 5 Şitāb eyler varınca bād-veş Rüşdī 'acebdür līk
Döner mey-hāneden mest-i müdām āheste āheste

447 AH 85b, M 84b, S 71a, İÜ 109a.

448 AH 85b, M 84b, S 71a, İÜ 109a.

4a tenhā: AH'de yok; hem-dem: hem-bezm M.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dem-i evvel bahārī bād eser āheste āheste
Dil-i gül ğonce-i bāğı açar āheste āheste
- 2 Gel ey şeb-zinde-dār-ı meclis-i ğam eyleme ğaflet
Geçer zīrā dem-i feyz-i seher āheste āheste
- 3 Serāpā gūş olur gül ser-güzeşt-i ' aşkdan bülbül
' Acebdür kılsa naql-i pür-' iber āheste āheste
- 4 Hevā-yı la' l-i dil-ber gülşen-i dilden güzer itse
Hemān nā-būd olur gerd-i keder āheste āheste
- 5 Şitāb itmekle endişe irüşmez Rüşdiyā gāhī
Hayālī sīneden kılsa güzer āheste āheste

450 231

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Feyz-i la' lünle yine bir neşve var peymānede
İnşirāh-ı şadr-āver ğam dil-i mestānede
- 2 Görse ' aşık reşkden olmak muqarrer sīne-çāk
Dāmen-i gīsūların gāhice dest-i şānede
- 3 Lā 'ubālī meşrebüz biz bā-ḥaber olsaḡ n'ola
Āşinā-yı keyfiyetden zümre-i bīgānede
- 4 Şāh-ı şem' -i tāt-dār olduḡca temkīn-baḡş-ı dil
Ṭāḡat-ı cünbiş ḡalır mı ' asker-i pervānede
- 5 Cānına geḡdi ḡumār-ı ğam hemān şimden girü
Rüşdī nā-şādı bu ḡulk-i kūşe-i mey-ḡānede

449 AH 85b, M 84b, S 71a, İÜ 109b.

2a eyleme ğaflet: ğaflet AH, S.

3a gül: AH'de yok.

450 AH 86a, M 85a, S 71a, İÜ 109b.

451

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hüsrev-i gül ol kadar hūnī künişt olmış yine
Kim aña her hārı bir ser-tiz-i hışt olmış yine
- 2 Kākül-i dil-dāra öykünmüş meger gülzārda
Sünbülün şad şerm-ile ruhsārı zışt olmış yine
- 3 Degse ger dest-i şabā dāmānına dil-teng olur
Bıkr-i gonce ol kadar nāzūk sirişt olmış yine
- 4 Hırmen-i gül vaḳti yaklaşmış meger gülzārda
Nergis-i ter dīdebān-ı cāy-geşt olmış yine
- 5 Ğıbtadan diñlenmez olmış ' andelībi Rüşdiyā
Ol kadar zāğ-ı siyeh-rū bed-künişt olmış yine

452

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Ğonce-veş gülsün açılsun la' l-i gül-rūlar yine
Sāḳiyā dönsün pür ile cām-ı dil-cūlar yine
- 2 Āfitāba ḥande kılsun ' arız-ı cānān bu şeb
Şubḥdan virsün nişān ol sīm-bāzūlar yine
- 3 Söz yiri yok Yūsuf-ı şānī güzellikde o şūḥ
Olmış anuñla birāder līk bed-ḥūlar yine
- 4 Rūy-ı nev-ḥaṭṭ üzre düşmiş kākül-i ' anber-şemīn
Şan benefşeyle qarışmış tāze sebūlar yine
- 5 Var-ise tedbīr mülk-i ḥüsn düşmüş fūrḳate
Meşveretde baş başa virmiş o ebrūlar yine
- 6 Āğūş-ı üftāde olmış devrden ḥumyāze-keş
Bāğ-ı ' işretde hırāmān serv-i dil-cūlar yine
- 7 Neşve- i meyle tekellüm-rīz Rüşdī la' l-i yār
Zīb-baḥş-ı gūş-ı cān olmış o lū'lüler yine

451 AH 86a, M 85a, S 71b, İÜ 109b.

452 AH 86a, M 85b, S 71b, İÜ 109b.

453

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 O şāha eyler idüm ' arzuḥāl nāme ile
Olaydı kâbil-i taḥrir nevek-i ḥāme ile
- 2 Ayāğ-ı la' lüñi şun ḥaste-i ğam-ı ' aşқа
İlāc olmaz imiş şerbet-i müdāme ile
- 3 Zamān zamān iderüz kūyına dili irsāl
Peyām-yāb oluruz yārdan ḥamāme ile
- 4 Bahārdur yine gel bāğa hemçü serv-i sehī
Şalın ey āfet-i gül-çihre sebz-i cāme ile
- 5 Çü tıfl-ı tāze-reviş Zāl-i çarḥ ey Rüşdī
Ne oynar elde ' aceb ol iki şemāme ile

454 236

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Yanuñda ḥāl-i zār-ı ' aşık-ı nālānı söyletme
Hemān tek ḥaḳkımızda ḥāsid-i nā-dānı söyletme
- 2 O gül-ruḥsāruñ açma ğonce-i la' lünden ey dil baḥş
Degüldür vaḳti şimdi ' andelīb-i zārı söyletme
- 3 O deñlü ḳulḳul-endāz ol ki bezm-i meyde ey sākī
Zebān-ı ta' n-ı zühḥād-ı riyā-kārānı söyletme
- 4 İder girye nihānī ğamla şorsañ rüzgārdan
Hemān ey serv-ḳad kebk-i dil-i ḥandānı söyletme
- 5 Ne var peymāne-baḥş-ı iltifāt ol ey şeh-i ' işve
Gedā-yı kūyuñ içre Rüşdī-i nālānı söyletme

453 AH 86b, M 85b, S 71b, İÜ 110a.

2a ḥaste-i: renciş- M.

454 AH 86b, M 86a, S 71b, İÜ 110a.

2a la' lünden: la' linden İÜ.

2b Zārı: cānı M.

3a ḳulḳul-: ğulḡul M; meyde: ' ayşda M.

4b ḥandānı: nālānı M.

455

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Ne çāre def' -i ğama ābı meyden itseñ de
Fezā-yı gülbün-i ' işretde mesken itseñ de
- 2 Zamāne āb-feşān olmaz ey dil-i pür-süz
Semenderāna yirin nār-ı külden itseñ de
- 3 Ne sūd çāk-i girībān-ı ' aşıkā ey şūh
Nigāhı rişte vü müjgānı sūzen itseñ de
- 4 Serāçe-i dile düşmez fūrūğ-ı mihr-i neşāt
Hezār cām-ı Cem'i āna rūzen itseñ de
- 5 Şabā o naḥle sezādur o ḥadde nāzik kim
Kābā vü pīreḥeni berg-i gülden itseñ de
- 6 Ne sūd şām-ı firāķında ' aşık-ı zāra 1247
Çerāğ-ı meh gibi dünyāyı rūşen itseñ de
- 7 Nevā-yı bülbül-i destān-serā şanur Rüşdī
O tıfl-ı nev-rese ızhār-ı şīven itseñ de

456

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Gehī ḥāl-i ğarībin gāh ey dil dāsītān söyle
O şeh meclisde eglensün ne söylersen hemān söyle
- 2 Kōsun yanuñda da' vī-ī şad āfet-kāri-i ' aşkı
Beni söyletmesün aġyāra ey şūh-ı cihān söyle
- 3 Düşürme ey şabā luṭf it zebān-ı ḥāra gülşende
Hezārı yād idersün meclis-i gülde nihān söyle

455 AH 86b, M 86a, S 72a, İÜ 110a.

1b gülbün-i: gülşen-i M.

2a Zamāne: O gül-ruḥ M.

2b yirin: yerün İÜ, M.

4b cām-ı: dāğ-ı; āna: anda M.

5a Şabā o naḥle: O naḥl-i nāza M.

6a firāķında: firāķuñda İÜ, M.

456 AH 87a, M 85b, S 72a, İÜ 110b.

2b Beni: Bizi M.

- 4 Nezāketden me'āl añlanmadan kaldı kelāmuñ da
Bize ey rind-i dānā fehme kı̇abil bir zebān söyle
- 5 Gehī vādī-i köhne geh zebān-ı tāze ey Rüşdī
Senüñ şı' r-i terüñden hażz ider yārān hemān söyle

457

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ğaḍab merfū' olur kesr-i dil-i dīvāneden soñra
İder ābād-ı luṭf ol kışveri ammā neden soñra
- 2 Cem-i 'aşkuñ o deñlü haşdur ser-meclis-i ünsi
Ayağ başmıñ yok aña sāķī-i peymāneden soñra
- 3 Biri pür-zaḥm-ı hār-ı gül biri sūzān-ı nār-ı şem'
Añulmaz bir sitem-keş bülbul ü pervāneden soñra
- 4 Olursa āfitāb-ı evc-i hüsn 'ālem-i hūbı
Baķılmaz bir perī-rūya ruḥ-ı cānāneden soñra
- 5 Lebi dil-ḥastegān-ı 'aşķa kılmazsa devā Rüşdī
Bilür üftāde kıadrin 'āşık-ı dīvāneden soñra

458

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Kim baķar zerrīn nigār-ı mihr-i enver naķşına
Beñzemez zīrā göñül ruḥsār-ı dil-ber naķşına
- 2 Naķş-ı dīvāra baķup kıalma göñül kıāşānede
Kıl nażar gülzāra gel eşķufe-i ter naķşına
- 3 Gerçi kim ğayra görünmez dildeki naķş-ı murād
Ben hele anı deķişmem tāt u efser naķşına
- 4 'Ārız-ı dil-dār o taşvīr-i dil-ārādur eger
Görse Mānī şerm-ile nezzāre eyler naķşına

5b Terüñden: terinden AH, S.

457 AH 87a, M 86a, S 72a, İÜ 110b.

2b yok aña sāķī: yoğ sāķī İÜ; aña: anda M.

5b üftāde kıadrin: kıadr-i hūluşı M.

458 AH 87a, M 86b, S 72b, İÜ 110b.

2a göñül: hemān M.

- 5 Rüşdiyâ bülbül gibi nālân ise her dem n'ola
Aldanur bî-çâre ' âşık rûy-ı dil-ber naqşına

459

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Bir nazraya degmez iki ' âlem nazarında
Yokdur o perî beççenüñ âdem nazarında
- 2 Bir rind-i kalendar-meniş-i cām-be-kefdür
Ol pādşeh-i mülk-i dilüñ Cem nazarında
- 3 Ol mihr-i celî kevkebe-i ' âlem-i nāzuñ
Bir zerre degül mihr-i münevver nazarında
- 4 Hem mūrî Süleymān bilür ol şūh ' acebdür
' Ankā vü hümā peşe degül hem nazarında
- 5 Baqduğca ider âyîne-i rûyına cilve
Rüşdî'nüñ o dem kâr-ı dü-' âlem nazarında

460 257

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Yakdı ' aşk âteşine âh ki hūbânı bile
Kıldı pervâne ruhuñ şem' -i şebistânı bile
- 2 Hep fedâdur yoluña ' âşık-ı miḥnet-zedenüñ
Serv-i sāmânı degül naqd-i dil ü cānı bile
- 3 Kıldı Ferhād edā-yı leb-i şîrîñüñle
Hüsñ ü mümtāz-ı ruhuñ Hüsrev-i zî-şānı bile
- 4 Ehl-i dil devlet-i pā-būsı recāsında velî
O şehüñ girmez ele kûşe-i dāmânı bile
- 5 Rüşdiyâ ' âşık odur kim vire dil-dāruñ aña
Neşve-i bâde-i vuşlat ğam-ı hicrânı bile

459 AH 87b, M 86b, S 72b, İÜ 110b. (Bu gazelin M 86b'de sadece makta beyti kayıtlıdır.)
460 AH 87b, S 72b, İÜ 111a.

461

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dil-i 'āşık temennā-yı nigāh-ı luṭf-ı yārında
'Acebdür ğamze-i ḥūn-rīzi yārūñ kendi kārında
- 2 Maḥabbet şehrine düşsen hemān ey 'āşık-ı şeydā
Yine lābūd kişi mer'î olur kendi diyārında
- 3 Zehî feyz-i şafā kim cām-ı şahbānuñ dil-i pür-tāb
Gehî bir neşve-i kāmîl bulur vaḳt-i ḥumārında
- 4 Nesīm-i āh-ı ḥasret cūş-ı ḥūn-āb-ı germ-ile
Göñül hep dāne-i aḥker biter ğam geştzārında
- 5 Yaḳar dünyāyı düşse nār-ı germ-i ğayret-i 'aşkuñ
Anuñ bilmem ne pinhān sūz vardır kim şerārında
- 6 Xomış bir kûşede ḥikmet revācın ol şeh-i ḥüsnüñ
Perend ü naḳd-i eşk ü āhı dest-i i'tibārında
- 7 Şaḳın rāz-ı ğamuñ nā-dāna açma bî-hüde Rüşdî 126
Vefā yokdur ḥamākat diyenüñ bir yādigārında

462

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Xo ḥüsn-i Yūsuf'ı ruḥsār-ı yāri seyreyle
O şun' -ı ḥāme-i şüret-i kārı seyreyle
- 2 Şaḥîfe-i ruḥ-ı ālünde cā-be-cā yārūñ
Nedür o naḳş-ı gül ü lālezārı seyreyle
- 3 Neẓāre eyleme taşvîr-i meclis-i ğamda
Bütāne 'āşık-ı ḥayrān-ı kārı seyreyle
- 4 İder mu'amelesin yār-ile nihān bizden
Raḳîb-i bü'l-heves-i nā-be-kārı seyreyle

461 AH 87b, S 72b, İÜ 111a.

2b kendi diyārında: kendi dār u diyārında M, İÜ.

7a nā-dāna açma bî-hüde: nā-dāna bî-hüde AH, S.

462 AH 88a, S 73a, İÜ 111a.

1b ḥāme-i: ḥāme-i ḳudret-i M.

4a yār-ile nihān: nihān yār-ile AH

- 5 Bizümle Zâl-i felek lu‘ ba başladı Rüşdî
Bu sinn ü sâl-ile ol yâdigârı seyreyle

463

[mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün]

- 1 O şultânsın ki şehler çâkerüñdür Yâ Resûla’llâh
Hep ‘âlem bende-i fermân-berüñdür Yâ Resûla’llâh
- 2 Degül her şubh rûşen rûy-ı dehri güldüren hurşîd
Senüñ tâb-ı cemâl-i enverüñdür Yâ Resûla’llâh
- 3 Zihî şân u şeref kim sâkinân-ı ‘arş-ı hümayı
Cebîn-sây-ı berîn hâl-i derüñdür Yâ Resûla’llâh
- 4 Nizâm u intizâm-ı ‘âleme bâ’iş-i gülden tâ
Der-i nuṭṭ-ı meşâliḥ-perverüñdür Yâ Resûla’llâh
- 5 N’ola mecbûr ise Rüşdî medîhüñ kanda ol kande
Hemân râcî-i luṭṭ-ı yâverüñdür Yâ Resûla’llâh

Ḥarfü’l-Yâ*

464

[mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün]

- 1 Büt-i nâz-âşinâ ‘uşşâḳ-ile bigâne olmaz mı
Hümâ-yı evc-i ḥüsnüñ cünbişi şâhâne olmaz mı
- 2 İder dünyâyı geştüne tegâfûlgeh nigâh-ı mest
O ḥünî girmeyince her zamân biñ kâna olmaz mı
- 3 Ruḥından şerm ider gül neşve-ḥ’âh-ı la‘l-i nâbı mül
Nevâ-pervâzı cân mesti dil-i ferzâne olmaz mı
- 4 Yiter her Ḳays-ile baḥş-i maḥabbet şerm ider yâre
Gönül her yirde kendüñ atmasuñ meydâna olmaz mı
- 5 Degül bir kerre görmek vaşfını gûş eyle Rüşdî[‘nüñ]
Nice rind-i ḥiredmend ‘âşık-ı dîvâne olmaz mı

463 M 94b.

* Başlık AH ve S’de yok.

464 AH 88a, S 73a, İÜ 111b.

465

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilātün]

- 1 Ğam-ı cihān-ile rindün kimi şarāba dōşendi
Bu bezmgehde kimi çeng-ile rebāba dōşendi
- 2 ' Aceb mi çekse cihāndan elin dil-i dānā
Hayāl-i haṭ-ı ruḥ-ı yār-ile kitāba dōşendi
- 3 Fiğān-ı bülbül ile bildi ḥande-i kebki
Gelen bu gülşene gavğāyī-i gurāba dōşendi
- 4 Ne sūd eyledi ser-māyedārī-i Kārūn
O kim bu kūçede bir kār-ı nā-şavāba dōşendi
- 5 Ḥalās bulmadı cevrenden 'ākıbet Rüşdī
Varup gönül o şeh-i ḥüsn-i kāmıyāba dōşendi

466 268

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Meclise sāķī-i şūrīde-şiyem gelmez mi
Ğam gidüp şādī-i ferḥunde-ḳadem gelmez mi
- 2 Ehl-i dilde 'acabā şabr u sūkūn gördükçe
Dehre hiç itdigi evzā' a nedem gelmez mi
- 3 N'ola ğayr-ile görüp yāri perīşān olsa
Dil-i 'uşşāḳa o ğayretten elem gelmez mi
- 4 Ğam mı kıldı bizi muḥtāc-ı 'aşā-yı pīrān
Olsa bir tıfl-ı nev insāna herem gelmez mi
- 5 Hiç selāmıyla şabā gelmedi Rüşdī'ye daḥı
Ḥātıra bir kez o ülfet-i şiyem gelmez mi

465 AH 88a, S 73a, İÜ 111b.

2a cihāndan elin: elin cihāndan AH, S.

466 AH 88b, S 73a, İÜ 111b.

1a sāķī-i: o sāķī-i AH, S, M.

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Bir va' de-i luṭfından irer cāna tesellī
Biñ cev̄r-ile gelmez yine cānāna tesellī
- 2 Peygām-ı viṣāl-ile gel ey bād şub[u]ḥ-dem
Vir ' āşıḳ-ı miḥnet-keş-i hicrāna tesellī
- 3 Ey şūḥ-ı perī-beççe lebūñden dem-i ğamda
Bir ḥarf-ile gāhī gelür insāna tesellī
- 4 Hep ' ālemyān bir yire gelse idemez baḥş
Rencīde dil-i gerdiş-i gerdāna tesellī
- 5 Gel söyleşelüm ḥālümūzi bir yire ey dil
Vir sen de birez Rüşdī-i nālāna tesellī

[mefā' īlūn mefā' īlūn mefā' īlūn mefā' īlūn]

- 1 Yine pür-çīn ṭoḳınmış dil nigāh-ı yāre besbelli
Anı işkeste gördüm uğramış āzāre besbelli
- 2 Yine gördüm o deñlü ğurre şıġmaz kūy-ı dil-dāre
O şūḥ aġyāra yüz virmiş gibi bir pāre besbelli
- 3 İder çeşm-i teġāfūl ğamze-i mesti şanur cāna
Virür bir fitne iġvā ol iki ḥūn-ḥāre besbelli
- 4 Neler ğuş eyledi endāzeden ḥāric yine dönmez
Felek mu' tād-ı germ evzā' -i bī-incāza besbelli
- 5 Firāḳında dīger-gūn ḥālümüz yok bir ḥaber Rüşdī
İrüşmez za' fdan hiç nālemüz dil-dāre besbelli

467 AH 88b, S 73b, İÜ 111b.

4b gerdāna: devrāna İÜ.

468 AH 88b, S 73b, İÜ 111b.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Perişān dil yine bir-pāre(?) almış yāre besbelli
O āfet uğramış cem' iyyet-i aġyāra besbelli
- 2 Nigeh bī-çāre-cūdur kīne ġamze dād-h'āh 'ālem
Yine(?) vāıf degüldür kimse nev-ebrāra besbelli
- 3 Metā' -ı kām ġā'ib müřterī bī-ad pür-āteř dil
Anuñla h'āce-i dehr uymadı [ol] yāra besbelli
- 4 Kimi bulsa ider rindān řikāyet çarı-ı kec-revden
Taammül olmaz ancak vāz' -ı bī-hicāre besbelli
- 5 Naẓīre mūmtenī' dür gerçi bu naẓm-ı dil-ārāya
Hemān Rüřdī ider bir meşk nev eş' āra besbelli

470 274

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Nāleden eylemezüz kūy-ı dil-ārāyı tehi
Pāsbāndan omazuz bāġ-ı temennāyı tehi
- 2 'Aş başa ıamaz 'al-ile bir minetde
Bir olu bulmıř o bir hāne-i dūnyāyı tehi
- 3 Tā ki biġāneden āsūde ayālūñl'ol cān
Āřinādan da diler genc-i süveydāyı tehi
- 4 Dest-i yaġma ile gör mihrini çaruñ her řub
Nad-i çeşminden ider nergis-i zehrāyı tehi
- 5 Rüřdiyā ehl-i hevā vü heves ebnā-yı zamān
alsa erbāb-ı kemālūñ ne 'aceb cāyı tehi

471

[mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülün]

- 1 Ser-bezm-i vefāda nazar-ı yāre gelür mi
Bilmem giderek dilde ser-i kāra gelür mi
- 2 Kimdür diseler maẓhar-ı gül luṭf-ı cemāle
Bir vech-ile hīç āyīne efkāra gelür mi
- 3 Da' vet nic' olur meclis-i nā-hāsa o şūhı
Her Yūsuf-ı ḥasnā ser-i bāzāra gelür mi
- 4 Ey pīr-i muġān rinde der-i ruḥṣatı yār it
Erbāb-ı riya ḥāne-i ḥammāra gelür mi
- 5 Rüşdī o büte hep bilüriz meylini ammā
Öldürseler 'aşk ehlini ikrāra gelür mi

472 1278

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Dili ser-mest-i şahbā-yı 'aşkuñ şīre döndürdü
Hevā-yı kākülün Mecnūn-ı der-zencīre döndürdü
- 2 Uzatdı şöyle esbāb-ı neşāṭ-ı dest-i tārācı
Ġamuñ dil ḥānesin meydān-ı küştigīre döndürdü
- 3 'Acebdür yok eşer eyyām-ı ğamda kâbız-ı baḥtum
Du' ā-yı şubḥgāhı nāle-i şeb-gīre döndürdü
- 4 O deñlü şūr-efgen zümre-i ḥussād-ı bed-girdār
Zemīn-i kīnede belā-yı çarḥı zīre döndürdü
- 5 Kemāl-i raġbet-i zindān-ı şī' r-i dil-keşüm Rüşdī
Hemān [ol] nüshayı ta' vīz-i pūr-te 'şīre döndürdü

471 AH 89a, S 74a, İÜ 112a.

2b hīç āyīne-i: āyīne hīç İÜ.

4a yār: bāz S.

472 AH 89a, S 74a, İÜ 112a.

473

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Yine piyāle-i cān la' l-i yārdan geldi
‘ Adem diyārı dinür bir diyārdan geldi
- 2 Egerçi ‘ aşıkā ḥasretde sīne-sūz ammā
Bize bu āteş-i germ intizārdan geldi
- 3 Zehī leṭāfet [ü] germ şanki bir içim şudur
Henüz çeşme-i tār yeñi zārdan geldi
- 4 Bu deñlü farṭ-ı ğurūr-ile gördük eṭvārın
Bize tesellī-i dil rûzgārdan geldi
- 5 Ne bâdeden ne ‘ araḡdan bu bezmde Rüşdī
Dile neşāṭ o leb-i dūr-nişārdan geldi

474 280

[mef' ülü fā' ilātün mef' ülü fā' ilātün]

- 1 Senden murād almak ḡaṭṭ-ı ‘ ızāra ḡaldı
Nüş-ı şarāb-ı la' lüñ evvel bahāra ḡaldı
- 2 Esbāb-ı bezm-i ‘ işret āmāde oldu ancak
Baḡt el virürse şoḡbet teşrīf-i yāra ḡaldı
- 3 ‘ Arz-ı niyāza bakmaz naḡd-i sirişküm almaz
Yārūñ metā' -ı vaşlı bir ğayrı kāra ḡaldı
- 4 Maḡşul-i gülşen āḡir bād-ı hevāya gitdi
Faşl-ı bahāruñ ancak ḡarī nezāre ḡaldı
- 5 Sāḡil görindi şimdi fülk-i ümmīde ancak
Ḥaḡ lutf iderse varmak bir rûzgāra ḡaldı
- 6 Cām-ı şarāb-ı vaşluñ aġyāra şunduñ ey şūḡ
Rıṭl-ı girān-ı hicrūñ Rüşdī-i zāra ḡaldı

473 AH 89b, S 74a, İÜ 112a.
474 İÜ 112a.

475

[mef' ülü fā' ilätü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Vaşf eyleyenler ' aşık-ı āvāreye seni
Teşbīh ider yegāne güher-pāreye seni
- 2 Ey dil ham ide māder-i dehri fiğān-ile
Beñzetdiler o kūdek-i gehvāreye seni
- 3 Göstermeye cihānda Hudā bī-ğam u neşāt
' Uşşākı saña ' aşık-ı bī-çāreye seni
- 4 Bulsaydı ey sitāre-i baht ehl-i dil hemān
El-haḫ iderdi seb' a-yı seyyāreye seni
- 5 Rüşdī felekden itme şikāyet ḫo anı gör
Kim şūyı kıldı ol zen-i mekkāreye seni

476¹²⁸²

[mef' ülü fā' ilätü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 Hūmyāze-rīz-i ḫavs ideli ḡam dehānumı
Geçdüm sipihre ta' nede tīr-i zebānumı
- 2 Ādemden itmesem n'ola ümmīd yok vefā
Gördüm getürdüm ' ālem-i dilden gümānumı
- 3 Alsam da eyleyince rem āḡuşuma ne sūd
Ol tıfl-ı şūḫ-ı nev-res-i nā-mihribānumı
- 4 Geçmez bu baht-ı dūn-ile ḫavfūm bu minnete
Şarf eylesem yolında eger naḫd-i cānumı
- 5 Kim görse Rüşdiyā sūḫanum dir şad-āferīn
' Ālem begendi ḫarb-ile tarz-ı zebānumı

475 AH 89b, S 74a, İÜ 112b.

476 AH 89b, M 87a, S 74b, İÜ 112b.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Dil ğam-ı 'aşkuñ dilün bir nār-ı sūzāndur yiri
Kim o nāruñ küllhen-i germābe-i cāndur yiri
- 2 Bū'l-'aceb mi uğramazsa şehr-i kūy-ı dil-bere
Ḳays u Ferhād'uñ gönül kūh u beyābāndur yiri
- 3 Tā olaldan maḥrem-i rāz-ı nihān-ı sūz-ı 'aşḳ
Murğ-ı şem'ün tārık-i şem'-i şebistāndur yiri
- 4 Ğāfil olma ey gönül düzd-i nigāh-ı yārdan
Fitnenün ārāmgāh-ı çeşm-i cānāndur yiri
- 5 Bezmgāh-ı 'ālemün şadrın gözetme Rüşdiyā
Rind-i bī-sāmān-ı 'aşkuñ pāy-ı mācāndur yiri

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Yāre hiç ḥāl-i dil-i zaḥm-āşinā söylenmedi
Ol büt-i bigāneye ḥarf-ı recā söylenmedi
- 2 Ḳābil-i bihbūd olur mı ol ṭabībe bilmezüz
Hiç dehān-ı zaḥm-ı dilden mā-cerā söylenmedi
- 3 Naḳd-i cāndur kef ḥarīdārum bi-'gāhında henüz
Yūsuf-ı ümmīde daḥı bir bahā söylenmedi
- 4 Gitdi elden dil teğāfūl-pīşe çeşmi bī-ḥaber
Ol şeh-i aḥvāl-i mülk-i fitne-cā söylenmedi
- 5 Şi'r-i Şabri'ye nazīr olmazsa da Rüşdī daḥı
Böyle bir nev-güfte-i nāzūk-edā söylenmedi

477 AH 90a, M 87a, S 74b, İÜ 112b.

478 AH 90a, M 87a, S 74b, İÜ 112b.

1a zaḥm: ye's M.

2b zaḥm-ı dilden: dāğ-ı ğamdan M.

3a henüz: līk M.

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Yāre hiç şekve-i kânün-ı cefā olsun mı
Ol şeh-i hüsne gönül böyle edā olsun mı
- 2 Āh-ile girmez ele manşib-ı vuşlat bî-şek
Nîl-i akşâ-yı emel bād-ı hevā olsun mı
- 3 Dil-rübâlar ne vefā semti bilürler ne cefā
Pādşehler de kemîn hūy-ı gedā olsun mı
- 4 Şehr-i kūyın n'idelüm olmayıcağ nağd-i kerem
Bî-direm cennet-i a' lāda şafā olsun mı
- 5 Güft ü gū-yı lebinî şaklamasun bizden ğayr
Burada 'aşıkā hiç çün ü çerā olsun mı
- 6 Müşteri' çıkmāğa ser-māyede olsa Rüşdî
Hüsni-ile Yūsuf-ı Ken' āna bahā olsun mı

480 291

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Heves-i zülfine dillerde qarār olsun mı
Hiç hümā-beççe-i güncişke şikār olsun mı
- 2 Kim bakar bāde göze gelmeyecek maḥbūba
Dem-i sermāda gönül zevk-i bahār olsun mı
- 3 Olsa da eşk-i revān rāh-ı temennāda ne sūd
Nağd-i sürh-ile o bāzārda kār olsun mı
- 4 Dime kūyında bu feryāda n'içün şerm itmez
'Āşık-ı zār-ı cünün-pîşede 'ār olsun mı
- 5 Olmaz ağıyār-ile hem-sāye o naḥl-i 'işve
Hiç nihāl-i gül-i ḥurşīdde ḥār olsun mı

479 AH 90a, M 87b, S 74b, İÜ 113a.

1b ol: o İÜ.

2a bî-şek: bî-eşk M.

480 AH 90b, M 87b, S 75a, İÜ 113a.

5b nihāl-i: miyān-ı M. Bu beyit AH ve S'de bulunmamaktadır.

- 6 Olsa efzûn ne kadar bâde baña kâr itmez
Âb-ı baħr-i ğam-ile def‘ -i ħumâr olsun mı
- 7 Dil-i Rüşdî’de olan şafveti bilmez aġyâr
Hiç zer-i ħârede ma‘ lûm-ı ‘ ayâr olsun mı

481

[mef‘ ûlû fâ‘ ilâtü mefâ‘ ilû fâ‘ ilün]

- 1 Dâġum ki mihr-i sâġar-ı ħ‘âhiş görölmedi
Rûz-ı siyâh-ı ğamda güşâyış görölmedi
- 2 Olduġ bu deñlü maẓhar-ı çîn-i cebîn-i yâr
Bir kerre rûy-ı luţf-ı nevâziş görölmedi
- 3 Cünbiş-resânı bād-ı niyâz-ı tezerv iken
Bir serv-i bâġda bu ħırâmiş görölmedi
- 4 Daġı bu rûzgâr-ı ahâli-fürûşda
Ķadr-âşinâ-yı gevher-i dâniş görölmedi
- 5 Nessâc-ı tab‘ -ı şûġıña aġsent Rüşdiyâ
Bir kâlede bu naġş-ı nümâyış görölmedi

482

[mefâ‘ ilün fe‘ ilâtün mefâ‘ ilün fe‘ ilün]

- 1 Peyâm-ı pürsişi ‘ uşşâġ-ı zâra degmez mi
Selâmımız ‘ aceb ol şîve-kâra degmez mi
- 2 Teġâfûl ile geçer baġmaz ‘ âşık-ı şeydâ
Yanuñda hiç nazar-ı i‘ tibâra degmez mi
- 3 Ğubâr-ı ħâkin iletmez şabâ fütâde-i dile
Ne deñlü dñn ise bir ber-güzâra degmez mi

481 AH 90b, M 88a, S 75a, İÜ 113a.

3a niyâz-ı tezerv: şimâl-i bahâr M.

4a rûzgâr-ı: çârsû-yı M.

4b Ķadr-âşinâ-yı: Ķıymet-şinâsı M.

482 AH 90b, M 88a, S 75a, İÜ 113b.

2b Yanuñda: Yanında İÜ, M; hiç: bir M.

- 4 Ol āfetüñ hele ebrū-yı çeşm-i fettānı
Harāc-ı milket-i Rūm u Tatār'a degmez mi
- 5 Netice bu ğazel-i ābdāruñ ey Rüşdî
Hezār genc-i dūr-i şāh-vāra degmez mi

483

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Toķınsa dest-i şāne gitse bend-i kākül olmaz mı
Yine āmiziş itse sünbül-i terle gül olmaz mı
- 2 Yiter ta' n-ı zebān-ı hār-ile süst ü hamūş oldu
Birez de cünbiş-i güftāra gelse bülbül olmaz mı
- 3 Verā-yı cāmdan pertev-nişār oldukça rüy-ı yār
Yanup pervāne-āşā şem' e meclisde kül olmaz mı
- 4 Çekildi pāy-ı bīgāne kalanlar bezmde maḥrem
' Aceb meydāna gelse vaķtidür sākî mül olmaz mı
- 5 Görince bāde-i la' l-i lebin Rüşdî dil-i maḥzūn
Mişāl-i muṭrib-i nālende şūḥ u şengül olmaz mı

484

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Şunup pür cāmı sākî feyz-baḥş-ı inşirāḥ oldu
Şeb-i ğam buldı ğāyet ' ālem-i dilde şabāḥ oldu
- 2 Nevāziş ğayra maḥşūş ' āşık-ı dīrīneye düşnām
Bu da ḥübān içinde şimdi bir nev-işılāḥ oldu
- 3 Müheyyā katl-i ' ām-ı ' āşıkāna Rüstem-i ğamze
Çeküp şaf ceyş-i ḥaṭṭ ḥüsn-i yār iki cenāḥ oldu
- 4 N'ola dil eylese kesb-i şafā peymāne-i Cem'den
Baña derd-i meyi ser-māye-i iksir-i rāḥ oldu

4a ol: o İÜ, M.

483 AH 91a, M 88a, S 75a, İÜ 113b.

484 AH 91a, M 88b, S 75b, İÜ 113b.

- 5 Fiğān-ı āteşīnūm tīg-ı āhum tīr-i peykān tīz
Nice demdür şehādetgāh-ı kūyında silāh oldı
- 6 N'ola 'arz-ı sūhan pā-māl-i tezyīf olsa ey Rüşdī
Şeh-i ġālib dil-i erbāb-ı nazm ehl-i merāh oldı

485

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Çü ğonce açılmaz bād-ı nev-bahāra daḥı
Şikestedür dilümüz cevri-rūzgāra daḥı
- 2 O deñlü eyledi ğam bī-dimāğ kim ne 'aceb
Ta'accüb eyler iseñ nağme-i hezāra daḥı
- 3 Çözindi tīr-i 'işretgerī-i bezm-i çemen
Çekilse dil yiridür şimdi bir kenāra daḥı
- 4 Degül vaṭanda iden geşte ta'ne-i nā-dān
Ne sūd ehl-i dile gitse bir diyāra daḥı
- 5 Dehān-ı şekveyi bāz itmesün meded Rüşdī
Felek toḡunma o pā-māl-i rūzgāra daḥı

486

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Tīz-rū olmazdı böyle esb-i gülgün cerdesi
Olmasaydı rind-i mey eşhās-ı ğam rem-gerdesi
- 2 İtme zāhid nağme-i pūr-sūz-ı mestāna kıyās
Añlanılmaz muṭrib-i bezm-i maḥabbet perdesi
- 3 Bülbül-āsā eylemez feryād-ı ser-germī-i 'aşḡ
Pīr-i 'aşḡuñ nicedür pervāne-veş perverdesi
- 4 Gör tedārik bir taraftan ḡopmadın gerd-i keder
Aç gözün ey tünd-bād-ı deşt-i ğam efsürdesi

485 AH 91a, M 88b, S 75b, İÜ 113b.

486 AH 91b, M 89a, S 75b, İÜ 114a.

3a feryād ser-germī-i 'aşḡ: vaşl-ı güle hıç hırş-ı hām M.

3b 2. ve 3. beyitler M'de takdim tehirlidir.

- 5 Her zamān gül-būy-ı pīrahendür ey Rüşdī hemān
Rūzgārın Yūsuf-ı ümmīdden āverdesi

487

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Gördi niyāzımız o perī nāza başladı
Tuydukça mihrin uçmada pervāza başladı
- 2 Ol şeh-süvār-ı ' işveyi gördük mi ' ākıbet
Vādī-i ser-keşide tek ü tāza başladı
- 3 Evzā' -ı dīl-firibini gördükde şandılar
Va' d-i vefāyı ' aşıkā incāza başladı
- 4 Şabr eyle bir zamān bu bi' igāh-ı köhnede
' Arz-ı metā' -ı cevre dağı nāza başladı
- 5 Vaşf-ı lebünde haḡ bu ki Rüşdī edālaruñ
İ' cāz-ı rütbesin hele iḡrāza başladı

488 508

[mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün]

- 1 Yāre disek de luḡf-ile her mā-cerāmuzu
Def' eylemez ne fā' ide sūz-ı hevāmuzu
- 2 Buldı metā' -ı ḡüsni füzün germi-i revāc
Kim didi ḡalkā bilmem ' aceb i' tināmuzu
- 3 Men' itmesün münāḡaşadan düşmen ile dost
İsbāta ḡādirüz ne disek müdde' āmuzı
- 4 Bīgāne vaz' iderse de ḡāhī o şūḡ biz
Terk itmezüz ḡöñül ezeli āşināmuzu
- 5 Rüşdī şaḡın derinde hemān bir ḡuşūrdan
Ol şāh-ı ḡüsni diñlemez oldu recāmuzu

5a hemān: bize M.

487 M 89a.

488 M 89b.

[mefā' ilün fe' ilätün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Zamān hem-dem-i yār olduĝum zamānlar idi
O verd-i hüsne hezār olduĝum zamānlar idi
- 2 Feraḥ-zamānī-i ārām-ı bāĝ u şahrāda
Ṭufeyl-i şevḳ-güzār olduĝum zamānlar idi
- 3 Cihānda ülfet ü yārān-ı meclis-i 'işret
Çemende bāde-güsār olduĝum zamānlar idi
- 4 Şafā-yı seyr-i çemen serv-ḳad cüvānlar ile
Tezerv-i bāĝ-ı kenār olduĝum zamānlar idi
- 5 Ğam-ı maḥabbet-ile yok dilde zevḳ ey Rüşdī
Ḳadeḥ-keş-i leb-i yār olduĝum zamānlar idi

[mefā' ilün fe' ilätün mefā' ilün fe' ilün]

- 1 Göñül saña bu hevādan kelāl gelmedi mi
Zebān-ı ṭa' n-ile hiç infī' āl gelmedi mi
- 2 Nedür ğamuñ yine dīvānce-i maḥabbetden
Murāduña göre bir nīk-fāl gelmedi mi
- 3 Görüp işāretin ol mū-miyānuñ aĝyāra
' Aceb fütādelere bir ḥayāl gelmedi mi
- 4 Göñül bir āfet-i cān-ile dilden itmedüñ üns
Cihāna bir büt-i şāḥib-kemāl gelmedi mi
- 5 Köhen berāt-ı mevā' id olunmadı tecdīd
O mīr-i hüsne gidüp ' arzuḥāl gelmedi mi
- 6 Daḥı şarāb-ı lebün ḥ'āhişinde Rüşdi-i zār
Birez o ḥaste-i ' aşḳa mecāl gelmedi mi

489 AH 91b, M 89a, S 76a, İÜ 114a.

490 AH 91b, M 89b, S 76a, İÜ 114a.

3a mū-miyānuñ: miyānuñ AH, S, İÜ.

4b şāḥib-kemāl: şāḥib-cemāl M.

6a ḥ'āhişinde: ḥ'āhişindedür AH.

6b mecāl: kelāl M.

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Tās-bāz-ı çarḥ kārın şöyle pinhān eyledi
Tīzī-i destine hep dünyāyı ḥayrān eyledi
- 2 Şeh-süvār-ı dehr o meydān-gīrdür vaqt-i veġā
Bunda çok Zāl ü Nerīmānı girizān eyledi
- 3 Bulmadı bir kār-ı pūr-cā bu diyār-ı köhnede
Pīr-i dānā-yı ḥıred her semti seyrān eyledi
- 4 Rind-i çarḥ-ı bī-vefādan dil ne ümmīd eylesün
Baḥt anı bir va' de-i ḥuşka peşīmān eyledi
- 5 ' Aks-i ḥüsn-i yār şanma Rüşdiyā āyīnede
Dilde Ma' nī şüret-i ḥübānde cevlan eyledi

492

[mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülün]

- 1 Dil geşt iderek kūy-ı dil-ārāmını buldı
Biñ sa' y-ile beyt-i köhen-i kāmını buldı
- 2 İrdük güç-ile şubḥ u tarab-senc-i vişāle
Şām-ı ġam-ı fūrkat hele encāmını buldı
- 3 Şad şevḳ-ile meclisde döner şimdi pey-ā-pey
Zevrak-beçe-i cām-ı mey eyyāmını buldı
- 4 Bir bende o şehden dirüz āzār-keş olsa
Pişinde cezā-yı reviş-i ḥāmını buldı
- 5 Geçsün mi bu deyr-i köhenüñ Rüşdī-i dil-şūḥ
Biñ yıl arayup bir şanem-i rāmını buldı

491 AH 92a, M 89b, S 76a, İÜ 114a.

4a Mısra: Rūzgār bize dilden dil ne ümmīd eylesün M.

492 AH 92a, M 90a, S 76a, İÜ 114b.

3b Mısra: Sāḳī yine peymāne-i mey zer-cāmını buldı İÜ, S, AH.

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

- 1 Ne sūd olduḡca dil-cū bā-ḡarāb-ābād-ı dünyāyı
İder nā-būd diyü baḡt-ı dūn genc-i temennāyı
- 2 Ġubār-ı ġamla geh ol ḡadde ḡayrānum ki destümde
Ferāmūş eylerüm cām-ı şarāb-ı neşve-baḡşāyı
- 3 Felek resm ü vefāyı ol ḡadar maḡv eylemişdür kim
Gören dir olmamış vaz' -ı ḡalem ol naḡş olan cāyı
- 4 Taḡallūf kılsa da incinmez 'ārif maḡşıb-ı kāmı
Olur gördükçe nā-dāmı kim iz' āna teşellāyı
- 5 Hümā-yı ṡab' -ı Rüşdī n'ola bālā itse pervāzı
Ḳodı evc-i ḡiredde cilveden murgān-ı ma' nāyı

[mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

- 1 'Ālem bahār-ile ne 'aceb reng baḡladı
Her kūşe naḡş-ı Māni-vār jeng baḡladı
- 2 Şandum idince ṡurrelerin deste deste yār
Sevdāgerān-ı nāfe-i Çīn deng baḡladı
- 3 Düzdü niḡāhı 'asker-i müjḡanı ḡüyyā
'Uşşāḡ-ı zāra ḡarşı şaf-ı ceng baḡladı
- 4 Rūşen-ger olsa mihr açamaz dūd-ı āhdan
Mır'āt-i ḡātırum o ḡadar jeng baḡladı

493 AH 92a, M 90a, S 76b, İÜ 114b.

1a Mısra: Ne deñlü cüst ü cū itsek ḡarāb-ābād-ı dünyāyı M.

1b diyü: M'de yok.

3a eylemişdür kim: eyledi şimdi M.

3b Mısra: Deḡül şüret gören inkār ider şimdi heyülāyı M.

4a Mısra: Cidāl itmez ahālī maḡşıb-ı kām üzre nā-kesle M.

4b Mısra: Alur evzā' -ı çarḡ nāb-ı āsāndan tesellāyı M.

5b ḡiredde: fikrde M; ma' nāyı: beyzāyı M.

494 İÜ 114b, M 90b.

1b: Vezin kusurlu.

3b ḡarşı: ḡarşu M.

- 5 Rüṣdī hezār-ı şevk-i gül-i bāğ-ile yine
Bir naḳş-ı dil-firīb-i hoş āheng bağladı

495

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Bāde kim bir baḥr-i mevc-engīzdür her ḳaṭresi
Zerre-perver mihr-i feyz-engīzdür her ḳaṭresi
- 2 Āh-ı ḥasretle ne dem cūş eylese ḥünāb-ı eşk
Aḥker-i āteş-nümā-yı tīzdür her ḳaṭresi
- 3 Ol mey-i pür-zūrı şun kim vakt-i gamda sāḳiyā 331
Tāb-baḥşā-yı dil-i nā-çīzdür her ḳaṭresi
- 4 Tābdan ḥükerde bāğ-ı bezm-i 'işretde ruḥı 1
Bir ayāğ-ı bāde-i leb-rīzdür her ḳaṭresi 1333
- 5 Dilde bir deryā yatur endişe dirler Rüṣdiyā 34
Kim anuñ bir baḥr-i mevc-engīzdür her ḳaṭresi

496

[fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

- 1 Ele cām alsa ne dem nergis-i pür-tāb gibi
Ruḥı hem-reng-i mey olur gül-i sırāb gibi
- 2 'Arızında ruḥ-ı pür-tābına itdükçe nigāh
Görinür zülf-i siyāh her şeb-i meh-tāb gibi
- 3 Ḥaṭṭ-ı ḥubın görelî dilde ḥayāl-i ḥüsnüñ
Dīdeden şaḳınıruz nüṣḥa-yı kem-yāb gibi

495 AH 92a, M 90b, S 76b, İÜ 115a.

3a Ol mey-i pür-zūrı: Ol pür-zūrı M.

4a bāğ-ı bezm-i 'işretde: bāğ-ı 'işretde İÜ.

4b ayāğ-ı: zücāc-ı M.

5b bir baḥr-i: deryāyı M. M'de bu gazelin ortasında tek olarak şu mısra kayıtlıdır: "Çü her 'aḳl-ı Felātün-ḥīzdür her ḳaṭresi"

496 AH 92b, M 90b, S 76b, İÜ 115a.

3a görelî: görelüm AH, S.

- 4 Bulmasa s̄inede bir laḥza o s̄im-endāmı
İzṭırāb-āver olur cān dile s̄im-āb gibi
- 5 Baḥr-i endīše ‘amīḳ olsa ne deñlü Rüşdī
Görinür cevher-i dil berḳ-i cihān-tāb gibi

497

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

- 1 Āteşin feryāduñ ey dil yine tābuñ var gibi
Tābı ḥırmən-sūz-ı cān bir āfitābuñ var gibi
- 2 Söylemezsün geh güle geh ḥāra baḳup ey hezār
Diyecek gülşende maḥfī bir cevābuñ var gibi
- 3 Naḳd-i eşki böyle ey dīde neden dōkmek ‘aceb
Kim ḥayāl-i kākülüyle bir hesābuñ var gibi
- 4 Şem‘ giryān sen perīşān tünd meşreb rūzgār
Şimdi ey pervāne ḡāyet izṭırābuñ var gibi
- 5 Nezzare-i luṭfı saña Rüşdī āyāne degül
Ḥayliden ol şāh-ı ḥüsne intisābuñ var gibi

498

[mef‘ ūlü mefā‘ ilü mefā‘ ilü fe‘ ūlün]

- 1 Dür eyledün aḡyārı o āfet saña ḳaldı
Ey dil yine meydān-ı maḥabbet saña ḳaldı
- 2 Ser-deste-i ḥār-ile olup bülbüli geşte
Tenhā o gül-i gülbin-i ‘işret saña ḳaldı
- 3 Dil mülkünü Tātār-ı müjeñ eyledi tārāc
Ey pādşeh-i ḥüsñ mürüvvet saña ḳaldı
- 4 Cem‘ iyyet-i erbāb-ı dil olmaḳda perīşān
Ey ‘āşīḳ-ı miḥnet-zede şoḥbet saña ḳaldı

497 İÜ 115a, M 91a.

3b Kākülüyle: ‘ārızıyla M.

4a giryān: sūzān M.

5a āyāne: gedāyāne M.

498 AH 92b, M 91a, S 76b, İÜ 115a.

- 5 Esbāb-ı neşātı idicek ğayra kazā-bahş
Rüşdī bu cihānda ğam u miḥnet saña kaldı

499

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Zülfüne bağlandı dil zencīre ḥācet kalmadı
Aldı sevdā-yı ğamuñ tedbīre ḥācet kalmadı
- 2 Çeşm-i fettānuñ olaldan nāvek-endāz-ı füsūn
Şaydgāh-ı ' işvede hiç tīre ḥācet kalmadı
- 3 Bir nigāhuñ kıldı memnūn dest-i luṭfuñ ' aşıkuñ
Ḥātır-ı vīrānını ta' mīre ḥācet kalmadı
- 4 Ğamze-i ğammāzı ifşā eyledi rāz-ı dili^{4a}
Ser-güzeşt-i ' aşkı hiç takrīre ḥācet kalmadı¹³
- 5 Kıldı Rüşdī tīğ-ı ' aşkı ' ālemūñ kārın temām
Deşne-i cevri-i kazā te'sīre ḥācet kalmadı

500 345

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Tīğ-i hicrānuñla besdir çāk çāk itdūñ beni
Ĝarqa-yı seyl-āb-ı ḥūn-ı infikāk itdūñ beni
- 2 Gelmedūñ āgūşa gitdi bīhūde ey serv-i nāz
Za' f-ı ğamla bāğ-ı hicr-i naḥlnāk itdūñ beni
- 3 Cevr ise yetmez mi çīn cebīni ey gül-ruḥ ğaraz
Važ' -ı kīn-ālūd-ı ğamuñla helāk itdūñ beni
- 4 Sāḫiyā rindānı yaḫsam āteş-i reşke n'ola
Levs-i ğamdan āb-ı engūr ile pāk itdūñ beni
- 5 İtmedūñ pā-māle Rüşdī-veş tenezzül bir kez āh
Zīr-i pāy-ı düşmen-i kec-rū reh-i ḥāk itdūñ beni

499 İÜ 115b, M 91a.

4a ğammāzı: ğammāzuñ M.

3. ve 4. beyitler M'de takdim tehirlidir.

500 İÜ 115a.

501

[mef' ūlū mefā' īlū mefā' īlū fe' ūlūn]

- 1 Dağı dile kūyında maḥall-i güle yok mı
Hiç fevc-i sitem-didelere fāşıla yok mı
- 2 Bir tel kumaşa bez toḡunur zūlfine yārūñ
Dīvāne-i rū ' aşḡına bir silsile yok mı
- 3 Yetmez mi bu kīne bize nā-dāna mı maḥşūş
Kem vāye-i luṭfuñ ki ' aceb ' āḡile yok mı
- 4 Ey bād-ı şabā munṭazıruz ḡayli zamāndur
Hiç kūy-ı dil-ārāya gider kāfile yok mı
- 5 Cānā nazar-ı ' atıfetūñ ḡāsıde mi hep
Meddāḡuñ olan Rüşdī-i zāra şıle yok mı

502

[Mefā' īlūn Mefā' īlūn Mefā' īlūn Mefā' īlūn]

- 1 Beşerde ey ḡōñül ol ḡüsn-i mihr-envārı ḡördüñ mü
Cihānda yāre beñzer bir perī ruḡsārı ḡördüñ mü
- 2 Aña taḡlīd olur mı söyle ey kebk-i çemān-ı bağ
Çemende nāz-ile ol cünbiş-i reftārı ḡördüñ mü
- 3 Tırup ol māh-ı ḡüsn-e rū-be-rū ' arz itmede şīne
O bī-şerm ü ḡayā āyīne-i jengārı ḡördüñ mü
- 4 ḡōñüller almaḡa lu' betḡeh-i nāzişde her laḡza
Neler icād ider ol tıfl-ı şīrīn-kārı ḡördüñ mü
- 5 N'ola gül gibi ḡuş olsa serāpā luṭfuna bülbul
Nedür Rüşdī hele ol şīve-i reftārı ḡördüñ mü

501 İÜ 115b, M 91b.

2a Mısra: Bir tel feyz şāyed toḡunup zūlfüne yārūñ M.

2b bir: ḡiç M.

3b luṭfuñ: luṭfuñda M.

502 İÜ 115b, M 91b.

[Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün]

- 1 Hārāb olsa n'ola mülk-i dil-i 'uṣṣāḳ-ı dīrini
Açılmış tā ezel fitneye çeşm-i şūriş-āgini
- 2 Olur düşdükçe her dil dām-ı zūlf-i kāfire efzūn
Metā' -ı nāz-ile kişver-sitān-ı hüsnnüñ āyini
- 3 Ne deñlü 'āşıkı rencide-i şūr-ı nifāḳ itse
O şeh dūr eylemez zeminden ağıār-ı süḥan-çini
- 4 Vişāl-i kāmndan me'yūs dil çeşm eşk-i ḥasretdür
Hemişe naḳd-i ğamdur rūzgāruñ bāña yaḳini
- 5 Felekde tīre-gāhı deste deste teridür Rüşdī(?)
Reh-āverd-i nigāh-ı āfet-i ālūde-i kīni

[KİTÇ ALAR]

1

Tārīḥ*

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Hāzret-i sultān Mehemmed Hān-ı Ġāzī zıll-ı Hāḳ
Ḳalb-i pākī eyleyüp işlāḥa kevni meyli tām
 - 2 Baġteten bir gūn vezīr-i a' zām emr eyledi
K'ola ḥamr-ı yasaġ ilānı i' dām-ı bā-temām
 - 3 Hedm olup mey-ḥāneler döndi dil-i meyḥ'ore hep
Çeşm-i köre beñzedi meksūr olup pūr ḥoḳḳa cām
 - 4 Gösterüp naḳş-ı benātu'n-na' ş-ı mismārı hemān
Göklere irdi direk direk ġubār-ı rāy u bām
 - 5 Pārelendi cümle ḥumlar bāde-i gül-fāmdan
Ferş-i seng-endāz-ı şahını oldı yir yir la' l-i fām
 - 6 Geldi bir nev-ḳadeḥ-i peymā didi tārīḥ için
Oldı devr-i cām-ı Cem Sultān Mehemmed'de tamām
- اولدی دور جام جم سلطان محمدده تمام

(H. 1075)

2

Tārīḥ**

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

- 1 Fāzıl-ı yektā-yı 'aşr Aḥmed Efendi sa'y eyledi
Yapdı bu rıf' at serāyı Hāḳ ide cāy-ı ḥuzūr
- 2 Şöyle 'ālīdūr ki baḳdukça tutar bālāsına
Pençe-i ḥurşīd-ile nāçiz sipihr-i pūr-ġurūr

1 İÜ 115b, M 92a.

* Başlık: İÜ.

1b kevni: ḥāşa M.

2 İÜ 116a, M 92a.

** Başlık: İÜ.

1a sa'y eyledi: kāmıyāb M.

2a tutar: tu İÜ.

- 3 Seyr idüp itmāmına Rüşdî didüm târîḥ için
Eyleye Haḫ dā ’imā bu meskeni dār-ı sürūr

الله حق دائما بو مسكنی دار سرور

(H. 1069)

3

Tārîḥ berāy-ı vefāt-ı şā’ir-i mähir Müderris Nedîm Efendi
Raḫima’llahu ‘Aleyh*

[mefā’ ilün mefā’ ilün mefā’ ilün mefā’ ilün]

- 1 Ne vaz’ itdün o mîr-i meclis-i erbāb-ı irfāna
Ki bizden tā bu deñlü geldi ṭab’-ı pākine nefret
- 2 Neden tā böyle rū-gerdān olup yārāna bilmem hîç 358
Neşât-āsā bu bezm-i ğam-fezādan eyledi ğaybet
- 3 İderken cüst ü cū hātifden irdi sem’e bir āvāz
Nedîm’i kıldı Mevlā bezmgāh-ı vaşlına da’vet

ندیمی قلدی مولی بزمگاه وصلنه دعوت

(H. 1081)

3 İÜ 116a, M 92a.

* Başlık: İÜ.

2a Mısra: Neden āzürdedür yārāna rū-gerdān oldı bilmem M.

3b Bu tarihin İÜ nüshasında hemen yanında “Tārîḥ-i şaḫ 1090” ifadeleri kayıtlıdır.

RUBĀ'ĪYYĀT

RUBĀ'ĪYĀT*

1

[Ahreb]

Vaşf eyleyene dehānını dil-berden
Naḳdīne-i baḥşını yiter müzd-i süḥan
Hoşdur o daḥı olmaz ise ḥātırı ger
Olursa ḳadir-şinās erbāb-ı süḥan

2

Rubā' ī**

[Ahreb]

Ḳıl rāst sözün toḡrı özüñ olma saḳīm
Olsun revişün miyān-ı ümmīd ile bīm
Her yirde sükūn kec ḥareketden yegdūr
Zīrā ki ḳabūl itmez anı ṭab'-ı selīm

3

Rubā' ī***

[Ahreb]

İrişdi ḥazān geçdi o tāze çağlar
Kim şiddet-i rūzgārdan ebr ağlar
Fi'l-ḥāl 'acebdūr ki geçer faşl-ı bahār
Gūlzār-ı cihān naḳş-ı dīger-gūn ağlar

* Başlık: İÜ.

1 İÜ 116a, M 92b.

2 İÜ 116a, 92b.

** Başlık: İÜ.

3 İÜ 116a, 11a.

*** Başlık: İÜ.

Kim: Hep M.

4

Rubā'î*

[Ahreb]

Ṭavrın göricek sîm-ile zerden geçdüm
Zevk-i hâzar u renc-i seferden geçdüm
Olsam n'ola her kıanda giderseñ hem-râh
Serden geçdüm yoluñda serden geçdüm

5

[Ahreb]

Geh bâri nevâziş it dil-i dānāya
Çignetme bizi bâre-i istignāya
Ey şâh-süvâr-ı ' işve besdür tûtalum
Cevrûñ kıomamış tokunmaz şekvāya

6136

[Ahreb]

Âlâm-ile geldi dile ol deñlü kelâl
Peymāne-i kām ancak ider def' -i melâl
Baqsak yine her biri ' acebdür ber-câ
Cünd-i ğamı kılsa şâh-ı şevk istiş' âl

7

[Ahreb]

Dil manşıb-ı âmâli niyâz itse muḥâl
Tevcîhe sezâ görmegi gerdün-ı ḥayâl
Çekse ne kıadar müddet eger zaḥmet-i ' azl
Eyler yine bir dūna murâd işâl

4 İÜ 116b.

* Başlık: İÜ.

Ṭavrın: Ṭavruñ M.

3. mısra: Renc-i sefer ü zevk-i hâzardan geçdüm M.

5 M 93a.

6 M 93a.

7 M 93a.

8

[Ahreb]

Germ-âteş-i buhl eyledi gâyet tuğyân
Maḥv oldu ruṭûbet-i gürûh-ı insân
İrişse kırgın felekden nem-i feyz
Hep geştme yağsa dūr-i evānî-i bārân

9

[Ahreb]

Vaz' -ı sitem-âmîz-i sipihre her gâh
Ḥayretde kalur ehl-i dil itdükçe nigâh
Rindân-ı ḥiredmende gubâr-ı ğam olur
Derd-i dili eyledükçe muḳaddem âh

10¹³⁷²

[Ahreb]

Ṭarḥ itdi zamâne keyf ü kâr-ı dilümüz
Mihmân-gede-i ğam oldu dâr-ı dilümüz
Sâķî-i felek def' idemez zerre kadar
Peymâne-i mihr-ile ḥumâr-ı dilümüz

11

[Ahreb]

Ol şem' olalı incinmek ârâ-yı nazar
Pervâne-şîfat oldu dile şu' le maḥar
Şunduḳça eşer kılsa şabâ sūzişi âl
Dāmânını şū' le-i şem' çeker

8 M 93a.

9 M 93a.

10 M 93a.

11 M 93b.

4. mısra: Vezin kusurlu.

12

[Ahreb]

Gūş itmeyicek ne sūd derd-i ḥandān
Biñ nāle vü zār itse hezār-ı nālān
Gördükçe olur zaḥmı füzūn dilde n'ola
Ḥār ile keş-ā-keş olsa hep kārı hemān

13

[Ahreb]

Erbāb-ı maḥabbet geh olur deryā-nūş
Bir ḳatre-i kemterle ider gāhī ḥūş
Oldur reviş-i meşreb-i rind-i 'aşḳ
Meyden gehī huşyār olur geh bī-hūş

12 M 93b.
13 M 93b.

4. SONUÇ

Rüşdî, İstanbul’da doğmuştur. Kaynakların verdiği bilgilere göre medrese tahsili görmüş, mülazım ve müderris olmuştur. Yaşadığı devirdeki eğitim geleneğinin ayrılmaz bir parçası olarak Arapçayı ve Farsçayı çok iyi derecede öğrenmiş olmalıdır. Müderris olduktan bir müddet sonra görevinden azledilmiştir. Muhtemelen bu sebeple şairin zihnî melekeleri zaafa uğramıştır. Şair ömrünün kalan kısmını Sivâsîzâdeler Tekkesi’nde geçirmiş ve bundan sonraki hayatında büyük sıkıntılar yaşamıştır. Yaşadığı dönemde “Dîvâne Rüşdî Efendi” diye tanınan şair İstanbul’da 1695 yılında vefat etmiştir.

Bazı tezkirelerin ifade ettiğine göre yaşadığı dönemde şairin şiirleri oldukça sevilmiştir. Rüşdî Efendi yaşadığı devirde tanınmış olmasına rağmen daha sonraki dönemlerde kaynaklarda kendisinden çok fazla söz edilmemiş ve şair hakkında bugüne kadar neredeyse hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Rüşdî’nin tek eseri *Dîvân*’ıdır. Biz bu çalışmamızda *Dîvân*’ın tenkitli metnini mümkün olan en sağlam hâliyle ortaya çıkarmaya çalıştık. Bilindiği gibi tenkitli metin kurmada amaç “müellif hattına en yakın nüshayı ortaya koymak”tır (Köksal, 2012: 25). Biz bu hususu çalışma boyunca göz önünde tutmaya gayret ettik. Hazırladığımız bu tenkitli metne göre *Dîvân*’da 11 kaside, 2 mesnevî, 503 gazel, 3 kıt’a, 13 rubâî bulunmaktadır. Bu manzumelerde rubâîler haricinde on iki farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Rubâîlerde ise ahreb kalıpları tercih edilmiştir. Rüşdî, aruz veznini kullanmada genel olarak başarılıdır.

Rüşdî, devrinin önde gelen şairlerinin etkisinde şiir söylemesi itibariyle dikkat çeker. Onun önemi Nâ’ilî-i Kadim, Nâbî, Şeyhülislam Bahâyî Efendi gibi yaşadığı devrin üstat şairlerinin etkilerini manzumelerine taşıması; döneminin sosyal hayat unsurlarından bazılarını şiirlerinde yansıtmaları ve Hz. Peygamber sevgisiyle kaleme aldığı naatler kaleme almış olması şeklinde izah edilebilir.

Rüşdî Efendi tespitlerimize göre herhangi bir devlet büyüğüne kaside takdim etmemiştir. *Dîvân*’ında yer alan kasidelerin tamamına yakını Hz. Peygamber’le ilgili ve naat, mevlid, miraciye türünde yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Onun bu kasidelerinde başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu kasidelerde yer alan bazı orijinal teşbihler Rüşdî’nin bu konudaki başarısına işaret etmektedir.

Rüşdî bir gazel şairidir. Gazelleri genelde beş ilâ yedi beyitten oluşmaktadır. Çok az gazeli sekiz ve dokuz beyitlidir. Nazire olduğunu tahmin ettiğimiz hâlde *Dîvân*'da açıkça belirtilmediği için gazeller hakkında kesin bir hüküm vermek güçtür. Ancak yaptığımız karşılaştırmalar bize gazellerin önemli bir kısmının başka şairlere nazire olabileceğini düşündürmektedir. Bu nazireler Nâbî, Nâilî, Neşâtî Dede, Şeyhülislam Bahâyî gibi ünlü Divan şairleri yanında Tırhalalı Nazîf ve Mehmed Sabrî gibi nisbeten daha az tanınan şahsiyetlerin manzumelerine de yazılmış olabilir.

Rüşdî'nin etkilendiği şairlerin en başında Nâbî gelmektedir. Bundan hareketle Rüşdî'yi, 18. yüzyıl Dîvân şairlerini esas alan bir sınıflandırmaya dayanarak “Hikemî söylem” içerisinde şiir söyleyen “Nâbî takipçisi” (Horata, 2015: 105) bir şair olarak değerlendirmek mümkündür.

Rüşdî nazireleriyle öne çıkan bir edebî şahsiyettir. Şairin, nazirelerinde genel olarak başarılı bir şair olduğu kabul edilebilir. Şair, yaşadığı devirde özellikle gazellerinde nazireyi tercih etmiştir. Bu nazirelerin bir kısmında zemin şiirle örtüşen söyleyişler de görülebilmektedir. Ancak bunlar şiirin tamamını kapsayan bir hususiyet arz etmez. Rüşdî'nin, nazirelerinde en azından orijinal söyleyiş çabası içinde olduğu, bunların başka şairlerce beğenilip beğenilmeme hususunun söz konusu edildiği beyitlerden de anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kaynaklarda şiirleri için övgü dolu ifadeler yer verilmesi Rüşdî'nin nazirelerinin devrinde beğenildiği şeklinde de yorumlanabilir.

Rüşdî Dîvânı'nda bazı sosyal hayat unsurlarına rastlamak mümkündür. Rüşdî bazı beyitlerinde gecenin kandille donatılmasından, ak aba giyen dervişlerden, getirdiği ürünleri şehre döken Firenk gemilerinden, şiddetli soğuklardan, sıcak yaz mevsiminden, baharda temaşa için insanların bahçelere gittiğinden, bayramlardan, zevk ve sohbet erbabından, hilalin görülmesiyle bayramın başlamasından, gecenin ilerleyen vakitlerinde uykunun lezzetli olduğundan, ejderhaların hazineleri beklediğine dair bir inanıştan, insanların Eyüp Sultan'a gittiğinden, avcı kuşların avından, mûsikîden, gizli din tutmaktan, padişahın bir yere varmasından sonra orada bulunan diğer misafirlerin misafirlik hükmünün kalktığından, yaşlılardan efsane öğrenmekten, mahkemelerdeki yalancı şahitlerden, dükkanların akarlarından, kitaplardan fal bakmaktan, güvercin ile haberleşmekten söz etmektedir.

Rüşdî, Dîvân Edebiyatı'nın diline, mazmunlarına, şiir dünyasına hâkim bir şairdir. Şair aynı zamanda *Dîvân*'da deyimlere sık sık yer vermiş ve şiirlerinde onların anlatım gücünden istifade etmiştir. Dönemin şiir geleneğine uyan şair mazmunları yerli yerince kullanabilmiştir. Dili yer yer Arapça ve Farsça terkiplerle doludur. Rüşdî'nin birçok şiiri vasat özellikler gösterir. Ancak şair, bazı gazellerinde güzel söyleyişler yakalayabilmiştir.

Bu çalışmada şairin manzumelerinden hareketle hazırladığımız mecazlar sözlüğü onun şiir ve kelime dünyasını anlamamıza yardım etmektedir. Rüşdî, zaman zaman kullandığı kelime, terkip ve kavramları mecaz anlamıyla öne çıkarmaya çalışmıştır. Bu türden durumlarda kelimelerin ilk anlamından ziyade metin içinde kazanılan yeni anlamlar dikkat çekmektedir. Bu tür beyitlerde temel anlamı dışında kullanılan kelimelerin telmih, istiâre, teşbîh, teşhis gibi edebî sanatlarla kazandığı anlamlar gözetilmiştir. Şairin bunlarda yer yer başarılı söyleyişler yakaladığı ve çarpıcı benzetmelerle şiirini oluşturduğu görülmektedir.

Rüşdî'nin dönemin önde gelen şairlerinin çevresinde bulunduğu, Sebk-i Hindî ve Hikemî tarz gibi bazı üslupların etkisinde kaldığı, döneminde önde gelen şairlerin manzumelerinden faydalanmaya çalıştığı ve bir nazire şairi olduğu söylenebilir. *Dîvân*'ı üzerine hazırladığımız bu tezde Rüşdî'nin daha çok nazireciliğinin önde olduğunu, bunun da 17. yüzyıldaki mevcut şiir ortamından ve şairin kendisini üstat şairlere beğendirmek istemesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- ABDULKADİROĞLU, A. (Haz.) (1999). *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Ankara, AKM Yay.
- Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahterî-i Kebir*, Haz. Ahmet Kırkkılıç-Yusuf Sancak, Ankara, TDK Yay.
- AK, M. (2019). *Şair ve Peygamber Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi*, İstanbul, Ketebe Yay.
- AKAR, M. (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- AKSOY, H. (2007). "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi TALİD, Eski Türk Edebiyatı 1*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, s. 323-332.
- AKSOY, Ö. A. (1971). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- AKSOY, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- AKSOYAK, İ. H. (2014). "Rüşdî, Ahmed Efendi", *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-ahmed-efendi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- AKSOYAK, İ. H. (2014). "Rüşdî, Mehmed/Ahmed Rüşdî Efendi", *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-mehmed-rusdi-efendi-siracda>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- AKSOYAK, İ. H. (2014). "Rüşdî, Sahaf Ebu'r-Reşid Ahmed Rüşdî Efendi", *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-sahaf-eburresid-ahmed-rusdi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- AKSUN, Z. N. (2010). *Osmanlı Tarihi 2*, İstanbul, Ötüken Yay., 2. Baskı.
- AKÜN, Ö.F. (2014). *Divan Edebiyatı*, İstanbul, İSAM Yay., 2. Baskı.
- ANDREWS, W. G. (2014). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek*, Çev.: Tansel Güney, İstanbul, İletişim Yayınları, 8. Baskı.
- ARSLAN, M. (2012). *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Araştırmaları 1 Sâkî-Nâmeler*, İstanbul, Kitabevi Yay.
- ARSLAN, M. (2014). "Rüşdî Paşa, Ahmed Rüşdî Paşa, Gedizli", *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-pasa-ahmed-rusdi-pasa-gedizli>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].

- ARSLAN, M. (2014). “Rüşdî Paşa, Mehmed Rüşdî Paşa, Erzurumlu”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-pasa-mehmed-rusdi-pasa-erzurumlu> [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- ARSLAN, M. (2014). “Rüşdî, Mehmed Rüşdî Efendi, Isparta-Barlalı”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-mehmed-rusdi-efendi-ispatabarlali>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- ARSLAN, M. (2014). “Rüşdî, Mühürdâr-zâde Hüseyin Hüsnî Rüşdî Efendi”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-muhurdarzade-huseyin-husni>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- AYDEMİR, Y. (1994). *XVII. Y.Y. Türk Edebiyatında Kaside*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- AYDEMİR, Y., Halil ÇELTİK (2012). *Kafiyenin Şiiri Şiirin Kafiyesi -Divan Şiirinde Kafiye Hünerleri*, Ankara, Kurgan Yay.
- BABACAN, İ. (2010). *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara, Akçağ Yay.
- BİLKAN, A. F. (2004). “Orta Klâsik Dönem 1600-1700”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* 5, Ankara, AKM Yay., s. 355-414.
- BİLKAN, A. F. (2015). *17. Yüzyıl Türk Edebiyatı Klâsik Estetikte Yeni Yönelişler*, Ankara, Akçağ Yay.
- BİLKAN, A. F. (2020a). *Nâbî Dîvânı* 1, Ankara, Akçağ Yay., 3. Baskı.
- BİLKAN, A. F. (2020b). *Nâbî Dîvânı* 2, Ankara, Akçağ Yay., 3. Baskı.
- CANIM, R. (1998). *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, Ankara, Akçağ Yay.
- CANIM, R. (2018). *Divan Edebiyatının Kaynakları*, İstanbul, Akıl Fikir Yayınları, 2. Baskı.
- CATOVİC, A. (2014). “Rüşdî Muhammed”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-muhammed>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- ÇAĞBAYIR, Y. (2017). *Arap Asıllı Türk Alfabetiyle Yazılmış Türkçenin Söz Varlığı Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Yay.
- ÇAKIR, E. (2014). “Rüşdî, Hüseyin”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-huseyin>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- ÇAPAN, P. (Haz.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'id-i'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara, AKM Yay.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (1971). *Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

- ÇAVUŞOĞLU, M. (1986). “Divan Şiiri”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, Yıl 36, Cilt, LII, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 1-16.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (1986). “Kasîde”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, Yıl 36, Cilt LII, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 17-77.
- ÇAY, A. (1993). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- ÇEÇEN, M. K. (2010). *Sabrî Mehmed Şerîf Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış DT, Elazığ.
- ÇELEBİ, A. H. (2002). *Dîvân Şiirinde İstanbul (Seçki)*, Ankara, Hece Yay.
- DARICIK, M. (2006). *Nazîf Dîvânı (Transkripsiyonlu Çeviri Ve Metin-İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Sivas.
- DEVELLİOĞLU, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına Haz.: Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yay., 23. Baskı, Ankara.
- DİLÇİN, C. (1986). “Divan Şiirinde Gazel”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, Yıl 36, Cilt LII, Sayı 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 78-247.
- DİLÇİN, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, TDK Yay.
- DİLÇİN, C. (2010). *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul, Kabalcı Yay.
- DİLÇİN, C. (Düz.) (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 8. Baskı.
- GİBB, E. J. W. (1999a). *Osmanlı Şiir Tarihi A History Of Ottoman Poetry I-II*, Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Ankara, Akçağ Yay.
- GİBB, E. J. W. (1999b). *Osmanlı Şiir Tarihi A History Of Ottoman Poetry III-IV-V*, Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Ankara, Akçağ Yay.
- GÖKÇE, H. (2014). “Mehmed Rüşdî, Ketencizâde”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmed-rusdi-ketencizade>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- GÜZEL, B. (Haz.) (2018). *Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa Nuhbetü'l-Âsâr Fî-Ferâ'idü'l-Eş'âr*, Ankara, TTK Yay.
- HORATA, O. (1987). *Nedîm-i Kadîm Dîvançesi*, Ankara, Kültür ve Turizma Bakanlığı Yay.

- HORATA, O. (2015). *Has Bahçeden Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*, Ankara, Akçağ Yay.
- İNCE, A. (Haz.) (2005). *Salim Efendi Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*, Ankara, AKM Yay.
- İPEKTEN, H. (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul, MEB Yay.
- İPEKTEN, Halûk (1997). *Nâilî Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, Akçağ Yay., 2. Baskı.
- İPEKTEN, H. (2000). *Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri*, Yayına Haz. ve İkmal Eden: Yaşar Aydemir, Akçağ Yay., Ankara.
- İPEKTEN, H. (2005). *Eski Türk Edebiyatı / Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul, Dergâh Yay., Yedinci Basılış.
- İPEKTEN, H. (Haz.) (1970). *Nâ'ilî-i Kadîm Dîvânı -Edisyon Kritik-*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- İPEKTEN, H. vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- İSEN, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara, Akçağ Yay., 2. Baskı.
- KANAR, M. (2008). *Kanar Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul, Say Yay.
- KAPLAN, H. (2019). “Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları”, *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, Şubat 2019, s. 279-311.
- KAPLAN, M. (Haz.) (2019). *Neşâtî Dîvân*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. (e-kitap).
- KAPLAN, Y. (2014). “Rüşdî, Şîrvânî-zâde Mehmed Rüşdî Paşa”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-sirvanizade-mehmed-rusdi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KARAHAN, A. (1987). *Nâbî*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- KARAVELİOĞLU, M. A. (2007). “Klasik Türk Edebiyatında Kasîde”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi TALİD*, Eski Türk Edebiyatı 1, Cilt 5, Sayı 9, 2007, s. 253-270.
- KARTAL, A. (2008). *Şiraz'dan İstanbul'a Şiir Rüzgârları Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, Kriter Yay.
- KESİK, B. (2014). “Rüşdî, Çantacı Rüşdî Bey”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-cantaci-rusdi-bey>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].

- KESİK, B. (2014). “Rüşdî, Kıbrısî-zâde İsmail Rüşdî Efendi”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-kibrisizade-ismail-rusdi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KESİK, B. (2014). “Rüşdî, Lamba-zâde Rüşdî Ali Efendi”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-lambazade-rusdi-ali-efendi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KESİK, B. (2014). “Rüşdî, Mustafa Rüşdî Efendi”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-mustafa-rusdi-efendi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KESİK, B. (2014). “Rüşdî”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KESİK, B. (2015). “Rüşdî, Ahmed Rüşdî Efendi”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-ahmed-rusdi-efendi>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KILIÇ, F. (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara, Akçağ Yay.
- KOÇ-KESKİN N. (2018b). *17. Yüzyıl Divan Şiirinde Osmanlı Sosyal Hayatının İzleri* C. 2, Ankara, Kurgan-Edebiyat Yay.
- KOÇ-KESKİN N. (2018c). *17. Yüzyıl Divan Şiirinde Osmanlı Sosyal Hayatının İzleri* C. 2, Ankara, Kurgan-Edebiyat Yay.
- KOÇ-KESKİN, N. (2018a). *Örnekli ve Resimli Osmanlı Çiçek Adları Sözlüğü*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.
- KORTANTAMER, T. (1993). *Eski Türk Edebiyatı Makaleler -I-*, Ankara, Akçağ Yay.
- KÖKSAL, F. (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*, Ankara, Akçağ Yay.
- KÖKSAL, M, F. (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Ankara, Kesit Yay.
- KÖKSAL, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- KÖKSAL, M. F. (2014). “Rüşdî, Antakyalı”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-antakyali>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- KÖKSAL, M. F. (2016). “Mevlid Edebiyatımızın “En”leri, “İlk”leri ve “Tek”leri”, *Yâ Kebîkeç Mecmualar Arasında*, İstanbul, Kesit Yay.
- KURNAZ, C. (2005a). *Divan Dünyası*, Ankara, Gazi Kitabevi Yay.
- KURNAZ, C. (2005b). *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri*, Ankara, Gazi Kitabevi Yay.

- KURNAZ, C. (2007). *Osmanlı Şair Okulu*, Ankara, Birleşik Yay.
- KURNAZ, C. (2011a). *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.
- KURNAZ, C. (2011b). *Divan Edebiyatı ve Türk Kimliği*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.
- KURNAZ, C., Halil ÇELTİK (2012). *Şekiller Arasında Nazım Şekli Araştırmaları*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.
- KURNAZ, C., Halil ÇELTİK (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, İstanbul, H Yay.
- KURNAZ, C., Mustafa TATCI (Haz.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*, C. 2, Ankara, Bizim Büro Yay.
- KURTOĞLU, O. (Haz.) (2012). *Bosnalı Âsım Dîvânı*, Ankara, Bizim Büro Basımevi.
- KURTOĞLU, O. (Haz.) (2017). *Lebîb Dîvânı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap).
- LEVEND, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul, Enderun Kitabevi Yay.
- LEVEND, A. S. (2016). “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Cilt 2*, Yayına Haz.: Hakan Yaşar-Selçuk Karakılıç-Erdal Baran, Ankara, TTK Yay.
- MACİT, M. (1996). *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara, Akçağ Yay.
- MADEN, S. (2015). “Rüşdî, Doktor Mehmed Rüşdî Bey”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-doktor-mehmed-rusdi-bey>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- MENGİ, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2. Baskı.
- MENGİ, M. (2010). *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara, Akçağ Yay., 2. Baskı.
- MERMER, A., Neslihan KOÇ KESKİN (2016). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yay., 3.Baskı.
- MERMER, Ahmet (1991). *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Ankara, AKM Yay.
- Muallim Naci (1982). *İstılahat-ı Edebiyye Edebiyat Terimleri*, Haz.: Alemdar Yalçın-Abdülkadir Hayber, Akabe Yay.
- Muallim Nâcî (2009). *Lügat-i Nâcî*, Haz.: Ahmet Kartal, Ankara, TDK Yay.
- MUM, C. (2007). “Sebk-i Hindî”, *Türk Edebiyatı Tarihi 2*, Edt: Talat Sait Halman vd., Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., s. 371-394.

- Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin (2000). *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, İstanbul, TDK Yay., 2. Baskı.
- OCAK, F. T. (1991). “Nefî ve Türk Edebiyatındaki Yeri”, *Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nefî*, Ankara, AKM Yay., 2. Baskı.
- OKUYUCU, C. (2006). *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul, L-M Yay., 2. Baskı.
- ONAY, A. T. (2007). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Haz.: Cemal Kurnaz, Ankara, Birleşik Yay.
- ÖZCAN, A. (Haz.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyiü'l-Fudalâ, C. 2*, İstanbul, Çağrı Yay.
- ÖZDAMAR, M. (2007). *Dersâdet Dergâhları*, İstanbul, Kırk Kandil Yay.
- PAKALIN, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, Üçüncü Basılış.
- PALA, İ. (2008). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, Kapı Yay., 17. Baskı.
- PARLATIR, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yay., 2. Baskı.
- PEKOLCAY, N. (1981). *İslâmî Türk Edebiyatı 1*, İstanbul, Dergâh Yay.
- PEKOLCAY, N., Selçuk ERAYDIN (1975). *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul, İrfan Yay.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2004). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara, Arkadaş Yay.
- RÜŞDÎ. Dîvân-ı Rüşdî, İstanbul Üniversitesi TY 692/2, s. 32-117A.
- RÜŞDÎ. Dîvân-ı Rüşdî, Milli Kütüphane, YZ FB, Numara: 244.
- RÜŞDÎ. Dîvân-ı Rüşdî, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, Numara: 756.
- RÜŞDÎ. Dîvân-ı Rüşdî, Şeyhülislam Ârif Hikmet Kütüphanesi (Medine), Mahtûtât Kısmı 811.53.
- SARAÇ, M. A. Y. (2019). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*, Ankara, TDK Yay.
- ŞAFAK, Y. (2003). *Aruz Terimleri*, Konya, Tekin Kitabevi Yay.
- Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul Çağrı Yay.
- ŞENTÜRK, A. A. (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, İstanbul, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yay.

- ŞENTÜRK, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*, İstanbul, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yay.
- ŞENTÜRK, A. A. (2019). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 3*, İstanbul, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yay-Dün Bugün Yarın Yay.
- ŞENTÜRK, A. A., Ahmet KARTAL (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yay.
- Şerafettin Ramî (1994). *Enisü'l-Uşşak (Klâsik Doğu Edebiyatlarında Sevgiliyle İlgili Mazmunlar)*, Çevirenler: Turgut Karabey-Numan Külekçi-Habib İdris, Ankara, Ecdâd Yay.
- ŞİŞMAN, B., Muhammet KUZUBAŞ, *Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, İstanbul, Ötüken Yay., 2. Baskı.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1973). *Edebiyat Lügati*, Haz.: Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul, Enderun Kitabevi Yay.
- TANÇ, N. (2013). “Rüşdî, Yemez-zâde Süleyman”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-yemezzade-suleyman>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- TANYERİ, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara, Akçağ Yay.
- TANYERİ, M. A (2009). *Divanlar Üzerine Eleştiriler 2*, İstanbul, Sahaflar Kitap Sarayı Yay.
- TATCI, M. (2013). *Niyâzî-i Mısrî Halvetî Divân-ı İlâhiyât*, Ankara, H Yay.
- TİMURTAŞ, F. (2005). *Eski Anadolu Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Ankara, Akçağ Yay., 3. Baskı.
- TOLASA, H. (1979). *Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser Yay.
- TOPRAK, M. (2006). *Şeyhülislam Bahayî Divanı Şerhi*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış YLT, Denizli.
- TÖKEL, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara, Akçağ Yay.
- ULUDAĞ, E. (1998). “Dîvân Edebiyatı Türlerinden Sâkinâmeler ve Şeyhülislâm Bahâyî'nin Sâkinâmesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [AÜTAED]*, 1998, Sayı: 9, Erzurum, s. 49-64.
- ULUDAĞ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Kabalcı Yay., 2. Baskı.
- ÜNVER, İ. (2008). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 1-46.

- ÜSTÜNER, K. (2014). *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz (14. ve 15. yy. Divanlarına Göre)*, Ankara, Akçağ Yay., 2. Baskı.
- ÜZGÖR, T. (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara, AKM Yay.
- YEKBAŞ, H. (2014a). “Rüşdî, Hacı Veliyyüddîn, Ayaşlı”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-haci-veliyuddin-ayasli>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- YEKBAŞ, H. (2014b). “Rüşdî, Halil Efendi, Selanikli”, *TEİS*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-halil-efendi-selanikli>, [Erişim Tarihi: 02.02.2021].
- YEKBAŞ, H. (2014c). “Rüşdî, Mehmed”, *TEİS*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1901>, Erişim Tarihi: 25.11.2018.
- YENİTERZİ, E. (1993). *Divan Şiirinde Na't*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- YILMAZ, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Ankara, Kesit Yay.
- YORULMAZ, H. (1996). *Dîvân Edebiyatında Nâbî Ekolü -Eski Şiirde Hikemiyat-*, İstanbul, Kitabevi Yay.

SÖZLÜK*

* Sözlüğün hazırlanması sırasında sözlüklerde kolaylıkla bulunabilecek kelimeler yerine mecâzî anlamlarda kullanılan kelimelerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Yani kelimelerin temel anlamı dışında metin içinde bu kelimelerin telmih, istiâre, teşbîh, teşhis gibi edebî sanatlarla kazandığı anlamlar gözetilmiştir. Sözlükte, istiare ve müşebbehünbih olan kelimeler madde başı yapılmıştır. Madde başı yapılan bu kelimelerin önce hangi dile ait olduğu *Far.*, *T.*, *Ar.* gibi kısaltmalarla gösterildikten sonra, önce temel anlama sonra da o kelimenin şiirde kazandığı yeni anlama yer verilmiştir. Bu kelimelerin anlamlarını vermede çalışmanın kaynakça kısmında yer verilen sözlük çalışmalarından yararlanılmıştır. Bir kelimenin temel anlamına veya anlamlarına yer verildikten sonra / işareti konulmuş ve kelimenin metinde kazandığı anlamlar kaydedilmeye çalışılmıştır. Madde başı hâlinde verilen kelimeler bir ek veya oluşturduğu bir terkipler karşımıza çıktığında bu kelimeler tekrar yazılmamış, alt kısımda kelimenin ilk harfi kaydedildikten sonra ek veya terkip bunun hemen ardına getirilmiştir. Kelimelerin anlamları kaydedildikten sonra metinde kazanılan anlam yazılmış ve bu anlamın geçtiği nazım şekli parantez içinde *K.*, *G.* gibi kısaltmalarla verildikten sonra bu kısaltmaların yanına şiir ve beyit numarası yazılmıştır. Burada da metindeki bütün kullanımlar kaydedilmemiş, birkaç örnek verilmeyle yetinilmiştir. Sözlüğün hazırlanmasında Lebîb Dîvânı'nın sözlük kısmı (Kurtoğlu, 2017) model alınmıştır.

âb: Far. su.

â.-1 baħr-i ğam: gam denizi (G. 480/6).

â.-1 engūr: üzüm suyu / şarap (G. 500/4).

â.-1 eşk: gözyaşı / deniz (G. 202/5) / akarsu (G. 45/2).

â.-1 ħayât: Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın içerek ölümsüz olmalarını sağladığına inanılan efsanevî su / ölümsüzlük suyu (K. 6/55; 389/1).

â.-1 luṭf: lütuf suyu / Hz. Peygamber'in lütfu (K. 9/28).

â.-1 seb [ü] ğünāh: günah ve küfür suyu (M. 1/217).

â.-veş: su gibi (G. 298/2).

‘acūz: Ar. yaşlı ve huysuz kadın.

‘a.-1 dehr: dünya (G. 171/1).

âfet: Ar. bela, felaket / sevgili (G. 327/3; G. 469/1; G. 498/1).

â.-i cān: can âfeti / sevgili (G. 404/2; G. 490/4).

â.-i cān [u] cihān: can ve dünya âfeti / sevgili (G. 3/3).

â.-i devrān: zamane âfeti / sevgili (G. 23/3).

â.-i gül-çihre: gül yüzlü âfet / sevgili (G. 453/4).

â.-i meh-pāre: ay parçası âfet / sevgili (G. 165/1).

âfitāb: Far. güneş (K. 3/26) / Hz. Peygamber (K. 5/26) / sevgili (G. 497/1) / sevgilinin yanağı (G. 416/1) / pervâne (G. 14/2) / kadeh (G. 14/4).

â.-1 ‘ālem-i nūr: nūr âleminin güneşi / Hz. Peygamber (K. 1/40).

â.-1 evc-i çarḥ: göğün zirvesindeki güneş / sevgili (G. 405/5).

â.-1 evc-i ḥatmiyyet: hatmiyyet zirvesinin güneşi / Hz. Peygamber (K. 1/25).

â.-1 evc-i ḥüsn: güzellik zirvesinin güneşi / sevgili (G. 457/4).

āġūṣ: Far. kucak.

â.-1 ḥ‘āb: uyku (K. 3/63).

a.-1 müjgān: kirpiklerin kucağı / kirpikler (G. 318/3).

â.-1 şevḳ: şevk kucağı (G. 327/4).

aġyār: Ar. rakip, düşman (G. 79/3; G. 468/3).

a.-1 ğamze: gamze rakibi / sevgilinin bakışı (G. 310/3).

âh: ıstırap, acı, özlem vb. duyguları ifade eden ortak bir kelime (K. 10/26; M. 1/254; G. 57/1).

âh-ı âteş-zâd: ateşin oğlu âh / âşığın âhı (G. 296/1).

‘ahd: Ar. yemin, zaman, devir.

‘a.-i: hüs: güzelliğin devri / sevgilinin güzelliği (G. 27/1).

aḥker: Far. ateş kuru, yakıcı kor / gönül (G. 339/4).

aḥter: Far. yıldız (K. 6/31), baht, talih (G. 388/4).

a.-i baht: baht yıldızı / talih (G. 363/2; G. 388/4).

a.-i pertev-baḥş: ışık saçan yıldız / talih (K. 1/59).

âhū: Far. ceylan.

â.-ı fezâ: fezâ âhûsu / uzay (K. 2/107).

â.-yı vahşî: vahşi ceylan / sevgilinin gözleri (G. 417/3).

aḥarsu: T. ırmak / nazım (G. 310/5).

‘âlem: Ar. kainat, evren, dünya (G. 321/3), halk (K. 5/15; G. 370/1; G. 374/2).

‘â.-i âb: içki âlemi (G. 443/1).

‘â.-i endîşe: düşünce âlemi (G. 447/2).

‘â.-i imkân: imkân âlemi / dünya (K. 2/87).

‘Anḳâ: Ar. Kaf Dağı’nda bulunduğu inanılan efsanevî bir kuş / av (G. 421/4) / himmet eri, insan-ı kâmil (G. 119/1).

‘A.-yı hüs: güzellik Anka’sı / sevgili (G. 344/4).

‘ankebût: Ar. örümcek.

‘a.-ı âfitâb: güneş örümceği / güneş (K. 1/5).

‘arşa: Ar. meydan.

‘a.-gâh-ı ḥaşr: haşır meydanı / dünya (G. 66/2).

‘a.-ı ma‘nâ: mânâ meydanı (G. 61/5; G. 119/5).

‘a.-ı pür-müjde: müjde dolu yanak (G. 318/2).

‘arız: Ar. yanak (G. 215/1).

‘â.-ı gül-gün: gül renkli yanak / sevgilinin yanağı (G. 137/2; G. 340/4).

‘arūs: Ar. gelin.

‘a.-ı gül: gül gelini / gül (G. 270/4; G. 366/1).

‘a.-ı ḥâver: Batı gelini / güneşin battığı yön (K. 1/11).

‘arūsān: Ar. gelinler.

‘a.-ı me‘ānī: mânâ gelinleri /
şiiirdeki mânâ (G. 298/5).

āsāyişgāh: Far. güvenli yer / sevgilinin
saçları ve ayva tüyleri (G. 259/2).

āsītāne: Far. eşik.

ā.-i kerem: kerem eşiği (K.
4/63).

āsiyāb: Far. Değirmen.

ā.-ı felek: felek değirmeni (K.
1/33).

‘asker: Ar. asker.

‘a.-i cān u dīl: can ve gönül
askeri (G. 87/5).

‘a.-i germā: sıcaklık (K. 2/49).

‘a.-ı kāfir: kafir askerleri /
sevgilinin saçları (G. 19/1).

‘a.-i müjgān: kirpikler (G.
216/2; G. 494/3).

‘a.-i pervāne: pervane (G.
450/4).

āsumān: Far. gök.

ā.-ı rıf‘at: yücelik göğü (K.
3/51).

ā.-ı feyz: feyiz göğü (K. 5/53).

āsiyāb: Far. değirmen / dünya (K.
3/17).

ā.-ı felek: felek değirmeni (K.
2/33).

ā.-ı köhen: eski değirmen /
dünya (G. 154/1).

āşiyān: Far. kuş yuvası.

ā.-ı imkân: imkân yuvası /
dünya (K. 11/32).

āteş: Far. ateş.

ā.-gede: Mecûsî tapınağı /
sevgilinin güzelliği (G. 376/3).

ā.-i ‘aşk: aşk ateşi / aşk (G.
330/5; G. 426/5).

ā.-i cevri-i sipihr: feleğin cevri
ateşi (G. 339/3).

ā.-i dīl: gönül ateşi (G. 167/1;
G. 401/2).

ā.-i germ-i maḥabbet:
muhabbetin sıcak ateşi / muhabbet (G.
287/2).

ā.-i intizār: bekleyiş ateşi /
bekleme (G. 49/1).

ā.-i reşk: kıskançlık ateşi (G.
171/4; G. 500/4).

ā.-pāre: ateş parçası / gül (G.
340/6).

aṭlas: Ar. ipekten dokunmuş kumaş.

a.-ı çarḥ: gökyüzü kumaşı / gökyüzü (M. 1/148; G. 224/4).

a.-ı çarḥ-ı zer-endūd: altın işlemeli gökyüzü kumaşı / yıldızlı gökyüzü (G. 72/3).

ayāḡ: Far. kadeh.

a.-ı murād: murat kadehi / arzu, istek (M. 1/144).

a.-ı şemʿ: mum kadehi / mum (G. 427/3).

a.-ı vaʿd-i vaşl: vuslat vaadinin kadehi (G. 57/1).

āyīne: Far. ayna / kadeh (M. 1/90) / insan kalbi (G. 383/2).

ā.-āsā: ayna gibi / sevgilinin sinesi (M. 2/76).

ā.-dār: ayna tutan / İskender (K. 6/57).

ā.-dil: ayna gönüllü / temiz yürekli (M. 1/137).

ā.-i devrān: devran aynası / felek (G. 215/2).

ā.-i dīdār: yüz aynası / sevgilinin yüzü (G. 174/1).

ā.-i fīṭrat: yaratılış aynası / Hz. Peygamber'in yanağı (K. 1/31).

ā.-i jengār: paslı ayna / sîne (G. 502/3).

ā.-i peymāne: kadeh aynası / kadeh (G. 196/2).

ā.-i ruḥsār: yanak aynası / sevgilinin yanağı (G. 231/5; G. 231/5).

ā.-i rūy: sevgilinin yüzünün aynası (G. 459/5).

ā.-i şaf: saf ayna / şairin gönlü (G. 291/3) / kadeh (G. 74/3).

ā.-i sāḡar: kadeh aynası / kadeh (G. 102/4; M. 1/49).

ʿayn: Ar. göz.

ʿa.-ı ʿināyet: iyilik gözü / iyilik (K. 8/40).

bāc: Far. vergi.

b.-ı neşāt: neşe vergisi (M. 1/145).

bāḡ: Far. rüzgâr (K. 9/33) / haberci (G. 88/1; G. 467/2).

b.-ı āh: âşığın âhı (G. 6/5).

b.-ı cūd: cömertlik rüzgârı / Hz. Peygamber'in cömertliği (K. 2/112).

b.-ı fenā: yokluk rüzgârı (K. 2/73).

b.-ı ḥayāl-i zūlf: sevgilinin saçlarının hayalinin rüzgârı (G. 145/3).

b.-ı hulk: fitrat rüzgârı / Hz. Peygamber'in fitratı (K. 5/36).

b.-ı keder: keder rüzgârı / keder, hüzn (G. 334/4).

b.-ı lutf: lütuf rüzgârı / lütuf (K. 4/57).

b.-ı şabâ: sabah rüzgârı / haberci (G. 408/4).

bâde: Far. şarap.

b.-i feyz: feyiz şarabı / feyiz (M. 1/6).

b.-i la'l: kırmızı şarap / sevgilinin dudağı (G. 173/4).

b.-i melâl: hüzn şarabı / hüzn (G. 57/1).

b.-i mihr: sevgi şarabı / sevgi (G. 240/5).

b.-i nahvet: kibir şarabı / sevgilinin gözleri (G. 14/4).

b.-i nazm: nazım şarabı / nazım (G. 279/5).

b.-i vuşlat: vuslat şarabı / vuslat (G. 460/5).

bâğ: Far. bahçe / dünya (G. 248/1).

b.-ı cihân: cihan bağı / dünya (K. 2/4).

b.-ı fûrkât: ayrılık bahçesi / firkat (G. 18/2).

b.-ı köhne: eski bahçe / dünya (G. 113/5; G. 379/5).

b.-ı me'ânî: meânî bahçesi / şiir (G. 429/5).

b.-ı nazm: nazım bahçesi / şiir (G. 167/4).

b.-ı sipihr: yıldız bahçesi / yıldızlı gökyüzü (K. 1/6).

b.-ı tab': yaratılış bahçesi (G. 98/3).

b.-ı tarab: sevinç bahçesi (G. 282/3).

b.-ı temennâ: istek bahçesi (G. 308/2).

bahâr: Far. ilkbahar.

b.-ı tab': yaratılış şarabı / şairlik gücü (K. 7/8).

baħr: Ar. deniz.

b.-ı cūd: cömertlik denizi / Hz. Peygamber'in cömertliği (K. 5/33).

b.-i bî-gerân: kıyısı olmayan deniz / gam (G. 186/1).

b.-i endîşe: düşünce denizi / düşünceler (G. 496/5).

b.-ı ğam: gam denizi / gamlar, kederler (K. 9/1).

b.-i melâlet: melâl denizi / üzüntüler, kederler (G. 186/5).

b.-i mevc-engîz: dalgalı deniz / şarabın her damlası (G. 495/1).

baht: Ar. talih, kismet.

b.-ı dūn: alçak talih / şairin talihi (K. 5/49; G. 222/1).

b.-ı siyāh: kara talih / şairin talihi (G. 1/5).

bāl: Far. kanat.

b.-i baht: baht kanadı (G. 59/4).

bang: Far. ses.

b.-i bülend-i ‘adl: adaletin yüksek sesi / Hz. Peygamber’in adaleti (K. 6/43).

bānī: Ar. bir yapıyı inşa eden kişi, yapıcı.

b.-i Ka‘be-i dīn: din Kabe’sinin yapıcısı / Hz. Peygamber (K. 4/35).

bār / bāre: Far. yük.

b.-ı dīl: gönül yükü (G. 208/5).

b.-ı ğam: gam yükü (G. 22/2; G. 202/5).

b.-ı ğam-ı dehr: dünya gamının yükü (G. 122/3).

b.-ı girān: ağır yük / can (G. 300/2).

b.-ı hışm: öfke yükü (G. 151/1).

b.-i istignā: istiānā yükü (R. 5).

b.-ı neşāt: neşe yükü (G. 208/4).

bārān: Far. yağmur.

b.-ı eşk: gözyaşı yağmuru (G. 318/4).

bāz: Far. doğan.

b.-ı ‘işve: işve doğanı (G. 389/2).

bāzār: Ar. pazar.

b.-ı ‘ālem: âlem pazarı (G. 187/5).

b.-ı ceng: savaş pazarı (G. 125/3).

b.-ı hīred: akıl pazarı (G. 12/4).

b.-ı ma‘ārif: marifet pazarı (M. 2/7).

b.-ı riyā: riya pazarı / dünya (G. 343/4).

Beber: Far. kaplana benzeyen yırtıcı bir hayvan / sevgilinin bakışları (G. 35/1).

bedreka: Far. doğru yolu gösteren, rehber.

b.-y1 āh: âşığın âhı (G. 22/2).

belā: Ar. güç durum, gam, keder.

b.-y1 ‘aşk: aşk belası (G. 277/5).

b.-y1 hicr: ayrılık belası (G. 159/3).

Belkıs: Ar. Hz. Süleyman’ın eşi.

B.-1 cān: can Belkıs’ı (G. 257/4).

B.-1 meh: ay (K. 2/57).

benān: Ar. parmaklar.

b.-1 şu‘le-i mihr: güneş ışığının parmakları / güneş ışığı (K. 9/5).

bend: Far. bağ, bağlanma, bent.

b.-i zūlf: sevgilinin saçlarının bendi (G. 14/1).

berīd: Ar. postacı, haberci.

b.-i bād-1 pūyān: hızlı koşan rüzgâr habercisi / haberci (G. 375/5).

b.-i figān: âşığın feryadı (G. 145/1).

berk: Ar. şimşek.

b.-1 āh: ah şimşeği (G. 260/3).

b.-1 cihān-tāb: dünyayı aydınlatan şimşek / gönül (G. 496/5).

b.-1 cihān-tāb-1 celāl: Hz. Peygamber’in celâli (K. 2/115).

Bermekī: Abbasi Devleti’nde vezirlik gibi çeşitli görevlerde bulunmuş bir aile.

B.-i dehr: dünya Bermekî’si (G. 357/3).

beyābān: Far. çöl.

b.-1 rāh-1 emel: emel yolunun çölü (M. 1/259).

beyt: Ar. ev / sevgilinin yaşadığı yer (G. 492/1).

b.-i hāzen: hüznler evi / Hz. Yakub’un evi (K. 6/28).

bezm: Far. içkili sohbet meclisi (G. 326/1) / dünya (G. 473/5).

b.-i ‘ālem: âlem meclisi / dünya (G. 252/4).

b.-ārā: meclisi süsleyen / Hz. Peygamber (K. 1/24).

b.-i cihān: dünya meclisi / dünya (G. 259/4).

b.-geh: işret meclisi / dünya (G. 350/4).

b.-i gül: gül meclisi (G. 398/3).

b.-i ruh: sevgilinin yanağının meclisi (G. 11/2).

biḥār: Ar. denizler.

b.-ı himmet: himmet denizleri / Hz. Peygamber'in himmeti (K. 3/68).

bihişt: Far. cennet / sevgilinin yaşadığı yer (G. 84/1).

bīmār: Far. hasta.

b.-ı ğam: gam hastası / âşık (G. 230/1; G. 262/4).

b.-ı 'işve: işve hastası / gönül (G. 187/4)

binā: Ar. mimârî eser, yapı.

b.-yı 'âlem: âlem binası / dünya (G. 420/1).

b.-yı şî' r-i nev: yeni şiir binası (G. 412/6).

bismilân: Ar. kesilmiş, boğazlanmış hayvan, kurban.

b.-ı 'aşk: aşk kurbanı / âşık (G. 255/4).

Bi-sütûn: Far. Ferhat'ın Şirin için su getirdiği dağ.

B.-i çarḥ: gökyüzü Bîsütûn'u / gökyüzü (G. 194/4).

B.-ı dîl: gönül Bîsütûn'u / gönül (G. 48/3; G. 191/2).

bî-vefâ: Far. vefasız / sevgili (G. 417/2).

buḥur: Far. tütsü.

b.-ı gül: gül tütsüsü / gönül (G. 91/4).

buluṭ: T. bulut / hırka (K. 1./14).

būy: Far. koku.

b.-ı gül-i ḥulḳ: yaratılış gülünün kokusu / Hz. Peygamber'in fitratı (K. 8/77).

bülbül: Far. sesinin güzelliğiyle ünlü bir kuş / âşık (G. 65/4).

b.-āsā: bülbül gibi (G. 486/3).

b.-i 'aşk: aşk bülbülü / âşık (G. 170/4).

b.-i bāğ-ı beyân: beyan bahçesinin bülbülü / şair (G. 236/5).

b.-i bāğ-ı ğam-ı hicr: ayrılığın gamlı bahçesinin bülbülü / âşık (G. 291/5).

b.-i destân-serâ: destan söyleyen bülbül / âşık (G. 455/7).

b.-i dîl: gönül bülbülü / gönül (G. 385/5).

b.-i gülzâr-ı mâ-evḥâ: "mâ-evḥâ" bahçesinin bülbülü / Hz. Peygamber (K. 1/28).

b.-i gūyā: öten bülbül / kalem
(G. 355/5).

b.-i ḥarf-endāz: harf atan bülbül
(G. 436/1).

b.-i ḥoş-dem-i dil: hoş sesli
gönül bülbülü (G. 246/1).

b.-i zār-ı ḥazīn: hüznle inleyen
bülbül / âşık (G. 114/2).

bülbülân: Far. bülbüller.

b.-ı gülşen-i ‘aşq: aşk
bahçesinin bülbülleri / âşıklar (G.
138/3).

büt: Far. put (K. 4/34) / sevgili (G.
121/1; G. 443/3).

b.-i biḡāne: kayıtsız put / sevgili
(G. 478/1).

b.-i meh-i ruḡan: yanakları ay
gibi olan put / sevgili (M. 1/118).

b.-i rūḡ-âşinā: canlı put / sevgili
(G. 235/4).

b.-i şāḡib-kemāl: kemal sahibi
put / sevgili (G. 490/4).

b.-i şīrīn-zebān: tatlı dilli put /
sevgili (G. 236/2).

b.-i şūḡ: şuh put / sevgili (G.
46/4; G. 125/4; G. 352/4).

b.-i ṭannāze: herkesle alay eden
put / sevgili (G. 344/1; G. 436/5).

bütân: Far. putlar / sevgililer (G.
390/5).

cādū: Far. cadı / sevgilinin gözleri (G.
222/1; G. 310/4).

cān: Far. insanların ve hayvanların
yaşamalarını sağlayan ruh / sevgili (G.
214/1).

c.-ı sitem-keş: zulüm gören can
/ âşığın cânı (G. 423/3).

cām: Far. kadeh.

c.-ı feyz: feyiz kadehi / feyiz (G.
101/5).

c.-ı ḡurrem: sevinç kadehi /
sevinç (G. 133/1).

c.-ı kerem: kerem kadehi /
cömertlik (G. 372/2).

c.-ı la‘l: kırmızı kadeh /
sevgilinin dudağı (G. 133/2).

c.-ı leb: dudak kadehi /
sevgilinin dudağı (G. 136/1; G. 179/5;
G. 354/5).

c.-ı la‘l-i leb-i cān-baḡş: can
bahşeden dudak kadehi / sevgilinin
dudağı (G. 374/3).

c.-1 lutf: lütuf kadehi / Hz. Peygamber'in lütufları (K. 5/34).

c.-1 mey-i cūd: cömertlik şarabının kadehi / Hz. Peygamber'in cömertliği (K. 10/31).

c.-1 sīm-i māh: ayın gümüş kadehi / ayın parlaklığı (G. 98/2).

c.-1 şarāb-1 vaşl: vuslat şarabının kadehi / vuslat (G. 474/6).

c.-1 şevk: şevk kadehi (M. 1/75).

c.-1 temennā: istek kadehi / arzu, istek (K. 8/2; G. 172/3).

cāsūs: başka bir devletin sırlarını öğrenmekle görevli kimse.

c.-1 nesīm: rüzgâr casusu / rüzgâr (G. 347/5).

cāy: Far. yer, mevki, mahal.

c.-1 hurrem: sevinç yeri / meyhane (M. 1/41).

c.-y1 huzūr: huzurlu yer / Ahmed Efendi'nin evi (Kt. 2/1).

cellād: Ar. idam hükmünü yerine getiren kimse.

c.-1 çeşm: göz celladı / sevgilinin gözleri (G. 257/1).

c.-1 ğamze: bakış celladı / sevgilinin bakışları (G. 412/1).

cenāb: Ar. hazret anlamında kullanılan bir saygı ifadesi.

c.-1 ẖāce-i 'ālem: Hz. Peygamber (K. 7/28).

cennet: Ar. bahçe.

c.-i kūy: sevgilinin yaşadığı yer (G. 47/5).

c.-i ẖūsn: güzellik cenneti / sevgilinin güzelliği (G. 24/4).

Cem: efsānevî İran kahramanlarından ve şarabı bulduğuna inanılan ve kendisine has bir kadehi olduğu söylenen hükümdar.

C.-i 'aşk: aşk Cem'i / âşık (G. 457/2).

ceyş: Ar. ordu.

c.-i ẖatt: ayva tüyleri ordusu / sevgilinin ayva tüyleri (G. 193/3; G. 484/3).

cevāb: Ar. yanıt.

c.-1 telh: acı cevap / sevgilinin sözleri (G. 46/4).

cevāhir: Ar. cevherler, mücevherler.

c.-1 sūhan: söz cevherleri / şairin sözleri (G. 269/5).

cevher: Ar. mücevher.

c.-i dil: gönül cevheri / gönül
(G. 496/5).

c.-i feyz-i hıred: aklın feyiz
cevheri (G. 169/4).

cevr: Ar. incitme, eziyet, zulüm.

c.-i çeşm: gözlerin cevri /
sevgilinin bakışları (G. 349/5).

c.-i hār: dikenin eziyeti (G.
293/7).

cihān: Far. evren, kainat, dünya.

c.-i ‘aşk: aşk dünyası (G.
120/1).

c.-i ‘ilm-i hikmet: hikmet
ilminin cihanı / Hz. Peygamber (K.
1/28).

c.-i mihr ü maḥabbet: sevgi ve
muhabbet dünyası (G. 112/3).

cihān-gīr: Far. cihanı yöneten, dünyaya
hükmeden.

c.-gīr-i ḥayāl: hayal cihangiri /
şairin hayali (G. 88/5).

cilvegeh: Far. cilve yeri.

c.-i ma‘nā: mânânın cilve yeri /
hatır, gönül (G. 122/5).

cünd: Ar. asker.

c.-i füsūn u fitne: fitne ve büyü
askeri / sevgilinin çıkardığı fitne (G.
321/4).

c.-i ḡam: gam askerleri /
gamlar, kederler (R. 6).

c.-i kevkeb-i zehrā: parlak
yıldızlar (K. 1/19).

c.-i nihālān: fidan askerleri /
fidanlar (K. 2/18; G. 375/1).

c.-i şitā: kış askeri / şiddetli
soğuklar (K. 2/48).

cünūn: Ar. delilik, çılgınlık, cinnet.

c.-i ‘aşk: aşk deliliği / aşk (G.
361/1).

cūy: Far. ırmak.

c.-i sirīşk: gözyaşı ırmağı /
gözyaşları (G. 358/3).

cūybār: Far. nehir, ırmak.

c.in lebleri: ırmağın dudakları /
su yatakları (K. 3/13).

çarḥ: Far. gökyüzü, felek / derviş,
molla (K. 1/14); talih (G. 313/5) /
kuyuya koca sarkıtan kişi (K. 3/15) /
Hz. Peygamber’in hizmetçisi (K.
3/51).

ç.-i bī-vefā: vefasız felek / felek
(K. 5/48; M. 2/22).

ç.-1 kec-gerdān: boynu eğri gökyüzü / gökyüzü (G. 285/2).

ç.-1 kīne-ūlfet: kinle ülfet eden gökyüzü / felek (K. 8/92).

ç.-1 pūr-šitāb: acele eden gökyüzü / gökyüzü (K. 3/51).

ç.-1 sitem-kār: zülmeden felek / felek (G. 356/3).

çārsū: Far. pazar yeri / dünya (K. 7/17; G. 269/3).

ç.-y1 bāḡ: bahçe çarşısı / bahçe (K. 9/25).

ç.-y1 ḥūsn: güzellik çarşısı / sevgilinin güzelliği (G. 228/4).

çār-tāk: Far. dört kemer, çardak, dört köşe çadır.

ç.-1 āsumān: gökyüzü (K. 3/19).

ç.-1 felek: feleğin dört kemeri / gökyüzü (K. 4/48).

çeh: Far. kuyu.

ç.-i cān: can kuyusu / can (G. 306/1).

ç.-i ümmīd-i vušlat: vuslat ümidinin kuyusu / âşığın vuslat ümidi (G. 339/2).

çerāḡ: Far. mum, meşale.

Çerāḡ-i ḥūr: Güneş (K. 1/4).

ç.-1 feyz: feyiz kandili / feyiz (G. 286/2).

ç.-1 k̄andil: kandil / âşığın yaraları (G. 1/5).

ç.-i meh: ayın kandili / ay (G. 455/6).

ç.-1 mihr: güneş kandili / güneş (G. 99/3; G. 361/3).

ç.-1 nergis: nergis çiçeğinin çerağı / nergis (K. 5/21).

çeşm: Far. göz / cellat (G. 272/1).

ç.-i āfitāb: güneşin gözü (G. 4/1; G. 428/2).

ç.-i baht: talih gözü (K. 6/29).

ç.-i cādū: sihirli gözler / sevgilinin gözleri (G. 222/5).

ç.-i encüm-i zehrā: parlak yıldızların gözleri / parıldayan yıldızlar (K. 1/60).

ç.-i fettān: fitneci gözler / sevgilinin gözleri (G. 482/4).

ç.-i ḡumūm-dīde: gamlar görmüş göz / âşıkların gözleri (G. 56/2).

ç.-i ḥabāb: şarap kabarcıklarının gözleri / kabarcık (M. 1/69).

ç.-i mihr: güneşin gözü (M. 1/24).

ç.-i mihr ü mäh: güneşin ve ayın gözü (G. 312/2).

ç.-i şüh: şuh gözler, sevgilinin gözleri / iki vahşî ceylan (G. 447/2).

ç.-i şūriş-āgīn: fitneyle dolu göz / sevgilinin gözleri (G. 503/1).

çeşmān: Far. gözler.

ç.-ān-ı kāfir: kafir gözler / sevgilinin gözleri (G. 193/4).

çeşme: Far. su temini için inşa edilen küçük yapı.

ç.-i cām-ı şafā-encām: mutluluk verici kadeh çeşmesi / mutluluk, sevinç (G. 445/4).

ç.-i çeşm: göz çeşmesi / sevgilinin gözleri (G. 134/4).

çeşmesār: Far. çeşmesi çok olan yer, pınar.

ç.-ı ‘āṭifet: cömertlik pınarı / cömertlik (K. 3/44).

ç.-ı ṭab‘: şairin yaratılış pınarı / şairin yaratılışı (G. 310/5).

çetr: Far. çadır.

ç.-i perend-i rūz: günün kumaştan yapılmış çadırı / aydınlık (K. 1/7).

dāhiye: Ar. üstün zekalı kişi.

d.-i dil: gönül dāhisi / gönül (G. 345/1).

daḳīk: Ar. un.

d.-ı beyzā: beyaz un / kar (K. 2/33).

dām: Far. tuzak / sevgilinin siyah saçları (G. 384/5) / sevgilinin kıvrımlı perçemi (G. 56/4).

d.-gāh-ı zūlf-i dil-ber: sevgilinin saçlarının tuzağı (G. 432/1).

d.-ı belā: bela tuzağı / hevâ ve heves (M. 1/207; G. 45/5).

d.-ı feyz-i la‘l: sevgilinin dudağının feyzinin tuzağı (G. 338/1).

d.-ı kûrbet: sıkıntı tuzağı / sıkıntılar (K. 8/1).

d.-ı luṭf: lütuf tuzağı / lütuf (M. 2/12).

d.-ı va‘d: vaat tuzağı / sevgilinin vaatleri (G. 164/3).

d.-ı zillet: zillet tuzağı / gönül ehlinin hâli (G. 385/4).

d.-ı zülf: zülüflerin tuzağı / sevgilinin saçları (G. 338/2).

dāmān / dāmen: Far. etek / goncanın yaprakları (K. 9/31).

d.-ı çarḥ: gökyüzünün eteği / gökyüzü (K. 3/58).

d.-i çeşm: göz eteği / gözün alt kısmı (G. 98/1).

dār: Ar. yer, memleket, diyar.

d.-ı çemen: çemen diyârı / çimenlik (K. 2/11).

d.-ı deheş: dehşet yurdu / dünya (K. 7/19).

d.-ı dil: gönül diyarı / gönül (R. 10).

d.-ı köhne: eski diyâr / dünya (G. 163/5).

d.-ı kürbet: sıkıntı diyarı / dünya (G. 290/5).

d.-ı mihen: mihnet yurdu / dünya (G. 66/2).

d.-ı şifā: şifa yurdu / dünya (G. 76/2).

d. u diyār-ı dil: gönül diyarı / gönül (G. 293/6).

dārū: Far. ilaç / sevgilinin kirpiklerindeki sürme (G. 310/3).

da‘ vī: Ar. dava.

d.-i ‘aşk: aşk davası / aşk (G. 226/2).

d.-i maḥabbet: muhabbet davası / muhabbet (G. 278/4).

dāver: Far. hükümdâr.

d.-i dīn: din hükümdârı / Hz. Peygamber (K. 3/45).

dehān / dehen: Far. ağız.

d.-i ḡonce: goncanın ağızı / gonca (G. 347/4).

d.-ı şekve: şikâyet ağızı / şikâyet etmek (G. 485/5).

dehr: Far. dünya.

d.-i kīn: kin dünyası / kin (G. 310/3).

delḳ: Ar. hırka.

d.-i tecrīd: tecrit hırkası / insanlardan uzaklaşma hâli (G. 440/4).

dendān: Far. dişler.

d.-ı hırs: hırs (K. 11/17).

der: Far. kapı / göz kapağı (G. 361/4).

d.-i ruḡṣat: ruhsat kapısı (G. 471/4).

dergāh: Far. tarikatlerde zikir ve ibadet edilen yer, tekke / Hz. Peygamber'in mânevî makamı (K. 10/32).

ders: Ar. bir öğreticinin öğrencilere aktardığı bilgi.

d.-i 'aşk: aşk dersi / aşk (G. 57/3).

dervîş: Far. bir tarikata bağlı olan kişi.

d.-şifat: dervîş gibi / çiçek (K. 2/24).

deryā: Far. deniz / düşünce (G. 495/5) / kuyu (K. 3/15).

d.-yı cūş: coşkun deniz / gönüldeki duygular (M. 1/15).

d.-ı şevk: iştîyak denizi / iştîyaklar, istekler (G. 145/3).

dest: Far. el (G. 20/2) / çınar ağacının yaprakları (K. 3/7).

d.-i āz: hırs eli / hırs (M. 1/261).

d.-i cevdet: iyilik eli / Hz. Peygamber'in eli (K. 3/65).

d.-i cevır: cevır eli / sevgilinin eli (G. 26/5; G. 191/3).

d.-i çenār: çınarın eli / çınar ağacının yaprağı (K. 2/37).

d.-i dil: gönül eli (G. 356/5).

d.-i dil-i bī-nevā: nasipsiz gönlün eli (G. 230/5).

d.-i emel: emel eli (G. 213/4).

d.-i felek: feleğin eli (K. 3/9).

d.-i hicr: ayrılık eli (G. 100/3).

d.-i himmet: himmet eli (K. 1/66; G. 16/3).

d.-i i'cāz-ı cihān-tāb: cihanı aydınlatan mucize eli / Hz. Peygamber'in mucizeleri (K. 2/117).

d.-i ihānet: ihanet eli (K. 8/38).

d.-i iḳbāl: ikbal eli (K. 2/129).

d.-i i'tibār: itibar eli (G. 461/6).

d.-i kerem-kār: cömert el / Hz. Peygamber'in eli (K. 8/68).

d.-i luṭf: lütuf eli (K. 1/68; G. 499/3).

d.-i müjgān: kirpiklerin eli / kirpikler (G. 267/2).

d.-i nā-sezā: lâıyk olmayan el (G. 350/3).

d.-i neşāt: sevinç eli (G. 171/5).

d.-i şabā: sabah rüzgârının eli (G. 334/3; G. 451/3).

d.-i sākī-i felek: felek sākîsinin eli (G. 136/4).

d.-i şun': yaratılış eli (G. 283/1).

d.-i sitem: zulüm eli (G. 197/2).

d.-i şâne: tarağın eli / tarağın tırnakları (G. 450/2; G. 483/1).

d.-i taleb: talep eli / talep (G. 108/5).

destân: Far. hikâye, destan.

d.-i ğam: gam destanı (G. 363/3).

deşt: Far. çöl, sahra.

d.geh: dünya (K. 11/44).

d.-i dāniş: bilgi sahrası (G. 114/5).

d.-i fikr: fikir sahrası (K. 5/56).

d.-i gerd-i firāk: ayrılığın tozlu sahrası / ayrılık (G. 416/2).

d.-i hevā: heves çölü / heva ve heves (K. 6/5).

d.-i 'işret: işret sahrası / işret yapılan yer (G. 400/5).

d.-i ma'nā: mana sahrası (G. 98/5).

d.-i mā-yı şaṭ-ı feyz: feyiz nehrinin suyunun eli (K. 9/20).

d.-i melāmet: melāmet çölü (K. 4/4; K. 8/20).

d.-i nesīm-i dey: kış rüzgârının eli (K. 9/26).

deyr: Far. kilise / dünya (G. 159/4).

d.-i cihān: cihan kilisesi / dünya (G. 165/2).

d.-i gülşen: gül bahçesi kilisesi / gül bahçesi (G. 436/1).

d.-i köhen: eski kilise / dünya (M. 2/36; G. 492/5).

dīde: Far. Göz.

d.-i dünyā: dünyanın gözü (K. 1/65).

d.-i kec-bīn-i sipihr: Yıldızların eğri bakan gözleri / yıldızların parlaklığı (K. 2/16).

dīl: Far. gönül (G. 136/1) / pervâne (G. 109/3) / hevâyî (G. 338/2); ev (G. 472/2); mülk, memleket (G. 498/3); deli (G. 499/1) / yavru güvercin (G. 134/3) / güvercin (G. 453/3).

d.-hastegān-ı 'aşk: aşk hastaları / âşıklar (G. 457/5).

d.-i āhenīn: sert gönül (M. 1/170).

d.-i āvāre: âvâre gönül (G. 21/3; G. 417/4).

d.-i bī-mār: hasta gönül / âşığın gönü (G. 356/2).

d.-i dīvāne: deli gönül / âşığın gönü (G. 35/4; G. 177/3).

d.-i fütāde-i ‘aşq: aşk düşkünü gönül (G. 352/5).

d.-i ğonce: goncanın gönü (G. 371/2).

d.-i mestāne: mest gönül / âşığın gönü (G. 450/1).

d.-i nālān: inleyen gönül / âşığın gönü (G. 365/3).

d.-i Rişto-yı fen: Aristo fenli gönül (G. 239/3).

d.-i sālīm: selāmete ermiş gönül (G. 52/4).

d.-sitān: gönül ülkesi (G. 181/1).

d.-i sūsen: sūsenin gönü (G. 410/5).

d.-i şeydā: çılgın gönül (K. 8/11; G. 102/1).

d.-i zār: inleyen gönül (G. 48/2; G. 348/3).

dil-ārā: Far. gönül süsleyen / sevgili (G. 83/3).

d.-yı murād: murat sevgilisi (K. 4/2).

dil-ber: Far. gönül çeken / sevgili.

d.-i meh-tal‘at: ay yüzlü dilber / sevgili (G. 362/5).

dilīr: Far. cesur, kahraman.

d.-i cihān: cihan kahramanı / Hz. Hüseyin (K. 11/29).

d.-i dāniş: bilgi kahramanı (K. 5/57).

d.-i ğamze: gamze kahramanı / sevgilinin bakışları (G. 216/2).

d.-i sitem: zulüm kahramanı (M. 1/262).

dil-rübā: Sevgili.

d.-rübā-yı seng-‘tab‘: taş kalpli sevgili (G. 53/5).

dimāğ: Ar. akıl.

d.-i ğonce: goncanın dimağı (G. 397/4).

d.-i pīr-i çarḥ: yaşlı gökyüzünün akı (K. 1/18).

dirhem: Ar. okkanın dört yüzde birine eşit olan eski bir ağırlık birimi; eski bir para çeşidi, gümüş sikke.

d.-i lāl: kırmızı dirhem / yaprak (G. 269/4).

dīv: şeytan, dev.

d.-i siyāh-ı baht: bahtın kara şeytanı (G. 23/5).

d.-i şām: akşam şeytanı / akşam karanlığı (K. 1/20).

d.-i zen: dişi şeytan / felek (K. 6/2).

dīvānçe: Far. küçük şiir mecmuası.

d-i maḥabbet: muhabet divançesi (G. 490/2).

dīvāne: Far. deli / sevgilinin yüzündeki benler (M. 2/53) / ay ve güneş (G. 14/1); bülbül (G. 54/3).

diyār: Far. memleket, ülke, belde.

d.-ı ‘adem: yokluk diyârı (K. 9/8).

d.-ı gülistān: gül bahçesi (K. 9/27).

d.-ı köhne: eski diyar / dünya (G. 490/3).

dūd: Far. duman.

d.-ı āh: ah dumanı (G. 494/4).

d.-ı āh-ı dil: gönlün ahının dumanı (G. 330/6).

dūlāb: Far. dönerek iş gören çark, çıkrık.

d.-ı dü-çeşm: iki gözlü dolap / gönül (G. 345/5).

dūkkān: Ar. iş yeri.

d.-ı dil: gönül dükkanı (K. 7/16).

dürr: Ar. inci.

d.-i yektā: seçkin inci / yağmur damlası (K. 5/10).

dürc: Ar. hokka, kutu, mücevher kutusu.

d.-i dehān: sevgilinin ağzı (G. 335/4).

düşmen: Far. düşman.

d.-ı dey: kış (G. 375/5).

dūzd: Far. hırsız.

d.-i nigāh-ı yār: sevgilinin bakışları (G. 477/4).

ebr: Far. bulut.

e.-i baht: talih bulutu (G. 308/2).

e.-i cūd: cömertlik bulutu (K. 2/91).

e.-i endişe: düşünce bulutu (G. 280/5).

e.-i luṭf: lütuf bulutu / Hz. Peygamber’in lütü (K. 3/55).

e.-i siyāh: siyah bulut / sevgilinin saçları (G. 52/1).

e.-i tūrā: sevgilinin saç kıvrımlarının bulutu (G. 390/2).

e.-i zūlf: sevgilinin saçlarının bulutu / sevgilinin saçları (G. 443/3).

ebrū: Far. kaş / yay (G. 261/2) / hilal (G. 43/4).

Eflātūn: Ar. Yunan filozof.

E.-1 hikmet: hikmet Eflatun'u (G. 437/4).

emvāc: Ar. dalgalar.

e.-1 deryā: denizin dalgaları / çimenler (K. 5/16).

enbān: Far. dağarcık, heybe.

e.-1 kerāmet: keramet dağarcığı (K. 8/33).

endīše: Far. düşünce.

e.-i cālāk: hızla geçip giden düşünce (G. 363/5).

enfās: Ar. nefesler.

e.-1 Mesīhā: Hz. İsa'nın nefesleri / sabah rüzgârları (K. 4/7).

enhar: Ar. nehirler, ırmaklar.

e.-1 feyż: feyiz ırmakları (G. 280/3).

enīs: Ar. dost, hemdem, yâr, arkadaş.

e.-i her gedā: her kulun dostu / şarap (G. 400/1).

esb: Far. at.

e.-i kadeh: kadeh atı (M. 1/81).

e.-i nāz: naz atı (G. 245/4; G. 445/3).

e.-i tabī'at: yaratılış atı (G. 114/5).

e.-i temennā: arzu atı (G. 32/5).

ester: Far. katır.

e.-i heft-felek: yedi gezegen (K. 11/52).

eşk: Far. gözyaşı / akarsu (G. 45/2).

e.-1 ğam-ı hicr: ayrılık gaminin gözyaşı (K. 5/48).

e.-i ḥasret: hasret gözyaşı (G. 503/4).

eṭfāl: Ar. çocuklar / goncalar (G. 334/5).

evc: Ar. zirve, doruk.

e.-i ġurūr-i ḥūsn: güzellik gururunun zirvesi (G. 383/3).

e.-i ḥired: akıl zirvesi (G. 493/5).

e.-i ‘işret: işret zirvesi (G. 435/5).

e.-i rıf‘at: itibar zirvesi (K. 8/51).

evrād: Ar. belirli zamanlarda okunan dua, ayet, sûre, virtler.

e.-ı ‘andelib: bülbülün virtleri (G. 8/5).

fah‘r: Ar. övünme, iftihar.

f.-i ‘âlem: âlemin övüncü / Hz. Peygamber (K. 3/48).

fânūs: Far. cam mahfaza.

f. çarh: gökyüzü (G. 74/4).

fen: Ar. tecrübeye dayalı bilimler.

f.-i ‘aşk: aşk ilmi (G. 317/3).

f.-i fitne: fitne ilmi (G. 198/3).

Ferhād: Far. Ferhād ile Şîrîn’deki erkek aşk kahramanı (G. 296/4).

F.-ı ‘andelib: bülbül (G. 8/2).

feşāhat: Ar. dilin açık ve doğru kullanılması.

f. gülşeni: fesahat bahçesi (K. 8/52).

feyz: Ar. bolluk, bereket.

f.-bahş-ı hāme: Kalemin feyiz bahş edeni (K. 7/38).

f.-i bahār: baharın feyzi (G. 16/4).

f.-i leb: sevgilinin dudağının feyzi (G. 208/3).

fezā: Ar. gök, boşluk, geniş alan, uzay.

f.-yı gülbün-i ‘işret: işret bahçesinin göğü (G. 455/1).

figān: Far. feryat, figan.

f.-ı âteşin: ateşli feryat (G. 484/5).

f.-ı bülbül: bülbülün feryadı (G. 465/3).

fırāş: Ar. döşek, yatak, üzerine yatılmak üzere yere serilen yaygı.

f.-ı ebr: gökyüzünü kaplayan bulutlar (K. 2/38).

firdevs: Ar. cennet.

f.-i şöhet: sohbet cenneti (K. 8/17).

fülk: Ar. gemi.

f.-i dil: gönül gemisi (G. 319/1).

f.-i emel: emel gemisi (G. 205/2).

f.-i ümmīd: ümit gemisi (G. 474/5).

fürūğ: Far. parlaklık, nur, ziya, ışıık.

f.-u h̄usn: sevgilinin güzelliğinin ışıǵı (G. 427/1).

fütāde: Far. düşmüş, düşkün, bîcâre / âşık (G. 299/5; G. 327/1).

f.-dil: düşkün gönül (G. 378/2; G. 482/3).

fütādegān: Far. düşkünler.

f.-i ğam: gam düşkünleri (G. 60/1).

ġam: tasa, keder / keder tuzu (G. 30/3).

ġ.-h̄āne: gam evi / âşığın s̄nesi (G. 312/3).

ġ.-ı h̄icr: ayrılık gamı (G. 372/1).

ġ.-ı leb: sevgilinin dudağının gamı (G. 50/3).

ġamze: bakış / cellat (M. 1/120).

ġ.-i bed-mest: aşırı sorhoş gamze / sevgilinin bakışları (G. 26/5).

ġ.-ı cādū: cadı bakış / sevgilinin bakışları (G. 134/1; G. 151/3).

ġ.-i cellād: cellat bakışlar / sevgilinin bakışları (G. 12/3).

ġ.-i ġammaz: sevgilinin söz taşıyan gamzeleri (G. 369/3; G. 499/4).

ġ.-i h̄un-h̄ār: kan dökücü gamze / sevgilinin bakışları (G. 185/4).

ġ.-i h̄un-rīz: kan dökücü gamze / sevgilinin bakışları (G. 87/5; G. 173/2).

ġamze-i şūh: şūh gamze / sevgilinin bakışları (G. 198/3).

ġāret: Far. yağma.

ġ.-i dil: gönül yağması (G. 320/3).

ġark: Ar. suya batmak, suda kaybolmak.

ġ.-ı tūfān-ı riyā: riya tufanı içinde kaybolmuş (G. 13/6).

ġarīk: Ar. gark olmuş, suya batmış.

ġ.-i ġam: gama batmış (G. 447/3).

ġavġa: Far. kavga.

ġ.-yı ġurāb: karganın kavgası (G. 465/3).

ġazāl: Ar. ceylan.

ġ.-ı nāz: naz ceylanı / sevgili (G. 244/2).

ġazel: Ar. Dîvân şiirinde konusu genelde aşk olan ve çok sık kullanılan bir nazım şekli.

ġ.-i ābdār: akıcı gazel / şairin gazeli (G. 482/5).

gedā: Far. kul / gönül (G. 402/1) / âşık (G. 418/1) / ağyâr, rakip (G. 11/3).

g.-yı kûy: sevgilinin yaşadığı yerin kulu / âşık (G. 454/5).

gehvāre: Far. beşik / dünya (K. 4/31).

genc: Far. hazine / sevgilinin dudağı (G. 85/4).

g.-i ‘ayş: iştret hazinesi (G. 265/1).

g.-i cemāl: güzellik hazinesi (K. 2/2).

g.-i dehān: ağız (G. 260/1).

g.-i hüner: hüner hazinesi (K. 7/9).

g.-i nihān-ı sīne: gönlün gizli hazinesi (G. 214/4).

g.-i süveydā: kalp hazinesi (G. 470/3).

g.-i zer-i mihr: güneşin altın renkli ışıklarının hazinesi / güneş ışığı (K. 1/20).

g.-i ziyā-yı mihr: güneş ışığının hazinesi (K. 6/66).

gencīne: Far. hazine / Hz. Peygamber’in bulunduğu mağara (K. 1/37).

g.-i dil: gönül hazinesi (K. 9/50).

g.-i maḵṣūd: maksat hazinesi (K. 1/66).

g.-i viṣāl: vuslat hazinesi (G. 193/2).

gerd: Far. toz.

g.-i ḡam: gam tozu (G. 2/1; G. 445/4).

g.-i keder: keder tozu (G. 449/4).

g.-i riya: riya tozu (M. 1/225).

g.-i ṣeḡāvet: isyan tozu (K. 8/87).

gerden: Far. gerdan.

g.-i cān: can gerdanı (M. 1/235).

gerdūn: Far. felek.

g.-i ḡayāl: hayal feleği (R. 7).

g.serāy-ı rıf‘at: Yücelik feleğinin sarayı (K. 6/58).

germābe: Far. külhan.

g.-i tābende: sıcak külhan / dünya (K. 3/24).

geṣt: Far. gezme, gezinti yeri, mesire.

g.-i emel: emel gezintisi (G. 154/1).

g.-i ma' nā: mânâ gezintisi (G. 243/5).

g.zâr-ı penbe: pamuk tarlası / gökyüzü (K. 3/14).

gevher: Far. mücevher / gönül (G. 339/6).

g.-i dāniş: bilgi cevheri (G. 481/1).

g.-i ḥ'āhiş: arzu mücevheri (M. 1/236).

g.-i luṭf-ı sūḥan: sözün lütuf cevheri (G. 303/5).

g.-i ma' nī: mânâ cevheri (G. 316/5).

g.-i murād: murat mücevheri (G. 85/4).

g.-i tābān-ı eşk: gözyaşının parlak cevherleri / gözyaşları (G. 318/2).

g.-nişār: inci saçan / sevgilinin dudakları (G. 96/2).

girān: Far. ağır, sıkıntılı.

g.-bār-ı günāh: günahın ağır yükü (G. 52/3).

g.-ḥ'āb-ı 'adem: yokluğun ağır uykusu (G. 347/5).

girdāb: Far. suyun kendi etrafında dönmesiyle oluşan burgaç.

g.-ı çarḥ: feleğin girdabı (G. 45/5).

giryē: Far. ağlama, ağlayış.

g.-i ṭūfā-zā: tufan koparan ağlayış (G. 346/4).

gītī: Far. dünya, cihan.

g.-i 'irfān: irfan dünyası (M. 2/13).

g.-i naẓm: nazım dünyası (G. 391/5).

giyāh: Far. ot.

g.-ı ğam: gam otu (G. 240/2).

ğonce: Far. tomurcuk / Hz. Peygamber'in dudağı (K. 5/45) / sevgilinin ağzı (G. 301/4); sevgili (G. 314/1).

ğ.-āsā: gonca gibi / âşık (G. 225/3).

ğ.-dehen: gonca dudaklı / sevgilinin ağzı (M. 1/121).

ğ.-fem: gonca dudaklı / sevgili (G. 10/2).

ğ.-i ḥūn-ḥ'ār-ı dil-ber: sevgilinin kan dökücü goncası (G. 272/3).

ġ.-i la‘l-i leb: sevgilinin kırmızı
dudağı (G. 141/3).

ġ.-i ser-āmed: başta gelen gonca
/ sevgili (G. 60/4).

ġ.-leb: gonca dudaklı / sevgili
(G. 150/4; G. 219/3; G. 428/4).

ġ.-veş: gonca gibi (G. 452/1).

ġubār: Far. toz.

ġ.-i ġam: gam tozu (R. 9; G.
128/1; G. 252/3; G. 391/4).

ġ.-i haṭ: sevgilinin ayva tüyleri
(G. 269/2).

ġ.-i telḥ-i ġam: gamın acı tozu
(G. 231/1).

ġurbet: Ar. yabancı memleket.

ġ.-i ġam: gam gurbeti (G.
411/4).

ġūş: Far. kulak.

g.-i ġaflet: gaflet kulağı (K.
3/63).

g.-i gül: gülün kulağı (G. 61/2).

ġūy: Far. Top.

g.-yī āfitāb: güneş (G. 7/4).

g.-yī gerdān: dönen top / kadeh
(G. 40/1).

g.-i ḥur: ġūy u çevgān
oyunundaki top (K. 1/9).

ġüher: Far. mücevher / söz (G. 78/5).

g.-pāre: mücevher parçası (G.
475/1).

g.-pāre-i şevk: şevkin mücevher
parçası (G. 348/4).

g.-senc-i belāgat: belāgat
incisini saçan / Hz. Peygamber (K.
1/28).

ġül: Far. çiçek, gül / sevgili (G. 298/3;
G. 313/3; G. 385/5) / sevgilinin yüzü
(M. 2/43) / öğrenci (G. 121/6); yanak
(G. 324/2); sevgilinin dudağı (G.
437/4) / şarap kadehi (G. 447/1).

g.-berg: gül yaprağı / kırmızı
yanak (M. 1/121).

g.-bister-i şafā: mutluluğun gül
yatağı (G. 111/2).

g.-būy-ı pīrāhen: gömleğin gül
kokusu (G. 486/5).

g.-çehre: gül yüzlü (G. 114/2).

g.-ġonca-i leb: sevgilinin
dudağı (G. 323/4).

g.-‘ızār: gül yanaklı / sevgili (G.
135/2).

g.-i āl: kırmızı gül / sevgilinin yanağı (G. 24/3).

g.-i āteş-‘ızār: ateş yanaklı gül / sevgilinin yanağı (G. 49/4).

g.-i bāğ-ı firāk: ayrılık bahçesinin gülü (G. 100/2).

g.-i bāğ-ı ārzū: arzu bahçesinin gülü / sevgilinin yüzü (G. 446/2).

g.-i cām: kadeh gülü / kadeh (G. 195/2).

g.-i cemāl: sevgilinin yüzünün gülü (G. 442/3).

g.-i dāğ: âşığın yarası (G. 91/5; G. 442/5).

g.-i gülzār-ı ümmīd: ümit bahçesinin gülü (G. 437/2).

g.-i ḥandān: gülen gül / sevgilinin kırmızı yanağı (G. 418/4).

g.-i ḥulq: Hz. Peygamber’in ahlakı (K. 8/77).

g.-i ḥurşīd-i ‘ālem-tāb: âlemi aydınlatan güneş / sevgilinin yüzü (G. 403/3).

g.-i ‘işret: işret gülü / kadeh (G. 114/4).

g.-i rengīn-‘ızār: renkli yanaklı gül (G. 248/1).

g.-i ruḥ: yanağı gül / sevgili (G. 228/1).

g.-i ruḥsār-ı yār: sevgilinin yanağının gülü (G. 185/1).

g.-i rūy-ı peyamber: Hz. Peygamber’in yüzünün gülü (K. 9/23).

g.-i sāgar: kadeh gülü / kadeh (M. 1/58; M. 1/99; G. 105/3).

g.-i sīrāb: suya kanmış gül / sevgilinin yanağı (G. 496/1).

g.-i şükufte-‘ızār: sevgilinin yanağı (G. 411/5).

g.-i ṭab: sevgilinin yaratılışının gülü (G. 397/3).

g.-i ṭab‘-ı rind: rindin yaratılışının gülü (M. 1/73).

g.-i ter: yeni açmış gül / sevgili (G. 406/2).

g.-i ümmīd: ümit gülü (G. 27/1; G. 183/3).

g.-ruḥ: gül yanaklı / sevgili (G. 103/4; G. 219/1).

g.-ruḥsār: gül yanaklı / sevgili (G. 454/2).

gülbün: Far. gül bahçesi.

g.-i ‘işret: işret bahçesi (K. 2/14; G. 193/5).

gülistān / gül-sitān: Far. gül bahçesi, bahçe.

g.-1 ğam: gam bahçesi (G. 171/1).

g.-1 hūsn: güzellik bahçesi (G. 380/1).

g.-1 naẓm u neşr: nazım ve nesir bahçesi (G. 265/4).

g.-i mihr: güneş bahçesi (G. 361/6).

gülnār: Far. nar çiçeği / sevgilinin dudağı (M. 2/43).

gölşen: Far. gül bahçesi.

g.-gede-i cennet-i a'ālā: yüce cennet bahçesi (G. 232/2).

g.geh-i çarh: feleğin gül bahçesi / gökyüzü (K. 4/8).

g.-i 'aşk: aşk bahçesi (G. 138/3; G. 225/3).

g.-i dil: gönül bahçesi (G. 449/4).

g.-i kūy: gül bahçesi / sevgilinin yaşadığı yer (G. 31/2).

g.-i ṭab': yaratılış bahçesi / Hz. Peygamber'in fitratı (K. 9/33).

gölzār: Far. gül bahçesi.

g.-1 cemāl-i hūb: güzel yüzlülerin bahçesi / sevgilinin yüzü (G. 274/1).

g.-1 cihān: cihan bahçesi / dünya (K. 5/13).

g.-1 fenā: yokluk bahçesi / dünya (G. 385/5).

g.-1 firāk: ayrılık bahçesi (G. 345/5).

g.-1 kūy: sevgilinin yaşadığı yer (G. 408/3).

g.-1 ṭarab: sevinç bahçesi (G. 189/2).

g.-1 vişāl: vuslat bahçesi (G. 291/5).

güncişk: Far. serçe.

g.-i ednā: Anka (K. 5/39).

gürg: Far. kurt.

g.-i dil: gönül kurdu / gönül (G. 141/4).

ḥāb: Far. uyku.

ḥ.-1 'adem: yokluk uykusu (G. 347/5).

ḥ.-1 ferāġat: feragat uykusu (K. 8/71).

ḥ.-1 ḥayāl: hayal uykusu (G. 18/4).

ḥ.-i rāḥat: rahat uykusu (M. 2/74).

ḥabāb: Ar. su üzerindeki hava kabarcıkları / gökyüzünün dokuz katmanı (G. 318/5).

ḥ.-i bāde: şarabın kabarcıkları / gözcü (G. 433/4).

ḥāce: Far. efendi, hoca, tüccar.

ḥ.-i baḥt: talih tüccarı (G. 303/3).

ḥ.-i bāzār-ı ḥired: akıl pazarının tüccarı (G. 12/4).

ḥ.-i bāzār-ı ʿirfān: irfan pazarının tüccarı / şair (K. 8/50).

ḥ.-i çarḥ: gökyüzü hocası (G. 364/2) / gökyüzü tüccarı (G. 436/3).

ḥ.-i ğam: gam tüccarı (G. 208/6).

ḥ.-gān-ı himmet: himmet tüccarları (G. 78/4).

ḥ.-i gerdūn: felek tüccarı (K. 8/3).

ḥ.- maʿnā: mânâ tüccarı (K. 7/16).

ḥadeng: Far. ok.

ḥ.-i ğamze: gamze oku / sevgilinin bakışları (G. 378/4).

ḥ.-i ḳazā: kaza oku (G. 104/4).

ḥādī: Ar. doğru yolu gösteren, Allah'ın isimlerinden.

ḥ.-i rāh-ı hidāyet: hidāyet yolunun göstericisi / Hz. Peygamber (K. 3/43).

ḥadīḳa: Ar. bahçe.

ḥadīḳa-i dil: gönül bahçesi (K. 11/67).

ḥādīm: Ar. hizmetçi.

ḥ.-i ebr: bulut hizmetkârı (K. 2/22).

ḥāk: Far. toprak.

ḥ.-i pāy: ayak toprağı / sürme (G. 399/2).

ḥallāc: Ar. pamuk atıcısı.

ḥ.-i nesīm: rüzgâr (K. 2/28).

ḥāʾn: Far. sofa.

ḥ.-i murād: murat sofrası (G. 216/4).

ḥ.-i niʿam-ı vuṣlat: vuslat nimetinin sofrası (G. 121/5).

ḥançer: Ar. iki yanı keskin bıçak / sevgilinin kirpikleri (G. 310/3).

ḥ.-i āzār: azarlama hançeri (G. 89/1).

ḥ.-i ḥı̄ṣm u kīne: hı̄şım ve kin
hançeri (G. 321/1).

ḥ.-i müjgān: sevgilinin
kirpikleri (G. 115/3).

ḥ.-i ser-tīz-i hevā: havanın
keskin bıçağı / sert soğuk (K. 2/70).

ḥāne: Far. ev / gönül (G. 472/2).

ḥ.-i dil: gönül evi (G. 187/3).

ḥ.-i dūnyā: dünya evi (G.
470/2).

ḥ.-i zūhd: zūht evi (G. 197/2).

ḥāneh: Far. hankah, tekke.

ḥ.-i köhne: eski hankah / dünya
(G. 215/3).

ḥānumān: Far. ev, bark, aile, yuva.

ḥ.-sūz-ı dil: gönül evini yakan /
sevgili (G. 137/1).

ḥār: Far. diken.

ḥ.-i ḥançer-keş: hançer çeken
diken / rakip (G. 167/1).

ḥ.-i melāmet: kınama dikenini (G.
114/3).

ḥ.-i nifāk-efrāz: nifağı
yükselten diken (G. 436/1).

ḥ.zār-ı ḡam: gan dikenliği (G.
204/1).

ḥaste: Far. hasta, yorgun.

ḥ.-i ‘aşk: aşk hastası / âşık (G.
192/2; 490/6).

ḥat: Ar. yazı, çizgi.

ḥ.-i müşğīn-i nev: sevgilinin
yüzündeki yeni çıkan ayva tüyleri /
çimen (G. 403/3).

ḥ.-i şun‘: yaratılış çizgisi (G.
118/1).

ḥātem: Ar. mühür.

ḥ.-i la‘līn: kırmızı mühür / yeni
açılmış gonca (G. 270/4).

ḥātır: Ar. zihin, hafıza, gönül.

ḥ.-i vīrān: yıkık gönül / âşığın
gönlü (G. 499/3).

ḥayyāt: Ar. terzi.

ḥ.-i şitā: kış terzisi (K. 2/134).

hem-dem: Far. dost, arkadaş.

h.-i dil: gönlün arkadaşı /
sevgilinin hayali (G. 416/4).

hemyān: Far. kese, dağarcık, torba /
gonca (K. 9/16).

hevā: Ar. heves.

h. naḥli: heves fidanı (M.
1/204).

hezār: Far. bülbül (G. 335/5) / âşık (G. 489/1).

h.-ı ‘aşk: aşk bülbülü (G. 60/2).

h.-ı cān: can bülbülü (G. 130/4; G. 192/1).

h.-ı dil: gönül bülbülü (G. 293/1; G. 293/7).

h.-ı şūh-veş: şuh bülbül gibi / şairin kendi yaratılışı (K. 8/18).

h.-ı tab‘: yaratılış bülbülü (K. 7/14).

h.-ı zār: inleyen bülbül (G. 335/5).

ḥired: Far. akıl / seyyah (M. 2/13).

ḥürmen: Far. harman.

ḥ.-i ḡam: gam harmanı (M. 1/149).

ḥırz: Ar. muska, tılsım, nazar boncuğu.

ḥ.-ı ‘aşk-ı yār: sevgilinin aşk muskası (G. 31/5).

Ḥızır: Ölümsüzlük suyu ile ölümsüz olduğuna inanılan peygamber.

Ḥ.-ı emel: emel Hızır’ı (G. 103/5).

Ḥ.-veş: Hızır gibi (G. 389/1).

hicāb: Ar. perde, örtü.

h.-ı ‘işmet: ismet perdesi (K. 1/56).

hilāl: Ar. ayın yay hâlindeki durumu.

h.-āsā: hilal gibi (K. 8/27).

Hindū: Far. Hindistan halkı.

H.-yı ḥāl: sevgilinin benleri (G. 153/1).

H.-yı sūzān: sevgilinin yüzündeki benler (G. 376/3).

ḥumār: Ar. sarhoşluk.

ḥ.-ı dil: gönül sarhoşluğu (R. 10).

ḥ.-ı hicr: ayrılık sarhoşluğu (G. 50/5).

ḥun: Far. kan / şafak (K. 1/58).

ḥ.-āb-ı eşk: kanlı gözyaşları (G. 44/3; G. 98/4).

ḥ.-ı dil: gönül kanı (G. 243/1).

ḥ.-ı ḥar-gūş: tavşan kanı / şarap (M. 1/177).

ḥūnī: Far. kanlı, katil / sevgili (G. 264/1; G. 319/3; G. 443/5).

ḥurşīd: Far. güneş / sevgilinin yüzü (G. 52/1) / sevgili (G. 391/2).

ḥ.-i baḥt-ı kāmīyāb: arsızuna ermiş talih güneşi (G. 390/2).

h.-i hūsn: güzellik güneşi (G. 220/2).

h.-i t b-d r: parlak güneş / sevgilinin yüzü (G. 154/2).

hüccet: Ar. delil, senet.

h.-i h sn: sevgilinin güzelliğinin delili (G. 109/2).

h m : Far. Kaf Da ı'nda ya ad  ı söylenilen, kanatları yeşil, boz renkli ve gölgesinin bir insanın başına tesadüf etmesi durumunda o kişinin, sayesinde birçok güzelliğe kavu aca ı rivayet edilen efs nev  büyük bir ku  / Hz. Peygamber (K. 4/32) / sevgili (G. 23/4) / gönül (G. 149/1).

h.-y   f t b: güneş h ması / güneş (K. 3/50).

h.-y  d l: gönül h ması (G. 83/1; G. 90/5).

h.-y  evc-i h sn: güzellik zirvesinin h m s  (G. 464/1).

h.-y  h sn: güzellik h ması / sevgili (G. 125/2).

h.-y  izz   n z: naz ve yücelik h ması / sevgili (G. 208/2).

h.-y  k m: arzu h ması (G. 135/5).

h.-y  n z: naz h ması / sevgili (G. 353/1).

h.-y  t b -ı R  d : R  d 'nin yaratılı ının h m s  (G. 493/5).

h sn: Ar. güzellik.

h.-i mihr-i env r: güneş nurlu güzellik / sevgilinin güzelliği (G. 502/1).

hüsrev: Far. hükümdar, padişah.

h.-i d n: din padi ah  / Hz. Peygamber (K. 4/67; K. 9/45).

h.-i gül: g l padi ah  (G. 451/1).

h.-i h b n: güzellerin padi ah  / sevgili (G. 16/5).

h.-i ma n : m n  padi ah  /  air (G. 417/5).

  yd: Ar. bayram.

  -  vi   : kavu ma bayram  (G. 252/2).

 br h m /  br h m-i  zer: Ar. peygamber / gönül (G. 339/3).

  l m: Ar.  lke, diyar.

 -  c n: can  lkesi (G. 137/4).

 ks r: Ar. toprağı ve madenleri altına  evirdi ine inanılan bir sıvı.

i.-i ğinā-yı kalb: kalp zenginliği
iksiri (K. 2/119).

‘inān: Ar. dizgin.

‘i.-ı tab: yaratılış dizgini (G.
75/5).

ḳabā: Ar. cübbe, kaftan.

ḳ.-yı lafz: lafız kumaşı (K.
8/46).

ḳ.-yı lāle: lale kumaşı (G.
340/2).

ḳ.-yı sūḥan: söz kaftanı (K.
7/50).

kāfile: Ar. birlikte yolculuk yapan
kişilerin oluşturduğu topluluk /
gönüller (G. 147/3).

k.-i ma‘nā: mânâ kafilesi (K.
7/47).

kāfir: Ar. dinî hükümleri inkar eden
kimse / sevgili (G. 85/2; G. 418/3) /
sevgilinin bakışları (G. 85/2) /
sevgilinin saçları (G. 187/3).

k.-i çeşm: sevgilinin gözleri (G.
20/1).

k.-ḥunī-meniş: tabiatı kanlı
katil / sevgili (G. 136/2).

Ḳaknūs: rüzgârın esmesiyle birlikte
gagasından çok hoş nağmelerin
çıktığına, kanatlarını yere sürterek

kendisini yaktığına ve küllerinden
yeniden doğduğuna inanılan efsanevî
bir kuş.

Ḳ.-ı zerrin-bāl-i çarḥ: göğün
altın kanatlı Kaknūs’ü (G. 376/2).

kākül: Far. alna düşen saçar, perçem /
rakkas, dans eden (M. 1/118).

kālā/kāle: Far. kumaş, sermaye / şiir
(K. 8/44).

k.-i ‘aql: akıl kumaşı (M.
1/148).

k.-i āl: kırmızı kumaş /
sevgilinin yüzü (G. 269/1).

k.-i himmet: himmet kumaşı
(G. 436/3).

k.-i kām: arzu kumaşı (M.
1/234).

k.-yı naẓm: nazım kumaşı (G.
350/5).

k.-yı niyāz: yakarış kumaşı (G.
445/3).

k.-yı riya: riya kumaşı (G.
72/1).

k.-yı vaşl: vuslat kumaşı (G.
394/2).

ḳalb: Ar. yürek.

ḳ.-i figār: yaralı kalp (G. 62/4).

ķ.-i vīrān: viran kalp (G. 26/4).

ķan: T. kan (G. 412/1) / şafak rengi (K. 3/4).

ķān: Far. maden yatağı.

ķ.-i iḥsān: bağışlama hazinesi / Hz. Peygamber (K. 1/70).

ķ.-i kerem: cömertlik hazinesi / Hz. Peygamber (K. 9/47).

ķanādīl: Ar. kandiller.

ķ.-i mūnīr: parlak kandiller / yıldızlar (K. 4/20).

ķ.-i sūnbūl: sümbüller (M. 1/8).

ķand: Ar. şeker.

ķ.-i peygām-ı risālet: risālet haberinin şekerı (K. 8/53).

ķandīl: Ar. kandil.

ķ.-i cām: kadeh kandili (G. 419/2).

ķānūn: Ar. yasa, düzen, hukuk kuralı.

ķ.-ı dīl: gönül kanunu (G. 129/4).

ķār: Far. kazanç.

ķ.-ı aşķ: aşķ kazancı / aşķ (G. 26/1).

ķār-gāh: Far. işyeri, dükkân, atölye / dünya (G. 330/3).

ķ.-ı dehr: dünya dükkânı (G. 394/4).

ķ.-ı dīl: gönül (K. 7/50).

ķ.-ı felek: felek dükkânı (M. 1/19).

ķ.-ı nazm u neşr: nazım ve nesir dükkânı (K. 8/42).

ķāse: Far. cam, toprak veya çiniden yapılan çanak.

ķ.-i pūr-şīr-i māh: ayın sūtle dolu ķāsesi / ayın beyaz ve parlak hāli (K. 1/53).

ķāşīd: Ar. haberci.

ķ.-ı bād-ı şabā: sabah rüzgârı (G. 295/5).

ķaşr: Ar. köşķ.

ķ.-ı vişāl: kavuşma köşķü (G. 18/2).

ķāşāne: Far. köşķ / meyhane (M. 1/31).

ķatre: Ar. damla.

ķ.-i bārān-ı eşķ: gözyaşı yamurunun damlası (G. 318/4).

ķays: Ar. Mecnun.

ķ.-ı dīl: gönül Kays'ı (G. 243/2).

K.-i maḥabbet: muhabbet
Kays'ı, muhabbet (G. 58/1).

kebāb: Ar. kebab / can ve gönül (G. 330/5).

kebk: Far. keklik.

k.-i dil-i ḥandan: gönül (G. 454/4).

k.-i ḥandān: gülen keklik (M. 2/45).

k.-i ṣādī: mutluluk kekliği / mutluluk (G. 102/2).

kebūter: Far. güvercin / gönül (G. 67/1).

kef: Ar. el.

k.-i cūd: cömertlik eli (G. 368/5).

k.-i dil: gönül eli (G. 361/7).

keh-rübā: Far. kehribâr.

keh-rübā-yı mīhr: güneş
kehribarı (K. 3/12).

kemān: Far. yay / kaş (G. 261/2; G. 301/3).

Ken'an: Hz. Yakub ve Hz. Yusuf'un memleketi.

K.-i dil: gönül Ken'ân'ı / gönül (G. 393/2).

kenz: Ar. hazine.

k.-i çeşm: göz hazinesi / sevgilinin gözleri (G. 318/2).

kerīme: Ar. kız evlat.

k.-i baht: baht evladı (G. 63/4).

ke's: Ar. kadeh.

k.-i kerāmet: keramet kadehi (G. 372/4).

keştī: Far. gemi.

k.-i dil: gönül gemisi (G. 96/5; G. 154/4; G. 447/3).

k.-i Firenk: Firenk gemisi (K. 2/55).

k.-i kūh-āsā: dağ gibi gemiler (G. 45/5).

k.-i ten: ten gemisi / insan bedeni (G. 202/5).

k.-i vahş: vahşi hayvanların gemisi / Nûh'un gemisi (K. 2/73).

kıbāb: Ar. kubbeler.

ķ-ı çarḥ: gökyüzünün kubbeleri (G. 318/5).

ķiyāmet: Ar. evrenin yok olacağı zaman dilimi / sevgilinin boyu (G. 179/1; G. 432/5).

kilār: Far. kiler.

k.-ı ‘arz: yeryüzü kileri / yeryüzü (K. 2/35).

kilk: Far. kalem.

kilk-i ḥayāl: hayal kalemi (G. 428/5).

k.-i kudret: kudret kalemi (G. 153/2).

kilk-i jāj-ḥāy-ı sūḥan: sözün inleyen kalemi (K. 7/48).

kilk-i ter-zebān: yeni açılmış kalem (G. 279/5).

k.-i şun‘-ı Ḥaḳ: Hakk’ın yaratış kalemi (K. 9/21).

kilk-i zer: altın kalem (G. 1/147).

kilīm: çeşitli renk ve desenlerde üretilen halıdan daha ince olan kıl veya yün dokuma.

k.-i beyzā: beyaz kilim / kar (K. 2/23).

kimyā-ger: Ar+Far. kimyacı.

k.-i dünya: dünya (K. 1/15).

kişver: Far. ülke / işret bahçesi (K. 2/19) / dünya (K. 11/47).

k.-i cān: can ülkesi (G. 319/3).

k.-i dīl: gönül ülkesi (G. 81/5; G. 423/3).

k.-i Ḥıṭā: Hıtay ülkesi / sevgilinin saçları (G. 147/3).

k.-i ḥüsn: güzellik ülkesi (G. 88/2; G. 308/4).

k.-i ḳuds: kutsal ülke / sevgilinin güzelliği (G. 306/1).

k.-i vīrān: harap ülke / bahçe (K. 2/7).

k.-i vīrān-ı ḡam: gamın harap ülkesi (G. 52/5).

kişveristān: Far. ülke.

k.-ı ‘adem: yokluk ülkesi (K. 5/11).

k.-i bāḡ: bahçe (K. 9/2).

k.-i ḥüsn: güzellik ülkesi (G. 503/2).

k.-ı ṭaleb: talep ülkesi (G. 131/4).

k.-ı temennā: arzu ülkesi (K. 8/66).

kişvergeh: Far. ülke.

k.-i ḥayret: hayret ülkesi (M. 2/29).

kitāb: Ar. kitap.

k.-ı fikr-i maẓmūn: mazmun fikrinin kitabı (K. 8/49).

k.-ı h̄usn: güzellik kitabı (M. 2/37; G. 325/3).

k.-ı h̄usn-i dil-ber: sevgilinin güzellik kitabı (G. 408/2).

k.-ı  ı ve:  ı ve kitabı (G. 198/3).

k.-ı mihr: sevgi kitabı (G. 124/3).

k.-ı mihr-i dil-ber: sevgilinin sevgi kit bı (G. 359/3).

k hen / köhne: Far. eski.

k.  siy b: eski değirmen / dünya (K. 3/17; M. 1/20).

 ubbe: Ar. yarım küre şeklinde yapı unsuru.

 .-i  ar : gökyüzü (K. 4/12).

k  e: Far. sokak, yol.

k.-i  a   u ma abbet: muhabbet ve a   yolu (G. 208/6).

k.-i d ni : bilgi sokağı (K. 8/43).

k.-i dil: gönül yolu (G. 39/2).

k.-i  am: gam yolu (G. 199/3).

k dek: Far.  ocuk.

k.-i ez ar: Çiçekler (G. 270/1).

k.-i gehv re: be ikteki  ocuk / gönül (G. 475/2).

k h: Far. dağ.

k.-ı  ıynet: yaratılış dağı (K. 6/27).

k hl: Ar. sürme.

k.-i çeşm: göz sürmesi / sevgilinin ayağının toprağı (G. 94/3).

k.-i d de: göz sürmesi / dert (M. 1/165).

k.-ı n r-ı d de-i necm-i zıy -ba  a: parlak yıldızların gözlerinin nuruna sürme / miraç gecesi (K. 1/22).

 um  : Ar. dokuma, kumaş.

 .-ı i tir m: hürmet kuma ı (K. 1/57).

 .-ı  i r-i zerr n: altın şiir kuma ı (G. 248/5).

 ull b: Ar.  engel, kanca, eğirme  arkı.

 .-ı  ar : gökyüzü  arkı (G. 45/2).

 ulz m: Ar. deniz.

 .-ı ma n : mana denizi (G. 15/6).

 uvvet: Ar. g  .

 .-i b z -yı ba t: bahtın pazusunun kuvveti (G. 68/2).

külbe: Far. kulübe.

k.-i ahzān: hüznler evi / Hz. Yakub'un evi (G. 349/2).

külhen: Far. külhan.

k.-i germābe-i cān: can hamamının külhanı (G. 477/1).

k.-i pür-āteş: ateşle dolu külhan / gönül (G. 56/2).

kümeýt: Ar. koyu renkte doru at.

k.-i cām: kadeh (G. 71/1).

künbed: Far. kubbe.

k.-i çarḥ: gökyüzü (K. 2/39).

künc: Far. köşe, bucak.

k.-i firāḥ: ayrılık köşesi (G. 258/4).

k.-i ğam: gam köşesi (G. 49/3).

k.-i ğam-ı hicr: ayrılık gamının köşesi (G. 58/5).

k.-i hicr: ayrılık köşesi (G. 341/3).

k.-i temennā: istek köşesi (G. 155/4; G. 186/3).

k.-i 'uzlet: uzlet köşesi (G. 444/1).

k.-i vahdet: vahdet köşesi (G. 123/3).

lāle: Far. bir çiçek türü.

1.-ḥad: lale yanaklı / sevgili (G. 53/3).

1.-i ḥamrā: kırmızı lale / ateş (G. 397/2).

lālezār: Far. lale bahçesi.

1.-i dāğ: vücuttaki yaralar (G. 288/1).

la'l: Ar. kırmızı rekli, parlak ve kıymetli bir taş / sevgilinin dudağı (G. 95/1; G. 121/7).

1.-i dil-ber: sevgilinin dudağı (G. 96/2).

1.-i dūr-efşān: inci saçan dudak / gonca (K. 9/6).

1.-i gül-rū: gül yüzlünün dudağı / sevgilinin dudağı (G. 452/1).

1.-i leb: sevgilinin dudağı (G. 282/4).

lāne: Far. kuş yuvası / hâne, ev (K. 2/17).

leb: Far. dudak / şarap (M. 2/56) / gonca (G. 355/1) / ırmağın kıyısı (K. 3/13).

1.-i baḥr: deniz kenarı (K. 2/78).

1.-i dūr-nişār: inci saçan dudak / sevgilinin dudakları (G. 473/5).

1.-i ḥandān: gülen dudaklar /
gonca (K. 9/14).

1.-i ṣīrīn: tatlı dudak / sevgilinin
dudakları (G. 9/4; G. 460/3).

leṣker: Far. asker.

1.-keṣ-i fitne: fitne askerini
çekmek (G. 153/3).

levḥ: Ar. levha.

1.-i gerdūn: felek levhası (K.
1/54).

1.-i ḥāṭır: hatır levhası (M.
1/169).

1.-i ḥikmet-i dil: gönlün hikmet
levhası (K. 8/48).

1.-i semā: gökyüzü (K. 2/66).

levs: Ar. kir.

1.-i ḡam: gam kiri (G. 500/4).

Leylī / Leylā: Ar. Leylā vü Mecnûn
hikâyesinin kadın kahramanı / ilkbahar
(K. 5/5).

L.-yī gam: gam Leyla'sı (G.
243/2).

L.-i kām: istek Leylā'sı.

lezzet: Ar. tat, çeşni.

1.-i süḥan: sözün tadı (G. 323/2).

libas: Ar. elbise.

1.-i izz ü nāz: izzet ve naz
elbisesi (G. 93/5).

lu'betgeh: Ar+Far. oyun yeri / dünya
(G. 419/3).

lücce: Ar. engin deniz / dünya (G.
119/4).

1.-i ḡam: gam denizi (G. 319/1).

1.-i i'cāz: mucize denizi / Hz.
Peygamber'in mucizeleri (K. 1/43).

lülü: Ar. inci / söz (G. 355/1).

1.-yi ma'nā: mânâ incisi (K.
10/51).

ma'cūn: Ar. hamur kıvamındaki şey.

m.-i ḡam: gam macunu (M.
1/180).

māder: Far. anne.

m.-i dehr: felek annesi (G.
475/2).

m.-i eyyām: günlerin annesi (G.
432/2).

māh: Far. ay; deli (G. 14/1); pervâne
(G. 14/2); kadeh (G. 14/4).

m.-i bedr: parlak ay / Hz.
Peygamber (K. 1/35; K. 3/43).

m.-i burc-ı Hameyn: Mekke
ve Medine'nin ayı / Hz. Peygamber (K.
4/44).

m.-ı hüsn: güzellik ayı / sevgili
(G. 124/2; G. 287/1; G. 350/2).

m.-ı müşkîn-hâle: siyah haleli
ay / sevgili (G. 239/1).

m.-ı tâbân: parlak ay / sevgili
(G. 391/2).

m.-tal'at: ay yüzlü / sevgili (G.
179/2).

m. u âfitâb: ay ve güneş /
sevgilinin parlak yanağı etrafında
dönen iki pervane (G. 14/2).

m.-veş: ay gibi / sevgili (G.
303/4; G. 363/3).

maḥabbet: Ar. sevgi / şehir (G. 461/2).

maḥkeme: Ar. çeşitli davalara bakılan,
hâkim veya hâkimlerin önderliğinde
kurulan heyet.

m.-i 'aşk: aşk mahkemesi (G.
321/2).

maḥmūr: Ar. içki sarhoşluğunu
üzerinden atamamış kimse, uykulu kişi.

m.-ı ğam: gam mahmuru (G.
103/1).

maḥbûl: Ar. kabul edilmiş.

m.-i Mevlâ: Mevlâ'nın kabul
ettiği / Hz. Peygamber (K. 8/55).

Mâlik: Ar. cehennemde görevli melek /
dünya (K. 1/20).

mânend: Far. benzer, eş, misli.

m.-i şem': mum gibi (G. 415/3).

Mâni: Far. Çinli bir ressam ve nakkaş.

m.-i kudret: kudret Mani'si (G.
283/4).

manşib: Ar. erişilmesi istenen yüksek
makam, mevki.

m.-ı vuşlat: vuslat makâmı (G.
479/2).

mâr: Far. yılan / Hz. Peygamber'in
düşmanları (G. 1/37).

m.-ı tılsım-ı zülf: sevgilinin
züflerinin tılsımlı yılanı (G. 257/3).

ma'riż: Ar. hasta.

ma'riż-i 'aşk: aşk hastası (G.
143/2).

meclis: Ar. bir konuyu görüşmek üzere
yapılan toplantı.

m.-i ğam: gam meclisi (G. 9/3;
G. 246/4).

m.-i gül: gül meclisi (G. 456/3).

mecmû'a: Ar. el yazması kitap,
mecmua.

m.-yī nāz: naz mecmuası (M. 2/38).

m.-yī rūz: günler (K. 1/16).

meh: Far. ay (K. 4/9); sevgili (G. 390/1).

m.-cebīn: alnı ay gibi olan sevgili (G. 53/1).

m.-i burc-ı nübüvvet: peygamberlik burcunun ayı / Hz. Peygamber (K. 1/25).

m.-i burc-ı şeref: şeref burcunun ayı / Hz. Peygamber (K. 4/29).

m.-i Ken'ān: Kenan'ın ayı / Hz. Yûsuf (G. 5/1).

m.-i nā-mihribān: acımasız sevgili (G. 261/4).

m.-i nūr: nurlu ay / sevgilinin yüzü (G. 419/1).

m.-rū: ay yüzlü / sevgili (G. 204/4; G. 312/5).

m.-ruḥān: ay yanaklılar / güzeller (G. 7/7).

m.-i tābende-rū: parlak yüzlü ay / sevgili (G. 4/2).

m.-likā: ay yüzlü / sevgili (G. 63/1).

m.-veş: ay gibi / sevgili (G. 1/1; G. 231/5; G. 438/4).

mehçe: Far. 'alem.

m.-i zerrīn-ḳalem: altın işlemeli alem / sevgilinin yüzü (G. 221/1).

mekkār: Ar. hileci / zamane, devir (K. 11/4).

mekteb-ḥāne: Ar.+Far. okul / şairin gönlü (K. 8/48).

mel'abe: Ar. oyun, oyuncak.

m.-. tıfl-āsā: çocuk oyunu gibi (K. 2/57).

melce: Ar. sığınacak yer.

m.-i dünyā: dünyanın sığındığı / Hz. Peygamber (K. 8/55).

melek: Ar. gözle görülmeyen, sadece Allah'a ibadet ve hayır için yaratılan nûrânî varlıklar.

m.-ḥaslet: melek tabiatlı / sevgili (G. 186/2).

mellāḥ: Ar. gemici, kaptan.

m.-i cān: can denizcisi (G. 447/3).

memālik: Ar. memleketler, ülkeler.

m.-sitān-ı dāniş: bilgi memleketleri (K. 7/49).

menzil: Ar. konak yeri.

m.-i kām: arzu menzili (G. 36/5).

merdüm: Far. insan.

m-i dey: kış (K. 2/27).

m.-i dil: gönül (G. 391/4; G. 402/1).

merhem: Ar. deri üzerine sürülerek kullanılan ilaç.

m.-i vişāl: vuslat merhemi (G. 238/4).

Meryem: Ar. Hz. İsa'nın annesi / şairin düşüncesi (K. 5/54).

mest: Far. içki veya sarhoşluk veren bir şeyin etkisiyle kendinden geçen kimse.

m.-i 'işve: sevgili (G. 13/2).

meşk: Ar. öğrenmek için yapılan ders, çalışma, alıştırma.

m.-i 'aşk: aşk meşki (M. 2/37).

metā': Ar. eşya, mal.

m.-i cev̄r: cevir metai (G. 439/4; G. 487/4).

m.-i ğam: gam metai (G. 190/4).

m.-i ḥaṣmet: haṣmet metai (K. 6/59).

m.-i ḥūsn: güzellik metai (G. 39/2; G. 488/2).

m.-i 'işve: sevgilinin işvesi (G. 68/4).

m.-i ma'rifet: marifet metai (G. 187/5).

m.-i naẓm: nazım metai (K. 8/43; G. 12/5).

m.-i nāz u niyāz: naz ve yakarış metai (G. 319/4).

m.-i niyāz: yakarış metai (G. 145/1).

m.-i rāz: sır metai (G. 293/6).

m.-i ṭama': tamah metai (M. 1/233).

m.-i vaṣl: vuslat metai (G. 258/4; G. 433/2).

m.-i vuṣlat: vuslat metai (G. 266/1).

mey: Far. şarap (G. 30/2).

m.-i cūd: cömertlik şarabı (K. 10/31).

m.-i feyz: feyiz şarabı (M. 1/56).

m.-i la': sevgilinin dudağının şarabı (G. 332/2).

m.-i maḥabbet: muhabbet
şarabı (G. 85/5).

m.-perest: şaraba tapan / çok
şarap içen (M. 1/155).

meydān: Ar. açık ve geniş alan.

m.-ı ‘aşk: aşk meydanı (G.
89/2).

m.-ı dāniş: bilgi meydanı (G.
190/5).

m.-ı küştigīr: güreş meydanı /
gönül (G. 472/2).

m.-ı maḥabbet: muhabbet
meydanı (G. 35/1; G. 498/1).

m.-ı nazm: nazım meydanı (G.
237/5).

m.-ı rıza: rıza meydanı / dünya
(G. 120/2).

mey-ḥāne: Far. Meyhane.

m.-i çeşm: sevgilinin gözleri
(G. 121/2).

m.-i ḥüsn: sevgilinin
güzelliğinin meyhanesi (G. 30/2).

m.-i ṭab‘: şairin yaratılışının
meyhanesi / şairin mizacı (G. 263/5).

mıṣr: Ar. büyük şehir, ülke, Mısır.

m.-ı dil: gönül ülkesi (K. 5/55).

m.-ı ḥüsn-i ḥüb: güzellerin
güzellik ülkesi (G. 398/2).

m.-ı melāḥat: güzellik ülkesi
(G. 25/2).

m.-ı semā: gökyüzü (K. 1/18).

micmer: Ar. içinde tütsü yakılan kap,
buhurdan / dünya (K. 1/21).

m.-i ḥāk: toprak (K. 4/14).

miğfer: Ar. başın her yanını örten zırlı
başlık.

m.-i fūlād-ı gerdūn: feleğin
çelik miğferi / gökkubbe (G. 421/3).

mihmān-gede: Far. misafirhane.

m.-i ḡam: gam misafirhanesi
(R. 10).

mihr: Far. güneş (G. 436/4) / işret
meclisindekilerin yüzü (M. 1/58) / Hz.
Hüseyin (K. 11/35) / sevgili (G. 135/3).

m.-i baḥt: talih güneşi (G.
201/6; G. 365/5).

m.-i cān: can güneşi (G. 435/5).

m.-i cemāl: güzellik güneş / Hz.
Peygamber’in güzelliği (K. 6/42).

m.-i cihān: cihan güneşi /
sevgili (G. 137/1), sevgilinin yanağı
(G. 404/1); gönül (G. 342/4).

m.-i cihān-ārā: cihanı süsleyen güneş / sevgili (G. 438/4).

m.-i dü-kevn: iki âlem güneşi / Hz. Peygamber (K. 2/90).

m.-i feyż-engîz: feyiz veren güneş / şarabın her damlası (G. 495/1).

m.-i ḥānde-rū: yüzü gülen güneş / sevgili (G. 104/3).

m.-i ḥaşr: haşır güneşi (M. 1/238).

m.-i nev-ḥatt: sevgilinin ayva tüylerinin parlaklığı (G. 194/1).

m.-i pertev-nişār: ışık saçan güneş (M. 1/194).

m.-i ruḥ: yanak güneşi / sevgilinin yanağı (G. 20/2).

m.-i sāgar-ı ḥāhiş: istek kadehinin güneşi (G. 481/1).

m.-tal'at: güneş yüzlü / sevgili (M. 2/74).

m.-veş: güneş gibi (K. 8/89).

miḥrāb: Ar. camilerde önünde durup imamın kibleye yöneldiği kısım.

m.-ı niyāz: yakarış mihrabı / sevgilinin kaşları (G. 399/5).

milket: Ar. mülk.

m.-i nazm: nazım mülkü / şiir (G. 88/5).

mīnā: Far. cam, şişe.

m.-yı çarḥ: gökyüzü şişesi / gökyüzü (K. 1/56).

mīr: Far. emir, bey, reis, başkan.

m.-i ḥüsn: güzellik emiri / sevgili (G. 490/5).

mir'at: Ar. ayna / gönül (G. 298/2; G. 339/1).

m.-i çarḥ-ı tāb-nāk: parlak gökyüzü aynası (G. 359/4).

m.-ı felek: felek aynası (G. 405/3).

m.-i ḥātır: gönül aynası (G. 494/4).

m.-ı kalb: kalp aynası (G. 100/5; G. 128/1).

m.-ı mihr: güneş aynası (K. 1/10).

m.-ı ruḥ: Hz. Peygamber'in yanağı (K. 3/53).

m.-ı şafā-yı dil: gönlün kadersiz aynası / şairin gönlü (G. 5/5).

miyān: Ar. meydanlar.

m.-ı ümmīd: ümit meydanı (R. 2).

mīzbān: Far. mihmandar, misafir
ağırlayan.

m.-1 dil: gönül mihmandarı /
gönül (G. 267/4).

muḥīt: Ar. çepeçevre kuşatan, etrafını
kaplayan, okyanus, deniz.

m.-i eşk-i ter: taze gözyaşları
denizi (G. 416/2).

mūr: Far. karınca.

m.-1 Süleymān-1 dehr: dünya
Süleyman'ının karıncası / hırs (G.
205/6).

murğ: Far. kuş.

m.-1 cān: can kuşu (G. 265/5; G.
366/3).

m.-1 dil: gönül kuşu (G. 67/1; G.
277/2).

m.-1 emel: emel kuşu (G.
152/4).

m.-1 hevāyī: âşık (G. 94/5).

m.-1 hoş-nağam: hoş nağmeler
söyleyen kuş / mecliste hayrete düşmüş
kişiler (G. 10/3).

m.-1 ḥūsn: güzellik kuşu /
sevgilinin güzelliği (G. 382/3).

m.-1 maẓmūn: mazmun kuşu
(M. 2/12).

m.-1 şem'-i 'aşk: aşk mumunun
kuşu (G. 260/2).

m.-1 şem'-i ḥurrem: sevinç
mumunun kuşu (M. 1/151).

murğān: Far. kuşlar.

m.-1 ma'nā: mânâ kuşları (G.
493/5).

Muṣḥaf: Ar. Kur'ân-ı Kerîm.

M.-1 ruḥsār: sevgilinin
yanağının Mushaf'ı (G. 371/3).

mū/mūy: Far. kıl.

m.-miyān: sevgilinin beli (M.
2/54; G. 199/5).

m.-şıfat: kıl gibi / sevgilinin beli
(G. 273/1).

mülk: Ar. mülk, toprak.

m.-i çīn-i zūlf: sevgilinin saç
kıvrımları (G. 84/3).

m.-i dil: gönül mülkü (G.
153/3).

m.-i dil-i 'uṣṣāk-ı dīrīn: eski
âşıkların gönül mülkü (G. 503/1).

m.-i ḥūsn: güzellik mülkü (G.
452/1).

m.-i 'işret: işret mülkü (M.
1/75).

m.-i ruḥsār: sevgilinin yanağı
(G. 183/4).

m.-i sīne: âşığın sīnesi (G.
384/3).

müjgān: Far. kirpikler / asker (G.
185/4).

nāçiz: Far. önemi olmayan, hiç
hükümünde, değersiz.

n.-i devrān: felek (G. 373/7).

nağme: Ar. ezgi, kulağa hoş gelen
âhenkli ses / bülbül sesi (G. 337/5).

n.-i hezār: bülbülün nağmesi /
bülbül sesi (G. 485/2).

naḥcīr: Far. av hayvanı, ceylan.

n.-i emel: emel ceylanı (G.
386/2).

naḥl: Ar. fidan / sevgili (G. 455/5) /
heva, heves (M. 1/204).

n.-i nāz: naz fidanı / sevgili (G.
34/1; G. 238/3).

n.-i nāz-perverd: naz içinde
büyümüş fidan / sevgili (G. 320/2).

n.-i nev-res: yeni yetişen fidan /
sevgili (266/3).

n.-i nev-ṭāze: yeni yetişen fidan
/ sevgili (G. 324/2; G. 396/3).

n.-i şanavber: cam fıstığı ağacı
fidanı / gönül (G. 339/5).

naḥlistān: Far. fidanlık.

n.-i āh: ah fidanlığı (G. 339/5).

naḥd: Ar. para, akçe.

n.-i cān: can nakti / can (G.
216/1; G. 267/2).

n.-i çeşm: göz nakti / gözyaşı
(G. 470/4).

n.-i dil ü cān: gönül ve can nakti
(G. 460/2).

n.-i emel: emel nakti (G. 307/1).

n.-i eşk: gözyaşı nakti (G.
172/5).

n.-i ğam: gam nakti (G. 503/4).

n.-i girye: gözyaşı nakti (G.
384/3).

n.-i kerem: cömertlik nakti (G.
479/4).

n.-i metā'-ı 'ömr: ömür
metainın nakti / ömür (G. 330/3).

n.-i riyā: riya nakti (G. 244/5).

n.-i sīm: gümüş para / gül
yaprakları (G. 335/2).

n.-i sirişk: gözyaşı nakti (G.
156/3; G. 356/4).

n.-i sūrlḥ: kırmızı altın / gözyaşı
(G. 480/3).

n.-i şevḳ: şevk nakti (G. 78/4).

n.-i vaḳt: vakit nakti / vakit,
zaman (K. 7/44).

nakdīne: Ar+Far. peşin para.

n.-i niyāz-ı dil-i zār: inleyen
gönlün yalvarış nakti (G. 228/2).

naḳş: Ar. işleme, resim.

n.-ı ber-āb: suyun üzerindeki
nakış / çiçekler (K. 2/6).

n.-ı ezhār: çiçeklerin nakşı /
çiçeklerin güzelliği (K. 5/2).

n.-ı füsūn: büyü (G. 370/2).

n.-ı ḥüsn: güzellik resmi /
sevgilinin güzelliği (G. 346/3).

n.-ı ‘ibret: ibret nakşı (G. 36/3).

n.-ı murād: murat nakşı (G.
432/4; G. 458/3).

nār: Ar. ateş / sevgilinin yanağı (G.
356/1).

n.-ı intizār: bekleyiş ateşi (K.
5/3).

n.-ı Nemrūd: Nemrut’un Hz.
İbrahim’i bir mancınıkla içine attığı
dev ateş (K. 4/57).

naẓar / naẓra: Ar. bakış.

n.-ı i‘tibār: itibar nazarı (G.
368/3).

n.-ı merḥamet: merhamet nazarı
(G. 12/2).

n.-yı tegāfūl: tegafül bakışı /
istiğna (K. 6/16).

nem: Far. nem, ıslaklık / deniz (G.
56/2).

n.-i feyz: feyz nemi (R. 8).

n.-i luṭf: lütuf nemi (K. 8/82).

nemek: Far. Tuz / kar (K. 2/35).

nerd: Far. tavla oyunu.

n.-ı maḥabbet: muhabbet tavalası
(G. 238/2).

nergis: Far. beyaz ve sarı bir süs bitkisi
/ kandil (M. 1/8) / sevgilinin mest
bakışı (M. 2/43).

n.-ı pūr-tāb: parlak nergis /
kadeh (G. 496/1).

n.-ı ter: taze açmış nergis /
gözcü 451/4).

n.-ı zehrā: parlak nergis (G.
470/4).

n.-ı zībā: güzel nergis / Hz.
Peygamber’in gözleri (K. 8/57).

nesīm: Ar. hafif esen rüzgâr.

n.-i âh: ah rüzgârı (G. 170/2; G. 379/2).

n.-i cān: can rüzgârı (G. 426/4; G. 428/4).

n.-i himmet: himmet rüzgârı (K. 6/25).

n.-i hulk: Hz. Peygamber'in yaratılışı (K. 10/44).

n.-i nāle: inleme rüzgârı (G. 31/2; G. 417/5).

n.-i vaż'-ı melāmet: melāmet tavrının rüzgârı (G. 63/1).

nessāc: Ar. dokumacı.

n.-ı tab'-ı şūh: sevgilinin şuh tabiatı (G. 481/5).

neşve: Ar. neşe.

n.-i bāde-i vuşlat: vuslat şarabının neşesi (G. 460/5).

n.-i feyż: feyiz neşesi (G. 419/2).

n.-i mey: şarabın verdiği neşe (G. 452/7).

nev: Far. yeni.

n.ʿarūs-ı kām-ı şīrīn-kār: tatlı işli arzu gelini (G. 310/2).

n.-bāde-yı ma' nā: mânânın yeni şarabı (G. 89/5).

n.-ber-i ma' nī: mânâ meyvesi (G. 345/4).

n.-ḥayye-ḥāne: yeni çadır / yeryüzü (K. 2/50).

n.-nihāl-i nāz: yeni yetişen naz fidanı / sevgili (G. 379/5).

n.ṭıfl-ı perī-ruḥsār: peri yüzlü yeni yetişen çocuk / sevgili (G. 57/2).

nev-bahār: Far. ilkbahar.

n.-ı himmet: himmet baharı / Hz. Peygamber'in mânevî desteği (K. 5/31).

n.-ı tarab: sevinç baharı (M. 1/99).

ney: Far. üflemeli bir çalgı âleti.

n.-i nālān: inleyen ney (G. 285/1).

nevā: Far. ses, âhenk, şarkı, nağme.

n.-ı şūh-ı hezār: bülbülün şuh şarkısı (K. 7/7).

nezzāre: Ar. bakış.

n.-i rağbet: rağbet bakışı (G. 361/6).

nigāh: Far. bakış.

n.-ı iltifāt: sevgilinin iltifat dolu bakışı (G. 218/2) / Hz. Peygamber'in bakışı (K. 8/41).

n.-ı i'tibār: itibar bakışı (G. 283/2).

n.-ı luṭf: lütuf bakışı (G. 13/2; G. 344/3; G. 401/4).

n.-ı nāz: naz bakışı / sevgilinin bakışı (G. 35/5).

nigeh: Far. bakış.

n.-i āfet: âfet bakışlar / sevgilinin bakışları (G. 30/5).

n.-i luṭf: lütuf bakışı (G. 12/2; G. 349/5).

nigār: Far. nakış, resim.

n.-ı çarḥ: göğün resmi (K. 8/20).

niḥāl: Far. fidan.

n.-i cefā: vefa fidanı (G. 250/4).

n.-i 'işve: işve fidanı / sevgili (G. 27/5).

n.-ı kām: arzu fidanı (G. 308/2).

n.-ı serv-i ḳadd: servi boylu fidan / sevgilinin boyu (M. 2/47).

niḳāb: Ar. yüz örtüsü, peçe.

n.-ı şerm: utanma örtüsü (G. 352/4).

Nîl: Far. Nil nehri.

N.-i akṣā-yı emel: emelin uzak Nil'i (G. 479/2).

N.-i kām-ı dehr: dünyanın arzu Nil'i (G. 263/4).

nūr: Ar. ışık.

n.-ı cihān-tāb: dünyayı aydınlatan ışık / Hz. Peygamber (K. 1/61).

n.-ı 'irfān: irfan nûru (M. 1/206).

n.-ı raḥmet: Hz. Peygamber'in vücudu (K. 8/51).

nūş-dārū: Far. panzehir, tiryak.

n.-yı leb: sevgilinin dudağının panzehiri (G. 418/2).

nübüvvet: Ar. peygamberlik.

n. güneşi: peygamberlik güneşi (K. 1/34).

nücūm: Ar. yıldızlar.

n.-ı tāb: parlak yıldızlar / Ehl-i beyt ve sahabeler (K. 1/35).

nūşḥa: Ar. yazılı bir metinden çıkarılan suret.

n.-yı ḥāṭır: hatır nüshası (G. 117/5).

pā / pāy: Far. ayak.

p.-ı azm: gayret ayağı / azmetme (K. 4/66).

p.-bend-i müşkil: ayak bağı olan zorluklar (G. 277/2).

p.-bend-i riyā: riya bağı (G. 290/4).

p.-ı dil: gönlün ayağı (G. 62/3; G. 27/2).

p.-ı sūḥan: sözün ayağı (K. 7/47).

pādişāh: Far. padişah, hükümdar / Allah (M. 1/217) / sevgili (G. 207/1).

p.-ı ‘aşk: aşk padişahı (G. 52/2).

p.-ı ḥüsn: güzellik padişahı / sevgili (G. 38/5; G. 498/3).

p.ı mülk-i dil: gönül mülkünün padişahı (G. 459/2).

p.-ı mülk-i ma‘nā: mânâ mülkünün padişahı / Hz. Peygamber (K. 5/25).

p.-ı sūḥan: sözün padişahı (K. 7/29).

pālān: Far. semer, eğer.

p.-ı ‘aşk: aşk eğeri (G. 312/4).

pāre: Far. parça.

p.-i aḥker: kıvılcım taneleri / yıldızlar (K. 4/17).

pāy: Far. ayak.

p.-ı bigāne: kayıtsız adımlar (G. 483/4).

pençe: Far. yırtıcı hayvanların ön ayaklarının sivri, tırnaklı kısmı.

p.-i bāz-ı dil: gönül doğanının pençesi (G. 383/3).

p.-i dey: kışın pençesi / aşırı soğuk (K. 9/4).

p.-i ḡam: gam pençesi (K. 3/74).

p.-i ḥurşīd: güneşin pençesi (Kt. 2/2).

perde: Far. bir yerin görünmesini engellemek için gerilen kumaş.

p.-i çeşm: göz perdesi (G. 71/4).

p.-keş-i haclet: utanma perdesi çekme (G. 379/3).

p.-i nāmūs-ı nesīm: rüzgârın namus perdesi (G. 347/2).

p.-i rāḥat: rahat perdesi (G. 399/7).

perī: Far. tabiat üstü varlıkların güzel olanları / sevgili (G. 144/2; G. 277/3; G. 332/4).

p.-çehre: peri yüzlü / sevgili (G. 112/1).

p.-i beççe: peri yavrusu / sevgili (G. 97/2; 289/4; G. 328/2).

p.-peyker: peri yüzlü / sevgili (G. 204/3).

p.-rû: peri yüzlü / sevgili (G. 86/5; G. 362/5).

p.-ruhsâr: peri yanaklı sevgili (G. 2/5).

p.-veş: peri gibi (G. 139/2).

pertev: Far. ışıık, parlaklık.

p.-i ân: güzellik ışığı / Hz. Yusuf'un güzelliğı (G. 404/1).

p.-i didâr: yüzdeki aydınlık / sevgilinin yüz güzelliğı (G. 286/1).

p.-i nûr-ı nübüvvet: peygamberlik nýrunun ışığı (K. 3/72).

p.-i ruhsâr: sevgilinin yanağının ışığı (G. 14/2).

pervâne: Far. kelebek /âşık (G. 65/4; G. 209/3); ay ve güneş (G. 14/2).

p.-âsâ: perfane gibi (G. 483/3).

p.gân-ı 'aşk: aşk pervaneleri (G. 355/4).

p.-i dil: gönül pervanesi (G. 388/2).

p.-şifat: pervane gibi / mumun ışığı (R. 11).

p.-veş: pervâne gibi (M. 1/132).

peyk: Far. haberci.

p.-i 'akl: akıl (K. 1/45).

p.-i figân: feryat habercisi / âşığın feryadı (G. 196/4).

p.-i hayâl: hayal habercisi (G. 345/3).

p.-i şabâ: sabah rüzgârı / haberci (G. 197/1; G. 229/1).

peymâne: Far. kadeh / sevgilinin dudağı (G. 58/5).

p.-i kâm: arzu kadehi (R. 6).

p.-i mihr: güneş (R. 10).

p.-i şüh: şuh kadeh (G. 43/2).

pîr: Far. yaşlı.

p.-i 'akl: akıl (G. 239/3).

p.-i 'aşk: aşk pîri / âşık (G. 486/3).

p.-i cân: âşığın canı (G. 325/4).

p.-i felek: felek (G. 267/5).

p.-i muğan: meyhaneci (G. 223/4; G. 471/4).

pīrāmen: Far. gömlek / goncanın açılmamış yaprakları (G. 334/4).

pīrāye: Far. süs, ziynet.

p.-i nazm: nazım süsü (G. 316/5).

piyāle: Far. içki kadehi.

p.-i cān: can kadehi (G. 473/1).

pūr: Far. oğul.

p.-i dāniş: bilginin oğlu (K. 5/54).

rabṭ: Ar. bağ, bağlanma, iliştiirme.

r.-i maḥabbet: muhabbet bağı (G. 67/4).

rāh: Far. yol.

r.-i aşk-ı yār: sevgilinin aşkının yolu (G. 39/5).

r.-i emel: emel yolu (G. 360/4; G. 381/2).

r.-i maḥabbet: muhabbet yolu (G. 36/5).

r.-i rāst: doğru yol (K. 5/3).

r.-i temennā: arzu yolu (G. 70/4).

r.-i vuşlat: vuslat yolu (G. 208/7).

rahş: Far. gösterişli at.

r.-i baht: talih atı (G. 213/4).

r.-i çālāk: çevik at / Burak (K. 1/50).

raḳīb: Ar. rakip.

r.-i dīv: şeytan rakip (G. 263/2).

r.-i dīv-i bed-kirdār: kötü fiilli şeytan rakip (G. 385/2).

r.-i dūn: alçak rakip (G. 144/2).

r.-i ḥār: eşek rakip (G. 299/1; G. 305/2).

r.-i ḥār: diken / rakip (G. 110/3; G. 407/2).

r.-i nākes: alçak rakip (G. 115/5).

r.-i seg: köpek rakip (G. 354/4; G. 416/3).

raḳqaş: Ar. dans eden.

r.-i çarḥ: gökyüzü rakkası / gökyüzü (G. 146/1).

ravza: Ar. suyu ve yeşilliği bol bahçe.

r.-yı Rıdvān: Rıdvan bahçesi / cennet bahçelerinden biri (G. 418/5).

rāyet: Ar. bayrak, sancak.

r.-i nāzūk: sevgilinin boyu (G. 362/1).

reh: Far. yol.

r.-ı ‘aşk: aşk yolu (G. 151/3).

r.-i kām-ı ‘ışret: ışıret arzusunun yolu (M. 1/87).

reşha: Ar. damla.

r.-ı luṭf: lütuf damlası (K. 6/49).

reyhān: Ar. fesleğen / kâkül (G. 324/2).

rez: Far. asma, üzüm.

rez duḡteri: üzümün kızı / şarap (M. 1/182).

rıtl: Ar. büyük şarap kadehi.

r.-ı girān-ı hicr: ayrılığın dolu kadehi (G. 474/5).

rind: Far. rint.

r.-i cihān: cihanın rindi / âşık (G. 326/1).

r.-i çarḡ-ı bî-vefā: cefasız felek rindi (G. 491/4).

r.-i dehr-i âşüfte-meşreb: perişan dünya rindi (M. 2/33).

r.-i dil: gönül rindi / gönül (G. 63/2; G. 412/5).

r.-i felek: felek rindi (G. 259/4).

r.-i maḡabbet: muhabbet rindi (G. 332/3).

r.-i şūḡ: şūh rint (G. 180/5).

rişte: Far. iplik.

r.-i cān: can ipliği (G. 129/1).

r.-i luṭf: lütuf ipliği (G. 357/1).

r.-i nālīş: inleme ipi (M. 1/236).

r.-i nazm: nazım ipliği / şiir (K. 7/43).

riyāz: Ar. bahçeler.

riyāz-ı ṭab‘: yaratılış bahçesi (G. 280/5).

rūḡ: Ar. insan ve hayvanda vücudu canlı kılan hayat gücü.

r.-ı revān: yürüyen ruh / sevgili (G. 301/1; G. 326/1).

ruk‘ a: Ar. mektup, tezkere, yazıl kağıt, dilekçe, arzuhal.

ruk‘ a-i cān: can dilekçesi (G. 117/4).

rūşen-çerāğ-ı meh: ayın parlak kandili (G. 128/2).

rūy: Far. yüz.

r.-ı ‘ālem: yeryüzü (K. 1/4).

r.-ı cānān: sevgilinin yüzü / güneş (G. 52/1).

r.-ı dil: gönül yüzü (G. 210/5).

r.-ı dünyā: yeryüzü (K. 2/89).

r.-1 bütân: putların yüzü / sevgililerin yüzü (G. 352/3).

r.-y1 meh: ayın yüzü (G. 264/5).

r.-1 meh-veş: ay gibi yüz / sevgilinin yüzü (G. 17/5).

r.-1 rahşân: parlak yüz / sevgilinin yüzü (G. 358/4).

r.-1 siyâh: siyah yüz / günahlardan ötürü ortaya çıkan utanma ve pişmanlık hâli (M. 1/248).

rûz: Far. gün.

r.-1 siyâh-ı ğam: gamın siyah günü (G. 481/1).

rûzgâr: Far. zaman, vakit, yel.

r.-1 kîne-ver: kin sahibi zaman (G. 339/1).

rûmh: Ar. süngü, mızrak.

r.-i âh: ah mızrağı (G. 89/2).

Rüstem: Far. Zâl'in oğlu. *ŞehnÂme*'de anlatılan efsânevî kahramanlardan biri / Hz. Peygamber'in kapıcısı (K. 1/37).

R.-i ğamze: gamze Rüstem'i / sevgilinin bakışı (G. 19/3; G. 484/3).

R.-i gerdûn: felek Rüstem'i (G. 20/5).

R.-i şarşar-ı dey: kış rüzgârının Rüstem'i (K. 2/18).

Rüstemâne: Far. Rüstem gibi, yiğitçe, kahramanca (G. 361/5).

rûsvâ: rezil, kepaze.

r.-1 cihân-ı 'aşk: aşk dünyasının rûsvâsı / bülbül (G. 382/2).

şabâ: Ar. sabah rüzgârı, tan yeli / haberci (G. 422/1).

ş-veş: sabah rüzgârı gibi (K. 8/37; G. 365/4).

sâġar: Far. kadeh.

s.-1 âmâl: emellerin kadehi (G. 90/3).

s.-1 havz-ı kerem: cömertlik havuzunun kadehi (G. 396/1).

s.-1 kâm: arzu kadehi (K. 136/4).

şahbâ: Ar. şarap.

ş.-y1 ğam: gam kadehi (G. 44/1).

ş.-y1 la'l-i yâr: sevgilinin dudağının kadehi (G. 388/5).

ş.-y1 leb: sevgilinin dudağı (G. 14/3; G. 291/4).

şâhib: bir şeye mâlik olan.

ş.ü'l-mirâc: miraç sahibi / Hz. Peygamber (K. 1/24).

şahîfe: Ar. sayfa.

ş.-i ruḥ-ı âl: sevgilinin kırmızı yanağı (G. 462/2).

sâ'il: Ar. dilenci / Anka (K. 2/129).

sâkî: Ar. meclislerde içki dağıtan kimse.

s.-i dehr: dünya sâkîsi (G. 384/2).

s.-i devrân: felek sâkîsi (K. 8/2).

s.-i emel: emel sâkîsi (G. 28/4).

s.-i felek: felek sâkîsi (R. 10).

s.-i gül-ruḥ: gül yanaklı sâkî (M. 1/57).

s.-i Kevşer: Kevser'in sâkîsi / Hz. Ali (K. 11/46).

s.-i peymâne: kadeh sâkîsi / kadeh (G. 457/2).

s.-i sîmîn-ten: gümüş bedenli sâkî (G. 441/4).

s.-i sipîhr: talih sâkîsi (G. 213/5).

sâkîye: kadın sâkî.

s.-i dil: gönül (G. 345/5).

şanem: Far. put / sevgili (G. 54/5; G. 303/2).

şânî: Ar. ikinci.

ş.-i 'İsâ: ikinci İsa / ilkbahar (K. 5/19).

şarşar: Ar. rüzgâr, kasırga, fırtına.

ş.-1 âh: ah fırtınası (G. 6/1; G. 160/2).

ş.-1 heybet: heybet rüzgârı / Hz. Peygamber'in heybeti (K. 4/53).

ş.-1 sevdâ: sevda rüzgârı (G. 202/2).

Şavlecân: Ar. ucu eğri olan bir tür sopa, çevgân.

Şavlecân-ı zülf: Sevgilinin saçları (G. 7/4).

şayd: Far. av.

ş.-1 dil: gönül avı (G. 448/3).

sāye: Far. gölge.

s.-i temkîn: temkinli olma (K. 9/32).

şayyād: Ar. avcı / sevgilinin bakışları (M. 1/120).

ş.-1 fikr: fikir avcısı (K. 7/2).

ş.-1 ḥayāl: hayal avcısı / şairin hayali (K. 5/56).

ş.-1 'işve: sevgili (G. 158/3).

ş.-1 tîz-pây-ı sūḥan: sözün hızlı avcısı (K. 7/2).

sebū: Far. testi.

s.-yī dīl ü cān: can ve gönül testisi (G. 59/5).

sedd: Ar. engel.

s.-ī buhl: cimrilik seddi (K. 6/8).

sehāb: Ar. bulut.

s.-ī ‘afv: af bulutu / Hz. Peygamber’in şefaati (K. 4/61).

semt: Ar. cihet, taraf, semt.

s.-ī kemāl: olgunluk semti (K. 7/12).

s.-ī recā: rica semti (G. 104/4).

s.-ī taleb: talep semti (G. 357/5).

Semūm: Ar. sam yeli, rüzgâr.

S.-ī germ-i sitem: zulmün sıcak rüzgârı (G. 292/4).

seng: Far. taş.

s.-dīl: taş gönüllü / rakip (G. 378/4).

s.-ī cevr: cevir taşı (G. 383/2).

s.-ī gumūm: gam taşları (K. 6/9).

s.-ī havādiş: hadise taşları (K. 11/16; G. 52/4).

s.-ī ta‘ne: ayıplama taşı (K. 11/63; G. 200/4).

sengistān: Far. taşlık.

s.-ī şām: gökyüzü (K. 1/9).

ser: Far. baş.

s.-bezm-i fenā: yokluk meclisinin başı / dünya (G. 101/5).

s.-bezm-i vefā: vefa meclisinin başı (G. 471/1).

s.-kūçe-i gam: gam yolunun başı (G. 356/4).

s.-menzil-i kurb: yakınlık menzilinin başı (G. 35/3).

s.-ī menzil-i vişāl: kavuşma menzilinin başı (G. 143/4).

s.-levha-yī dīl: gönül levhasının başı (G. 428/5)

ser-mest: sel suyu (K. 5/4).

s.-mest-i şahbā-yī ‘aşk: aşk kadehinin sarhoşu / gönül (G. 472/1).

s.-pençe-i iqbāl: ikbalin zorlu eli (G. 385/4).

s.-rişte-i nazm: nazım ipinin başı (G. 276/5; G. 342/5).

s.-ī sipihr: yıldızın başı (K. 6/39).

serāy: Far. saray / dünya (K. 3/77).

ser-güzeşt: Far. macera.

s.-i ‘aşk: aşk macerası (G. 449/3; G. 499/4).

serv: Far. servi ağacı / sevgili (G. 299/7).

s.-i bālā: yüksek servi / sevgilinin boyu (M. 1/119; G. 358/3).

s.-i bāğ: bağın servisi / sevgili (G. 481/3).

s.-i bāğ-ı ‘işve: işve bahçesinin servisi / sevgili (G. 369/5).

s.-i bāğ-ı maḥşergāh: mahşer bahçesinin servisi / sevgili (G. 93/4).

s.-ı ḥurāmān: servi gibi salınarak yürüyen / sevgili (G. 348/1).

s.-i ḥoş-ḥurām: güzel yürüyen servi / sevgili (G. 380/4).

s.-i ḥoş-reftār: güzel yürüyüşlü servi / sevgili (G. 415/1).

s.-ḳadd: servi boylu / sevgili (G. 212/3; G. 409/4).

s.-i nāz: naz servisi / sevgili (G. 500/2).

s.-i nev: yeni yetişen servi / sevgili (G. 391/1).

s.-i ra‘nā: güzel servi / sevgili (M. 2/71).

setr: Ar. örtü.

s.-i ḳudret: kudret örtüsü (G. 6/4).

seyl: Far. sel.

s.-i eşk: gözyaşı seli (G. 35/2).

s.-i hūn-ı eşk: gözyaşların kanlı seli (G. 6/2).

s.-i sirişk: gözyaşı seli (G. 414/5).

seyl-āb: Far. sel.

s.-i feyz: feyiz seli (K. 5/4).

s.-ı mey: şarap seli (G. 394/3).

şındır-: T. kırmak / kalp incitmek (G. 383/2).

sīb: Far. elma / sevgilinin çenesi (M. 2/43).

Sidre: Ar. Sidretü’l-Müntehâ’da yer alan bir ağaç. Hz. Peygamber’in Cebrail’le Miraç gecesinde yükseldiği yedinci kat semâda bulunan makam / sevgilinin boyu (G. 355/3).

sille: Far. tokat, şamar.

s.-i saḥt-ı sitem: zulmün sert tokatı (G. 149/3).

sîm: Far. gümüş.

s.-endām: gümüş endamlı sevgili (G. 496/4).

s.-i sirîşk: âşığın gözyaşları (G. 145/2).

s.-ten: gümüş bedenli / sevgili (G. 186/2).

sipāh: Far. asker, ordu.

s.-i ser-keş-i müşgān: başına buyruk kirpik askerleri / sevgilinin kirpikleri (G. 118/3).

sipehsālār: Far. komutan.

s.-i şultān-ı bahār: bahar sultanının komutanı (G. 270/5).

sipîhr: Far. yıldız.

s.-i dūn: alçak talih (G. 69/4; G. 299/8).

s.-i kīne-cū: kin tutan talih (G. 48/5).

s.-i pūr-gurur: gururlu yıldız / talih (Kt. 2/2; G. 390/5).

sitāre: Far. yıldız.

s.-i baht: baht yıldızı (G. 475/4).

şoḥbet: Ar. iki kişi arasındaki dostça konuşma, hasbihal.

ş.-i şems: güneşin sohbeti (G. 285/2).

şubhgāh: Far. sabah.

ş.-i tarab: sevinç sahabı (M. 1/173).

şuhuf: Ar. sayfalar.

ş.-i baht: talih sayfaları (G. 364/2).

sūk: Ar. pazar.

s.-i şehir-i gülzār: gül bahçesi (K. 3/40).

şultān: Ar. hükümdâr / Allah (M. 1/230 / Hz. Peygamber (K. 5/24; G. 463/1).

ş.-i bahār: bahar sultanı / ilkbahar (K. 5/9).

ş.-i güzîn: seçkin sultan / Hz. Peygamber (K. 8/61).

ş.-i Ḥabeş: Habeş sultanı / sevgilinin yüzündeki ben (G. 153/3).

ş.-i resil: Resullerin sultanı / Hz. Peygamber (K. 9/32).

ş.-i sa'âdet: mutluluk sultanı / Hz. Peygamber (K. 1/30).

sūrgeh: düğün yeri / dünya (K. 5/13).

süfre: Ar. sofrası.

s.-i cūd: cömertlik sofrası (K. 4/47).

sükkān: Ar. sakinler.

s.-1 ma' nā: mânâ sâkinleri (K. 8/46).

Süleymān: Ar. Hz. Süleyman.

S.-1 şitā: kış mevsimi (K. 2/57).

sünbül: Far. mor renkli güzel kokulu bir çiçek / kul (G. 270/5).

s.-i cennet: cennet sümbülü (G. 399/1).

şafak: Ar. Güneş doğmadan önce ufukta görülen kızıllık / kırmızı mürekkeple çekilmiş tuğra (K. 1/17).

şāh: Far. padişah, hükümdar / Hz. Peygamber (K. 10/30) / sevgili (G. 218/5; G. 327/2).

ş.-1 cihān: cihan padişahı / sevgili (G. 326/3).

ş.-1 cihān-ı hūsn: güzellik dünyasının padişahı / sevgili (G. 382/4).

ş.-1 dey: kış şahı (K. 2/22; G. 375/1).

ş.-1 dīn: din padişahı / Hz. Peygamber (K. 2/94).

ş.-1 ev-eddā: “ev-ednâ” padişahı / Hz. Peygamber (K. 5/23).

ş.-1 hūsn: güzellik şahı / sevgili (G. 13/7; G. 320/5; G. 397/3).

ş.-1 ‘işve: işve padişahı / sevgili (G. 157/3; G. 230/3; G. 420/4).

ş.-1 menba‘-ı cūd: cömertlik kaynağının padişahı / Hz. Peygamber (K. 4/35).

ş.-1 mercān: mercan padişahı (K. 2/54).

ş.-1 mülk-i hūsn: güzellik mülkünün padişahı / sevgili (G. 216/1; G. 244/3).

ş.-1 pūr-cefā: çok cefa eden şah / sevgili (G. 66/5).

ş.-1 resil: Resullerin şahı / Hz. Peygamber (K. 6/39).

ş.-1 şem‘-i tāk-dār: tac sahibi mum padişahı (G. 450/4).

ş.-1 şitā: kış şahı (G. 410/5).

ş.-zāde: Hz. Hüseyin (K. 11/48).

ş.-zāde-i dūnye: dünya padişahının oğlu / Hz. Hüseyin (K. 11/29).

şāhen-şāh/şehen-şeh: Far. padişahlar padişahı / sevgili.

ş.-1 'işve: işve padişahı (G. 93/5).

ş.-1 memālik-i hūsn: güzellik memleketlerinin padişahı (G. 439/4).

şāh-bāz: Far. bir doğan cinsi / Hz. Hüseyin (K. 11/32).

ş.-1 dil: gönül doğanı (G. 344/4).

ş.-1 hūsn: güzellik doğanı / sevgili (G. 171/2).

şāhid: Far. sevgili, güzel, dilber.

ş.-i ma'nā: mână güzeli (K. 7/25).

şahne: Ar. bekçi.

ş.-i devrān: devran bekçisi (G. 402/4).

ş.-kār-ı gamze: gamze bekçisi / sevgilinin bakışları (G. 257/5).

ş.-i mezāk: lezzet bekçisi / iştret (G. 197/2).

şāh-rāh: Far. anayol, ana cadde.

ş.-1 fikr: fikir yolu (K. 7/47).

şahs: Ar. kişi, kimse.

ş.-1 gam: gam kişisi (G. 395/2).

şām: Far. akşam.

ş.-1 firāk: ayrılık akşamı (G. 455/6).

ş.-1 gam: gam akşamı (M. 1/173; G. 419/2).

ş.-1 mes'ūd: mutluluk veren akşam / mevlit gecesi (K. 3/28).

ş.-1 sa'ādet-baḥş: mutluluk veren akşam / Hz. Peygamber'in miraca yükseldiği akşam (K. 1/1).

şarāb: Ar. içki (G. 430/1).

ş.-1 feyz: feyiz şarabı / sevgilinin dudağı (G. 136/1).

ş.-1 'işve: işve şarabı / sevgilinin işvesi (G. 271/3).

ş.-1 la'l: sevgilinin dudağının şarabı (G. 281/4; G. 357/4).

ş.-1 leb: sevgilinin dudağı (G. 328/3; G. 490/6).

ş.-1 nāz: naz şarabı (G. 330/5).

şeb: Far. gece.

ş-çerāg: kandil / kadeh (G. 40/5).

ş.-i gam: gam gecesi (G. 98/2; G. 484/1).

ş.-i firāk: ayrılık gecesi (G. 351/1).

ş.-i fūrkat: ayrılık gecesi (G. 358/4).

ş.-i meh-tāb: mehtaplı gece / sevgilinin yanağı (G. 496/2).

ş.-i sa'īd: kutlu gece / Hz. Peygamber'in doğduğu gece / mevlit (K. 4/24).

şeftālū: Far. şeftali / sevgilinin yüzü (M. 2/43).

şeh: Far. padişah / sevgili (G. 503/3).

ş.-i 'aşk: aşk padişahı / sevgili (G. 421/2).

ş.-ān-ı 'aşk: aşk padişahları / sevgililer (G. 159/5).

ş.-bāz-ı 'aşk: aşk doğanı (G. 382/3).

ş.-i bī-dād: acımasız sevgili (G. 296/2).

ş.-i bende-nüvāz: kullarını okşayan padişah / Hz. Peygamber (K. 4/44).

ş.-i bī-dād: acımasız padişah / sevgili (G. 210/2).

ş.-i evvel-bahār: ilkbahar şahı (G. 403/6).

ş.-i gül: gül şâhı / gül (G. 436/1).

ş.-i hūbān: güzeller şâhı / sevgili (G. 228/3; G. 418/1).

ş.-i hūsn: güzellik şahı / sevgili (G. 4/5; G. 199/2; G. 314/5).

ş.-i nāle: sevgili (G. 370/5).

ş.-i raḥm: rahmet padişahı / sevgili (G. 58/2).

şeh-bāz: Far. büyük ve beyaz renkte bir doğan cinsi.

ş.-ı himmet: himmet doğanı (G. 135/5).

şeh-süvār: Far. usta binici.

ş.-ı dehr: dünya (G. 491/2).

ş.-ı dest-gīr: yardım eden şah / sevgili (G. 79/2).

ş.-ı hūsn-i meydān-gīr: güzellik meydanını tutan binici / sevgili (G. 275/1).

ş.-ı işve: işve binicisi / sevgili (G. 487/2).

ş.-ı nāz: sevgili (G. 369/4).

şehen-şāh: Far. şahlar şahı (K. 8/54).

ş.-ı bahār: bahar padişahı (G. 256/3).

ş.-ı mu'azzam: büyük şah / Hz. Peygamber (K. 8 / 54).

şehīd: Ar. Allah yolunda ve din uğrunda canını veren kişi.

ş.-i mihr-tebār: güneş soylu şehit / Hz. Hüseyin (K. 11/26).

şehr: Ar. şehir, kalabalık yerleşim yerleri / gül bahçesi (K. 3/40).

ş.-āşūb-ı gülşen: gül bahçesini karıştıran / sevgili (G. 334/5).

ş.-i ārām: dinlenme şehri (K. 7/47).

ş.-i ‘ayş: iştret şehri / hayat (K. 6/9).

ş.-i ‘aşk u maḥabbet: aşk ve muhabbet şehri (G. 273/5).

ş.-i bāğ: bah şehri / bahçe (K. 5/19; G. 403/6).

ş.-i dehr: dünya şehri / dünya (K. 1/39; G. 90/4).

ş.-i dil-i ‘uṣṣāk: âşıkların gönül şehri / âşıkların gönlü (G. 268/2).

ş.-i emel: emel şehri / emel (K. 6/21).

ş.-i endīşe: düşünce şehri (G. 253/1).

ş.-i firāset: feraset şehri (K. 8/37).

ş.-i gülīstān: gül bahçesi şehri / gül bahçesi (G. 375/5).

ş.-i ḥired: akıl şehri / akıl (M. 1/242).

ş.-i ṭaleb: talep şehri / talep, istek (G. 222/2).

ş.-i ümmīd: ümit şehri / ümit (G. 82/2).

şeker: Far. şeker.

ş.-rīz-i tebessüm: şekerler saçam tebessüm / sevgilinin gülümsemesi (G. 316/4).

ş.-rīz-i tekellüm: güzel konuşma (K. 1/64).

ş.-sitān-ı belāgat: belāgat tarlası (K. 7/6).

şem‘: Ar. mum / sevgili (R. 11; G. 242/3) / âşık (G. 287/3); ay ışığı (G. 416/4).

ş.-i baht-efsürde: sönmüş baht mumu (G. 419/1).

ş.-i cemāl-i dil-ber: sevgilinin yüzünün mumu (G. 388/2).

ş.-i ḥüsn: güzellik mumu / sevgili (G. 434/6).

ş.-i mihr: güneş (G. 74/4).

ş.-i ruḥ-ı yār: sevgilinin yanağının mumu (G. 77/5).

ş.-i şebistân: odanın mumu / sevgilinin yanağı (G. 460/1).

şemîm: Ar. koku.

ş.-i hulk: Hz. Peygamber'in yaratılışı (K. 2/106).

şems: Ar. güneş.

ş.-i kevneyn: iki âlemin güneşi / Hz. Peygamber (K. 4/44).

şemşîr: Far. kılıç.

ş.-i kîn: kin kılıcı (G. 193/1; G. 315/1).

şerâr: Ar. kıvılcım.

ş.-1 geşt-i ğam: gam gezintisinin kıvılcımı (G. 400/2).

ş.-1 kahr: kahır kıvılcımı (K. 2/101).

şerbet: Ar. su, şeker ve meyve özleriyle yapılan tatlı bir içecek.

ş.-i cân-bağş-1 leb: sevgilinin dudağının can bahşeden şerbeti (G. 103/2).

ş.-i la'1-i leb: sevgilinin dudağının şerbeti (G. 201/5).

şerer: Ar. kıvılcımlar.

ş.-i âteş-i kahr: kahır ateşinin kıvılcımları / Hz. Peygamber'in kahır (K. 4/56).

şeydâ: Far. çılgın, dîvâne / sel suyu (K. 5/4).

şihâb: Ar. Kıvılcım / Çevgân oyununda kullanılan sopa (K. 1/9).

şikâr: Far. av.

ş.-1 nâz: naz avı (G. 315/2).

şîr: Far. arslan.

ş.-i 'aşk: aşk arslanı / sevgili (G. 417/3).

ş.-i Hüdâ: Allah'ın arslanı / Hz. Ali (K. 11/33).

ş.-i jiyân: kükreyen aslan / sevgili (G. 261/5) / âşık (G. 326/4).

şîre: Far. sıra.

ş.-i aşk u maḥabbet: aşk ve muhabbet sırası (G. 59/5).

şîve-kâr: Far. nazlı, işveli, edâlı / sevgili (G. 482/1).

şu'a: Ar. ışık.

ş.-1 pertev-i ruḥsâr: sevgilinin yanağının ışığının parlaklığı (G. 427/3).

şūḥ: Far. hareketlerinde serbest olan kadın / sevgili (G. 299/6; G. 378/4; G. 417/1).

ş.-1 'âm: halkın şûhu / sevgili (G. 372/2).

ş.-1 cefā-cū: cefa eden şûh / sevgili (G. 65/2).

ş.-1 cihân: cihanın şûhu / sevgili (M. 2/39; G. 187/1).

ş.-1 dil-firîb: gönül alan şûh / sevgili (378/3).

ş.-1 dil-keş: gönlün istediği şûh / sevgili (G. 131/1).

ş.-1 'işve: işveli şûh / sevgili (G. 305/1).

ş.-1 karî: yakın şûh / sevgili (G. 343/1).

ş.-1 nev-hat: yeni ayva tüylü şûh / sevgili (G. 285/4).

ş.-1 müselle: herkesçe bilinen şûh / sevgili (G. 171/1).

ş.-1 perî-beççe: peri yavrusu şûh / sevgili (G. 467/3).

ş.-1 pür-hicâb: örtünmüş şûh / sevgili (G. 9/2).

ş.-1 şehlevend: güzeller güzeli şûh / sevgili (G. 386/1).

ş.-1 şîrîn-kâr: güzel iş eyleyen şûh / sevgili (G. 373/2).

ş.-1 şîve-kâr: nazlı şûh / sevgili (G. 308/5).

ş.-1 tâze: taze şûh / sevgili (G. 154/2).

ş.-meşreb: tavırları serbest olan / şair (G. 53/2).

şu'le: alev, yalım, ışık / soğuktan titreyen bir insan (K. 2/63).

ş.-i cām: kadehin ışığı (M. 1/147).

şukka: Ar. kumaş.

ş.-yî berf: yeryüzünü örten kar (K. 2/134).

şükûfe: Far. çiçek / gözcü (M. 1/10).

tâb: Far. güç, kuvvet, tâkât, hararet, ışık, sıcaklık, aydınlık.

t.-1 cemâl: sevgilinin yüzünün aydınlığı (G. 425/2) / Hz. Peygamber'in yüzü (G. 463/2).

t.-1 hüs: sevgilinin güzelliğinin ışığı (G. 129/2).

t.-1 ruḥ-1 enver: sevgilinin parlak yanağının ışığı (G. 125/1).

t.-1 ruḥsâr: sevgilinin yanağının sıcaklığı / güneş (G. 404/1).

t.-1 sîne: sinenin parlaklığı (M. 1/130).

ṭab': Ar. huy, mizaç, yaratılış.

ṭ.-ı ḡonce: goncanın mizacı (G. 337/2).

ṭabbāḡ: Ar. aşçı.

ṭ.-ı semā’: gökyüzü (K. 2/35).

ṭabḡhane: Ar+Far. imkânı olmayanların, hastaların sığındığı hayır kurumu / dünya (G. 328/5).

ṭabīb: Ar. doktor / sevgili (G. 17/2; G. 478/2).

ṭ.-i ‘ālem-ārā: cihanı süsleyen doktor / Hz. Peygamber (K. 5/18).

ṭ.-i cān: can doktoru / sevgili (G. 174/4; G. 217/4).

ṭ.-i çarḡ: gökyüzü doktoru (G. 424/3).

ṭ.-i dehr: dünya (K. 8/79).

ṭ.-i şūḡ: şuh doktor / sevgili (G. 211/1).

tābiş: Far. parlaklık.

t.-i ḡahr: kahır (K. 6/46).

tāc-dār: Far. hükümdâr, padişah.

t.-ı izz ü şān: izzet ve şan padişahı / Hz. Peygamber (K. 3/45).

ṭāk: Far. kubbe, kemer veya yarım daire şeklindeki kapı.

ṭ.-ı āsumān: gökkubbe (G. 421/1).

ṭ.-ı köhen: eski kemer / dünya (K. 3/77).

ṭā’ir: Ar. kuş.

ṭ.-i dil: gönül kuşu (G. 261/1).

ṭ.-i endīşe: düşünce kuşu (K. 3/49).

ṭarīḡ: Ar. yol.

ṭ.-i ‘işret: işret yolu (G. 388/1).

taşt: Far. leğen / karanlık zemin (K. 2/31).

Tatar: Far. haber götüren kişi, postacı.

T.-ı dey: kış Tatar’ı / kışın habercisi sert soğuklar (K. 9/9).

T.-ı müje: sevgilinin kirpikleri (G. 498/3).

ṭāse-bāz: Far. tabak ve çanaklarla hüner gösteren oyuncu.

ṭ.-ı çarḡ: gökyüzü (G. 419/2; G. 491/1).

ṭāze: Far. dinç, körpe, ilk hâlini koruyan.

t-zebān: yeni şeyler söyleyen kişi / şâir (G. 326/5).

tef: Far. sıcaklık.

t.-i ‘aşk: aşk (G. 344/5).

t.-i hicrân: ayrılık sığağı (G. 287/3).

t.-i kahr: aşırı sıcaklar (K. 9/29).

tekye: Ar. tekke.

t.-i ‘arş: arş tekkesi / gökyüzü (M. 1/130).

terâne: Far. ses, âhenk, nağme, ezgi / bülbül sesi (G. 366/1).

tevķī‘: Ar. nişan, tuğra / sevgilinin güzelliğı (G. 283/2).

t.-i sa‘âdet: mutluluk tuğrası (K. 1/17).

tevsen: Far. dik başlı at.

t.-i baht: talih atı (G. 108/5).

tezerv: Far. sülün.

t.-i bâğ-ı kenâr: kenarın bahçesinin sülünü / âşık (G. 489/4).

t.-i dil: gönül sülünü (G. 212/3).

t.-i hoş-hurâm: güzel yürüyüşlü sülün / sevgili (G. 448/2).

t.-i nifāk: nifak sülünü (G. 131/3).

tıfl: Ar. çocuk / gönül (G. 402/5; M. 1/53).

ṭ.-1 dil: gönül çocuğı (M. 1/80; G. 144/4; G. 214/2).

ṭ.-1 dil-sitân: gönül ülkesinin çocuğı / sevgili (G. 31/3).

ṭ.-1 gül: gülün çocuğı / gonca (G. 16/4).

ṭ.-1 hevâyi: hevesli çocuk / sevgili (G. 311/2).

ṭ.-1 meh-rû: ay yüzlü çocuk / sevgili (G. 13/3).

ṭ.-1 mekteb: mektep çocuğı / Eflâtun (G. 12/4).

ṭ.-1 nâzenîn: nazlı çocuk / sevgili (G. 382/3).

ṭ.-1 nâz-perver: nazla büyütülen çocuk / sevgili (G. 38/2).

ṭ.-1 nev: yeni yetişen çocuk / sevgili (G. 325/4; G. 359/5).

ṭ.-1 nev-pÿân-ı eşk: gözyaşları (G. 318/3).

ṭ.-1 nev-res-i nâzûk-mizâc: nazik misaçlı yeni yetişen çocuk / sevgili (G. 39/1).

ṭ.-1 sebak-h‘ân: ders okuyan çocuk / sevgili (G. 402/3).

ṭ.-1 şîrîn-kâr: işi güzel çocuk / sevgili (G. 502/4).

t.-ı şüh-ı dil-âşüb: gönül
karıştıran şuh çocuk / sevgili (G. 3/4).

t.-ı tâze: yeni yetişen çocuk /
sevgili (G. 236/4).

t.-ı tâze-reviş: yeni yürüyen
çocuk / gökyüzü (G. 453/5).

tîğ: Far. kılıç.

t.-ı âh: âh kılıcı (G. 484/5).

t.-ı burhân: delil kılıcı (K. 5/27).

t.-ı bürehne: yalın kılıç / kış
soğuğu (K. 2/49).

t.-ı fermân: ferman kılıcı / Hz.
Peygamber'n fermanı (K. 1/30).

t.-ı ğamze: gamze oku /
sevgilinin bakışları (G. 330/4).

t.-ı hicrân: ayrılık kılıcı (G.
500/1).

t.-ı melâmet: kınanma kılıcı (G.
274/3).

t.-ı nigâh-ı çeşm: sevgilinin
bakışlarının oku (G. 330/1).

t.-ı tılsım: tılsım kılıcı (K.
2/20).

tîr: Far. ok / sevgilinin bakışı (G. 30/1;
G. 156/3); kirpik (G. 401/1).

t.-ı âh: ah oku (G. 421/4).

t.-ı cevr: zulüm oku (G. 19/5).

t.-ı meh-tâb: mehtabın oku / ay
ışığı (G. 40/5).

t.-ı müjgân: kirpik okları /
sevgilinin kirpikleri (G. 48/4).

t.-ı sermâ: kış oku / soğuk (G.
375/4).

t.-ı tegâfûl: tegafül oku /
sevgilinin bakışı (M. 2/55).

t.-veş: ok gibi (K. 3/38).

t.-ı zebân: dil oku (G. 476/1).

tîşe: Far. kazma, balta, nacak.

t.-ı bîdâd: acımasız kazma /
sevgilinin bakışı (G. 48/3).

t.-ı şevk: şevk kazması (G.
191/2).

t.-ı terennüm: terennüm
kazması (G. 8/2).

tohm: Far. tohum.

t.-ı füsûn: büyü tohumu (K.
6/1).

toğun-: T. temas etmek / incitmek (G.
383/2).

Tûbâ: Ar. cennette bulunduğu
inanılan kökleri yukarıda, dalları
aşağıda bir ağaç / sevgilinin boyu (G.
355/3).

tūfān: Ar. çok şiddetli yağmur.

ṭ.-ı riyā: riya tufanı (G. 13/6).

tuğra: T. imza yerine kullanılan özel bir işaret.

ṭ.-yı ġarrā: gösterişli tuğra / şafak (K. 1/17).

ṭ.-yı ḥaṭ: sevgilinin ayva tüyleri (G. 283/2).

tūṭī: Far. papağan.

ṭ.-i cān: can papağanı (G. 46/5).

ṭ.-i çeng: çalgı (M. 1/104).

ṭ.-i gūyā-yı dil: gönül papağanı (G. 231/5).

ṭ.-i ḥoş-edā-yı sūḥan: sözün hoş konuşan papağanı / şairin yaratılışı (K. 7/6).

ṭ.-i mu‘ciz-gū: mucizeler söyleyen papağan / Hz. Peygamber’in konuşması (K. 1/31).

tünd-bād: Far. sert rüzgâr.

t.-ı āh: ah rüzgârı (G. 293/2).

usturlāb: Ar. gözlem için kullanılan astronomi aleti.

u.-ı çarḥ: gökyüzü usturlabı / gökyüzü (G. 45/3).

‘Uṭārid: Ar. Merkür / yazıcı (K. 1/54; K. 4/41).

ūftāde: Far. düşkün / âşık (G. 422/3).

üstād: Far. bir ilim ve sanatta söz sahibi olan kişi.

ü.-ı füsūn: sevgilinin bakışları (G. 151/3).

ü.-ı füsūn-endīše: sevgili (G. 36/3).

ūštūr: Ar. deve.

ü.-i sipihr: yıldızlar (K. 6/59).

vādī: Ar. iki dağ arasında uzanan yer.

v.-i aşk u maḥabbet: muhabbet ve aşk vadisi (G. 35/4).

v.-i ḥayret: hayret vadisi (G. 225/2).

v.-i hicrān: ayrılık vadisi (G. 55/3).

v.-i melāmet: kınanma vadisi (G. 314/3).

v.-i ser-keṣī: serkeşlik vadisi (G. 487/2).

v.-i zarāfet: zarafet vadisi (G. 247/4).

verd: Ar. gül / sevgili (G. 208/3).

v. cemāl: cemaal gülü / sevgilinin yüzü (G. 269/1).

v.-i ḥandān: gülen gül (G. 361/6).

v.-i ḥüsn: güzellik gülü (G. 489/1).

v.-i ruḥ: sevgilinin yanağının gülü (G. 360/1).

v-i ter: taze açmış gül / sevgili (G. 190/2).

vesme: Ar. damga.

vesme-i ebrū: kaşlar (K. 1/22).

yaḥ: Far. buz / gökyüzüne asılı duran âvizeler (K. 2/51).

yār: dost, sevgili, arkadaş.

y.-i emel: emel sevgilisi (G. 295/1).

y.-i ḡār: mağara arkadaşı / dost, arkadaş (G. 383/4).

y.-i kām: sevgili (G. 292/2).

yāsemen: Far. yasemin / kar (K. 2/26) / sevgilinin teni (M. 1/121).

yem: Ar. deniz.

y.-i ālām: elemeler denizi (G. 414/3).

y.-i cūṣān-ı eşk: gözyaşının coşkun denizi (G. 318/5).

y.-i endiše: düşünce denizi (G. 361/7).

y.-i jerf-i ḡam: gamın derin denizi (G. 299/4).

y.-i luṭf-ı felek: feleğin lütuf denizi (G. 107/3).

y.-i pūr-ḥabāb: kabarcıklarla dolu deniz / şarap (M. 1/179).

yil: T. rüzgâr, esinti.

y.-i demān-ı sipihr: talihin azgın rüzgârı (K. 11/33).

Yūsuf: Ar. peygamber / sevgili (G. 230/2).

Y.-ı āmāl: emellerin Yusuf'u / emeller, arzular (G. 106/3).

Y.-ı dil: gönül Yusuf'u / gönül (G. 110/3; G. 306/2).

Y.-ı gül-rūy: gül yüzlü Yusuf / sevgili (G. 274/4).

Y.-ı gül-rūy-ı ḥulk: yaratılışın gül yüzlü Yusuf'u / Hz. Peygamber'in ahlakı (K. 7/33).

Y.-ı ḥüsn: güzellik Yusuf'u / sevgili (G. 258/2).

Y.-1 kām-1 felek: feleğin
arzusunun Yusuf'u (G. 339/2).

Y.-1 meh: Ay (K. 1/18).

Y.-1 mısr-1 melāḥat: güzellik
ülkesinin Yusuf'u (G. 25/2).

Y.-1 ṣānī: ikinci Yusuf / sevgili
(G. 83/2; G. 452/3).

Y.-1 ümmīd: ümit Yusuf'u (K.
8/3; G. 393/2).

zaḥm: Far. yara.

zaḥm-1 tefrikā: nifak yarası /
nifak, tefrika (G. 366/3).

Zāl: Far. İran mitolojisinde bir
kahraman, Rüstem'in babası.

Z.-i çarḥ: Felek Zāl'i / felek (G.
130/2; G. 453/5).

Z.-i felek: felek Zāl'i / felek (G.
462/5).

Z.-i sipihr: talih Zāl'i / talih (G.
172/1).

zam: Ar. eklemek, artırmak / güneş
ışığının çoğalması (K. 9/5).

zamāne: Ar. devir, felek, zaman /
gaddar (K. 8/30).

z.-i ḡadār: acımasız zamāne (K.
11/1).

zebān: Far. dil, lisan, konuşma.

z.-i ḥāme: kalemin dili / yazmak
(K. 6/63).

z.-i ḥār: dikenin dili (G. 437/2;
G. 456/3).

z.-i lāle: lalenin dili / şairin
kalemi (K. 7/27).

z.-i ṣu'le: ışığın dili (K. 7/35).

zeḳan: Far. çene / zindan (G. 306/2) /
fitne ülkesi (G. 306/4).

zehr: Far. zehir.

z.-i sitem: zulüm zehri / zulüm
(K. 11/10; G. 432/2).

zemīn: Far. döşeme, taban, toprak
yüzey.

z.-i kīne: kin zemini / dünya (G.
472/4).

zemzeme: Far. ezgi, nağme.

z.-i ḥüsn: güzellik nağmesi /
sevgilinin güzelliğinin nağmesi (G.
61/2).

zencīr: Far. zincir.

z.-i ḡisū: sevgilinin saç
kıvrımları (M. 2/53).

z.-i sevdā: sevda zinciri / aşk
(M. 1/235).

zer: Ar. altın, altın para.

z.-i dil: gönül altını (G. 424/1).

z.-i mihr: güneşin altınları / güneş ışığı (K. 1/3).

zer-beft: Far. sırmalı kumaş.

z.-i âh: ah kumaşı / âşığın âhı (G. 81/4).

zer-ger: Far. kuyumcu.

z.-i ‘âlem: âlem kuyumcusu / güneş (K. 1/10).

zevrağ: Ar. kayık.

z.-i cām: kadeh (M. 1/35).

z.-i dil: gönül (G. 52/5).

z.-keşân-ı baħr-i ‘işret: işret denizinde kayık çeken / içki içen kimse (G. 13/6).

zevrağçe: Ar+Far. küçük kayık / kadeh (M. 1/92).

zıll: Ar. Gölge.

z.-ı Hāk: Hakk’ın gölgesi.

z.-ı vaqar: vaúar gölgesi / Hz. Peygamber’in vakarı (K. 2/104).

zindān: Far. hükümlülerin konulduğu yer.

z.-ı ye’s: keder zindanı (G. 339/2).

zulmā: Ar. karanlık / siyah cilt (K. 1/16).

zulümāt: Ar. zulmetler, karanlıklar.

z.-ı şeb-i şirk: şirk gecesinin karanlığı (K. 4/30).

zücāc: Ar. sırça, cam şişe.

z.-ı çarḥ: gökyüzü şişesi (G. 298/1).

Zühre: Ar. venüs.

Z.’nüñ ğuşı: Venüs’ün kulağı (M. 1/111).

zülāl: Ar. içilmesi çok hoş olan su.

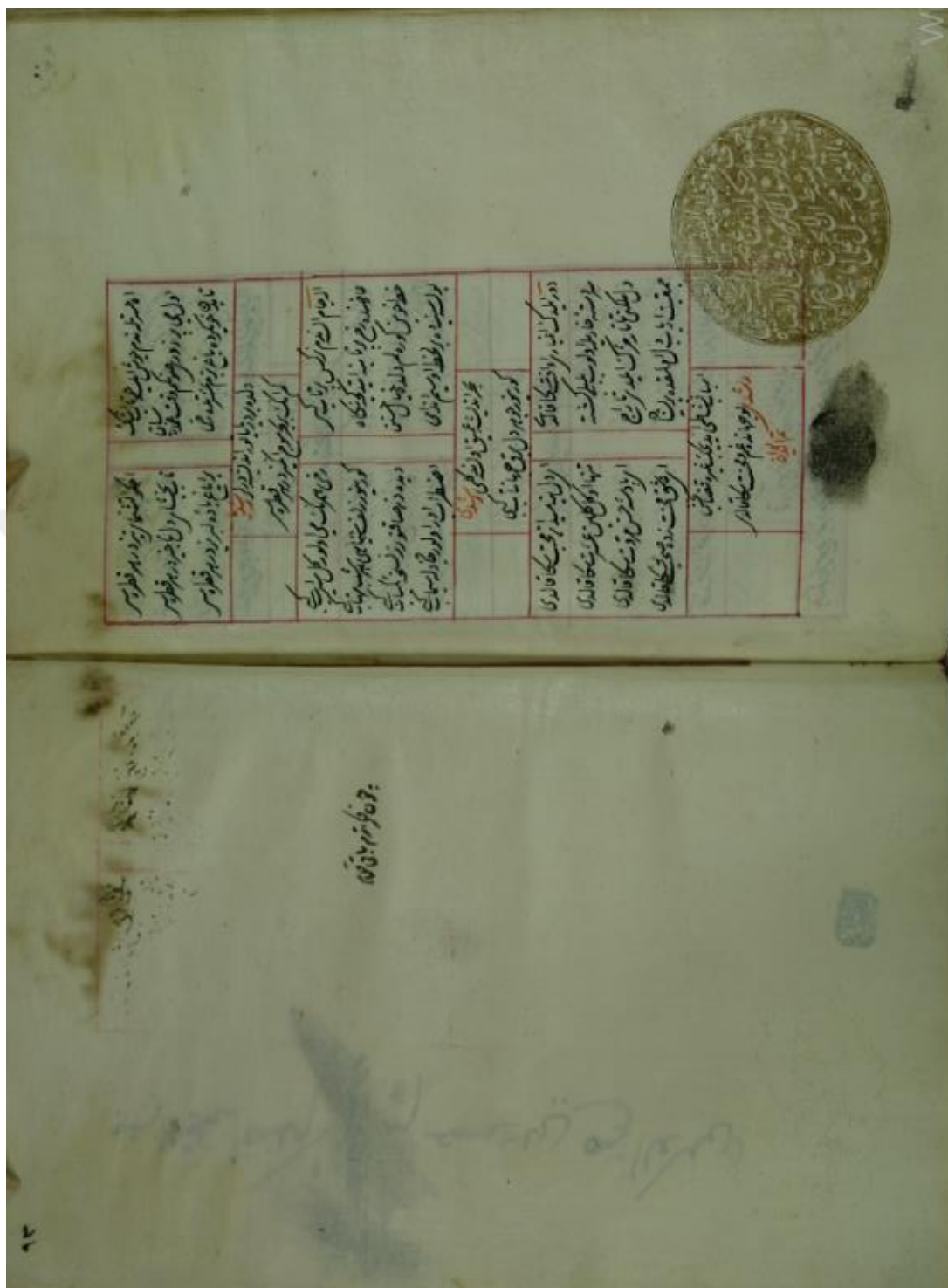
z.-i tekellüm: sevgilinin konuşması (G. 323/4).

zülf: Far. saç / tuzak (G. 220/3) / kâfir (G. 304/2) / Çin (G. 376/3).

zülf-i siyāh: siyah zülûf / gece (G. 243/2).

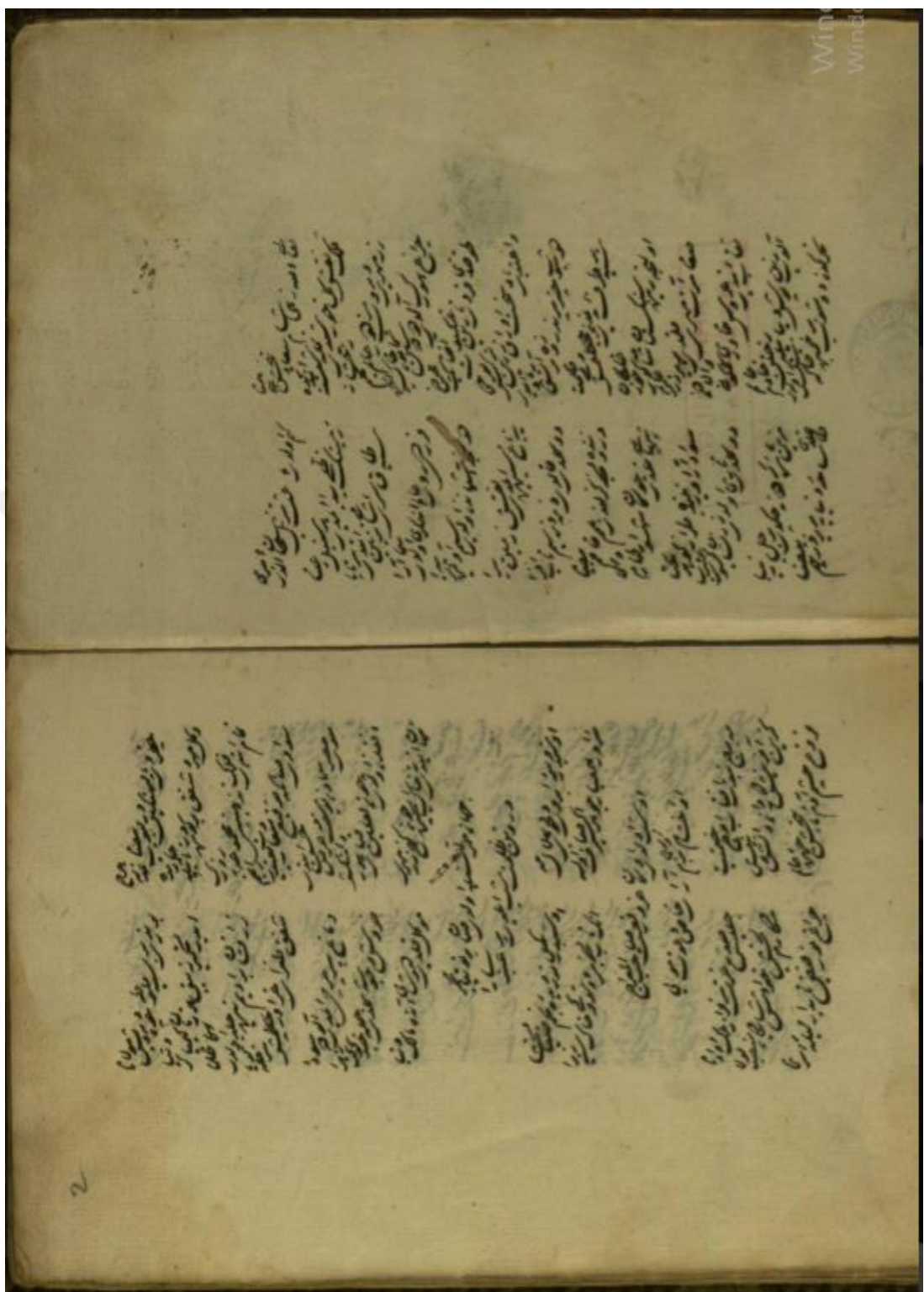
AH 1b-2a.

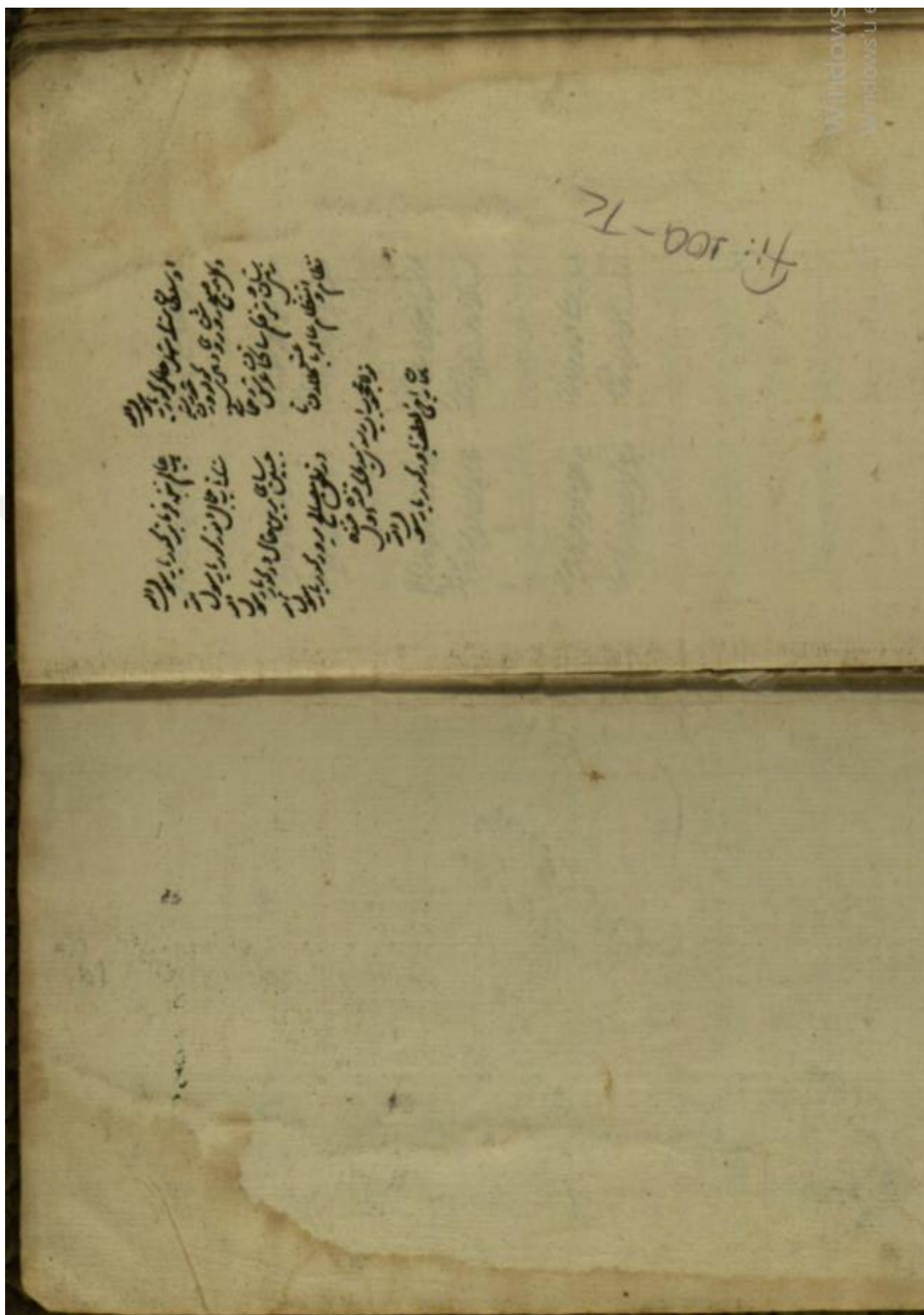
AH 92b.

توسو دا ولسرخي دل چو با ساک با سکه	ایده با بود و بدو چخت و دخت کچ کچ کچ
نیا غلظت کمال حد خبر الم که استند	فراموش الم جام سز سز سز سز
ملک سوز و شایه او قدر کجا الم کچ	کوبه بود و کوبش و شغ نام و الم کچ
مختلف تا کوه و غنچه کار و سکه کچ	آکوبه کوبه کچ کچ کچ کچ کچ
همه طبع شعر اوله بالا ایست بر دار	
نور اوج خرد و ده طبع و دخت کچ	
باده کم بر جویج الم که بر فطرس	فره به به به به به به به به به به
بچه صندله به جوش الم که خایک	اکا اکتا اکتا اکتا اکتا اکتا اکتا
اول بر زور و صبر کم و فک کچ	تایب خشت دلی با جگر بر فطرس
نام جو کچ که باغ الم که ستر و فانی	برایغ با دوا کچ کچ کچ کچ کچ
داده بر دیا با نور الم که در شعر	
کم الم که خرمج الم که بر فطرس	
الکام اکسیر زکس به کچ	رفی الم که می دوا کچ کچ کچ کچ
عاصمه و رخ به سینه کچ کچ	کوبه بود و کوبش به به به به به به
حفاظت کچ کچ کچ کچ کچ کچ	دین دوا کچ کچ کچ کچ کچ کچ
بوسه سینه دوا کچ کچ کچ کچ	اصطفا کچ کچ کچ کچ کچ کچ
عکاسه شمع الم که ستر و فانی	
کوبه بود و کچ کچ کچ کچ کچ	
دوا کچ کچ کچ کچ کچ کچ	اول سینه سینه سینه سینه سینه
سوز سینه کچ کچ کچ کچ کچ	شبه او کچ کچ کچ کچ کچ کچ
دلی کچ کچ کچ کچ کچ کچ	ایراد کچ کچ کچ کچ کچ کچ
جهت ارباب دلی و فک کچ کچ	او کچ کچ کچ کچ کچ کچ
اساس طبع الم که ستر و فانی	
شعر اوله با دوا کچ کچ کچ کچ	

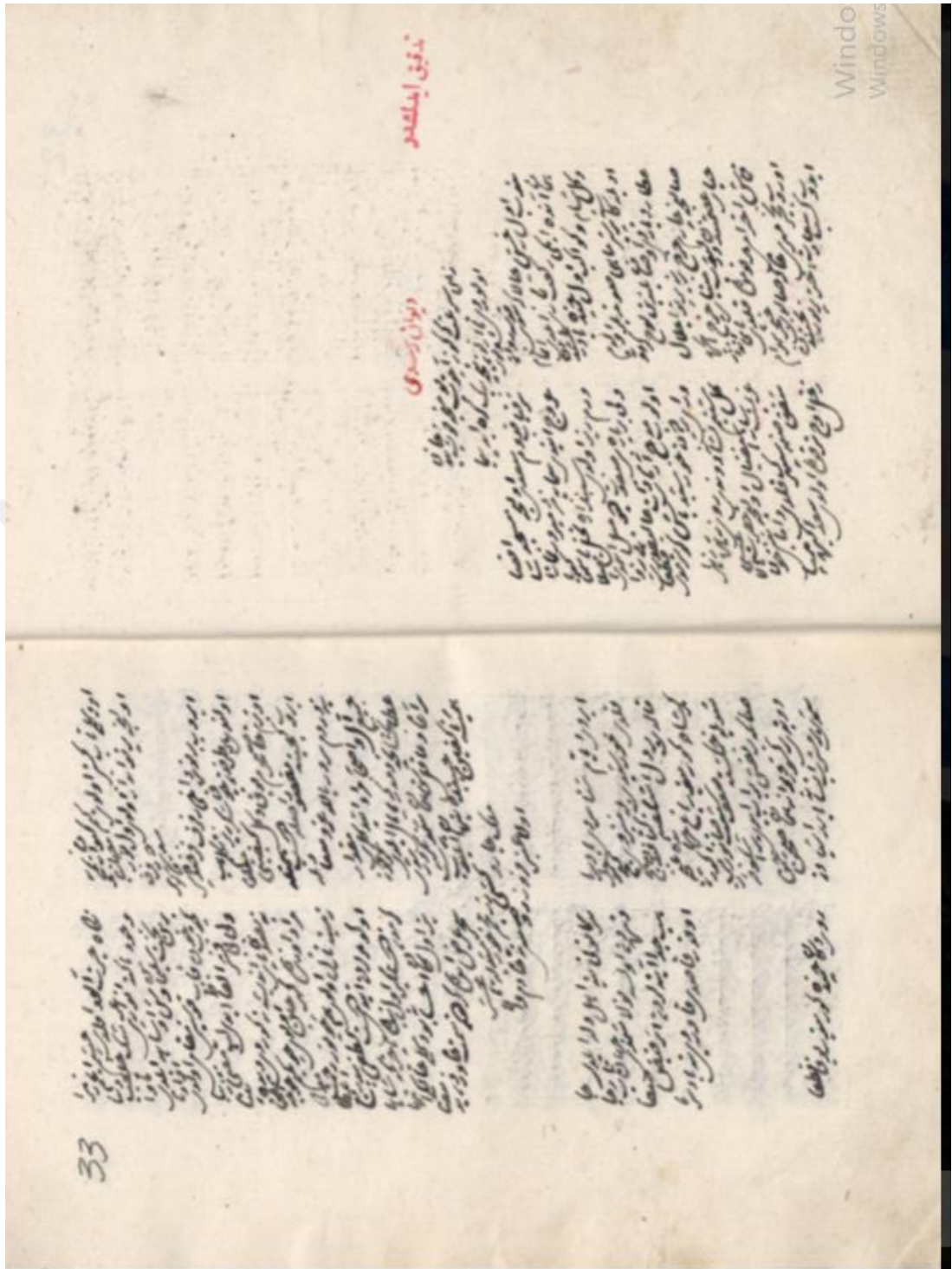
S 76b.

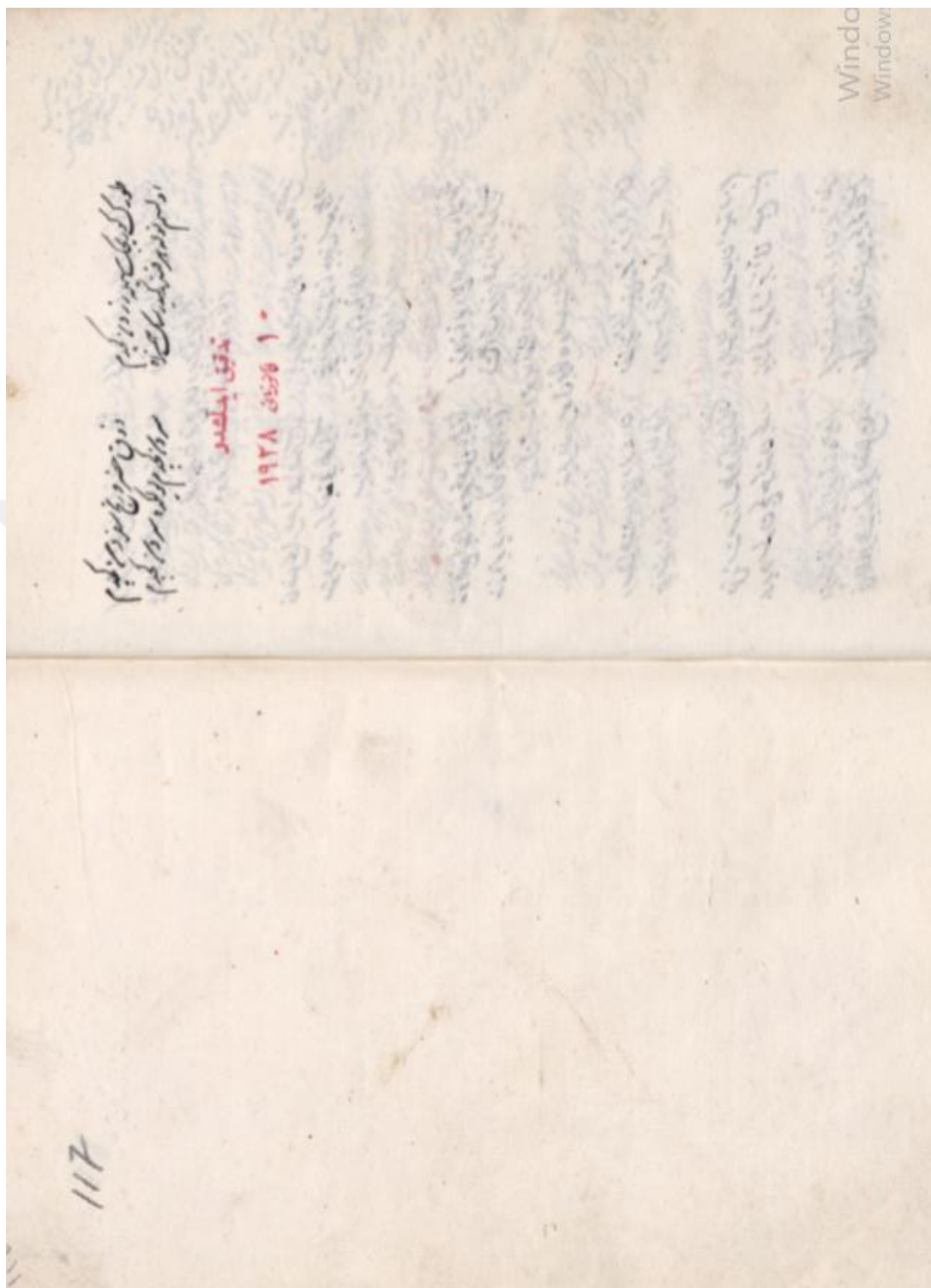
M 1b-2a.

M 94b.

İÜ 32b-33a.

IÜ 116a.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YASİN ŞEN
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü	05/02/2016
Lisans	Gazi Eğitim Fakültesi	04/06/2012
Lise	Fatsa Anadolu Lisesi	15/06/2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2013'ten beri	MEB	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

“Bâbürnâme’ye Göre Ali Şîr Nevâyî”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar 2014, S. 37, s. 41-49.

“İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın Divan Neşirlerinde Edebî Tenkit”, *Turkish Studies Dergisi* (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015, s. 1025-1050.

“Klasik Türk Şiirinde Kızılalma”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 3, Güz/Autumn 2017, s. 197-218.

“16. Yüzyıl Şairlerinden Karamanlı Sabûhî ve Bazı Gazelleri”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 73, Aralık 2017, s. 149-174.

le.ahbv.edu.tr